V. club

Ets. Vahe Bayrakdarian

Կը Ծնորհաւորէ
Ձեր Նոր Տարին
եւ
Սուրբ Ծնունդը

ՄՈՆԹԵՎԻՏԷՈՅԻ ՆՇԱԾ ՈՒՂԵՑՈՅՑԸ

«Ազդակ»-ի 2013-ի առաջին թիւի խմբագրականը պէտք է կեդրոնանայ Արցախի ազատագրական պայքարի փոխանցած խորհուրդներուն վրայ: Ազատամարտի 25ՎՆամեակն է տարին եւ ոչ միայն անցած ուղիի արժեւորման, իրագործումներու ներկայացման առիթ է, այլ մանաւանդ՝ հետագայ իրադրութիւնները նախանշելու եւ անպայման անոնց ուղղութեամբ համընդհանուր ներուժը կեդրոնացնելու եւ մանաւանդ համակարգաւորուած եւ նպատակաուղղուած աշխատանք ծաւալելու:

Արցախը ամբողջ հայութեան անվտանգութեան, զարգացման, արարման, քաղաքակրթութեան կերտման եւ համաշխարհային քարտէսին մէջ հայկական դիրքին ամրապնդման ու տակաւին մեր ազգի շարունակականութեան այսօրուան գլխաւոր երաշխիքն է:

Գերգնահատում չէ այս մէկը արցախեան գործօնին: Եթէ կ՚ընդունինք, որ ազատ ու ինքնորոշուած Արցախը ռազմավարական առումով Հայաստանի այսօրուան հանրապետութեան անփոխարինելի երաշխիքն է, ապա այդ հաստատումին վրայ կը շարունակենք կառուցել տրամաբանութիւնը:

Այսօրուան Հայաստանը ինքնին զսպանակող տարածքն է վաղուան հզօր ու միացեալ Հայաստանին կամ՝ պատմական մեր հայրենիքի վերատիրացման բացարձակին մէջ ընկալուող անշրջանցելի մեկնակէտը:

Տակաւին. Հայաստանի Հանրապետութիւնը, իր հերթին (եւ փոխադարձաբար) Արցախի հանրապետութիւնը անսասան պահելու կոչուած բոլոր ուղղութիւններով աշխատանքներ իրականացնող պետականութիւնն է՝ բանակով, պետական հաստատութիւններով եւ ամէն տեսակի ծառայութիւններով:

Ազատագրուած ու պետականութիւն կերտած Արցախը իր անկախութիւնը իրաւականօրէն ճանչցնել տալու հանգրուա-

նը թեւակոխած է արդէն: Այստեղ Հայաստանի Հանրապետութեան եւ Սփիւռքի գործօններու համատեղ եւ համակարգը-ւած աշխատանքները աւելի քան անհրաժեշտութիւն են: Հայաստանի Հանրապետութեան կողմէ ռազմավարական դաշինքի կնքումը՝ Արցախի հանրապետութեան հետ, նախաճանաչում իբրեւ մեկնաբանուող քայլ է: Նման տնօրինում ոչ միայն Ազրպէյճանին ուղղակի ուղերձ է՝ զսպելու ռազմատենչ հռետորաբանութիւնն ու մտածելու ռազմական գործողութիւններուն ստանալիք պատասխանին տարողութեան մասին, այլ նաեւ միջազգային հանրութեան ուղղուած պատգամ է դէպի ճանաչում նախապատրաստուելու:

Նախաճանաչումի հաւասարազօր քայլեր են նաեւ Միացեալ Նահանգներու նահանգային մակարդակներու վրայ կատարուող ճանաչումներն ու մանաւանդ պաշտօնական Մոնթեվիտէոյի կողմէ այս ուղղութեամբ կատարուող շարժումները: Մոնթեվիտէոյի թէ՛ յայտարարողական եւ թէ՛ գետնի վրայ քաղաքական մակարդակի վրայ արձանագրած փաստերը պէտք է ուղենշային իմաստ ունենան Հայաստանի եւ Արցախի հանրապետութեան այնպէս նաեւ սփիւռքեան հասարակական կազմակերպութիւններուն համար: Իրաւաքաղաքական թղթածրարը բացուած է արդէն. ճիշդ է, ճամբան տակաւին երկար է: Իրաւական տուեալները միջազգային ընտանիքի դաւանած օրինաչափութիւններուն համընկնեցնելու բայց մանաւանդ քաղաքական պահերու ստեղծուած իրավիճակները դիմակայելու առումներով, այսուհանդերձ կը թուի որ անվերադարձ ճամբու մէջ ենք արդէն բոլորս: Ճամբայ, որ մեզ կ՚առաջնորդէ դէպի Արցախի հանրապետութեան իրա- ւական ճանաչում: Այդ ճամբուն առաջին նշանակներուն տակ կայ Մոնթեվիտէոյի ուղեցոյցը:

«Ազդակ»-ի 2013-ի բացառիկի հրատարակութիւնը կը ստանձնեն տէր եւ տիկին Ալեքս եւ Անի Պեզիքեաններ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԵՐԵՔ ՆԱԽԱԳԱՀՆԵՐԸ ԵՒ ՆԱԽԱԳԱՀԱԿԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

2013-Ի ՓԵՏՐՈՒԱՐ. Ո՞Վ Է ՍԵՐԺ ՍԱՐԳՍԵԱՆԻ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՄՐՑԱԿԻՑԸ

2013 թուականին նախագահական ընտրութիւններ են կայանալու Հարաւային Կովկասի միջազգայնօրէն ճանաչուած բոլոր երեք հանրապետութիւններում՝ Հայաստանում, Ազրպէյճանում եւ Վրաստանում:

Ազրպէյճանի նախագահական ընտրութիւնները արդէն աւարտուած կարելի է համարել: Մի քանի տարի առաջ ուժանիւթի պաշարներով հարուստ այս երկրում սահմանադրութիւնը փոփոխուեց, որը հնարաւորութիւն է տալիս գործող նախագահ Իլհամ Ալիեւին երկու ժամկէտից աւելի թեկնածութիւն դնել նախագահական ընտրութիւններում: Ազրպէյճանում ընդդիմութիւնը ջախջախուած է ու անկիւն քշուած: Ալիեւի երրորդ ժամկէտով ընտրուելը 2013-ի հոկտեմբերին որեւէ կասկած չի յարուցում:

Վրաստանում եւ Հայաստանում պատկերը բոլորովին այլ է: 2012-ի մայիսին կայացած Հայաստանի խորհրդարանական ընտրութիւններում յաղթեց իշխող Հանրապետական (ՀՀԿ) կուսակցութիւնը: Վրաստանում հոկտեմբերին կայացած խորհրդարանական ընտրութիւններում ընդդիմութիւնը յաղթանակ տարաւ: Առաջիկայ նախագահական ընտրութիւններում, որոնք նախատեսուած են 2013-ի հոկտեմբերին, յաղթողի հիմնական երկու թեկնածուներ են համարւում գործող վարչապետ Պիծինա Իվանիշվիլին եւ արդէն ընդդիմադիր, նախագահ Միխայիլ Սահակաշվիլիի երկար տարիների հաւատարիմ զինակից Վանօ Մերաբիշվիլին:

Հայաստանի գործող նախագահ Սերժ Սարգսեանը համարւում է առաջիկայ նախագահական ընտրութիւններում յաղթողի հիմնական յաւակնորդը: Միւս կողմից, Հայաստանի նախագահական ընտրութիւնները, ի տարբերութիւն Ազգային ժողովի ընտրութիւնների, հիմնականում անցնում են մրցակցային պայմաններում, յաճախ ուղեկցւում յետընտրական ճգնաժամով ու բախումնե-

րով, հետեւաբար՝ երբեք չի կարելի համոզուած ասել, որ իշխանութեան թեկնածուի վերընտրութիւնը կայացած իրողութիւն է: Նախքան 2013-ի փետրուարին կայանալիք ընտրութիւններին անդրադառնալը, վերյիշենք Հայաստանում կայացած նախորդ նախագահական ընտրութիւնները որոշ ուշագրաւ մանրամասնութիւններով:

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 1991. ԼԵՒՈՆ ՏԷՐ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆՆ ԱՅԼԸՆՏՐԱՆՔ ՉՈՒՆԷՐ

Հայաստանում առաջին նախագահական ընտրութիւնները տեղի ունեցան 1991 թ. հոկտեմբերին: Հայ հասարակութեան շրջանում կայ ձեւաւորուած տեսակէտ, որ այդ ընտրութիւնները չեն կեղծուել: Այդ տեսակէտը իրականութեանը մօտ է, սակայն պիտի նաեւ ընդունել, որ այդ ընտրութիւնները կեղծելու կարիք չկար: Խորհրդային Միութիւնն ու իշխող Համայնավար կուսակցութիւնը փլուզուել էին: Այս պայմաններում անկախութեան ուղին բռնած Հայաստանի առաջնորդ (1990-ի օգոստոսին Լեւոն Տէր Պետրոսեանը ընտրուել էր խորհրդարանի նախագահ՝ դառնալով նաեւ երկրի փաստացի ղեկավար) Լեւոն Տէր Պետրոսեանը յայտնուել էր քաղաքական մի իրավիճակում, երբ յաղթանակն անխուսափելի էր: Իրականութիւն է նաեւ այն, որ այդ շրջանում Տէր Պետրոսեանն ու իշխող Հայոց համազգային շարժումը (ՀՀՇ) լայն ժողովրդայնութիւն էին վայելում: Տէր Պետրոսեանը այնքան համոզուած էր իր յաղթանակի հարցում, որ անգամ նախընտրական քարոզարշաւ չիրականացրեց:

Տէր Պետրոսեանը բացայայտ առաւելութեամբ՝ քուէների աւելի քան 83 տոկոսով յաղթեց իր մրցակիցներին, որոնց մէջ էին նաեւ յայտնի այլախոհ եւ խորհրդային տարիներին 17 տարի բանտերում եւ աքսորում անցկացրած Պարոյր Հայրիկեանը (7 տոկոս) եւ սիրուած դերասան, Դաշնակցութեան թեկնածու Սօս Սարգսեանը (4.3 տոկոս): Ընտրութիւններին մասնակցում էին նաեւ գրող Զօրի Բալայեանը, «Ղարաբաղ» կոմիտէի անդամ Ռաֆայէլ Ղազարեանը եւ Հանրապետական կուսակցութեան ղեկավար Աշոտ Նաւասարդեանը, որոնք երեքով միասին հաւաքեցին քուէների մէկ տոկոսը միայն:

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1996. ՎԱԶԳԷՆ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆՆ ԸՆԴԴԷՄ ԼԵՒՈՆ ՏԷՐ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆԻ

Պատմութիւնը եւ քաղաքականութիւնը «եթէ»-ներ չեն սիրում, բայց, այնուամենայնիւ, եթէ Հայաստանի նախագահական երկրորդ ընտրութիւնները չկեղծուէին, ապա երկրորդ նախագահ կը դառնար երրորդ հանրապետութեան առաջին վարչապետ Վազգէն Մանուկեանը, որը ՀՀՇ-ի գաղափարախօսն էր, Տէր Պետրոսեանի հետ անցել էր ճանապարհ, սակայն իր մի քանի համակիրների հետ 1991-ին հեռացել էր ՀՀՇ-ից եւ ստեղծել Ազգային ժողովրդավարների միութիւն (ԱԺՄ) կուսակցութիւնը:

1996 թ. սեպտեմբերին Հայաստանում կայացան նախագահական երկրորդ ընտրութիւնները: Գրանցուել էին 7 թեկնածուներ, որոնցից երեքը՝ Պարոյր Հայրիկեանը, Արամ Սարգսեանը եւ Լենսեր Աղալովեանը ինքնաբացարկ յայտնեցին եւ իրենց կողմնակիցներին յորդորեցին քուէարկել Վազգէն Մանուկեանի օգտին: Վերջինիս աջակցում էր նաեւ ՀՅԴ-ն, որի գործունէութիւնը 1994-ի վերջե-

ից կասեցուել էր Տէր Պետրոսեանի հրահանգով:

Միաւորուած ընդդիմութեան թեկնածու Մանուկեանը վիճարկեց եւ կասկածի տակ առաւ Տէր Պետրոսեանի վերընտրութիւնը: Ըստ պաշտօնական տուեալների, Տէր Պետրոսեանը ստացել էր քուէների 51.75 տոկոսը, Մանուկեանը՝ 41.29, կոմունիստ Սերգէյ Բադալեանը՝ 6.34, իսկ Աշոտ Մանուչարեանը՝ 0.6 տոկոսը:

Եւրոպական կազմակերպութիւններն ընդգծեցին, որ ընտրութիւնները չեն համապատասխանել միջազգային չափանիշներին: Ընդդիմութիւնը Մանուկեանի գլխաւորութեամբ գրոհեց Ազգային ժողովի շէնքը, որտեղ էր այդ ժամանակ գտնուում Կենտրոնական ընտրական յանձնաժողովի գրասենեակը: Բռնարարքներ գործադրուեցին խորհրդարանի նախագահ Բաբգէն Արարքցեանի եւ նրա տեղակալ Արա Սահակեանի նկատմամբ, ովքեր մարմնական վնասուածքներով տեղափոխուեցին հիւանդանոց: Յաջորդ օրը բռնարարքները շարունակուեցին, Տէր Պետրոսեանի համախոհները խորհրդարանում ծեծի ենթարկեցին ընդդիմադիր պատգամաւորներին:

Տէր Պետրոսեանի հրամանագրով արգելուեցին երթերը, ցոյցերը, հանրահաւաքները: Պաշտպանութեան նախարար Վազգէն Սարգսեանը յայտարարեց, որ Ազգային ժողովի շէնքի վրայ ընդդիմութեան գրոհից յետոյ ուժային նախարարութիւնները որպէս նախագահ չեն ճանաչի Մանուկեանին, «եթէ նա նոյնիսկ հարիւր տոկոս ձայներ ստանար»: Երեւանի կենտրոն բերուեց զրահատեխնիկա:

Տէր Պետրոսեանը Վազգէն Սարգսեանի օգնութեամբ պահեց նախագահի աթոռը, սակայն աւելի կորցրեց ժողովրդականութիւնը: 1998-ի փետրուարի 3-ին նոյն Վազգէն Սարգսեանի ճնշման տակ նաեւ, նա հրաժարական տուեց:

ՄԱՐՏ 1998. ԿԱՐԷՆ ԴԵՄԻՐՃԵԱՆՆ ԸՆԴԴԷՄ ՌՈՊԵՐԹ ՔՈՉԱՐԵԱՆԻ

Մօտ տասնամեայ լռութիւնից յետոյ 1998-ին քաղաքական ասպարէզ վերադարձաւ Խորհրդային Հայաստանի վերջին առաջնորդներից Կարէն Դեմիրճեանը: Նախագահական արտահերթ ընտրութիւններին մասնակցում էին 12 թեկնածուներ՝ Ռոպերթ Քոչարեան, Կարէն Դեմիրճեան, Վազգէն Մանուկեան, Սերգէյ Բադալեան, Պարոյր Հայրիկեան, Աշոտ Բլէյեան, Արտաշէս Գեղամեան, Հրանդ Խաչատրեան, Վիգէն Խաչատրեան, Արամ Սարգսեան, Դաւիթ Շահնազարեան եւ Եուրի Մկրտչեան: 1998 թ. մարտին կայացան նախագահական արտահերթ ընտրութիւններ: Թեկնածուներից ոչ մէկը չստացաւ անհրաժեշտ յիսուն տոկոս քուէները: Երկրորդ փուլ դուրս եկան Քոչարեանը՝ 38 եւ Դեմիրճեանը՝ 30 տոկոս քուէներով: Մարտի 30-ին՝ ընտրութիւնների երկրորդ փուլում, Քոչարեանը քուէների շուրջ 60 տոկոսով յաղթեց Դեմիրճեանին: Եւրոպայի խորհրդի եւ ԵԱՀԿ առաքելութիւնները նշեցին, որ ընտրութիւններն իտէալական, անթերի չէին, եղել են խախտումներ, բայց դրանք չէին կարող ազդել արդիւնքների վրայ: Միացեալ Նահանգների արտաքին գործոց նախարարութեան խօսնակը յայտարարեց, որ տեղ գտած թերութիւնները պատճառ չդարձան կասկածի տակ դնելու ընտրութիւնների արդիւնքները:

Պէտք է նշել սակայն, որ եթէ հաւասար պայմաններ ապահովուէին, ապա ամենայն հաւանականութեամբ, Կարէն Դեմիրճեանը կը յաղթէր Ռոպերթ Քոչարեանին: Սակայն

նա չէր կարող յաղթել նաեւ մի քանի այլ պատճառներով: Առաջին՝ ուժային նախարարները Վազգէն Սարգսեանի գլխաւորութեամբ պաշտպանում էին Քոչարեանին, երկրորդ՝ Տէր Պետրոսեանին իշխանութիւնից հեռացնողների մէջ էր վարչապետ եւ երկրի ղեկավարի պարտականութիւնները ստանձնած Քոչարեանը, երրորդ՝ իշխանութիւններն, ինչպէս նախորդ եւ յաջորդ ընտրութիւններում, դիմում էին վարչական լծակների, օգտագործում բանակն ու ոստիկանութիւնը:

ՄԱՐՏ 2003. ՍՏԵՓԱՆ ԴԵՄԻՐՃԵԱՆՆ ԸՆԴԴԷՄ ՌՈՊԵՐԹ ՔՈՉԱՐԵԱՆԻ

Ստեփան Դեմիրճեանը 1999-ի հոկտեմբերի 27-ին Հայաստանի խորհրդարանում ահաբեկչութեան զոհ դարձած Կարէն Դեմիրճեանի որդին է, ով միայն հօր սպանութիւնից յետոյ մտաւ քաղաքականութիւն: 2003-ի նախագահական ընտրութիւնների նախօրէին Հայաստանի ընդդիմադիր գրեթէ բոլոր քաղաքական ուժերը եւ ընդդիմադիր գործիչները, բացառութեամբ Արտաշէս Գեղամեանի, միաւորուեցին Ստեփան Դեմիրճեանի շուրջ: Ընտրութիւնները կայացան փետրուարին: Նախապէս յայտարարուեց, որ Ռոպերթ Քոչարեանը յաղթել է առաջին փուլում, սակայն ընդդիմութեան կոշտ յայտարարութիւնների եւ փողոց դուրս գալու կոչերի հետ նախապէս յայտարարուած թուերը սկսեցին փոխուել: Պարզուեց, որ Քոչարեանը չի յաղթահարել 50 տոկոսը եւ ստացել է քուէների 49.84 տոկոսը: Ըստ պաշտօնական տուեալների՝ Ստեփան Դեմիրճեանը ստացել էր քուէների աւելի քան 28 տոկոսը: Ինը թեկնածուների մէջ երրորդը Արտաշէս Գեղամեանն էր՝ աւելի քան 17 տոկոս:

Մարտի 5-ին անցկացուեցին ընտրութիւնների երկրորդ փուլ, որտեղ, ըստ պաշտօնական տուեալների, յաղթեց Քոչարեանը: ԵԱՀԿ-ն եւ միջազգային կազմակերպութիւնները յայտարարեցին, որ ընտրութիւնները չեն համապատասխանել միջազգային չափանիշներին, թեկնածուների համար չեն ապահովուել հաւասար պայմաններ, քուէարկութեան եւ ձայների հաշուարկի ընթացքում տեղ են գտել լուրջ եւ համատարած անճշդութիւններ եւ կեղծիքներ:

Ընդդիմութիւնը վիճարկեց ընտրութիւնների արդիւնքները՝ յայտարարելով, որ դրանք կեղծուել են: Տեղի ունեցան մի քանի բազմահազարանոց հանրահաւաքներ եւ ցոյցեր, սակայն Ռոպերթ Քոչարեանը կարողացաւ պահել նախագահական աթոռը:

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 2008. ԼԵՒՈՆ ՏԷՐ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆՆ ԸՆԴԴԷՄ ՍԵՐԺ ՍԱՐԳՍԵԱՆԻ

2007-ի կէսերից խօսակցութիւններ շրջանառուեցին այն մասին, որ տասնամեայ լռութիւնից յետոյ առաջին նախագահ Տէր Պետրոսեանը պատրաստւում է վերադառնալ քաղաքականութիւն եւ մասնակցել նախագահական ընտրութիւններին: Արդէն աշնանը Տէր Պետրոսեանը կարողացաւ «Ազատութիւն» հրապարակում հաւաքել տասնեակ հազարաւոր քաղաքացիների: Պարզ դարձաւ, որ Քոչարեանի իրաւայաջորդ եւ վարչապետ Սերժ Սարգսեանին լուրջ մրցակցութիւն է սպասւում:

2008-ի փետրուարին կայացած նախագահական ընտրութիւններում Տէր Պետրոսեանը ոչ միայն չէր ընդունում պարտութիւնը, այլեւ ընտրութիւնների յաջորդ իսկ օրից՝ փետրուարի 20-ից, տասնեակ հազարաւոր կողմնա-

կիցների հետ սկսել էր չարտօնուած եւ անժամկէտ հանրահաւաքների շարք: «Ազատութիւն» հրապարակը վերածուել էր վրանային աւանի: Տէր Պետրոսեանը վիճարկում էր ընտրութիւնների արդիւնքները, որոնցում, ըստ պաշտօնական տուեալների, վարչապետ Սերժ Սարգսեանը յաղթել էր քուէների շուրջ 53 տոկոսով: Տէր Պետրոսեանը ստացել էր 21.5 տոկոս:

ԵԱՀԿ-ն եւ միջազգային այլ կառոյցներ, որոնք դիտորդական առաքելութիւն էին իրականացնում, յայտարարեցին, որ ընտրութիւնները «հիմնականում համապատասխանել են միջազգային չափանիշներին նախընտրական շրջանում եւ քուէարկութեան ժամերին», իսկ ընտրութիւնների օրուանից յետոյ ի յայտ եկան «լուրջ մարտահրաւէրներ», ինչը «արժեզրկեց ամբողջ ընտրական գործընթացը»:

Փետրուարի 25-ի հանրահաւաքում Տէր Պետրոսեանն իր կողմնակիցներին քաջալերում էր, ասելով, որ պետական համակարգը՝ ոստիկանութիւնը, անվտանգութեան ծառայութիւնը, գալու եւ կանգնելու է ժողովրդի կողքին: Իսկ լուրերը, թէ իշխանութիւնները պատրաստւում են ուժ գործադրել, ընդամէնը հոգեբանական ճնշման նպատակ են հետապնդում: «Մինչեւ չտեղափոխուեմ նախագահի նստավայր, ես այստեղից չեմ գնայ», ասում էր Տէր Պետրոսեանը:

Մարտի 1-ի լոյս գիշերը ոստիկանութեան ստորաբաժանումները՝ մահակներով, վահաններով եւ ելեկտրաշոկերով զինուած, ծեծ ու ջարդի, ելեկտրաշոկի միջոցով մի քանի հազար մարդկանց դուրս քշեցին «Ազատութիւն» հրապարակից եւ աւերեցին վրանային աւանը: Ողբերգութիւնը, սակայն, առջեւում էր: Մարտի 1-ի առաւօտեան Տէր Պետրոսեանի հազարաւոր կողմնակիցներ հաւաքուեցին Միասնիկեան հրապարակում՝ Ֆրանսայի եւ Իտալիայի դեսպանատներին ու Երեւանի քաղաքապետարանին յարող տարածքում: Կէսօրից յետոյ տարածքից հեռացան ներքին զօրքերի ստորաբաժանումները: Իրադրութիւնը դառնում էր անկառավարելի: Երեկոյեան դէմ լսուեցին կրակոցներ: Նախագահ Քոչարեանը Երեւանում 20-օրեայ ժամկէտով արտակարգ դրութիւն յայտարարելու հրամանագիր ստորագրեց, որով արգելուեց ժողովների, հանրահաւաքների, ցոյցերի, երթերի եւ այլ զանգուածային միջոցառումների անցկացումը: Մարտի 2-ի առաւօտեան հաղորդուեց ութ սպաննուածի եւ հարիւրից աւելի վիրաւորների մասին: Հետագայում, ստացած վնասուածքներից, եւս երկու մարդ մահացաւ:

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 2013. Ո՞Վ Է ՍԵՐԺ ՍԱՐԳՍԵԱՆԻ ԱՅԼԸՆՏՐԱՆՔԸ

Երբ պատրաստում եմ այս յօդուածը (նոյեմբերի վերջ), դեռեւս չեն սկսուել թեկնածուների առաջադրումները 2013-ի փետրուարին կայանալիք նախագահական ընտրութիւններում: Կարելի է միայն մօտաւոր պատկերացում կազմել, թէ ովքեր են առաջադրուելու այս ընտրութիւններում: Անկասկած, իշխանական ՀՀԿ-ի թեկնածուն գործող նախագահ Սերժ Սարգսեանն է:

«Բարգաւաճ Հայաստան» կուսակցութիւնը, որը գործող խորհրդարանում ՀՀԿ-ից յետոյ ամենամեծ խմբակցութիւնն ունի, դեռեւս չի կողմնորոշուել: Ի դէպ, շատերն են կարծում, որ առաջիկայ նախագահական ընտրութիւնների ամենամեծ անակնկալը կարող է մատուցել հէնց «Բարգաւաճ Հայաստան»-ը: Այս կուսակցութեան հիմնադիր եւ նախագահ Գագիկ Ծառուկեանը Հայաստանի ամենայայտնի եւ յաջո-

ղակ գործարարներից է, համարւում է նաեւ հանրապետութեան ամենաուսեւոր մարդկանցից մէկը: Արդեօք Ծառուկեանը կը դնի՞ իր թեկնածութիւնը: Այս տարբերակը գրեթէ անհաւանական է: Ինքը՝ Ծառուկեանը, նեղ շրջանակում յայտարարում է, որ կուսակցութիւնը առաջիկայ նախագահական ընտրութիւններում կը պաշտպանի Սերժ Սարգսեանի թեկնածութիւնը միայն այն դէպքում, եթէ վարչապետի աթոռը խոստացուի «Բարգաւաճ Հայաստան»-ին:

Սերժ Սարգսեանը, սակայն, պատրաստ չէ «զոհաբերել» միջազգային ֆինանսական կառոյցներից Հայաստան վարկ բերող վարչապետ Տիգրան Սարգսեանին, բայց պատրաստ է փոխվարչապետի եւ 5-6 նախարարների աթոռները տրամադրել «Բարգաւաճ Հայաստան»-ին:

Քննարկւում է նաեւ «Բարգաւաճ Հայաստան» կուսակցութեան անդամ, նախկին արտաքին գործոց նախարար Վարդան Օսկանեանի առաջադրման հարցը: Հաշուի առնելով մի կողմից Սերժ Սարգսեանի ու Վարդան Օսկանեանի միջեւ թշնամանքի հասնող յարաբերութիւնները, թւում է, Ծառուկեանը չի ցանկանում եւ պատրաստ չէ աջակցել Օսկանեանի առաջադրման տարբերակին, գիտակցելով, որ դա շատ վտանգաւոր տարբերակ է իր պիզնես գործունէութեան տեսանկիւնից: Թւում է, Օսկանեանի առաջադրման տարբերակին լռելեայն կողմնակից է նաեւ երկրորդ նախագահ Ռոպերթ Քոչարեանը, որի յարաբերութիւնները իր նախկին զինակից Սերժ Սարգսեանի հետ այնքան էլ բարեկամական չեն:

Եթէ, այնուամենայնիւ, որպէս ընդդիմութեան միասնական թեկնածու առաջադրուի Վարդան Օսկանեանը, որին աջակցեն նաեւ ՀՅԴ-ն ու Հայ ազգային քոնկրեսը (ՀԱԿ), ապա այդ դէպքում առաջին փուլով Սերժ Սարգսեանի յաղթանակը դժուար իրականութիւն դառնայ: Սակայն նոյնքան անհաւանական է, գոնէ, այսօրուայ ներքաղաքական իրավիճակով, որ Օսկանեանը կը լինի ընդդիմութեան միասնական թեկնածու:

Բաւական բարդ եւ ոչ շահեկան իրավիճակում է Հայաստանի առաջին նախագահ Լեւոն Տէր Պետրոսեանը, ով մերձաւոր շրջապատում յայտարարում է, թէ պատրաստ է առաջադրուել միայն այն դէպքում, եթէ իր թեկնածութիւնը սատարի «Բարգաւաճ Հայաստան»-ը: Հասկանալի է, որ Գագիկ Ծառուկեանը չի գնայ նման քայլի, քանի որ դա արդէն կը նշանակի պատերազմ Սերժ Սարգսեանի եւ Գագիկ Ծառուկեանի միջեւ՝ վերջինիս համար անկանխատեսելի ու հաւանաբար տհաճ հետեւանքներով: Տէր Պետրոսեանը չի կարող յաւակնել ընդդիմութեան միասնական թեկնածուի շնորհին, քանի որ նրան չի պաշտպանի նաեւ ՀՅԴ-ն: Տէր Պետրոսեանին, ի տարբերութիւն 2008-ի նախագահական ընտրութիւնների, չի պաշտպանի նաեւ Ռաֆֆի Յովհաննիսեանը: «Ժառանգութիւն» կուսակցութեան հիմնադիրը, ըստ շրջանառուող տեղեկութիւնների, որոշել է դնել իր թեկնածութիւնը՝ ակնկալելով, որ կը ստանայ աջակցութիւն այլ ընդդիմադիր քաղաքական ուժերից եւ քաղաքացիական հասարակութիւնից:

Խորհրդարանում ներկայացուած ուժերից «Օրինաց երկիր» կուսակցութիւնը առաջիկայ նախագահական ընտրութիւններում ամենայն հաւանականութեամբ պաշտպանելու է Սերժ Սարգսեանի թեկնածութիւնը: Նախորդ ընտրութիւններում այս կուսակցութեան առաջնորդ Արթուր Բաղդասարեանը ստացել էր քուէների գրեթէ 20 տոկոսը: Այսօր, սակայն, այդ կուսակցութիւնը եւ նրա առաջնորդը հեղինակութիւն չունեն:

Բարդ երկընտրանքի առաջ է կանգնել ՀՅԴ-ն՝ առաջադրե՞լ սեփական թեկնածուն, թէ՞ պաշտպանել ընդդիմութեան միասնական թեկնածուին, եթէ, անշուշտ, նման թեկնածու լինի: Նախագահական նախորդ ընտրութիւններում կուսակցութիւնը առաջադրել էր Վահան Յովհաննիսեանին, ով ստացել էր քուէների 6 տոկոսը: 1998-ին եւ 2003-ին ՀՅԴ-ն սատարել էր Ռոպերթ Քոչարեանին:

Հաւանաբար սեփական թեկնածուով հանդէս կը գայ խորհրդարանում երկու պատգամաւորով ներկայացուած «Ազատ դեմոկրատներ» կուսակցութիւնը: Սպասւում է, որ կուսակցութիւնը կ՚առաջադրի Անուշ Սեդրակեանի թեկնածութիւնը: Եթէ նման բան տեղի ունենայ, ապա Հայաստանի նախագահական ընտրութիւնների պատմութեան մէջ

առաջին անգամ մրցապայքարի դուրս կը գայ կին թեկնածու:

Այսօրուայ իրավիճակը, երբ ընդդիմութիւնը չի կարողանում միասնական թեկնածու ընտրել, լիովին բխում է Սերժ Սարգսեանի շահերից: Իշխանութիւնների համար աւելի հաճելի իրավիճակ, քան մասնատուած ընդդիմութիւնն է, չի կարող լինել: Ընդդիմութեան շրջանակներում քննարկւում է նաեւ հետեւեալ տարբերակը. Սերժ Սարգսեանի դէմ պայքարի են դուրս գալիս մի քանի ընդդիմադիր թեկնածուներ եւ նրանցից այն թեկնածուն, որը առաջին փուլում ստանում է ամենաշատ ձայներ, երկրորդ փուլում ստանում է միւս ընդդիմադիրների աջակցութիւնը: Այստեղ հարց է առաջ գալիս՝ իսկ որտեղի՞ց է այն լաւատեսութիւնը, որ ընտրութիւններում կը լինի երկրորդ փուլ:

Նախագահական ընտրութիւնների նախօրէին Հայաստանի ներքաղաքական դաշտում իշխանական ՀՀԿ-ն ունի մենաշնորհային դիրք ե՛ւ քաղաքական, ե՛ւ տնտեսական, ե՛ւ ուժային իմաստով: Եթէ Հայաստանում ընտրութիւններն անցկացուեն ազատ եւ արդար պայմաններում, ապա գործող նախագահը ուղղակի չի կարող ընտրուել, քանի որ չունի լայն ժողովրդականութիւն: Բացի այդ, նախորդ հինգ տարիներին, տնտեսական ցուցանիշներով, համաձայն պաշտօնական տուեալների, Հայաստանը լուրջ նահանջ է ապրել:

Այսօր Հայաստանում աղքատութեան ցուցանիշը կազմում է շուրջ 35 տոկոս, այն դէպքում, երբ Քոչարեանի նախագահութեան վերջին տարում այդ թիւը 23 էր: Այսինքն, եթէ հինգ տարի առաջ Հայաստանում իւրաքանչիւր 100 քաղաքացուց աղքատ էր 23-ը, ապա այսօր՝ 35-ը: Հինգ տարիների ընթացքում կրկնակի անգամ աւելացել է ծայրայեղ աղքատների թիւը: Եթէ հինգ տարի առաջ ծայրայեղ աղքատ էր բնակչութեան 1.5 տոկոսը, ապա այսօր՝ 3 տոկոսը: Հայաստանը միայն հինգ տարի յետոյ է հասնելու տնտեսական այն մակարդակին, որին արդէն հասել էր 2007-ին: Հայաստանի արտաքին պարտքը հինգ տարիների ընթացքում գրեթէ եռապատկուել է՝ անցնելով 4 միլիառ տոլարը: Բայց ամենավտանգաւորը արտագաղթի նոր ծաւալներն են: Ամէն տարի Հայաստանը լքում է շուրջ 20 հազար հայ:

Սերժ Սարգսեանը 2008-ի հոկտեմբերի 2-ին ուղերձով դիմեց Ազգային ժողովին ու հայ ժողովրդին՝ խոստանալով, որ՝

- առաջիկայ ամիսների ընթացքում Հայաստանն սկսում է նոր հիւլէական կայան կառուցել,
- առաջիկայ տարիների ընթացքում սկսուելու է Իրան-Հայաստան երկաթուղի կառուցուել,
- առաջիկայ ամիսների ընթացքում համահայկական դրամատուն ու ներդրումային հիմնադրամ է ստեղծուելու, որոնք մեծամասշտաբ ծրագրեր են ֆինանսաւորելու:

Այս խոստումներից եւ ոչ մէկը իրականութիւն չեն դարձել: Բայց դա չխանգարեց, որպէսզի իշխող ՀՀԿ-ն յաղթանակ տանի 2012-ի մայիսին կայացած խորհրդարանական ընտրութիւններում՝ նոր Ազգային ժողովում ապահովելով մեծամասնութիւն:

Այնպէս որ, Հայաստանում կարեւոր չէ, թէ իշխանութիւնները ինչպիսի ժողովրդականութիւն են վայելում, ինչպիսի տնտեսական եւ ներքին ու արտաքին քաղաքականութիւն են իրականացնում: Կարեւորն այն է, որ օրուայ իշխանութիւնը միշտ էլ ունենում է ընտրութիւնները իր օգտին կեղծելու հնարաւորութիւններ:

Այդպէս էր Տէր Պետրոսեանի ժամանակ:
Այդպէս էր Քոչարեանի ժամանակ:
Այդպէս է Սարգսեանի ժամանակ:

ԹԱԹՈՒԼ ՅԱԿՈԲԵԱՆ

Երեւան

ՀԱՅ-ԼԻԲԱՆԱՆԵԱՆ ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ ԱՆՑՆՈՂ ՏԱՐԻՆ

Անցնող տարին բացառիկ էր եւ անախադէպ հայ-լիբանանեան երկկողմ յարաբերութիւնների խորացման եւ զարգացման առումով: Նոյեմբերի 26-ից 28-ը Լիբանանի նախագահ, գեներալ Միշել Սլէյմանի հրաւէրով Լիբանանում պաշտօնական այցով էր գտնուում Հայաստանի նախագահ Սերժ Սարգսեանը՝ տիկնոջ Ռիթա Սարգսեանի հետ:

Հայաստանի նախագահ Սերժ Սարգսեանի պաշտօնական այցը Լիբանան 2012 թ. կարեւորագոյն քաղաքական եւ պատմական խոշոր իրադարձութիւն էր երկու երկրների ժողովուրդների պատմամշակութային դարաւոր յարաբերութիւնների ենթատեքստում: Հայաստանի նախագահի այցը Լիբանան նոր լիցք հաղորդեց երկկողմ յարաբերութիւնների զարգացմանն ու Հայաստան-սփիւռք փոխգործակցութեան խորացմանը: Հայաստանի նախագահն արժանացաւ ջերմ ընդունելութեան Լիբանանի ղեկավարութեան եւ հայ համայնքի կողմից:

Երկու երկրների նախագահների հանդիպման ժամանակ ընդգծուել է, որ բարձր մակարդակի փոխայցելութիւնների պարբերականութիւնը խօսում է այն մասին, որ Լիբանանի եւ Հայաստանի միջեւ հաստատուած է բարձր մակարդակի երկխօսութիւն, եւ բարձր մակարդակի յարաբերութիւնները զարգացնելու ցանկութիւն: Քննարկել են հայ-լիբանանեան համագործակցութեան մէջ նորանոր ոլորտներ ընդգրկելու հնարաւորութիւնները, մտքեր փոխանակուել միջազգային՝ մասնաւորապէս մերձաւոր արեւելեան եւ հարաւ կովկասեան զարգացումների շուրջ: Վերահաստատուել է, որ երկկողմ յարաբերութիւնները հիմնուած են բարի կամքի, փոխադարձ յարգանքի եւ վստահութեան վրայ:

Գոհունակութեամբ արձանագրուել է, որ անցած 20 տարուայ ընթացքում ձեւաւորուել են միջխորհրդարանական, մշակութային,

կրթական, գիտական կապեր, ստորագրուել են երեք տասնեակից աւելի փաստաթղթեր: Պայմանաւորուածութիւն է ձեռք բերուել օգտագործել բոլոր հնարաւորութիւնները երկկողմ տնտեսական համագործակցութիւնը խթանելու ուղղութեամբ: Նշուել է, որ վերջին շրջանում նկատելի է դարձել Լիբանանի աճող ներկայութիւնը Հայաստանի տնտեսութեան մէջ: Ընդգծուել է միջազգային ասպարէզում համագործակցութեան կարեւորութիւնը:

Նախագահների հանդիպման ընթացքում անդրադարձ է եղել նաեւ ղարաբաղեան հիմնախնդրի կարգաւորմանը: Վերահաստատուել է, որ Հայաստանը հարաւ կովկասեան տարածաշրջանում շարունակում է վարել խաղաղութիւն ու կայունութիւն հաստատելուն ուղղուած քաղաքականութիւն: Ընդգծուել է, որ Հայաստանը բացառում է խնդրի լուծման ուժային տարբերակը եւ հաւատարիմ է ԵԱՀԿ Մինսքի խմբի միջնորդութեամբ հարցը բանակցային ճանապարհով լուծելու յանձնառութեանը: Հարեւան Ազրպէյճանն անտեսում է Մինսքի խմբակի վստահութեան կառուցմանն ուղղուած բոլոր առաջարկները, շարունակում սպառազինութիւնների աննախադէպ կուտակումը եւ իր ժողովրդին պատրաստում է նոր պատերազմի: Ազրպէյճանի նախագահի կողմից մարդասպան Սաֆարովի ներումն ու հերոսացումը դրա լաւագոյն ապացոյցն էին: Սա **էթնիկ** հողի վրայ կատարուած յանցագործութեան շարունակութիւն է, այլատեացութեան եւ **ռասիզմի** ցցուն օրինակ:

Հայաստանի նախագահն իր խիստ մտահոգութիւնն է յայտնել Սիրիայում տիրող իրավիճակով եւ այնտեղ ապրող մեր հայրենակիցների ճակատագրով:

Նշուել է, որ անհնար է տեւական լուծման հասնել առանց բոլորի կողմից ընդհարումների դադարեցման եւ առանց ընդգրկուն քաղաքական երկխօսութեան՝ հաշուի առնելով բոլոր սիրիացիների շահերը: Հայաստանը ողջունում է ՄԱԿ-ի գլխաւոր քարտուղարի եւ Արաբական լիկայի յատուկ բանագնաց Լախտար Իպրահիմիի առաքելութիւնը՝ սիրիական ներքաղաքական իրավիճակի կայունացման եւ խաղաղութեան հաստատման ուղղութեամբ:

Վստահութիւն է յայտնուել, որ վերոյիշեալ նախաձեռնութիւնների կեանքի կոչման արդիւնքում Սիրիայում կը հաստատուի խաղաղութիւն, իսկ մօտ ապագայում հնարաւոր կը լինի իրականացնել այն անհրաժեշտ ժողովրդավարական բարեփոխումները, որոնք կ՚արտացոլեն սիրիական ժողովրդի բոլոր հատուածների հաւաքական կամքն ու իղձերը: Լիբանանի խորհրդարանի նախագահ Նեպիհ Պըրրիի կազմակերպած ճաշին Հայաստանի նախագահը ասել է. «Մենք խիստ մտահոգուած ենք Սիրիայի ժողովրդի ճակատագրով: Շարունակուող զինուած ընդհարումներն ու ահաբեկչական գործողութիւնները պարզապէս անընդունելի են: Հնարաւոր չէ առանց ցաւի հետեւել, թէ որքան արիւն է թափւում եւ ինչպէս է օր օրի աւերւում այդ երկիրը: Ստեղծուած իրավիճակը, համոզուած եմ, արդիւնք է նաեւ այն բանի, որ որոշ տարածաշրջանային պետութիւններ չեն խորշում իրենց խնդիրները լուծել սիրիացի ժողովրդի արեան գնով: Հայաստանը մշտա-

Հայաստանի նախագահ Սարգսեանը նշել է, որ Հայաստանում ցաւով ընդունեցին հոկտեմբերի 19-ին Պէյրութում տեղի ունեցած ահաբեկչական գործողութեան լուրը եւ խստիւ դատապարտեցին նման ստոր արարքը: Հայաստանի նախագահը շեշտել է, որ Մերձաւոր Արեւելքում առկայ իրադրութիւնը մեծապէս շաղկապուած է Հայաստանի անվտանգութեան հետ:

Պաապտայի պալատում ստորագրուել են «Դիւանագիտական եւ ծառայողական անձնագրերով առանց մուտքի արտօնագրի միմեանց տարածքներ այցելելու մասին», «Բարձրագոյն կրթութեան եւ ակադեմիական աստիճանների վկայագրերի փոխադարձ ճանաչման մասին» համաձայնագրերը: Փաստաթղթերի ստորագրման արարողութիւնից յետոյ Սերժ Սարգսեանը նախագահական այգում ծառ է տնկել՝ ի նշան Հայաստանի եւ Լիբանանի բարեկամութեան:

Սերժ Սարգսեանն այցելել է Պէյրութի Նահատակների հրապարակ, յարգանքի տուրք մատուցել եւ ծաղկեպսակ դրել յուշարձանին: Այնուհետեւ Հայաստանի Հանրապետութեան նախագահը հանդիպում է ունեցել Լիբանանի վարչապետ Նեժիպ Միքաթիի հետ: Վարչապետ Նեժիպ Միքաթիի հետ հանդիպմանը նախագահ Սերժ Սարգսեանը կարեւորել է երկկողմ համագործակցութեան տնտեսական բաղադրիչի զարգացումը՝ նշելով, որ երկու երկրների միջեւ ապրանքաշրջանառութեան ցուցանիշները դեռեւս անբաւարար են: Սերժ Սարգսեանը եւ վարչապետ Նեժիպ Միքաթին ընդգծել են հայ-լիբանանեան միջկառավարական տնտեսական յանձնաժողովի աշխատանքին նոր թափ հաղորդելու անհրաժեշտութիւնը, որը, կողմերի համոզմամբ, կարող է լուրջ խթան հանդիսանալ առեւտրաշրջանառութեան ցուցանիշների բարելաւման, ներդրումների խթանման, Հայաստանի

պէս հանդէս է եկել արիւնահեղութեան դադարեցման եւ հէնց իրենց՝ սիրիացիների կողմից ճգնաժամի խաղաղ կարգաւորման դիրքերից: Սիրիայի եղբայրական ժողովրդի հետ ծանր ժամանակներ է ապրում նաեւ բազմահազար սիրիահայութիւնը: Հայաստանի դիրքորոշումն այս հարցում շատ յստակ է. սա փորձութիւն է, որին պէտք է դիմակայել միասնաբար: Եւ մենք կոչ ենք անում մեր սիրիահայ եղբայրներին՝ պայքարել իրենց գրկաբաց հիւրընկալած եւ իրենց երկրորդ հայրենիք դարձած Սիրիայում խաղաղութեան շուտափոյթ վերահաստատման համար: Սիրիայի հայկական գաղթօճախը պատմականօրէն ձեւաւորուած, ամուր եւ կենսունակ համայնքներից է, որով մենք իսկապէս հպարտանում ենք: Հայաստանը, նաեւ համայն հայութիւնը աջակցում եւ աջակցելու են Սիրիայի ժողովրդի ցանկութեանը՝ գտնել խաղաղութիւն իրենց տանը եւ պահպանել իրենց օճախները»:

Լիբանանի ղեկավարութեան հետ ունեցած հանդիպումների ժամանակ Հայաստանի նախագահը խօսել է Հայոց ցեղասպանութեան միջազգային ճանաչման գործընթացի մասին, նշել, որ մօտենում է Ցեղասպանութեան 100-րդ տարելիցը, եւ մեր ժողովրդի դէմ կատարուած յանցագործութիւնը դեռեւս պէտք է ստանայ իր արժանի գնահատականը:

եւ Լիբանանի գործարար շրջանակների միջեւ առաւել սերտ կապերի հաստատման համար: Փոխգործակցութեան զարգացման տեսանկիւնից հեռանկարային են համարուել յատկապէս գիւղատնտեսութեան, զբօսաշրջութեան, բարձր արհեստագիտութեան ոլորտները: Հանդիպմանը քննարկուել է նաեւ համատեղ առեւտրաարդիւնաբերական պալատի ստեղծման գաղափարը:

Սերժ Սարգսեանն ընդգծել է, որ Հայաստանը բարձր է գնահատում նաեւ Լիբանանի հաւասարակշռուած դիրքորոշումը ԼՂ հիմնախնդրի առնչութեամբ:

Նախագահ Սերժ Սարգսեանն հանդիպում է ունեցել Լիբանանի Ազգային ժողովի նախագահ Նեպիհ Պըրրիի հետ, որից յետոյ կայացել է Հայաստանի նախագահի հետ այդ երկրի խորհրդարանականների մասնակցութեամբ ընդլայնուած ճաշ-հանդիպում: Միջպետական յարաբերութիւնների զարգացման, փոխվստահութեան ամրապնդման գործում երկուստեք կարեւորուել է միջխորհրդարանական կապերի դերը, **ակտիւ** համագործակցութիւնը խորհրդարանների միջեւ, որը, կողմերի համոզմամբ, զգալիօրէն կը նպաստի նաեւ հայ-լիբանանեան տնտեսական յարաբերութիւնների ակտիւացմանը: Հանդիպմանը կարեւորուել է նաեւ միջազգային կառոյցներում Հայաստանի եւ Լիբանանի խորհրդարանականների համագործակցութիւնը: Նախագահ Սերժ Սարգսեանը եւ Լիբանանի ԱԺ նախագահ Նեպիհ Պըրրին ընդգծել են Հայաստանի եւ Լիբանանի կառավարական բոլոր օղակների, խորհրդարանների համակարգուած, ծրագրուած աշխատանքի անհրաժեշտութիւնը՝ երկու երկրների յարաբերութիւնները որակապէս նոր մակարդակի բարձրացնելու առումով:

Խորհրդարանականների հետ հանդիպման ժամանակ հնչեցրած ելոյթում Հայաստանի նախագահն ասել է. «Հայ-լիբանանեան յարաբերութիւնները սոսկ գործընկերային չեն, այլ՝ բարեկամական, քանզի Հայաստանը եւ Լիբանանը կապուած են դարաւոր բարեկամութեան եւ պատմամշակութային ամուր կապերով: Հայաստանն ու Լիբանանը դեռեւս վաղ ժամանակներից են սկսել իրենց համատեղ ընթացքը պատմութեան քառուղիներում: Յաճախ են զուգակցուել մեր ժողովուրդների ճանապարհները, պատմութիւնը, ճակատագիրը, մշակոյթը: Պատմութիւնը փաստել է, ճակատագիրը՝ կամեցել, իսկ մշակոյթը՝ համադրել այդ ամէնը: Արդիւնքը՝ հայ-լիբանանեան ամուր բարեկամութիւնն է: Մենք միշտ երախտագիտութեամբ ենք յիշելու լիբանանցի ժողովրդի ցուցաբերած անուրանալի աջակցութիւնը, երբ Օսմանեան Թուրքիայում պետական մակարդակով կազմակերպուած ոճրագործութեան հետեւանքով ցեղասպանուեց եւ հայրենազրկուեց իր հողի վրայ ապրող ու արարող հայ ժողովրդի ստուար հատուածը: Հիւրընկալ, բարեացակամ եւ հանդուրժողական Լիբանանը դարձաւ այն հանգրուաններից, որտեղ հայութեան բեկորները փրկութիւն եւ ապաստան գտան, ամրացան, ոտքի կանգնեցին՝ **ակտիւօրէն** մասնակցելով եւ համարկուելով Լիբանանի քաղաքական, սոցիալտնտեսական եւ մշակութային կեանքին, միաժամանակ կարողանալով պահպանել ազ-

գային հարուստ մշակոյթն ու արժէքները: Օգտուելով առիթից՝ կը ցանկանայի Լիբանանի խորհրդարանի նախագահ յարգարժան Նեպիհ Պըրրիին եւ խորհրդարանի անդամներին շնորհակալութիւն յայտնել այն բանի համար, որ, ի տարբերութիւն տարածաշրջանի այլ երկրների, Լիբանանը լուրջ քայլեր է ձեռնարկել Հայոց ցեղասպանութիւնը ճանաչելու ուղղութեամբ եւ ընդունել է այն դատապարտող բանաձեւեր՝ շահելով համայն հայութեան անմնացորդ համակրանքն ու յարգանքը»:

Բազմաբովանդակ էին Հայաստանի նախագահ Սերժ Սարգսեանի հանդիպումները հայկական կառոյցներում:

Նոյեմբերի 27-ի առաւօտեան նախագահ Սերժ Սարգսեանն այցելել է Անթիլիաս, որտեղ հանդիպում է ունեցել ՆՍՕՏՏ Արամ Ա. Մեծի Տանն Կիլիկիոյ կաթողիկոսի հետ: Մինչ հանդիպումը, նախագահ Սերժ Սարգսեանը եւ տիկին Ռիթա Սարգսեանը կաթողիկոսի ուղեկցութեամբ այցելել են Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ Մայր տաճար, այնուհետեւ մայրավանքի հարեւանութեամբ կառուցուած Հայոց ցեղասպանութեան զոհերի յիշատակը յաւերժացնող մատուռ: Նախագահը մատուռի մօտ ծաղկեպսակ է դրել եւ իր գլխաւորած պատուիրակութեան անդամների հետ միասին յարգանքի տուրք մատուցել ցեղասպանութեան զոհերի յիշատակին:

Անթիլիասում համայնքային կառոյցների ղեկավարների մասնակցութեամբ կազմակերպուած ընդունելութեան ժամանակ ՆՍՕՏՏ Արամ Ա. Մեծի Տանն Կիլիկիոյ կաթողիկոսը նախագահ Սերժ Սարգսեանին պարգեւատրել է կաթողիկոսութեան Կիլիկեան Սուրբ Խաչի բարձրագոյն շքանշանով:

Սերժ Սարգսեանը շնորհակալութիւն է յայտնել նման մեծ պարգեւի եւ պատուի արժանացնելու համար: Հայաստանի նախագահը ասել է, որ «Հայաստանն ուժեղ է սփիւռքով, սփիւռքն ուժեղ է Հայաստանով» կարգախօսը նաեւ կենսակերպ է: Այդ կարգախօսը, նախագահի խօսքով, պարտաւոր ենք բոլորով միասին մեծ ջանքերով ի կատար ածել: Սերժ Սարգսեանը բարձր է գնահատել մեր ազգային իղձերին լիբանանահայ համայնքի եւ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ կաթողիկոսութեան նուիրուածութիւնը, որն արտայայտւում է կոնկրետ գործերով: Հայաստանի նախագահը նշել է, որ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ կաթողիկոսութիւնը վաղուց միայն հոգեւոր կենտրոն չէ, այլ՝ հայապահպանութեան մի հզօր աղբիւր, որի կենարար ազդեցութիւնն իր վրայ մշտապէս զգում է ողջ հայ ժողովուրդը: Սերժ Սարգսեանը բարձր է գնահատել Մեծի Տանն Կիլիկիոյ կաթողիկոսութեան ամբողջ հոգեւոր դասի գործունէութիւնը՝ ՆՍՕՏՏ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ կաթողիկոս Արամ Ա.-ի գլխաւորութեամբ. «Մենք մշտապէս պատրաստ ենք աջակցելու, սատար կանգնելու ձեզ եւ, ի հարկէ, հաճոյքով աշխատելու ձեր աղօթքների ներքոյ: Թող Աստուած պահի, պահպանի Հայաստանեայց Առաքելական Սուրբ եկեղեցին, Հայոց աշխարհը եւ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ կաթողիկոսութիւնը՝ իր նուիրեալ գահակալով», ասել է նախագահ Սերժ Սարգսեանը:

Այնուհետեւ նախագահ Սերժ Սարգսեանն այցելել է Հայկազեան համալսարան, որտեղ

հանդիպում է ունեցել Լիբանանի չորս առաջատար համալսարանների՝ Հայկազեան, Պէյրութի ամերիկեան, Լիբանանի ամերիկեան եւ Սեն Ժոզեֆ համալսարանների դասախօսական անձնակազմի, միջազգայնագէտ ուսանողների հետ: Նախագահը հանդէս է եկել ելոյթով եւ պատասխանել ուսանողներին հետաքրքրող հարցերին:

«Հայաստանից դուրս միակ հայկական համալսարանում հիւրընկալուելը եւ ելոյթով հանդէս գալը իւրօրինակ զգացում է՝ ջերմ ու պարտաւորեցնող: Այն հանգամանքը, որ սփիւռքեան միակ հայկական բարձրագոյն ուսումնական հաստատութիւնը գտնուում է հէնց Լիբանանում, վկայում է հայ-լիբանանեան առանձնայատուկ բարեկամութեան մասին: Ուրախալի է, որ լինելով Հայաստանից դուրս գործող համալսարան՝ Հայկազեան ճեմարանը կրթական օճախ է ոչ միայն հայերիս, այլեւ բոլոր ազգերի եւ կրօնների ներկայացուցիչների համար, ինչը համամարդկային արժէքներին համալսարանի հիմնադիրների նուիրուածութեան խօսուն վկայութիւնն է: Առանձնապէս հաճելի է, որ Պէյրութի Հայկազեան համալսարանի այս գեղեցիկ սրահում ներկայ են նաեւ Լիբանանի հեղինակաւոր համալսարանների՝ Պէյրութի ամերիկեան, Լիբանանի ամերիկեան եւ Սեն Ժոզեֆ համալսարանների փրոֆեսէօրներ եւ ուսանողներ», ասել է նախագահ Սերժ Սարգսեանը:

Հանրապետութեան ղեկավարը համալսարանականների հետ հանդիպմանը խօսել է նաեւ պատմութեամբ ժառանգութիւն ստացած հայ-լիբանանեան բարեկամութիւնը շարունակելու, աւելի սերտացնելու, երկկողմ շփումներն ակտիւացնելու՝ հայ եւ լիբանանցի երիտասարդների առաքելութեան մասին, անդրադարձել՝ Հայաստանի արտաքին քաղաքականութեան օրակարգի կարեւորագոյն հարցերին, այդ թւում՝ ԼՂ հակամարտութեան կարգաւորման գործընթացին, տարածաշրջանային խնդիրներին ու մարտահրաւէրներին, Հայաստան-Թուրքիա յարաբերութիւնների ներկայ վիճակին, մերձաւորարեւելեան տարածաշրջանի ներկայիս բարդ իրավիճակին եւ դրա հանգուցալուծման՝ Հայաստանի մօտեցումներին:

Սերժ Սարգսեանը հանդիպման մասնակիցներին ներկայացրել է նաեւ Հայաստանի տնտեսութեան զարգացման ընթացքը, ծաւալուած բարեփոխումները, հեռանկարային մի շարք ոլորտներում իրականացուող ծրագրերը:

Սերժ Սարգսեանն ընդգծել է, որ հայերն ու լիբանանցիները եղել եւ մնում են տարածաշրջանի այն ժողովուրդները, որոնք ոչ թէ ռազմատենչ ոգով ու թշնամանքով, այլ խաղաղասիրութեամբ, կենսունակութեամբ եւ աշխատասիրութեամբ են վաստակել աշխարհի սէրն ու յարգանքը:

«Աշխարհասփիւռ հայ ժողովուրդը մշտապէս երախտապարտ կը լինի արաբ եղբայրներին՝ Լիբանանի, Սիրիայի, Եգիպտոսի, Իրաքի ժողովուրդներին, ովքեր չհանդուրժեցին մարդկութեան դէմ կատարուող յանցագործութիւնը եւ ապաստան տուեցին Օսմանեան իշխանութիւնների ոճրագործութիւնից փրկուած հայ փախստականներին: Մեր ժողովուրդների բարեկամութեան անկեղծու-

թեան եւ ամրութեան մէկ ապացոյց է նաեւ Լիբանանի իշխանութիւնների, խորհրդարանի եւ ժողովրդի սկզբունքային դիրքորոշումը: Լիբանանը մերձաւոր արեւելեան առայժմ միակ երկիրն է, որի օրէնսդիր մարմինը Ցեղասպանութիւնը դատապարտող երկու բանաձեւ է ընդունել», ասել է հանրապետութեան նախագահը:

Նշելով, որ Հարաւային Կովկասի եւ Մերձաւոր Արեւելքի տարածաշրջանների անվտանգութիւնը մեծապէս շաղկապուած է, նախագահը համալսարանականներին ասել է. «Լեռնային Ղարաբաղի ժողովուրդը երբեք չի հաշտուել եւ մշտապէս ընդվզել է Ազրպէյճանին բռնակցելու՝ խորհրդային իշխանութիւնների ապօրինի որոշման հետ, իսկ ԽՍՀՄ փլուզումից յետոյ արցախցու ազատ ապրելու կամքը զէնքի ուժով խեղդելու Ազրպէյճանի իշխանութիւնների փորձերը համարժէք պատասխան ստացան: Արդէն գրեթէ երկու տասնամեակ բանակցութիւններ են ընթանում, սակայն առայժմ չունենք խաղաղութեան համաձայնագիր միայն մէկ պատճառով. Ազրպէյճանը պատրաստ չէ խնդրի փոխզիջումային լուծման, իսկ նաթային հեշտ եկամուտները այդ երկրի ղեկավարների մօտ գլխապտոյտ ու սին պատրանքներ են առաջացրել խնդրի ռազմական լուծման ուղղութեամբ: Ազրպէյճանի իշխանութիւնները տարիներ շարունակ հրահրում են սպառազինութիւնների մրցավազք, հրաժարւում վստահութեան միջոցառումներից, փորձում մշտական լարուածութիւն պահել շփման գծում, մերժում համագործակցութեան, երկխօսութեան ցանկացած առաջարկ՝ այս ամէնի համար վատնելով միլիառներ: Սա իրական վտանգ է, որը թէժացընում է տարածաշրջանում առանց այդ էլ լարուած մթնոլորտը՝ փոշիացընելով երկխօսութեան եւ խաղաղութեան հնարաւորութիւնները»:

Սերժ Սարգսեանը հանդիպում է ունեցել Մերձաւոր Արեւելքի Հայ աւետարանական եկեղեցիների նախագահ, վերապատուելի Մկրտիչ Գարակէօզեանի հետ, այցելել հայ հոգեւոր, մշակութային ամենանշանաւոր օճախներից մէկը՝ Զմմառ եւ հանդիպում ունեցել Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկէ հայոց կաթողիկոս, պատրիարք Ամենապատիւ Տէր Ներսէս Պետրոս ԺԹ.ի հետ: Հայաստանի նախագահը Զմմառում մասնակցել է «Ուրբաթագիրք»-ի տպագրութեան 500-ամեակի առիթով մշակութային կենտրոնի եւ մատենադարանի նորոգուած յարկաբաժնի բացմանը, այցելել ձեռագրերի եւ հնատիպ գրքերի ցուցահանդէս:

«Հայ ժողովուրդն իր բազմադարեայ պատմութեան ընթացքում ունեցել է փառահեղ յաղթանակների, լուսաւորութեան, մշակութային զարթօնքի, ինչպէս նաեւ ֆիզիքական գոյութեան պայքարի՝ մաքառումներով լի էջեր: Անշուշտ, գոյատեւման պայքարն ինքնին հերոսական է: Բայց համակւում ես հպարտութեան զգացումով, երբ գիտակցում ես, որ հայը ամէնուր կարողացել է ստեղծել բարիք ու արժէքներ: Էջմիածնում թէ Վենետիկի Սուրբ Ղազար կղզում, Երուսաղէմում, Վիեննայում, թէ լիբանանեան այս գողտրիկ անկիւնում, հայ ժողովուրդը մշտապէս դրսեւորել է արարելու իր աննկուն յատկանիշը»,

Զմմառում մշակութային կենտրոնի բացման ժամանակ ասել է նախագահ Սերժ Սարգսեանը:

Հանրապետութեան նախագահի խօսքով, Զմմառում կուտակուած հայ ձեռագիր մատեանները խօսուն վկայութիւնն են մեր անցեալի, պատմութեան եւ մեր դարաւոր մշակութային ժառանգութեան: «Զմմառի միաբանութիւնը, Մատենադարանն ու սփիւռքի նախարարութիւնը գովելի նախաձեռնութեամբ են հանդէս եկել՝ ուսումնասիրել ձեռագիր մատեանները, սրբել դարաւոր փոշին, վեր հանել մեր ազգի մտքի արգասիքն ու լոյս սփռել անցեալի մեր էջերի վրայ: Մենք պետականօրէն կը շարունակենք օժանդակել, որպէսզի ամբողջապէս մշակուի այս հսկայածաւալ նիւթը եւ ծառայի ինչպէս հայ ժողովրդին, այնպէս էլ համայն մարդկութեանը», ասել է Սերժ Սարգսեանը:

Նախագահ Սերժ Սարգսեան հանդիպում է ունեցել նաեւ Լիբանանի հայ համայնքի ներկայացուցիչների հետ:

Հանդիպման մասնակիցներին ուղղուած իր ելոյթում նախագահը նշել է, որ մշտապէս հպարտանում է Լիբանանի՝ ամուր, կենսունակ ու ստեղծագործ հայկական համայնքով եւ մեծ ուրախութեամբ ու հոգու ջերմութեամբ է ամէն անգամ այցելում Լիբանան, հանդիպում այնտեղ ապրող մեր հայրենակիցներին:

Հայ-լիբանանեան բարեկամութիւնը, Սերժ Սարգսեանի խօսքով, հիմնուած է մի կարեւոր սկզբունք-գաղափարի վրայ՝ դա լիբանանահայերի յարգանքն է Լիբանան պետութեան եւ Լիբանանի պետութեան յարգանքը՝ հայի հանդէպ:

Հանրապետութեան նախագահը նշել է, որ հպարտ է նաեւ Լիբանանի կառավարութիւնում եւ խորհրդարանում հայազգի նախարարների եւ պատգամաւորների ներկայացուածութեան համար եւ կոչ է արել լինել համախմբուած ու գործել համակարգուած: «Լիբանանի հայ համայնքը եղել եւ շարունակում է մնալ սփիւռքի հոգեւոր կեանքի, ազգային-քաղաքական գործունէութեան կենտրոն, հայի լուսաւորչական միտքը սնող երակ: Ձեր համայնքը իրաւատէր է փառահեղ պատմութեան: Մենք երախտապարտ ենք բոլոր այն նուիրեալներին, ում անխոնջ գործունէութեան, յամառ ջանքերի շնորհիւ Լիբանանում պահպանուել, զարգացել եւ գործում են բազմաթիւ հայկական կազմակերպութիւններ, մշակութային ու հոգեւոր կառոյցներ, եկեղեցիներ ու կրթօճախներ, երիտասարդական, բարեգործական ու կանանց միութիւններ, հայագիտական կենտրոններ:

«Դուք հարուստ էք, այո՛, հարուստ՝ հոգեպէս եւ մշակոյթով, հարուստ մարդկային ներուժով: Այս համայնքում կողք-կողքի, այսքան արգասաբեր գործում են Հայ եկեղեցու երեք յարանուանութիւնները՝ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ կաթողիկոսութիւնը, Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկէ հայոց պատրիարքարանը եւ Հայ աւետարանական եկեղեցին: Շնորհակալութիւն ձեզ, հոգեւոր հայրեր, որ իւրաքանչիւրդ ձեր կրօնական համայնքում ծաւալում էք ազգանուէր եւ հայապահպան գործունէութիւն, նպաստում էք համայնքի ազգային, մշակութային կեանքի վերելքին՝ սերմանելով սէր ու հաւատարմութիւն հայութեան, հայրենիքի, հայոց պետականութեան հանդէպ», ասել է նախագահ Սերժ Սարգսեանը:

Նախագահ Սերժ Սարգսեանը նոյեմբերի 28-ին աւարտել է պաշտօնական այցը Լիբանանի Հանրապետութիւն: Լիբանանի նախագահի նստավայրում տեղի է ունեցել Հայաստանի նախագահի հրաժեշտի պաշտօնական արարողութիւնը:

Մինչ այդ, նախագահ Սերժ Սարգսեանը եւ Լիբանանի նախագահ Միշել Սլէյմանը առանձնազրոյցի ընթացքում ամփոփել են այցի արդիւնքները: Երկու երկրների ղեկավարները կարեւորել են բարձր մակարդակի փոխայցելութիւնները, գոհունակութեամբ են խօսել Հայաստանի նախագահի պաշտօնական այցի շրջանակներում կայացած բանակցութիւնների, ձեռք բերուած պայմանաւորուածութիւնների մասին, որոնք, նախագահների համոզմամբ, զգալիօրէն կը խթանեն բոլոր ոլորտներում հայ-լիբանանեան համագործակցութեան հետագայ զարգացումն ու կը նպաստեն երկու ժողովուրդների միջեւ բարեկամութեան առաւել ամրապնդմանը:

Անցնող տարում կարեւոր էր նաեւ «Հայաստանի բանկային ոլորտի նոր իրականութիւնը» խորագրով Պէյրութում կազմակեր-

պուած կլոր սեղանը, որը կազմակերպուել էր Հայաստանի կենտրոնական բանկի, Հայաստանի բանկերի միութեան եւ Լիբանանում Հայաստանի դեսպանութեան համատեղ ջանքերով եւ որին մասնակցեցին Հայաստանի կենտրոնական բանկի նախագահ Արթուր Ջաւադեանը եւ Հայաստանի 12 բանկերի կառավարիչներ:

Առանձնայատուկ կարեւորութիւն ունէր Ցվետանա Պասկալեւայի «Ղարաբաղի վէրքերը» ֆիլմաշարի ցուցադրումը:

Հայաստանի դեսպանութեան նախաձեռնութեամբ եւ աջակցութեամբ կազմակերպուել են բազմաթիւ մշակութային միջոցառումներ՝ համերգներ, ցուցահանդէսներ, ասմունքի երեկոներ, որոնցից անհրաժեշտ է առանձնացնել հետեւեալը. աշխարհահռչակ երգչուհի Յասմիկ Պապեանի եւ դաշնակահար Վարդան Մամիկոնեանի համերգները, նուիրուած Հայոց ցեղասպանութեան զոհերի յիշատակին, Յարութիւն Կալենցի ցուցահանդէս, ընդունելութիւն եւ երաժշտական երեկոյ, նուիրուած Հայաստանի անկախութեան 21-րդ տարեդարձին:

Հայաստանի դեսպանութիւնը մշտապէս արձագանգել է եւ ակտիւօրէն մասնակցել է լիբանանահայ համայնքի կողմից կազմակերպուող քաղաքական, կրթական եւ մշակութային միջոցառումներին: Հայաստանի դեսպանութիւնում պարբերաբար կազմակերպուել են քաղաքական եւ մասնագիտական հանդիպումներ հայ համայնքի քաղաքական կուսակցութիւնների, հայազգի նախարարների եւ պատգամաւորների, լրատուամիջոցների, արուեստագէտների, գիտնականների, ձեռներէցների, կրթական ոլորտի ներկայացուցիչների հետ:

Շարունակում են բարձր մակարդակի վրայ մնալ հայ-լիբանանեան մշակութային յարաբերութիւնները: Ապրիլին Երեւանում էին Լիբանանի մշակոյթի նախարար Կապի Լայունի եւ Պէյրութի քաղաքապետ Պիլալ Համատի ղեկավարած պատուիրակութիւնները: Նրանք մասնակցեցին տօնակատարութիւններին՝ նուիրուած երկու կարեւոր իրադարձութիւններին. Երեւանը, որպէս 2012 թ. գրքի համաշխարհային մայրաքաղաք եւ հայ գրատպութեան 500-ամեակ:

Յասմիկ Պապեանի համերգը կայացաւ ապրիլի 12-ին, Պէյրութի Էմիլ Լահուտ համերգասրահի լեփ-լեցուն դահլիճում՝ պաշտօնարարների, դիւանագէտների եւ ազգային կառոյցների ղեկավարների ներկայութեամբ: Համերգից առաջ Լիբանանում Հայաստանի դեսպան Աշոտ Քոչարեանը ընթերցեց Հայաստանի սփիւռքի եւ Հայաստանի մշակոյթի նախարարների ուղերձները:

Նոյեմբերի 9-ին Պէյրութի Սեն Ժոզեֆ եկեղեցու սրահում տեղի ունեցաւ խմբավար Յարութ Ֆազլեանի ղեկավարած Լիբանանի ֆիլհարմոնիք նուագախմբի համերգը՝ աշխարհահռչակ դաշնակահար Վարդան Մամիկոնեանի մասնակցութեամբ: Համերգն անց էր կացւում Հայոց ցեղասպանութեան զոհերի յիշատակին նուիրուած 100 համերգից բաղկացած համերգաշարի շրջանակներում՝ Լիբանանի մշակոյթի նախարարի եւ «Փիւնիկ» համահայկական հիմնադրամի աջակցութեամբ:

Նոյեմբերի 13-ին Պէյրութի «Սոլիտեր» ցուցասրահում կայացաւ աշխարհահռչակ հայ նկարիչ Յարութիւն Կալենցի ցուցահանդէսի պաշտօնական բացումը: Ցուցահանդէսը, որին ներկայ էին նախարարներ, դեսպաններ, հասարակական եւ մշակութային գործիչներ, արուեստագէտներ, լրատուական միջոցների ներկայացուցիչներ, կազմակերպուել էր Լիբանանում Հայաստանի դեսպանութեան նախաձեռնութեամբ, Հայաստանի եւ Լիբանանի մշակոյթի նախարարութիւնների հովանաւորութեամբ:

Դեսպանութիւնը սերտ համագործակցել է Հայոց ցեղասպանութեան 100-ամեակի Լիբանանի կենտրոնական մարմնի, ինչպէս նաեւ բոլոր ազգային կառոյցների հետ:

ԼԻԲԱՆԱՆԻ ՄՕՏ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԴԵՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՄԱՊԱՏԿԵՐ ԱԶԳԱՅԻՆ ԵՒ ԿՈՒՍԱԿՑԱԿԱՆ ՏԱՐՈՒԱՆ

Ազգային-կուսակցական տարուան ընդհանուր բնութագրումը կատարող եւ յառաջիկայի աշխատանքներուն մասին հիմնական ուղղութիւններ փոխանցող գրութիւն մըն է ստորեւ տրուած խօսքը, որ Դաշնակցութեան 122-ամեակի տօնակատարութեան ընթացքին՝ արտասանուած է Լիբանանի Կեդրոնական Կոմիտէի ներկայացուցիչ Յովիկ Մխիթարեանի կողմէ:

Դաշնակցութեան օրուան տօնակատարութիւնը առիթ է հաւաքական կազմակերպական ինքնարժեւորման:

Սխալ պիտի ըլլար սակայն, եւ հիմնական սխալ, այդ առիթները վերածել ինքնագովասանքի, միայն իրագործուածը նշելու, ատով բաւարարուելու եւ պարտականութիւնը կատարածի հոգեբանութեամբ լուռ կամ բարձրաձայն յայտարարելու, որ մեր կազմակերպութիւնը իր գործը լիարժէք կատարած է եւ կը մնայ պարզապէս շեփորահարել կատարուածը կամ ծափահարել իրագործուածին:

Նոյնքան անյարմար պիտի ըլլար սակայն միայն բացթողումներուն, չյաջողածին ու չկայացուածին նայիլը, զանոնք լոյսին բերելը եւ եզրակացնելը, թէ պայմանները առաջուան նման գործելու կարելիութիւն չեն ստեղծեր հասարակական կազմակերպութիւններուն ընդհանրապէս եւ մասնաւորաբար քաղաքական կուսակցութիւններուն համար:

Ճի՛շդ է. ներկայ աշխարհակարգը ձեռնտու ենթահող չի վերապահեր գաղափարախօսական շարժումներուն, դար մը առաջ հայրենիքի փրկութեան տենդով հրաւառուած կազմակերպութիւններուն համար: Միաժամանակ՝ ճիշդ է սակայն, որ խորքը պահելով եւ ձեւը փոխելով ժամանակին հետ քայլ պահելով գաղափարական-քաղաքական շարժումները կը շարունակեն իրենց երթը՝ իրենց հովանոցին տակ բերելով նոր սերունդները, երիտասարդները:

Հաւասարակշռուած մօտեցումը կը պահանջէ ուրեմն, որեւէ յոբելեանի համար, եւ այս պարագային՝ Դաշնակցութեան օրուան առիթով, լոյսին բերելը թէ՛ իրագործումները եւ թէ՛ բացթողումները, թէ՛ յաջողածը եւ թէ տակաւին կիսատ մնացածը, թէ՛ հեզասահ իրականացուածը եւ թէ դժուարութեան եւ արգելքներուն հանդիպածը:

Կը գիտակցինք, որ նման տեղեկագրում մը շատ աւելի հեռու է յոբելենական հանդիսութեան մը ճշդած բանախօսութեան սահմաններէն:

Բայց եւ այնպէս հարցերու ընդհանուր ներկայացման այս փորձը կը բխի ա՛յս մօտեցումէն եւ աւելի կը կեդրոնանայ սկզբունքային մօտեցումներու վրայ հիմնուած առաջադրանքներուն վրայ, ուրուագծելու համար հեռանկարային աշխատանքները:

Կը գիտակցինք նախ մեր կազմակերպական աշխատանքներուն աւելի թափ տալու, աւելի արդիւնաւէտ եւ աւելի արհեստավարժ դարձնելու անհրաժեշտութեան: Ճիշդ է, որ Դաշնակցութեան Լիբանանի ընտանիքին կազմակերպական աշխատանքը ամէնէն աչքառու ձեւով թէ՛ մեր հանրութեան եւ թէ՛ լիբանանեան հասարակութեան կ՚երեւայ ընտրական հանգրուաններուն: Բոլորը անխտի՛ր, նոյնիսկ մեր ընտրական հակառակորդները բարձրաձայն կը խօսին Դաշնակցութեան ընտրամեքենայի կազմակերպուած եւ արհեստավարժ գործունէութեան մասին: Այս մէկը անշուշտ միայն գործելու ոճ չէ. ամէնէն արդիական մեքենան անգամ չի կրնար արդիւնք տալ նման պարագաներու՝ եթէ չկայ ժողովուրդին հաւատքը մեր կուսակցութեան հանդէպ, եթէ չկայ համախմբելու գաղափարախօսական ուժը:

Ներկայ ժամանակները սակայն, իրենց պայմաններով ձեռնտու չեն գաղափարախօսական շարժումներու ծաղկումին ու զարգացման: Փոխուած են դասական մեթոտները. արտաքին միջամտութիւնները, ոչ անպայման ազգային հողի վրայ կատարուող ազդեցութիւնները, մարդկային իրաւունքներուն եւ ազգային գաղափարախօսութիւններու կարգախօսներուն տակ ուրիշ քաղաքականութիւններ կ՚իրականացնեն: Համացանցի ընկերային կայքէջները նման շարժումներ յառաջացնելու կը ծառայեն: Մենք անհրաժեշտութեան առջեւ ենք նոր մեթոտները լիակատար կերպով օգտագործելով առաջ տանիլ գաղափարականը: Գաղափարին ու գաղափարախօսութեան նկատմամբ ստեղծուող համաշխարհային անտարբերութիւնը ազդած է նաեւ մեր շրջանակներուն եւ մեր երիտասարդութեան վրայ: Պահը հասունցած է նոր մեթոտներու որդեգրումով մեր արժէքներուն նկատմամբ կառչածութիւնը պահելու եւ աշխատանքի նոր եղանակներ որդեգրելու:

Հայ ժողովուրդի պաշտպանութեան ի խնդիր ծառայող Հայ յեղափոխական դաշնակցութեան Լիբանանի մեր կազմակերպութիւնը շուրջ 110 տարուան կեանք ունի նաեւ այս երկրին մէջ ու իբրեւ այդպիսին յստակ կեցուածքներ՝ ոչ միայն Լիբանանի, այլ նաեւ՝ շրջապատին հետ առնչուող տարբեր հարցերուն նկատմամբ:

Պատմական թէ քաղաքական փորձառութեամբ, Լիբանանի մէջ գործող քաղաքական ուժերու մեր ամէնէն հին կազմակերպութիւնը իր գործունէութեան ընթացքին համահաւասար առաջնահերթութիւն տուած է երկու հիմնական կռուաններու՝ Լիբանանի եւ Լիբանանի հայութիւն:

Մեր շուրջ պատահող զանազան վերիվայրումները, վայրագութեան թէ բռնութեան աճը, ծայրայեղ հոսանքներու ծաւալումը, շրջանային թէ միջազգային ուժերու անվերջանալի միջամտութիւնները, «Արաբական գարուն»-ի խորագիրով կայացած փոփոխութիւններու անյստակ ապագան, Իսրայէլի թշնամական գոյութիւնն ու Թուրքիոյ նոր օսմանական նկրտումները, արաբական ներքին պառակտումներն ու ուղղահայեաց բեւեռացումը Լիբանանն ու շրջանը կը դնեն անորոշութեան դիմաց, ուր մենք սակայն ընտրած ըլլալով քաղաքական մեր նպատակադրուած ուղին, յստակօրէն հետեւեալ վարքագիծին կը հետեւինք:

Լիբանանեան մակարդակի վրայ, ՀՅ Դաշնակցութիւնը կը զօրակցի ու կ'աշխատի Լիբանանի գերիշխանութեան, անկախութեան, ազատութեան պաշտպանութեան, եւ հողային ամբողջականութեան ի խնդիր: Լիբանանը Է՛ եւ պէ՛տք է մնայ տիպար օրինակը հայրենիքի բաղկացուցիչ տարրերու համերաշխ գոյակցութեան, ազգային միասնականութեան եւ փոխադարձ յարգանքի: Լիբանանը՝ իբրեւ պետութիւն եւ ժողովուրդ, առաջնահերթ պարտականութիւնը ունի պաշտպանելու վերեւ յիշուած սկզբունքները եւ դիմադրելու իսրայէլեան թշնամիին՝ ընձեռած բոլոր միջոցներով:

Մեր շրջապատի վերիվայրումներն ու յատկապէս նախորդ երկար ամիսներուն Սուրիոյ մէջ տեղի ունեցող ցաւալի պատահարները անտարակոյս կերպով իրենց անդրադարձը կ'ունենան Լիբանանի ներքին, արդէն իսկ պառակտուած կեանքին վրայ: Մենք պարտաւոր ենք մենք մեզ անջատել սուրիական տագնապէն եւ առաւելագոյն չափով ամրապնդել ներքին միասնականութիւնը՝ նուազագոյն վնասով դուրս գալու հաւանական որեւէ բացասական գործընթացէ:

Աւելի քան 15 տարի ներքին պատերազմէ տառապած լիբանանցին կրնայ միայն մէկ բան ցանկալ իր դրացի Սուրիոյ՝ վերջ տալ վայրագութեան, վերջ տալ Սուրիոյ աւերումին, արգիլել Սուրիոյ բաժանումը եւ երկխօսութեան ճամբով հասնիլ յարմարագոյն լուծումին:

Լիբանանեան թատերաբեմին վրայ ապահովական խախտումները, սպանութիւններն ու տարբեր շրջաններու մէջ տարբեր առիթներու արձանագրուող զինեալ բախումները,

տնտեսական յարաճուն տագնապը, խորհրդարանական աշխատանքներու թէ երկխօսութեան խորհուրդի նիստերու **պոյքոթումը**, կառավարութեան աշխատանքներու դանդաղեցումը, թէ ցարդ ընտրական արդար օրէնքի մը բացակայութիւնն ու այդ ուղղութեամբ շարունակուող պարանաձգութիւնը մեզ կը դնեն նաեւ տագնապներուն ուղիղ կերպով նայելու հրամայականին առջեւ:

Առ այդ, մեզի համար յստակ են հետեւեալ սկզբունքները:

Լիբանանեան զինեալ ուժերը, թէկուզ երբեմն համայնքային գունաւորումով, կը մնան փրկութեան հիմնական լաստը ընդդէմ Լիբանանը հարուածող եւ որեւէ կողմէ եկող փոթորիկի: Լիբանանցի ժողովուրդը պարտի ամբողջական վստահութիւն յայտնել զինուորական եւ ապահովական հաստատութիւններուն նկատմամբ:

Տնտեսական սաստկացող տագնապն ու բանուոր եւ պաշտօնեայ դասակարգին պահանջները առաջնահերթ կարեւորութիւն կը ներկայացնեն: Ճիշդ է, որ անցեալէն եկած ժառանգը կարելի չէ արագօրէն վերացնել: Նոյնքան եւ աւելի ճշմարիտ է նաեւ ա՛յն, որ կարելի չէ զանազան պատրուակներով շարունակել ժողովուրդը աղքատացնելու ընթացքը: Ամէն մակարդակի վրայ տարածուած փտածութիւնը, պետական աղբիւրները սեփական շահերու ի խնդիր օգտագործումը, կաշառքը, մենաշնորհներու տարածուած ըլլալը, տնտեսական ու առեւտրական **քարթել**ները, տուրքերու անհամեմատ եւ անհաւասարակշիռ բաժանումը, առանձնաշնորհումներն ու համայնքային մասնաբաժինները, որոշումներու ձգձգումը, տեւաբար յաւելեալ շահ ապահովելու ձգտումը երկիրը կը դնէ պայթիւնավտանգ կացութեան դիմաց, որուն դէմ յանդիման մենք կը զօրակցինք ժողովրդային ցասումին՝ միշտ մնալով ժողովրդավարական արտայայտութեան եւ խաղաղ միջոցներու սահմաններուն մէջ:

Երկրին մէջ քաղաքական թէ հաստատութիւններու աշխատանքները **պոյքոթի** ենթարկելու առնչութեամբ եւս մեր կեցուածքը յստակ է: Ներկայ տագնապի այս օրերուն արտօնելի չէ անդամալուծումի ենթարկել երկիրն ու ժողովուրդին առօրեային հետ

առնչուող հարցերուն լուծումը: Թէ՛ կառավարութեան, թէ՛ խորհրդարանին դիմաց ցցուող հսկայական հարցերը արագ լուծումներու կը կարօտին. կառավարութեան հրաժարականի պահանջով խորհրդարանը պոյքոթի ենթարկելը պարզապէս կը վնասէ ժողովուրդի առօրեային հետ առնչուող տնտեսական, ընկերային եւ ապրուստի խնդիրներու լուծման, աւելին՝ կը նպաստէ անոնց բարդացման:

Անհրաժեշտ է սահմանադրական թուականներու յարգումը խորհրդարանական ընտրութիւններու կապակցաբար՝ ընտրական նոր, հաւասարակշռուած եւ իրաւ ներկայացուցչութիւնը ապահովող օրէնքի մը հիմամբ: Բոլոր անոնք, որոնք ընտրական օրէնքի քննարկումի յետաձգման կը նպաստեն, ըստ էութեան չեն փափաքիր երեսփոխանական ընտրութիւններու կայացումը: Այս ուղղութեամբ մենք կը զօրակցինք իրաւ եւ ճշգրիտ ներկայացուցչութիւն եւ քաղաքական մասնակցութիւն ապահովող օրէնքի մը, այս իմաստով նաեւ մեզի համար առաջնահերթ է, որ Լիբանանի հայութիւնն ու զայն ներկայացնող կուսակցութիւնները՝ իրենք ըլլան հայ թեկնածուները ճշդող ուժերը, մերժելով այլ համայնքներու կամ կուսակցութիւններու միջամտութիւնը:

Վերջապէս, ամրօրէն կառչած կը մնանք չափաւորութեան, զգօնութեան եւ երկխօսութեան ընտրանքներուն: Անհրաժեշտ չէ տեւաբար փաստարկել երկխօսութեան կարեւորութիւնը: Իբրեւ Լիբանանի եօթը հիմնական համայնքներէն մէկը, մենք վերոյիշեալ սկզբունքները կը նկատենք Լիբանանի գոյութեան իսկ հիմնաքարերու կարեւորագոյնները: Ո՛չ մէկ համայնք կրնայ ջնջել այլ համայնք, ո՛չ մէկ քաղաքական ուժ կրնայ հաշուեյարդարի ենթարկել այլ ուժ մը: Այսպէս է մեր փորձառութիւնը: Բոլորս ալ հաւասարազօր քաղաքացիներ ենք ու իբրեւ այդպիսին պարտաւոր ենք ազատ ընտրանքով, բայց փոխադարձ հանդուրժողութեամբ եւ յարգանքով միասնաբար ապրիլ:

Մենք հաւատացողն ենք, որ ինչ որ ալ ըլլան լիբանանեան քաղաքականութեան մէջ հայկական տարբեր կուսակցութիւններու հետ մեր տարակարծութիւնները եւ քաղաքական տարբեր համախմբումներու պատկանելիութեան հարցերուն պատճառները, փաստը ցոյց տուած է, որ այս գաղութը վտանգին դիմաց՝ մանաւանդ գաղութին սպառնացող զանազան տեսակի վտանգաւոր կացութիւններու առջեւ, գիտէ՛ միաւորուիլ:

Այս համախումբ աշխատանքը եւ համագործակցութիւնը միայն վտանգաւոր պահերու չէ անշուշտ: Թէ՛ միջկուսակցական, եւ թէ միջյարանուանական մակարդակներու վրայ մենք շատ պատճառներ ու առիթներ ունինք համագործակցելու եւ ներկայանալու ամբողջ լիբանանահայութեան անունով: Այդպէս ալ կ՚ընենք ու այդպէս ալ պիտի շարունակենք ընել տակաւին:

Ոչ միայն Հայոց ցեղասպանութեան հարիւրամեակին ընդառաջ դրսեւորուած մեր համախումբ աշխատանքի կառոյցը եւ գործունէութիւնը, այլ նաեւ Հայաստան հիմնադրամի, Արցախի հզօրացման եւ հայրենական շատ ու շատ խնդիրներու եւ առիթներու համագաղութային համագործակցութիւնը արդէն աւանդական աշխատանքի տարազ ստացած է: Մենք պարտաւոր ենք աւելի զարգացնելու այս վարքագիծը, յատկապէս այս երկրին մէջ մեր թշնամիին ներկայութիւնն ու աշխուժութիւնը նկատի ունենալով:

Ներգաղութային առումով գիտակից ենք, որ դէպքերու ընթացքը միշտ չէ որ ի նպաստ լիբանանահայութեան ներկայացուցած հզօր ու կազմակերպուած վիճակի պահպանման կը նպաստէ: Ապահովական եւ քաղաքական վերիվայրումներուն եւ անորոշութեան դի-

մաց երիտասարդ խաւի արտագաղթը ընդհանուր մտահոգութիւն է բոլորիս համար: Տնտեսական տագնապը եւ անոր իբրեւ անմիջական հետեւանք՝ ընկերային խնդիրներու բազմացումը մեզ կը ստիպեն աւելի կազմակերպուած ձեւով տանելու ժողովուրդին զանազան կարիքներուն հասնելու աշխատանքները:

Մանաւանդ որ այս օրերուն տագնապի մէջ յայտնուած սուրիահայ ընտանիքներու հետզհետէ զգալի ներկայութիւնը մեզ կը պարտաւորեցնէ յաւելեալ կարելիութիւններ ստեղծել: Ազգային իշխանութիւններու եւ ուսումնական պատասխանատուներու հետ խորհրդակցաբար՝ բոլոր կարելիութիւնները չեն խնայուիր սուրիահայ ընտանիքներու զաւակները մեր վարժարանները ընդունելու առումով: Զուգահեռ՝ երեսփոխանական գրասենեակ կը դիմեն բնակարանային, առողջապահական խնդիրներ դիմագրաւող սուրիահայ ընտանիքները, որոնք ժամանակաւոր ապաստան գտած են այստեղ: Այն բոլոր ծառայութիւնները, որոնք մեր կառոյցներն ու գրասենեակները կը կատարեն լիբանանահայ ընտանիքներուն՝ առանց խտրութեան եւ տարբերութեան, կը կատարեն նաեւ սուրիահայ ընտանիքներուն: Սուրիոյ դէպքերու արագ եւ անկանխատեսելի զարգացման պարագային եւ սուրիահայերու զանգուածային ժամանումի պարագային, Կեդրոնական Կոմիտէն մշակած է նաեւ թէ՛ մասսայական ապաստանի, եւ թէ համապատասխան ծառայութիւններու ամբողջական ծրագիր՝ իր տրամադրութեան տակ գտնուող շէնքերն ու կառոյցները սուրիահայ ընտանիքներուն տրամադրելու:

Այսօր, Կեդրոնական Կոմիտէի համակարգումով, արդէն գաղութի բոլոր բարեսիրական միութիւնները յատուկ աշխատանք կը տանին սուրիահայ մեր հայրենակիցներուն զանազան կարիքները հոգալու ուղղութեամբ: Պետական թէ միջազգային կազմակերպութիւններու մօտ եւս առաջին հանգրուանի աշխատանքներ կը տարուին ժամանակաւոր կայք հաստատողներուն համար յատկացումներ ապահովելու նպատակով:

Միջին Արեւելքի գաղութները ռազմավարական նշանակութիւն ունին ինչպէս սփիւռքի, այնպէս նաեւ հայրենիքի համար: Սուրիահայ մեր պատմական գաղութը այդ նշանակութեան կարեւոր հատուածը կը կազմէ եւ մեր աշխատանքը՝ սուրիահայ համայնքին զօրակցելու, պիտի ըլլայ ուսումնասիրուած եւ հետեւողական: Տագնապը դիմագրաւելու լիբանանեան մեր փորձառութիւնն ու ժողովուրդին կարիքներուն հասնելու մեր միջոցները տրամադրելի պիտի ըլլան սուրիահայ մեր հայրենակիցներուն:

Ազգային կեանքի վերակազմակերպման աշխատանքներուն ծիրին մէջ կեդրոնական վարժարանի ծրագիրը թեւակոխած է արդէն գործնական հանգրուան: Շինարարութեան պետական արտօնագիրը ապահովուած է, ինչպէս նաեւ վարժարանի ճարտարապետական նախագիծը իր ամբողջութեան մէջ պատրաստ վիճակի մէջ է: Շուտով կը ձեռնարկուի շինարարական աշխատանքներու: Վստահ ենք, որ գաղութի ապագային երաշխիքը նկատուող այս վարժարանի կառուցումը կը ստանայ համագաղութային զօրակցութիւն: Լիբանանահայ գաղութը սփիւռքի հայ կեանքին մարդուժ տրամադրող գաղութն է եւ իր այս անփոխարինելի դերակատարութիւնը առաջին հերթին կը պահպանէ իր վարժարաններու միջոցով:

Այս սկզբունքէն մեկնած՝ կեդրոնական վարժարանի շինարարութեան զուգահեռ Կեդրոնական Կոմիտէն պիտի շարունակէ աջակցիլ ուսումնական խորհուրդի ձեռնարկած բոլոր աշխատանքներուն՝ հայ դպրոցի այսօրուան դժուարութիւնները դիմագրաւելու, ծրագիրները այժմէականացնելու եւ մեր դպրոցները ժամանակակից յարմարութիւններով օժտելու բոլոր ճիգերուն արդիւնաւորման համար:

Նոր սերունդի դաստիարակութեան, գաղափարական կազմաւորման եւ ընդհանրապէս մեր շարքերու երիտասարդացման բնական գործընթացը ճիշդ հունով առաջնորդելու հրամայականէն մղուած՝ վաղը իր դռները կը բանայ երիտասարդական կեդրոնը, Պուրճ Համուտի մէջ, որ կը կոչուի ՀՅԴ Լիբանանի կազմակերպութեան եւ ընդհանրապէս Դաշնակցութեան վերջին շրջանի պատմութեան մէջ մարտական գործի խորհրդանիշի վերածուած, կարգապահութեան Դաշնակցութեան

հասկացողութեան մարմնաւորում հանդիսացած, ի՛ր գործով, ի՛ր լուռ ու ծանրակշիռ կեցուածքով սերունդներ հմայած՝ Աբրահամ Աշճեանի անունով:

«Աբրահամ Աշճեան» կեդրոնին մէջ Դաշնակցութեան պատանեկան, երիտասարդական եւ ուսանողութեան հազարաւոր անդամները Լիբանանի հնոցին մէջ առիթ պիտի ունենան դաստիարակուելու, աշխատելու, կազմաւորուելու եւ դառնալու վաղուան մեր կազմակերպութեան անդամները: Այս կեդրոնը կոչուած պիտի ըլլայ հաւաքելու Դաշնակցութեան մղիչ ուժը, ամենաաշխուժ տարրը, մեր կուսակցութեան նոր աւիշ հասցնող խաւը:

Այն երիտասարդ սերունդը, որ արժանի ժառանգորդը պիտի ըլլայ Լիբանանի ինքնապաշտպանութեան առաջին դիրքերը գրաւողներուն, յեղափոխական աւանդի վերադարձ կատարողներուն, Արցախի խրամատներուն դիրքեր գրաւած փաղանգներուն ու տակաւին շատ ու շատ զոհաբերութիւններու պատրաստ դաշնակցական երիտասարդներուն:

Այսօր եւս ՀՅԴ-ի համակուսակցական որոշումներու լոյսին տակ Կեդրոնական Կոմիտէն ծրագիրներ կը պատրաստէ Արեւմտահայաստանը իբրեւ կուսակցական, երիտասարդական գործադաշտ նկատի ունենալու եւ այդ ուղղութեամբ գործուղումներ կազմակերպելու համար:

Մեր երիտասարդութիւնը պատրաստելու եւ անոր աշխատանքի ծիրը ընդարձակելու անհրաժեշտութեան առջեւ ենք իբրեւ կուսակցութիւն: Մեր թշնամին մղոններով հեռու չէ մեզմէ, այս երկրէն ներս թափանցած է բոլոր մակարդակներու վրայ, եւ մենք չենք կրնար միայն երէկուան միջոցներով պայքարիլ թշնամիին դէմ: Հետեւիլը, տեղեկանալը, բարեսիրական, կրթական եւ բժշկական պիտակներու տակ տարուող աշխատանքներուն նպատակները բացայայտելը եւ մա՜նաւանդ լիբանանեան հանրային կարծիքը արթնցնելը եւ համապատասխան հակազդեցութիւն ստեղծելը առաջին հանգրուանի կազմակերպուելիք աշխատանքներ են, որոնց պէտք է ձեռնարկէ մեր երիտասարդութիւնը:

Այս մէկը զուտ մեր գաղութին վերաբերող խնդիր չէ միայն: Աշխատանքը կը տարուի Անգարա - Պէյրութ մակարդակի վրայ: Առ այդ, մեր ակնկալութիւնն է, որ գործնականապէս սերտանան Պէյրութի եւ Երեւանի յարաբերութիւնները: Հայաստանի Հանրապետութեան նախագահին վերջին այցելութիւնը պէտք է աշխուժացնէ կնքուած բոլոր համաձայնագիրները: Մեր ակնկալութիւնն է, որ Հայաստանի Հանրապետութիւնը ընձեռէ բոլոր միջոցները հայրենիքի հետ լիբանանեան բոլոր տեսակի կապերը սերտացնելու, յարաբերութիւնները աշխուժացնելու, այս կապերու զարգացման համար կենսական նշանակութիւն ունեցող օդանաւի անհասկնալի խնդիրները լուծելու:

Այս բոլորը անյետաձգելի գործեր են: Լիբանանահայութեան դերակատարութիւնը ամբողջ սփիւռքի մէջ՝ ազգային, կրօնական, քաղաքական եւ մշակութային առումներով պիտի շարունակէ մնալ հիմնական եւ առանցքային:

Յարգելի՛ ներկաներ,

Լիբանանի այսօրուան պայմանները ծանր են թէ՛ ապահովական, թէ՛ տնտեսական-ընկերային եւ թէ՛ քաղաքական իմաստներով: Այդ բոլորին իբրեւ անմիջական հետեւանք ծանր են նաեւ լիբանանահայ գաղութի պայմանները, որոնց վրայ կ՚աւելնայ սուրիահայ ընտանիքներու ապրած դժուարութիւնները: Այս բոլորը մեր դժուարութիւններն են, եւ մենք չենք խուսափիր զանոնք մերը համարելու պատասխանատուութենէն:

Սակայն մե՛րն են նաեւ կամքը, ծառայելու պատրաստակամութիւնը, չյուսահատելու որոշումը եւ մանաւանդ մեր ժողովուրդին տիրութիւն եւ ծառայութիւն ընելու աւանդութիւնը:

Հարիւրքսաներկուամեայ Դաշնակցութիւնը այլ ճամբայ ցոյց չի տար մեզի, բացի այս բոլոր դժուարութիւնները յաղթահարելու ճամբէն:

Մենք պատրա՛ստ ենք շարունակելու ընթանալ Դաշնակցութեան ուղիէն:

ՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱԿԻՆ ԸՆԴԱՌԱՋ

Երկու տարիէն կը լրանայ մեր պատմութեան՝ Հայոց ցեղասպանութեան հարիւրամեակը: Տասնամեակներ ամբողջ ազգովին ողբացինք մեր կորուստները, սգացինք մեր հարազատներու սպանդը եւ աշխարհացրիւ մեր եկեղեցիներու մէջ դէպի երկինք առաքեցինք մեր հոգեխռով աղօթքները, շինեցինք մեր դպրոցները, ուր նորահաս սերունդներու հայրենաբաղձ երգերը արձագանգեցին, ու շինեցինք մեր մշակութային կեդրոններն ու ակումբները, ուր անոնց ազգային ինքնութիւնը կռանեցին մեր հերոսներու հայրենաշունչ պատգամն ու անոնց այրող վրէժի կանչը: Դար մը ամբողջ, հաւատարիմ իրենց հայրերուն խռովող տագնապին, սերունդները երդուեցին անոնց յիշատակին մնալ հարազատ՝ վրէժովը վերջնական հատուցման ու կորուսեալ Երկրի վերատիրացման:

Դար մը ետք, այսօր, ի՞նչ կ՚ըսեն հարիւրամեակի յուշահանդէսները եւ ինչո՞ւ այս հարցումը:

Հաշուեկշիռը դար մը ամբողջ ազգովին մեր թափած ճիգին ու քրտինքին եւ անոնց համագումար արդիւնքը մեզ կը մղեն յետադարձ ակնարկով արժեւորելու անոնց քաղաքական ձեռքբերումները: Քննարկումները, սակայն, կը թելադրեն թէ այդ ճիգերուն կը պակսին միջազգային քաղաքական ձեռնհասութիւնը, նիւթական մեծ ներդրումներն ու հետեւողականօրէն համազգային ու համախումբ հետապընդումները, որոնք պիտի չէզոքացնէին ու վնասազերծէին հետեւանքները մեր երանելի պատմահօր պատկերով, «փոքր ածու» մը ըլլալու փաստին:

Ներկայիս, զանազան երկիրներ իրարու հետ սերտօրէն կապուած են ընկերային, տնտեսական, քաղաքական ու այլ կապերով: Հետեւաբար, պետութիւններու միջեւ ստեղծուած յարաբերութիւններու վիճակը այլեւս չ՚արտօներ արհամարհել փոքր պետութիւնները, որոնք կը նպաստեն մեծ պետութիւններու շահերուն, եւ ուրեմն, մեծ թէ փոքր պետութիւններ հաւանական դաշնակիցներ ու նաեւ կասկածելի գործակիցներ կրնան ըլլալ իրարու: Այստեղ է, որ մեր շահերը կրնան համընկնիլ մեծ պետութիւններու շահերուն՝ առաջ բերելով նոր հնարաւորութիւններ մեր դիւանագիտական աշխատանքները լաւագոյն ձեւով օգտագործելու եւ անհրաժեշտ քաղաքական ձեռքբերումները ապահովելու համար: Այդ իրավիճակը փոքր պետութիւնները կը դնեն այնպիսի կացութիւններու առջեւ, կը պարտադրեն այնպիսի

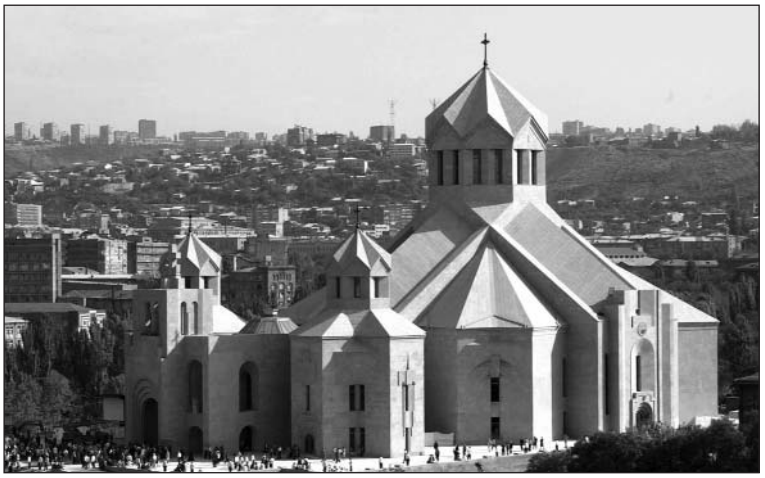

որոշումներ եւ կ'առաջնորդեն այնպիսի քայլերու, որոնք մեզի եւ ընդհանրապէս փոքր պետութեանց համար ճակատագրական կրնան ըլլալ, երբեմն անկանխատեսելի եւ ոչ ի նպաստ մեր շահերուն: Առաւել, կը տարուինք յաճախ գեղեցիկ, բայց խաբուսիկ համամարդկային նշանախօսքերէ, որոնք կը պարտադրուին փոքր պետութիւններուն, սակայն կը միտին մեծ պետութիւններու քաղաքական թափանցումները օրինականացնելու եւ ազգերու ներքին գործունէութեան միջամուխ դառնալու նպատակին, վերահսկելու համար այն ինչ որ աշխարհաքաղաքական եւ տնտեսական իրենց շահերը կրնան արգելակել տուեալ երկրի կամ երկիրներու մէջ:

Այստեղ է, որ տեղի կ'ունենան պետութիւն-պետութիւն դիւանագիտական երկխօսութիւնները, միջնորդութիւնները, չբացայայտուած համաձայնութիւններն ու առեւտուրը ազգերու ապագային հաշուոյն կամ ազգերու ապագայի փրկութեան համար, նայած թէ ինչ կը պահանջեն իրենց շահերը: Թէ որքա՞ն արդարամիտ ու հայրենասէր են կախեալ պետութիւններու **երդուեալ** քաղաքական գործիչները, պետական անձնաւորութիւնները եւ որքան ամուր է իրենց դիմադրողականութիւնը մամոնայի շլացուցիչ հրապոյրին, կ'որոշեն ազգի ապագան ու ճակատագիրը: Մեծ պետութիւններու դիւանագիտական ապահովագիրն է ապականել փոքր ու տկար երկիրներու կառավարական, պետական այրերը, դիւրացնելու համար համաձայնութիւնները, արագացնելու համար գործողութիւնները, ձեռք բերելու համար իրենց ակնկալած շահերը:

Մեր պարագային, պետական ապականումին կ'աւելնան նաեւ մեր ներքին ջլատող ու հակազգային, զիրար չէզոքացնող ու երկիրը ապակայունացնող պայքարները:

Տուեալ քաղաքական իրադարձութեանց եւ ներազգային պայքարներու խորապատկերին մէջ պէտք է դիտել Հայոց ցեղասպանութեան ճանաչման համար շահուած նուաճումները, քաղաքական ձեռքբերումները եւ տարուելիք աշխատանքներու հետեւողականութիւնը: Այսօր, հարիւրամեակի սեմին, ի՞նչ է մեր հիմնական թիրախը, նպատակը, ի՞նչ պիտի յաջողցնենք որպէս գործ ու նուաճում հարիւրամեայ մեր յարատեւ ճիգերուն արդիւնք:

Հարիւրամեակի սեմին ունեցանք սքանչելի նախաձեռնութիւնը յառաջացնելու Հայոց ցեղասպանութեան հարիւրամեակի Հայաստան-սփիւռք միացեալ կեդրոնական մարմինը: Այդ յանձնախումբը պիտի մշակէ հարիւրամեակը ազգովին նշելու ծրագիրներ եւ ան՝ յանձնախումբը կը ներառէ ազգի բաղկացուցիչ բոլոր կողմերը, հոյակապ ու աննախընթաց երեւոյթ, ինչ որ մեծ ոգեւորութեամբ դիմաւորեցինք իբրեւ ազգային զարթօնքի Նոր Օր: Սակայն, ահաւասիկ միայն երկու տարի մնացած Մեծ Օրուան, մշակութային ծրագիրներու ծիրին մէջ կը թուի մնալ այդ Օրուան յիշատակումը, երբ պէտք էր համազգային ճիգերը մէկտեղել, մեր ամբողջական կարողականութիւնը զօրակոչի ենթարկել եւ զայն վերածել բոլոր իրագործումներու, յիշատակի ձեռնարկներու բարձրակէտը, գագաթնակէտն ըլլալ աշխարհացունց նախաձեռնութեամբ մը, միջազգային ատեանի մը մէջ Հայ դատը ներկայացնելու խիզախ ու անյետաձգելի արարքը, որ միայն պետութիւնը կրնայ նախաձեռնել, թափանցիկ թաղանթի վերածելով հարիւրամեակը մեր թշնամիին ապաբարոյ մարդկայնութեան: Կան տակաւին այլ աշխատանքներ եւս. ՄԱԿ-ի մօտ ապրիլ քսանչորսը վերածել միջազգային Օրուան նուիրուած՝ Հայոց ցե-

ղասպանութեան զոհերուն, կամ մինչեւ հարիւրամեակ աշխատիլ որ 100 երկիր ճանչնայ Հայոց ցեղասպանութիւնը: Եւ դեռ, ապրիլ քսանչորսին Եւրոպական խորհուրդի նիստի մը ընթացքին յիշել Հայոց ցեղասպանութիւնը եւ յարգել զոհերու յիշատակը: Առաւել, հետապնդել որ Ուաշինկթընի մէջ կառուցուելիք Հայոց ցեղասպանութեան թանգարանը իրականանայ ու մոռցուին անհեթեթ պատճառները, որոնք տասը տարի ետք նման կոթողային ծրագրի մը վիժումին կը տանին:

Այս բոլորը կը մտածենք, որովհետեւ կը հաւատանք որ պետութեան մը կարողութեան սահմաններուն մէջ կը գտնուին, եւ հարիւր տարի ետք մեր ակնկալութիւնները չեն կրնար բաւարարուիլ բողոքի ցոյցերով եւ քայլարշաւներով միայն: Մեզի պէտք են ազգի ապագան կերտող քաղաքական ծրագիրներ՝ մօտակայ ու հեռակայ իրագործելի ծրագիրներ՝ խարսխուած ազգային գաղափարախօսութեան վրայ, որովհետեւ հարիւրամեակի նուաճումները գալիք սերունդներուն յանձնառութեան համար կենսական են յոյս ու հաւա՛տք ներշնչելու:

Անշուշտ, պիտի ըսեն թէ այս բոլորը նիւթական մեծ գումարներ կ'ենթադրեն, մարդուժ, դիւանագիտական բարձր մակարդակ, հետեւողական հետապնդում եւ այլն, եւ այլն: Հարիւր տարին աւելի քան երկար ժամանակ է նման պատրուակներով պատասխանատուութիւններէ խուսափելու համար: Ունինք հզօր սփիւռք եւ ունինք քսանամեայ պետութիւն մը, որուն արտաքին քաղաքականութեան եւ դիւանագիտական յարաբերութիւններուն հիմնական մէկ ռազմավարութիւնը պիտի ըլլայ Հայ դատը միջազգային ատեան հասցնելը: Այս իրագործումը անպայման որ սփիւռք-Հայաստան միացեալ ճիգերով պիտի իրականանայ: Մեզի կը պակսին բարեացակամութիւնն ու միատեղ գործակցութեան պատրաստակամութիւնը, հաշտ երկխօսութեան բարի տրամադրութիւնները եւ ներդաշնակ գործակցութեան համատեղ ծրագիրները:

Իրավիճակի այս լոյսին տակ կը շարունակենք սահմանափակուիլ համեստ ծրագիրներով՝ քայլարշաւներ, բողոքի ցոյցեր, համերգներ, սգահանդէսներ, հոգեհանգիստներ, ջահավառութիւններ, հոս-հոն խաչքարերու տեղադրում եւ հատուկենտ հրատարակութիւններ, որոնք անկասկած կը ջերմացնեն մեր հոգիները, որոնց ազդեցութեանը, իմաստին կասկած չունինք, սակայն ժողովրդային այս ելոյթները կրնան միայն պետութեան քաղաքականութեան լրացուցիչ արարքները ըլլալ եւ ոչ թէ պետութեան մը նպատակը: Ցոյցերը եւ քայլարշաւները այսօրուան ժամանակակից արժեչափերուն, այսօրուան քաղաքական բեմին եւ միջազգային կարծիքին վրայ չեն կրնար ունենալ ծանրակշիռ ազդեցութիւն կամ հետեւանք, եւ ոչ ալ կրնան թուրքը մտահոգել, եթէ չունենան այդ արարքներուն զուգահեռ քաղաքական յստակ ու ծրագրուած ուղի: Անոնք կրնան նոյնիսկ սահմանափակել մեր մտահորիզոնը եւ մանաւանդ նօսրացնել նորահաս սերունդներու հոգիներուն մէջ հետզհետէ մաշող հայութեան ապագային հանդէպ հաւատքն ու յոյսը, որուն համար բոլորս ալ պատասխանատու ենք եւ հաշուետու:

Ի՞նչ պիտի յաջողեցնէ Հայաստան-սփիւռք հարիւրամեակի միացեալ գործակցութիւնը: Ի՞նչ կը ծրագրուի իրականացնել տեղական, շրջանային ու միջազգային մակարդակներու վրայ: Հայաստան-սփիւռք պիտի հասնի՞ն պետութիւններու, որոնք տակաւին Հայոց ցեղասպանութիւնը չեն ճանչցած: Պիտի հասնի՞ն միջազգային կազմակերպութիւններու, ինչպիսին են՝ Եմնըսթի Ինթըրնէշընըլ, ՄԱԿ-ի մարդկային իրաւանց յանձնախումբեր,

որոնք կը հետապնդեն մարդկային իրաւունքներ, եւ այդ ոլորտներու մէջ անհրաժեշտ աշխատանքները տանիլ: Ամենակենսականը, ի՞նչպէս պիտի ներկայացնեն Հայ դատը եւ ի՞նչպէս պիտի հակազդեն թուրք պետութեան հակահայ քարոզչութեան: Ի՞նչ ռազմավարութիւններ ի գործ պիտի դրուին հակազդելու եւ կանխելու ցեղասպանութեան ժխտողականութիւնը:

Սփիւռքեան մեր պայմանները եւս, անցնող տասնամեակներուն եւ այսօր, հարիւրամեակին ընդառաջ նոյն պատկերը կը ներկայացնեն: Նիւթական դժուարութիւններու պատճառով կը մնանք ու կը բաւարարուինք առաւելաբար մշակութային իրագործումներով: Ներկայացուցչական դրութիւնը գեղեցիկ ու համազգային բնոյթ ունենալով հանդերձ կը մնայ սահմանափակուած նիւթական կարելիութիւններով, ինչ որ կը սանձէ խիզախ ծրագիրներ նախաձեռնելու յանդըգնութիւնը:

Մշակութային ձեռնարկները հոյակապ երեւոյթներ են մեր գոյութեան յաղթանակին, մեր վերածնունդին ու մեր ժողովուրդի ստեղծագործական մտքին ու տաղանդին իբրեւ անվիճելի փաստեր: Անոնք պիտի նպաստեն մեր ժողովուրդը միջազգային ընտանիքին մէջ յառաջադէմներու կարգին դասելու, բայց անոնք չեն կրնար Հայ դատ ստեղծել: Անոնք կրնան Հայ դատի հանրային կարծիքին նպաստել միայն:

Հարիւրամեակի սեմին, մեր բոլոր ճիգերը պիտի ձգտին դէպի բազմաթիւ պետութիւններու կողմէ Հայոց ցեղասպանութեան ճանաչում, սփիւռքի մէջ ցեղասպանութեան թանգարանի մը իրագործման, Հայոց ցեղասպանութեան պատմութեան նուիրուած գիրքերու հրատարակութեան (շատ երախտաշատ հրատարակութիւններ հրապարակի վրայ են արդէն, կը մնայ զանոնք թարգմանել օտար լեզուներու), Ցեղասպանութեան պատմութեան ֆիլմերու պատրաստութեան՝ կարենալ հասնելու համար միջազգային քարոզչութեան եւ ազդելու համար միջազգային հանրային կարծիքին: Եթէ մեր նախաձեռնութիւնները պիտի չհասնին միջազգային հանրութեան եւ պիտի մնանք ներազգային մակարդակի վրայ, ուր իւրաքանչիւր հայ անհատ իր «մոմը պիտի վառէ» իր ընտանիքին, իր մեծ հօր ու մեծ մօր զոհերուն յիշատակին, կը նշանակէ հարիւրամեակ մը եւս պիտի քաշքշենք մեր գոյութիւնը: Եւ կամ, լաւագոյն պարագային, եթէ իւրաքանչիւր հայ անհատական նախաձեռնութիւններով իր բաժինը պիտի բերէ՝ պատմութիւններ հաւաքագրելով, պատկերներ ամփոփելով, իր ստեղծագործութեամբ, երաժշտական, գրական, գիտական, մարզական նուաճումներով, անհատական յաջողութիւններով ու լուսաւորէ Հայ դատին առաջնորդող ճանապարհը, ա՛յս կրնայ ըլլալ իւրաքանչիւր հայու բարոյական պարտքը:

Բայց պետութիւնը պարտաւոր է այս բոլորէն վեր ելլել եւ Հայ դատի հետապնդման յատուկ ռազմավարութիւն մշակել: Պետութիւնը իրաւունք չունի բաւարարուելու կազմակերպութիւններու մակարդակով գործունէութիւններ հրամցնելով: Աւելի խիզախ, աւելի յանդուգն ծրագիրներ եւ նախաձեռնող, քաղաքականութիւն պիտի վարէ ան, պետական քարոզչական ամբողջական մեքենան պիտի օգտագործէ պետական **լոպիինկ**ի համար: **Լոպիինկ**ը տօնակատարութիւն չէ, այլ ծրագրուած ռազմավարութիւն է, որ կը պահանջէ պետական յատուկ պիւտճէ, մասնագէտ իրաւաբաններ, պատմաբաններ եւ մասնագէտ **լոպիիստ**ներ: Յոյս դնել բողոքի ցոյցերուն կամ շուրջպարերու կը նշանակէ խուսափիլ ծրագրուած քաղաքականութիւն հետապնդելէ եւ ապրիլ քսանչորսը վերածել «Վարդանանց» հանդիսութեան յուշահանդէսի եւ թաղել յիշողութեան մշուշին մէջ:

Դար մը ամբողջ սփիւռքեան խախուտ պայմաններու մէջ դիմադրեցինք մեր ինքնութեան, լեզուին, մշակոյթին սպառնացող վտանգներուն ու հասանք մինչեւ անհաւատալի թուացող ազատ ու անկախ հայ պետականութեան ստեղծումին, որ արդէն քսանմէկ տարեկան է: Յոյսով ու սպասումներով երազեցինք Հայ դատի գոյառման, բայց ահա այդ Դատը խաբկանքի պէս ամէն օր կը հեռանայ մեզմէ:

Հարիւրամեակի սեմին ունինք սփիւռք մը եւ ազատ ու անկախ հայկական պետութիւն մը: Սփիւռքը նոր-նոր սկսած է կողմերու երկ-

խօսութեան ու կը փորձէ երկչոտ եւ տարտամ միացեալ նախաձեռնութիւններ կազմակերպել, թէեւ տակաւին շօշափելի իրականացում մը չտեսանք, բացի հարիւրամեակի միասնական ձեռնարկներէն: Այսուամենայնիւ, ընդհանուր տրամադրութիւնը գոնէ զգալի է ու կայ: Ունինք ազատ ու անկախ Հայաստան մը, որ ազգային վերաշինութեան հաւաքական ճիգին չլծուած՝ վերածուեցաւ ստուերային վարչամեքենայի, ստեղծելով տնտեսական, առողջապահական, կրօնական, ընկերային ու հասարակական տագնապներու հեղեղ մը, որուն լուծումը կու գայ զանգուածային արտագաղթով, հայրենիքը պարպելով իր մտաւոր ու երիտասարդ մարդուժէն: Ունինք անկախ Արցախ մը, որուն կը պակսին անմիջական, տնտեսական զարգացման եւ բնակեցման ծրագիրներ եւ որոնց դանդաղեցման եւ բացակայութեան իբր արդիւնք՝ ենթակայ է պարպումի ու լքուածութեան: Ունինք պետական աւագանի մը, որուն քաղաքական ուղին եւ ազգային գաղափարախօսական հէնքը, պետական մենաշնորհը պահելն ու պետական վարչամեքենան օգտագործելով անհատական, տնտեսական բարգաւաճումն է, **օրինաւոր** զէնքի վերածելով պետական պաշտօնը եւ յաւերժանալով այդ պաշտօնին վրայ:

Այս երեւոյթին էր, որ կ՚ակնարկէինք քիչ մը վերը, երբ կ՚ըսէինք, թէ մեծ պետութիւնները փոքրերը կը հրապուրեն ապականելով զանոնք իրենց հաշուոյն: Իսկ երբ քաղաքացիական խմբաւորումներ փորձեն հաշիւ պահանջել պետութենէն կամ փորձեն ժողովուրդին մէջ քաղաքացիական պահանջատիրութեան ոգին սերմանել, լռութեան կը դատապարտեն զանոնք՝ ամբաստանելով նիւթական կամ բարոյական մեղադրանքներով:

Իրերու այս կացութեան մէջ ի՞նչ պիտի իրականացնենք Հայոց ցեղասպանութեան հարիւրամեակին: Ի՞նչ են Հայաստան-սփիւռք միացեալ ծրագիրները:

Ծրագիրները յայտնի կամ անորոշ, մէկ բան յստակ ու որոշ է, որ սփիւռքը պիտի շարունակէ ամէն գնով տէր կանգնիլ նահատակներու սրբազան պատգամին ու իր երդումին: Սփիւռքի քաղաքական, ազգային ու մշակութային կարողականութիւնները կը սահմանափակուին տուեալ երկիրներու ընձեռած կամ թոյլատրած պայմաններով, բայց սփիւռքը, որպէս անմիջական ժառանգորդը Արեւմտահայաստանին եւ անմիջական զոհն ու ենթական ցեղասպանութեան, չի կրնար Հայոց ցեղասպանութեան հարիւրամեակը կրաւորականութեամբ դիմաւորել, նոյնիսկ եթէ իր միջոցները՝ քաղաքական, նիւթական եւ մարդուժի, սահմանափակ ու նեղ են: Սփիւռքը պիտի շարունակէ իր երթը ու պիտի կազմակերպէ թէկուզ եւ ցոյցեր ու բողոքի հաւաքներ, մոմավառութիւն թէ ջահերթներ, խաչքարերու տեղադրում թէ համերգներ, բայց պիտի քալէ, պիտի քալէ ամբոխ առ ամբոխ, խրոխտ ու կամովին, ցասումով ու բարկութեամբ, պիտի շարունակէ թէկուզ երազ դարձած Վան ու Անին, Կարսն ու Արտահանը, Կիլիկիան երգել, եւ պիտի չդադրի համայն աշխարհին յիշեցնելէ թէ մե՛րն են Վասպուրականը, Տարօնը, Կիլիկիան, եւ թուրքի ճակտին ամէն առիթով պիտի խարանէ ոճրագործի կնիքը, պիտի չդադրի երազելէ այն հայրենիքը, որ իրն էր երէկ եւ պատմութեան սեւ օր մը քշուեցաւ դուրս իր հողերէն: Ու ցիրուցան զաւակները խորշակեալ ժողովուրդին ըմբոստացած պիտի գոռան ու քալեն, պիտի քալեն, մինչեւ որ օր մը հասնին հայրենի հողերու եւ յաղթանակը մարմնաւորուի:

ՍԵԴԱ ՄԱՐԿՈՍԵԱՆ-ԽՏԸՇԵԱՆ

ԺԱՄԱՆԱԿԻ ԱՐԱԳԸՆԹԱՑ ՀՈՍՔԻՆ ՄԷՋ. . .

10 տարեկան թոռնիկս, շաբաթավերջին եւ արձակուրդներին միշտ աղօթում է, որ օրը երկար լինի, շատ ժամեր ունենայ խաղալու: Եւ միշտ ժամանակը չբաւարարելով հիասթափուած հարցնում է, թէ ինչպէ՞ս օրը երկարացնի: Ես մտածում եմ, եթէ օրը կարճ է այս տասը տարեկանի համար, հապա ի՞նչ անենք մենք: Հաւանաբար ժամանակի հասկացողութիւնը սուր կերպով ես զգում նախ մանկութեանդ եւ յետոյ՝ աւելի հասուն տարիքիդ: Մանկութեանդ՝ խաղի համար, հասուն տարիքիդ՝ հաւաքած, ձեռք բերածդ գործի վերածելու ժամանակի պակասի համար: Այդ երկուսի մէջտեղում կեանքի խանդավառութիւնն ու ձեռք բերումներն այնքան շատ ու իրերայաջորդ են, որ բոլորովին չես մտածում ժամանակի մասին, չես զգում դրա գոյութիւնն անգամ: Բայց ահա տարիքիս բերումով, ինքս էլ յուսախաբ կանգնել եմ ժամանակի արագահոս ընթացքի առջեւ, անկարող ոեւէ մէկից խնդրելու այդ հոսքը դանդաղեցնել եւ մի կողմ թողնելով իմ անկատար իրագործումները, մտածում եմ այս խելայեղ ընթացքի մէջ գոնէ իրականացած տեսնել իմ երկրի ու ժողովրդի ապագան ընդգրկող ծրագրերը:

Կարծես երէկ սկսեցինք տարին՝ 2012 թ., աւելի խաղաղ ու լուսաւոր յոյսերով, այսօր աւարտում ենք փոթորկուած, մեր ժողովրդի մի ստուար հատուածի պատերազմի բոցերում տապակուող իրականութեամբ, սփիւռքահայութեան դեռ անորոշ ճակատագրով եւ մեր երկրում օրէ օր կուտակուող խճճուած բազում անկատար հարցերով: Եւ ուզում ենք վերլուծել, թէ այս արագընթաց վազքի մէջ ի՞նչ նուաճումների հասանք, չէ՞ որ տարեվերջ է, ի վերջոյ մի ամբողջ երկրի ու ժողովրդի ապրած մէկ տարուայ կեանքի հաշուետուութեան ժամանակն է: Կեանք, որն այսօր սահում է մեր ձեռքից, որը խաղաղ ապրելու համար պայքարել ենք անվերջ, եւ որը լիարժէք, որպէս մէկ միասնական ազգ վայելելու շնորհը, այդպէս էլ դեռ չենք կարողանում ձեռք բերել:

Թէեւ օրեր ունենք տարին աւարտելու, բայց քանի որ լրագրութիւնը կանուխ է հաւաքագրւում եւ յատկապէս, չեմ կարծում, որեւէ ցնցող փոփոխութիւն պատահի մեր հայ կեանքում այս օրերի ընթացքին, ուստի օգտագործում եմ առիթը իմ մտածումներով գնահատելու անցնող տարին:

Միշտ էլ դժուար է անցած տարուայ ճշգրիտ հաշուեկշիռ տալը, յատկապէս երբ այն վերաբերւում է երկրիդ ու ժողովրդիդ ձեռք բերած նուաճումներին, երբ նուաճումներն աննշան են, երբ հազարաւոր օրէ օր կուտակուող չլուծուած, աւելի ճիշդ նոյնիսկ լուծուելու հարց չդարձած, մեր ժողովրդի գոյատեւման համար

կարեւորագոյն հարցեր, արհամարհուած, առկախուած մնացին, խոչընդոտելով մեր ներկան ու վտանգելով մեր ապագան:

Անցած տարուայ նուաճումներում մի բան անվիճելի է, որ մեր 2794-ամեայ քաղաքամայր Երեւանը աւելի գեղեցկացած է, իսկ հարեւան քաղաքներն ու յատկապէս հեռաւոր գիւղերն ու շրջանները անուշադրութեան մատնուած: Որ Արցախի պետութիւնն աւելի ամուր ու կազմակերպուած հիմքերի վրայ է այսօր, քան՝ երբեւէ, որ նրա անկախացած գոյութիւնը աւելի բարեացակամ վերաբերմունքի է արժանանում միջազգային երկրների կողմից եւ մեր այդ տանջուած ժողովուրդն այսօր աւելի բարոք կեանք է վարում շնորհիւ ողջ հայութեան օգնութեան:

Որ Միջին Արեւելքի հայութեան մի մասը իր ուժերը լարած փորձում է դիմագրաւել պատերազմի դժուարութիւնը, միւս կէսը՝ անապահով ապրումներով, կրօնքների, սնահաւատ կուսակցութիւն-կազմակերպութիւնների շփոթահար լաբիւրինթում, փորձում է չէզոք մնալ, մտածում է իր վաղուայ գոյութեան մասին:

Որ արեւմուտքում տարածուած հայութիւնն էլ փորձում է երկարաձգել իր գոյատեւումը, թէկուզ մայրենի լեզուն զոհելու գնով:

Որ հայրենի երկրից հեռացողների թիւը օրըստօրէ աւելի է աւելանում, փոխանակ հակառակը պատահելու:

Որ իրենց կեանքը վտանգելով, Թուրքիայում աւելանում է իրենց հայ ծագումը բացայայտողների թիւը, որոնք այդպէս էլ դեռ մեր հոգածութեան ծիրից դուրս են մնում: Որ դեռ մենք անտարբերութեան ենք մատնել մեր ազգային ամենակարեւոր հարցը՝ պահանջատիրութիւնը:

Ահա այս իրականութեամբ ենք հրաժեշտ տալիս հին տարուն:

Որքան էլ տօնական տրամադրութեամբ վերլուծենք անցածը, մեր դէմ ծառացած հարցերն աւելին են եւ օրէ օր կուտակուելով էլ աւելին են դառնում, քան՝ արածները:

Այս տարին նաեւ ներկայ իշխանութեան վերջին տարին է, բնականաբար նաեւ նրա գործունէութեան գնահատումն էլ միանում է տարեվերջի հաշուեկշռին: Թէեւ մենք սովոր չենք հեռացող նախագահների գործունէութեան գնահատականը տալուն, որը եւ օգնում է իշխանութեան ներկայացուցիչներին չմտահոգուելու իրենց լաւ թէ վատ, օգտակար կամ կործանարար աշխատանքների գնահատումով, բայց զուգադիպումները մեզ ստիպում են թէկուզ թռուցիկ ակնարկ նետել ու ինչ որ չափով գնահատել նաեւ նրանց գործունէութիւնը:

Կարծում եմ վիճաբանութեան հարց չէ մեր երկրում տիրող տնտեսական ծանր վիճակը, օրէնսդրական մարմինների մենաշնորհ դարձած իշխանութիւնը, (մոնոպոլիան), անհատի իրաւունքների պաշտպանութեան բացարձակ չգոյութիւնը, ժողովրդի սոցիալ-տնտեսական ահաւոր վիճակը, հասարակ ժողովրդի առողջապահութեան հարցերի հանդէպ արհամարհանքը, տիրող կոռուպցիայի դէմ անտարբերութիւնը, իր երկրից հեռացող ժողովրդի վաղուց արդէն ահազանգող թուերի հասնող իրականութեան հանդէպ կոյր ձեւանալը, Արցախի դեռ չլուծուած հարցը եւ ամենակարեւորը՝ մեր պահանջատիրութեան անորոշութեան մատնուած հարցը:

Կարո՞ղ ենք այսքան կուտակուած կենսական հարցերի ճահճում խեղդուող իշխանութեան գործունէութիւնը բաւարար համարել:

Կարո՞ղ ենք բարձր գնահատել մի իշխանութեան գործունէութիւն, որն անտարբեր մնաց իր երկիրը պաշտպանող սպային կացնահարած ոճրագործին անպարտ արձակած հարեւան թշնամի երկրի վճռի դէմ: Պատկե-

ներկայացնող տեսանիւթերով, իսկ Լալա Մինասեանի «Սուրիական օրագրութիւն»-ը, որն յաճախ երեւում է «Ազդակ»-ի էջերում, անմիջական ճիչն է կրկին կեանքի-մահուան խաչմերուկում յայտնուած սուրիահայութեան ճակատագրի: Այս պատուարժան հայուհին, որին շատերս էինք անծանօթ, իր այս պարզ ու ցնցիչ օրագրութեամբ դարձաւ Սուրիոյ եւ այնտեղ ապրող հայութեան ցաւի ու տառապանքի դեսպանը: Դարձաւ պատերազմի արհաւիրքը ապրող մարդու առօրեայի ու նրա ապրումների վերլուծողը, ակընթարթի մէջ ամէն ինչ կորցնելու սարսափը դիմագրաւող մի ամբողջ ժողովրդի զուսպ ու լուռ խօսնակը, սակայն ցաւօք այն մնաց միայն «Ազդակ»-ի էջերում:

Մենք ձեռնածալ նստել ու բաւարարւում ենք միայն օգնութեան հաւաքագրութեամբ, որին իրապէս սպասում են օդ ու ջրի պէս, բայց չէ՞ որ դրանից աւել նաեւ սպասում են իրենց վիճակի ազատագրմանը:

Թէեւ երբեք չեմ սիրում հրէական համեմատութիւնները, բայց այս հարցում էլ ստիպւած եմ վկայակոչելու նրանց վարած խելացի քաղաքականութիւնը, ծրագրուած մօտեցումը իրենց կրած ազգային հարուածին՝ Ողջակիզումին: Ամէն առիթ օգտագործում են իրենց կրած ազգային ողբերգութիւնը որպէս դրօշ ծածանելու, ստիպելու մարդկութեան, որ յիշեն ընդմիշտ, արդարացնեն իրենց ոտնձգումներն անգամ: Միշտ հասնում են իրենց նպատակին, իւրաքանչիւր անգամ աշխարհին յիշեցնելով ոչ միայն իրենց անցած տառապանքը, այլ պարտադրելով՝ որ ոեւէ մէկը չի կարող դիպչել իրենց, կամ խափանել իրենց ծրագիրը: Այսօր դրա վառ ապացոյցը տեսնում ենք Կազայի բախումներում, որը դեռ միայն սկիզբն է հրէական լայնածաւալ ծրագրի:

Սուրիոյ ներսում, որքան էլ օտար թղթակիցներ լինեն, այդ շփոթահար պատերազմի բոցերում ոչ մէկը հետաքրքրուած է հայերով: Նրանց պատուէր-հետաքրքրութեան ծիրը բոլորովին այլ խնդրի շուրջ է կենտրոնացած: Իսկ երկրի սահմաններից դուրս, միակ հետաքրքրուողն ու ատամներով պաշտպան

որացնո՞ւմ էք ինչ կ'անէր Հրէաստանի իշխանութիւնը եթէ դա պատահէր իր սպայի եւ գերմանացի ոճրագործի հետ: Հետեւութիւնը թողնում եմ այս հարցում մեր իշխանութեանը ատամներով պաշտպանողներին:

Կարելի՞ է բաւարար համարել մեր կառավարութեան մօտեցումը իր ժողովրդի այն հատուածին, որը անասելի դժուարութիւնների մէջ է օտար երկրի պատերազմի բոցերում: Ինչպէ՞ս կարելի է միայն դրամահաւաքով, այդ դրամով գնուածը տեղ հասցնելով, մի քանի հազար ընտանիքների ապաստան տալով բաւարարուել ու աշխարհով մէկ ահազանգ չհնչեցնել, որ իրեն չվերաբերող պատերազմում ոտնատակ է գնում նաեւ իր ժողովրդի մի մեծ զանգուածը: Յատկապէս այն զանգուածը, որի զաւակները Հայոց Մեծ Ցեղասպանութիւնից մազապուրծ փրկուածների շառաւիղներն են:

Բացայայտ է, որ Սուրիոյ պատերազմն այսօր աշխարհի համար անհետաքրքիր նիւթ է, իբրեւ «Արաբական գարուն»-ի պոչը հանդիսացող շարունակութիւն, որը աշխարհի շահաբեր հետաքրքրութեան շրջանակից դուրս, միայն մէկ-երկու շահագրգիռ պետութիւնների իրաւասութեան տակ ընկած առուծախ է առայժմ, ուստի եւ այն կասեցնելու ոչ մէկ փորձ է արւում: Բայց չէ՞ որ մենք այնտեղ տասնեակ հազարից աւել ժողովուրդ ունենք, որոնք այսօր անտուն, անպաշտպան վիճակի մատնուած դեռ սպասում են պատերազմի աւարտին:

Համացանցերն ու լրատուութիւնները լեցուած են հալէպահայութեան ցնցող վիճակը

կանգնողը իր տառապող ժողովրդին, միայն հայրենի կառավարութիւնը պիտի լինի: Որքան էլ ամբողջ ժողովրդով ձգտենք, մեր օգնութիւնը միայն դրամական, սննդային ու մարդկային հասարակ անհրաժեշտութեան տրամադրումից այն կողմ չի անցնելու: Մեր կառավարութիւնն է, որ կարող է միջազգային քննարկման հարց դարձնել Սուրիոյ տարածքում գտնուող Ցեղասպանութիւն ապրած սերունդի վտանգուած վիճակը, դրանով իսկ յաւելեալ անգամ յիշեցնելով ու շեշտելով մեր դէմ կատարուած Ցեղասպանութեան փաստը:

Մինչեւ հիմա աշխարհն արդէն իմացած պիտի լինէր, որ այդ հողում ապաստանած են ամէն ինչ կորցրած, Մեծ եղեռնից կիսամեռ փրկուած հայերը: Մեր պետութեան միջոցով պիտի տեղեակ լինէր, որ Սուրիան յատկապէս 1915-ին, չնայած իր տնտեսական աննկարագրելի ծանր վիճակին, ներքին խառնակութեանը, ի սկզբանէ դարձաւ հայութեան պաշտպանը, որ հազարաւոր մերկ ու անօթեւան հայ որբեր ապաստանեց, մահուան երախից, բանտերից, կախաղաններից, մահակուլ անապատներից ու ձորերից փախչողներին ընդունեց ու կերակրեց, կեանքի կոչեց, ապրելու, կրկին կեանքը շարունակելու խարիսխ դարձաւ մեր այդ կիսամեռ, բազմաչարչար խլեակի համար: Պիտի ահազանգէր, որ Թուրքիոյ մասնակցութիւնը այդ պատերազմում, կրկին վտանգի է մատնում յատկապէս հայ բնակչութեան կեանքը: Որ ինքը չի կարող թոյլ տալ իր ժողովրդին կրկնակի անգամ թուրքի մահաբեր ներկայութիւնը զգալու, որ դեռ այդ երկրի անապատները լեցուած են իր ժողովրդի տաժանակիր մահուան ենթարկուած ոսկորներով եւ թոյլ չի տալու, որ այդ Ցեղասպանութիւնը գործած պետութիւնը ոչնչացնի իր պատմութեան սեւ գործի հետքերը:

Այս միջոցը, մինչեւ իսկ իրենք՝ սուրիահայութիւնը պիտի օգտագործէին մէկ անգամ եւս մեր Ցեղասպանութեան հարցը բարձրացնելով շեշտելու, որ իրենք իրենց հողատարածքից ու ունեցուածքից զրկուած հայերն են, որոնք հաւաքուել ու բնաւորուել են այս հողի վրայ սպասելով, որ Թուրքիան վերադարձնի իրենց պապենական տարածքները: Որ աշխարհը աւելի տեղեակ լինէր, մեր ժողովրդի բռնադատուած ճակատագրին, որ նրա համար աւելի տեսանելի դառնար մեր համայնքի ապրուող սարսափը:

Որքան էլ Սուրիոյ հայութիւնը կազմակերպուած ու միասնական ուժերով տոկում է ամուր մնալ, ի վերջոյ մի ամբողջ ահռելի դժուարութիւններ յաղթահարած կեանք, ձեռք բերած ունեցուածքներ ու հաստատութիւններ կորստեան վտանգի առջեւ են կեցած: Դեռ երկար տեւող ու ամէն ինչ քամող պատերազմի մէջ են խրուած: Ի վերջոյ մի ամբողջ կազմակերպուած գաղութի լինելիութեան հարցն է ծառացած մեր բոլորի առջեւ:

Հաւանաբար կրկին սփիւռքը պիտի օրինակ ծառայի մեր պետութեան, Սուրիոյ պատերազմի դէմ մասսայական ցոյցերով, այս առիթը օգտագործելու Թուրքիոյ դէմ մեր պահանջները դնելու եւ նաեւ մեր երկրում մեր միասնական ձայնը տեղ հասցնելու:

Այո՛, դժուար տարի է սպասում մեզ, նաեւ բախտորոշ տարի ողջ հայութեան համար, քանի որ այս նոր տարին մեզ աւելի է մօտեցնում մեր պահանջատիրութեան ուշացած իրագործմանը:

Բնականաբար, նոր տարուայ շեմին մեր հայեացքն ուղղում ենք ոչ թէ անցածին, այլ գալիքին, ամբողջ տարուայ ծրագրին՝ մտածում ենք մօտեցող տարում մեր անելիքների մասին: Կը գտնե՞նք արդեօք այն հարցերի լուծումները, որոնք չլուծուեցին անցնող տարում, որոնք այժմ աւելի կրկնա-

պատկուած ու ծառացած մեր առջեւ, դարձել են կուտակուած նոր խնդիրներ որպէս ազգ ու պետութիւն մեր առաջադիմութեան համար: Պիտի կարողանա՞նք արդեօք այս գալիք տարին դարձնել արմատական փոփոխութիւնների տարի ողջ հայութեան համար:

Այս տարի, ինչպէս գիտէք եւ ինչպէս վերը նշեցի, մեր երկրի նախագահական ընտրութիւնների տարին է, ուստի աւելի քան երբեւէ, մեզ անհրաժեշտ է մեր ուժերը կենտրոնացընել նախագահական ճիշդ թեկնածուի ընտրութեանը: Եւ քանի որ սփիւռքահայութիւնը զրկուած է իր երկրի նախագահի ընտրութեանը մասնակցելուն, ուստի ամբողջ ծանրութիւնն ընկնում է մեր երկրի ժողովրդի ուսերին: Մեր խնդրանքն է, որ նրանք՝ մեր հայրենի ժողովուրդը, պատռեն անտարբերութեան իրենց պատնէշը, որի ետեւում լուռ ու դժգոհ ապրում են այսքան տարիներ եւ թոյլ չտան, որ ողջ հայութեան ճակատագրի համար կարեւոր այս ընտրութիւնն էլ վերածուի անցած տարուայ խորհրդարանի ընտրութեան:

Մինչեւ այսօր, մեր անցեալ չորս նախագահներն էլ ընտրուեցին անծրագիր, առանց որեւէ փոփոխութիւն խոստանալու ժողովրդին՝ երկրի ներքին ու արտաքին քաղաքականութեան մէջ, կամ ընդհանրապէս իրենց ծրագրերի եւ երկիրը աւելի բարելաւելու գոնէ մտածումների մասին: Նրանցից ոչ մէկից ժողովուրդը պահանջեց երկիրը յօգուտ ազգային շահերի առաջնորդելու ծրագիր մշակել: Ոչ մէկից ժողովուրդը պահանջեց ամուր հիմքերի վրայ դնել մեր պետականութիւնը եւ մեր պահանջատիրութիւնը դարձնել պետական ծրագրի առանցք:

Ոչ մէկը պահանջեց կասեցնել երկիրը դատարկող արտագաղթը, որից կախուած է ոչ միայն մեր տնտեսական վերելքը, այլ նաեւ մեր ապագայ գոյութիւնը, որպէս անկախ երկիր այդ տարածքում:

Ոչ մէկը նրանց ստիպեց ականջալուր լինել սփիւռքահայութեան պահանջներին ու ձայնին, նրանց անորոշ ապագայի հարցերին:

Ոչ մէկը պահանջեց Արցախի ճակատագրին վերաբերող յստակ ու բացայայտ ծրագիր:

Եւ քանի որ մեր նախագահները անխոստում են իշխանութեան գլուխ անցնում, ուստի անպատասխանատու են մնում իրենց բոլոր արածների համար:

Յուսանք, որ այս տարի մեր ժողովուրդը աւելի կազմակերպուած ու լրջօրէն ընդունի ընտրութիւններում իր դերը, իր իրաւունքների պահանջով ընտրի իր նախագահին, պահանջի նրանից որոշակի ծրագիր, ընտրի առանց գնուող գայթակղութիւնների, լրջօրէն մտածի, յիշի եւ հասկանայ, որ իւրաքանչիւր անգամ իշխանութեան ղեկավար ընտրելիս, ընտրում է իր եւ իր զաւակների ճակատագիրը:

Խարխուլ հիմքերի վրայ բարձրացրած մեր պետականութիւնը քանի շուտ է ամրապընդենք, որ յետոյ այն փուլ գալով մեծ աղէտի առջեւ չկանգնենք:

Յուսանք, որ հայրենիքից դուրս ցրուած հայութիւնը նախ խաղաղ ապրի ու աւելի խորը գիտակցութեամբ մօտենայ նոր սերունդին ամէն գնով հայեցի կրթութիւն տալու դժուար աշխատանքին, որ համախմբուի եւ միասնական իր ձայնը լսելի դարձնի հայրենի պետութեանը: Որ չբաւարարուի միայն Եղեռնի 100-րդ տարելիցը պատշաճօրէն նշելու ծրագրեր մշակելով: Մեր պարտքն է՝ այդ տարելիցին ներկայանալ ոչ դատարկաձեռն, այլ՝ ողջ հայութեան պահանջատիրութեան մէջ ձեռք բերած առաջընթաց նուաճումով: Պէտք է շտապենք:

Յուսանք, որ վերջապէս մեր պետութիւնը տէր կանգնի Թուրքիոյ մէջ իր ազգային ինքնութիւնը ճանաչած հայութեան ու նրանց ապրած մեծագոյն ողբերգութեան ցաւը ամոքի հայ պետականութեան դրօշի տակ առնելով, նրանց հետագայ սերունդներին ազատ հայ մեծացնելու հնարաւորութիւն ստեղծելով:

Սա մեր ազգային մեծագոյն բացթողումներից մէկն է, որին անդրադառնալու մղումը երբեք չունեցանք: Պատմութեան առջեւ մենք շատ լուրջ թերացումներ ունենք, յուսանք, որ գալիք տարիներին հասցնենք լրացնել դրանք եւ փորձենք այս ամէնն իրագործել ժամանակի արագ սահքի մէջ, որ յաջորդ տարեմուտին գլխիկոր չկանգնենք ու չհարցնենք թէ ինչպէ՞ս երկարաձգենք ժամանակը:

ՄԱՐԻ ՌՈԶ ԱԲՈՒՍԷՖԵԱՆ

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՈՒԹԵԱՆ ՀԵՏ

ԻՆՉ Կ'ՈՒԶԵՆ, ԻՆՉ Կ'ՈՒԶԵՆՔ

Կը հիւանդանան առանց **«Ուաթցափ»**-ի, գլխու պտոյտ կ'ունենան առանց **«Այ-ֆոն»**-ի եւ անտրամադիր կ'ըլլան առանց **«Լէպ-Թոփ»**-ի:

Թերթերը կը կարդան համացանցէն, կը ցատկռտեն **«Ֆէյսպուք»**-ի եւ **«Թուիթըր»**-ի միջեւ եւ նորագոյն ֆիլմերուն կը հետեւին **«Եութիուպ»**-էն:

Օրական կը ստանան բազմատասնեակ ենամակներ, որոնք կը տեղեկացնեն, թէ միլիոնաւոր տոլարներ շահած են վիճակահանութիւններու, որոնց երբեք չեն մասնակցած: Կամ՝ առաջարկներ կը ստանան այս կամ այն օրիորդէն (անշուշտ, դեղնորակ, 24 տարեկան, 1.75 սմ. եւ աւելի հասակով), որոնք կը փափաքին ծանօթացման կապ հաստատել իրենց հետ:

Կռահեցիք, թէ ակնարկութիւնը որո՛ւ մասին է: Համաշխարհայնացած աշխարհի այսօրուան երիտասարդութեան պատկերն է այս, որ ամբողջական ըլլալու համար կը կարօտի նաեւ յաւելեալ նկարագրութեան:

«Այ-փոտ»-ը այս երիտասարդութեան համար այլեւս պերճանք չէ, այլ՝ ականջին անբաժանելի մէկ մասնիկը: Իսկ **«Այ-փէտ»**-ը բոլոր առիթներու ըսպասուած նուէրն է:

Կ'ապրին կեանք մը, որ կը տարուբերի իրականութեան եւ ելեկտրոնային ենթադրեալ աշխարհներու միջեւ: Երկուքը իրարու միախառնուած են այնպէս մը, որ դժուար թէ կարելի ըլլայ զանազանել, թէ ո՞ւր կը սկսի մէկը եւ ո՞ւր կը վերջանայ միւսը:

Անոնք կ'ապրին կեանք մը՝ հոս, կեանք մըն ալ հոն: Այստեղի կեանքը չ'ամբողջանար առանց այնտեղի կեանքին եւ, անշուշտ, հակառակը:

Անոնք, այս երիտասարդները, իրենց գործերը կը կատարեն հոս, հոն, վայրերու մէջ, որոնք անպայման աշխատավայրեր չեն, սակայն դարձած են աշխատավայրերը փոխարինող տեղեր:

Սիրելիներն ու ծանօթները այս երիտասարդներուն համար գոյութիւն ունին հոն, ելեկտրոնային այդ աշխարհին մէջ, ուր օրական կը զրուցեն իրարու հետ, այնպէս մը որ ոչ ոք ինքզինք հեռու կը զգայ ուրիշէն, բայց նաեւ՝ ոչ մէկը կ'ապրի իրարու մօտ ըլլալու հարազատութիւնը:

Տակաւին, այս երիտասարդները ունին բազմահարիւր բարեկամներ, որոնց հետ օրական կը բաժնեկցին իրենց ամէնէն անձնական ու ջերմ նկարները, առանց սակայն կեանքի մէջ գէթ մէկ անգամ անոնց հետ հանդիպելու:

Այսպէս, ահա, համաշխարհայնացումի շնորհիւ կամ պատճառով, մեր շուրջ ստեղծուած է կեանք մը, ուր ստեղծագործ խառնուրդ մը կայ մօտի եւ հեռուի, իրական եւ ենթադրեալ աշխարհներու: Բան մը, որ աներեւակայելի կը թուէր մինչեւ մեր մօտիկ անցեալը:

Տարբեր է այս կեանքը: Բնականաբար, տարբեր են նաեւ այս կեանքին «համն ու հոտը» հանդիսացող այսօրուան երիտասարդները: Եւ տարբերութիւնը անպատճառ ժխտական իմաստով պէտք չէ առնել:

Ժամանակին, երիտասարդութեան դաստիարակութեան նուիրուած խորհրդաժողովի մը ընթացքին, զեկուցող մը իր խօսքին մէջ կը կատարէ մէջբերումներ, թէ՝ «Այսօրուան երիտասարդութիւնը բնաւ ստեղծագործ չէ, միայն սպառող է, աւելին՝ ոչ միայն սպառող է, այլեւ՝ ոչնչացնող է»: Կամ՝ «Ներկայ սերունդը բացարձակապէս յարգանք չունի մեծերուն հանդէպ, եւ եթէ մեծերը ուզեն կրթելդաստիարակել զանոնք, անոնք չեն ենթարկուիր»: Եւ կամ՝ «Եթէ այսպէս շարունակուի, քաղաքակրթութիւնը չի զարգանար, նահանջ կ'ապրի եւ այս սերունդը վերջինը կ'ըլլայ»: Խորհրդաժողովին ներկաները բուռն ծափահարութիւններով կ'ընդմիջեն զեկուցողը, որ սակայն կը խնդրէ վայրկեան մը լռութիւն՝ անմիջապէս աւելցնելու համար, որ «Իմ կատարած մէջբերումներս ըսուած են 1000 տարի առաջ, այսինչ տեղը, կամ 2000 տարի առաջ, Եգիպտոսի մէջ փորագրուած քարերու վրայ... Բայց եւ այնպէս, ինչպէս կը տեսնէք, կեանքը շարունակուած է, քաղաքակրթութիւնը յառաջդիմած է»:

Հետեւաբար, այսօր, երբ խօսք կ'ըլլայ համաշխարհայնացումի եւ երիտասարդութեան մասին, յիշեալ զեկուցողին նման, մենք ալ անհանգստութեան չենք մատնուիր, այլ կը հաստատենք, որ ինչ ալ ըլլան մեր շուրջի պայմանները, կեանքը պիտի շարունակուի եւ քաղաքակրթութիւնը պիտի զարգանայ իրեն յատուկ կշռոյթով:

Այսօր, այդ կշռոյթը կապուած է համաշխարհայնացումի երեւոյթին հետ, որ իր հակակշիռին տակ առած է մեր ընկերութեան տնտեսական, ելեւմտական, ընկերային, քաղաքական եւ մշակութային կեանքի բոլոր երեսները՝ փորձելով աշխարհի տարբեր ժողովուրդները համարկել բազմազգեան մէկ մշակոյթի մէջ, որ շատերու կողմէ կրնայ մերժուիլ, իբրեւ մշակութային կայսերապաշտութեան մէկ արտայայտութիւն, իսկ ուրիշներու կողմէ կրնայ գնահատուիլ, իբրեւ մշակոյթներու մերձեցման, փոխադարձ հարստացման եւ զիրար լրացման ձգտող համընդհանուր շարժում:

Շատ թեզեր եւ տեսութիւններ կան այս մասին: Նոյնինքն համաշխարհայնացումի ծնունդ՝ **«Կուկըլ»** համացանցի նիւթերու փնտռտուքի ընկերութիւնը իր կայքէջին մէջ կը ներկայացնէ այս նիւթին առնչուող 46 միլիոն հասցէներու շարք մը, որ մինչեւ այս յօդուածի ընթերցումին աւարտը կրնայ հարստանալ տասնեակ մը նոր հասցէներով: Մեր հետաքրքրութիւնը, այս պարագային, համաշխարհայնացումին ունեցած անդրադարձն է այսօրուան երիտասարդութեան վրայ:

Իբրեւ ընդհանուր երեւոյթ, կասկած չկայ, որ հաղորդակցութեան միջոցներու սրընթաց զարգացումէն մեծագոյն օգտուողը այսօրուան նոր սերունդն է, որ համակարգիչին աւելի շատ եւ շուտ կը տիրապետէ՝ քան լեզուներուն: Հաղորդակցութեան միջոցներու ստեղծած անսահման կարելիութիւններով, այսօր շատ աւելի դիւրին կը դառնայ տեղեկութիւններու եւ գաղափարներու փոխանակումը երկիրէ երկիր: Հետեւաբար, կղզիացած եւ իրենք իրենց վրայ փակուած երիտասարդական շրջանակներու դժուար թէ կարելի ըլլայ հանդիպիլ այլեւս: Ամէն մարդ տեղեկութիւն ունի ամէն ինչի մասին: Փորձառութիւններու փոխանակումը իրարու կը մօտեցը-

նէ տարբեր մշակոյթի պատկանող տղաք ու աղջիկներ, որոնց համար աշխարհը օրէ օր աւելի կը փոքրանայ: Իրարու մօտենալով, իրարու հետ հաղորդակցելով, երիտասարդներ կը յայտնաբերեն աշխարհը, կը ճանչնան զիրար, կը դառնան աւելի հանդուրժող, նուազ ցեղապաշտ ու այլամերժ:

Համաշխարհայնացումի այս առաջին բարիքը ինքնին ծնունդ կու տայ այլ բարիքի մը, երբ համայնակուլ այս շարժումէն պաշտպանուելու եւ իրենց սեփական ինքնութիւնը պահպանելու բնական հակազդեցութեան մէջ, երիտասարդներ դէպի արմատներ վերադարձ մը կը կատարեն, իրենց ազգային արժէքները վերարժեւորումի եւ վերանորոգումի կ'ենթարկեն: Ի զուր չէ, որ որքան համաշխարհայնացումի հոսանքը զօրանայ՝ այնքան աւելի քիչ մը ամէն տեղ թափ կ'առնեն ազգայնական-անջատողական տրամադրութիւնները, կրօնական վերազարթնումի երեւոյթները, էթնիկ փոքրամասնութիւններու իրաւունքներու, լեզուական թէ մշակութային ինքնութեան պաշտպանութեան նուիրուած շարժումները, որոնց բոլորին ռահվիրաները կը հանդիսանան այսօրուան երիտասարդները:

Ձուկը ջուրին մասին բան չի գիտեր այնքան ատեն որ շրջապատուած է անով: Բայց այն պահուն, երբ դուրս կը բերուի անկէ, իր մէջ մեծ որոշ կապուածութիւն եւ կարօտ կը ծնի ջուրին հանդէպ: Կարելի է ըսել, որ ձուկը ջուրին կը ծանօթանայ անկէ դուրս բերուած պահուն:

Օրինակը բարացուցական է նաեւ երիտասարդներու պարագային, որոնք իրենց արմատներուն, մշակոյթին եւ քաղաքակրթութեան հանդէպ տարօրինակ եւ խոր հետաքրքրութիւն մը կը սկսին ցուցաբերել համաշխարհայնացումի ազդեցութեան տակ՝ իրենց միջավայրէն եւ ազգէն դուրս բերուելու պահուն:

Անշուշտ, համաձայն չենք ըլլար արեւմտեան կարգ մը տեսաբաններու հետ, որոնք համաշխարհայնացած այսօրուան երիտասարդութիւնը կ'ուզեն բաժնուած տեսնել երկու մասի. Technoculture՝ արհեստագիտական մշակոյթով երիտասարդներ եւ Terrorculture՝ այսպէս կոչուած ահաբեկչական մշակոյթով երիտասարդներ, որոնք խորքին մէջ ուրիշ բան չեն մարմնաւորեր եթէ ոչ՝ անիրաւուած եւ կեղեքուած ժողովուրդներու արդար պայքարը ընդդէմ զիրենք հարստահարող ուժերուն: Համաշխարհայնացումի բարիքներէն կրնան օգտուիլ եւ կ'օգտուին բոլո՛ր եւ, բնական է, որ ազգային ազատագրական պայքար մղող կամ մարդկային վսեմ արժէքներու համար մարտնչող երիտասարդներ եւ անոնց ետին կանգնող շարժումներ իրենց ի վնաս ստեղծուած զէնքերը գործածեն նոյնինքն զանոնք ստեղծողներուն դէմ:

Յամենայն դէպս, համաշխարհայնացումի բարիքները երիտասարդութեան համար զգալի են բազմաթիւ մարզերու մէջ, յատկապէս՝ ուսման եւ մարդկային իրաւանց պաշտպանութեան պարագային:

Հաղորդակցութիւններու եւ փոխադրամիջոցներու զարգացման շնորհիւ, աշխարհը այսօր դարձած է աւելի փոքր: Իսկ այդ փոքրութիւնը այսօրուան երիտասարդներուն կ'ընծայէ ուսման լայն կարելիութիւններ, ճամբորդութեամբ թէ «on line» միջոցներով: Փաստ է, որ այսօր մեծ համեմատութիւններով աւելցած է իրենց երկիրներէն դուրս մասնագիտական բարձր կրթութիւն ստացող երիտասարդներուն թիւը:

Ուսման կարելիութիւններու յաւելումը ամէնէն աւելի նկատելի կը դառնայ երիտասարդ կի-

ներու պարագային, ինչ որ իր անմիջական անդրադարձը կ'ունենայ մեր ընկերային եւ տնտեսական կեանքին վրայ: Օրէ օր աւելի մեծ թիւով կիներ բարձրագոյն ուսման կեդրոններ կը յաճախեն եւ գործի ասպարէզ կը նետուին: Այսպէս, ընտանիքներու եւ ընկերութիւններու եկամուտները կ'աւելնան: Ինչ որ դրական երեւոյթ է, մանաւանդ երբ իմանանք, որ նորագոյն վիճակագրութիւններու համաձայն, կիներ իրենց թոշակները ամէնէն աւելի կը ծախսեն... կրթական, առողջապահական եւ սննդագիտական նպատակներու համար: Միակ անպատեհութիւնը, այստեղ, ուսանող եւ աշխատող կիներու պարագային՝ ծնունդներու թիւին սահմանափակումն է շատ մը երկիրներու մէջ:

Մարդկային իրաւանց պարագային եւս զգալի է որոշ յառաջդիմութիւն: Համացանցի եւ հաղորդակցութեան ազդու միջոցներու շնորհիւ այսօր լայն կարելիութիւններ ստեղծուած են ցեղային, կրօնական թէ ընկերային անիրաւութիւններու կանխարգիլման դաստիարակչական եւ քարոզչական աշխատանք կատարելու եւ ի հարկին, իրաւանց կոպիտ խախտումներու պարագային՝ աշխարհով մէկ պատասխանատուները հաշուետուութեան հրաւիրելու իմաստով:

Համաշխարհայնացումի դրական կողմերը ներկայացնել, չի նշանակեր անոր ժխտական կողմերը չտեսնել կամ չխօսիլ մտահոգութիւններու մասին, որոնք կրնան ճակատագրական ըլլալ այսօրուան երիտասարդներէն շատերուն համար:

Եթէ լաւատեսութեան մեր ակնոցը փոխարինենք յոռետեսութեան ակնոցով, պիտի տեսնենք, որ այսօր մարդկային նոր ընկերութիւն մը կը կերտուի մեր աչքերուն առջեւ: Տեղեկութիւններով սնանող ընկերութիւնն է այդ, որուն մաս կազմող երիտասարդներէն իւրաքանչիւրը բազմապատիկ աւելի բան գիտէ՝ քան նախորդ դարերու երիտասարդը, եւ սակայն, բաղդատմամբ այսօրուան աշխարհի տեղեկատուական հսկայ պաշարին, անիկա շատ աւելի նուազ բան գիտէ՝ քան նախորդ դարերու երիտասարդը իր օրերու տեղեկութիւններուն մասին:

Զարմանալի թուացող այս բաղդատականը ուշադրութեան արժանի միակ երեւոյթը չէ, որովհետեւ ինչպէս երիտասարդը, նոյնպէս ալ նոր կազմաւորուող ընկերութեան լեզուն տարբեր է իր նախորդներէն: Մարդկային սքանչելի լեզուն կամաց-կամաց կը փոխարինուի պատկերասփիւռի եւ համակարգիչներու պարզ ու մակերեսային, շուկայիկ լեզուով: Այսպէս է, որ հետզհետէ կը պակսի երիտասարդութեան հետաքրքրութիւնը գիրքին եւ թերթին հանդէպ, կը նուազի կարծիքներու փոխանակումն ու զրոյցը՝ հիմնական հարցերու շուրջ, կը տկարանայ անոնց յիշողութիւնը, կը խամրի անոնց երեւակայութիւնը եւ հրապարակ կու գայ համաշխարհայնացումի սերունդ մը, որ տեղեկատուական միջոցներու զոհը դարձած՝ ցերեկը գերին է բջիջային հեռաձայնին, իսկ գիշերը՝ համացանցին եւ ելեկտրոնիկ խաղերուն:

Առանց յոգնութեան կամ ճիգի տեղեկութիւններու եւ գիտութեան արագօրէն տիրանալու մարմաջը երիտասարդութեան հոգիներուն մէջ կը ջլատէ տքնաջան աշխատանքի ոգին, կը բթացնէ համբերութեան եւ տոկունութեան անոնց նկարագրային գիծերը եւ զանոնք կը զրկէ մեծ դժուարութիւններ յաղթահարելու գնով՝ նուաճումներ կատարելու բերկրանքէն:

Այս մտահոգութիւնը, անշուշտ, տեղեկութիւններու փոխանցման ձեւին կամ միջոցներուն չի վերաբերիր, որքան նոյնինքն տեղեկութիւններուն, որոնք մարդկային քաղա-

քակրթութեան հարստացման եւ ճոխացման ծառայելու փոխարէն, քարոզչական, սպառողական եւ աժան ժամանցի մտահոգութիւններով օրէ օր երիտասարդները կը պարպեն իրենց համամարդկային սկզբունքներէն եւ բարոյական արժէքներէն:

Տեղեկութիւնները միշտ ալ կարեւոր են քաղաքակրթութեան զարգացման համար, սակայն մարդկային քաղաքակրթութիւնը չի կրնար պայմանաւորուիլ միայն տեղեկութիւններով, որովհետեւ չին մեծ դաստիարակ Քոմփուկիուսի նման մենք եւս կը հաւատանք, որ «Մարդ չի կրնար որեւէ տեղեկութեան տիրանալ, եթէ չէ սորված ինչպէ՛ս մտածել..»: Իսկ թէ ի՞նչ կը մտածեն եւ ինչպէ՛ս կը մտածեն այսօրուան երիտասարդները առանձին քննելի նիւթ է:

Կը բաւարարուինք մատնանշելով, որ այսօրուան երիտասարդ բժիշկները, երկրաչափները, արհեստաւորներն ու առեւտրականները շատ աւելի ճարտար եւ բանիմաց են իրենց մասնագիտութեան մէջ՝ քան իրենց նախորդները: Շատ պարզ է ասիկա, որովհետեւ այս յառաջդիմութիւնը արդիւնք է **թեքնիք** գիւտերու, որոնց ծանօթ չէին հիները: Սակայն, թեքնիքի կատարելագործումը հոգեմտաւոր զարգացումի չափանիշ չէ:

Իրապէս զարգացած եւ հոգեպէս մշակուած երիտասարդը, իր մասնագիտութենէն եւ արհեստէն դուրս, տէր է նաեւ ընդհանրական այլ գիտելիքներու եւ հետաքրքրութիւններու, որոնք ազգային դիմագիծ եւ ընկերային յատկութիւններ կը շնորհեն անոր:

Ահա այս հետաքրքրութիւններուն պակասն է, որ կը տկարացնէ համաշխարհայնացած աշխարհի այսօրուան երիտասարդներուն նկարագիրը եւ կը սահմանափակէ անոնց հոգեմտաւոր հարստութիւնը:

Կը բաւէ արագ աչք մը նետել այսօրուան երիտասարդութեան վրայ, անմիջապէս անդրադառնալու համար, թէ նիւթապաշտ կեանքի ինչպիսի՛ վազքի մը վերածուած է անոր առօրեան: Բոլորը կ՚ուզեն շատ եւ շուտ հարստանալ: Գործամոլութեան ախտը վարակած է շատերը: Անսանձ մրցակցութեան դարն է, որ կ՚ապրինք: Արագութեա՛ն դարը: Կար ժամանակ, երբ մեծը կ՚ուտէր պզտիկը, այսօր արագը կ՚ուտէ դանդաղը: Համաշխարհայնացումը ոչ ոքի կը խնայէ:

Բայց կայ աւելի մտահոգիչը:

Արհեստագիտական եւ ելեկտրոնիկ աշխարհի նորութիւնները այսօրուան երիտասարդութեան համար ստեղծած են կեանքի այնպիսի պայմաններ, ուր կամաւոր աշխատանքի, նուիրաբերումի եւ մինչեւ իսկ նահատակութեան վսեմագոյն արժէքները սկսած են տժգունիլ: Գիտութիւնը, համաշխարհայնացումի այս օրերուն, մահացու հարուածներ կը հասցնէ մարդկային ընկերութեան, երբ արարչագործութեան շունչը կը հեռացնէ ծինային ճարտարագիտութեամբ աշխարհ եկած նորածիններու անկողինէն, սէրը կը սպաննէ սրտերէն, ազատութիւնը կը թաղէ յարգանքի գերեզմանին մէջ, գլխավար կը շրջէ մարդկային ամէն ըմբռնում ու հաւատք, որ կը հիմնուի տեսլապաշտ աշխատանքի եւ անձնուէր ճիգերու վրայ: Հետեւաբար, երիտասարդութեան մօտ հետզհետէ լայն տարածում կը գտնէ անիմաստ ու անհաւատ կեանքի սկեպտիկ մօտեցում մը, որ մեծագոյն յաղթանակները կը պարպէ իրենց էութենէն, որովհետեւ վտանգաւոր կերպով խրամատը կը լայնցնէ մարդկային յառաջդիմութեան եւ մարդկային արդարութեան միջեւ:

Մարդկային յառաջդիմութիւնը պայմանաւորուած է աշխատանքով, հաւաքական ինքնութեան պահպանումով եւ զարգացումով: Այսօրուան երեւոյթները, սա-

կայն, կու տան հակառակին ապացոյցները:

Անգործութիւնը այսօր ամէնուրեք հասած է վտանգաւոր չափերու: Մեծ ընկերութիւններ, իրարու միաձուլուող ճարտարարուեստի հսկաներ այլեւս տեղ չունին համեստ խաւի բանուորներու: Պահանջուածը մասնագիտական բարձր կարողութիւններու տէր ուժեր են: Երկրագործութիւնը կը նահանջէ, ճարտարարուեստը կը մեքենայականայ, իսկ առեւտուրը հետզհետէ մուտք կը գործէ ելեկտրոնային համակարգ: Հետեւա՞նք. անգործ ու անտէր կը դառնան հազարաւոր երիտասարդներ, որոնք շուտով կը մատնուին յուսահատական կացութիւններու եւ կ'իյնան մոլութիւններու կամ բռնարարքներու գիրկը:

Իսկ ի՞նչ խօսք սեփական թէ հաւաքական ինքնութեան պահպանման կարելիութեան մասին: Ծայրագոյն Արեւելքէն մինչեւ Ասիա եւ Եւրոպայէն մինչեւ Ամերիկաներ ականատես կ'ըլլանք միատեսակ, միագոյն, միօրինակ երիտասարդութեան մը ստեղծման: Քոքա-քոլայի սերունդն է այդ, որ յաճախ կարելի չէ զանազանել երկիրէ երկիր իր հագուածքով, նիստ ու կացով, խոհանոցով, մշակոյթով եւ մտայնութեամբ:

Առանձնութեամբ վարակուած սերունդն է ան, որ իրեն համար ստեղծած է նոր կրօնք մը՝ մեքենապաշտութիւնը: Ան գերին է համակարգիչին, բջիջային հեռաձայնին, պատկերասփիւռին եւ ելեկտրոնիկ խաղերուն: Իր անձնական կեանքը չի կրնար պատկերացնել առանց անոնց եւ, հետեւաբար, իր անհատական, ընկերային թէ ազգային նկարագիրով տարբեր է ան իր նախորդներէն:

Այդ սերունդը տարբեր է նաեւ իր հոգերով, որովհետեւ ամէնէն աւելի ան իր մորթին վրայ կը զգայ համաշխարհայնացումի ժխտական հետեւանքները՝ առողջապահական եւ կենսոլորտային հետզհետէ ահագնացող վտանգները, որոնց դիմաց կը մնայ գրեթէ անզօր:

Այս բոլորէն ետք, պէտք է հանել նաեւ յոռետեսութեան ակնոցը եւ արտայայտուիլ իրատեսութեան ակնոցով: Անգամ մը եւս հաստատելու համար, որ ինչ ալ ըլլան մեր շուրջի պայմանները, կեանքը պիտի շարունակուի եւ քաղաքակրթութիւնը պիտի զարգանայ իրեն յատուկ կշռոյթով: Համաշխարհայնացումը այսօր այդ կշռոյթը ճշդող հզօր շարժումն է, որուն դիմաց կարելի չէ պատնէշ բարձրացնել կամ ճակատ յարդարել: Համաշխարհայնացումը յստակ մարտահրաւէր է իւրաքանչիւր ժողովուրդի՝ իր ինքնութիւնը, դիմագիծը եւ արժէքները շեշտելու: Իսկ ամէնէն աւելի ո՞վ կոչուած է այդ առաքելութեան՝ եթէ ոչ երիտասարդութիւնը:

Այլասերումը կը սկսի երիտասարդութենէն: Պատմական իրագործումներու խոյանքը եւս ծայր կու տայ երիտասարդութենէն, որ յաւիտենական պայքարող ուժն է՝ ի խնդիր ճշմարիտին, գեղեցիկին եւ բարիին, որովհետեւ բնախօսական իր կազմուածքով երիտասարդներ ուրիշներէն աւելի անշահախնդիր, անձնուէր եւ իտէալապաշտ են:

Պէտք է վստահիլ երիտասարդներու, որովհետեւ անոնք բոլորէն աւելի ճկուն են, խիզախ ու պատրաստակամ, իրենք զիրենք պատշաճեցնելու համար նոր ստեղծուած պայմաններուն եւ միջավայրին: Ու պէտք է մղել զանոնք՝ համաշխարհայնացումէն առնելու այն ինչ որ դրական է ու օգտակար, եւ մերժելու այն ինչ որ ժխտական է ու անընդունելի:

Պէտք է վստահիլ եւ պէտք է գուրգուրալ երիտասարդութեան, որովհետեւ համաշխարհայնացած այս աշխարհին մէջ, մանուկ, պատանի թէ երիտասարդ այլեւս մեզի պէտք չունին, մե՞նք է որ իրենց պէտք ունինք:

Վ. ԱՒԱԳԵԱՆ

ՏԵՂԱՅՆԱՑՈՒՄ, ՀԱՄԱՅՆՔԱՑՈՒՄ ԵՒ ԱԶԳԱՅԻՆ ՍՏՈՐԱԿԱՅՈՒԹԵԱՆ ԶԳԱՑՈՒՄ

ԵՐԵՒՈՅԹՆԵՐ ՈՒ ԳՈՐԾՕՆՆԵՐ, ՈՐՈՆՔ ՍՊԱՌՆՈՒՄ ԵՆ ՍՓԻՒՌՔԻ ՀԱՅՈՒԹԵԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԱՏԿԱՆԵԼԻՈՒԹԵԱՆ

Հայ ժողովրդի դժուարութիւնները ընդհանրապէս ենթակայական բնոյթ ունեն եւ նոյնիսկ առարկայական թուացող մեր դժուարութիւնները մեծ մասամբ հետեւանքն են ենթակայական դժուարութեանց:

Խորհրդային բռնատիրական ու նեխած կարգերը, խորհրդային բոլոր երկրներում, ներառեալ Հայաստանում, ստեղծեցին յոռի բարքեր՝ կաշառակերութիւն, հովանաւորչութիւն, օրէնքի արհամարհում ու շրջանցում եւ հակաքաղաքացիական ու հակաքաղաքակրթական յոռի այլ բարքեր: Այս յոռի բարքերը, ենթակայական գործօնները վերացնելու նպատակով տակաւին լուրջ, ծրագրուած ու հետեւողական պայքար չի սկսուել մեր երկրում, սակայն մենք այստեղ հայրենիքի մասին այսքանով բաւականանալով գլխաւորապար պիտի անդրադառնանք սփիւռքահայութեան հայրենիքի ու հայանպաստ կառոյցների նկատմամբ ցուցաբերած բացասական մօտեցումներին, կեցուածքներին ու վերաբերմունքին:

Սփիւռքի հայութիւնը Հայաստանի վերանկախացումից առաջ՝ խորհրդային կարգերի օրօք, երբ հայրենի հայութեան ու սփիւռքահայութեան յարաբերութիւնները մեծ դժուարութեանց հետ էին կապուած եւ երբ երբեմն-երբեմն հայրենի որոշ մտաւորականներ, արուեստագէտներ կամ մարզիկներ սփիւռք էին այցելում, հայութիւնը նրանց ընդունում էր շատ ջերմ յուզականութեամբ ու հարազատի կարօտով:

Այդ օրերին սփիւռքում հայերը, տարբեր միջոցառումների ընթացքին, Արարատի պատկերը տեսնելիս, խելայեղօրէն ծափահարում էին, քանզի այդ ժամանակ սփիւռքում հայրենիքը ընկալւում էր ոչ թէ իբրեւ իրականութիւն, այլ՝ իբրեւ երազ եւ, բնականաբար, երազը քաղցր է:

Երազի եւ երազելու օրերը անցան. մեր երկիրը վերանկախացաւ եւ մենք դարձանք մեր երկրի տէրն ու տիրականը, սակայն սփիւռքում մենք չկարողացանք յաղթահարել մեր ազգային գո-

ծագումով հայեր, ծագումով հայկական համայնքներ: Այս հայերը չեն կարօտում իրենց երկրին եւ իրենց երկրում ապրելու կարիքը չեն զգում. ուստի չի կարելի այս հայերին հայ ազգի անդամ համարել, կարելի է նրանց պարզապէս այս կամ այն տեղայնացած, հայկական ծագումով համայնքի անդամ համարել, քանզի ազգ ու երկիր, ազգ ու հայրենիք միմեանցով պայմանաւորուած հասկացութիւններ են:

Յիշեալ հայերը այս կամ այն երկրում հաստատուած մարդիկ են, որոնք ունեն որոշակի ազգային ծագում, սակայն որոշակի ազգի անդամ չեն, որոշակի հայրենիքի կապուած չեն: Շատ հեռու չէ այն օրը, ի հարկէ եթէ կացութիւնը այսպէս շարունակուի, որ այս մարդիկ՝ ծագումով հայերը դառնան անհայրենիք ու անդիմագիծ աշխարհաքաղաքացիներ:

Կան ազգեր, որ վաղուց ձեռքից տուել են իրենց երկիրը եւ դարձել են անհայրենիք, սակայն սրանց պարագան մեզ հետ կապ չունի:

Մենք այսօր մեղադրում ենք փլուզուած Խորհրդային Միութեան իշխանութեանց, այդ միութեան հաւաքականութեանց մէջ առաջացած յոռի բարքերի համար. նոյն ձեւով սփիւռքում առաջացած անտարբերութեան ու նշուած բացասական կեցուածքների համար մեղադրելի են այն ուժերն ու կառոյցները, որոնք կարծում կամ յայտարարում են, որ իբր թէ սփիւռքի հայութեան տիրութիւն են անում:

Յիշեալ ուժերն ու կառոյցները, չմեղադրուելու համար, յաճախ յայտարարում են, որ ժողովուրդը անտարբեր է, առանց անդրադառնալու, որ նման յայտարարութիւնները, ինքնին այդ ուժերի անճարակութեան ապացոյցն են, քանզի առհասարակ հասարակական որեւէ բացասական երեւոյթի համար պատասխանատու, մեղաւոր եւ հաշուետու են պատասխանատու ու ղեկավար կառոյցները եւ ոչ թէ ժողովուրդը. ժողովուրդը հաշուառու է:

յութեանը սպառնացող վտանգները եւ այդ վտանգները այսօր աւելի շօշափելի են:

Փորձենք թուարկել այդ վտանգների մի մասը, ամենաանշաններից սկսեալ՝ սփիւռքում, յատկապէս արեւմտեան գաղթօճախներում, հայերը իրենց նորածիններին անուանակոչելիս ընտրում են ընդհանրապէս օտար՝ ոչ հայկական անուններ: Աստիճանաբար աւելի թափ է ստանում հայկական դպրոցների, թերթերի, հայերէն գրքերի ու ընդհանրապէս հայկական հաստատութեանց նկատմամբ սփիւռքահայերի անտարբերութիւնը: Հայ ննջեցեալների շիրմաքարերի մակագրութիւնները գրւում են տեղական լեզուներով (Աւստրալիայում անգլերէնով): Այդ շիրմաքարերի մակագրութիւններում հանդիպող հայերէն միակ բառը կամ՝ բառակապակցութիւնը «հանգիստ»-ն է կամ «Աստ հանգչի»-ն. այդ էլ ոչ միշտ:

Խառն ամուսնութիւնները (չենք խօսում սիրային վիպական, ռոմանթիկ առանձին դէպքերի մասին) հասել են 40-50 տոկոսի եւ լրջօրէն վտանգ են սպառնում մեր ազգային գոյութեան:

Թուարկուած երեւոյթները հետեւանքն են ազգային ստորակայութեան զգացումի ու տեղայնացման, քանզի իրենց ազգային պատկանելիութեամբ հպարտ մարդիկ նման կացութեան չեն մատնւում:

Տեղայնացմամբ ու համայնքացմամբ մարդիկ, այս պարագայում սփիւռքահայերը դառնում են այս կամ այն երկրում հաստատուած

Խնդիրն այն է, որ սփիւռքի այն կառոյցները, որոնք սփիւռքահայութեան տիրութիւն անելու յաւակնութիւնը ունեն, ծրագրուած ու հետեւողական աշխատանքով՝ հետեւողական տեղեկատուութեամբ, ժողովրդի մասնակցութեամբ բանավիճային մթնոլորտ ստեղծելով եւ խնդիրները բիւրեղացնելով ու ժողովրդի սեփականութիւնը դարձնելով, կարող էին հայրենիքի նկատմամբ պատասխանատուութեան ու յանձնառութեան գիտակցութիւն առաջացնել, թերեւս գործի լծելով մարդկային գիտութիւններով զբաղուող մասնագէտների: Այս բանը չարեցին եւ այդ պատճառով սփիւռքում ամէն օր մի քիչ աւելի է շեշտւում մեր յիշած բացասական կեցուածքներն ու մօտեցումները: Հիմա էլ դեռ շատ ուշ չէ եւ հետեւողական աշխատանքով կարելի է սփիւռքահայութեանը սթափեցնել:

Սփիւռքի ղեկավար շրջանակները եթէ այսօր չուզեն կամ չկարողանան սփիւռքահայութեանը սթափեցնել ու զօրաշարժի մղել, ոչ շատ հեռու ապագայում, եթէ ուզեն ու նոյնիսկ եթէ գործի անցնեն, սփիւռքի դիմագրաւած յիշեալ դժուարութիւնները յաղթահարել չեն կարող:

Հայաստանի վերանկախացումից յետոյ եւ նոյնիսկ դրանից մի քիչ առաջ, երբ Խորհրդային Միութիւնը արդէն իսկ սկսել էր փլուզուել. սփիւռքում, մենք Հայաստանի իշխանութիւններից շարունակ պահանջում էինք, որ սփիւռքահայութեանը Հայաստանի քաղաքացիութեան իրաւունք շնորհեն: Մի քանի տարի ուշացումով, նախ սփիւռքի հայերի համար հնարաւոր դարձաւ Հայաստանի կեցութեան 10 տարուայ յատուկ անձնագիր ստանալ եւ հիմա արդէն մի քանի տարի է, որ սփիւռքահայերը, եթէ ուզեն, կարող են ուղղակի Հայաստանի քաղաքացի դառնալ, սակայն պէտք է հաստատել, որ յիշեալ շատ կարեւոր ու պատմական իրադարձութիւններից յետոյ, Հայաստանի քաղաքացիութեան անձնագիր ստանալու համար հայկական դեսպանատների ու հիւպատոսարանների դիմաց հերթեր ու շարքեր չգոյացան:

Մենք չենք ակնկալում, որ հայերը օր առաջ ծախեն ու ծախծխեն իրենց ունեցածը եւ հայրենիք մեկնեն, մարդիկ կենցաղային, ընտանեկան ու տնտեսական դժուարութիւններ ունեն եւ դիւրութեամբ չեն կարող օր առաջ հայրենիք մեկնելու որոշում կայացնել. դա հասկընալի է՝ խնդիրը այդ չէ, խնդիրը հայրենիքին չկարօտելու եւ հայրենիքում ապրելու ցանկութիւն չունենալու իւրայատուկ հիւանդութիւնն է, որով վարակուած են ոչ թէ միայն շարքային սփիւռքահայերը, այլ նոյնիսկ այն աշխուժ ու նուիրեալ երիտասարդ-երիտասարդուհիները, որոնք առանց յոգնելու հայկական հարց են հետապնդում:

Հետաքրքիր է, այս նուիրեալները ի՞նչպէս կարող են սփիւռքահայութեան մէջ հայրենիքի կարօտ ու հայրենիքում ապրելու ցանկութիւն ստեղծել. չէ՞ որ չի կարելի չունեցած զգացումը այլոց փոխանցել:

Սփիւռքահայութեան այս կացութեան համար պատասխանատու են սփիւռքեան կառոյցները ու նաեւ հայրենի իշխանութիւնները, որոնք ցարդ հայրենադարձ կազմակերպելու լուրջ ու հետեւողական աշխատանք չեն սկսել:

Մի քանի տասնեակ տարիներ է, որ Միջին Արեւելքի որոշ երկրներում ցնցումներ են տե-

գտնում են մեղմ ասած՝ ոչ յանձնարարելի: Միթէ՞ մենք երբեք ու երբեք հայրենիքում չհամախմբուելու եւ սփիւռքը յաւերժացնելու նպատակ ենք հետապնդում:

Եթէ մեր երկրի իշխանութեանց ու սփիւռքի ղեկավարութեանց խօսքն ու գործը միմեանց համապատասխանէին, մենք ցայժմ թէ՛ Արցախը վերաբնակեցրած կը լինէինք, թէ՛ Ջաւախքում բարեկեցութեան տանելի պայմաններ ստեղծած կը լինէինք, թէ՛ սփիւռքում մեր ստորակայութեան զգացումին վերջ տուած կը լինէինք եւ թէ՛ յատկապէս միջին արեւելեան երկրներից ներգաղթ կազմակերպած եւ մեր երկրի բնակչութեան թիւը զգալիօրէն աւելացրած կը լինէինք:

Շա՛տ ենք ուշացել, սակայն տակաւին կարելի է համապատասխան ռազմավարութիւն ու մարտավարութիւն մշակելով եւ հետեւողական ու ծրագրուած աշխատանքով մեր չիրականացրած նպատակները իրականացնել:

Մենք որպէս ժողովուրդ ու երկիր, որպէս հայրենիք ու սփիւռք տակաւին հսկայ կարողութեամբ ու կարողականութեամբ օժտուած ազգ ենք եւ մեր չիրականացրած նպատակները իրականութեան վերածելու թէ՛ նիւթական միջոցները ունենք եւ թէ՛ մարդկային ներուժը:

Ա. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

Սիտնի

ղի ունենում եւ ցնցումներից ցնցուած գաղթական հայերը արագ թափով վերագաղթում, կրկնագաղթում ու հեռանում են այդ երկիրներից. տուեալ երկրներում մնացած հայութեանը մեծ դժուարութեան մատնելով, սակայն հեռացողները Հայաստան չեն ներգաղթում, ընդհակառակը, արտագաղթում կամ աւելի ճիշդ՝ կրկնագաղթում են արեւմտեան երկրներ:

Ի՞նչ են ասում մեր ղեկավարները ի տես այս իրողութեան:

Նրանք ցնցուած երկրների ցնցուած հայութեանը խորհուրդ չեն տալիս այդ երկրներից հեռանալ. խորհուրդ չեն տալիս նաեւ Հայաստան ներգաղթել. ընդհակառակը՝ յանձնարարում են մնալ եւ որպէս այդ երկրների քաղաքացիներ դժուարութիւնները կիսել այդ երկրների ազգաբնակչութեանց հետ:

Նախ մեր ղեկավարները մինչ այս պէտք է իմացած լինէին, որ խորհուրդներով ու յանձնարարութիւններով չի կարելի կացութիւն փոխել, նամանաւանդ, որ այդ ղեկավարների խօսքն ու գործը միմեանց չեն համապատասխանում եւ յետոյ նրանք ի՞նչպէս են հիմնաւորում սփիւռքահայութեան ներգաղթը չքաջալերելու իրենց կեցուածքը՝ յանձնարարութիւնը, չէ՞ որ մինչ այս վերջերս հայութեան հայրենիքում համախմբուելը համարւում էր գերնպատակ. ի՞նչպէս կարելի է այդ գերնպատակը հետապնդել եթէ մեր ղեկավարները ուղղակի-անուղղակի այս կամ այն երկրի հայութեան հայրենիք ներգաղթելը

2365 ԹՈՒԱԿԱՆԷՆ ԱԼ ԱՆԴԻՆ...

Որուան հեւքոտ աշխատանքը այդքան չէր յոգնեցուցած ու սպառած զիս, որքան խճողուած մայրուղիին վրայ կարճ տարածութիւն մը աւելի քան մէկ ժամէն կտրելու հարկադրանքը, այն ալ՝ դիմացէն եկող ինքնաշարժներու լոյսերուն դէմ «ճակատելով»: Տուն մտնելով, խոնջած մարմինս ու զգայարանքներս նետեցի բազկաթոռին գիրկը, ծածկոցով մը ապահովուեցայ սենեակէն ներս տիրապետութիւն հաստատած ուշ աշնանային թեթեւ ցուրտին դէմ, կողքիս դրուած ձայնասփիւռէն որսացի մեղմ երաժշտութիւն մը եւ... ո՛վ պէտք ունի քնաբեր դեղի:

Մրափս որքա՞ն տեւած էր, չգիտցայ. միայն զգացի, որ դուռը կը թակէին: Արտասովոր բան. երեկոյեան այս ժամուն, որո՞ւ հոգը հատեր է, որ եկած է դուռս թակելու: «Հաւանաբար բան մը ծախելու եկած են», մտածեցի՝ ափսոսալով, որ տան լոյսերը չէի մարած:

Թակողը կը յամառէր. ստիպուեցայ դուռը բանալ:

Դիմացս կանգնած էր միջին տարիքի մարդ մը. զգեստները կ'ըսէին, որ յայտնապէս գիտաերեւակայական ժապաւէնէ մը փախուստ տուած էր. մեր դարու սովորական զգեստները չէին, ոչ ալ՝ անցեալ դարերը յիշեցնող: Չէ՛, ձեռքին արտասովոր զէնք կամ սպառնական այլ առարկայ չունէր: Շատ քաղաքավար ու քաղաքակիրթ ձեւով բարեւեց, ըսաւ, որ իրեն պարտականութիւն տրուած է զիս տեղ մը փոխադրելու (տեղին անունը չկրցայ որսալ): Չունէր մէկը, այս պարագային՝ զիս առեւանգելու ելածի երեւոյթ: Հազուադէպ քաջութիւն մը եկաւ վրաս, ու առանց հարց ու փորձի, հետեւեցայ իրեն: Կ'երեւի թէ զգեստներն ու խօսակցութեան ոճը վստահութիւն ներշնչած էին ինծի...

Փողոցին ծայրը, այլ ինքնաշարժներու շարքին, կանգնած էր իր հագուստ-կապուստին պատշաճող մեքենայ մը. նստայ հիւրընկալ-առաջնորդիս կողքին: Նկատեցի՞ք. ըսի մեքենայ: Ճիշդ է, ինքնաշարժի կը նմանէր, սակայն բոլորովին փակ կառոյց մըն էր. չունէր պատուհաններ, ուրկէ մարդ կարենար դուրսը տեսնել, իսկ յառաջամասի ապակիին տեղ հաստատուած էր համակարգիչի պաստառին նմանողութեամբ սարք մը, որուն վրայ տարօրինակ նշաններ կ'երթեւեկէին, կը սահէին վեր-վար:

Կոճակի մը սեղմումին վրայ, դուռները փակուեցան անձայն, յետոյ, առաջնորդս այլ կոճակներ սեղմեց, պաստառին վրայ երեւցան միայն իրեն հասկնալի նշաններ. հազիւ լսելի վընոնց մը կ'ընկերանար իր շարժումներուն: Ձայնը կը յիշեցնէր ծանօթ ջութակահարի մը նուագը: Անձայն ու հետաքրքրութեամբ կը հետեւէի իր շարժումներուն. ինք ալ խօսակցելու տրամադրութիւն ցոյց չէր տար: «Տեսնենք ասոր վերջը ի՞նչ պիտի ըլլայ», մտածեցի, մտաբերելով, որ երբեմն, երազներուս մէջ ալ նման կացութիւններու

մատնուած եմ եւ թողլքած՝ բանականութիւն ու տրամաբանութիւն:

Մեր լռութեան դիմաց, վընոնոցը աւելի ուժեղ թուեցաւ պահ մը, յետոյ, դանդաղօրէն մեղմացաւ ջութակի մեղեդի յիշեցնող ձայնին պէս: Կողքի դուռները բացուեցան, դուրս եկանք գերարդիական օդակայան մը յիշեցընող կառոյցի մը առջեւ: Մեր չորս բոլորը, մարդոց հագուստները նման էին ընկերակիցիս զգեստներուն: Ոչ ոքի ուշադրութիւնը գրաւած էի:

Անցանք քանի մը նրբանցքէ, որոնց վրայ կը բացուէին սենեակներ. պատերը մեծ մասամբ թափանցիկ նիւթով շինուած էին. սենեակները թողուցին այն տպաւորութիւնը, թէ կը գտնուէի գերարդիական սարքերով օժտուած կեդրոնի մը մէջ, ուր մարդիկ ինծի համար անհասկնալի աշխատանքներ կը տանէին: Այս բոլորը՝ ԼՌՈՒԹԵԱՆ տիրապետութեան տակ:

Ի վերջոյ, չկարենալով սանձել հետաքրքրութիւնս, հարց տուի ընկերակիցիս, թէ սա ի՞նչ տեղ է, ո՞ւր կը գտնուինք եւ ի՞նչ ընելու բերուած եմ:

Լայնատարած սրահի մը դուռը բանալով, զիս ներս հրամցուց եւ բացատրեց.

- Ասիկա մեր աշխարհի տեղեկութիւններու կեդրոնն է. կը տեսնե՞ս կեդրոնի համակարգիչները. անոնց մէջ մթերուած են մարդկային պատմութեան մասին բոլոր տեղեկութիւնները. շտեմարան մըն է բոլոր այն գիտելիքներուն, որոնք արձանագրուած են երկիրներու եւ ժողովուրդներու պատմութեան մէջ, ըլլան անոնք գիտական, պատմական, մշակութային թէ այլ: Ինչ որ միտքէդ կ՚անցնի, կրնաս գտնել հոս: Անիկա կապուած է տարբեր շրջաններու մէջ գտնուող նման կեդրոններու հետ:

- Ըսել կ՚ուզես՝ «Google»-ի կամ համակարգչային համայնագիտարանի պէս բա՞ն մը,- հարցուցի:

- Այդ գիտցածներէդ շատ աւելի կատարելագործուած ու աւելի ամբողջական պահեստանոց մըն է այս համակարգիչը,- բացատրեց ուղեկիցս ու շարունակեց.- Հա, մոռցայ ըսելու, որ դուն հիմա հասած ես 2365 թուականը: Քու ապրած ժամանակներէդ աւելի քան 350 տարի դէպի ապագադ: Այս համակարգիչը այնպէս մը սարքուած է, որ քեզի հետ կրնայ «խօսակցիլ» փնտռած տեղեկութիւններուդ մասին:

Զիս հրաւիրեց նստելու համակարգիչին առջեւ գտնուող ազատ մնացած աթոռներէն մէկուն վրայ, քանի մը արագ բացատրութիւն տուաւ սարքերը գործածելու եղանակին մասին, ցոյց տուաւ կոճակ մը, զոր պէտք էր սեղմէի՝ երբ գործս աւարտած նկատէի, ու վերջին թելադրանք մը ըրաւ.-

- Գիտեմ որ հայ ես. քեզ հոս բերած ենք յատուկ յանձնարարականով (չըսաւ, թէ յանձնարարողը ո՞վ էր): Վստահ եմ որ պիտի ուզես ծանօթանալ մեր օրերու աշխարհին, այսօրուան իրականութիւններուն: Ազատ ես. որքան ուզես, մնա՛: Իմ գրասենեակս քիչ մը անդին է. երբ ուզես տուն վերադառնալ, սեղմէ այդ կոճակը, - կրկնեց, ու մեկնեցաւ:

Ես, որ բարեկամներուս շրջանակին մէջ հսկայական վարկ կերտած եմ՝ համակարգիչները վանողական գործիք նկատելուս համար, կրկնակիօրէն շշմած էի: Նախ՝ կը զգայի գիտաերեւակայական, անհաւատալի ժապաւէնի մը դերակատարի կացութեան մէջ, քանի մը ակնթարթի մէջ ժամանակէս խլուած-տարուած՝ քանի հարիւր տարի դէպի ապագայ, յետոյ, ես ո՛վ, այս համակարգիչը գործածողը՝ ո՛վ...: Քանի մը վայրկեան ետք, սակայն, երբ ամբողջական լռութիւնը վերստին տարածուեցաւ սրահին մէջ (ըսի՞, որ համակարգիչներուն վրայ աշխատողները ոչ մէկ ձայն-աղմուկ կը հանէին, այնքան որ կա-

տարելագործուած էին սարքերը), քիչ առաջուան ջութակի մեղեդին դարձեալ լսելի եղաւ. տարօրինակ զգացում մը պատեց զիս. «Դէ՛, առիթ մը ստեղծուեր է. որքան կրնաս՝ օգտուէ՛», մտածեցի, եւ մատներս տարի այն ապակիին վրայ, ուր ստեղնաշար մը կ՚արտացոլար: Բնականաբար, հետաքրքրութիւնս զիս առաջին հերթին մղեց հետաքրքրուելու իմ ժողովուրդիս ու հայրենիքիս վիճակներով:

***

Շուրջիններուս նման, լսելու մանրատիպ սարքեր զետեղեցի ականջներուս, ստեղնաշարին վրայ քանի մը հրահանգ՝ եւ դիմացի պաստառին վրայ երեւցաւ աշխարհի քարտէսը: Համակարգիչը հարցուց, թէ ո՞ր գօտիին վրայ կ՚ուզէի կեդրոնանալ. հրահանգեցի՝ «Հայաստան»: Պաստառին վրայ երեւցաւ հետեւեալ արձանագրութիւնը. «Հայաստան. հին երկիր մը, որ պատմութեան անցած է»: Մինչ այդ, կ՚երեւէր Կովկասի այն տարածքը, ուր կը գտնուի Հայաստանը. քարտէսին վրայ մեծ փոփոխութիւններ կային. արձանագրուած էին տարբեր անուններ, որոնց շարքին, սակայն, չկար Հայաստանը: Ստեղնաշարին վրայ նոր հրահանգ մը արձանագրեցի, որպէսզի ծանօթութիւն տրուի Հայաստանի ու ժողովուրդիս մասին: Համակարգիչը շարունակեց «պատմել».-

- Հայաստանն ու հայ ժողովուրդը ունեցած են երկար պատմութիւն, ստեղծած են սքանչելի մշակոյթ, մեծ բաժին ունեցած են մարդկութեան ու քաղաքակրթութեան զարգացման մէջ, սակայն եկած է դարաշրջան մը, երբ սկսած են տեղի տալ նոր ժամանակներու հարկադրանքներու դիմաց եւ իբրեւ երկրի ու առանձին ժողովուրդի, անոնց մոմը հալածմաշած է: Այսօր, աշխարհի վրայ մնացած են որոշ խմբակցութիւններ, որոնք կը բաւականանան ըսելով, որ հայկական ծագում ունին, սակայն ոչ ոք հետաքրքրութիւն ցոյց կու տայ թէ ո՞վ էին եւ ի՞նչ իրագործած էին հայերը, Հայաստանի պատմական վայրերով ալ հետաքրքրուող չէ մնացած: Նախկին Հայաստանի կարգ մը շրջանները այսօր միայն զբօսաշրջիկներուն հետաքրքրութիւնը կը շարժէ, ինչպէս Եգիպտոսի ու լատին-ամերիկեան երկիրներու բուրգերը:

Սարսափախառն վրդովմունք մը պատեց էութիւնս: Ի՜նչ, Հայաստան-հայութիւն՝ ի սպառ կորսուա՞ծ քարտէսէն ու ապրող աշխարհէն... Անկարելի բան...: (Լռութեան մէջէն, սրինգի մը մեղեդին փոխարինած էր քիչ առաջուան ջութակի երաժշտութիւնը): «Ինչպէ՞ս պատահած է այս կորուստը» հարցուցիս, համակարգիչը շարունակեց.-

- Ինչպէս որեւէ երկրի ու ժողովուրդի քարտէսէն անհետացման պարագային, Հայաստանի ու հայութեան պատմութիւնն ալ ենթակայ եղաւ աշխարհաքաղաքական ու ներքին գործօններու, որոնք առաւել կամ նուազ չափով բաժին ունեցան այս դարաւոր ժողովուրդի հալ ու մաշ ըլլալուն մէջ: (Պաստառին վրայ երեւցան պատճառներ թուող տախտակներ: Համակարգիչը շարունակեց): Պատճառներուն շարքին էին այն վտանգաւոր ու զինեալ իրադարձութիւնները, որոնք հարուածեցին Հայաստանի շրջանն ու հայութեան բնակավայր դարձած գօտիները, սակայն այդ դէպքերը աննախընթաց չէին հայութեան համար: Հայ ժողովուրդը իր պատմութեան մէջ յաճախ անցած էր ծանր դէպքերու բովէն, ընդհանրապէս յաղթանակած էր ահաւոր փոթորիկներու, մինչեւ իսկ ցեղասպանութենէ մը փրկուած էր ու վերականգնած, երկու անգամ վերահաստատած էր ան-

կախ պետութիւն, ընդարձակած էր իր սահմանները (հետաքրքրութիւնս համակարգիչին պատմածէն աւելի արագ կը թաւալէր դէպի յառաջ): Յետոյ, այս ժողովուրդին ու երկրի պատմութեան մէջ արձանագրուեցան աննախընթաց վիճակներ: Հայութեան ու անոր առաջնորդներուն մէկ մասը ինկան ԻՆՔՆԱԼՔՈՒՄԻ, ՀԱՅՐԵՆԱԼՔՈՒՄԻ եւ ԻՆՔՆ ԻՐՄԷ ԵՐԵՍ ԴԱՐՁՆԵԼՈՒ ճամբու մը մէջ, ինչ որ ատեն մը ետք դարձաւ համատարած ու համայնակուլ: Այս վիճակը արտայայտուեցաւ հետեւեալ գիծերուն վրայ.-

- Երկիրն ու ժողովուրդը (ոչ միայն Հայաստանի մէջ) տարուեցան աշխարհին տիրապետող նիւթականութեան-նիւթապաշտութեան հոսանքներով: Պետական առաջնորդներ ու երկրի լինելութիւնը ապահովելու կոչուած խմբաւորումներ ոգեղէնը դրին լուսանցքի վրայ, նիւթական շահերն ու այդ գիծը քաջալերողները դասեցին ամէն բանէ վեր, գրեթէ բացարձակ տիրապետութիւն շնորհեցին անոր:

- Հետեւանքներէն մէկն էր երկրի արտադրողականութեան անկումը: Երբ երկրի տնտեսական զարգացումը կորսնցուց տեղական բազմաթիւ յենարաններ, եւ «Շուկայի Տրամաբանութիւն»-ը դարձաւ համատարած, երկրի բնակիչները հարկադրուեցան զանգուած առ զանգուած հեռանալու հայրենիքէն, հաց հետապնդեցին մօտակայ թէ հեռաւոր երկիրներու մէջ, որոնք շահած էին գործ հայթայթողի անուն ու վարկ: Հեռացողներէն շատեր իրենց ետին ձգեցին հայութեան ու Հայաստանին պատկանելու զգացումը, որովհետեւ տեսան, որ իրենց երկրի առաջնորդները այլասերած էին, փոքրամասնութեան մը եկամուտներուն ապահովութիւնը գերադասելով զանգուածներու ապրուստի կարիքներէն: Այլ երկիրներու երկինքներուն տակ, հայկական պատկանելիութիւնը կորսնցուց նախամեծարութիւնը:

- Հայաստանի մէջ թէ այլ երկինքներու տակ, հայութեան ինքնալքումը արտայայտութիւն գտաւ տարբեր մակարդակներու եւ գիծերու վրայ. հայերէնն ու մշակութային հարստութիւնները, որոնք նախորդ դարերուն միշտ ալ պահպանուած էին ամրօրէն, դասուեցան երկրորդական կամ նուազ կարեւոր. նախ, տարածուեցաւ այն մտածողութիւնը, որ լաւ հայ ըլլալու համար հայերէն խօսիլ-կարդալ-գիտնալը նախապայման չեն: Հայաստանի եւ գաղութներու մէջ, օտարաբանութեամբ հարստացող հայերէն մը ինքզինք պարտադրեց բոլորին, լեզուի մոմին նշուլացումէն առաջ:

- Զանգուածներ մոռցան ու անտեսեցին իրենց պատմական հերոսները, դադրեցան հետաքրքրուելէ-սորվելէ, թէ հայութեան պատմութիւնը, մշակոյթը որո՞նց կողմէ կերտուած է եւ ի՞նչպէս: Հայութեան դարաւոր գանձարանին մասին տեղեակ ըլլալը նկատուեցաւ «տղայամիտ մենաշնորհեալներու» մէկ կալուածը, որ գործնական շահ չ'ապահովեր: Օտարներու մշակութային գանձերը նախապատիւ սեպուեցան, որովհետեւ սեփականին մասին գիտելիքը մնաց սահմանափակ, ճղճիմ:

- Հայ մտաւորականութիւնը ընկրկումներ արձանագրեց իր դերակատարութեան ճամբուն վրայ: Դարեր շարունակ, Հայ Միտքը ունեցած էր առաջնորդողի, նոր հորիզոններ ցոյց տուողի դեր, պայքարած էր այդ դերը հաստատելու եւ պահելու համար: Նիւթականի տրամաբանութիւնը նախ լուսանցքային վիճակի մատնեց մտաւորականութիւնը՝ իր բոլոր տեսակներուն մէջ, զանոնք ձեւով մը դարձուց նիւթականով տիրողներուն ճորտերը, հետեւաբար, անոնց ձայնն ալ կորսուե-

ցաւ նորաստեղծ աղմուկին մէջ: Ոմանք հեռացան երկրէն, ուրիշներ մնացին, բայց ազդու առաջնորդողի դերակատարութիւնը նօսրացաւ ու հալեցաւ միւս մոմերուն պէս:

- Ժողովուրդին ու մանաւանդ պետական ղեկավարներու մակարդակին վրայ, ծիլ արձակեց «գործնապաշտ քաղաքականութիւն» մտածողութիւնը, որ մեծ մասամբ թելադրուած էր դուրսէն: Պատմական-քաղաքական-հողային իրաւունքներէ իրողական հրաժարումի կացութիւններ ստեղծուեցան Հայաստանի մէջ, անոնք վերածուեցան քաղաքական մրցակցութեան, աճուրդի նիւթի, մինչեւ իսկ լուռ կամ քողարկուած քաջալերանք գտան ժողովրդային գետնի վրայ կամ առաջնորդի հանգամանք վայելող հեղինակութիւններու մօտ, դարաւոր թշնամին եւ իրաւազրկողը սկսան դիտուիլ գործակիցի եւ ողորմութիւն տրամադրողի ակնոցներով:

- «Շուկայի Տրամաբանութիւնը» իր տիրապետութիւնը տարածեց նաեւ մշակոյթի տարբեր կալուածներու մէջ: Երգի, թատերական եւ արուեստի այլ կալուածներու մէջ գործողներ անգիտացան սեփականն ու հարազատը, նորարարութեան անուան տակ ներկայացող մակերեսայնութիւնը իր բաժինը ունեցաւ ինքնալքումի գործընթացին մէջ: Այդ օրերու ամէնէն ազդու միջոցներէն մէկը՝ պատկերասփիւռը, ինկաւ օտարոտի ազդեցութիւններու տակ, զանգուածները առաջնորդելով այդ կալուածի աղբանոցները. փոխանակ ազգային գրականութեան ու մշակոյթին վրայ պատուհան դառնալու՝ վերածուեցաւ տխմար եւ թարգմանածոյ հաղորդաշարեր տարածելու եւ զանոնք իբրեւ օրինակելի արժէք ներկայացնելու պողոտայի, ուրկէ սկսան քալել նոր սերունդները՝ իրենց ծնողներուն հետ միասին...

- Հայ գիտական միտքը, որ հսկայական նուաճումներ արձանագրած էր ու ինքզինք պարտադրած՝ աշխարհով մէկ, Հայաստանին վիճակուած այս պայմաններուն մէջ, թողլքեց իր դերակատարութիւնն ու երկիրը, դարձաւ այլոց իրողական ճորտը, անոր մոմն ալ ստեղծեց հալչելու իր պատմութիւնը:

- Հայութիւնն ալ, շատ ժողովուրդներու պէս, արագօրէն որդեգրեց այն նորութիւնը, թէ սեփական անցեալի, մշակոյթի ու իրագործումներու մասին ծանօթութիւններն ու գիտելիքի իւրացումը չեն ապահովուիր կարդալով: Թերթ, գիրք եւ ընդհանրապէս գիրով տրամադրուած որեւէ նիւթ նկատուեցան «հնադարեան» միջոցներ, հետեւաբար՝ վանողական, որմէ պէտք է խուսափիլ ամէն գնով: Նախ՝ ծնողներու սերունդ մը որդեգրեց այս նորութիւնը, յետոյ տեղի տուաւ «պիտի չկարդամ» վճռող մանուկին ու պատանիին որոշումին առջեւ. արդի արհեստագիտութեան կարելիութիւնները չկրցան քայլ պահել ժամանակի արագ ընթացքին մէջ, առիթ ստեղծուեցաւ միջոցն ու նպատակը իրարու հետ շփոթելու:

- Ինքնալքումը, սեփական հողէն ու անցեալէն հրաժարումը...

Ձայրոյթս ու վրդովումս հասած էր աստիճանի մը, որմէ անդին ա՛լ չէի կրնար դիմանալ ու սպասել պատմութեան շարունակութեան: Առանց ըրածս լաւապէս ըմբռնելու, մատներս «խաղցած» էին ստեղնաշարին վրայ եւ ահա, դիմացի պաստառին վրայ սկսան սահիլ պատկերներ: Արագօրէն իրարու յաջորդեցին թագաւորներ, որոնց տակ արձանագրուած էին մեր բազմադարեան հարստութիւններուն կերտիչները. սահեցան պատկերները Մեսրոպ Մաշտոցէն մին-

չեւ Խաչատուր Աբովեանի, Ռաֆֆիի, Խրիմեան Հայրիկի, Վարուժանի, Թէքէեանի, Սեւակներուն եւ դեռ ուրիշներու, հասնելով մինչեւ Արցախեան հերոսամարտերու նահատակներուն: Երեւցան նաեւ պատկերները Սուլթան Համիտի, Թալէաթի, Էնվէրի, Ճիւանշիրի, Մուսթաֆա Քեմալի, Էվրէնի, Էօզալի, Ալիեւներուն եւ ուրիշներու (մէկ մասը ծանօթ չէին. հաւանաբար մեր այսօրուան ժամանակէն ետք եկողներ էին), որոնց դէմքին վրայ արհամարհոտ ժպիտներ ուրուագծուած էին - կամ ինծի այնպէս թուեցան: Ափս ստեղնաշարին զարկի բացագանչելով՝ «Անկարելի է, սուտ է այս պատմութիւնը...»:

Ցնցումը... արթնցուց զիս: Տանս մէջ էի, բազկաթոռին վրայ ծուարած, դող ելած վիճակի մէջ:

***

«Անկարելի է, սուտ է» կրկնեցի, մղձաւանջային մրափէս առանց բոլորովին սթափած ըլլալու:

Քանի մը ակնթարթ ետք, լիովին սթափած էի արդէն: Ո՛չ ճամբորդութիւն, ո՛չ արդիական համակարգիչ, ո՛չ ալ տարօրինակ զգեստներ: Ձայնասփիւռէն հիմա կը հոսէր դաշնակի մենակատարութիւն մը...

Ես ինծի առիթ տուի, որ մղձաւանջիս ազդեցութիւնը բոլորովին փարատի, եւ այս անգամ, աւելի՛ հանդարտ եւ վճռական կերպով ըսի ես ինծի.-

«Անկարելի է որ դարերու պատուհասներ ու անկրկնելի արհաւիրքներ տեսած իմ հայրենիքս ու ժողովուրդս մօտ ատենէն չքանան պատմութեան ու աշխարհագրութեան բեմերէն, ինչ ալ ըլլան մեր թշնամիներուն ու կարծեցեալ բարեկամներուն տրամադրութիւնները, ծրագիրները:

«Հայրենիքս ու ժողովուրդս վաղը-միւս օր պիտի թօթափեն այն թմբիրը, որ մեզի պարտադրուած է թուրք-ազերիական շրջափակումին, վերանկախացած մեր հայրենիքին մէջ իշխանութիւն խաղացող փտածներուն-շահամոլներուն կողմէ: Ինքնագիտակցութեան՝ սեփական արժէքներու եւ ժառանգութեանց գիտակցութիւնն ու տիրութեան կամքը անպայման որ պիտի վերականգնին ամէն տեղ, Հայաստանի թէ արտերկրի օճախներուն մէջ, եւ այսօրուան պատանին, երիտասարդը իրենք պիտի ըլլան դարաւոր ուղին վերականգնողները: Այս կամ այն հայօճախը հարուածող խորշակները պիտի վերջ գտնեն նախընթացներուն պէս, արդարութիւնն ու յառաջատուական զարգացումը պիտի հարթեն նոր ուղիներ, Հայաստանն ու հայութիւնը պիտի ապրին ու գոյատեւեն ոչ միայն Ցեղասպանութեան 100-ամեակէն, այլ նաեւ 2365 թուականէն շատ անդին, մինչեւ յաւերժութիւն:

«Ինքնալքումի եւ հայրենալքումի վիճակները չեն կրնար երկար տեւել: Մօտիկ ու հեռաւոր անցեալի վերիվայրումները ա՛յս կը վկայեն. ա՛յս կը վկայեն Սարդարապատն ու Արցախեան Ազատամարտը՝ իրենց բազմապիսի արդիւնքներով: Ա՛յս կը վկայէ այսօրուան Արցախը, ա՛յս կը վկայեն մեր բազմաճիւղ Դատին հետապնդման լծուած մեր երիտասարդութիւնը»:

Ս. ՄԱՀՍԷՐԷՃԵԱՆ

Լոս Անճելըս

ԵՐԵՒԱՆԵԱՆ «ԷԱՔԻՋՆԵՐ»

«Ի խորոց սրտի, խօսք ընդ Աստուծոյ
Որդի Աստուծոյ կենդանւոյ,
օրհնեալ յամենայնի
Հօրդ ահաւորի անքնին ծնունդ
Որ տկարանայ առ ի քէն եւ ոչինչ
Որ ի ծագել անստուեր նշողաց
ողորմութեան քո փառաց...
Հալին մեղք, հալածին դեւք,
ջնջին յանցանք...»:

Ո՛չ կղերական մըն է այս տողերը անգիր արտասանողը, ո՛չ աստուածաբան մը, ո՛չ ալ մտաւորական մը: Շատրուանի պէս Նարեկացիի այս տողերը անգիր արտասանողը **թաքսի**ի վարորդն է, որուն ձեռք ըրի կանգնեցնելու համար, խնդրելով որ զիս տանի «Առագաստ» սրճարանին մօտակայքը:

Քիւեեան պողոտայէն մինչեւ «Առագաստ», արտասանեց «Մատեան Ողբերգութեան»ի իր սիրած հատուածը՝ առանց ուշք դարձնելու իմ զարմացական հայեացքիս, անշտապ, հանգիստ քշելով ինքնաշարժը:

Երբ տեղ հասանք, ստուգելու համար իր գիտելիքները, հարցուցի թէ ո՞ր «բան»ն էր արտասանածը, ըսաւ՝ բան ԽԱ. ու ժպտեցաւ: Տուն գացի, ու անմիջապէս բացի «Նարեկ»-ը եւ ստուգեցի, այո՛, ճիշդ էր՝ բան ԽԱ.:

Այս մարդը առաջին վարորդը չէր, որ բանաստեղծութիւն կ'արտասանէր թաքսին քշելու ժամանակ. տարիներ առաջ, ուրիշ վարորդ մը զիս զարմացուցեր էր Նոր Զէյթունէն օփերա իջնելու ճամբուն տեւողութեան Պարոյր Սեւակ արտասանելով...

Այս մարդիկը, իրենց գործին բերումով, ամէն օր հարիւրաւոր ճամբորդներու հետ շփուելով, կ'երեւի կարողացած են ջոկել գրականութիւն սիրողները ու անոնց ձրի հաճոյք կը պատճառեն բանաստեղծութիւն արտասանելով: «Ցաւդ տանիմ» չըսե՞ս այս մարդոց, որոնք իրենց վարորդական վարպետութիւնը գրականութեամբ կը զարդարեն ու հաճոյք կը պատճառեն ուղեւորին: Կ'ուզեմ չարանալ ու հարց տալ, թէ Սփիւռքի մեր ղեկավարներէն քանի՞ն բանաստեղծութեան գիրք կը բանան, եթէ երբեւէ գիրք կը բանան...

* * *

Մեր գիտցածին համեմատ, թերթ ըսածդ խմբագրական-առաջնորդող գրութիւն մը կ'ունենայ իր ճակատին, որուն մէջ, սովորաբար, օրուան քաղաքական, ազգային, տնտեսական, ընկերային կամ այլ ոլորտի նիւթ մը կը շօշափուի, այնքան ատեն որ օրաթերթին գլխաւոր նպատակը առաջնորդողի դեր խաղալն է՝ առաջնորդող, որ ընթերցող հասարակութեան մօտ կարծիք ու տեսակէտ պիտի խմորէ:

Այստեղ, շատ չնչին բացառութեամբ, թերթերը կ'առնես ու բամբասանքէ, խծբծանքէ ու մերկացումներէ զատ բան չես գտներ գրեթէ:

Ժողովուրդը ասիկա կը պահանջէ,- կ'ըսեն,- գրական-գեղարուեստական կամ գիտական յօդուածներով լեցուր թերթդ, մարդ չի գներ: Ահա՛, այսպէս կ'արդարացնեն իրենք զիրենք: Կարեւորը թերթին վաճառուիլն է, նիւթական շահը: Վերջապէս, ո՞վ է «մածունդ թթու է» ըսողը:

Ափսոսանքով չյիշե՞ս մեր առաջուան խմբագիրները, գաղափարի՛, սկզբունքի ջահակիրները, որոնց համար ուրիշ նախադրեալներ կային եւ ատոր համար է, որ ցարդ կը յիշուին իրենց ձգած լուսաշող հետքերով:

* * *

Աշխարհի մէջ ո՛չ մէկ ժողովուրդ իր մայրաքաղաքին այնքան երգ նուիրած է, որքան հայաստանցին եւ յատկապէս՝ երեւանցին:

Կը կարդաս բանաստեղծութիւնները, կը լսես երգերն ու կ'ըսես՝ այս ի՜նչ սէր է, ի՜նչ նուիրում:

Սակայն, շրջան մը Երեւան մնալէ ետք կը հասկնաս, թէ այդ բոլորը խօսք է. ինչքա՜ն խօսքի վարպետ ենք:

Այս տեղէն կ'երգեն, կը յուզուին ու այնտեղէն սիկարէթին մնացորդը գետին կը նետեն, կը թքնեն. ծորակ ունեցող պլպլակներուն ջուրը չեն փակեր խմելէ ետք, ո՛չ բակի ծառն ու ծաղիկը կը խնամեն, ո՛չ ալ իրենց ապրած շէնքին դուռն ու աստիճանները կը նորոգեն, աղբերն ու գարշահոտը կը ստիպեն որ քիթդ բռնես անոնց մօտէն անցած ատեն, նոյնիսկ կերպընկալէ տոպրակը կը խնայեն ու աղբը եղածին պէս կը թափեն... եւ ասիկա եղաւ երեւանասիրութիւն:

Ծաղիկի սիրահար նոր քաղաքապետը, որ դրախտի է վերածեր քաղաքի կեդրոնական պողոտաներն ու այգիները, թող քիչ մըն ալ ներսի կողմերուն հոգ տանի:

Միայն արտաքին տեսքին կարեւորութիւն տալը բաւարար չէ: Վերջապէս հայրենիքի նոր սերունդը այդ բակերուն մէջ է որ կը մեծնայ:

* * *

Տարիները կ'անցնին: Անկախ Հայաստանը արդէն մարեց իր ծննդեան 21-րդ մոմը, սակայն կարգ մը երեւոյթներ տակաւին կը շարունակեն պղտորել Երեւանի հմայիչ պատկերը:

Բացի բակերու անհրապոյր ու տգեղ տեսքէն, դուրսն ալ ուրիշ վէրք մը կայ, որ թարախակալած կը սպառնայ քաղաքի առողջութեան, այդ ալ Երեւանի մուրացկաններն են, կամ՝ մուրացկանութեամբ զբաղող «գործարարները»:

Սուրիան շատոնց արգիլած է մուրացկանութիւնը եւ եթէ մուրացող մը տեսնուի, ոստիկանութիւնը կը ձերբակալէ, կը ստիպէ որ աշխատի եւ ճակտի քրտինքով վաստկի իր օրապահիկը, կամ ալ՝ եթէ անկարող է, զինք անկելանոց կը փոխադրէ:

Սակայն, Հայաստանը չկրցաւ առաջքը առնել այս քաղցկեղին: Ուր դառնաս, դէմդ տարեցկին մը կ'ելլէ ու ձեռք կը բանայ «հացի փող...» կ'ուզէ: Դուն կ'ամչնաս, չես ուզեր որ օտար մը տեսնէ այս ամօթը, բայց «աշխատանք»ին վարժ այդ կիները, կարծես յատուկ ընտրուած, ահաւոր խղճալի տեսքով, խորշոմած դէմքով, սպիտակած խռիւ մազերով, ծռմրած հողաթափ մը ոտքին, խտրութիւն չեն ըներ, կը մօտենան բոլոր անցորդներուն:

Տա՞ս, թէ չտաս: Իսկական աղքատն ու աղքատ ձեւացնողը ի՞նչպէս զանազանես:

Սակայն աւելի գիտակները կը վստահեցնեն, որ «ինքնագործ» մուրացիկ չկայ, չեն ձգեր որ մուրայ, չէ՞ որ ամէն պողոտայ ու թաղամաս իր «տէրը» ունի...

Ուրեմն, ձեռնարկատէր մը կայ, որ վարպետօրէն ընտրած ըլլալով իր «գործաւորները», անոնց չնչին աշխատավարձ մը կու տայ ու անոնց բերած բաւական պարարտ եկամուտով ինք կը հարստանայ...:

Բառը չափազանցուած թող չթուի. մուրացկանութեան եկամուտը կը հարստացնէ իր տէրը:

Ո՞վ կրնայ ոսկի հաւկիթ ածող հաւուն վիզը ոլորել:

* * *

- Այս հրատարակութեան մէջ յիշուած սա շարք մը անունները, որպէս գլխաւոր խմբագիր, տեխն. խմբագիր, գեղ. խմբագիր, վերստուգող սրբագրիչ եւ այլն, ի՞նչ է ասոնց պաշտօնը:

- Պաշտօնը՝ հրատարակութեան գեղեցիկ, անսխալ լոյս աշխարհ բերելուն վրայ հսկելն է:

- Հապա ինչո՞ւ այդպիսին չէ հրատարակուածը:

- Որովհետեւ այդ մարդիկը տեսականօրէն խմբագրած ու սրբագրած են գործը, իսկ, գործնականօրէն բան չեն ըրած:

- Ինչո՞ւ:

- Քանի որ իրենց հոգը չէ, հաշիւ պահանջող չկայ:

Կարեւորը՝ մեկենասէն դրամ փրցնելն է, իրարու մէջ բաժնուիլն է, իսկ մնացեալը կարեւոր չէ:

- Բայց ասիկա մեղանչում չէ՞ մեր գրականութեան դէմ:

- Ծօ, Աստուծոյ դէմ մեղանչելէն ետք, մնաց որ գրականութեան դէ՞մ չմեղանչեն:

* * *

- Տե՛ս, Հայաստանի մէջ հրատարակուած այս գիրքը հարիւրաւոր սխալներով լոյս տեսած է, հակառակ որ հինգ հատ ալ խմբագիր ունի...

- Երբ խոհարարները շատնան, կերակուրը կ'այրի...

- Միւս կողմէ, նայիր Սփիւռքի մէջ հրատարակուած այս գիրքին, մէկ խմբագիր ունի եւ 200 էջի մէջ մէկ սխալ գտայ:

- Որովհետեւ այդ մարդը խմբագիր է:

- Հապա միւսները ի՞նչ են:

- Պատկեր...

* * *

Մեր մօտ սովորութիւն կայ որեւէ տան կամ վաճառատան բացումին առթիւ ոչխար կամ աքլոր զենել, «արիւն հանել», որպէսզի չարը խափանուի:

Անշուշտ այս սովորութիւնը ժառանգուած է հեթանոս պապերէն, որոնք զոհ կը մատուցանէին իրենց չաստուածներուն, անոնց բարի աչքին արժանանալու եւ անոնց բարկութիւնը մեղմացնելու համար:

Այսօր այդ սովորութիւնը սկսած է կամաց-կամաց մոռցուիլ եւ այլ նախաձեռնութիւններով փոխարինուիլ:

Սակայն, Հայաստանի մէջ այդ աւանդութիւնը վերակենդանացնելու համար է կ'երեւի, որ սեպտեմբեր 1-ի առաւօտեան, դպրոցական վերամուտի առաջին զանգին ընթացքին, դպրոցի մը դիմացի տարածութիւնը արիւնով «օծուեցաւ», երբ, - ըստ ականատեսներու, - իրարմէ բաժնուած զոյգի մը այրը, գինով վիճակի մէջ, յարձակում գործելով իր ամուսնալուծուած կնոջ վրայ, որ երեխան դպրոց բերած էր, դանակով վիրաւորեց զայն...

Շտապ օգնութեան եւ ոստիկանական մեքենաներու ճչակները խառնուեցան դպրոցի

տնօրէնի աշակերտներուն ուղղուած բարի գալուստի խօսքերուն ու արտասովոր խառնիճաղանճ մը ստեղծեցին:

Իրենց երեխան տեսա՞ւ պատահածը, չեմ գիտեր, սակայն, եթէ տեսաւ, ուրեմն արդէն վերամուտի իր առաջին դասը առաւ...

* * *

Որպէս սփիւռքահայ եւ նաեւ՝ նոր սերունդի ազգային-հայրենասիրական դաստիարակութեան նուիրուած մարդիկ, ջանացեր ենք միշտ հայ ժողովուրդի, հայրենիքի, մեր պատմութեան ու անոր զարգացումներուն մէջ դրականն ու հպարտառիթը ջամբել մեր նոր սերունդին:

Ու ահա՛, կու գաս այդ բոլորին ակունքը հանդիսացող հայրենիքդ ու կը տեսնես եւ կը լսես բաներ, որոնք զինաթափ ընելու աստիճան, կը հիասթափեցնեն քեզ: Դէմ յանդիման կու գաս յուսահատութեան մղող այնպիսի երեւոյթներու դէմ, որոնք ամբողջ էութիւնդ կը ցնցեն:

Տարիներ շարունակ խօսեցանք, պատմեցինք, գրեցինք ու բեմերու վրայ պարերով ու երգերով գովերգեցինք Արցախի ազատագրումն ու անկախացումը, «Նոր Սարդարապատ» կոչեցինք զայն ու յանկարծ ականջիդ կը հասնի, որ նոյնինքն ղարաբաղցին դժգոհ է եղեր այս անկախութենէն ու կ'ըսէ, թէ «թուրքերու հետ հանգիստ կ'ապրէինք, հայաստանցիք եկան ամէն ինչ խառնեցին...»:

Սարսափած կը հարցնեմ, կ'ուզեմ ստուգել՝ ճի՞շդ է:

- Ճիշդ է, կ'երկրորդէ ուրիշ մը:

- Հապա՞ միւս կողմէ հայաստանցիներուն «քաշածը» երկրին ամէն ինչին վրայ նստած ղարաբաղցիներէն... Այս ալ մետալին միւս երեսն է:

Մեր դուրսի թշնամիները բաւարար չէին կարծես, խենթենալը քիչ է:

Աստուա՜ծ իմ, այս ինչ ժողովուրդ ենք:

* * *

Ի՞նչ ժողովուրդ ենք...

- Անխելք ժողովուրդ ենք, - կ'ըսէ յարգելի մտաւորական մը, - մենք մեր չափը չենք գիտեր, այնպիսի սխալներ ըրած ենք ու տակաւին կ'ընենք, որ մեզ անդադար կոտորելու առաջնորդած են: Կը կոտորուինք, կը ջարդուինք ու դարձեալ միեւնոյն սխալին մէջ կ'իյնանք. դաս չենք քաղեր նախորդ սխալէն, ու կը շարունակէ,- մենք փոքր ազգ եղած ենք ու փոքր ալ մնացած ենք ահա՛ արդէն 2000 տարիէ ի վեր ու երբեմն մոռնալով մեր փոքրութիւնը, մեծերու դէմ կ'ելլենք ու ծեծ կ'ուտենք, եւ այսպէս, օր մըն ալ պիտի ոչնչանանք աշխարհի երեսէն: Եթէ պիտի գոյատեւենք, ապա՝ լուռ ու մունջ, հլու-հնազանդ, մեծերու շուքին տակ ապաւինելով:

Միտքէս կ'ըսեմ՝ մենք այն ատեն «ա՞զգ» պիտի կոչուինք, թէ՞ ոչխարներու հօտ... խերն եմ անիծեր ատանկ ապրելուն:

Մեծագոյն կայսրութիւնները չքացան, մենք մնացի՛նք, որովհետեւ միշտ գլուխ ցցեցինք:

Սիրելի բարեկամ, եթէ քու ըսածիդ պէս ըլլայինք, շատոնց հալած-գացած կ'ըլլայինք, ինչպէս դգալ մը շաքարը գաւաթ մը թէյին մէջ:

Յ. Մ.

Հալէպ

ՔՐԻՍՏՈՆԷԱԿԱՆ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ՎԱՀԱՆ՝ ԱՂԱՆԴՆԵՐՈՒ ՆԵՐԽՈՒԺՈՒՄԻՆ ԴԷՄ

Անկախութիւնը՝ որուն քսանամեակը այնքան փառահեղօրէն նշեց Հայաստանը՝ հայկական բանակի հզօրութեան ցուցադրութեամբ, անկախ պետականութեան բոլոր մակարդակներուն վրայ այնքան յանկերգուած եւ յուսալի ժողովրդավարութիւնը, խօսքի ու խղճի ազատութիւնը՝ որոնցմով Հայաստան կ՚ուզէ Եւրոպայի «բարի վարուց վկայական»-ին արժանանալ, իր անկախութիւնը վերագտած պետութեան առջեւ բանալով հանդերձ բազմաթիւ ուղղութիւններով զարգացման հնարաւորութիւններ, ունեցան նաեւ բացասական հետեւանքներ, որոնցմէ մէկը - եւ թերեւս ծանրագոյնը - հայրենաբնակ ժողովուրդին հոգեւոր անվտանգութեան դէմ սանձարձակ եւ անպատիժ գործելու հնարաւորութիւնն էր՝ որ տրուեցաւ աղանդաւորական կազմակերպութիւններուն, եւ ասիկա՝ այնպիսի պահու մը, երբ Հայ եկեղեցին, Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի գլխաւորութեամբ, կը գտնուէր ամբողջ ժողովուրդի մը հոգեւոր վերադաստիարակութիւնը, նոր աւետարանացումը կազմակերպելու մարտահրաւէրին առջեւ, եւ հակառակ այն բացայայտ իրողութեան, որ իրենց քայքայիչ միտումներով՝ աղանդները կը սպառնան ո՛չ միայն ազգաբնակչութեան հոգեւոր անվտանգութեան, այլ նաեւ պետութեան, պետական կառոյցներուն, ասոնց թիկունքին կանգնած զինեալ կամ ոչ՝ ազգային ուժերուն, եւ ուրեմն՝ ազգային անվտանգութեան:

Արդարեւ, պաշտօնական ճանաչում ստացած կամ ոչ՝ աղանդաւորական շարժումները երկու տասնեակ տարիներէ ի վեր լծուած են հայ հաւատացեալ ժողովուրդի զաւակներուն հոգիները քայքայելու, զանոնք Լուսաւորչեան Հաւատքէն եւ այդ հաւատքէն բխած հոգեւոր, ազգային ու բարոյական արժէքներէն հեռացնելով՝ զանոնք իրենց արմատներէն կտրելու, անոնց ազգային դիմագիծը աղճատելու, մեր ազգային եւ եկեղեցական նուիրականութիւնները սրբապղծելու, տոհմիկ եւ ընտանեկան կեանքն ու աւանդութիւնները կործանելու, մէկ խօսքով՝ մեր գոյութեան եւ ինքնութեան հիմերը քանդելու տենդագին աշխատանքի: Անոնք դարձեալ փորձելու վրայ են այն ինչ որ դարերու ընթացքին ի զուր փորձեցին տարբեր բռնակալներ ու զաւթիչներ, այն տարբերութեամբ որ մերօրեայ դաւադիրները, դժբախտաբար, կը վայելեն օրէնքի պաշտպանութիւնը եւ անոնց դաւաճանական արարքները կը մնան անպատժելի: Այսպիսիներէն է յատկապէս «Եհովայի վկաներ» կոչեցեալ կազմակերպութիւնը, որուն եւ անոր նմաններուն հայաստանեան

խամաճիկներուն լարերը կ'երկարին մինչեւ ովկիանոսներէն անդին հաստատուած խռովարարական խարիսխներ, ուրկէ կը ֆինանսաւորուին առատօրէն:

Փաստօրէն, 2004-ին, «Եհովայի վկաներ» աղանդաւորական կազմակերպութեան Հայաստանի արդարադատութեան նախարարութեան կողմէ գրանցման ժամանակ, եւ այնուհետեւ, հայաստանեան եւ սփիւռքի մամուլին, լրատուամիջոցներուն, մտաւորականութեան, հոգեւորականութեան, մշակոյթի ու արուեստի գործիչներու եւ ընդհանրապէս հանրային կարծիքի առաջնորդներուն կատարած զգուշացումները եւ հնչեցուցած ահազանգը բաւարար չեն եղած արգելակելու համար Եհովայի վկաներուն նման աղանդաւորական շարժումներուն հակաքրիստոնէական, ապազգայնացնող, հակապետական քայքայիչ գործունէութեան ծաւալումը Հայաստանի մէջ, ինչպէս կը զգացնեն մայրաքաղաք Երեւանի փողոցներուն մէջ, քիչ մը ամէն տեղ, ելեկտրասիւներուն, ծառաբուներուն եւ քաղաքապետական ցուցանակներուն վրայ փակցուած որմազդները՝ «ՄԷԿ ԱԶԳ - ԶԳՈՒՇ ԵՂԷՔ ԵՀՈՎԱՅԻ ՎԿԱՅ ԱՂԱՆԴԻՑ» գրութիւններով, եւ ինչպէս ի յայտ եկաւ տակաւին վերջերս, «Կենդանի հաւատք, ընտանեկան եկեղեցի» աղանդաւորական նորաստեղծ կազմակերպութեան մը հրապարակի վրայ յայտնութեան առիթով, Տէր Շմաւոն քհնյ. Ղեւոնդեանի կողմէ տրուած մամուլի ասուլիսի մը ընթացքին, երբ Հայ եկեղեցւոյ հաւատարիմ սպասաւորը զգաստութեան կոչ ուղղեց պաշտօնական մարմիններուն, եկեղեցական եւ հասարակական կազմակերպութիւններուն եւ ընդհանրապէս հաւատացեալ հասարակութեան, արգելակելու համար աղանդաւորական կազմակերպութիւններուն հայրենադաւ գործունէութիւնները: Քահանան՝ արդար ընդվզումով դիտել տուաւ, որ աղանդաւորական կազմակերպութիւններու գործունէութիւնը կը հետապնդէ նաեւ տեղեկախուզական (լրտեսական - Ս. Ն.) նպատակներ: Այս նպատակով ալ, անոնք իրենց ճիրանները երկարած են մինչեւ մարզերու եւ յատկապէս սահմանամերձ մարզերու բնակիչներ:

Արդարեւ, ըստ հայաստանեան մամուլին կողմէ հրատարակուած տուեալներու, երեք միլիոնէն քիչ մը աւելի բնակչութիւն ունեցող Հայաստանի մէջ գրանցուած են 350-400.000 աղանդաւորներ, ինչ որ կը նշանակէ թէ բնակչութեան տասէն մէկը աղանդաւոր է: Սարսափելի է այս համեմատութիւնը, երբ ի յայտ կու գայ որ շուրջ 145 միլիոնոց Ռուսաստանի մէջ աղանդաւորներուն թիւը չանցնիր 800 հազարը, այսինքն Հայաստանի բնակչութենէն շուրջ 50 անգամ աւելի բնակչութիւն ունեցող երկրին մէջ, անոնց թիւը Հայաստանի աղանդաւորներու թիւին կրկինն է:

Սարսափելի այս համեմատութիւնը զարմանալի չէ երբ, ինչպէս իրաւամբ նկատել կու տայ քայքայիչ պաշտամունքներէ տուժածներու օգնութեան եւ վերականգնողական կեդրոնի ղեկավար Ալեքսանտր Ամարեանը, զինուորական ծառայութենէ խուսափիլ ուզող երիտասարդներուն համար ամենադիւրին տարբերակը «Եհովայի վկայ» գրանցուիլն է, որովհետեւ 2004-ին Ազգային ժողովին կողմէ որդեգրուած զինուորական այլընտրանքային ծառայութեան օրինագիծ մը՝ բանակէն ներս ծառայել չուզող երիտասարդներուն առիթ կ'ընծայէ փոխարէնը՝ ընկերային ապահովութեան նախարարութեան հսկողութեան տակ ծառայելու հիւանդանոցներու կամ ծերանոցներու մէջ: Իսկ Եհովայի վկաներ ուզած են, եւ ըստ երեւոյթին յաջողած են, թափանցել նաե՛ւ դպրոցներէն ներս: Արդարեւ, ըստ միեւնոյն աղբիւրին, Հայաստանի բազմաթիւ մանկապարտէզներու եւ հանրակրթական դպրոցներու մէջ կը կատարուի հոգեորսութիւն երբ դաստիարակները (աղանդաւոր անշուշտ - Ս. Ն.) երեխաներուն կը սորվեցնեն իրենց կրօնական կազմակերպութեան երգերն ու բանաստեղծութիւնները: Ինչպէս կը տեսնուի, աղանդաւորներուն քաղաքացիական ծառայութիւն կատարելու ցանկութեան նպատակը ուրիշ բան չէ՝ եթէ ոչ հոգեորսութիւն կատարել:

Այս վտանգալից իրողութեանց ի տես եւ ի լուր, կարելի չէ լուռ եւ անտարբեր մնալ, որովհետեւ հայրենիքի սահմաններէն ներս թշնամի ուժերու ներխուժումի մը չափ վտանգաւոր է աղանդներու ներխուժումը հայրենաբնակ ժողովուրդի հոգեւոր կեանքի սահմաններէն ներս: Հարկ է զօրացնել այդ սահմանները, պաշտպանել զանոնք ամէն տե-

սակ փորձութիւններու դէմ, ծառանալ Լուսաւորչեան Հաւատքին վրայ հաստատուած Հայ եկեղեցւոյ, ինչպէս նաեւ հայկական պետութեան հիմերը թուլացնող քայքայիչ գործունէութիւններուն դէմ: Այս նպատակին հետապնդման պատասխանատուութիւնը կը ծանրանայ հաւասարապէս պետութեան եւ եկեղեցւոյ վրայ:

Արդարեւ, առաջին հերթին հարկ է խօսքի եւ խղճի ազատութիւնները սահմանափակող եւ քայքայիչ արարքները պատժելի դարձնող օրէնսդրական փոփոխութիւններ կատարել եւ մշակել աղանդներու եւ աղանդաւորական քարոզչութեան դէմ պայքարը արդիւնաւէտ դարձնող պետական ծրագիր:

Միաժամանակ, հարկ է եկեղեցին եւ եկեղեցականները աւելի ու աւելի մօտեցնել ժողովուրդին, եկեղեցւոյ սպասաւորները տանիլ դէպի ժողովուրդը, որպէսզի հոգան մարդոց հոգեւոր պահանջները, քարոզեն եւ ուսուցանեն ճշմարտութիւնը, իրազեկ դարձնեն հասարակութիւնը, մարդոց սորվեցնեն իրենց կենցաղային կեանքին օրինակով արտայայտել քրիստոնէական արժէքները, դառնան քրիստոնէական արժէքներով շրջապատը ոգեշնչող մնայուն ներկայութիւն հասարակութեան բոլոր խաւերէն ներս եւ ամէն ձեւով զայն զօրացնեն իր Լուսաւորչեան Հաւատքին մէջ, որ Հայ Ազգին աստուածաշնորհ մէկ յատկանիշն է: Անոր պահպանումը մեր ինքնութեան, գոյութեան ու գոյատեւումին համար Մայրենիին չափ կենսական է: Այս գիտակցութիւնը ամէն հայու կեանքին մէջ վառ պահելու եւ Հաւատքին նահանջը արգելակելու մարտահրաւէրին առջեւ կը գտնուինք այսօր ազգովին:

Ահա թէ ինչու, ո՛չ մէկ օրէնք՝ որքան ալ խիստ ըլլայ, ո՛չ մէկ արգելիչ միջոցառում՝ որքան ալ ուժեղ ըլլայ, ո՛չ մէկ քարոզարշաւ՝ որքան ալ համոզիչ ըլլայ, չեն կրնար փոխարինել քրիստոնէական եկեղեցաւանդ դաստիարակութիւնը: Այդ դաստիարակութիւնը չի սահմանափակուիր պարզապէս խաչակնքել գիտնալուն, մոմավառութեան, ուխտ կամ ուխտագնացութիւն կատարելու նման սովորութիւններու մէջ՝ որքան ալ հասարակութեան քրիստոնէական ընդոծին զգացումները արտայայտող ցուցանիշեր ըլլան անոնք: Պէտք է այդ զգացումները զօրացնել նոր աւետարանացման ճամբով փոխանցուած գիտելիքներով, քրիստոնէական-եկեղեցական ուսուցումներով: Ամբողջական քրիստոնէական դաստիարակութեամբ օժտուած մարդը, ինչպիսի պայմաններու ու շրջապատի մէջ ալ գտնուի, ինքնաբերաբար եւ ինքնակամ կը հակադրուի զինք մոլորեցնող երեւոյթներուն ու փորձութիւններուն ու կը մերժէ զինք խոտորեցնող ամէն առաջարկ՝ ինչքան ալ հրապուրիչ թուի ան: Քրիստոնէական դաստիարակութիւնը՝ օտարացման, ուծացման, այլասերման, օտարամուտ բարքերու, մեր ազգային ինքնութեան սպառնացող շարժումներու, աղանդներու ազգակործան գործունէութեան դէմ պայքարի ամէնէն հզօր զէնքն է: Այդ անփոխարինելի զէնքով պէտք է զինել հասարակութիւնը:

Քրիստոնէական դաստիարակութեամբ զինուած հասարակութիւնը մեր հոգեւոր անվտանգութեան գրաւականն է, այնպէս ինչպէս լաւապէս մարզուած ու զինուած բանակը՝ հայրենիքի սահմաններու անվտանգութեան երաշխաւորը:

Ահա թէ ինչո՛ւ այդ դաստիարակութիւնը պէտք է սկսի մանկութենէն, տունէն ու մանկապարտէզէն՝ եկեղեցականներու եւ Հայ եկեղեցւոյ հովանաւորութիւնը վայելող դաստիարակներու առաջնորդութեամբ: Ան պէտք է հանրային կրթութեան պատասխանատուներուն յատուկ ուշադրութեան առարկան ըլլայ եւ առաջնակարգ տեղ ունենայ կրթական-ուսումնական ծրագիրներու մէջ: Լեզուի դասագիրքերուն եւ հայագիտական նիւթեր դասաւանդող ուսուցիչներուն չափ կարեւոր են կրօնի դասագիրքերը եւ դասատուները՝ հայապահպանութեան եւ հայակերտումին համար, քանի դեռ ուշ չէ, որպէսզի, ինչպէս կը պատգամէր երջանկայիշատակ Գարեգին Ա. Ամենայն հայոց կաթողիկոսը հանդիսաւոր առիթով մը, **«Հայոց եկեղեցին այս նոր դարաշրջանին, մեր ազատ եւ անկախ Հայաստանի մէջ, հոգեւոր եւ բարոյական առողջացում բերէ մեր ամբողջ ազգին, որպէսզի դառնանք ո՛չ թէ միայն քրիստոնեայ ազգ, այլ՝ քրիստոնէաբար ապրող ազգ»**:

ՍԱՐԳԻՍ ՆԱՃԱՐԵԱՆ

ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ ՊԵՐԿԱՄՕ ՍՊԻՏԱԿ ԶՕՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ՀԻՄՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

Այս կազմակերպութեան ստեղծման առաջին քայլերը առինք դեկտեմբեր 1988-ին Պերկամօ քաղաքին որոշումով, օգտակար դառնալու համար 7 դեկտեմբերի երկրաշարժի աղէտեալներու՝ Սպիտակ քաղաքը իր հոգատարութեան տակ առնելով: 1988 թուականի դեկտեմբերէն մինչեւ 1989 թուականի մայիս ամիսը վրանի տակ հաստատ- ւեցաւ դաշտային հիւանդանոց մը, ուր Պերկամօ քաղաքէն իւրաքանչիւր ամիս յաճախեցինք 60 կամաւորներ: Ընդամէնը 300 կամաւորներ գործեցին այդ ժամանակաշրջանին: Երբ շտապ կարգի օգնութիւնը աւարտեցաւ, Սպիտակի քաղաքապետութեան յանձնուեցան թէ՛ դաշտային հիւանդանոցը եւ թէ՛ նախաշէն բնակարանները՝ թիւով 140, յարակից երկու դպրոցներով: Ասոր համար ալ այդ շրջանը կոչուեցաւ եւ մինչեւ այսօր ալ կը կոչւի իտալական թաղամաս:

Տեսնելով քաղաքին աղէտեալ վիճակը՝ խումբ մը կամաւորներ, որոնք արդէն քսան հոգիներով փութացած էին շտապ օգնութեան, որոշեցին ստեղծել միութիւն մը գործի հրաւիրելով իտալահայ զոյգ մը Պերկամօ քաղաքի բնակիչներէն՝ Անի եւ Ալեքօ Պեզիքեանները:

Այս ձեւով 1989-ի յունիսին ստեղ- ծուեցաւ Պերկամօ-Սպիտակ զօրակցութեան միութիւնը՝ ունենալով երեք հիմնական նպատակներ.

Ա.- Օգնել այն անչափահաս երեխաներուն, որոնք ծնողազուրկ մնացած էին երկրաշարժին պատճառով:

Բ.- Օգնել հաշմանդամ երեխաներուն, որոնք թէ՛ երկրաշարժին եւ թէ՛ այլ պատճառներով Մայր Թերեզայի քոյրերուն հոգատարութեան յանձ- նուած էին:

Գ.- Օգտակար դառնալ քաղաքի հիւանդանոցներուն, անոնց կառոյցներուն եւ տեղւոյն բնակիչներուն:

Նկատի ունենալով Հայաստանի ճգնաժամային վիճակը դրացի երկիրներուն ոչ բարեացակամ կեցուածքը եւ Հայաստանի տնտեսական ու ընկերային ծանր կացութիւնը կազմակերպութիւնը իր գործունէութեան թիրախներէն մէկը ընտրեց որբ եւ անչափահաս երեխաները չափահաս տարիքի հասցնելը, այսինքն՝ մինչեւ 2004 թուականը:

ՈՐԲԵՐՈՒ ՀՈԳԱՏԱՐՈՒԹԻՒՆ

1989 թուականի սեպտեմբերին կազմակերպութեան մէկ պատուիրակութիւնը մեկնեցաւ Սպիտակ՝ նիւթական, բարոյական եւ անմիջական օգնութիւն հայթայթելու առաջին հանգրուանին ընտրուած 80 որբերու, ինչպէս նաեւ՝ 25 հաշմանդամ երեխաներու. վերոյիշեալ ցանկը, գործակցութեամբ տեղական իշխանութիւններուն, յաջորդող տարիներուն աճեցաւ հետեւեալ կերպով 1990 թուականին՝ 140 որբ եւ 25 հաշմանդամ երեխայ:

1991 թուականին՝ 250 որբ եւ 25 հաշմանդամ երեխայ:

1992 թուականէն սկսեալ մինչեւ 2000 թուականը՝ տարեկան 350 որբ երեխայ, իսկ 2001-2002 թուականներուն չափահասներ ունենալով, որոնք ցանկէն դուրս մնացին, ինքնաբերաբար թիւը դարձաւ 260, միշտ նկատի ունենալով 25 հաշմանդամները:

Առաջին չորս տարիներուն ընթացքին որբերուն կը յատկացուէր տարեկան հարիւր տոլար, զանազան հագուստեղէններ, կօշիկ եւ գրենական ու այլ պիտոյքներ (ընդհանուր գումարը՝ տարեկան երկու հարիւր տոլար): 1993 թուականէն սկսեալ իւրաքանչիւր որբի կը յանձնուէր 150 տոլար եւ 150 տոլարի փոխարժէքով հագուստեղէն եւ զանազան պիտոյքներ: 2000 թուականէն մինչեւ 2003 թուականը ամէն ամիս իւրաքանչիւր որբի կը յանձնուէր 200 տոլար, ինչպէս նաեւ՝ նոյն արժէքով հագուստեղէն եւ այլ պիտոյքներ:

Իտալական թաղամասի դպրոցներուն եւ հաշմանդամ երեխաներու բնակարանային շրջանին մէջ կառուցուեցաւ ջուրի հաւաքման հսկայ շտեմարան մը՝ սարքուած արդիական ջրհան կայանով, ինչպէս նաեւ երեք հսկայ ելեկտրածին շարժակներ՝ դպրոցներուն մէջ ապահովելու համար ելեկտրական վառարաններու գործածութիւնը: Նոյն ծիրին մէջ զոյգ դպրոցներուն յանձնուեցան պատճէնահանման մեքենաներ եւ տարեկան երկու հարիւր տրցակ թուղթ՝ առիթ տալով ուսանողութեան՝ դասագիրքերու հայթայթման փոխարինումը դիւրացնելու:

Մեր տարեկան այցելութիւններուն ընթացքին որբ երեխաները իրենց բժշկական հոգատարութիւնը կը ստանան մեր իտալացի մանկաբուժին կողմէ: Ապա կը խնամուին ոսկորի իտալացի մասնագէտին **(օրթոփեդիք)**, ինչպէս նաեւ մեր ատամնաբուժին կողմէ բոլոր որբերը որ այս խնամքները կը ստանան, ապա կը ներկայանան յանձնախումբի մը, եւ այդտեղ իրենց հետ հոգեբուժի մը ներկայութեան զրուցելէ ետք կը ստանան իրենց յատկացուած գումարն ու զանազան պիտոյքներ՝ նախատեսուած իրենց համար:

ՀԱՇՄԱՆԴԱՄՆԵՐՈՒ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ԾՐԱԳԻՐ

Հաշմանդամներուն օգնութիւն հասցնելու նպատակով, ամէն տարի երբ Միութեան պատուիրակութիւնը Սպիտակ կ'այցելէ, նիւթական օժանդակութենէն զատ կամաւորները իրենց անձնական միջոցներով ու ձեռքերով կառոյցներու վերանորոգման աշխատանքներու կը լծուին՝ խաղավայր սարքելով երեխաներուն համար անոնց բժշկական խնամատարութիւնը հոգալով, նուիրելով «Նիվա» մակնիշի ճիփ մը 1992-ին, եւ կառուցելով կառատուն մը այս ճիփին համար, ինչպէս նաեւ 1995-ին, աւելի մեծ «Նիվա» ճիփ մը՝ նոյն նպատակին համար, չմոռնալով անշուշտ երեխաները սննդամթերքով ապահովելու գործը, ինչպէս նաեւ հոգալով ելեկտրական շարժակներուն վառելանիւթին ապահովումը:

ԲԺՇԿԱԿԱՆ ԾՐԱԳԻՐ

1990-էն մինչեւ 1991 Պերկամօ հրաւիրուեցան Սպիտակի բժշկական անձնակազմէն 18 մասնագէտ բժիշկներ: Իւրաքանչիւր բժիշկ երկու ամսուան վերապատրաստութեան շրջան մը բոլորեց Պերկամոյի հիւանդանոցի իր մասնագիտութեան մէջ: Այս 18 բժիշկներուն ճամբորդական, կեցութեան եւ իտալական մակարդակով աշխատանքի փոխարժէքը հոգաց մեր կազմակերպութիւնը:

Սպիտակի հիւանդանոցին առաջին տասը տարիներուն ընթացքին կը տրամադրուէր

զանազան տեսակի անհրաժեշտ դեղորայք, ինչպէս նաեւ՝ բոլորովին նոր եւ արդիական ելեկտրրաքարտի կրաֆի մեքենայ: Նաեւ **ռեֆլոթրոն** արեան շտապ քննութեան համար, իսկ ռենկենի բաժինին համար տարեկան երկու հարիւր ճառագայթային ֆիլմեր:

ԸՆԿԵՐԱՅԻՆ ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԻՒՆ

Ա.- Նկատի ունենալով հայ ժողովուրդի նոր սերունդին կրօնի նկատմամբ ունեցած անտարբերութիւնը, որոշեցինք Սպիտակի առաջնորդին աջակցութեամբ վերապատրաստել ութ ուսուցիչներ՝ կրօն եւ կենցաղավարութիւն դասաւանդելու համար, այս ուսուցիչները այսօր Սպիտակի ութ դպրոցներուն մէջ կը դասաւանդեն կրօն եւ կենցաղավարութիւն, երեւոյթ մը, որուն արդիւնքը արդէն իսկ յայտնի է եկեղեցւոյ եւ հովիւին շուրջ հաւաքուած երիտասարդութեան կեանքին մէջ:

2001 թուականի սեպտեմբերին, նախապէս արդէն ծրագրուած շրջանի Սեպուհ եպս. Սուլճեանի հետ, կառուցել տուինք ու նուիրեցինք Սպիտակի նորակառոյց եկեղեցւոյ դիմաց գտնուող հովուատունը 110 քառ. մեթր տարածութեամբ իր բոլոր յարմարութիւններով, ինչպէս նաեւ նուիրեցինք եկեղեցւոյ բոլոր նստարանները:

Բ.- 1997-էն 1999 չքաւոր ընտանիքներու բաշխեցինք 250 հողագործական կառք եւ յարակից գործիքներ, որպէսզի մշակեն իրենց փոքր հողամասը եւ ինքնաբաւ դառնան անհատական աշխատանքով:

Գ.- Նկատի ունենալով, որ 1998-էն ի վեր երեխաները թիթեղածածկ տունի մը մէջ երաժշտական դասընթացքներու կը հետեւէին, որոշեցինք կառուցել նոր երաժշտանոց մը՝ օրուան քաղաքապետին համագործակցութեամբ, տրամադրելով 35 հազար տոլար, այդ ծրագիրին իրականացման համար: Այս երաժշտանոցը ունի 19 դասարաններ եւ մէկ համերգասրահ իր նորակառոյց շքեղ շէնքին մէջ, որուն պաշտօնական բացումը տեղի ունեցաւ 2000 թուականի սեպտեմբերին:

Դ.- Ժողովուրդը ինքնաշխատութեան եւ ինքնաբաւութեան մղելու նպատակով, փորձի համար քսան չքաւոր ընտանիքներու նուիրեցինք կաթնտու կովեր, որոնք ամէն մէկ ընտանիքի կ'ապահովեն ամիսը մօտ 50-60 տոլար, կաթի փոխարժէքը պանիրի գործարանի տրամադրութեան տակ դնելով: Այսօր մեր կաթնտու կովերու թիւը հասած է 32-ի:

Ե.- Մեր տարեկան այցելութիւններուն ընթացքին, Սպիտակի երեք թաղամասերուն մէջ ծանր վիճակի մէջ գտնուող եւ թիթեղածածկ տուներու մէջ ապաստանած թիւով 50 ընտանիքներուն մեր նիւթական ու սննդա-

մթերքի օժանդակութիւնը պակաս չենք ըրած երբեք:

ՉՆԱԽԱՏԵՍՈՒԱԾ ԾՐԱԳԻՐ

Նկատելով մեր որբերուն չափահաս տարիքին հասնիլը եւ իրենց յուսահատ վիճակը անգործութեան եւ իրենց ուսումը չշարունակելու հեռանկարէն, եւ անդրադառնալով իրենց դպրոցական շրջանի փայլուն արդիւնքներուն, 70 թեկնածուներէ 35 արժանի ուսանողներ զատեցինք եւ չորս տարուան համար իրենց Երեւանի կամ Վանաձորի մէջ համալսարանական ուսման նիւթական բաժինը մեր հոգատարութեան տակ առինք՝ իւրաքանչիւր տարի տրամադրելով 15 հազար տոլար, եւ ասոր կողքին Հայաստանի կրթութեան նախարարութեան հետ համաձայնութեամբ շօշափելի զեղչ ապահովեցինք:

Վերոյիշեալ գործունէութիւններուն ծաւալումին համար մեր եկամուտի գլխաւոր աղբիւրը եղած է միշտ տարեկան ճաշկերոյթի մը կազմակերպումը՝ հայկական ճաշեր մատուցելով շուրջ երկու հարիւր ներկաներուն: Այս ճաշկերոյթը կը պատրաստուի կամաւոր կերպով տիկին Անի Պեզիքեանին կողմէ. այս ճաշկերոյթին յատկանշական կէտը այն է, որ մեծ մասամբ իտալացիներու մասնակցութիւնը կ'ապահովէ:

Ունինք նաեւ բարերարներ Ամերիկայէն, Քանատայէն, Անգլիայէն, Ֆրանսայէն, Աւստրիայէն եւ Գերմանիայէն: Ամէն տարեշրջանի այցելութեան առիթով մէկ կամ երկու **քոնթէյնըր** լեցուն սննդամթերքներով կը հասնինք Սպիտակ, որպէսզի մենք անձնապէս բաժնենք կարօտեալներուն:

Մեր կազմակերպութեան կամաւորները 15 տարիներէ ի վեր մնայուն կերպով կը ճամբորդեն իրենց անձնական նիւթական միջոցներով եւ իրենց թանկարժէք ժամանակէն տասը օր կը նուիրեն այս նպատակին:

Հպարտօրէն կրնանք ըսել, որ ցայսօր ապրանքներու ընդհանուր փոխարժէքը, ծրագիրներու իրականացման պիւտճէները եւ որբերու տրամադրուած նիւթական օժանդակութիւնը, իր աւարտին հասած է 4 միլիոն տոլարի:

Այս հսկայ գործունէութեան իրականացման մէջ գլխաւոր սիւնը եղած է կազմակերպութեան ընդհանուր պատասխանատու Ալեքօ Պեզիքեան: Այս հանգամանքը նկատի ունենալով է, որ 2003-ի ճաշկերոյթին ընթացքին տեղական իշխանութիւնները յատուկ յուշատախտակ մը յանձնեցին Ալեքօ Պեզիքեանի հետեւեալ գրութեամբ.

Հպարտ իտալացի,

Անփոխարինելի սիւնը կազմակերպութեան մը, որ գիտցաւ Հայաստանը սիրել տալ իտալացիներուն:

Շնորհակալութիւն եւ երախտագիտութիւն մեր բոլորին կողմէ:

ՊԵՐԿԱՄՕ-ՍՊԻՏԱԿ
ՁՕՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

2013-*Ի ԸՆԴԱՌԱՋ, ԱՆԽՈՒՍԱՓԵԼԻ՛Ն՝*

«ԿԱՍԵՑՆԵԼ» ԲԱՅԸ ՉՆՉԵԼ ՄԵՐ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ-ԴԻՒԱՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ԲԱՌԱՐԱՆԷՆ

Պատահական չէ, որ վերոյիշեալ ենթավերնագիրը եւ խորագիրը ընտրած ենք, զայն նկատելով **անխուսափելի** հրամայական մը, ի լուր սխալ ու թիւր, վնասակար ու վտանգաւոր քաղաքական ուղեգիծի մը, որ կը սպառնայ հայ ժողովուրդի **պահանջատիրական** ամբողջական թղթածրարի հետապնդման, իր զանազան տարբերակներով ու բազմերես դրսեւորումներով:

Այնքան ատեն որ՝ հայ ժողովուրդը, յատկապէս իր տարագիր հայութեան ժառանգորդներով, ոգեւին կառչած կը մնայ իր **անժամանցելի** դատին նուիրականութեան ու անկէ բնաւ չհրաժարելու վճռակամութեան, կը նշանակէ թէ որեւէ դասալքութիւն, որեւէ անձնատուութիւն կամ որեւէ պարտուողականութիւն ԱՆՆԵՐԵԼԻ է:

Այս անխախտ կեցուածքը կամ անվիճելի դիրքորոշումը չի բխիր միայն մեր «Նահատակներու պատգամ»էն, ինչպէս շատ յաճախ կը յիշուի կամ կը կրկնուի, այլ գերազանցապէս հայ ժողովուրդին **իրաւունքներուն** տէր դառնալու ազգային պարտաւորութիւններէն, անոնք ըլլան ֆիզիքական, հոգեբանական, հողային, ինչքային եւ ընդհանրապէս հայապատկան մշակութային-կոթողային սեփականութիւններէն:

Տարագիր հայութիւնը, խորապէս գիտակցելով այս բոլորին ծանրակշռութեանը ու իր պատասխանատուութեանը բարձր գիտակցութեան, մնաց **յանձնառու** իր իրաւունքներու պաշտպանութեան անշեղելի արեւելումին, ոչ մէկ ձեւով ընդունելով կամ համակերպելով դոյզն «զիջում»ներու, որոնք կրնային զինք բարոյալքել ու բարոյազրկել, ի՛նչ ալ ըլլային պայմանները, պատճառներն ու առիթները:

Դժբախտաբար, սակայն, «բեկում» մը յառաջացաւ պահանջատիրական թղթածրարին մէջ, երբ հայրենի իշխանութիւնները փութացին, տարօրինակ անհեթեթութեամբ եւ անըմբռնելի շուտիկութեամբ, Թուրքիոյ հետ «ուռկան»ներ նետելու արկածախնդրութեան:

Մեր կարծիքով, ատիկա, իրօ՛ք, արկածախնդրութիւն էր, ահազանգային ըլլալու աստիճան, այնքան ատեն որ՝ առանց հայ ժողովուրդին հաւանութեան ու համաձայնութեան, հայրենի իշխանութիւնները, նախագահ Սերժ Սարգսեանի բացարձակ մենատիրութեամբ, ստորագրեցին Հայաստան-Թուրքիա «փրոթոքոլային արձանագրութիւն» մը, որ (իբր թէ) դուռ պիտի բանար երկու երկիրներու միջեւ դիւանագիտական (եւ

այլ) յարաբերութիւններ մշակելու եւ իրականացնելու ծրագիրներուն:

Ցնցիչը այն էր, որ այս ինքնագլուխ նախաձեռնութիւնը առնուեցաւ, մասնաւորաբար, առանց գիտակցութեանը կամ խորհրդակցութեանը տարագիր հայութեան ժառանգորդներուն, մինչեւ օրս բազմաթիւ հարցադրումներու ու մտորումներու տեղի տալով:

Աւելի ահաւորը. արձանագրութեանց ստորագրումէն ետք, սփիւռքը եւս «միջամուխ» ընելու փորձն էր, թեր ու դէմ կողմերու միջեւ փոթորիկներ յառաջացնելով, մանաւանդ երբ՝ նախագահ Սերժ Սարգսեան, պաշտօնական շքախումբով սփիւռք ժամանեց (Լոս Անճելըս, Պէյրութ), նախ՝ բացատրելու, ապա՝ համոզելու, նման արձանագրութեանց կարեւորութեան եւ... օգտակարութեան անհրաժեշտութիւնը:

Ուշացած-անյաջող փորձ մըն էր եղածը, նոյնիսկ՝ անիմաստ բեմադրութիւն մը, որովհետեւ ատոր կարճ ճամբան կար, սակայն, ստորագրող կողմերէն՝ Հայաստանը, նախընտրեց փշոտ ու քարքարոտ արահետը, գիտնալով թէ ոչ՝ կ'անգիտանանք, ի վերջոյ, հասնելու համար թրքական **պեթոն**աշէն ուղեղին, որուն ծանօթ չէ եղած (ու չէ՛) հայրենական կողմը Հայաստան-աշխարհին:

Ի տես հայ ժողովուրդին մեծամասնութեան մերժողականութեան, չընդունելու «փրոթոքոլային» աճպարարութիւնը՝ մէկ կողմէն, իսկ թրքական իշխանութիւններու լարախաղացութեան շարունակականութիւնը՝ միւս կողմէն, հայկականը այլեւս այլընտրանք չունէր, բացի վերատեսութեան ենթարկելու «ֆութպոլային դիւանագիտութենէն» յառաջացած իր մանուածապատութեան ե՛ւ՝ «ԿԱՍԵՑՆԵԼՈՒ» ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ:

Ուշադրութի՛ւն, գործածուած էր «կասեցնել» որձեւէգութիւնը, ոչ-առաւել, ոչ-նուազ, **գիտակցուած** (կամ ապսպրուա՞ծ) խաբուսիկութիւն մը հայ ժողովուրդի երեսին շպրտուած, կարծես զայն անգամ մը եւս... խաչակրելու:

Օրին, ընդդիմացանք «կասեցում» - խեղկատակութեան, որովհետեւ զայն չնկատեցինք լուրջ, երբ կարելի էր ուղղակի ՁՆՁԵԼ արձանագրութիւնները եւ՝ **վե՛րջ**, սակայն, հայկական կողմը հասկնալիօրէն թէ անհասկնալիօրէն, այդ բայի գործածութեամբ, բաց պատուհան մը կը ձգէր, ուրկէ կարելի էր օր մը դարձեալ ներս մտնել (կամ պարտադրուէր իրեն ատիկա):

Նախագահ Սերժ Սարգսեան եւ իր դիւանագիտութեան ներկայացուցիչները, հետագային, բազմաթիւ առիթներով անդրադարձան արձանագրութեանց, երբեմն **կոշտ**, երբեմն **մեղմ** որակումներ տալով անոնց, բայց, ոչ թէ զանոնք մերժելով, այլ՝ թրքական իշխանութիւններու պայմանները չափազանցուած նկատելով, առաւել՝ զգուշանալով հայ ժողովուրդի հակազդեցութիւններէն:

Այդուհանդերձ, Հայկական պահանջատիրութիւնը մնաց «խոցելի», գէթ հայրենական-պետական մակարդակի վրայ, որովհետեւ «կասեցում»-ի վտանգը Դամոկլեան սուրի մը նման տակաւ կը սպառնայ... վերակենդանացման, մերթ Հայաստան-Թուրքիա յարաբերութիւններու բարւոքման (՞) ջատագովներու կողմէ, մերթ արտաքին ուժերու աշխարհաքաղաքական ճնշումներու յաճախակի փորձերէն:

Այսօր, շատեր մոռցած ըլլալու են «կասեցում»-ի յայտարարութիւնը, որ ատենին հնչեց հայրենի իշխանութիւններուն կողմէ,

որմէ ոմանք խանդավառուեցան, ուրիշներ՝ հանգստացան, բայց, հարցերուն-հարցը մնաց (եւ է՛), ինչո՞ւ այդ «արձանագրութիւնները» տակաւին կը մնան ի զօրու, երբ անոնց տեղը… աղբանոցն է:

Գէթ գլխաւոր պատճառ մը, բազում պատճառներու ընդմէջէն, բաւարար չէ՞ր, ու չէ՞, որ հայկական կողմը նման «արձանագրութեանց» տիղմի մը մէջ չի մտներ ու չի մտցներ հայ ժողովուրդը.

Հայաստանի պարտադրուած շրջափակումը՝ Թուրքիոյ կողմէ, իսկ Արցախին հարկադրուած շրջափակումը՝ Ազրպէյճանի կողմէ:

Այս բռնագբօսիկ իրականութեան մէջ, ի՞նչպէս կարելի էր «փրոթոքոլային արձանագրութեանց» վրայ յոյս դնել, մինչ Թուրքիան «ժամանակակից այլանդակութիւններով» կը շարունակէ իր ցեղասպանական ոճրարարքները, իսկ Ազրպէյճան երբեք չէ հրաժարած իր մարտահունչ սպառնալիքներէն:

Այդ ո՞ր երաշխիքն էր որ հայկական կողմին մղեց հասնելու Հայաստան-Թուրքիա երազային **«զենիթ»-**ին, երբ արեւու նման պարզ էր… թուրքին վերանորոգուող հաշմուած դիմագիծը:

Շուրջ երեք տարի անցած է այդ «արձանագրութեանց» հռչակումէն, իսկ Հայաստան-Թուրքիա յարաբերութիւնները, նորօրեայ պայմաններով, վատէն-վատ ընթացքի մէջ են, յատկապէս երբ Թուրքիա սուրիական տագնապին մէջ ոճրային դերակատարութեան մէջ է, հայկական մարդասիրական թռիչքները բռնաբարելով եւ իր ազգակիցները հոն ղրկելով, վարձկանական հաշուեյարդարներ տեսնելու սուրիացիներուն դէմ, որոնց մէջ նաեւ՝ հայեր:

Ասոնք տակաւին վերջին զարգացումներն են, զորս «փրոթոքոլային» Թուրքիան կը գործադրէ Հայաստանին ու հայութեան դէմ, իսկ «փրոթոքոլային» Հայաստանը կը յամենայ «կասեցում»ի յորձանուտին մէջ:

Այս ծանծաղուտ քաղաքականութենէն ետք, տակաւին «կասեցո՞ւմ», տակաւին «կասեցում»ի՞ պահպանում, տակաւին «կասեցում»է՞ կախուածութիւն, տակաւին «կասեցում»ո՞վ ցնծութիւն:

Պատասխանը, միանշանակ՝ մեծ Ո՛Չ մը, ակնկալելով որ «կասեցում»ի բոլոր ուղիները փակուին (կամ փակել տալ), ցնոր տնօրինում, որովհետեւ՝

Պէտք է յստակ ըլլայ. որքան ալ մեծապետական պետութիւնները փորձեն Հայաստանը պարտադրել, «փրոթոքոլ»ներով թէ «փոլիթիք»ներով «արձանագրութիւնները» յաջողցնելու, Հայկական պահանջատիրութեան հաշուոյն չի կրնար ըլլալ, ոչ ալ՝ զայն ստրկացնելով:

Ասիկա հիմնական **նախապայման-պահանջ** մըն է, այս անգամ, ուղղուած հայրենի իշխանութիւններուն, իրենց քաղաքական-դիւանագիտական բառարանէն ի սպառ վերցնելու, ջնջելու զայն:

Նոր տարեշրջանի մը մուտքը, Հայոց Ցեղասպանութեան հարիւրամեակի ճամբուն վրայ, լաւագոյն ու գերագոյն «նուէր»ը կրնայ ըլլալ հայութեան, «կասեցում»ը փոխարինելով «ջնջում»ով, եթէ **համագիտակցութիւնը** կայ այս առաջադրանքին անփոխարինելիութեան:

ՊԱՐՈՅՐ ԱՂՊԱՇԵԱՆ

ՄԵՐ ՏԿԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՆ...

Մեր ճակատագիրը այնպիսին է, որ հակառակ յոռետեսութեան բազմաբնոյթ պատճառներու գոյութեան, «դատապարտուած ենք» լաւատես ըլլալու գալիք օրերու նկատմամբ: Այլապէս ի՞նչ...: Ժխտականներու վրայ յամենալը եւ մեզի սպառնացող մեծ ու փոքր վտանգներու դիմաց յոռետես ու շուար վիճակները ոչ միայն չեն բարելաւեր հայ կեանքը, այլ աւելի կը բարդացնեն կացութիւնը եւ մեզ կը զրկեն վտանգները դիմակալելու կարողութենէն:

Հաստատօրէն ուրեմն, **լաւատեսութիւնը այլընտրանք չունի**:

Կեանքը որ կը ծնի, արդէն իսկ իր մէջ կը կրէ մահուան սերմը: Կը նշանակէ թէ բնութեան օրէնքով, իւրաքանչիւր դրական երեւոյթ իր մէջ կը կրէ ժխտականին սաղմը: Եւ՝ հակադարձաբար: Մեզի կը մնայ, որ առաջին պարագային կարենանք նախատեսել ժխտականը, որպէսզի կանխարգիլենք կամ նուազագոյնի հասցնենք անոր պատճառելիք վնասները: Իսկ երկրորդի պարագային, ժխտականին մէջ ջանանք գտնել «դրական»-ին հաւանականութիւնը, որպէսզի հնարաւորինս փորձենք նպաստաւորուիլ անկէ: Ի զուր չէ դարերու փորձառութենէ բիւրեղացած ժողովրդային իմաստութիւնը, երբ ասոյթի ձեւ առած կ'ըսէ.- Ամէն բարիքի անպայման կը հետեւի չարիք մը եւ ամէն չարիքէ միայն չարիք չէ, որ կը ծնի:

Այս իմաստով, օրինակներով բացատրուելու համար երկու հաստատումներ արձանագրենք ու անցնինք, առանց վերլուծումի:

Ա.- Հայաստանին համար շատ մեծ չարիք է ու միանգամայն ահաւոր վտանգ՝ շարունակուող արտագաղթը, զոր ցարդ կարելի չեղաւ զսպել ու անոր առաջքը առնել: Հայկական գաղութները այդ չարիքին նուազագոյն օգուտի հաւանականութիւնը չտեսան ու չնպաստաւորուեցան: Չկարողացան (կամ չկամեցան) արտագաղթող նորեկները համարկել գաղութային կեանքին մէջ ու չյաջողեցան զանոնք ներառնել իրենց աշխատանքներուն մէջ: Չանդրադարձան, որ անոնք պիտի բերէին թարմացնող աւիշ ու նոր ներարկում մը, որուն այնքան պէտքը ունի ամէն գաղութ:

Բ.- Ոչ նոր է եւ ոչ ալ անակնկալ Միջին Արեւելքի անկայուն ու խախուտ կացութիւնը՝ ապահովական ու տնտեսական տեսակէտով: Ոեւէ անհատի համար յստակ էր ու

Է՛ շրջանի կացութեան սրումին հաւանականութիւնը եւ անոր պատճառելիք մեծ հարուածը տեղւոյն հայ գաղութներուն, ամէն իմաստով: Նախընթացներն ալ ապրած ենք արդէն: Պէտք չէ՞ր, կարելի չէ՞ր արդեօք հնարաւորինս ծրագրել ենթակառոյցներ, որպէսզի նման պարագայի մը, գաղութները պահպանելու քարոզչութեան եւ անոնց օժանդակելու արշաւին զուգահեռ, հաւանական հարուածէ որոշ չափով «օգուտ» քաղէինք, արտագաղթի նախատեսելի հոսանքը հունաւորելով դէպի Հայաստան՝ եւ ներգաղթի շարժումի մը վերածելով ատիկա: Կայ տակաւին հին ու նոր կազմաքանդուած գաղութներու հարստութեանց ճակատագրի քննելի խնդիրը...:

Խոր վերլուծումներու հարկ չկայ հաստատելու համար, որ ազգային ու կազմակերպական մեծ ու փոքր մեր նախաձեռնութիւնները ընդհանրապէս կը կատարուին հակազդեցութեան օրէնքով, պատահարներուն հակազդելու հրամայականով եւ ոչ թէ նախատեսութեամբ, ծրագրումի աշխատելաոճով:

Ինչո՞ւ արդեօք: Ահա չարչարող հարցականը:

Յօդուածի մը սահմանը չ՚արտօներ տարածումը: Բաւարարուինք կեդրոնանալով վերանայման կարօտ սրբագրելի երկու խնդիրներու վրայ միայն:

1.- ԿԵԴՐՈՆԱՑՈՒՄՈՎ ԳՈՐԾԵԼՈՒ ՈՃԸ

Հայ կեանքի ղեկավարման ծանր բեռը դրուած է տկար ուսերու վրայ: Հոս, «տկար»ը չէ գործածուած ղեկավար անձերու համար, այլ՝ ղեկավարման դրութեան, սիստեմին համար: Հակառակ «մշտանորոգ», բառի տեղիանտեղի լոզունգային գործածութեան, մեր գործերը կը շարունակենք վարել հինցածմաշած ու ամուլ եղանակով:

Հպանցիկ ակնարկով կը հաստատուի, որ հայ կեանքի ղեկավարումը կը կատարուի կեդրոնացման դրութեամբ՝ պետական, եկեղեցական ու հանրային-հասարակական բնագաւառներու մէջ:

Հայաստանի նախագահը իր անձին վրայ կեդրոնացուցած է պետական գործերու ամբողջական պատասխանատուութեան իրաւունքը, որով իրմէ կախեալ է հայրենիքի այսօրուան բախտը եւ վաղուան ճակատագիրը: Ազգային Ժողով թէ կառավարութիւն լծորդի եւ լրացուցիչ գործօնի դերին մէջն են, ոչ աւելին: Նոյն ձեւով կը գործէ Հայաստանեայց Եկեղեցին: Փաստօրէն, կաթողիկոսներու մօտ կեդրոնացած է հոգեւոր ու վարչական տնօրինումներու իրաւունքը: Յարակից մարմիններն ու ժողովները արարողակարգային ներկայութիւններ են պարզապէս եւ... գործնապէս:

Մեր նշած այս իրականութեան դէմ որեւէ թէզ չի դիմանար առարկելով, թէ բոլոր պետութիւններն ու եկեղեցիները ունին վճռական ձայնի իրաւունքով ղեկավար հաստատութիւն...: Ուրեմն, թէ ինչու տարօրինակ ու մերժելի ըլլայ մերը... եւ այլն:

Նոյնպէս, կարելի չէ մխիթարական համարել պատկերը կուսակցութեանց թէ միութենական կազմակերպութեանց, որոնց պատասխանատու մարմինները թէեւ աշխատանքային բաժանումներու հիման վրայ յանձնախումբեր կը կազմեն, բայց եւ այնպէս հոն ալ տեսանելի է կեդրոնացումը, այդ յանձնախումբերը լիազօր իրաւունքներով օժտուած չըլլալու իրողութիւնը: Հետեւա՞նքը:

Մարմինները կը սպառին ընթացիկ բազմապիսի հարցերու քննութեամբ եւ, բնականաբար, կ'անտեսուի ծրագրումի եւ հետեւողականութեան անհրաժեշտութիւնը, ինչպէս նաեւ անկարեւոր կը դառնան ընկրկումներու, սեփական թերութիւններու ճանաչողութիւնն ու ինքնասրբագրումը:

Կեդրոնացած դրութեամբ աշխատելաոճի երկարաձգումը հետզհետէ կ'առաջացնէ բացարձակ իշխանութեան մտայնութիւն եւ **տարբերը** մերժելու հոգեբանութիւն: Ասիկա պետութեան մը գործերու ընթացքին վրայ թերեւս այնքան ալ խանգարիչ բարդութիւն չ՝ ստեղծեր, քանի վճարովի է պաշտօնէութիւնը, կայ օրէնքի խստութիւն եւ օրինազանցներու համար՝ պատիժ: Նոյնն է պարագան եկեղեցիին, որ ունի հաւատքին ուժը եւ հաւատացեալներու հնազանդութիւնը: Վտանգաւորը այնպիսի կազմակերպութեանց համար է, որոնց կառուցային հենքը հաստատուած է գիտակից յարգանքի վրայ եւ որոնց անդամները ազնիւ զգացումներով, անշահախնդիր ու կամաւոր աշխատանքի պատրաստակամութեամբ տրամադրուած անձեր են: Անոնք չեն կրնար երկար հանդուրժել ու տոկալ պարտադիր յարգանքի, երբ զրկուած կը մնան սեփական կարողութիւնները արժեւորելու հնարաւորութենէն, որով եւ ներքին բաւարարութենէ: Բարացուցական է անունի մը նկատմամբ առարկութիւնը պատասխանատու ժողովականի մը. «Այդ անձին նշանակման համամիտ չեմ, որովհետեւ անիկա **տեսակէտ** ունեցող մարդ է...»:

Կան պարագաներ, ուր նոյնիսկ կ'անտեսուի երեւոյթ փրկելու ամէն փափկանկատութիւն.- Ազգային եւ կուսակցական ղեկավարութիւնը պարզապէս կը նոյնացուի-կը կեդրոնացուի, փոխանակ նրբամտօրէն այս երկուքը իրարմէ զատորոշելու, անոնց յարաբերութիւնները հաստատելու գործակցութեան, փոխադարձ յարգանքի ու փոխօգնութեան սկզբունքին վրայ: Գործելու այսօրինակ ոճը ո՛չ միայն կը նսրացնէ գործակիցներու շրջանակը, այլ հաւանաբար պատճառներէն մէկը կ'ըլլայ, որ ազգային կեանքէն հեռանան կամ անտարբեր դառնան այն ազգայինները, որոնք նկարագրի թէ իրենց ըմբռնումներուն բերումով կը մերժեն կուսակցական կնքահայրութիւնը, ուր մնաց ղեկավարութիւնը :

2.- ՀԱԿԱԿՇԻՌԻ ԲԱՑԱԿԱՅՈՒԹԻՒՆ

Ցաւոտ խնդիր մըն է նաեւ հակակշիռի բացակայութիւնը, որ շաղկապուած ըլլալով կեդրոնացումին, մէկը միւսին պատճառ-հետեւանքը կարելի է նկատել:

Հայաստանի «ժողովրդավարացում»-էն քսանամեակ մը ետք տակաւին չէ նուաճուած այն հանգրուանը, ուր ձեւաւորուէր ազդու հանրային կարծիք, որ ներգործութիւն եւ հակակշիռ ունենար կառավարութեան գործունէութեան վրայ: Ասիկա հաստատում մըն է, որուն հետեւանքով իշխա-

նութիւնը ինքզինք կը վերարտադրէ առաջին օրէն մինչեւ հիմա, հակառակ շարունակուող պաշտօններու չարաշահումին, ակնյայտօրէն իշխանաւորներու ապօրէն հարստացման, քաղաքացիներու իրաւունքներու անտեսման: Ինքնարտադրման երեւոյթը կը թուի թէ տարածուած է նաեւ գործող կուսակցութեանց վրայ: Երկրին մէջ խօսքի յարաբերական ազատութիւնը նոր նուաճում մը չէ: Անիկա որոշ չափով կար **կլազնոստի** եւ **Փերեսթրոյքայի** օրերէն...: Գլխաւոր խնդիրը քաղաքա- ցիական հասարակութեան կամքի արտայայտութիւնն է, որ ժամանակին կը խափանուէր խստագոյն օրէնքներով, այսօր կը խափանուի նրբացած միջոցներով, պետական լծակներու օգտագործումով, խարդաւանանքով ու կաշառքով, ի հարկին՝ սպառնալիքով ու Մարտի մէկեան սպանդով...: (Յիշենք, որ Լ. Տ. Պետրոսեան բ. նըստաշրջանի համար հակառակ վերընտրուած չըլլալուն, բռնութեամբ նախագահ դարձաւ եւ այդպէս ըլլալը յայտարարուեցաւ նաեւ: Աւելցնենք, որ հետագային, 1998-ին անոր պաշտօնանկութիւնը ներքին-պալատական յեղաշրջում էր եւ ոչ թէ ժողովրդային ճնշումի արդիւնք):

Հակակշիռի բացակայութիւնը նաեւ տխուր իրականութիւն է սփիւռքի մէջ, ուր ոչ միայն «մարմինս տկար է, այլ նաեւ... հոգիս յօժար չէ»:

Լոյսի արագութեամբ յատկանշուող հաղորդակցութեան ներկայ միջոցներուն դիմաց, մեր ունեցածը հազիւ թէ կը ներկայացնէ... «Աղքատ Ղազարոսի» պատկերը: Հոս-հոն քանի մը թերթեր՝ վերապրումի հոգեվարքի մէջ. մատներով համրուող պարբերականներ. տեղ-տեղ ռատիոկայաններ. հազուադէպօրէն՝ հեռատեսիլի ժամեր: (Մարմինս տկար է): Կասկած չկայ, որ այդ «տկար մարմնով» կը կատարուի երախտապարտ գործ: Մամուլը արձագանգը կը տարածէ գաղութային կեանքին եւ յօդուածագրութիւններով ընթերցողներուն ուշադրութիւնը կը կեդրոնացնէ ազգային, քաղաքական ու ընկերային խնդիրներու վրայ: Պարբերականները կը փորձեն վառ պահել գեղարուեստական գրականութեան կայծը, իսկ ձայնասփիւռը հայ երգի թրթռացումով կը յուզէ ունկնդիրները: Բայց այնպէս կը թուի, որ անոնք զրկուած են հանրային կեանքի վրայ հակակշիռ բանեցընելու փորձէն եւ ղեկավարութեան խոտորումներուն անդրադառնալու իրաւունքէն, որոնց գործադրումը լիարժէք պիտի դարձնէր անոնց դերն ու առաքելութիւնը: Ընդհակառակն, հակակշիռ բանեցնելու դերով հանրա-

յին կարծիք ձեւաւորելու փոխարէն, երբեմն, բացայայտօրէն իրենց սրինգը կը լարեն զիրենք հովանաւորողներու թելադրած նուագին համար: Անոնց մօտ արտօնուած չեն տարբեր ու հակադիր տեսակէտներու արձագանգումը, բախումը, որոնք կը բիւրեղացնեն ընդունելի ուղղութիւնը: (հոգիս յօժար չէ): Հասած ենք տեղ մը, ուր անգոյ է հանրային կարծիք ըսուածը, որ կը նկատուի մղիչը, նպատակներու իրագործման գլխաւոր լծակներէն մէկը, եթէ ոչ՝ գլխաւորը: Եթէ պատահի իսկ, որ համացանցային արդի միջոցներով կամ այլ ձեւերով կարելի ըլլայ կարծիք ձեւաւորել հանրային կեանքի գոյավիճակին կամ գործունէութեան այս կամ այն ընթացքին դէմ, միեւնոյնն է: Անիկա պարզապէս պիտի անտեսուի, նոյնիսկ եթէ անոր դէմ արշաւանք չշղթայազերծուի: Ասիկա պատճառ-հետեւանքներէն մէկն է ղեկավարման փակ շրջանակի, որու մէջ խրած ենք ու սպառած մենք մեզ: Արտաքին հակակշիռ չհանդուրժելու հոգեբանութիւնը հետզհետէ վերածուած է մտայնութեան՝ այն աստիճան, որ չքացուցած է նոյնիսկ ներքին հակակշիռը: Հարցական է, թէ ի՞նչ արդիւնք կրնայ տալ անհակակշիռ ու փակ ղեկավարութեամբ որեւէ գործունէութիւն: Բայց անպայման անիկա ղեկավարութեան մօտ կը մատնէ անապահովութեան զգացում, ինքնավստահութեան պակաս, իսկ շրջապատին կը պատճառէ հիասթափութիւն ու անտարբերութիւն...:

Յամենայն դէպս:

Հանրային կեանքի մասին որեւէ դատում վիճարկելի է անշուշտ եւ չի կրնար բացարձակին դրոշմը կրել: Այնպէս որ, մակերեսայնօրէն տեսնուած ու մտածուած եւ դիւրութեամբ արձանագրուած վերի նշումները, հակառակ իրենց պարզութեան ու անմեղ դրուածքին, խորքին մէջ թերեւս կուտակած ունին մեզի անծանօթ բազմաթիւ այլ բարդութիւններ ու հակադարձ ներգործութեան սերմեր: Բայց խնդիրը այն է, որ այս ու նման հարցեր համապարփակ ուսումնասիրութեան առարկայ կը դառնա՞ն:

Կը կասկածինք:

Տարօրինակ պիտի չըլլայ, որ ընթերցողը հարց տայ հիմա, թէ հայ կեանքին առնչուող բացասական այս մատնանշումներու շրջագիծին մէջ ո՞ւր կը զետեղուի **լաւատեսութիւնը**, որուն շեշտը կար յօդուածին սկիզբը:

Յայտնենք, որ լաւատեսութիւնը այդ մատնանշումներէն անդին կ'երթայ եւ կ'ընդգրկէ հայ կեանքի ողջ տարածքը՝ բոլոր ժամանակներու մէջ: Պահ մը թարմացնենք պատմական մեր յիշողութիւնը: Հակառակ հայրենիքի տկարութիւններուն, հաշուի առնելով նոյնպէս հայկական գաղութներուն սպառնացող բազմաբնոյթ վտանգները, հակառակ նոյնիսկ շարունակուող արտագաղթի մտահոգիչ ծաւալին, աւելի քան հազարամեակի մեր ազգին երէկի պատկերը չէ եղած նոյնքան փայլուն ու յուսատու, որքան որ այսօր է: Եւ՝ անբաղդատելիօրէն:

Ահա թէ ինչու մեր լաւատեսութիւնը՝ գալիք օրերու նկատմամբ:

Զգուշ սակայն: Լաւատեսութիւնը չշփոթել իրատեսութեան հետ: Մանաւանդ չմոռնալ ինքնաճանաչումի հրամայականը եւ ինքնասրբագրումի անհրաժեշտութիւնը:

ՄԻՀՐԱՆ ՔԻՒՐՏՕՂԼԵԱՆ

Աթէնք

«ՆԵՐՔԻՆ» ԱՌԱՋՆՈՐԴՈՒԹԻՒՆ

«Առաջնորդութիւնը տեսիլքներու յստակացումն է, արժէքներու կազմաւորում եւ միախմբում, նաեւ մթնոլորտի եւ կարելիութիւններու ստեղծում, որոնց միջոցով կարելի կ՚ըլլայ յառաջխաղացք արձանագրել»:

ՌԻՉԸՐԴՏԶ ԵՒ ԷՆԿԸԼ (1986)

Առաջնորդութիւնը միշտ ալ առկայ եղած է մարդկային պատմութեան մէջ եւ անոր բոլոր հոլովոյթներուն ընթացքին: Քաղաքական, ընկերային, կրօնական, տնտեսական թէ մշակութային բնագաւառներու մէջ առաջնորդութիւնը միշտ ալ կերտած է անհատական թէ հաւաքական ու ազգային կեանքերու զարգացումները: Հաւաքականութիւն, երկիր թէ պետականութիւն, միշտ ալ հետամուտ եղած են առաջնորդներու եւ առաջնորդութեան մտքին ու մտայղացումին՝ տեսնելու եւ կերտելու համար կեանքի զարգացումը իր տարբեր բնութագրումներով:

Դոկտ. Ճոէն Սիուլլա, որ առաջնորդութեան եւ առեւտրատնտեսական բարոյագիտութեան դասախօս է միջազգային շատ մը համալսարաններու մէջ կ՚ըսէ. «Առաջնորդութիւնը անձի ու դիրքի հանգամանք չէ: Ան բարոյական-կենցաղավարական մարդկային յարաբերութիւններու համոյթ մըն է, հիմնուած փոխադարձ վստահութեան, պարտաւորութեան, նուիրուածութեան, զգացումի եւ հասարակաց տեսիլքի վրայ, ձգտելով լաւին ու բարիին» (1998):

Այս իմաստով յստակ է, թէ առաջնորդութեան մէջ մէկ կողմէ կայ ծրագրում եւ պատրաստակամութիւն, իսկ միւս կողմէ՝ արժէքներու ստեղծում եւ յստակացում՝ կերտելու համար համակարգ մը, որ պիտանի է: Համակարգ մը, որ պէտք է ներառել տարբեր «զգացում», բայց նաեւ խմբաւորել «միտքեր»՝ հասարակ յայտարարի մը տակ:

Հայկական իրականութեան համար միշտ ալ առաջնորդութիւնը հրամայական հարց եղած է: Սփիւռքեան իրականութիւնը, Ցեղասպանութենէ ետք ստեղծուած պարտադրուած գաղութներու իրավիճակով, զուրկ պատմական

Հայաստանի հարազատ հողին վրայ ապրելու իրաւունքէն: Հայրենի պետականութիւնը իր անկախացած ներկայ իրավիճակին մէջ սկսաւ սեփական առաջնորդութիւն ունենալ, գիտակցիլ եւ կերտել: Եթէ սփիւռքեան իրականութեան մէջ իւրաքանչիւր գաղութ կը փորձէ կազմակերպել իր կրօնական, ազգային, ընկերային եւ քաղաքացիական առաջնորդութիւնը՝ մեկնելով գաղութի եւ անոր պատկանած երկրին քաղաքական իրողական պայմաններէն, հայրենի պետականութեան պարագային ան քայլ առ քայլ կը փորձէ կազմաւորել իր առաջնորդութիւնը, իր պատշաճ տեղն ու դիրքը գրաւելով համաշխարհային համակարգին մէջ...:

Բայց հայկական իրականութիւնը կը գտնուի պատմական, շրջանային եւ ազգային մեծ հանգրուանի մը սեմին: Արդէն միայն երկու տարի մեզ կը բաժնէ Ցեղասպանութեան հարիւրամեակէն, ինչ որ՝ ոգեկոչումէն անդին՝ հայկական իրականութիւնը կը դնէ ոչ թէ միայն պատմական-պահանջատիրական եւ քաղաքական նոր դարաշրջանի մը անկիւնադարձին, բայց նաեւ՝ տարբեր պարտականութիւններու եւ պարտաւորութիւններու դէմ յանդիման: Եթէ անցնող հարիւր տարիներու պատմութեան փորձն ու անոր վերլուծումները հիմնական են, բայց նոյնքան կարեւոր են յաջորդ շրջանի իրողական տուեալները (թերեւս նաեւ պարտադրուած իրավիճակները), որոնք նոր լիցք եւ բնութագրում պէտք է տան հայրենի եւ համասփիւռքեան մեր տեսադաշտերուն:

Հոսկէ մեկնելով պիտի արժեւորել հայկական առաջնորդութիւնը, անոր միտքը եւ տեսիլքը, նուիրուածութիւնը եւ զգացումները, եւ տեսնել թէ ի՞նչպէս պէտք է այդ բոլորը դնել հասարակաց յայտարարի մը տակ, ուր պիտի միախմբէ հայրենի եւ համասփիւռքեան մտածողութեան տեսադաշտերը:

Ընկերաբանութեան մէջ, բանականութեան գործընթացը ըսելով (rationalization) կ'ակնարկուի որեւէ հաւաքականութեան մը սովորութիւններուն, արժէքներուն եւ զգացումներուն յեղաշրջման, որոնց վերափոխումով կը կազմուին նոր համակարգեր, որոնք աւելի հաշուենկատ եւ իմացական կ'ըլլան՝ քան նախորդները:

Այս իմաստով, Մաքս Ուէպէր՝ գերման քաղաքականութեան եւ ընկերաբանութեան մտածողութեան մէջ յառաջացուց շատ մը տեսութիւններ (տես՝ «Տնտեսութիւն եւ ընկերութիւն»-ը, 1921): Մեկնելով բանականութեան գործընթացին ընդհանրական քննարկումներէն, ան հիմնաւորեց երեք ուղղութիւններ: Աւանդականը՝ որ կը կեդրոնանայ առաւելաբար ժառանգական ու պատմական տուեալներու եւ արժէքներու հիմամբ առաջնորդութեան (որ աւելի ընդհանրական է՝ քան անհատական): Համակարգայինը (bureaucratic), որ կառուցային է, ուժական, բայց ոչ անհատական: Եւ վերջապէս՝ քարիզմայինը (charisma), որուն առաջնորդութիւնը ուժական է եւ աւելի անհատական նախաձեռնութեամբ:

Մաքս Ուէպէր կը մտնէ վերլուծումներու, քննարկումներու եւ դրական-ժխտական մեկնաբանութիւններու տուեալ հիմքերուն ու անոնց կիրարկման մէջ: Մաքս Ուէպէրէն անդին բազմաթիւ են նաեւ այլ մտածողութիւնները, որոնք քննարկած ու լուսաբանած են քաղաքական-ընկերաբանական այս տեսութիւնները, բայց այն ինչ որ կը մնայ հետաքրքրական եւ ուսումնասիրելի՝ Մաքս Ուէպէր տեսութիւնն է իր ըրած բաղդատականին՝ համակարգային (bureaucratic) եւ քարիզմային (charisma) առաջնորդութիւններու-հեղինակութիւններու ձեռք բերած յեղաշրջումներու-փոփոխութիւններուն մէջ, ուր ան զանոնք կ'որակէ «արտաքին» եւ «ներքին»: Արտաքին փոփոխութիւնը, ինչ որ է պարագան համակարգային դրութեան, իր

առաջնորդութեան հիմքը կը կեդրոնացնէ հաւաքականութեան արտաքին կազմուածքին վրայ, ինչպէս կարգ ու սարք, կառոյց եւ այլն...: Ներքինը, ինչ որ է պարագան քարիզմայինը, որուն առաջնորդութեան հիմքը կը կեդրոնանայ մեկնելով տրուած հաւաքականութեան աշխարհագրական, մշակութային, ընկերային-կենցաղային, ցեղային, քաղաքական-քաղաքացիական տուեալներու վրայ: Ներքինը իր առաջնորդութեան, յեղաշրջումի ուժը կ'առնէ ու կը կեդրոնանայ հաւաքականութեան ներքին տուեալներէն ու պահանջներէն, յառաջացնելով փոփոխութիւն մը՝ իմա «սրտի փոփոխութիւն» (ինչպէս որ Ուէպէր կ'որակէ metanoia):

Եթէ «սրտի փոփոխութիւնը» (metanoia) կրօնական-քրիստոնէական իմաստով պիտի բացատրել որպէս զղջում եւ անցեալի կեանքէն դէպի նորը անցում (իմա՝ նոր սիրտ), բայց նաեւ պէտք է հասկնալ եւ բացատրել որպէս անկիւնադարձային հանգրուան, նոր ուղղութիւն որդեգրել, եթէ ոչ միայն զղջումի գիտակցութեամբ, բայց անպայմանօրէն զարթնումի եւ սթափելու հասկացողութեամբ:

Ներկայ օրերու քաղաքական ու ընկերային համաշխարհային ու շրջանային իմաստով մեծագոյն իրադարձութիւնը Արաբական աշխարհի մէջ ստեղծուած եւ տակաւին մինչեւ օրս շարունակուող «Արաբական գարնան» յառաջացուցած թոհ ու բոհն է: Եթէ «Արաբական գարունը» սկսաւ այսպէս ըսած «ներքին» քարիզմայով, նոր համակարգ-սիրտ մը ստեղծելու ջանքով ու տեսլականով (իւրաքանչիւր արաբական երկիր ինքն իր վիճակին մէջ), բայց եւ այնպէս ան չկրցաւ պահել իր սկսած «ներքին» ուժն ու հմայքը: Անոր յեղաշրջումը, ներառեալ առաջնորդութեան եւ «ներքին» օրակարգը խառնուեցաւ «արտաքին» հաշիւներու հետ, ինչ որ կորսնցուց (եւ տակաւին կը շարունակէ կորսնցնել) իր «ներքին» **քարիզմային** յառաջացուցած հմայքը եւ կորովը:

Ներհայկական իմաստով, «արտաքին» եւ «ներքին» առաջնորդութիւններու գործընթացներու օրինակներ պէտք է տեսնել ազգային-մշակութային շատ մը ծրագիրներու եւ աշխատաձեւերու վերակազմակերպումներուն մէջ: Փորձը ցոյց տուած է, թէ եղած են պարագաներ, ուր մեր աշխատանքներու վերադասաւորումը կը կատարենք մեկնելով «արտաքին» տուեալներէ՝ կալուած, պիւտճէ, գաղութի թիւ եւ այլն, յաճախ անգիտանալով եւ անտեսելով նոյնքան (եւ շատ անգամ աւելի կարեւոր) ներքինը՝ աշխարհագրական գործօնը, մշակութային տուեալները, ինքնութեան պահպանումը, գաղութային դիրքն ու գործօնը ու տակաւին քաղաքական-պատմական կարեւորութիւնը:

Այս իմաստով արժէ վերանայիլ հայկական իրականութեան (հայրենի պետականութիւն եւ սփիւռք), նոր հանգրուանի դիմագրաւած մարտահրաւէրները եւ անոր դիմաց մեր մշակած առաջնորդութեան ռազմավարութիւնը: Եթէ սփիւռքեան մեր իրավիճակները այսօր, աւելի քան երբեք, մեզ կը դնեն իրարու հետ շաղկապուած եւ առնչուած շատ մը օրակարգերու հետ (ազգային-պահանջատիրական, քաղաքական, մշակութային...), հայրենի իրավիճակի հիմնահարցերուն պարագային: Նոյնը կարելի է ըսել եթէ նոր հանգրուանի մը սեմին ենք եւ Ցեղասպանութեան հարիւրամեակի խորքը եւ պարտաւորութիւնները զգաստութեան կանչելու հանգրուան մըն են այս պիտի ենթադրէր, որ մենք պէտք ունինք առաջնորդութեան մտքին ու ուժին, որ կու գայ «ներսէն»՝ հայկական իրավիճակէն, ինչ որ կարելի պիտի ըլլէ արտադրել-ստեղծել «նոր սիրտ» մը, որ ներազգային է, որուն հմայքը չի կորսուիր եւ որուն ուժը չի տկարանար: «Ներքին» առաջնորդութիւնն է, որ պիտի կարենայ վերայստակացնել հայուն տեսիլքը, վերախմբաւորել ազգային արժէքը եւ վերստեղծել համահայկական մթնոլորտ-հասարակ յայտարարը, որպէսզի հայկական գործօնը յառաջխաղացք արձանագրէ:

«Ներքին առաջնորդութիւնը» եւ անոր «նոր սիրտը»: Հայուն ազգային-պահանջատիրական դարաշրջանին համար ամուր սկզբնաւորութիւնը:

ՀՐԱՅՐ ՃԷՊԷՃԵԱՆ

«ՆԵՐՈՂՈՒԹԻՒՆ՝ ՈՏՔՍ ՍԽԱԼՄԱՄԲ ՈՏՔԻԴ ՏԱԿ ԱՆՑԱԻ»

Որին մենք չբաւարարուեցանք քրէական ընթացիկ դատավարութեամբ, սակայն այլընտրանքի չգոյութեան պատճառով, մեր թուքերը կլլեցինք եւ որպէս այրած սրտի մխիթարանք, վստահեցանք Հունգարիոյ դատարանին:

Հունգարիան չունի յստակ բացատրութիւն, թէ ինչո՞ւ Սաֆարով կոչեցեալ ճիւաղը յանձնեց Ազրպէյճանին: Տակաւին յստակ չէ, թէ քաղաքական ի՞նչ նկատումներով, տնտեսական ի՞նչ հաշիւներով եւ կամ ալ ի՞նչ կաշառքով ձեռնարկեց այդ քայլին: Սակայն, ո՛չ քաղաքական առումով եւ ո՛չ ալ մարդկային չափանիշներով ան կրնայ ինքզինք արդարացնել:

Ութը տարի առաջ, Ազրպէյճանի նախագահը արդէն հերոսացուցած էր ճիւաղը եւ յստակօրէն յայտարարած էր, թէ ճիգ պիտի չխնայէ իր «հերոսը» ազատագրելու համար:

Որպէս մարդկային արժեչափ՝ շատ ուշագրաւ էր հայ ժողովուրդին ցասումը:

Իսկ Հունգարիոյ մարդկային չափանիշներուն արժեչափը մեզի համար կասկածելի չէր, անկախ քաղաքական եւ նիւթական հաշիւներէն:

Շա՛տ լաւ ըրինք Հունգարիոյ հետ մեր յարաբերութիւնները խզելով: Այդպիսի դաշնակից մը ալ պակաս թող ըլլայ, գէթ՝ եթէ չունի բաւարար զգացողութիւն կարեկցելու մեր ազգային տառապանքներուն հետ: Վստահ չենք տակաւին, թէ՝ Հունգարիոյ ժողովուրդն ալ պիտի դատապարտէ՞ իր պետական այրերը եւ թէ պիտի լռէ, ինչ որ համամտութեան նշան է:

Ազրպէյճան իր պետութեամբ եւ ժողովուրդով պատասխանատու է Սաֆարովին համար: Թէեւ ես համոզուած չեմ թէ ամբողջ ժողովուրդ մը կարելի է մարդասպան ըլլալ, սակայն երբ ժողովրդային խաւերէն կը յայտարարուի թէ՝ «եթէ հա՛յ է մեռնողը, հետեւաբար մարդասպանը հերոս է», ուստի պատասխանատուութիւնը ընդհանուրին է:

Մենք ունինք ժողովրդային առած մը, որ կ՚ըսէ թէ՝ «Եթէ խենթը խենթութիւն մը ընէ, պիտի այպանե՞նք զինք»: Այսինքն՝ բնական երեւոյթ է: Ուստի, ինչո՞ւ չենք համոզուիր, որ եթէ ճիւաղը «հերոսացնէ» մարդասպանը բնական երեւոյթ է այդ: Իսկ մենք կը մեղադրենք ճիւաղը, որ պարզապէս «հերոսացուցած» է իր զաւակը: Ճիւաղները դատապարտումներէ չեն հասկնար, տարբեր լեզուով պէտք է խօսիլ անոնց հետ: Ի՞նչ կը սպասէինք որ ընէին, յանկարծ ներողութի՞ւն խնդրէին...: Չենք հասկնար: Իսկ

եթէ Գուրգէն Մարգարեանը հզօր պետութեան մը զաւակը ըլլար ի՞նչ կ՚ըլլար Ազրպէյճանի վարչակարգին վիճակը արդեօք:

Հարցը Հայաստան, Հունգարիա եւ Ազրպէյճան եռեակին մէջ չ՚աւարտիր:

Արդեօք Գուրգէն Մարգարեան զբօսնելո՞ւ գացած էր Հունգարիա:

Ոչ, ՕԹԱՆ-ի կազմակերպած սեմինարին կը մասնակցէր ան իր ընկերակիցներուն հետ, որոնք կը ներկայացնէին մեր հայրենիքը: Արդեո՞ք ՕԹԱՆ-ը իր ամբողջական հզօրութեամբ զերծ պէտք էր մնար այս ճիւաղային արարքէն եւ միայն որպէս դէտ՝ հազիւ դատապարտումի ճիչ մը արձակէր: Ոչ, մեծ պատասխանատուութիւն կը ծանրանայ նաեւ ՕԹԱՆ-ի ուսերուն:

Հիմա գանք մեզի: Իբրեւ թէ մենք մեր ամբողջական ճիգերով մեր զաւակին տէր կանգնեցանք, մեր կարելին ըրինք մեր ազգային արժանապատուութիւնը փրկելու համար, եւ կարողութիւնը չունինք հզօր պետութեան մը պէս վարուելու: Ուստի, կը սպասենք հետագայ զարգացումներուն, որպէսզի դատապարտենք եւ այլն...

Շատ բարի, առանց ճամարտակելու խօսինք միայն ոչ թէ ինչ պէտք է ընենք, այլ՝ ինչ կրնա՞նք ընել. նաեւ ինչ կրնանք չընել կամ կրնայինք չընել:

Շարունակենք...

Այդ չարաբաստիկ «գործարքէն» ետք ՕԹԱՆ-ի գլխաւոր քարտուղարը մեր հայրենիք այցելեց, թերեւս մեր **«խաթրը»** առնելու, այսինքն ձեւով մը չարաբաստիկ «գործարքին» ազդեցութեան ճնշումը մեղմացնելու համար: Բնաւ ակնկալելի չէր որ այդքան դիւրութեամբ տեղի տանք եւ մեր արժանապատուութիւնը ներկայացնող մեր հերոսին հարցը փակուած նկատենք ՕԹԱՆ-ին հետ: Տակաւին ՕԹԱՆ-ի քարտուղարը չխօսած մեր նախագահը կ՚աճապարէ յայտարարել, թէ «Այս գործարքը պէտք չէ ազդեցութիւն ունենայ Հայաստանի եւ ՕԹԱՆ-ի յարաբերութիւններուն վրայ»: Ասիկա եղա՞ւ...

Դեռ մինչեւ ե՞րբ պիտի ըսենք «Ներողութիւն, վարպե՛տ ոտքս սխալմամբ ոտքիդ տակ անցաւ», երբ ինք արդէն ճզմած է ո՛չ թէ մեր ոտքը, այլ մեր սիրտը:

Ասիկա քաղաքական լայնախոհութեան արտայայտութիւն չէ, այլ՝ մեր ազգային արժանապատուութիւնը քաղաքական հաշիւներուն սիրոյն զոհել է: Եկէք հրաժարինք այդ կարծեցեալ լայնախոհ քաղաքականութենէն, որ կ՚ենթադրէ իբրեւ թէ՝ լռելով պիտի ընդարձակենք մեր արտաքին քաղաքական կապերու ծիրը, բայց եւ այնպէս մեր ազգային արժանապատուութիւնը կը լքենք երեսի վրայ:

Հարկ է ամբողջական ճիգերով մեր ազգային արժանապատուութեան տէր կանգնինք:

ՕԹԱՆ-ը պէտք է գիտակցի, որ Գուրգէն Մարգարեանը մեր ազգին զաւակն է, մեր ազգային արժանապատուութիւնն է: Մենք ալ պէտք է գիտակցինք, որ ՕԹԱՆ-ը մեզի չի նկատեր արժանավայել գործընկեր: Գէթ՝ բարձրաձայն ըսենք այս բոլորը աշխարհին եւ այն ատեն միայն սկսինք մեր ազգային հիմնահարցերուն լուծումներ որոնել:

ՄՈՎՍԷՍ Թ. ՀԵՐԿԵԼԵԱՆ

ՆՈՐ ՕՍՄԱՆԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ, ՍՈՒՐԻԱՆ ԵՒ ԼԻԲԱՆԱՆԸ

Միջին Արեւելքի քաղաքական ուժերու հաւասարակշռութիւնը 1979 թուականէն առաջ հիմնուած էր ծայրամասային երկիրներէ՝ Թուրքիայէն, Իսրայէլէն եւ Իրանէն կազմուած եռանկիւնին վրայ: 1979-ին, երբ Իրանի մէջ իսլամական յեղափոխութիւնը տապալեց Շահին իշխանութիւնը, այդ եռաթեւ հաւասարակշռութիւնը սահմանափակուեցաւ Թուրքիա-Իսրայէլ երկկողմ յարաբերութեամբ, որ Իրանի կորուստը հատուցելու համար աւելի ամրապնդուեցաւ: Տաւոսի «բախումէն» եւ «Ազատութեան» նաւատորմիղին դէմ յարձակումէն ետք, այդ հաւասարակշռութիւնը ծանր հարուած մը ստացաւ: Ակնատես դարձանք այն հեգնական իրավիճակին, որ 1993-էն ի վեր Հայաստանը շրջափակած Թուրքիան յանկարծ վերածուեցաւ Կազայի շրջափակման վերացումը պահանջող յառաջամարտիկի: Սակայն, Կազան ընդամէնը պատրուակ մըն էր: Թուրքիան վարուեցաւ այն համոզումով, որ ամերիկեան ուժերու Իրաքէն մօտալուտ հեռացումը յարմար առիթ մըն է այդ հեռացման պատճառով գոյանալիք բացը լեցնելու, շրջանին մէջ ղեկավարութիւն հաստատելու եւ այդպիսով «նոր օսմանականութեան» իր ծրագիրը իրագործելու:

Թրքական իշխանութիւնները քաջ գիտէին, որ շրջանի բանալին արաբական աշխարհի առանցքային հարցը եղող պաղեստինեան դատն էր, ուստի այդ դատին զօրակցող հակահրայէլեան կեցուածքներով սիրաշահեցան արաբ հանրութիւնը եւ փորձեցին օսմանեան կայսրութեան ժխտական պատկերը մոռացութեան մատնել: Թուրքիոյ իշխող եւ Օսմանեան կայսրութեան կարօտախտէն տառապող Արդարութիւն եւ բարգաւաճում կուսակցութեան նպատակն է Օսմանեան կայսրութեան սահմաններուն ոչ պաշտօնական վերականգնումը, այլ խօսքով՝ «Օսմանեան» համակարգի մը հաստատումը: Ահա թէ ինչու Էրտողան օրին կը յայտարարէր, որ «Կազան մեզի համար պատմական դատ մըն է»:

Թրքական «Հիւրրիյէթ» օրաթերթը հոկտեմբեր 2012-ին կը հաղորդէր, որ Թուրքիոյ արտաքին գործոց նախարար Ահմեթ Տաւութօղլու «Արաբական գարնան» մասին խօսելով յայտնած է, թէ անոր նպատակը «աւելի քան ամբողջ դար մը տեւած պատմական ժամանակաշրջանի մը» սրբագրումն է, իսկ 5 դեկտեմբեր 2010-ին «Ուաշինկթըն Փոսթ» օրաթերթին մէջ լոյս տեսած հարցազրոյցի մը ընթացքին, ան յայտարարած է, որ «եթէ Բրիտանիա հասարակապետութիւն մը ունի, ինչո՞ւ Թուրքիան Պալքաններու, Միջին Արեւելքի եւ Կեդրոնական Ասիոյ նման իր նախկին օսմանեան հողերուն վրայ իր ղեկավարութիւնը պէտք չէ վերակառուցէ»: Այս վերջին

գաղափարը կը նկատենք նաեւ Տաւութօղլուի 3 հոկտեմբեր 2012-ին «Ժազիրա» պատկերասփիւռի արբանեակային կայանին հետ հարցազրոյցին մէջ: Ան կը նշէ, թէ «Միջին Արեւելքի մէջ սահմանները արհեստական են, սակայն պիտի յարգենք այդ սահմանները»՝ աւելցնելով, որ «երկիրներու միջեւ մշակութային եւ տնտեսական յարաբերութեանց դիմաց սահմաններ պիտի չընդունինք»:

Տնտեսական գետնի վրայ, Թուրքիոյ նպատակն է շրջանին մէջ իր վերահսկողութեան տակ գտնուող ազատ առեւտուրի գօտիի մը ստեղծումը: Այդ նպատակով Անգարա Սուրիոյ հետ կնքեց ազատ առեւտուրի համաձայնութիւն մը, որ ուժի մէջ մտաւ 2007-ին: 2011-ին ուժի մէջ մտաւ Թուրքիա-Յորդանան ազատ առեւտուրի համաձայնութիւնը, իսկ նոյեմբեր 2010-ին Լիբանանի հետ կնքուած նոյնիմաստ համաձայնութիւնը տակաւին չէ վաւերացուած:

Բնականաբար, Ուաշինկթընի համար, ՕԹԱՆ-ի երկրորդ մեծագոյն բանակը ունեցող երկրի մը ղեկավարութեամբ միջինարեւելեան համակարգի մը ստեղծումը անընդունելի է, որովհետեւ այդ մէկը իր միջինարեւելեան քաղաքականութեան «սրբութիւն սրբոց»-ը եղող Իսրայէլի ապահովութեան համար մեծ վտանգ կը ներկայացնէ: Աւելին, Ուաշինկթընի կողքին եւ հաւանաբար անոր ներշնչումով՝ արաբական կողմը եւս Անգարայի նոր դերակատարութեան նկատմամբ վերապահութիւններ ունի: Օրին, դիւանագիտական աղբիւրներ լիբանանեան «Տիար» օրաթերթին յայտնեցին, որ արաբական կարգ մը վարչակարգեր Լիբանանի օրուան իշխանամէտ ուժերէն պահանջած են «Ազատութեան» նաւատորմիղին դէմ իսրայէլեան յարձակումէն ետք, թրքական կեցուածքին նկատմամբ զօրակցութեան փառատօններու կազմակերպման մէջ զուսպ մնալ, չչափազանցել եւ նոյնիսկ այդ կեցուածքը գովաբանող հաղորդագրութիւններ չհրապարակել:

2006-ին Կազայի դէմ Իսրայէլի յարձակումներէն ետք, ինչպէս նաեւ 29 յունուար 2009-ին՝ Զուիցերիոյ Տաւոս քաղաքին մէջ Տնտեսական միջազգային համախմբումին ընթացքին Թուրքիոյ վարչապետ Ռեճեփ Թայիփ Էրտողանի Իսրայէլի նախագահ Շիմոն Փերեսին նկատմամբ ցուցաբերած կեցուածքէն եւ հակահրայէլեան հետագայ կեցուածքներէն ետք, թրքական դրօշակի մահիկին եւ աստղին շուքը սկսաւ տարածուիլ արաբական աշխարհին վրայ: Թուրքիայէն փչող հովը սկսաւ մոռացութեան մատնել թուրքերու տիրապետութեան տակ արաբներուն կրած հալածանքներն ու սովը, ինչպէս նաեւ՝ նահատակներու յիշատակը: Տիրող մթնոլորտին մէջ շարժանկարներու եգիպտական «Էքօ Մեդիա» ընկերութիւնը ձեռնարկեց Սուլթան Համիտ Բ.ի եւ անոր տիրապետութեան տակ գտնուող Օսմանեան կայսրութեան վերջին օրերուն մասին ֆիլմաշարի մը նկարահանման: «Ժազիրա» պատկերասփիւռի կայանը՝ թրքական «worldbulletin.net» կայքէջը վկայակոչով հաղորդեց, որ ֆիլմաշարի բեմադրիչ Եասիլ Հաթիպիի վկայութեամբ, ֆիլմաշարը պիտի ներկայացնէ «թշնամիին կողմէ արաբական հողամասեր ներխուժումը կանխարգիլելու Սուլթան Համիտ Բ.ի պայքարը», իսկ նկարահանումին նպատակը «պատմական դէպքերը նոր սերունդին ճշգրիտ ձեւով փոխանցելն է»: Այլ խօսքով, նպատակը արաբական աշխարհի պատմութեան այդ ժամանակաշրջանի վերախմբագրումն էր:

Մինչ այդ, արաբական աշխարհի պատկերասփիւռի կայանները արդէն իսկ ողողուած էին թրքական ֆիլմաշարերով, որոնք կը շարունակեն մեծ ժողովրդականութիւն վայելել:

Թրքական «Վաթան» օրաթերթը յունուար 2010-ին հաղորդեց, որ միջին արեւելեան երկիրներու մէջ թրքական արտադրութիւններու սպառումը քաջալերելու համար թրքական իշխանութիւնները նշեալ ֆիլմաշարերը արտադրողներուն պիտի առաջարկեն իրենց ֆիլմաշարերուն մէջ օգտագործել թրքական արտադրութիւններ՝ այդպիսով դէպի Թուրքիա զբօսաշրջութեան կողքին նաեւ թրքական ապրանքներու ազդու քարոզչութիւն կատարելու համար, որովհետեւ թուրք դերասաններուն երկրպագուները պիտի ուզեն կրել իրենց «հերոսին» կամ «հերոսուհիին» հագուստը եւ բազմիլ անոր բազկաթոռին վրայ:

Իսրայէլի դէմ Թուրքիոյ բազմաթիւ յայտարարութիւնները, սակայն, գործնական որեւէ արտայայտութիւն չունեցան: Տաւոսի մէջ այդ յայտարարութիւններէն քանի մը օր ետք Իսրայէլ Թուրքիոյ յանձնեց առանց օդաչուի թռչող սարքեր եւ զինուորական կազմածներ: Իսկ 2010-ի մայիսի սկիզբը Տնտեսական համագործակցութեան եւ բարգաւաճման կազմակերպութեան անդամ 31 երկիրները, որոնց շարքին Թուրքիա, միաձայնութեամբ եւ առանց վերապահութեան ընդունեցին Իսրայէլի այդ կազմակերպութեան անդամակցութիւնը, հակառակ անոր, որ Պաղեստինեան իշխանութեան արտաքին գործոց նախարարութիւնը անդամ երկիրներէն խնդրած էր յետաձգել Իսրայէլի անդամակցութեան հարցը՝ նշելով, որ ատիկա Իսրայէլի կողմէ պաղեստինեան հողամասերու բռնագրաւումը ընդունիլ կը նշանակէ:

31 մայիս 2010-ին, դէպի Կազա մարդասիրական օժանդակութիւն փոխադրող «Ազատութեան» նաւատորմիղին մաս կազմող թրքական «Մաւի Մարմարա» նաւուն դէմ իսրայէլեան գործողութիւնը պատճառ դարձաւ, որ երկու երկիրներուն միջեւ լարուածութիւնը բարձրանայ եւ Թուրքիա Թել Աւիւի մէջ իր դեսպանը տուն կանչելու քայլին դիմէ: Ձեւական այդ քայլն ու թրքական կողմէն հնչած յայտարարութիւնները բաւարար եղան, որ ամբողջ արաբական աշխարհին մէջ իսրայէլեան յարձակումին դէմ ծաւալած բողոքի ցոյցերուն ընթացքին թրքական դրօշներ պարզուին եւ ցուցարարներ ու մինչեւ իսկ քաղաքագէտներ «եղբայրական» Թուրքիոյ պաղեստինեան դատին զօրակցող սնամէջ կեցուածքները գովաբանեն:

Իսրայէլի նկատմամբ իր խիստ կեցուածքին պատճառով Թուրքիան թէեւ Սուրիոյ եւ Իսրայէլի միջեւ ընթացող խաղաղութեան բանակցութեանց միջնորդի իր դերակատարութիւնը կորսնցուց, սակայն զայն փոխհատուցեց արաբական աշխարհին հետ տնտեսական եւ քաղաքական աւելի սերտ համագործակցութեամբ: Մասնաւորաբար Սուրիոյ հետ ռազմավարական բարձր մակարդակի համագործակցութեան ստեղծումով՝ ընթացք առաւ թուրք-սուրիական մեղրալուսին մը, որ վերջ գտաւ Սուրիոյ մէջ ստեղծուած տագնապին ծագումով: Զարգացում մը, որ Թուրքիոյ վարած «զերօ խնդիրներ» քաղաքականութեան դագաղին վերջին գամը գամեց:

«Արաբական գարնան» ծագումէն ետք, Էրտողան 1 փետրուար 2011-ին, իր կուսակցութեան խորհրդարանական խմբակցութեան առջեւ արտասանած խօսքին մէջ, Եգիպտոսի մէջ սկսած ժողովրդային շարժումին անդրադառնալով, յայտնեց, որ «եթէ մենք մեզի համար ժողովրդավարութիւն, բարգաւաճում, արդարութիւն եւ ազատութիւն կը պահանջենք, կ'ուզենք նաեւ, որ մեր եղբայրներն ալ զանոնք ունենան»: Այդպիսով թրքական իշխանութիւնները հրաժարեցան «Դրացիներու հետ զերօ խնդիրներ» սկզբունքէն, որուն ծիրին մէջ, արաբական աշխարհի իշխող վարչակարգերուն հետ անոնք կնքած էին ռազմավարական

բարձր մակարդակի համագործակցութեան բազմաթիւ համաձայնութիւններ: Անոնք այդ քաղաքականութիւնը որդեգրեցին մեկնելով այն համոզումէն, որ համաարաբականութեան, ինչպէս նաեւ Սուտանի եւ Աֆղանիստանի օրինակներով ներկայացող իսլամականութեան ընկերային արդարութեան, հաւասարութեան եւ ազատութեանց խոստումներու իրականացման մէջ արձանագրուած ձախողութիւններէն ետք, Միջին Արեւելքի մէջ պիտի ձեւաւորուի քաղաքական նոր համակարգ մը, որուն առանցքը պիտի կազմէ զարգացած, բազմամարդ եւ մինչ այդ լռութեան մատնուած երիտասարդ արաբներու նոր սերունդը: Համոզուած ըլլալով պատմական այդ ընթացքի անխուսափելիութեան, Թուրքիա կը փորձէ այդ համակարգը ձեւաւորել իր շահերուն եւ նպատակներուն համապատասխան ձեւով: Ահա այս ծիրին մէջ կարելի է տեղաւորել Անգարայի սուրիական ընդդիմութեան ցուցաբերած աջակցութիւնը:

ՍՈՒՐԻԱ

Սուրիական տագնապին նկատմամբ թրքական իշխանութեանց կեցուածքին պատճառով՝ սուրիական վարչակարգին հետ անոնց յարաբերութիւններուն մէջ լարուածութիւն ստեղծուեցաւ եւ, բնականաբար, նախապէս կնքուած բոլոր համաձայնագիրներն ալ գործելէ դադրեցան: Սուրիոյ մէջ Թուրքիոյ ծրագիրներուն գլխաւոր արգելքներն են Ռուսիան եւ Իրանը: Այդ պատճառով ալ ակնատես կը դառնանք մերթ Իրան-Թուրքիա յարաբերութեանց եւ մերթ Ռուսիա-Թուրքիա յարաբերութեանց մէջ լարուածութեան բարձրացման: Թուրքիոյ համար մտահոգիչ այս ազդակներուն կողքին գոյութիւն ունի նաեւ քրտական ազդակը:

Սուրիական տագնապի ստեղծումէն ետք կազմուած Քրտական Ազգային խորհուրդը, յունուար 2012-ին, սառեցուց սուրիական ընդդիմութեան տարբեր պլոքներուն՝ Սուրիոյ Ազգային խորհուրդին, Ժողովրդավարական փոփոխութեան համակարգումի ազգային խորհուրդին եւ Յանուն ժողովրդավարական փոփոխութեան Դամասկոսի հռչակագիրին իր անդամակցութիւնը, որովհետեւ ընդդիմադիր երեք պլոքներուն հետ Սուրիոյ մէջ քրտական հարցին ինքնորոշման իրաւունքի եւ միացեալ Սուրիոյ մը ծիրին մէջ ժողովրդավարական լուծում մը գտնելու փորձերը ձախողեցան: Բազմաթիւ քիւրտեր, մասնաւորաբար Ժողովրդավարական Միութիւն կուսակցութեան համակիրները Սուրիական ազատ բանակը կը նկատեն Թուրքիոյ հաշուոյն գործող իսլամական ուժեր, իսկ վերջինս ալ քրտական կուսակցութիւնը կը նկատէ ՔԱԿ-ի մէկ թեւը: Գոյութիւն ունին նաեւ Քրտական ազգային խորհուրդին եւ Ժողովրդավարական միութիւն կուսակցութեան միջեւ լարուածութիւններ, որոնք իրենց մէջ միջքրտական բախումներու վտանգը կը պարունակեն:

Սուրիոյ քաղաքացիական պատերազմի տեսադաշտին վրայ գործող զինեալ խմբաւորումներէն է քրտական խմբաւորումը, որ կազմուած է Սուրիական ժողովրդավարական Միութիւն կուսակցութեան անդամ եւ Իրաքէն շրջան թափանցած ՔԱԿ-ի զինեալներէ: Սուրիոյ մէջ տիրող առարկայական պայմանները երկրի քիւրտ բնակչութեան առիթ ընծայեցին՝ Իրաքի հետ սահմանային անցքերուն ճամբով անմիջական կապ հաստատելու Հիւսիսային Իրաքի քրտական ինքնավար շրջանի իրենց եղբայրներուն հետ: Սուրիոյ եւ Իրաքի քիւրտերուն միջեւ ստեղծուած տարածքային չակերտեալ ամբողջա-

կանութիւնը քրտական հարցին համար այնքան կարեւոր է, որ օգոստոս 2012-ին փեշմերկաները արգելք հանդիսացան այդ սահմանային անցքերը իր հսկողութեան տակ առնելու նպատակով իրաքեան բանակի յառաջխաղացքին: Երկու կողմերուն միջեւ բախում մը կարելի եղաւ կանխարգիլել շնորհիւ ամերիկեան միջամտութեան:

Սուրիական տագնապի ներկայ կացութեան մէջ, առնչակից անմիջական կողմերը՝ սուրիական կառավարութիւնն ու ընդդիմութիւնը կը փորձեն քիւրտերը սիրաշահիլ. առաջինը կարգ մը շրջաններ անոնց զիջելով, իսկ երկրորդը՝ Սուրիոյ ազգային խորհուրդի քիւրտ նախագահ մը ընտրելով: Քիւրտերու նկատմամբ Սուրիոյ տագնապին առնչակից անմիջական կողմերուն եւ անոնց հովանաւորներուն ցուցաբերած «հետաքրքրութիւնը» անհամեմատ կերպով կը զօրացնէ քիւրտերուն դիրքը՝ անոնց առիթը ընծայելով երկու ճամբարներու մրցակցութիւնը քաջալերելով առաւելագոյն շահեր ապահովելու, ինչ որ լարախաղացութեան նման նուրբ խաղ մըն է, որ խիստ զգուշութիւն կը պահանջէ, այլապէս քիւրտերը տագնապին գլխաւոր յաղթականը ըլլալու փոխարէն կրնան մեծ վնասներ կրել:

Քրտական ազդակը բնականաբար կը մտահոգէ Թուրքիան, որովհետեւ Թուրքիոյ մէջ գործող ՔԱԿ-ի, իրաքեան փեշմերկաներու, Սուրիոյ քրտական միլիսներու իրարու միացումը, ըստ իսրայէլեան «Տեպքա» կայքէջին, 225 հազար զինեալներէ բաղկացած ուժ մը կը կազմէ: «Տեպքա» կ'աւելցնէ, որ այդ զարգացումէն մտահոգուած Թուրքիոյ գաղտնի սպասարկութիւնը՝ ՄԻԹ-ը ցուցմունք ստացած է քրտական շրջաններու մէջ յառաջացնելու թիւրքմենական երկու միլիսներ՝ Մեհմեթ աշխարհակալի ջոկատներ զինեալ խմբաւորումն ու Սուլթան Ապտիլ Համիտի ջոկատներ խմբաւորումը: Երկու ջոկատները ներկայիս կը մասնակցին Հալէպի մէջ ընթացող ճակատամարտերուն:

Սուրիական տագնապին մէջ Թուրքիոյ այս տարողութեամբ ներքաշուածութիւնը, Ապտիլ Համիտի նման տխրահռչակ սուլթաններու անունը կրող զինեալ խմբաւորումներու կազմութիւնն ու ընդհանրապէս սուրիական զինեալ ընդդիմութեան թրքական զօրակցութիւնը սուրիահայութեան համար բարիք չի խոստանար: Քաղաքացիական պատերազմի մը պայմաններուն մէջ, Սուրիոյ այլ քաղաքացիներուն նման, հայերու ունեցած զոհերն ու կրած վնասները եթէ բնական կը թուին, անդին կարելի չէ բացառել հայկական գաղութի անվտանգութեան դէմ թրքական ներշնչումով արարքներու գոյութիւնը: Հարցը այն է, որ իր պապենական հողերուն սահմանամերձ եղող սուրիահայ համախումբ կեանքով ապրող գաղութի բնական ու տարատեսակ ներուժը ազատ պայմաններու մէջ գործող ապագայ Սուրիոյ մը մէջ կրնայ ծաղկիլ. հաւանականութիւն մը, որուն առաջքը առնելը կը բխի Անգարայի շահերէն, որովհետեւ Թուրքիա, իր անմիջական հարեւանութեամբ ապրող երկրորդ լիբանանահայութեան մը ստեղծումը չ'ուզեր:

ԼԻԲԱՆԱՆ

Ինչ կը վերաբերի Լիբանանի, 1989-ին պատահաբար յայտնաբերուեցաւ, որ Լիբանանի մէջ գոյութիւն ունի թրքական համայնք մը, որ տարածուած է Հիւսիսային Լիբանանի Աքքար գաւառի Քաուշարա եւ Այտամուն գիւղերուն մէջ, Պաալպեք գաւառի Շեյմիէ, Տորիս, Նանանիէ, Ատտուս, Հատիտիյէ եւ Էլ Քաա գիւղերուն, ինչպէս նաեւ Թրիփոլիի եւ մայ-

ղաքաղաք Պէյրութի մէջ: Այսօր արդէն կը խօսուի 30-40 հազարնոց թրքական համայնքի մը մասին, որ այժմ թրքական իշխանութեանց բացայայտ եւ լայն աջակցութեան միջոցով կը գտնուի ինքնակազմակերպման փուլի մէջ, սակայն անոնք միատարր զանգուած մը չեն, այլ՝ բաղկացած են թիւրքմեններէ, չերքեզներէ, Կրետէի եւ Անատոլուի թուրքերէ, որոնք տարբեր պայմաններու տակ եւ տարբեր ժամանակներու մէջ Լիբանան հասած են գլխաւորաբար 1516-ին, Սուլթան Սելիմի օրով Օսմանեան կայսրութեան կողմէ Լիբանանի գրաւումէն ետք: Կարգ մը պատմաբաններ մինչեւ իսկ կը պնդեն, որ անոնց Լիբանանի մէջ ներկայութիւնը մեմլուքներու տիրապետութեան օրէն է:

Լիբանանի թուրքերուն մեծամասնութիւնը օգտուեցաւ 1994-ի հպատակութեան օրինագիծէն եւ ստացաւ լիբանանեան քաղաքացիութիւն, պահելով նաեւ թրքական հպատակութիւնը: 2002-ին, Թուրքիոյ մէջ իշխանութեան հասաւ Արդարութիւն եւ բարգաւաճում կուսակցութիւնը, որ մեծ ջանքեր ի գործ դրաւ արաբական աշխարհի մէջ ցրուած թրքական բեկորները գտնելու եւ կազմակերպելու համար: Ի զուր չէ, որ Միջին Արեւելքի ռազմավարական հարցերու ուսումնասիրութեան թրքական կեդրոնը «մոռցուած թուրքեր» կ'անուանէ զանոնք եւ փետրուար 2010-ին անոնց մասին կը պատրաստէ թղթածրար մը:

Լիբանանի մէջ այսօր կը գործեն լիբանանեւթրքական երկու ընկերակցութիւններ եւ Պէյրութի թուրքերը համախմբող մէկ միութիւն:

1) Լիբանանեւթրքական բարեկամութեան ընկերակցութիւնը (The Lebanese Turkish Friendship Association) մասնաճիւղեր ունի Պէյրութի, Սայտայի եւ Աքքարի գիւղերուն մէջ, անոր փոխնախագահն է Թրիփոլիի քաղաքապետական խորհուրդի անդամ Օմար Թատմորին: Վերջինիս ջանքերով Պաալպեք, Մինա եւ Թրիփոլի քաղաքները Թուրքիոյ Պերկամա (յուլիս 2008), Քուսատասի (նոյեմբեր 2008) եւ Գոնիա (փետրուար 2009) քաղաքներուն հետ քոյր քաղաքներ հռչակուած են: Այս ընկերակցութիւնը հոկտեմբեր 2010-ին յայտարարութեամբ մը դատապարտեց Էրտողանի Լիբանան այցելութեան առիթով Պէյրութի Նահատակաց հրապարակին վրայ լիբանանահայութեան կատարած բողոքի ցոյցը:

2) Լիբանանեւթրքական ընկերակցութիւնը (Lebanese Turkish Association) աւելի նոր ընկերակցութիւն մըն է եւ աւելի ծաւալուն գործունէութիւն մը ունի: Անոր նախագահն է Թրիփոլիէն Զահեր Սուլթանը, որ Անգարայի համալսարանէն վկայուած է: Ան կը խոստովանի, որ իր ընկերակցութիւնը հիմնուած է թրքական դեսպանատան քաջալերանքով:

3) Լիբանանի մէջ գործող ամէնէն կազմակերպ միութիւնը Ապագայի Երիտասարդական ընկերակցութիւնն է (Future Youth Association), որ հիմնուած է 1997-ին եւ որուն կեդրոնը կը գտնուի Պէյրութի Ուաթուաթ թաղամասին մէջ: Միութիւնը կը կազմակերպէ թրքերէնի դասընթացքներ՝ Թուրքիոյ կրթական նախարարութեան կողմէ տրամադրուած ուսուցիչներով, կը յաւակնի խօսիլ Լիբանանի «80 հազար» թուրքերուն անունով եւ ունի քաղաքական դերակատարութեան ստանձնման յստակ ակնկալութիւններ: Ըստ լիբանանեան «Ախպար» օրաթերթին, միութեան պատասխանատուներէն մէկը 2010-ի ձմեռը «Մուսթաքպալ» հոսանքի ընդհանուր քարտուղար Ահմատ Հարիրիի հետ տեսակցութեան մը ընթացքին պահանջած է բաժին ունենալ երեսփոխանական յառաջիկայ ընտրութիւններուն մէջ: «Մենք պիտի չընդունինք միայն ընտրել, այլ՝ պիտի պահանջենք նաեւ

ընտրուիլ», ըսած է ան՝ աւելցնելով, որ «ինչո՞ւ 120 հազար հաշուող հայերը կառավարութեան մէջ երկու նախարար ունին, իսկ 80 հազար թուրքերը ոչ մէկ ներկայացուցիչ: Գոնէ հայերուն տրուածին կէսը տուէք մեզի»:

2006-ի Լիբանան-Իսրայէլ յուլիսեան պատերազմէն եւ 2008-ի Կազայի դէմ իսրայէլեան յարձակումէն ետք Թուրքիոյ հակաիսրայէլեան կեցուածքները արժանացան Պէյրութի մէջ քաղաքական շրջանակներու ջերմ ընդունելութեան եւ անմիջապէս Անգարայի դիմաց դռները բացուեցան: Արդէն 2002-ին ստեղծուած էր Թուրքիա-Լիբանան առեւտրական ընկերակցութիւնը, որուն յաջորդած էր Լիբանանի վարչապետ Ռաֆիք Հարիրիի 2004-ի եւ վարչապետ Ֆուատ Սինիորայի 2008-ի Թուրքիա այցելութիւնները: Տնտեսական գետնի վրայ, 2006-2008 տարիներուն թրքական արտադրութիւններու Լիբանան ներածումը աւելցաւ 150 առ հարիւրով, իսկ Թուրքիա այցելող լիբանանցիներուն թիւը տարեկան 14 հազարէն բարձրացաւ 50 հազարի: Այժմ Լիբանանէն Պոլիս գոյութիւն ունի օրական վեց թռիչք: 2010-էն ի վեր երկու երկիրներու միջեւ մուտքի արտօնագիրներու դրութիւնը ջնջուած է: Ըստ Թուրքիոյ զբօսաշրջութեան նախարարութեան տուեալներուն, 2010-էն սեպտեմբեր 2012-ի աւարտը երկարող ժամանակամիջոցին Թուրքիա այցելած լիբանանցիներուն թիւը 10.3 առ հարիւրի աճ մը արձանագրած է՝ հասնելով 112,825-ի: «Թուրքիան շրջանցած է Եգիպտոսը, իբրեւ լիբանանցիներու նախընտրած այցելութեան վայրը», կ՚ըսէ Էլի Նախխալ, որուն զբօսաշրջական ընկերութեան եկամուտին 70-էն 80 առ հարիւրը դէպի Թուրքիա այցելութիւններն են:

Զբօսաշրջութենէն անկախ, Թուրքիա իր 80 միլիոն բնակչութեան, ինչպէս նաեւ թրքախօս եւ Եւրոպական Միութեան անդամ երկիրներ կամուրջ ըլլալու հանգամանքով կը հետաքրքրէ լիբանանցի գործարարները եւ դրամատուները: Ըստ լիբանանեան մաքսատնային իշխանութեանց, 2010-էն 2011 Թուրքիայէն Լիբանան ներածումները բարձրացած են 36.4 առ հարիւրով՝ հասնելով 945.2 միլիոն տոլարի, իսկ Լիբանանէն Թուրքիա արտածումները բարձրացած են 14.4 առ հարիւրով՝ հասնելով 281.8 միլիոն տոլարի:

2006-ի յուլիսեան պատերազմէն ետք, թրքական պետական եւ ոչ պետական կազմակերպութիւնները 20 միլիոն տոլարի մարդասիրական օժանդակութիւններ տրամադրեցին Հարաւային Լիբանանի գաղթականներուն, հիւանդանոցներու նորոգութեան, 20 «պատրաստ դպրոցներ» հաստատեցին Սայտայի, Սուրի եւ Թրիփոլիի մէջ, ինչպէս նաեւ 600 զինուորներէ բաղկացած ուժով մը իրենց մասնակ-

դիր կեցուածքներուն պատճառով խաղաքարտերը խառնուած են: Սիւննի քաղաքական գլխաւոր ուժը՝ «Մուսթաքպալ հոսանքը», ինչպէս նաեւ սիւննի իսլամական արմատական ուժեր սուրիական վարչակարգին հակադրուած են, սակայն շիիները, գլխաւորութեամբ Հըզպալլայի եւ Ամալ շարժումին, վարչակարգին կողքին կը կանգնին:

Մայիս 2012-ի վերջաւորութեան, դէպի Իրան ուխտագնացութենէ մը վերադարձին, Սուրիոյ մէջ 11 շիի լիբանանցիներու առեւանգումը, ինչպէս նաեւ Դամասկոսի մէջ շիի Մըքտատ աշիրեթի անդամի մը սուրիական զինեալ ընդդիմութեան կողմէ առեւանգումը հակաթուրք որոշ տրամադրութիւններ ստեղծեց շիիներու մօտ: Առեւանգումներուն մէջ Թուրքիոյ գաղտնի սպասարկութեան դերակատարութեան շուրջ կասկածները եւ առեւանգեալներու ազատ արձակման բանակցութիւններուն մէջ թրքական կողմին անպարկեշտ կեցուածքը շիիները մղեց Լիբանանի մէջ գտնուող երկու թուրք քաղաքացիներ առեւանգելու: Հետագային լիբանանեան բանակը ազատեց Թուրքիոյ քաղաքացիները:

Դէպքերու նման զարգացում մը հեգնական է, որովհետեւ երբ Հըզպալլա Պէյրութի Հարաւային արուարձանին մէջ «Մաւի Մարմարա»-ի դէմ իսրայէլեան յարձակումին առթիւ Թուրքիոյ զօրակցութեան մեծ հաւաք կը կազմակերպէր կամ Էրտողան Պէյրութի մէջ հերոսի մը նման կը դիմաւորուէր, թուրքերուն վստահելէ զգուշացնող լիբանանահայութեան կոչերը անտեսուեցան:

Թէ՛ Սուրիոյ եւ թէ՛ Լիբանանի պարագային այնպէս կը թուի, թէ ճիշդ է այն խօսքը, որ ամէն մարդ իր քսակէն կը սորվի:

Վ. ԷՄՄԻԵԱՆ

ցութիւնը բերին Հարաւային Լիբանանի մէջ ՄԱԿ-ի խաղաղապահ ուժերու՝ ՖԻՆԻԷԼ-ի առաքելութեան:

Յունուար 2010-ին երկու երկիրները ստորագրեցին առողջապահութեան, երկրագործութեան, անտառամշակման, զինուորական գործակցութեան, փոխադրամիջոցներու եւ կրթութեան մարզի վերաբերող 6 համաձայնագիրներ: Անոնք ջնջեցին երկու երկիրներ մուտքի արտօնագիրներու դրութիւնը, իսկ նոյեմբեր 2010-ին կողմերը ստորագրեցին 2 նոր համաձայնագիրներ՝ տնտեսութեան, բարձր մակարդակի արհեստագիտութեան, եւ մարդկային պաշարներու օգտագործման վերաբերեալ: Նոյն ամիս, Պէյրութ եւ Պոլիս հռչակուեցան «քոյր» քաղաքներ: Յունիս 2012-ին լիբանանեան կառավարութիւնը Լիբանանի ելեկտրականութեան մատակարարման համար թրքական ընկերութեան մը հետ համաձայնութիւն կնքեց: Սեպտեմբեր 2012-ին երկու երկիրներու երկրագործութեան նախարարները համաձայնութիւն մը գոյացուցին դէպի Թուրքիա լիբանանեան արտադրումները տուրքերէ զերծ պահելու համար: Համաձայնութիւն մը, որ տակաւին չի գործադրուիր: Համաձայնութեան նպատակը սուրիական տագնապին ժխտական ազդեցութեան մեղմացումն է:

Ներկայիս, Սուրիոյ տագնապին նկատմամբ Թուրքիոյ կեցուածքին, ինչպէս նաեւ լիբանանեան քաղաքական տարբեր ուժերու այդ տագնապին նկատմամբ իրարու հակա-

«21-ՐԴ ԴԱՐՈՒ ԸՆԿԵՐՎԱՐՈՒԹԻՒՆ»-Ը ԵՒ ԱՆՈՐ ԳԱՂԱՓԱՐԱԿԱՆ ԻՐԱՅԱՏԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Ընկերվարական միտքը եւ ընդհանրապէս ձախակողմեան շարժումը պատմութեան տեւողութեան զանազան մեկնաբանութիւններու դուռ բացած են. զանազան եւ տարբեր ընկերվարական տեսութիւններ մէջտեղ եկած են: Տեսական մտքի զարգացման հետ, ժամանակի ընթացքին ի յայտ եկած են նաեւ ընկերվարութեան զանազան դպրոցներ, ինչ որ ցոյց կու տայ ձախակողմեան մտքին կենսունակութիւնը եւ անոր կարողութիւնը՝ մարդկութիւնը յուզող տագնապներուն դեղատոմսերը գտնելու առումով մնայուն փնտռտուք կատարելու:

«21-րդ դարու ընկերվարութեան» տեսաբան Հայնց Տիթրիխ

Անկասկած, իբրեւ ընկերվարական մտքի զարգացման ժամանակակից հիմնական հանգրուաններէն մէկը կը ներկայանայ այսպէս կոչուած «21-րդ դարու ընկերվարութիւն»-ը՝ թէ՛ տեսական առումով եւ թէ՛ մանաւանդ այդ տեսութեան գործնականացման իմաստով: 1991-ին, Խորհրդային Միութեան անկումը եկաւ խոր ցնցումի ենթարկելու ձախակողմեան միտքը: Արեւմուտքի մէջ նոր ազատական բազմաթիւտեսաբաններ եկան «աւետելու» ընկերվարութեան ընդմիշտ մահը: 1992-ին, ամերիկացի քաղաքագէտ եւ տեսաբան Ֆրանսիս Ֆուքույամա իր «Պատմութեան վախճանը եւ վերջին մարդը» («Տի էնտ աֆ հիսթըրի էնտ տը լասթ մեն») խորագրեալ գիրքին մէջ յառաջ կը մղէր այն վարկածը, որ Արեւմուտքի մէջ գոյութիւն ունեցող ազատական ժողովրդավարութեանց եւ շուկայական դրամատիրութեան աշխարհով մէկ սփռումն ու համապատասխան արժէքային համակարգի որդեգրումը կրնան վերջակետը ըլլալ մարդկութեան ընկերային-մշակութային եղափոխութեան եւ դառնալ վերջնական ձեւը մարդկային կեանքի կառավարման: Բայց անշուշտ խորհրդային փորձին ձախողութիւնը չէր նշանակեր, որ ընկերվարութիւնը ինքնին մեռած է, որովհետեւ նախկին Խորհրդային Միութեան մէջ կիրարկուածը ընկերվարական խեղաթիւրուած տարբերակի մը փորձն էր պարզապէս:

Եւ ահաւասիկ մենք կը տեսնենք, որ այն ժամանակաշրջանին, երբ Ֆուքույամա եւ նոր ազատական տեսաբաններ իրենց մտամարզանքները կ'ընէին դրամատիրական կացութաձեւի վերջնական յաղթանակին մասին, դարձեալ Արեւմուտքի մէջ երեւան կու գային այս անգամ ձախակողմեան տեսաբաններ, որոնք լրջօրէն սեղանի վրայ կը դնէին խորհրդային փորձի ձախողութեան պատճառները քննարկելու հարցը, գործնական ելքեր կը փնտռէին ձախակողմեան շարժումը վերակենդանացնելու համար:

Այս տեսաբաններէն ամէնէն յայտնին գերմանացի ընկերաբան Հայնց Տիթրիխն է, որ 1996-ին հրապարակեց «21-րդ դարու ընկերվարութիւն» եզրը եւ այս եզրին աշխուժ քարոզչութիւնը կատարեց 2000 թուականէն սկսեալ՝ մասնաւորաբար լատինամերիկեան երկիրներուն մէջ: Գերմանացի ձախակողմեան ընկերաբանը եւ քաղաքական վերլուծաբանը 1977-էն ի վեր ընկերաբանութեան եւ մեթոտաբանութեան դասախօս է Մեքսիքոյի կարեւորագոյն համալսարաններէն մէկուն

մէջ: Այդ ժամանակաշրջանէն ի վեր ան մեծ հետաքրքրութիւն ցուցաբերած է Հարաւային Ամերիկայի քաղաքական իրադարձութիւններուն եւ ընկերային շարժումներուն նկատմամբ՝ անոնց ընթացքը վաւերագրելով: Ան ունի աւելի քան 30 աշխատութիւն Լատին Ամերիկայի տագնապներուն, համաշխարհային ընկերութեան եւ 20-րդ դարը դրոշմած գաղափարական հակասութիւններուն մասին:

Գաղափարական եւ տեսական մարզերուն մէջ Տիթրիխի ունեցած նպաստը կը ներկայացնէ ամէնէն վաւերական աղբիւրը՝ վերլուծելու Խորհրդային Միութեան անկումէն ետք յառաջացած հակադրամատիրական մարքսական եւ ձախակողմեան շարժումներուն տեսական եւ գործնական փորձը: Իր «21-րդ դարու ընկերվարութիւնը» աշխատութեան մէջ ան կը բացատրէ նոր ընկերվարութեան տեսական հիմքը, որուն գործնական կիրարկումը գլխաւորաբար տեսանելի կը մնայ Վենեզուելայի նախագահ Հիւկօ Չաւեզի իշխանութեան հասնելէն ետք երկրին մէջ սկսած յեղափոխական հոլովոյթին ընդմէջէն:

Տիթրիխ կը նկատուի անպաշտօն խորհրդականը Պոլիվարեան զարգացման գործընթացի ծրագիրին, որ կը գործադրուի Վենեզուելայի նախագահ Չաւեզի կողմէ: Ըստ «21-րդ դարու ընկերվարութեան» տեսութեան, ո՛չ «ճարտարարուեստական դրամատիրութիւն»-ը, ո՛չ ալ մարքսեան ընկերվարութիւնը կրցան լուծել մարդկութեան հրատապ խնդիրները, ինչպէս՝ աղքատութիւնը, անօթութիւնը, շահագործումը, տնտեսական ճնշումը, սեռային եւ ցեղային խտրականութիւնը, բնական պաշարներու ոչնչացումը, եւ վերջապէս՝ իրապէս մասնակցողական ժողովրդավարութեան բացակայութիւնը, տրուած ըլլալով, որ որոշումը տալու հոլովոյթին մէջ ժողովուրդի տարբեր խաւերու մասնակցութիւնը ապահովող մասնակցողական այդ ժողովրդավարութիւնն է (եւ ոչ թէ ներկայացուցչականը) ժողովրդավարութեան բարձրագոյն ձեւը:

Տիթրիխի համաձայն, ներկայիս աշխարհի վրայ գոյութիւն ունեցող կացութաձեւը, ընկերային-տնտեսական համակարգը, կառավարման ձեւը պէտք է փոխարինուի որակապէս տարբեր համակարգով: Ան կ՚ըսէ, որ «21-րդ դարու ընկերվարութեան» ծրագիրը անհրաժեշտաբար յեղափոխական ծրագիր է, սակայն այս յեղափոխութիւնը պէտք է հանգրուանային հոլովոյթ մը ըլլայ եւ ոչ թէ իրագործուի բռնութեամբ, պէտք է նկատի առնել նաեւ այն զգայուն պարագան, որ այն կառոյցները եւ հասկացողութիւնները, զորս գոյութիւն ունին այսօր, ստեղծուած են հազարաւոր տարիներու վրայ երկարող փորձերու եւ սխալներու հիման վրայ, անոր համար ալ անոնք չեն կրնար փոխուիլ վերէն վար գործադրուած յանձնարարականներով, ինչպէս որ ցոյց տուաւ Խորհրդային Միութեան փորձը: Իւրաքանչիւր լայնածաւալ ընկերային յեղափոխութիւն, որ կ՚ուզէ յաջողիլ, պէտք է տուեալ ծրագիրին ունենալիք շահին առնչութեամբ լաւապէս իրազեկուած համոզումի մը արդիւնքը ըլլայ, քան թէ պետական ուժի եւ հալածանքի կիրարկման արդիւնքը: Այս յեղափոխութիւնը պէտք է յառաջանայ գլխաւորաբար վերը նշուած մասնակցողական ժողովրդավարութենէն՝ քաղաքացիներուն համար ապահովելու համար ուժը, կրթութիւնը եւ գիտութիւնը՝ ընկերութեան զարգացման եւ միջազգային համագործակցութեան նպատակով:

2007 թուականին Գերմանիոյ Ռոթենպուրկ քաղաքին մէջ «21-րդ դարու ընկերվարութեան» նիւթին մասին ներկայացուած դասախօսութեան մը ընթացքին Հայնց Տիթրիխ ի միջի այլոց կը նշէ, որ եթէ կ՚ուզենք նոր քաղաքակրթութիւն ստեղծել, ապա կարիքը ունինք որակապէս տարբեր նոր տնտեսակարգի մը: Այսօր մեր ունեցած շուկայական տնտեսութիւնը, որ կը գտնուի իր դրամատիրական հանգրուանին մէջ, ունի շուրջ 5000 տարուան պատմութիւն եւ ամբողջատիրական երեւոյթի մը վերածուած է: Եթէ մենք կ՚ուզենք յետդրամատիրական ընկերութիւն ստեղծել, ապա կարիքը պիտի ունենանք յետդրամատիրական տնտեսութեան, ինչ որ կը նշանակէ, որ պէտք է վերացնենք շուկայական տնտեսութիւնը: Ընկերվարութիւնը այլեւս չի նշանակեր այն ինչ որ 1920-ական եւ 1930-ական թուականներուն մարդիկ կը մտածէին, այսինքն՝ այնպէս չէ, որ անձնական սեփականութիւնը վերացնելով ինքնա-

բերաբար ընկերվարութիւն կերտած կ՚ըլլանք, ասիկա հարցի պարզեցում է: Ո՛չ ալ պարզապէս համագործակցականներու ստեղծումը մեզ պիտի հասցնէ ընկերվարութեան: Ուրեմն ճիշդ ի՞նչ է ընկերվարական տնտեսութիւնը: Անիկա այն է, որ շուկայական տնտեսութեան մէջ գոյութիւն ունեցող շահագործումի շղթաները փշրուին:

Եւ այստեղ Տիթրիխ կը խօսի ժողովրդավարական-ընկերվարական ծրագրուած տնտեսութեան անցնելու անհրաժեշտութեան մասին: Տնտեսութիւն մը, որուն ծրագրաւորումը կատարուի նոյնինքն աշխատաւորներուն կողմէ՝ արտադրութեան վերաբերող որոշումներուն մէջ անոնց ժողովրդավարական մասնակցութեան միջոցով: Տիթրիխ ծրագրուած տնտեսութեան անցնելու համար օժանդակ հիմնական տարրերէն մէկը կը նկատէ նաեւ ներկայիս ճարտարարուեստի ու մանաւանդ տեղեկատուական արհեստագիտութեան մարզին զարգացումը: Հետեւաբար եթէ այս բոլոր բաները ի մի բերենք, պիտի ապրինք տեղեկատուական-արհեստագիտական համակարգի մը մէջ, ուր առարկայական պայմանները հազար անգամ աւելի ձեռնտու են ընկերվարութեան համար, քան որեւէ այլ ժամանակ: Սակայն ատիկա բաւական բարդ առաքելութիւն մը պիտի ըլլայ եւ բաւական երկար ժամանակի պիտի կարօտի այդ առաքելութիւնը աւարտելը:

Եւ ամէնէն կարեւորը, ըստ Տիթրիխի տեսութեան, այն է, որ պէտք է մէկդի դնել այն ցնորքը, որ պիտի ըլլայ յեղափոխութեան մէջ ծնած նոր տեսակի մարդ անհատ: Այն, որ պիտի ըլլան նոր մարդիկ, նոր յեղափոխութիւն եւ մարդոց վերափոխում, անոնք պիտի դադրին այլ մարդոց նկատմամբ դաւեր լարել, պիտի դադրին եսասէր ըլլալ եւ այլն, ասիկա մտածումի իտէալապաշտ ձեւ մըն է եւ ներմուծում մըն է կաթողիկէ աստուածաբանութեան այն մտքէն, որ անգամ մը որ մեղաւորը հանդիպի Սուրբ Կոյսին, ապա սուրբի պիտի վերածուի եւ ամբողջական վերափոխում ապրի: «Այս միտքը ոչ գիտական ձեւով ներմուծուած է ընկերվարական տեսութեան մէջ եւ պէտք է ձերբազատիլ անկէ: Մենք պէտք է գիտնանք, որ նախանձութիւնը, ուժ ձեռք ձգելու հետամուտ ըլլալը, նիւթական հարստութիւնը եւ այլն, այս բոլորը զօրաւոր խոչընդոտներ պիտի ըլլան նոր ընկերութեան առջեւ», կ՚ընդգծէ Տիթրիխ իր ներկայացուցած դասախօսութեան ընթացքին:

Ինչպէս վերը ըսինք արդէն, «21-րդ դարու ընկերվարութեան» հիմնական գաղափարները ներկայիս որդեգրուած են Վենեզուելայի նախագահ Հիւկօ Չաւեզի կողմէ եւ մաս կը կազմեն անոր ղեկավարած Պոլիվարեան յեղափոխութեան սկզբունքներուն: Չաւեզ առաջին անգամ ըլլալով «21-րդ դարու ընկերվարութեան» մասին համաշխարհային մակարդակի վրայ արտայայտուեցաւ 2005 թուականին՝ Համաշխարհային ընկերային ֆորումին ընթացքին: Այս գաղափարները ներկայիս մեծապէս կիրարկելի են նաեւ Պոլիվիոյ եւ Էքուատորի մէջ: «21-րդ դարու ընկերվարութեան» գաղափարներուն հիման վրայ ստեղծուած է նաեւ «Ամերիկաներուն համար պոլիվարեան այլընտրանք» անունով կազմակերպութիւնը, որ կը նպատակադրէ համախմբել ընկերային փոփոխութեան հաւատացող երկիրները:

Այս կարճ անդրադարձին ընդմէջէն մենք կը նպատակադրէինք ներկայացնել վերջին գոնէ տասը տարիներուն ընթացքին Հարաւային Ամերիկայի երկիրները փոթորկած ընկերային շարժումներուն գաղափարական ենթահողին կարգ մը իւրայատկութիւնները: Այդ ընկերային եւ ձախակողմեան շարժումները առանձին ուսումնասիրութեան նիւթ են, հետագային անպայման առիթը կը ստեղծուի այդ շատ հետաքրքրական շարժումներուն անդրադառնալու: Ինքնին «21-րդ դարու ընկերվարութիւն»-ը առանձնայատուկ կարեւորութիւն ունի ներկայ ձախակողմեան մտածողութեան մէջ մասնաւորաբար այն բանին պատճառով, որ անկէ յառաջացած շարժումներու ներշնչանքի աղբիւր են՝ ընկերային արդարութեան եւ ամբողջական հաւասարութեան համար մղուող պայքարին մէջ:

ԺԱՔ Յ. ՅԱԿՈԲԵԱՆ

ՍՈՒՐԻՈՅ ՏԱԳՆԱՊԻՆ ՀԱՅՈՒԹԵԱՆ

ՏԱԳՆԱՊԻՆ ԶՈՀԵՐԸ

Վիգէն
Հայրապետեան
Զոհ պայթումի
10.2.2012

Արաքսի
Պետրոսեան
Զոհ պայթումի
18.3.2012

Վիգէն
Գալայճեան
Զոհ արձակազէնի
7.8.2012

Ատելին
Խաչերեան
Զոհ արձակազէնի
15.8.2012

Արսէն
Ղշբրուտեան
Զոհ արձակազէնի
18.8.2012

Ալինա
Մխճեան
Զոհ պայթումի
25.8.2012

Դաժան եւ արիւնալի տարուան մը վկայութիւնը կու տան այս եւ հետագայ էջերով ներկայացուած լուսանկարները, որոնք հալէպահայութեան 2012 տարուան օրագրութիւնը կը կազմեն:

Սուրիահայութեան համար ծանր տարի մը եղաւ 2012-ը: Սուրիական տագնապին բոցերը կլանեցին նաեւ Հալէպ քաղաքը, որուն հայկական թաղամասերը բաժնեցին տագնապին արհաւիրքը՝ ռումբերն ու քանդումները, արձակազինութիւններն ու անմեղ զոհերը, ջուրի-ելեկտրականութեան տագնապներն ու ալիւրի եւ վառելանիւթի չգոյութեան հետեւանքները:

Լուսանկարները խօսուն են եւ աւելորդ մեկնաբանութեան չեն կարօտիր...

ՎՃԱՐԱԾ ՍՈՒՂ ԳԻՆԸ

ՏԱԳՆԱՊԻՆ ԶՈՀԵՐԸ

Մեսրոպ Չինչինեան
Զոհ պայթումի
29.28.2012

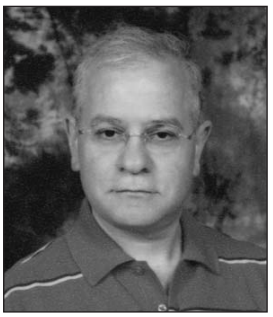

Զարեհ Ագարտաշեան
Զոհ արձակազէնի
9.9.2012

Հրաչ Պէպէճեան
Զոհ արձակազէնի
11.9.2012

Արսէն Պէպէճեան
Զոհ արձակազէնի
11.9.2012

Յարութ Սուլաւեան
Զոհ արձակազէնի
11.9.2012

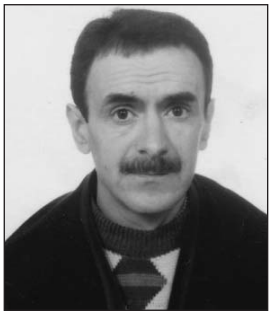

Ճորճ Թոփալաքեան
Զոհ արձակազէնի
11.9.2012

ՍՈՒՐԻՈՅ ՏԱԳՆԱՊԻՆ ՀԱՅՈՒԹԵԱՆ

ՏԱԳՆԱՊԻՆ ԶՈՀԵՐԸ

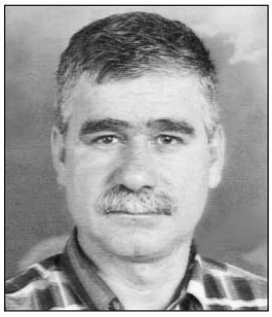

Ներսէս
Աճէմեան
Զոհ արձակազէնի
11.9.2012

Վարդան
Պէօրքէլեան
Զոհ արձակազէնի
12.9.2012

Գօգօ
Պետրոսեան
Զոհ արձակազէնի
15.9.2012

Մկրտիչ
Մարտոյեան
Զոհ արձակազէնի
22.9.2012

Զարմիկ
Տէօշօղլեան
Զոհ պայթումի
26.9.2012

Վարդան
Մութաֆեան
Զոհ պայթումի
26.9.2012

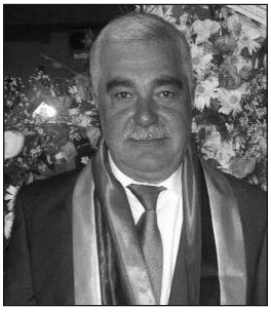

ՎՃԱՐԱԾ ՍՈՒՂ ԳԻՆԸ

ՏԱԳՆԱՊԻՆ ԶՈՀԵՐԸ

Մարիա
Աղազարեան
Զոհ պայթումի
26.9.2012

Ճոէլ
Աղազարեան
Զոհ պայթումի
26.9.2012

Աբիկ
Պագգալեան
Զոհ արձակազէնի
29.9.2012

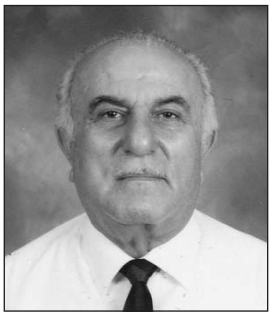

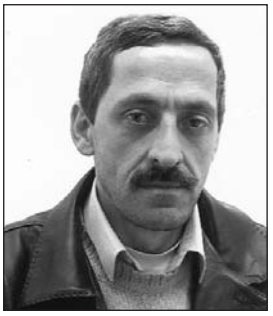

Պարսում
Պարսումեան
Զոհ պայթումի
4.10.2012

Յասմիկ
Կիրակոսեան
Զոհ պայթումի
4.10.2012

Մինաս
Սազեան
Զոհ արձակազէնի
10.10.2012

ՍՈՒՐԻՈՅ ՏԱԳՆԱՊԻՆ ՀԱՅՈՒԹԵԱՆ...

ՏԱԳՆԱՊԻՆ ԶՈՀԵՐԸ

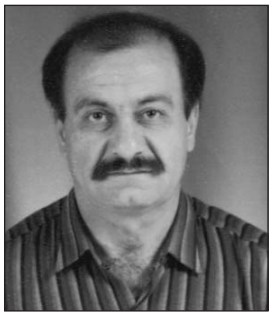

Ժանո Թահիան
Զոհ արձակազէնի
11.10.2012

Ովսանտ
Սալիպա
Զոհ արձակազէնի
15.10.2012

Միսաք
Գահապեան
Զոհ արձակազէնի
15.10.2012

Ճորճ
Գապանճեան
Զոհ արձակազէնի
1.11.2012

Վարդան
Խաչատուրեան
Զոհ արձակազէնի
5.11.2012

Մարի Տէօշօղլեան-
Պաճակեան
Զոհ արձակազէնի
2.12.2012

«ԵՐԱԶԱՅԻՆ ՀԱԼԷՊԸ»

ԵՐԱԶ ԶԴԱՌՆԱԼՈՒ ՄԱՐՏԱՀՐԱՒԷՐԻՆ ԸՆԴԱՌԱՋ

«Կեանքի ամենախորունկ տագնապը Տեսիլքի քայքայման տագնապն է...»:

Ամեր պատմութեան հնագոյն բաւիղներէն մինչեւ նորագոյն ժամանակներու քաոսը, քանի՜-քանի՜ անգամներ հայը ապրած է տեսիլքի քայքայման տագնապը... քանի՜-քանի՜ անգամներ դիմագրաւած է ճակատագրական պահու արհաւիրքը, բայց միշտ կանգնելով պատնէշի վրայ յաջողած է վերականգնել քանդուածը, վերամշակել քայքայուածը եւ վերախմբել բաժան-բաժան դարձածը:

Կարնեցի, վանեցի, սասունցի, մշեցի, տիգրանակերտցի, խարբերդցի, ուրֆացի, զէյթունցի, սսեցի, ատանացի եւ այլն... եւ այլն... ապա՝ սուրիացի, լիբանանցի, հուսկ արեւմուտքցի եւ, վերջապէս, աշխարհաքաղաքացի դարձած տարագիր հայը «ժողովուրդ» կարգավիճակէ դառնալով «հաւաքականութիւն», դառնալով «համայնքային փոքրամասնութիւն», ակամայ իր ճակատագիրը կապեց իր կայք հաստատած երկիրներու ժողովուրդներու ճակատագրին, դարձաւ գործօն ներկայութիւն անոնց կեանքին մէջ, եւ ի խնդիր այդ երկիրներու յառաջդիմութեան ու վերելքին ունեցաւ իր անմնացորդ ներդրումը, նուաճեց «առողջ եւ վստահելի տարր» ըլլալու գնահատականը, բայց փորձութեան պահուն ջանալով հեռու մնալ տուեալ հակամարտութեան բազմավտանգ ռազմադաշտերէն, «դրական չէզոքութիւն»-ը կարգախօս դարձնելու իմաստութիւնը ունեցաւ...

Այսօր, սուրիական տագնապի խելացնոր զարգացումներուն մէջ, փորձութեան պահը ծանրօրէն տանող սուրիահայութիւնը եւ մանաւանդ՝ հալէպահայութիւնը կը դիմագրաւէ իր գոյերթին սպառնացող ճակատագրական մարտահրաւէրը, եւ ի հեճուկս իր կրած ահաւոր ցնցումին, զգօնութեան, արիութեան եւ յանձնառութեան ուսանելի ցուցանիշերով կը շարունակէ մնալ պատնէշի վրայ, կը շարունակէ դրսեւորել հաւասարակշիռ, լրջամիտ եւ շրջահայեաց կեցուածք, նուազագոյն վնասներով շրջանցելու երկիրը պատուհասած չարիքին հետեւանքներն ու իր գոյութեան սպառնացող վտանգները:

Յետ Մեծ եղեռնի, Սուրիան եւ Լիբանանը հիւրընկալ երկիրներու, ապա չորս սերունդներու ծննդավայր ու հարազատ միջավայր ըլլալու կողքին՝ դարձան նաեւ ՀԱՅՐԵՆԻՔ:

ներ, վաճառատուներ, արհեստանոցներ, կրթութեան եւ մշակոյթի օճախներ, կը հրկիզուին հոգեւոր կեդրոններ, եկեղեցիներ եւ սրբավայրեր, ամենակուլ չարիքի հրդեհը կը սպառնայ երկրէն բերուած մեր մշակութային կալուածի անփոխարինելի, անգնահատելի գանձերուն եւ կոթողներուն, կը սպառնայ մեր մեծագոյն ցաւի յիշատակարաններու եւ յիշողութեան կռուաններու անեացման...

Եւ ինչպէս անոնք իրենց հացը կիսեցին մեզի հետ, այսօր, անխուսափելիօրէն կը կիսենք այդ երկիրներու ժողովուրդներուն ճակատագիրը, կը կիսենք այդ ժողովուրդները պատուհասած մարդկային ամենադաժան ողբերգութիւններու ազդեցութիւններն ու հետեւանքները: Անգամ մը եւս ահաւոր ցնցում կը կրեն մեր ազգային գոյերթի եւ ինքնութեան բաղկացուցիչ կռուանները... անգամ մը եւս կ'ուրուագծուի գաղթի եւ անորոշութեան մղձաւանջը... անգամ մը եւս փուլ կու գայ «ՏԵՍԻԼՔԸ» եւ կ'ահագնանայ մեր ներքին ողբերգութեան կշիռը...:

«Դրական չէզոքութեան» անգիր օրէնքով երրորդ կողմ դարձածներս, հակառակ մեր խիստ զգուշաւոր, հաւասարակշիռ եւ անկողմնակալ կեցուածքին, հակառակ մեր ուղղակիօրէն թիրախ դարձած չըլլալուն եւ հակառակ նորագոյն պայմաններուն համապատասխանող մեր համայնքային կեանքի վերակազմակերպումին կը կրենք ե՛ւ մարդկային, ե՛ւ մշակութային, ե՛ւ տնտեսական բազում վնասներ: Կոյր ռմբակոծումները, արձակուած հրասանդներն ու հրթիռները, ականուած ինքնաշարժներն ու դաւադիր պայթումները կը խլեն անմեղ զոհեր, կը քանդուին տուներ, վաճառատուներ, արհեստանոցներ, կրթութեան եւ մշակոյթի օճախներ, կը հրկիզուին հոգեւոր կեդրոններ, եկեղեցիներ եւ սրբավայրեր, ամենակուլ չարիքի հրդեհը կը սպառնայ երկրէն բերուած մեր մշակութային կալուածի անփոխարինելի, անգնահատելի գանձերուն եւ կոթողներուն, կը սպառնայ մեր մեծագոյն ցաւի յիշատակարաններու եւ յիշողութեան կռուաններու անեացման...

Խառնաշփոթ կացութեան մէջ, տեղ մը կ'ուրուագծուի գորշ գայլերու թոռներուն ուրուականը՝ ԹՐՔԱԿԱՆ ԳՈՐԾՕՆԸ, որ էրտողաններու եւ տաւութօղլուներու բռնատիրական-ծաւալապաշտական ծրագիրներու ոլորապտոյտին ընդմէջէն, պատեհ առիթի օգտագործումով, իր հայատեացութեամբ կը սպառնայ սուրիահայ եւ մանաւանդ՝ հալէպահայ համայնքի ապահովութեան... այս ուղղութեամբ թրքական գործօնի հին, բայց չհինցող դերը կը դրսեւորուի հակահայ քարոզչութեան նոր ռազմավարութեան մը մեկնարկով, որ արեւմտեան լրատուամիջոցներու կատարած նենգաւոր յանձնարարութիւններու ընդմէջէն եւ մտացածին վտանգաւոր վերագրումներու ամբաստանութեամբ կը փորձէ թիրախ դարձնել «դրական չէզոքու-

թիւն» ցուցաբերող սուրիահայութիւնը, եւ մանաւանդ՝ Հայ դատի պատնէշին վրայ կանգնած՝ սահմանակից հալէպահայութիւնը:

Այս իմաստով, կարեւորութեամբ եւ ափսոսանքով պէտք է նշել, որ ապատեղեկատուութեան այս սանձարձակ եւ խելայեղ արշաւին մէջ, պարբերաբար թէ հետեւողական կշռոյթով կը յայտնուին հայաստանեան կարգ մը լրատուամիջոցներ եւ աւանդական ու համացանցային թերթեր, որոնք իրենց պատեհապաշտ, մակերեսային եւ անպատասխանատու տեղեկագիրներով, «վերլուծումներով», հետեւութիւններով եւ մանաւանդ՝ գայթակղեցուցիչ տեսանիւթերով կամայ թէ ակամայ ջուր կը լեցնեն թրքական աշխարհատարած քարոզչամեքենայի ջաղացքին, միաժամանակ ապակողմնորոշելով հայ հանրութիւնը: Զուգահեռաբար, արեւմտահայ դիմատետրային կարգ մը էջեր, «ազատ խօսքի» դրօշ պարզած, իրենց սանձարձակութեամբ հայ հանրային կարծիքը մոլորեցնելու ասպարէզ կը դառնան... անխընայ քննադատութեան, հանդէպ՝ յանձնառութեան պատնէշին կանգնած համայնքային ղեկավարութեան բաղկացուցիչ ազգային եւ հոգեւոր իշխանութեանց ցուցաբերած հաւասարակշիռ եւ իմաստուն կեցուածքին... հանդէպ՝ անոնց դիմագրաւած ճակատագրական մեծ պատասխանատուութեան եւ համապատասխան գործելաձեւին, թերեւս անգիտանալով, որ այսպիսով անոնք «կողմ» կը դառնան այնպիսի ժամանակի մը մէջ, ուր աշխարհը երկու կողմի սկզբունքով կը գործէ, թերեւս անգիտանալով, որ իրենց կատարած աշխուժ մտամարզանքներով կրնան «իշուն միտքը ձմերուկի կեղեւ ձգել...» եւ «յօնք շինելու տեղ աչք հանել...», թերեւս անգիտանալով, որ «ազատ խօսքի» իրաւունքը չարդարացնէր ոչ ոքի ազատութիւնը՝ անձնական ինչ-ինչ բարդոյթներով եւ չպատճառաբանուած ինչ-ինչ կիրքերով եւ մաղձերով մոլորեցնելու աշխարհատարած հայութեան այն հատուածը, որ սրտատրոփ կը հետեւի սուրիահայութեան անապահով առօրեային եւ անոր գոյութեան դէմ ծառացած մարտահրաւէրին:

Այնուամենայնիւ, այսօր, սուրիահայութիւնը լիբանանահայութեան օրինակով կը փորձէ տէր կանգնիլ իր ստեղծած համայնքային լիարժէք կեանքի կռուաններուն: Սուրիահայութեան սիրտը հանդիսացող հալէպահայ համայնքը անգլուխ, անիշխան եւ իր ճակատագրին ձգուած

հաւաքականութիւն չէ, այլ՝ կազմակերպուած գաղութ, որ «երրորդ կողմ - չէզոք կողմ» ըլլալու իր աւանդական սկզբունքով, բայց նոր մարտավարութեամբ կը ջանայ վերակազմակերպուիլ՝ ըստ նորագոյն իրավիճակի պահանջներուն, նեցուկ ունենալով հոգեկան կորով ներշնչող հայրենիքն ու համայն հայութիւնը, անկախ այդ նեցուկին տեսական թէ գործնական, բարոյական թէ առարկայական ձեւ ու խորքէն... բայց եւ այնպէս պէտք է ըսել նաեւ, որ համահայկական տարողութեամբ կատարուող նիւթական օժանդակութիւնները գօտեպնդիչ ազդակ ըլլալով հանդերձ, տակաւին չունին կեդրոնացեալ համակարգուած ծրագիրներու բնոյթ, զուգահեռաբար, ո՛չ ստրկամիտ գովասանքներու, ո՛չ զգացական հայրենասիրութեան, այլ՝ իրատեսութեան թելադրանքով պէտք է խոստովանիլ նաեւ, որ չափազանց սահմանափակ կարելիութիւններով եւ տնտեսական անորոշութենէ տառապող հայրենիք մը, իր ներկայ պայմաններով փրկութեան լաստ չի կրնար հանդիսանալ եւ տժգոյն ու անհեռանկար խորքի մը վրայ չի կրնար իր գիրկը փութացող իւրայիններուն «նոր երազ»-ին իրականացման երաշխիքը ներկայացնել:

Այս բոլորէն մեկնած, սուրիահայ գաղութի բաղկացուցիչ գլխաւոր հեղինակութիւնները ճգնաժամին բնոյթն ու տարողութիւնը հազիւ կշռադատած, ներհամայնքային շուտափոյթ կազմակերպուածութեամբ յառաջացուցին ահազանգային իրավիճակը դիմագրաւող մեքանիզմ մը, որ ճիշդ ժամանակին կանխելով խուճապային դրութեան ստեղծման վտանգը, պատնէշի վրայ ըլլալու իր առաջադրանք-կոչը դարձուց հրամայական կարգախօս, ընդ որուն՝ առաջին հերթին Հալէպի հայ քաղաքական երեք կազմակերպութիւններու, ՍՕԽ-ի եւ ՀԲԸՄ-ի համագործակցութեամբ կեանքի կոչուած «Շտապ օգնութեան գործադիր մարմին»-ը շուտով իր նմանները ունեցաւ Դամասկոսի եւ Գամիշլիի մէջ, որոնք բոլորն ալ տակաւ ձեռք բերուող փորձառութեամբ, կարելիութեան սահմաններու մէջ կը ջանան կատարել իրենց առաքելութիւնը, ունենալով համապատասխան բազմաբնոյթ գործունէութիւն: Շուտով, եւ զուգահեռաբար, ընդգծուեցաւ նաեւ մշակութային ժառանգութեան բաղկացուցիչ արժէքներու պահպանման եւ ճիշդ ու հետեւողական լրատուութեան անյետաձգելի եւ նոյնքան կենսական կարեւորութիւնը:

Այս բոլորը համակարգելու եւ գործնական հունի մէջ դնելու համար, Համազգայինի Սուրիոյ Շրջանային վարչութեան կազմակերպութեամբ, Բերիոյ թեմի առաջնորդ Շահան եպս. Սարգիսեանի հովանաւորութեամբ եւ հալէպահայ մշակութային գործիչներու մասնակցութեամբ, նոյեմբեր 11-ին, «Արամ Մանուկեան ժողովրդային տան» մէջ տե-

ղի ունեցած խորհրդաժողովը, լուսարձակի տակ բերելով սուրիահայութեան իրավիճակն ու պահի պահանջները, զեկուցաբերներու, մասնակիցներուն եւ սրբազան հօր նկատողութիւններով ընդգծեց հետեւեալները.

Ա.- Սուրիահայութիւնը բազմամշակութային տարածք ունեցող երկրի հիւսուածքին անբաժան մասնիկն է, եւ որպէս այդպիսին, հասարակական մնայուն եւ ոչ թէ ժամանակաւոր տարրի իր կարգավիճակով, այսօր, աւելի քան երբեք, կոչուած է իր ներդրումը ունենալու երկրի ընկերա-մշակութային վերականգնումի գործընթացին մէջ, պարզապէս որովհետեւ բնիկ սուրիացիին չափ հայրենասէր է եւ տէր է այս երկրին:

Բ.- «Դրական չէզոքութիւն»-ը քաղաքական հասունութեան արտայայտութիւն է, որ կը բացատրուի «երրորդ կողմ» ըլլալու տարբերակով, եւ պէտք է խոստովանիլ, որ այս իրականութիւնը ճիշդ ընկալելու, փոխանցելու եւ կիրարկելու տեսակէտէ ուշացած ենք:

Գ.- Այսօր, երկրին մէջ պատնէշի վրայ գտնուող մտաւորականութիւնը ուղեցոյցի կարեւորութիւն կը ներկայացնէ եւ գոյապահպանման նոր մշակոյթի մը կերտման նախադրեալը ստեղծելու ենթահողը կը հանդիսանայ, հետեւաբար, խորապէս գիտակցելով որ մշակոյթը լոկ գիր, գրականութիւն եւ արուեստ չէ, այլ՝ գոյութեան ոճ եւ եղանակ, հրամայական անհրաժեշտութեան պահանջով հարկ է այսօր իսկ ձեռնարկել աշխարհաքաղաքական այս տարածքին մէջ մեր ազգային գոյութիւնը երաշխաւորելու կոչուած նոր մշակոյթի մը ստեղծումին, որովհետեւ եթէ այսօր չբանաձեւենք վերականգնումի աշխատանքներու նոր ռազմավարութիւն մը, ապա հրաբուխը հանգելէ ետք՝ մեր գոյութիւնը վտանգուած ըլլալու իրականութեան առջեւ պիտի գտնուինք:

Ճակատագրական ճգնաժամերը փորձաքարեր են, որոնք տուեալ պահուն, երբ սպառնան ազգային հաւաքական զանգուածի մը գոյութեան, կը յայտնաբերեն անոր տոկունութեան, դիմադրողականութեան եւ մանաւանդ՝ անոր հնարամտութեան մակարդակը:

Տարագիր հայ ժողովուրդի 100-ամեայ պատմութիւնը արեւմտահայ մշակոյթի պահպանման տեսակէտէ անկարելի է, որ պէյրութահայ եւ հալէպահայ կենսունակ համայնքներու օրինակով այլ կառոյց մը եւս ունենայ. համայնքներ, որոնք իրենց գոյերթի նոր ռազմավարութեամբ, նոր մշակոյթի մը նախաղրեալներով եւ մշտանորոգ ըլլալու կոչուած յոյս ու կամքով կը ձգտին իրենց ազգային ինքնութեան բաղկացուցիչ կռուաններու պահպանման:

Լիբանանի քաղաքացիական պատերազմէն ետք, այսօր սուրիահայութիւնը հողմածեծ դարձուցած ճգնաժամային այս ահաւոր պահուն՝

Պատի՛ւ

Յանձնառութեան պատնէշին վրայ կանգնած բոլոր անոնց, որոնք ոգի ի բռին կը ջանան տէր կանգնիլ մանաւանդ «ԵՐԱՁԱՅԻՆ ՀԱԼԷՊԻՆ»... կը ջանան վերականգնել խորտակուած երազը եւ նոր մարտավարութեամբ մը կը փորձեն շրջանցել տեսիլքի քայքայման տագնապը, որպէսզի ԵՐԱՁ ՉԴԱՌՆԱՅ «ԵՐԱՁԱՅԻՆ ՀԱԼԷՊԸ»...:

ՍԱԼԲԻ ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ

Հալէպ

ՍՈՒՐԻԱՀԱՅՈՒԹԵԱՆ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԺԱՌԱՆԳՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԱՆՈՐ ՊԱՀՊԱՆՄԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐԸ*

Ա.- ՄՈՒՏՔ

Բառարանային պարզ բացատրութեամբ, մշակոյթ եզրը լատիներէն «գուլթուրա» (cultura), - կը նշանակէ մշակում, դաստիարակում, կրթութիւն, - իմաստասէրներու, պատմաբաններու, ընկերաբաններու կողմէ բնութագրուած է իբրեւ մարդոց ինքնարտայայտութեան միջոց ըլլալու: Մշակոյթ մը համայնական ըլլալու համար, նախ պէտք է ըլլայ միասնական, այսինքն՝ ազգային: Մարդկային ընդհանուր մշակոյթը հիանալի համանուագն է **ազգային մշակոյթներու** ստեղծագործական ժառանգութեանց, ուր ժողովուրդի մը իրերայաջորդ սերունդները մշակութային ազգային ժառանգութեան մէջ կը գտնեն իրենց բնական միջավայրի, ազգային ինքնութեան, հոգեկան կերտուածքի, ստեղծագործական կարողութեան եւ գեղարուեստական մտածողութեան հարազատութիւնը:

Հայ ժողովուրդի երկնած մշակութային ազգային ժառանգութիւնը հաւանաբար այնքան ալ նշանակալից պիտի չըլլար, եթէ իր դարաւոր գոյութեան ընթացքին՝ շա՛տ հեղ արեան ու կրակի ճապաղիքներուն մէջ գտնուելով հանդերձ, չստեղծէր նիւթական եւ

հոգեւոր մշակոյթի այնպիսի ինքնատիպ վկայութիւններ, որոնք կը շարունակեն դարերու խորքէն ճառագայթել եւ գոյն ու դիմագիծ տալ մեզի:

Սփիւռքի տարածքին, իւրաքանչիւր գաղութի մշակութային ժառանգութիւնը՝ ձեւաւորուած ու կազմուած անոր պատմական կազմաւորման եղափոխման եւ յատուկ պայմաններու շրջագիծէն ներս, պերճախօս ապացոյցն է բոլոր ժամանակներու խորշակները դիմակալած եւ իր կենսախայտ գոյութիւնը պահպանած ժողովուրդի մը արժանիքներուն:

Բ.- ՍՈՒՐԻՈՅ ՀԱՅ ՀԱՄԱՅՆՔԻ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԺԱՌԱՆԳՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՀԻՄՔԵՐԸ

Անտարակոյս, որ լինելութեան եւ ստեղծագործութեան առհաւական ու անգիր այս օրէնքին տիրապետած է նաեւ Սուրիոյ դա-

(*) Սուրիական տագնապի լոյսին տակ գրուած այս յօդուածին մէջ հեղինակը կեդրոնացած է Սուրիոյ Հայ Առաքելական համայնքի մշակութային ժառանգութեան կարգ մը մարզերուն վրայ, առաւելաբար՝ Հալէպի հայ համայնքի պարագային: Զանց առած է նաեւ կրթական մարզը ընդհանրապէս:

Մուսայի, Եագուպիէի եւ շրջակայքի, Արամոյի, Քեսապի շրջաններու հայ գաղութները, իսկ սուրիական Ճեզիրէի հայ համայնքները կազմաւորուած են Մեծ եղեռնի վաղորդայնին:

Այս իմաստով, Հալէպի հայ համայնքը կը հանդիսանայ Սուրիոյ գլխաւորագոյն հայկական գաղթօճախը, միաժամանակ հայկական սփիւռքի կարեւորագոյն համայնքներէն մէկը՝ միով բանիւ սփիւռքի մայր գաղութը:

Ուստի, յարգելով հանդերձ մշակութային բոլոր գործունէութիւնները թէ կառոյցները, անվարան կրնանք արձանագրել, թէ պատմականօրէն նոյնքան նշանակալից է Հալէպի հայ համայնքի մշակութային ժառանգութիւնը, որպէս Բերիոյ պատմական հայոց թեմի նստավայր, իր այլազան տարածքներով: Յիշարժան է, որ համայնքին գոյութիւնը հաստատող հայկական առաջին վաւերագիրը կը նկատուի 1355-ին, Հալէպի մէջ գրչագրուած Աւետարանի մը յիշատակարանը, մինչ Ս. Քառասնից Մանկանց Մայր եկեղեցւոյ առաջին յիշատակումը՝ 1476-ին եւ ապա 1499-1500 տարիներուն անոր առաջին ընդարձակումը, անառարկելի ապացոյցները կը հանդիսանան կազմակերպուած համայնքի մը գոյութեան եւ անոր ազգային-հոգեւոր կեանքի կենսունակութեան:

Յաջորդող ժամանակաշրջաններուն, մանաւանդ երբ (ԺԶ.-ԺԷ.դդ.) Հալէպը վերածուած է վաճառականական մեծ ոստանի մը, իր կարգին, զարգացած է տեղւոյն հայ համայնքը: Յատկանշական մշակութային երեւոյթ հանդիսացած է նշանաւոր Դասատունը, որպէս գրչութեան ու ծաղկումի կարեւոր կեդրոն: Հոն գրչագրուած են նաեւ արաբերէն լեզուով ձեռագիրներ: Ձեռագիրներ գրչագրուած են նաեւ Դամասկոսի մէջ:

Դեռ չհաշուած նկարիչ արուեստագէտները, մեծահամբաւ եղած են մելքիթ արուեստի հիմնադիր՝ հայազգի Ալ Մուսաուէր ընտանիքի անդամները (Նիմեթուլլահ, Եուսուֆ, Ճըրճոս) եւ մշակոյթի այլ բնագաւառներու գործիչներ:

ռարմատ հայ գաղութը, ուր մշակոյթի երախտաւորներու կողմէ - անոնք ըլլան հոգեւորականներ, ազգային-մշակութային գործիչներ, արուեստագէտներ, մամուլի ծառայողներ, կրթական մշակներ, արուեստագէտներ, արհեստաւորներ... նոյնիսկ գրասէր, մշակութասէր կամ արուեստասէրներ- կուտակուած է մշակութային ժառանգութիւն մը, որ ժամանակի պահանջներուն հետ հարստանալով հասած է մինչեւ մեր օրերը, իբրեւ ազգային անկորնչելի հարստութիւն:

Այստեղ, մանրամասնօրէն պիտի չանդրադառնանք Սուրիոյ հայրենամերձ հայ գաղութի մշակութային արժէքներու ստեղծման պատմական հոլովոյթին, բայց կ'արժէ միայն յիշել, որ հայերու յարաբերութիւնները Սուրիոյ հետ սկսած են վաղնջական ժամանակներէն, երբ դեռեւս Թ. դարու վերջերէն (Ն.Ք.) մինչեւ Ը. դարու առաջին կէսը (Ն.Ք.) պատմական Սուրիոյ հիւսիսային շրջանները ենթարկուած են Ուրարտուի հայոց թագաւորութեան: Նոյնքան հետաքրքրական է Աստուածաշունչի վկայութիւնը, թէ 592-570 թթ. Տիւրոսի (ներկայիս՝ Սուր քաղաքը) շուկաներուն մէջ վաճառուած են Հայաստանէն բերուած ապրանքներ: Այնուհետեւ, պատմական զանազան հանգրուաններուն, հայերը կայք հաստատած են Սուրիոյ տարածքին եւ Միջերկրականի արեւելեան ծովեզերքը:

Սուրիոյ հայկական պատմական գլխաւոր համայնքները կը հանդիսանան Հալէպի, Դամասկոսի եւ Լաթաքիոյ հայ համայնքները: Պատմական եղած են նաեւ Անտիոքի, Ճեպէլ

Գ.- ԱԿՆԱՐԿ ՍՈՒՐԻՈՅ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԺԱՌԱՆԳՈՒԹԵԱՆ

Տրուած ըլլալով որ այս ենթախորագիրը ուղղահայեաց եւ հորիզոնական առումներով բաւական ընդարձակ նիւթ կ'ընդգրկէ, յարմար նկատեցինք համառօտակի անդրադառնալ մեր նիւթական մշակոյթի որոշ կէտերուն, որոնք կը կարծենք թէ մեր մշակութային ժառանգութեան հիմնական մէկ բաժինը կը կազմեն եւ ներկայ պայմաններու շրջագիծէն ներս կարիքը ունին համապատասխան տնօրինումներու:

1.- Եկեղեցիներ

Սուրիոյ տարածքին ներկայիս գոյութիւն ունին հայ առաքելական 29 եկեղեցիներ, 25-ը վարչական առումով ենթակայ են Բերիոյ հայոց թեմին (22-ը գործող են), անոնց կը գումարուին Հոմսի Ս. Մեսրոպ եկեղեցին եւ Դամասկոսի Ս. Սարգիս հայոց վանքը: Այստեղ նկատի չենք առած Ալեքսանտրէթի սանճաքի Ալեքսանտրէթ քաղաքի Ս. Քառասնից Մանկանց եւ հայկական Վագըֆ գիւղի Ս. Աստուածածին գործող եկեղեցիները:

Սուրիոյ հայկական եկեղեցիները, հնադարեան կամ նորակառոյց, ընդհանրապէս ունին բարւոք կառոյցներ, յաճախ գեղակերտ: Անոնց կողքին անոնք հարուստ են սրբապատկերներով, հայկական քանդակագործական նմուշներով, եկեղեցական սպասներով ու իրերով, հանդերձներով, կանթեղներով, եւ այլն, որոնք հնագիտական արժէք ներկայացնեն կամ ոչ՝ մեզի համար յատուկ նուիրականութիւն ունին:

Վերոյիշեալ եկեղեցիներէն ութին կառոյցները՝ պատմահնագիտական արժէք կը ներկայացնեն՝ հետեւեալ կերպով.-

ա.- Ս. Աննա ուխտավայր - մատուռ - Եագուպիէ (ԺԴ. դ., 1380 թ.):

բ.- Ս. Աստուածածին վիմափոր եկեղեցի - Արամօ (ԺԵ. դ., յիշուած է 1466-ին):

գ.- Ս. Քառասնից Մանկանց Մայր եկեղեցի - Հալէպ (1476 թ.):

դ.- Ս. Գէորգ եկեղեցի - Արամօ (ԺԵ. դ.):

ե.- Ս. Սարգիս վանք - Դամասկոս (ԺԵ.դ.) (հաւանաբար 1400-ական թուականներ):

զ.- Ս. Թէոդորոս մատուռ - Եագուպիէ (1770 թ.):

է.- Ս. Աստուածածին եկեղեցի - Լաթաքիա (1755 թ.):

ը.- Ս. Ստեփանոս եկեղեցի - Գալատուրան (1908 թ.):

Մշակութային ուշագրաւ արժէքներ կ'ընդգրկէ յատկապէս Հալէպի Ս. Քառասնից Մանկանց Մայր եկեղեցին. յիշարժան են խաչքարերու խումբը (1452-1604 թ.), տապանաքարերը (1605-1936 թ.), Առաջնորդական գահը (1733 թ.), վերնատունը (1874 թ.), մկրտութեան աւազանը (1888 թ.), զանգակատուն-աշտարակը (1912 թ. + 1920 թ.) եւ, վերջապէս, սրբապատկերներու բարձրարժէք ու ընտիր հաւաքածոն (29 սրբապատկեր), որոնցմէ ինը՝ զուտ հայկական ոճ ունին եւ կը բացայայտեն, որ (ԺԵ.-ԺԸ.դդ.) Հալէպի մէջ գոյութիւն ունեցած է հայկական նկարչական արուեստի ինքնուրոյն դպրոց մը (օրինակ՝ «Դիեցնող Տիրամայրը» (1663 թ.), «Աստուածամայրը Յիսուս մանուկին հետ» (1669 թ.), «Ս. Ներսէս Շնորհալի» (1669 թ.), «Մոգերու երկրպագութիւնը» (1750 թ.), «Տիրամայրը շրջապատուած 12 առաքեալներով» (ԺԸ. դ. վերջաւորութիւն), «Յիսուսի մկրտութիւնը» (ԺԷ. դ.), «Ննջումն Ս. Կոյսին» (1817 թ.), եւ այլ սրբապատկերներ՝ անյայտ թէ յայտնի հայ նկարիչներու գործեր են:

Հայկական ճարտարապետական բովանդակալից կառոյցովն ու համահայկական բնոյթի բացառիկ իմաստովը՝ իւրայատուկ տեղ կը գրաւէ Տէր Զօրի Ապրիլեան Մեծ

եղեռնի նահատակաց յուշահամալիրը իր բազմաբովանդակ բաժիններով եւ Սրբոց Նահատակաց եկեղեցին:

2.- Պատմամշակութային Յուշարձաններ

Պատմամշակութային կամ պատմաճարտարապետական յուշարձանները սփիւռքի պարագային, ե՛ւ քարեղէն տարեգրութիւն են, ե՛ւ դաստիարակիչ ներգործող ուժ, բայց մանաւանդ՝ հայօրէն ապրելու ոգեշնչող ներշընչարան: Հալէպի հայ համայնքը բաւական հարուստ է յուշարձաններով, որոնց մեծ մասը նուիրուած է Ապրիլեան Մեծ եղեռնին: Սուրիոյ տարածքին կը գտնուին 22 յուշարձաններ, նուիրուած Մեծ եղեռնին եւ հայ նահատակներուն (ներառեալ Ազգ. Գերեզմանատան Ապրիլեան մեծ եղեռնին եւ Լիզպոնի հինգ քաջամարտիկներուն (1994 թ.) եւ Հնչակեան քսան կախաղաններուն նուիրուած յուշարձանները (2004 թ.), Տարօն աշխարհի եւ շրջակայքի նահատակներու նուիրուած որմնաքանդակը (1996 թ.), Մարաշի (1990 թ.) եւ Զէյթունի (1994 թ.) աղէտներուն նուիրուած որմնաքանդակները): Վերոյիշեալ 22-ին՝ 21-ը կը գտնուին Բերիոյ հայոց թեմի տարածքին, մէկը՝ Դամասկոսի Ս. Սարգիս վանքի շրջափակէն ներս (1995 թ.): Նաեւ քոյր համայնքներու կարգ մը եկեղեցիներու շրջափակերուն մէջ կանգնած են Ապրիլեան յուշակոթողներ:

Այս յուշարձաններուն կը գումարուին Հալէպի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ շրջափակի յուշակոթողը՝ նուիրուած 1988-ի աղէտալի երկրաշարժին (1989 թ.), Ազգ. Քարէն Եփփէ Ճեմարանի շրջափակի որմնաքանդակը՝ նուիրուած Ս. Մեսրոպ Մաշտոցի եւ հայոց այբուբենին (1997 թ.), Լաթաքիոյ Ս. Աստուածածին եկեղեցւոյ շրջափակի խաչքար-աղբիւրը (2002 թ.), Ռաս Ուլ Այնի Ս. Յակոբ եկեղեցւոյ շրջափակի յուշակոթող-աղբիւրը՝ նուիրուած հայ-արաբ բարեկամութեան (2010 թ.), Դամասկոսի Ս. Սարգիս վանքի շրջափակի Ս. Մեսրոպ Մաշտոցի արձանը (1991-1992 թթ.) եւ 1700-ամեակի նուիրուած յուշարձան-աղբիւրը (1999 թ.) եւ շարք մը կիսանդրիներ:

3.- Հալէպի Ազգ. գերեզմանատուն

Այստեղ կ'առանձնացնենք Հալէպի Ազգ. գերեզմանատունը, անոր պարզած պատմամշակութային արժէքէն մեկնելով:

Հալէպի մէջ հայերը ունեցած են երեք անջատ գերեզմանատուներ, որոնցմէ առաջին երկուքը պատմականօրէն աւելի արժէքաւոր եղած են: Առաջին եւ հնագոյն գերեզմանատունը, ԺԴ. դարէն մինչեւ ԺԶ. դարու վերջին քառորդը՝ 1579-ը, գտնուած է Ս. Քառասնից Մանկանց եւ Ս. Աստուածածին եկեղեցիներու շրջանը: Ս. Քառասնից Մանկանց Մայր եկեղեցւոյ շրջափակին մէկ մասը ծառայած է որպէս նախնական գերեզմանատուն, հետագային՝ վերջին հանգստարան եկեղեցական եւ աշխարհական ականաւոր դէմքերու, իսկ եկեղեցւոյ հնադարեան մատուռը եղած է կաթողիկոսներու եւ առաջնորդներու դամբարան: Ահաւասիկ, այս հնագոյն գերեզմանատան արժէքաւոր խաչքարերուն մէկ կարեւոր մասը զետեղուած է եկեղեցւոյ ներքին եւ արտաքին պատերուն վրայ (վերեւ յիշուած), ուր կը մնայ առ այսօր, մինչ հայադրոշմ ծաղկումներով ու փորագրութիւններով տապանաքարերը կը վերագրուին համայնքի ծաղկուն շրջանին:

1579-էն սկսեալ, համայնքին երկրորդ գերեզմանատունը գտնուած է Ազիզիէ թաղամասին մէջ, որպէս քրիստոնէական ընդհանուր գերեզմանատան մէկ բաժինը: Անոր տապանաքարերը գրեթէ հայեցի դրոշմով եղած են, երբեմն նաեւ հոյակերտ՝ համայնքին բարգաւաճ շրջանին յատուկ. անոնք պատկանած են տոհմիկ գերդաստաններու:

1927-ին, Հալէպի քաղաքապետարանին որոշումով, հայոց գերեզմանատունը փոխադրուած է Շէյխ Մաքսուտի շրջանը, ուր փոխադրուած են Բ. գերեզմանատան տապանաքարերուն մեծ մասը: 1946-ին փոխադրուած է նաեւ Ս. Քառասնից Մանկանց մայր եկեղեցւոյ բարերարներ Խոճա Սանոսի եւ Պետիկ Չէլեպիի ծնողաց, Կիրակոսի եւ Վարդխաթունի դամբարանը, ձեւով մը պահելով համայնքին գոյութեան պատմական ընթացքը:

Ազգ. գերեզմանատան յատկանշական շինութիւններէն են Ս. Հռիփսիմէ մատուռը (1973 թ.), ընտանեկան դամբարանները (հայկական եւ օտար ոճի), ինչպէս նաեւ յուշարձանները.-

- Այնթապի գոյամարտին նուիրուած յուշակոթողը (1964 թ.)
- Միջյարանուանական հայ ծերանոցի դամբարանը (1970 թ.)
- Քահանայից դամբարանը (1992 թ.)
- Ապրիլեան Մեծ եղեռնի նահատակներուն եւ Լիզպոնի հինգ քաջամարտիկներուն նուիրուած յուշարձանը (1994 թ.)
- ՀՄԸՄ-ի վաստակաւոր գործիչներու դամբարանը (2002 թ.)
- Հնչակեան 20 կախաղաններու նուիրուած յուշակոթողը (2004 թ.):

Անշուշտ, յատուկ եւ հարստացուցիչ նշանակութիւն կը ներկայացնեն Յակոբ Օշականի եւ դանիացի հայասէր՝ Քարէն Եփփէի դամբարանները:

4.- Հալէպի «Զարեհեան» գանձատուն

Ս. Քառասնից Մանկանց մայր եկեղեցւոյ շրջափակին մէջ գտնուող «Զարեհեան» գանձատունը պատմական երեւոյթ է եւ մշակութային կոթողային իրագործում: Հիմնուած է 1991-ին, հնադարեան Ս. Աստուածածին եկեղեցւոյ կառոյցէն ներս (որ յիշատակուած է 1429-ին, Ստեփանոս Կրակեցիի կողմէ գրչագրուած Աւետարանի մը յիշատակարանին մէջ): Ան կը պարփակէ աւելի քան 650 եկեղեցական սպասներու, իրերու եւ հանդերձներու, խեցեղէնի, մասնատուփերու, ասեղնագործութեան, արծաթագործութեան, պղնձագործութեան, գորգագործութեան, սրբանկարչութեան, կիրառական արուեստներու եւ թանկարժէք այլ հաւաքածոներ, որոնք ըստ օրինի ցանկագրուած են եւ գրանցուած: Անոնց մէկ մասը ընծայաբերուած է Մեծ եղեռնէն ճողոպրած ու Հալէպ ապաստանած հայերու կողմէ, եւ համալրուած է Հալէպի հայ վարպետներու ընտիր գործերով, որոնք կրելով հանդերձ տեղական ազդեցութիւն, պահած են իրենց հայկական ոճը:

Գանձատունը կը ծառայէ նաեւ որպէս ուսումնասիրական կեդրոն:

Միայարկ եւ ոչ ընդարձակ գանձատան կառոյցին մէջ, բաւական խիտ կերպով ցուցադրուած այս գանձերը ցարդ չունին պահեստի կարեւոր բաժին մը, ցուցադրութեան գեղագիտական եւ ապահովական նպատակներով:

Թանգարանային եւ ապահովական առումներով, նկատի պէտք է առնել նաեւ Տէր Զօրի յուշահամալիրի Եղեռնի թանգարանը, նոյնպէս՝ աճիւններու բաժինը:

5.- Բերիոյ Հայոց Թեմի Ազգ. Առաջնորդարանի Արխիւատուն

Ընդհանրապէս արխիւային նիւթերը կը կազմեն մշակութային ժառանգութեան մը կարեւորագոյն բաժիններէն մէկը: Ազգ. Առաջնորդարանի արխիւատունը կ՚ընդգրկէ Սուրիոյ հայ գաղութի եւ մասնաւորապէս թեմի պատմութեան եւ ազգային-եկեղեցական կեանքի որոշ ժամանակաշրջաններու փաստաթուղթերէն ու վաւերաթուղթերէն հաւաքածոներ, 1915 թուականէն ետք հաւաքուած: Մեծապէս օգտաշատ պիտի ըլլար անոր

նիւթերը համալրել Սուրիոյ հայ համայնքի բոլոր միութիւններու, կրթական թէ բարեսիրական հաստատութիւններու, հիմնարկներու արխիւներով եւ կամ անոնց լուսապատճէններով:

Սուրիական տագնապի լոյսին տակ, վստահաբար, աւելի քան երբեւէ հարկ է, որ արխիւատան նիւթերը արագ փճացումի եւ կորուստի ատակ թուղթին վրայ չմնան եւ արդիական միջոցներու օգտագործումով պահուին, նոյնիսկ քանի մը ձեւերով:

6.- Ազգ. Կեդրոնական Գրադարան եւ Հրատարակչական Մարզ

Այս բնագաւառէն ներս, Հալէպի հայ համայնքին աւանդը բաւական ճոխ է: Ցարդ, ներքին գրադարաններ կը գործեն հայկական միութիւններու թէ վարժարաններու կառոյցներէն ներս: Կը գործեն նաեւ հանրային գրադարաններ, յիշարժան են՝ «Քրիստափոր», «Տիգրիս», «Վ. Ճէպէճեան» գրադարանները, «Եկաւեան» մատենադարանը եւ ուրիշներ:

Բաւական հարուստ է համայնքի յուշամատեաններու վաստակը:

Թեմի առաջնորդ Շահան եպս. Սարգիսեանի ուղղակի հետապնդումով եւ հսկողութեամբ, վերջին տարիներուն աննախընթաց վերելք արձանագրեց գրական-հրատարակչական մարզը: Արդարեւ, հաստատուեցան «Ուխտ» հոգեւոր եւ «Այգ» գրական-պատմական մատենաշարները, որոնք ցարդ լոյս ընծայած են շուրջ չորս տասնեակ կրօնական, գրական-մշակութային, պատմական երկեր: 2011-ի սկիզբը հաստատուեցաւ նաեւ «Մանկական մատենաշար»-ը եւ լոյս տեսած են երեք հատորիկներ:

Մատենաշարներէն անկախ, հրատարակուած են գրական, ուսումնասիրական, թարգմանական եւ այլ բնոյթի շուրջ երկու տասնեակ գիրքեր: Սուրիահայ գրողներու համախմբումի կողմէ լոյս տեսած են «Երթ» տարեգիրքի վեց հատորներ, իսկ առաջնորդ սրբազան հօր խմբագրութեամբ լոյս տեսած է «Տաթեւ» հայագիտական տարեգիրքի Ա. հատորը (2008 թ.): Ընթացքի մէջ են Բ. եւ Գ. հատորներու հրատարակութիւնները:

Այս բոլորին առընթեր, հալէպահայութեան մշակութային ժառանգութիւնը հարստացաւ 2007-ին, Ս. Քառասնից Մանկանց Մայր եկեղեցւոյ շրջափակէն ներս հիմնուած Ազգ. կեդրոնական գրադարանով, որպէս ուսումնասիրական-մշակութային կեդրոն: Գրադարանը կը պարունակէ շուրջ 10 հազար գիրքեր, որոնց 65 առ հարիւրը դասաւորուած են: Ընթացքի մէջ է նաեւ մամուլի հաւաքածոներու դասաւորումը:

Գրադարանին դռները լայնօրէն բաց են նուիրատուներու դիմաց: Այսքանը՝ մեծապէս գնահատելի է, բայց այս ժառանգութիւնը հաւանական վտանգներէ փրկելու եւ զայն պահելու գործը՝ առաջնահերթ ու կենսական է:

7.- Սուրիահայ Մամուլը եւ Հայ Մամուլի Պահպանման Գրասենեակ

Սուրիահայ մամուլը եւ ի մասնաւորի հալէպահայ մամուլը, ցարդ լոյս տեսած շուրջ 125 թերթերու վաստակով, ուրոյն տեղ կը գրաւէ հայ մամուլի տարեգրութեան մէջ: Հալէպահայ լրագրողներ յատկանշական դեր ունեցած են նաեւ սուրիական մամուլի զարգացման պարագային: Ներկայիս, համայնքային տեղեկատուներու, հայկական վարժարաններու ուսանողական հանդէսներու թէ միութիւններու լրատուներու կողքին, Ազգ. առաջնորդարանի «Գանձասար» պաշտօնաթերթը կը հանդիսանայ Սուրիոյ միակ հայերէն թերթը:

Այս գծով խրախուսիչ է, որ 2008-ին թեմի Ազգ. Իշխանութեան կողմէ հաստատուեցաւ

«Հայ մամուլի պահպանման գրասենեակ»-ը, հայ մամուլը ընդհանրապէս եւ սուրիահայ մամուլը մասնաւորապէս պահպանելու մտահոգութեամբ, թուայնացումի դրութեամբ: Ցարդ նկարահանուած է շուրջ 2000 էջ, առաւելաբար 1920-ական թուականներու հալէպահայ տարեգիրքեր: Անշուշտ աշխատանքը իր լրումին հասցնելու գործը պէտք է լրջօրէն հետապնդել:

8.- Հայկական Ձեռագիրներ

Պատմական Հալէպ քաղաքը նշանակալից զարգացում ապրած է ԺԵ.-ԺԷ. դարերուն: Զուգահեռաբար, բարգաւաճեղած է տեղւոյն հայ համայնքը, որուն մշակութային ուշագրաւ արտայայտութիւնը դարձած է Ս. Քառասնից Մանկանց եւ Ս. Աստուածածին եկեղեցիներու հովանիին ներքեւ գործած նշանաւոր Դասատունը: Անիկա գոյութիւն ունեցած է ԺԴ. դարուն եւ փայլած է ԺԷ. դարուն: Դասատունը ընդգրկած է գրչութեան, ծաղկումի, կազմարարութեան բաժիններ: Ան հովանաւորուած է բարձրաստիճան հոգեւորականներու կողմէ, այդտեղ գրագրուած ու ծաղկուած եկեղեցական բնոյթի ձեռագիրները կը հանդիսանան մեր մշակութային ժառանգութեան անփոխարինելի մէկ բաժինը:

2009-ին, առաջնորդ սրբազան հօր ուղղակի հսկողութեամբ սկսուած թուային սիստեմով անոնց թուայնացումի աշխատանքը ("Hill Museum And Manuscript Library of Saint John's Abby And University"-ի կողմէ ձեռագիրներու նկարահանման ծիրէն ներս)՝ արդէն հասած է իր լրումին:

Դ.- ԱՆՀԱՏԱԿԱՆ ՀԱՒԱՔԱԾՈՆԵՐՈՒ ՀԱՐՑ

Մշակութային վերոյիշեալ ժառանգութեան կողքին, գրական, մշակութային, ձեռագրական, նոյնիսկ թանգարանային արժէք ներկայացնող ժառանգութիւն կը կազմեն համայնքի շարք մը զաւակներուն կողմէ կազմուած անհատական հաւաքածոները.- գրադարաններ, հնատիպ գիրքեր, ձեռագիրներ, կիրառական արուեստներու գործեր, լուսանկարներ, գորգեր, կապերտներ, նկարչական ստեղծագործութիւններ... եւ այլն, որոնք հարկ է որ ծառայեն իրենց նպատակին՝ մեր համայնքի համայնական մշակութային ժառանգութեան ընդմէջէն: Եթէ նկատի առնենք նաեւ անոնց հանդէպ միշտ սրուած ախորժակները եւ մասնաւորապէս տակաւ յամեցող Սուրիոյ ներկայի տագնապը, ինքզինք կը պարտադրէ զանոնք հաւանական կորուստէ փրկելու հարցը, այսօ՛ր, որովհետեւ վաղը ուշ կրնայ ըլլալ, մինչ անհատական հաւաքածոները պարզելու-չըսելու համար բացայայտելու - միջոցները յստակ են, նիւթական թէ բարոյական, այստեղ կարիքը չկայ մանրամասնելու զանոնք:

Ե.- ՄԵՐ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԺԱՌԱՆԳՈՒԹԵԱՆ ՊԱՀՊԱՆՄԱՆ ՀԻՄՆԱՀԱՐՑԸ

Խիստ համառօտակի ներկայացուած վերոյիշեալ մշակութային ժառանգութիւնը, որ

ամբողջական չէ, մեզի կտակուած նուիրական աւանդ մըն է, եւ մեր պարտքն է զայն պահել ու պահպանել, յետոյ անվթար փոխանցելու համար գալիք սերունդներուն:

1.- Այս գծով առաջին հերթին նկատի ունինք արդի աշխարհի ընկերային տարաբնոյթ տագնապները (համաշխարհայնացում, աշխարհայնացում, բազմատարրութիւն եւ այլն), որոնց շահագործող, ծաւալապաշտ, անհակակշիռ քաղաքականութեան հետեւանքով, ներկայիս **ազգային մշակոյթները** այլափոխման, նոյնիսկ կորստեան սպառնալիքին տակ կը գտնուին, սեւեռակէտի տակ առնելով անոնց անաղարտ պահպանման խնդիրը:

2.- Նիւթական գետնի վրայ, վստահաբար, այսօր համայնքի բազմապիսի մտահոգութեանց կիզակէտը շեշտակիօրէն գրաւած է մշակութային ժառանգութեան պահպանման հիմնախնդիրը: Մեր կարծիքով, մանաւանդ որպէս սփիւռք, յիշեալ ժառանգութեան պահպանումը, նաեւ մասնագիտական առումով, մեզի համար անյետաձգելի խնդիր պէտք է դառնայ: Այս գծով կարելի չէ սպասել տարաբնոյթ տագնապներու ծագումին, չնախատեսուած անակնկալներ մի՛շտ կան եւ պիտի ըլլան: Հայոց պատմութիւնը կը վկայէ հրկիզուած հազարաւոր ձեռագիրներու, տրորուած եկեղեցիներու ու վանքերու, սրբապղծուած խաչքարերու... մասին: Դեռ շուրջ դար մը առաջ՝ յաչս քաղաքակիրթ աշխարհին, զանգուածային կոտորածի, բռնագաղթի ենթարկուեցանք, արմատախիլ եղանք մեր հողերէն, սկսուած մշակութային եղեռնը կը շարունակուի, ցեղասպանութենէն ճողոպրած անհատներն են որ փրկեցին հայ մշակոյթի նուիրական մասունքները:

Հետեւաբար, տիրող ճգնաժամի պայմաններու լոյսին տակ, թեմի առաջնորդ սրբազան հօր գլխաւորութեամբ, Ազգային Իշխանութեան եւ յատկապէս յառաջացած կազմերու կողմէ առնուած որոշումներն ու քայլերը, գործադրուած անմիջական լուծումները եւ տարուած աշխատանքները՝ ի սրտէ ողջունելով հանդերձ, գիտենք թէ կրնան ժամանակաւոր ըլլալ, ուրեմն կը կարծենք թէ պահը հասած է, առաջնահերթութեան կարգով, սերտուած ձեւով (ի պահանջել հարկին երկարաժամկէտ), ժամանակակից եւ մասնագիտական միջոցներով լծուելու մեր մշակութային ժառանգութեան պահպանման: Փորձառաբար տեղեակ ենք, որ նիւթաբարոյական ինչպիսի՛ զոհողութիւններով է որ մեր համայնքները սփիւռքի մէջ կանգուն կը մնան, հետեւաբար այսպիսի ծախսալից ու դժուարին գործի մը իրագործման հրաւիրուած ենք բոլորս անխտի՛ր, նիւթական եւ բարոյական տեսակէտէ, անհատական թէ հաւաքական մակարդակներու վրայ հաւասարապէս, որպէսզի օր մը ապագայ պատմագիրը Սուրիոյ հայ գաղութի պատմութեան մէջ հպարտութեամբ արձանագրէ մեր ազգային մշակութային վառ ժառանգութիւնը:

Վերջապէս, յատուկ ուշադրութեան արժանի են մշակոյթի գործիչները, որոնք երկնած են մեր մշակութային ժառանգութիւնը եւ կը շարունակեն ծառայել հայ մշակոյթին՝ սփիւռքեան տարապայման մեր կեանքէն ներս: Մասնաւորաբար այս օրերուն, մենք աւելի քան երբեւէ կարիքը ունինք մշակութային մեր ուժերու հաւաքական լարումին, որպէսզի հայ շարունակենք մեր ինքնուրոյն եղանակներով հայեցի մեր ինքնութիւնը արտայայտել եւ ստեղծել **ազգային մշակոյթ**, բառին ամբողջական ու լիարժէք նշանակութեամբ:

ԴՈԿՏ. ՀՈՒՐԻ ԱԶԷԶԵԱՆ

Հալէպ

ԱԿՆԱՐԿ՝ ՀԱՅ ԴԱՏԻ ՏԱՐՈՒԱՆ ԳԼԽԱՒՈՐ ԻՐԱԴԱՐՁՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՆ

ՅՈՒՆՈՒԱՐ

♦Թուրք յայտնի հրապարակախօս եւ վերլուծաբան Մեհմեթ Ալի Պիրանտ ընդգծեց, որ Հայոց ցեղասպանութեան հարցը 2012-ին Թուրքիոյ արտաքին քաղաքականութեան օրակարգին վրայ գերակշիռ պիտի ըլլայ:

♦Խումբ մը հայ եւ ֆրանսացի անձնաւորութիւններ, ինչպէս նաեւ թուրք լրագրող մը Ֆրանսայի Ծերակոյտին կոչ ուղղեցին՝ Հայոց ցեղասպանութեան ժխտումը քրէականացնող օրինագիծը վաւերացնելու:

♦Ֆրանսայի նախագահ Նիքոլա Սարքոզի հաւանութիւն տուաւ Հայոց ցեղասպանութեան ժխտումը քրէականացնող օրինագիծին: Ան մտադրութիւնը յայտնեց Հայոց ցեղասպանութեան ժխտումը ամբողջ Եւրոպայի մէջ քրէականացնելու:

♦Պուլկարիոյ խորհրդարանը հրաժարեցաւ քննարկման դնելէ Հայոց ցեղասպանութեան հարցը, թէեւ պուլկարական շարք մը քաղաքներ ճանչցած են Հայոց ցեղասպանութիւնը: Այս գծով Ցեղասպանութեան թանգարան-հիմնարկի տնօրէն Հայկ Դեմոյեան յայտնեց, որ «Թուրքիոյ ոճրագործութիւններուն զոհ դարձած Պուլկարիան ուշ կամ կանուխ պիտի ճանչնայ Հայոց ցեղասպանութիւնը»:

♦«Պելկէ» հրատարակչատան հիմնադիր, գրող եւ մարդկային իրաւանց պաշտպան Ռակըպ Զարաքօլու իր փաստաբան Սենուր Պայպուայի միջոցով Թուրքիոյ խորհրդարանին յղեց խնդրագիր մը, ուր կոչ ուղղեց, որ Հայոց ցեղասպանութեան 100-ամեակի շեմին՝ Թուրքիոյ խորհրդարանը ընդունի Հայոց ցեղասպանութիւնը եւ անկէ բխող ձուլումի ու տեղահանութեան արարքները:

♦Հրանդ Տինքը սպաննած Եասին Հայալ ցմահ բանտարկութեան դատապարտուեցաւ:

♦Երկուշաբթի, 23 յունուար 2012՝ պատմական օր հայութեան համար. Ֆրանսայի Ծերակոյտը որդեգրեց Հայոց ցեղասպանութեան ժխտումը քրէականացնող օրինագիծը:

♦Թուրքիոյ վարչապետ Ռեճեփ Թայիփ Էրտողան Հայոց ցեղասպանութեան ժխտումը քրէականացնող օրէնքը «ցեղապաշտական» նկատեց:

♦Սոչի քաղաքին մէջ տեղի ունեցաւ Սարգսեան-Մեդվեդեւ-Ալիեւ հանդիպումը, որուն ընթացքին Հայաստանի եւ Ազրպէյճանի նախագահները Ղարաբաղի շուրջ համաձայնութեան կնքումը արագացնելու պատրաստակամութիւն յայտնեցին:

♦Միացեալ Նահանգներու արտաքին գործոց նախարար Հիլըրի Քլինթըն ընդգծեց, որ «Ցեղասպանութիւնը պատմական հարց է, ոչ թէ քաղաքական եւ այդ պատճառով Միացեալ Նահանգներ չի ճանչնար Հայոց ցեղասպանութիւնը»:

♦22-28 յունուարին Ղարաբաղի եւ Ազրպէյճանի զօրքերուն սահմանային գիծին վրայ արձանագրուեցան կողմի զինադադարի ազրպէյճանական շուրջ 150 խախտումներ:

ՓԵՏՐՈՒԱՐ

♦Հայոց ցեղասպանութեան ժխտումը քրէականացնող օրինագիծին դէմ եղող Ֆրանսացի կարգ մը ծերակուտականներ որոշեցին Սահմանադրական խորհուրդ դիմել:

♦Օրինագիծի հեղինակ Վալերի Պուայէ յայտնեց, որ ինք մինչեւ վերջ պիտի պայքարի:

♦Իսրայէլի արտաքին գործոց նախարար Լիպըրման առաջին անգամ ըլլալով հրապարակաւ դէմ արտայայտուեցաւ Հայոց ցեղասպանութեան ճանաչման:

♦Թուրքիոյ Եւրոպական Միութեան հարցերով պետական նախարար Էկեմեն Պաղըշ ըսաւ. «Թող ցեղասպանութեան փաստը ապացուցեն, եւ մենք ներում պիտի հայցենք»:

♦Ալիեւ յոյս յայտնեց, որ Հայոց ցեղասպանութեան ժխտումը քրէականացնող օրինագիծը երբեք «ուժի մէջ չմտնէ»:

♦Մ. Նահանգներու Հայ դատի յանձնախումբը Քլինթընին յղեց նամակ մը, որուն մէջ իր վրդովմունքը յայտնեց Հայոց ցեղասպանութեան վերաբերեալ յունուարին իր կատարած յայտարարութեան համար:

♦Հայոց ցեղասպանութիւնը ճանչնալու մասին Քանատայի վարչապետին կոչը վերահրապարակուեցաւ:

♦29 փետրուար 2012. Ֆրանսայի Սահմանադրական խորհուրդը Հայոց ցեղասպանութեան ժխտումը քրէականացնող օրինագիծը հակասահմանադրական նկատեց:

♦Ամերիկացի հայամէտ քոնկրեսականներ Սահակաշվիլիէն խնդրեցին Ջաւախքին աւելի ուշադրութիւն դարձնել:

ՄԱՐՏ

♦Թուրքիոյ նախագահ Ապտիւլլա Կիւլ ողջունեց Ֆրանսայի Սահմանադրական խորհուրդին որոշումը եւ նշեց, որ ատիկա փրկեց Ֆրանսայի հեղինակութիւնը:

♦Ֆրանսացի շարք մը երեսփոխաններ հրապարակեցին հաղորդագրութիւն մը, որուն միջոցով օրինագիծը անվաւեր նկատելու իրենց դժգոհութիւնը յայտնեցին: Անոնք ներկայացուցին Ցեղասպանութեան բանաձեւի նոր առաջարկ մը:

♦Ֆրանսայի նախագահը Ֆրանսայի հայ համայնքի ներկայացուցիչներուն հետ հանդիպումի ժամանակ իր պատրաստակամութիւնը յայտնեց նոր օրինագիծ մը առաջարկելու:

♦Ֆրանսայի Սահմանադրական խորհուրդի նախկին նախագահը Սահմանադրական խորհուրդի որոշումը «Յիշատակի օրէնքներու աւարտի» ցուցանիշ նկատեց:

♦Ֆրանսայի հայկական կազմակերպութիւններու համակարգող խորհուրդի պատուիրակութեան հետ հանդիպումին ընթացքին Հոլլանտ վերահաստատեց Հայոց ցեղասպա-

նութեան ժխտումը քրէականացնելու իր դիրքորոշումը:

♦Միջազգային Ճգնաժամային խմբակը «անընդունելի» նկատեց Ղարաբաղեան տագնապին մէջ **սթաթիւս քոյի** պահպանումը:

♦Քլինթըն Մ. Նահանգներու Հայ դատի գրասենեակին ուղղուած իր պատասխան նամակին մէջ խուսափեցաւ «Ցեղասպանութիւն» եզրը գործածելէն:

♦Գերմանիոյ արտաքին գործոց նախարար Կուիտօ Վեսթերվելէ յայտնեց, որ հասած է Լեռնային Ղարաբաղի տագնապը լուծելու ժամանակը:

♦Հայոց ցեղասպանութեան ականատես նորվեկիացի միսիոնարին օրագիրը գտնուեցաւ:

♦ՀՅԴ Հայաստանի գերագոյն մարմինի ներկայացուցիչ Արմէն Ռուստամեան յայտնեց, որ Մինսքի խմբակէն Ֆրանսայի դուրս գալը բացասաբար պիտի ազդէ Լեռնային Ղարաբաղի տագնապի լուծման հոլովոյթին:

ԱՊՐԻԼ

♦Ամերիկացի քոնկրեսական Ճէքի Շփէյըր Ներկայացուցիչներու տան մէջ ոգեկոչեց Սումկայիթի, Կիրովապատի եւ Պաքուի մէջ զոհուած հայերուն յիշատակը:

♦Թուրքիոյ մէջ կրօնական ազատութեան եւ եկեղեցապատկան գոյքերու վերադարձին շուրջ բանաձեւ մը ներկայացուեցաւ Քալիֆորնիոյ նահանգային խորհրդարանին:

♦Ծերակուտական Պրաուն Թուրքիոյ փոքրամասնութիւններու սեփականութեան պաշտպանութեան մասին օրինագիծ մը ներկայացուց:

♦Թրքական կազմակերպութիւններ Հայոց ցեղասպանութեան 97-ամեակը նշեցին Թաքսիմի հրապարակին վրայ: Անոնք կոչ ուղղեցին Թուրքիոյ կառավարութեան ճանչնալու Ցեղասպանութիւնը եւ նամակներ յղեցին Գարեգին Բ. ու Արամ Ա. կաթողիկոսներուն:

♦Քալիֆորնիոյ նահանգապետը 24 ապրիլը հռչակեց «Յիշատակի օր» :

ՄԱՅԻՍ

♦Արցախին տրամադրուած Ամերիկեան օժանդակութիւնը աւելցաւ 150 առ հարիւրով:

♦Հայոց ցեղասպանութիւնը չճանչնալու պատճառով տեղի ունեցաւ կայքէջահէններու յարձակում՝ թրքական նախարարութիւններու կայքէջերուն վրայ:

♦Ուրուկուէյի արտաքին գործոց նախարար Ալմակրօ Երեւան այցելութեան ընթացքին յայտարարեց, որ Լեռնային Ղարաբաղի ժողովուրդը իր ճակատագիրը ինք պէտք է որոշէ:

♦Ֆրանսայի նոր նախագահը նշեց, որ ինք հետամուտ պիտի ըլլայ, որ ցեղասպանութիւններու մասին նոր օրինագիծ մը ներկայացուի:

♦Թուրքիոյ նախագահ Ապտիւլլա Կիւլ շնորհաւորական ուղերձ մը յղեց Ֆրանսայի նորընտիր նախագահ Ֆրանսուա Հոլանտին, որուն զգուշացուց Ցեղասպանութեան ժխտման քրէականացնող օրինագիծին գծով:

♦Ազրպէյճանի մէջ Միացեալ Նահագներու նախկին դեսպան Մեթիու Պրայզա յայտնեց, որ հայ-թրքական տագնապին կարգաւորումը հիանալի պիտի ըլլար, սակայն անիկա անկարելի է այժմ:

♦Սանթա Քալոմէ Տէ Կրամենեթ քաղաքի խորհուրդը Հայոց ցեղասպանութիւնը դատապարտող բանաձեւ մը որդեգրեց:

♦ԵԱՀԿ-ի նախագահին ներկայացուցիչը յայտարարեց, որ Լեռնային Ղարաբաղի խնդիրի լուծման մէջ շօշափելի արդիւնքներու կարելի է հասնիլ շուտով:

♦Ազրպէյճանի նախկին արտաքին գործոց նախարարը Կուլիեւ Պուտափեշթի մէջ բանախօսութեան մը ընթացքին յայտնեց. «Մենք Հայաստանէն աւելի ուժեղ ենք, կրնանք Ղարաբաղը ետ առնել, բայց կարգ մը համաձայնագիրներ արգելք են»:

♦Վիրահայոց թեմը Սահակաշվիլիէն խնդրեց վերադարձնել հայկական 6 եկեղեցիներ եւ հայկական պատմական յուշարձանները պաշտպանել:

♦Ռոտ Այլընտ նահանգի ներկայացուցիչներու տունը Օպամային եւ դաշնակցային քոնկրեսին կոչ ուղղեց Լեռնային Ղարաբաղի անկախութիւնը ճանչնալու:

♦ՕԹԱՆ-ի վեհաժողովի հռչակագիրին մէջ Լեռնային Ղարաբաղի հարցին շուրջ մտահոգիչ բանաձեւումներ կատարուեցան: Նախագահ Սարգսեան չմասնակցեցաւ վեհաժողովին:

♦Լեռնային Ղարաբաղի Ազգային Ժողովի նախագահ Աշոտ Ղուլեան ֆրանսացի ծերակուտականները ընդունելով յայտնեց, որ Լեռնային Ղարաբաղի անվտանգութեան միակ կարելիութիւնը անկախութեան միջազգային ճանաչումն է:

♦Սպանիոյ խորհրդարանը մերժեց Հայոց ցեղասպանութեան օրինագիծը:

♦Եւրոպական խորհրդարանը մէկ տարուան ընթացքին երրորդ անգամ ըլլալով բուռն կերպով դատապարտեց Ազրպէյճանի մարդկային իրաւանց խախտումները:

ՅՈՒՆԻՍ

♦Հարաւային Կովկասի եւ Վրաստանի տագնապի հարցերով Եւրոպական Միութեան յատուկ ներկայացուցիչ Ֆիլիփ Լեֆոր Երեւանի պետական համալսարանին մէջ յայտարարեց, որ Եւրոպական Միութիւնը դէմ է Լեռնային Ղարաբաղի մեկուսացման:

♦Ազրպէյճանի արտաքին գործոց նախարար Մամեդեարով յայտնեց, որ քանի տակաւին տագնապը լուծուած չէ, սահմանային գիծին վրայ միջադէպերը պիտի շարունակուին:

♦Ազրպէյճան կրկին խախտեց Հայաստանի սահմանը՝ տալով 5 զոհեր: Ֆրանսա իր անհանգստութիւնը յայտնեց հայ-ազրպէյճանական սահմանային գիծին վրայ կացութեան վատթարացման համար:

♦Թուրքիա մերժեց Հայաստանի հետ յարաբերութիւնները լուծելու Միացեալ Նահանգներու արտաքին գործոց նախարար Հիլըրի Քլինթընի կոչը:

♦Ազրպէյճանի հետախուզական խումբը թափանցումի փորձ կատարեց Արցախի եւ Ճամբարակի ուղղութեամբ:

♦Նախագահ Սարգսեան յայտնեց, որ պետական սահմաններուն եւ Լեռնային Ղարաբաղի դէմ ուղղուած որեւէ գործողութիւն անպատասխան պիտի չմնայ:

♦Թուրքիոյ արտաքին գործոց նախարար Ահմեթ Տաւութօղլու դարձեալ Հայաստանի հետ յարաբերութիւններու բարելաւման նախապայմաններու մասին խօսեցաւ:

♦Միջազգային ճգնաժամային խմբակի եւրոպական ծրագիրներու ղեկավարը յայտնեց, որ Լեռնային Ղարաբաղի տագնապը վե-

ռահսկողութենէն դուրս գալու վտանգ կայ:

♦Իսրայէլի Քնեսեթը քննարկեց Հայոց ցեղասպանութեան հարցը եւ զայն փոխանցեց Քնեսեթի կրթութեան եւ մշակոյթի յանձնախումբին: Քնեսեթի նախագահը յայտնեց, որ սպաննուած միլիոնաւոր հայերը յիշելը Իսրայէլի բարոյական պարտականութիւնն է:

♦ՕԹԱՆ ղարաբաղեան տագնապի խաղաղ լուծման կոչ ուղղեց:

♦Միացեալ Նահանգներու արտաքին գործոց նախարարութիւնը պատասխանեց ազրպէյճանական յարձակումը սանձելու մասին հայ դատի գրասենեակի մէկ նամակին:

♦Փարիզի մէջ Նալբանդեան եւ Մամետեարով հանդիպում մը ունեցան «դրական» եւ «կառուցողական« մթնոլորտի մէջ:

♦Մ. Նահանգներու Հայ դատի յանձնախումբը Ազրպէյճանի յարձակումը դատապարտելու նոր քայլի ձեռնարկեց: Ան կոչ ուղղեց ե-նամակներ յղելու ծերակուտականներուն եւ քոնկրեսականներուն:

♦Զինադադարի խախտում մը եւս տեղի ունեցաւ եւ հայ զինուոր մը սպաննուեցաւ:

♦Մինսքի խմբակի համանախագահ երկիրներու ղեկավարները ցաւ յայտնեցին, որ Ալիեւ եւ Սարգսեան վճռական քայլերու չեն ձեռնարկած:

ՅՈՒԼԻՍ

♦Ֆրանսայի արտաքին գործոց նախարարը Թուրքիոյ արտաքին գործոց նախարարին հետ հանդիպումի ժամանակ յայտնեց, որ Ֆրանսայի նոր վարչակազմը Հայոց ցեղասպանութիւնը քրէականացնող օրէնքին «Յարութիւն» պիտի չտայ:

♦Տաւութօղլու նշեց, որ Թուրքիա Հայոց ցեղասպանութեան 100-ամեակին առնչութեամբ երեք քայլերէ բաղկացած նոր ծրագիր մը ունի:

♦Ֆրանսայի նախագահ Հոլանտ վստահեցուց, որ հաւատարիմ է իր նախընտրական խոստումին:

♦Շուրջ 157,000 գերմանացիներ պահանջեցին Հայոց ցեղասպանութեան ժխտումը քրէականացնող օրէնքը որդեգրել:

♦Թուրքիոյ նախագահը յայտարարեց, որ Թուրքիա պիտի հետեւի Ցեղասպանութեան ժխտման մասին օրինագիծին շուրջ ծաւալող զարգացումներուն:

♦ԵԱՀԿ-ի Ընդհանուր քարտուղար Զանիեր ընդգծեց, որ Լեռնային Ղարաբաղի տագնապը ուժի կիրարկումով պիտի չլուծուի: Ան նաեւ շեշտեց, որ արձակազէններու հեռացումն ու միջադէպերու հետաքննութիւնը Լեռնային Ղարաբաղի մէջ **սթաթիւս քոն** պիտի չամրապնդեն:

♦Թուրք յայտնի արձակագիր Էլիֆ Շաֆաք ֆրանսական բարձրագոյն պարգեւին արժանացաւ՝ Հայոց Ցեղասպանութեան մասին չլռելուն համար:

♦21 յուլիս 2012. Բակօ Սահակեան վերընտրուեցաւ Արցախի նախագահ:

♦ՄԱԿ-ի ընդհանուր քարտուղար Պան Քի Մուն յայտարարեց, որ Ազրպէյճանի անհետեւողական քաղաքականութիւնը բացասական մեծ ազդեցութիւն կ'ունենայ Հայաստանի ջանքերուն վրայ:

ՕԳՈՍՏՈՍ

♦Ազրպէյճանի արտաքին գործոց նախարարը Ֆրանսա կատարած իր այցելութեան ընթացքին յայտնեց, որ Ազրպէյճան յոյսով է,

որ Ֆրանսա Լեռնային Ղարաբաղի տագնապի լուծման համար իր առաւելագոյնը ի գործ պիտի դնէ:

♦Մասաչուսեց նահանգի Ներկայացուցիչներու տունը Արցախի անկախութեան սատարող բանաձեւ մը որդեգրեց:

♦Թուրքիոյ փոխվարչապետը նշեց, որ «1915-ը նաեւ թուրքերուն ողբերգութիւնն է»:

♦Ազրպէյճանի պաշտպանութեան նախարարը դարձեալ պատերազմի մասին խօսեցաւ:

♦Ֆրանսայի արտաքին գործոց նախարարը անհաւանական չնկատեց, որ ցեղասպանութեան բանաձեւը կրնայ դարձեալ քննարկուիլ:

♦Ամերիկայի Հայ դատի գրասենեակը Օպամայի եւ Ռոմնիի կոչ ուղղեց՝ հայ համայնքի ներկայացուցիչներուն հետ հանդիպում մը ունենալու:

♦Տաւութոլոու Պոլսոյ մէջ Լեռնային Ղարաբաղի շուրջ Հայաստան-Ազրպէյճան բանակցութիւն առաջարկեց եւ խօսեցաւ Սուրիոյ հայերուն մասին:

♦Ֆրանսայի մէջ նոր լոյս տեսած պատմութեան դասագիրքերուն մէջ ընդգրկուեցան նաեւ Հայոց ցեղասպանութեան մասին պատմող նիւթեր:

♦Թուրքիոյ հայերու ընկերային օգնութեան եւ մշակութային պայքարի միութիւնը Պաթման նահանգին մէջ աւերուած հայկական եկեղեցիներու հարցով դիմեց նահանգապետարան՝ պահանջելով պաշտպանութեան տակ առնել յիշեալ եկեղեցիները:

♦19-25 օգոստոս երկարող ժամանակաշրջանին ղարաբաղեան-ազրպէյճանական զօրքերու սահմանին վրայ ազրպէյճանական կողմը զինադադարը խախտեց աւելի քան 300 անգամ:

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ

♦Հունգարիա մարդասպան Ռամիլ Սաֆարովը յանձնեց Ազրպէյճանին. Հայաստան կասեցուց Պուտափեշտի հետ դիւանագիտական իր յարաբերութիւնները: Հայկական աշխարհը իր ցասումը եւ ընդվզումը յայտնեց ի տես հունգար-ազրպէյճանական քայլին:

♦Հունգայիոյ հոգեւոր առաջնորդը Սաֆարովի հարցով զօրակցեցաւ հայ ժողովուրդին:

♦Ֆրանսա մտահոգութիւն յայտնեց ազրպէյճանական իշխանութիւններուն կողմէ Ռամիլ Սաֆարովին ներում շնորհելու համար:

♦Հազարաւոր հունգարա-

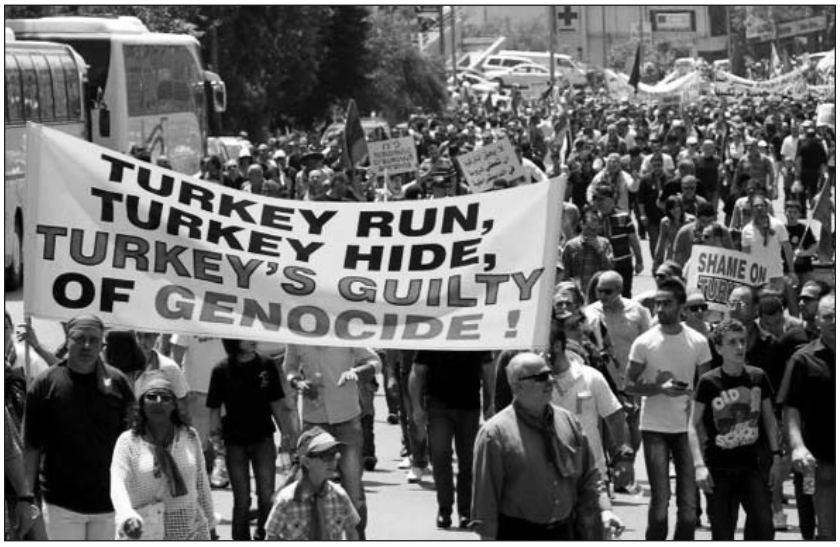

ցիներ ցոյց կատարեցին Պուտափեշտի մէջ:

♦Հայաստանի Ազգային Ժողովը ընդունեց Սաֆարովը յանձնելու քայլը դատապարտող բանաձեւը:

♦Եւրոպական խորհրդարանը որդեգրեց Սաֆարովի հարցին վերաբերող բանաձեւը:

♦Հունգարիա Հայաստանին կոչ ուղղեց վերականգնելու Պուտափեշտի հետ բարեկամական կապերը:

♦Շրջանառութեան մէջ դրուեցաւ «Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետութիւնը ճանչնալու մասին» օրինագիծը:

♦Նախագահ Հոլլանտ յայտնեց, որ Հայոց Ցեղասպանութեան նոր օրինագիծը կը գտնուի ուսումնասիրման փուլի մէջ:

♦Փարիզի մէջ տեղի ունեցաւ բազմամարդ ցոյց՝ Իլհամ Ալիւի Ֆրանսա այցելութեան դէմ:

♦Պուայէ խոստացաւ Հայոց ցեղասպանութեան մասին նոր օրինագիծ մը ներկայացնել:

♦ՀՅԴ Բիւրոյի ներկայացուցիչ Հրանդ Մարգարեան նշեց, որ Հայաստանը պէտք է իրաւական փաստաթուղթով երաշխաւորէ Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետութեան անվտանգութիւնը:

♦Պաղըշ յայտնեց, որ Ֆրանսայի մէջ Ցեղասպանութեան ժխտման մասին նոր օրինագիծի մասին որոշում չկայ:

♦Հունգարիա դիւանագիտական յարաբերութիւններու վերականգնման ակնկալութեամբ նամակ յղեց Հայաստանի:

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ

♦Հայաստանի կառավարութիւնը անհապատակայարմար նկատեց Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետութիւնը ճանչնալու մասին օրինագիծին քննարկումը:

♦Հայոց ցեղասպանութեան նիւթը ներառուեցաւ ուքրանական դասագիրքերու մէջ:

♦ՀՅԴ Հայ դատի եւ քաղաքական հարցերու գրասենեակի պատասխանատու Կիրո Մանոյեան հայ-թրքական արձանագրութիւններու մասին յիշեցուց, որ ՀՅԴ-ն չէ փոխած իր տեսակէտը եւ կը կարծէ, որ բաւարար ժամանակ անցած է, որպէսզի Հայաստանի իշխանութիւնները հասկնան իրենց սխալը եւ կասեցնեն անոնց գոյութիւնը, քանի որ անկէ միայն Թուրքիան կը շահի:

♦Ֆրանսախօս երկիրներու վեհաժողովը աջակցութիւն յայտնեց ղարաբաղեան հիմնախնդիրի խաղաղ լուծման:

♦Միացեալ Նահանգներու Հայ դատի գրասենեակը որոշեց ո՛չ Պարաք Օպամային, ո՛չ

ալ Միթ Ռոմնիին սատարել:

♦Քլինթըն Սաֆարովի յանձնումին համար Միացեալ Նահանգներու «մեծ հիասթափութիւնը» յայտնեց:

♦Եւրոպայի Հայ դատի գրասենեակը բուռն բողոք ներկայացուց ALDE քաղաքական խումբի որոշումին դէմ՝ Սաֆարովի հարցով Եւրոպական խորհրդարանի բանաձեւին դէմ քուէարկելուն համար:

♦Աւստրալիոյ Նիւ Սաութ Ուէլզ նահանգը ճանչցաւ Լեռնային Ղարաբաղի անկախութիւնը:

ՆՈՅԵՄԲԵՐ

♦Թուրքիոյ խորհրդարանի նախագահ Ճեմիլ Չիչեք յայտնեց, որ Թուրքիա-Ֆրանսա յարաբերութիւնները վատթարացած են Ցեղասպանութեան հարցին պատճառով:

♦Թուրք լրագրող մը յայտարարեց, որ ՄԱԿ կը պատրաստուի Հայոց ցեղասպանութիւնը ճանչնալու:

♦Միացեալ Նահանգներ ղարաբաղեան տագնապի կողմերուն կոչ ուղղեց Լեռնային Ղարաբաղի օդակայանի բացումին հարցը լուծելու դիւանագիտական միջոցներով:

♦Ազրպէյճանի մէջ Միացեալ Նահանգներու դեսպան Մոռնինկսթար յայտնեց, որ ԵԱՀԿ-ի Մինսքի խմբակը Լեռնային Ղարաբաղի տագնապի լուծման նոր քայլեր պիտի քննարկէ:

♦Հայաստանի նախագահ Սերժ Սարգսեան ֆրանսական «Լը Ֆիկարո» թերթին տուած հարցազրոյցի մը ընթացքին յայտնեց, որ Ցեղասպանութեան հերքումը ոճիրին շարունակութիւնն է:

♦Ուրուկուէյի խորհրդարանի նախագահ Խորխէ Օրիքօ Հայաստանի մէջ յայտարարեց, որ Ուրուկուէյ պատիւը ունի Հայոց ցեղասպանութիւնը ճանչցող առաջին երկիրը ըլլալու:

♦Ազրպէյճանի նախագահ Իլհամ Ալիեւ յայտարարեց, որ Ազրպէյճանի թշնամին հայկական լոպին է:

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ

♦Նախագահ Սարգսեան ընդգծեց, որ շատ կարեւոր է Ղարաբաղի վերադարձը տագնապի լուծման հոլովոյթ:

♦Ներկայացուցիչներու տան անդամ Էտըմ Շիֆ Միացեալ Նահանգներու Ներկայացուցիչներու տան եւ Ծերակոյտի պետական եւ միջազգային գործողութիւններու հարցերով ենթակոմիտէներուն նախագահներուն եւ բարձրաստիճան անդամներուն կոչ ուղղեց նուազեցնելու Ազրպէյճանին տրամադրուող զինուորական օժանդակութիւնը:

♦Տապլինի մէջ կատարուեցաւ ԵԱՀԿ-ի մէկ յայտարարութիւնը՝ Լեռնային Ղարաբաղի տագնապին մասին: Միացեալ Նահանգներու Հայ դատի գրասենեակը Տապլինեան յայտարարութիւնը ոչ հաւասարակշիռ նկատեց:

♦Թուրքիա Մինսքի խմբակը փոփոխութեան ենթարկելու անհրաժեշտութեան մասին դարձեալ խօսեցաւ:

♦«Պի.Պի.Սի.» Լեռնային Ղարաբաղի մասին ազրպէյճանամէտ տեսանիւթ մը ցուցադրեց:

Պատրաստեց՝
ՆԱՐԷ ԳԱԼԷՄՔԷՐԵԱՆ

«ԱՆՀԱՒԱՏԱԼԻ ԲԱՅՑ ԻՐԱՒ»

«Կամար» գրականութեան եւ գեղարուեստի անկախ պարբերաթերթին մէջ (2011, թիւ 14) մեծ հաճոյքով եւ գոհունակութեամբ կը կարդամ հայրենի մեծ գրող եւ թատերագիր՝ Պերճ Զէյթունցեանի «Հարիւր տարի անց» (18 մանրագիր էջ) թատերական մէկ գործը, որուն մէջ գործող անձինքն են՝ Գրիգոր Զօհրապ, Վարդգէս Սերինկիւլեան, Ճեմալ Փաշա, Անդրանիկ, Ճեմալ Կրտսեր, Մարիամ Տատիկ:

Թատերական երկեր քիչ կը կարդամ: Քանիցս փորձած եմ Շէյքսփիր կարդալ հայերէն սքանչելի թարգմանութեամբ, «Պաղտասար Աղբար»-ը եւ ասոնցմէ տասնեակ մը էջեր տաժանքով կարդալէ ետք մէկդի դրած եմ գիրքը եւ այն եզրակացութեան եկած, որ թատերական գործ մը թատրոնի բեմէն պէտք է ըմբոշխնել:

Ասիկա իմ կարծիքս է:

Քանի մը ամիսներ առաջ մամուլէն իմացայ, թէ Ճեմալ Փաշայի թոռը՝ Հասան Ճեմալ գրած է «1915.- Հայոց ցեղասպանութիւնը» (1915: ERMENI SOYKIRIMI) խորագիրով գիրք մը, որ Թուրքիոյ մէջ մեծ ընդունելութիւն գտած է:

Մէկ միջոց ունէի Հասան Ճեմալի գիրքը ձեռք անցնելու, Սուրիոյ ներկայ պայմանները նկատի ունենալով, դիմել Ֆեթիհիէ Չեթին բարեկամուհիիս, որուն հետ բաւական սերտ նամակագրութիւն ունիմ: Հակառակ անոր որ այս ժամանակներուն մեծ յոյս չունէի, թէ Թուրքիայէն նամակատան միջոցներով գիրք մը կրնայ հասնիլ ինծի, անդիէն ալ մտածեցի թէ կորսնցնելիքս գիրքի մը արժեգինը պիտի ըլլար:

Ֆ. Չեթին անմիջապէս ինծի պատասխանեց, թէ ինք երկրէն դուրս կը գտնուի եւ արդէն դիմած է իր բարեկամին, որպէսզի գիրքը ինծի թղթատարով ուղարկէ...: Եւ, «Անհաւատալի բայց իրաւ», երկու շաբաթ չանցած գիրքը հասաւ նամակատուն:

Հարկ կա՞յ ըսելու, թէ ամէն ինչ մէկ կողմ դրած անյագօրէն կարդալ սկսայ գիրքը եւ առաջին առիթով ուզեցի հայ ընթերցողը մասնակից դարձնել իմ զգացումներուս, ու սկսայ գիրքը թարգմանելու տաժանակիր աշխատանքին: Կարդալը ուրիշ բան է, թարգմանութիւնը՝ ուրիշ:

Հասան Ճեմալ, գիրքին վերջաբանը գրելէ ետք, 17 էջերէ բաղկացած 5 յօդուածներու յաւելուած բաժին մը մտցուցած է հոն: Բաժինները անմիջական կապ ունին Հայոց ցեղասպանութեան հետ: Անոնցմէ առաջինը՝ հանրածանօթ քաղաքական գործիչ, հրապարակագիր Թանէր Աքչամի թրքական «Թարաֆ» թերթի մէկ գրութենէն (23 Յունուար 2012) առնուած եւ արտատպուած է գիրքին մէջ:

«Ազդակ»-ի ընթերցողներուն կը ներկայացնեմ հետեւեալ գրութիւնը, զոր աշխատած եմ հայացնել եւ կարելի չափով պահել անոր հարազատութիւնը:

Նոյն գիրքէն թարգմանած եմ նաեւ Հասան Ճեմալի կենսագրականը՝ վստահ ըլլալով, որ ընթերցողը պիտի հետաքրքրուի իմանալու, թէ որո՞ւ հետ է իր գործը:

Խիզախ քայլ մըն է Հասան Ճեմալի ըրածը.- մարտահրաւէրներ դնել թուրք ընթերցողին առջեւ: Եւ, ինչո՞ւ չէ, աշխարհի ընթերցողներուն առջեւ:

Գիրքը հրատարակողները կ՚աշխատին հաւատացնել ընթերցողը, թէ Հասան Ճեմալ լրագրող մըն է, պատմաբան մը չէ: *Մեզի այնպէս կը թուի, թէ պատմաբանները ընելիք չունին Հայոց ցեղասպանութեան հարցին նկատմամբ: Արեւու նման իրականութիւններու մասին որքան շատ սուտ յերիւրես, այնքան աւելի նոր դռներ կը բանաս պարտկելու զանոնք: Ճարպիկ լրագրողին գրիչը աւելի պիտանի է այս պարագային...: Վկայ Հասան Ճեմալները...*

ՅԱԿՈԲ ԱԴԱՄԵԱՆ

ԹԱԼԷԱԹ ՓԱՇԱՅԻՆ ՎՐԷԺԸ ԼՈՒԾՈՒԱԾ Է

Թաներ Աքչամ
«Թարաֆ»,
23 յունուար 2012

Հրանդ Տինքի ոճիրին վերաբերեալ դատավարութեան վճիռը մեծ շփոթ ստեղծեց: Շփոթը լաւ է, գեղեցիկ է, պարզութեան եւ անարատութեան նշան է: Խիղճերուն տակաւին մաքուր ըլլալը ցոյց կու տայ եւ դիմացինիդ կարգին անձնաւորութիւն մը ըլլալու տպաւորութիւնը, անկէ բան մը յուսալը կ՚արտայայտէ:

Խորքին մէջ, աւելի խռովելու պէտք չկար. եթէ իմացած ըլլայինք Հրանդին ոճրագործներուն ապաստան տուողներուն վայրը, եթէ գիտնայինք ի՞նչպէս եւ ուրկէ՞ կը դիտեն մեզի եւ, ամենակարեւորը, եթէ հաստատած ըլլայինք Հրանդ Տինքի ոճիրին եւ 1915»-ի Ցեղասպանութեան միջեւ կապը, այն ատեն չէինք զարմանար:

Եւ մեզի թեթեւ ժպիտով դիտելով. «Ասոնք խելագարա՞ծ են, իրենց խելքը ծախա՞ծ են. այս պետութեան ստեղծումին դէմ պարիսպ քաշել կու տա՞նք», անոնց խօսիլը կ՚իմանայինք:

Հիմնուելով մեր ունեցած շփոթին վրայ, այս ոճիրին եւ Հայոց ցեղասպանութեան միջեւ զօրաւոր կապը չնշմարելը մեր սխալն է.- իսկապէս պէտք է մեր զարմանքին համար զարմանալ:

Ի՜նչ ցաւալի բան.- անոնց տեսածը չենք տեսներ.- անոնց գիտցածը չենք գիտեր:

Հրանդ Տինքը սպաննեցին Թալէաթ Փաշային սպանութեան վրէժը լուծելու համար:

Ամէն ինչ, այո՛, ամէն ինչ, 1921-ին կատարուած ահաբեկչութեան վրէժը լուծելու համար ծրագրուեցաւ: Եասին Հայալին, Մաք Տոնալտզի հարցով բանտէն արձակուելէ ետք, հօրը հետ Թալէաթ Փաշային մասին խօսածները գիտենք:

Հօրը կը հարցնէ եղեր՝ «**Պապա**, Թալէաթ Փաշային ինչպէս սպաննուիլը գիտե՞ս»:

Իրազեկ գիտելիքներու տէր՝ պատահարին մասին ան կ՚ըսէ.- «Թալէաթ Փաշան սպաննող մարդը պատիժ չստանալով, ազատ արձակուելուն մասին ալ գիտէի՞ր»:

Հրանդ Տինքը ինչո՞ւ տանը առջեւ չսպաննեցին, եւ կամ ինչո՞ւ զայն առեւանգելէ ետք սպաննելով դիակը տեղ մը չնետեցին, միւս գաղտնի մնացած արարքներու նման: Ասոնց որեւէ տեսակը եթէ ուզէին, կրնային իրագործել:

Սակայն այդ բոլորին փոխարէն, «Ակօս»-ին առջեւ, մայթին վրայ, բոլորին աչքին առջեւ, եւ այն ալ թիկունքէն գլխուն կրակ բանալով

ՀԱՍԱՆ ՃԵՄԱԼ

1915
ՀԱՅՈՑ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Սիրելի Հրանդ,
ինծի այս գիրքը գրել տուողը
քու ցաւդ է,
քու ցաւերդ են

Ազատութիւնը՝ մարդոց
լսել չուզած բաները
ըսել գիտնալն է

Ճորճ Օրուէլ

սպաննեցին:

Ինչո՞ւ: Որովհետեւ Հրանդը օգտագործելով՝ հայերէն Թալէաթ Փաշային վրէժը առնել ուզեցին:

Թալէաթ Փաշա 15 մարտ 1921-ին, Պերլինի մէջ ցեղասպանութենէն ողջ մնացած Սողոմոն Թեհլիրեանի կողմէ սպաննուեցաւ: Թեհլիրեան, Թալէաթ Փաշային թիկունքէն մօտեցաւ եւ զէնքը գլխուն պարպելով սպաննեց զայն **(Իրականութիւնը՝ դիմացէն մօտեցաւ պիտի ըլլայ - Յ. Ա.)**:

Խոյս տուած ատենը ձերբակալուեցաւ **(Իրականութիւնը՝ եղած տեղը մնաց - Յ.Ա.)**:

2-3 յունիս 1921 թուականին տեղի ունեցած դատավարութենէն ետք, Թեհլիրեան անպարտ արձակուեցաւ:

Ոճիրին մասին մեզի անծանօթ ուրիշ տարբերակ ալ կայ: Թեհլիրեան գտնուած վայրէն խոյս տուած պահուն բռնուած է, սակայն սկզբունքով ահաբեկչութեան ծրագիրին պատրաստութեան առիթով առնուած որոշումը իբր թէ չփախչիլ, եղած տեղը մնալ եւ յանձնուիլ եղած է:

Հրանդ Տինքի հարցով հարցաքննութիւններու ատեն կան կարգ մը արձանագրութիւններ, ուր կ՚ըսուի, թէ Օկիւն Սալմասթին եւս չփախչելու եւ նուազագոյնը Պոլսոյ մէջ բռնուելու ծրագիրը կը հասկցուէր:

Ամէն ինչ, 1921-ի եղածին նման:

Նպատակը՝ թէ՛ Թալէաթ Փաշային վրէժը լուծել եւ թէ՛ ալ 1915-ի Ցեղասպանութեան հարցով հայերու ձայները խեղդել տալը յիշեցնելն էր:

«Մենք այս հողերուն վրայ 1915-էն ետք կարելիութիւնը չենք տար հայու մը ազատօրէն խօսելու, ըսել կ՚ուզէին:

Ա՜խ...:

Անոնց գիտցածները եթէ գիտնայինք, անոնց տեսածները եթէ մենք ալ տեսնել կարենայինք...

1915-ի Ցեղասպանութեան եւ Հրանդ Տինքի սպանութեան միջեւ եղած կապը չտեսնող, տեսնել չուզողին, մեզի նման ապշածներուս՝ Ամենակալ Աստուած օգնութեան հասաւ:

Ռաուֆ Տենքտաշին մահը նոյն օրերուն պատահեցաւ.- Մեր Տէր Աստուածը կարծես մեզի կ՚ուզէր ըսել.- «Կո՞յր էք, բացէ՛ք ձեր աչքերը, տեսէ՛ք, ձեր մտքերը կուրցած են, նայեցէ՛ք հասկցէ՛ք:

Ռաուֆ Տենքտաշին յուղարկաւորութեան արարողութեան պոչ կապած պետական աւագանին տեսնելով՝ մեր խելքերը աշխատանքի մղուեցան, մեր կուրցած աչքերը բացուեցան եւ հասկցանք, որ այս կացութիւնը Հրանդի եւ 1915-ի միջեւ առկայ կապը մեզի շեշտել կ՚ուզէր:

Ո՞վ է Ռաուֆ Տենքտաշ:

Տենքտաշ Հրանդ Տինքի ոճիրի ճամբան պատրաստող խումբէն էր:

Տենքտաշ Եւրոպայի մէջ, Լոզան՝ 2005, Պերլին՝ 2006, Փարիզ եւ Հիւսիսային Կիպրոս՝ 2007, «Թալէաթ Փաշա» միթինկները, շարժումները կազմակերպող **«Թալէաթ փաշա կոմիտէ»**-ին գործողութիւնը քալեցնող նախագահն էր:

«Թալէաթ փաշա կոմիտ»-էն, «Հայոց ցեղասպանութիւնը ազգամիջեան սուտ մըն է» նշանախօսքին տակ, Եւրոպայի եւ Թուրքիոյ հայերու թշնամանքը հրահրելու նպատակով հիմնուած, Էրկէնէքոնի ամենագաղտնի կազմակերպութիւններէն մէկն էր:

Կազմակերպիչ անդամներէն մաս մը Էրկէնէքոնի դատավարութեան

կասկածելիներն ու ձերբակալուածներն են: Հարցաքննութիւններու ընթացքին յանցագործներուն **«Թալէաթ փաշա կոմիտէ»**-ի եւ գործողութիւններու մասին հարցումներ ուղղուեցան: Այս յանցագործներէն, **«Թալէաթ փաշա կոմիտէ»-**ի անդամ՝ Ֆերիտ Իլսեվէր, իրեն ուղղուած 49 հարցումներէն 17-ը **«Թալէաթ փաշա կոմիտէ»**-ին հետ կապ ունենալուն կ՚ակնարկէ: Նոյնիսկ աւելի պարզ ըսուած «Էրկէնէքոնի ահաբեկչական կազմակերպութեան քողին տակ» կատարուած հարցաքննութեան հիմնական հարցը՝ «Հայոց ցեղասպանութեան» սուտին դէմ, անոնց պայքարին կը հաւատայ:

Հրանդ Տինքի իսկական ոճրագործները Պոլսոյ մէջ ազատ մնացած ատեն, պետական աւագանին Ռաուֆ Տենքտաշի յուղարկաւորութեան արարողութեան պոչ բռնեց: Հոնկէ մեզի՝ ապշածներուս պատգամ մը ղրկեցին ըսելով.-

«Մենք այս պետութիւնը 1915-ի վրայ հիմնեցինք.- Հրանդ Տինքի ոճիրը լուսաբանել, այս պետութեան հիմնադրութիւնը հարցաքննել, անոր հիմերուն շուք քաշել ըսել է»:

90 տարիներու ուրացման քաղաքականութիւնը մեր աչքերը, մեր մտքերը կուրցուց: 1915-ի Ցեղասպանութեան եւ Հրանդ Տինքի ոճիրին միջեւ անոնց իմացածը, անոնց ծրագրած կապը մեզի չէր տեսներ...: Մեզի 1915-ը մոռցնել տուին, սակայն իրենք բնաւ չմոռցան:

Մեզի այնպէս մը կուրցուցին, որ մեր մէջ տակաւին Ցեղասպանութիւն բառէն անհանգիստ եղողներուն.- «Ցեղասպանութիւնը ճանչցուելու է» ըսուելու պահուն՝ մարդոց

ՀԱՍԱՆ ՃԵՄԱԼ

1944 Պոլսոյ ծնունդ:

Երկրորդական ուսում.- Անգարա, Աթաթիւրքի անուան լիսէ

Համալսարան.- Անգարա, քաղաքական գիտութիւններու ճիւղ: 1965-ին վկայուած

Մէկուկէս տարի Գերմանիա բնակութիւն

Երկու տարի բանակի ծառայութիւն (ենթասպայ)

1969-ին «Տողան Ավճիօղլու»-ի մօտ գրասենեակի տնօրէն՝ թարգմանիչի հանգամանքով

12 մարտի դէպքերուն 44 ամսուան բանտարկութեան դատապարտուած եւ փախըստական ապրած է

1971-ին «Ենի Օրթամ» քաղաքական հաստատութեան մէջ կ՚աշխատի: ANKA լրատուական գործակալութեան մէջ լրագրութեան ճիւղին մէջ առաջին քայլերը կը նետէ: Նոյն շրջանին, գերմանական լրատու գործակալութեան՝ DPA-ի, Արեւմտեան Գերմանիոյ Ռատիօ WDR-ի կազմակերպութեան օժանդակութեան մէջ կը գտնուի: «Կիւնայտըն» օրաթերթին մէջ բաւական կարեւոր պաշտօններ կը ստանձնէ:

1973-ին «Ճումհուրիյէթ» օրաթերթին մէջ աշխատիլ կը սկսի

1979-ին «Ճումհուրիյէթ»-ի Անգարայի ներկայացուցիչ

1981-ին թերթին տպագրութեան ընդհանուր պատասխանատու

1983-էն 1992 տարիներու ընթացքին IPI կոչուող Ազգերու Մամուլի Կազմակերպութեան Վարչութեան կ՚անդամակցի

1992-ին իբրեւ լրագրող, «Սապահ» օրաթերթին կ՚աշխատակցի

1998-ին կը տեղափոխուի «Միլլիյէթ», ուր մինչեւ այսօր կը շարունակէ գրել:

Ցարդ հրատարակած է հետեւեալ ինը գիրքերը.- Հրասայլի ձայներէն արթննալ, Ժողովրդավարութեան վախը, Պատմութիւնը ապրելով ձերբակալուիլ, Սեփական պատմութիւն, Թող ոչ մէկը զիս չջղայնացնէ՝ գրեցի, Քիւրտերը, Հանրապետութիւնը շատ սիրած էի, Թուրքիոյ զինուորական հարցը, Քրտական հարցին նոր կեցուածք, Հաշտութեան վստահեցէք

սիրտերը դող ելան ու չքացան մէջ-տեղէն:

Տակաւին, Հրանդին մահուան պատճառով պատմութեան հետ դէմ յանդիման գալը, Հրանդին հետ 1915»-ը քով քովի բերուիլը մերժողներ կան:

Այնպէս որ Հրանդը մեզի մոռցնողները, մեզմէ պահողներն են:

Հրանդը բանալի մըն է:

Այդ հին հեքիաթներուն, հեքիաթ-հերոսներուն ձեռքը տրուած, բացուիլ ուզող քառասուներորդ սենեակին բանալին է: Այդ մեր հին տուներուն սենեակներուն ամբողջ գաղտնիքները պահող սնտուկի բանալին:

Հրանդ Տինքի ոճիրը եթէ բացայայտուի՝ մեր հանրապետութեան հիմնադրութեան գաղտնիքները պիտի բացայայտուին:

Այս կառավարութեան այս արարքը կատարելու ո՛չ սիրտ, ո՛չ ալ կամեցողութիւնը կայ: Որովհետեւ անոնք ալ այս «գաղտնիքին բաժնեկից» են:

Մեր հանրապետութեան նախագահը, մեր վարչապետը, Պիւլենտ Արընչ եւ կառավարութեան միւս կարգ մը անդամներ, Տինքի դատավճիռէն գոհացած չըլլալով, իրենց խիղճերը վիրաւորուած ըլլալու մասին կը խօսին: Ամէն պարագայի, մարդոց վրայ խնդալու ամէնէն լաւ ձեւը այսպէս պէտք է ըլլայ:

Անունը կարեւոր չէ, հին քաղաքական մարդու մը խօսքերը մտաբերել տալ պէտք է անոնց. «Ոճրագործները ձերբակալել ուզեցիք ալ ձեր ձեռքերը բռնո՞ղ մը եղաւ»:

Դուք՝ ընդհանուր հրամանատարութեան սենեակը մտնողներ, հանրային կարծիքին տեղեակ ըլլալով հանդերձ, գալիքին Հրանդ Տինքի ոճիրին ծրագրողները գտնելէ զզուած էք, այդպէս չէ՞:

Ձեր աչքերէն հոսած արցունքները միմիայն կոկորդիլոսի արցունքներ չեն.- եւ տակաւին, ձեր շարժուձեւերէն ենթադրելով, հինգ տարի կ՚ընէ որ այս ոճիրին փէշը չձգող մարդոց հանդէպ եղած մեծ անարգանքներ կան, անշուշտ կը գիտակցիք, այդպէս չէ՞:

Հրանդ, իր պատիժը կրելէ ետք, լրջօրէն կը ծրագրէր, համայն ընտանիքով, ծննդավայր Մալաթիայէն սկսելով եւ ճիշդ նախահայրերուն նման քալելով Թուրքիայէն հեռանալ եւ Տէր Զօր երթալ:

Ան կ՚աւելցնէր.- «Նախահայրերուս նման, իմ ալ այստեղ մնալս չեն ուզեր: Ուրեմն, մնալս իմաստ մը չունի, ես ալ անոնց գացած ճամբէն պիտի երթամ»:

Հրանդ մեզի նման 1915-ի **ճահիլը** չէր: Իրեն պատահածներուն եւ 1915-ի Ցեղասպանութեան միջեւ կապը ամէն օր ոսկորներուն ծուծին մէջ կը կրէր:

Սպանութենէն առաջ, Ցեղասպանութիւն բառը գործածած ըլլալուն համար իրեն հանդէպ յարուցուած դատին մասին ինծի ըսաւ.- «Այս դատավարութիւնը պատմական բեմադրութեան մը պիտի վերածեմ»:

Եւ կը շարունակէր խօսիլ.- «Այո՛, 1915-ը Ցեղասպանութիւն մըն է, պիտի պոռամ: Դատավարութիւնը պատ-

մութեան աթոռի պիտի վերածեմ»:

Անոր այս առիթը չտուին:

Մեր աչքերը բանալ, մեր կուրցած ուղեղը լուսաւորելու ստիպուած ենք: Հրանդ Տինք Թալէաթ Փաշային վրէժը լուծելու համար սպաննուեցաւ:

Հրանդ հաւասար **է «1,5 միլիոն + 1»:**

Այս իրականութիւնը անգիտանալով, այս ոճիրը չենք հասկնար եւ չենք կրնար լուսաբանել:

Դէպի 2015 երթի օրերուն, **«Այո՛, 1915-ը Ցեղասպանութիւն էր եւ զայն ճանչնալ պարտադիր է»** չըսած՝ **« Հրանդը ձեզի 1915-ի Հրանդները յիշեցնելուն համար սպանեցիք», չըսած՝ այս ոճիրը չենք կրնար բացայայտել: (ընգծ.- Յ.Ա.):**

Մեր իսլամութիւնը, թրքութիւնը անցեալի եւ այսօրուան ոճրագործներու ձեռքէն առնելու ճամբան այս է:

Այս երկրին մէջ հայ ըլլալով ապրելու դժուարութիւնը գիտեմ.- «Այլեւս հոս կարելի չէ ապրիլ», մտածողութեամբ ծննդավայրի հողերդ լքելու հակամէտ ըլլալը կը հասկնամ եւ այդ միտքը լաւապէս կը զգամ:

Ուժերս կը ներեն արդեօք չեմ գիտեր, սակայն աղաղակել կ՚ուզեմ.-

Դուք մեզի համար մեր թրքութիւնը նորէնոր ճանչցնելու ջահն էք: Դուք, Անատոլուի այսօրուան իսլամներուն, երէկուան հայերուն ոչնչացման «Գուրանի մէջ տեղ չունի» ըսելով, դէմ ելլող եւ կարողութեան չափ հայերուն կեանքը ազատող Իսլամները յիշեցնող շարժառիթն էք:

Եթէ դուք չքանաք, թրքութիւն եւ իսլամութիւն հասկացողութիւնը պիտի ոչնչանայ: Դուք մեզի այս երկիրը ոճրագործներէն եւ զանոնք ապաստան տուողներու երկրի վիճակէն դուրս հանելու բախտը, կարելիութիւնը տուողներն էք:

Ձեզի համոզելու համար չեն խօսածներս.- Այս խօսքերս Հրանդ Տինքի ընկերներուն ուղղուած է.-

Դուք պատմութիւնը կը գրէք, այս սկզբունքին վրայ կը ստորագրէք: «Մենք եթէ վերջացաւ չըսենք՝ այս դատը չի վերջանար», ըսելով հինգ տարիէ ի վեր ոճիրին փէշը ամուր բռնողներդ՝ Թուրքիոյ պատիւն էք եւ անոր ապագայ ներկայացուցիչները:

Այս հանրապետութեան ոճրագործներուն եւ զանոնք պաշտպանողներուն ո՛չ եւ ոչ...

Հրանդ Տինք մեր խորհրդանիշը թող ըլլայ:

Հրանդ Տինք մեր Մարթին Լուտէր Քինկը թող ըլլայ:

Անոնք Ռաուֆ Տենքտաշներուն եւ Թալէաթ փաշաներուն շուրջը կծկուած, բանտուած են, մենք ալ Հրանդին շուրջը բոլորուած միաւորուինք.- Հրանդն ու **«1,5 միլիոն + 1»**-ը՝ մեր հանրապետութեան եւ անոնց հանրապետութեան միջեւ անջատող կէտը թող ըլլայ:

ՀԱՅԱՑՈՒՑ՝
ՅԱԿՈԲ ԱԴԱՄԵԱՆ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՀՈՂԵՐՈՒ ՎՐԱՅ

(ԱՐԵՒՄՏԱՀԱՅԱՍՏԱՆԸ ՈՒԽՏԱՒՈՐ ՀԱՅ ՈՒՍԱՆՈՂՆԵՐՈՒ ԱՉՔԵՐՈՎ)

2012-ի ամրան, ՀՅԴ «Զաւարեան» Ուսանողական Միութենէն երկու ուսանողներ եւ ՀՅԴ Լիբանանի Երիտասարդական Միութենէն երկու երիտասարդներ իրենց մասնակցութիւնը բերին ղէպի Արեւմտահայաստան կատարուած ուխտագնացութեան մը, որուն պսակումը եղաւ Մարութա սարի կատարին Ս. Ապրուածածնայ մատրան տօնախմբութեան մասնակցութիւնը:

Ուխտագնացութիւնը տեղի ունեցաւ 24-31 յուլիս 2012-ին, կազմակերպութեամբ ՀՅԴ Բիւրոյի երիտասարդական գրասենեակին, համագործակցութեամբ Արեւմտահայոց հարցերու ուսումնասիրութեան կեդրոնին եւ մասնակցութեամբ Իրանէն, Քուէյթէն, Հայաստանէն ու Լիբանանէն 9 ուխտաւորներու, որոնք Երեւանէն ճամբայ ելլելով եւ Զաւախքի վրայով Արեւմտահայաստան հասնելով այցելեցին Արտահան, Սարդարամիշ, Անի, Իգդիր, Պայազիտ, Վան, Մուշ, Սասուն, Բաղէշ եւ Կարին:

Ուխտագնացութիւնը նպատակադրեց վերահաստատել բռնագրաւեալ հողերուն Երկրին հետ նոր սերունդին ֆիզիքական ու հոգեկան կապերը, մօտէն ծանօթանալ այդ հողերուն վրայ տիրող կացութեան եւ ըստ կարելիութեան շփումներ ունենալ խլամացած ու քրտացած հայերու հետ:

Ուխտագնացութենէն վերադարձին, ահա թէ ի՛նչ վկայեցին ՀՅԴ «Զաւարեան» Ուսանողական Միութեան ներկայացուցիչները իրենց պատմական այցելութեան մասին:

Ա. ԱՇԽԱՐՀԱԳՐԱԿԱՆ ԲՆՈՒԹԱԳՐՈՒՄ

Արեւմտահայաստանը, Պատմական Հայաստանը, սերունդներու համար եղած է աշխարհագրութեան դաս: Դպրոցական գրասեղաններու ետին, աշակերտներ ծանօթացած են Հայաստանի գետերուն, դաշտերուն, լեռներուն եւ լիճերուն: Դասն ու իրականութիւնը սակայն տարբեր բաներ են: Այսօր, Արեւմտահայաստան այցելողին ուշադրութիւնը կը գրաւեն աշխարհագրական հիմնական հետեւեալ երեւոյթները.-

Դաշտեր

1. Շիրակի դաշտը

Շիրակի դաշտը մշակուած ու բերրի հսկայ հողատարածք մըն է, որ կրնայ ամբողջ Մեծ Հայքի պարենաւորումը ապահովել: Առաւօտեան եւ գիշերային ժամերու, կլիման ցուրտ կ՚ընէ: Օրինակ՝ Անիի շրջանը կլիման ձմրան եղանակին կը հասնի մինչեւ զերոյէն վար 30 աստիճանի:

2. Վանայ դաշտը

Այս դաշտը կը տարածուի Վան քաղաքին շրջակայքը: Կանաչապատ է, մշակուած ու բերրի:

3. Մշոյ դաշտը

Մշոյ դաշտը կ'երկարի Դատուան քաղաքէն մինչեւ Մուշ քաղաք, Նեմրութի եւ Սասնոյ լեռներուն միջեւ: Ան բերրի եւ մշակուած է:

4. Կարնոյ դաշտը

Կարնոյ դաշտը կը տարածուի Կարին քաղաքին շուրջ, երկարելով դէպի Արեւելք՝ մինչեւ Խորասան քաղաքը: Ան բերրի է, կանաչապատ ու մշակուած:

Լեռներ

1. Տաւրոսեան լեռները

Տաւրոսեան լեռնաշղթան կ'երկարի Վասպուրականի հարաւէն մինչեւ Կիլիկիա: Ան մեծ մասամբ չոր է. ունի թեթեւ կանաչութիւն՝ Վան քաղաքին շրջակայքը:

2. Պոնտոսի լեռները

Պոնտոսի լեռները կը տարածուին այժմու Սինոփի նահանգէն մինչեւ Արտուինի նահանգը: Անոր հիւսիսային ծովեզերեան հատուածը կանաչապատ է, իսկ հարաւային բաժինը (Կարին քաղաքին հիւսիսը) ժայռոտ եւ չոր է:

3. Կարնոյ լեռները

Կարնոյ շրջակայքը տարածուած լեռները համեմատաբար ցած գագաթներ ունին: Անոնք մեծ մասամբ կիսականաչապատ են:

4. Արարատեան լեռները

Մինչեւ Մասիս տարածուող այս լեռները չոր են՝ բուսականութենէ զուրկ:

5. Արտահանի լեռները

Արտահան նահանգին մէջ, ցած գագաթներով այս լեռները մեծ մասամբ անտառապատ են: Անոնցմէ զգալի մաս մըն ալ խոտով պատուած է:

Բ. ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԿՈԹՈՂՆԵՐՈՒ ՆԵՐԿԱՅ ՎԻՃԱԿ

Եկեղեցիներ եւ վանքեր

1. Կարսի Առաքելոց վանքը

Վանքը կործանումէ փրկուած է, որովհետեւ 2000 թուականին վերածուած է... մզկիթի: Մինչեւ օրս ան կը գործէ իբրեւ մզկիթ:

2. Անիի եկեղեցիները

Անիի եկեղեցիներէն Տիգրան Հոնենցի եկեղեցին վերանորոգուած է, բացի անոր գմբէթէն, որուն նորոգութիւնը կիսաւարտ վիճակի մէջ է: Գմբէթին վերակառուցումը կիսատ ձգած են, որպէսզի ապագային եկեղեցւոյ վրայ խաչի տեղադրման հարցեր չստեղծուին:

Նորոգութիւններու մէջ են նաեւ երկու այլ եկեղեցիներ: Առաջինը, Ս. Ամենափրկիչ եկեղեցին, որ կէսէն քանդուած է: Ծրագիր կայ,

որ եկեղեցին վերակառուցի ամբողջութեամբ: Այս գծով աշխատանքները արդէն սկսած են: Մեքենայ մը եւ բանուորներ փլած քարերը իրարմէ կը զատեն ու կը բաժնեն ըստ յարմարութեան:

Նշենք, որ 1970-ական թուականներուն, թրքական բանակը ռազմափորձերու վայր ընտրեց Անիի կոթողները, քանդելով եկեղեցիներու կառոյցներէն մաս մը:

3. Վարագայ վանքը

Այսօր, պատմական Վարագայ վանքին 20 առ հարիւրը միայն մնացած է: Հայ ուխտաւորներ դրամ կու տան իսլամ հոգեւորականներու, որպէսզի վերջինները առնուազն վանքը պահեն իր ներկայ վիճակին մէջ: Վանքին պատերը խարխուլ են եւ ենթակայ՝ փլուզման: Արդարեւ, վանքին շուրջ գտնուող քրտական տնակներուն զգալի մասը կառուցուած է վանքին կիսաքանդ քարերով:

2010 թուականին, գիւղին բնակիչները դիմում կը կատարեն պետութեան, որպէսզի քանդէ եկեղեցւոյ կողքին գտնուող մզկիթը, անոր տեղը եկեղեցին վերակառուցելու համար: Այս գծով տակաւին շօշափելի աշխատանքներ չկան:

4. Մշոյ Ս. Մարինէ եկեղեցին

Այս եկեղեցին 1915-էն ետք գործածուած է նախ իբրեւ բանտ, ապա՝ վերածուած է աղբանոցի, իսկ այժմ՝ մաքրուած է աղբերէ, կը մնայ լքուած ու կիսաքանդ վիճակի մէջ:

5. Մշոյ Ս. Կարապետ վանքը

Վանքը գրեթէ ոչնչացած է: Վանքին քարերով անքաղաքակիրթ քիւրտ գիւղացիներ կառուցած են տուներ: 2010 թուականին, թրքական կառավարութիւնը որոշում տուա վերակառուցելու վանքը, շրջանի քիւրտ գիւղացիները տեղափոխելով այլ վայր մը: Սակայն վերջինները ընդդիմացան որոշումին եւ ծրագիրը առկախուեցաւ:

Բերդեր եւ հայկական պատմական թաղամասեր

1. Կարս

Կարսի մէջ սեւ քարերով կառուցուած հայկական պատմական տուներու կարեւոր մէկ մասը ներկայիս ներկուած է այլ գոյներով, որովհետեւ քարին սեւ գոյն ունենալը փաստ մըն է այդ շինութիւններուն հայկական ըլլալուն: Այսուհանդերձ, հայերու տուները իրենց ճարտարապետութեամբ կը յատկանշուին նորաշէն մնացեալ կառոյցներէն:

Կարսի հայկական թաղամասը մեծ մասամբ լքուած է եւ շրջապատուած քրտական թաղամասերով:

2. Մուշ

Մշոյ հայկական պատմական թաղամասը որոշ չափով կանգուն է եւ քիւրտերով բնակուած:

3. Բաղէշ (Պիթլիս)

Պիթլիսի հայկական թաղամասը գրեթէ ամբողջութեամբ կանգուն է՝ իրեն յատուկ հայկական ճարտարապետութեամբ, սակայն բնակուած է քիւրտերով:

Այլ շինութիւններ

1. Կարս

Եղիշէ Չարենցի Կարսի ենթադրեալ փլատակ տունը այսօր կը վաճառուի... 250 հազար տոլարի, մինչդեռ անոր կողքին կառուցուած այլ տնակ մը կը վաճառուի միայն 3 հազար տոլարի:

2. Սուլուխ

Սուլուխի կամուրջը վերակառուցուած է՝ ընդունելու համար զբօսաշրջիկներ եւ ուխտաւորներ:

3. Բաղէշ-Սասուն

Թրքական կառավարութիւնը Սասնոյ հայ-

կական գերեզմաններուն վրայ կառուցած է հիւանդանոց, մարզադաշտ եւ այլն:

4. Կարին

Կարնոյ երբեմնի Սանասարեան վարժարանը այժմ վերածուած է քաղաքապետարանի շէնքի:

Գ. ԱՐԴԻՒՆԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆ

Երկրագործութիւն

1. Մեծ տարողութեամբ ցորենի ցանքեր նկատելի են Շիրակի, Կարնոյ եւ Մշոյ դաշտերուն մէջ:

2. Մեծ տարողութեամբ յարդի ցանքեր կան Շիրակի եւ Մշոյ դաշտերուն մէջ:

3. Նկատելի է արեւածաղիկի մշակում՝ Մշոյ դաշտին մէջ:

4. Այլազան ցանքեր կան զանազան վայրերու մէջ, սակայն աւելի փոքր տարողութեամբ:

Անասնաբուծութիւն

1. Արեւմտահայաստանի զանազան շրջաններուն եւ յատկապէս Շիրակի դաշտին մէջ զարգացած է մեղուաբուծութիւնը: Սակայն, այդ աշխատանքը անձնական ու համեստ նախաձեռնութեամբ կ'իրագործուի՝ քան արհեստավարժ ու արդի միջոցներով:

2. Տարբեր շրջաններու մէջ նկատելի են բաւական մեծ տարողութեամբ կովու, այծի եւ ոչխարի բուծանման աշխատանքներ, որոնք նոյնպէս համեստ մակարդակի վրայ են:

Հում նիւթեր

1. Աղահանք

Աղահանքի կարելի է հանդիպիլ Կողբ գիւղին մէջ: Գիւղը պատմականօրէն նշանաւոր եղած է իր աղահանքերով:

2. Աղիւս

Վանի եւ Մշոյ դաշտին մէջ կարելի է հանդիպիլ աղիւս պատրաստող գործարաններու:

3. Քարահանք

Ճանապարհաշինութեան աշխատանքներու ընթացքին նկատելի են ժամանակաւոր քարահանքեր: Անոնց կողքին, Մուշի մէջ կայ խճաքարերու հանք մը:

4. Քարիւղի հանքեր

Սասնոյ շրջանին մէջ, Բաղէշէն դէպի Սասուն ճամբուն վրայ, կարելի է հանդիպիլ քարիւղի գործող երկու հանքի: Շրջանը հարուստ է նաւթահորերով:

5. Կերպընկալ

Դէպի Կարին ճամբուն վրայ կայ կերպընկալ արտադրող գործարան մը:

6. Փայտի արտադրութիւն

Արտահանի արուեստական անտառներուն կողքին, նկատելի է հսկայական տարածութիւն մը, ուր կանոնաւոր ձեւով շարուած են ծառերու փոքր ու մեծ կոճղեր: Շատ հաւանաբար, փայտի արտադրութեան շրջաններ ըլլան անոնք:

Դ. ՇԻՆԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Ջրամբարներ

Արեւմտահայաստան այցելողին ուշադրութենէն չի կրնար վրիպիլ երկու ջրամբար.- Թորթումի ջրամբարը եւ Ճորոխ գետի ջրամբարը: Ասոնցմէ անկախ, Սասնոյ Բաթմանի շրջանին մէջ եւս կայ ջրամբար մը:

Ճանապարհաշինութիւն

Ճանապարհաշինութեան աշխատանքները բաւական լայն թափ առած են Արեւմտահայաստանի մէջ:

Ուշա- գրաւ է Բաղէշ-Սասուն ճանապարհին նորոգութիւնը եւ նոր ճանապարհի մը շինութիւնը: Նման աշխատանքներ կը կատարուին նաեւ Կարին-Արտուին ճանապարհին վրայ:

Գետի հունի փոփոխութիւն

Մշոյ դաշտին մէջ աշխատանքներ կը տարուին գետի մը հունը փոխելու:

Կամուրջներ եւ փապուղիներ

Կարին-Խոփա ճանապարհին վրայ կը կատարուին հսկայական քանի մը կամուրջներու շինութեան աշխատանքներ: Նոյն ճանապարհին վրայ կարելի է հանդիպիլ մեծաթիւ փապուղիներու:

Բնակեցման վայրեր

Կարնոյ, Մշոյ դաշտին եւ Բաղէշի շրջանին մէջ նկատելի են նոր շինուած բնակելի տուներ եւ շէնքեր, որոնց քանակը, շինարարական արտաքին տեսքը եւ նմանութիւնները ենթադրել կու տան, թէ անոնք ծրագրուած կերպով (ենթադրաբար պետական նախաձեռնութեամբ) կառուցուած բնակարաններ են, որոնք շատ հաւանաբար զանգուածային բնակեցման նպատակ կը հետապնդեն:

Ե. ԺՈՂՈՎՐԴԱԳՐԱԿԱՆ

Ջաւախք

Ջաւախքը կ'ապրի ընկերատնտեսական ծանր պայմաններու մէջ: Շրջանը երկրագործական եւ անասնապահական լայն յարմարութիւններ ունի, սակայն գիւղացիներ բաւարար միջոցներ չունին իրենց ցանածը մթերելու, շուկայ հասցնելու եւ յարմար գիներով վաճառելու:

1. Հայաթափում

Ախալցխան այսօր ունի աւելի քան 10 հազար հայ բնակիչ: Քաղաքը կը դիմագրաւէ հայաթափման վտանգ, տրուած ըլլալով որ իր եւ շրջակայ գիւղերու բնակչութեան թիւին կէսէն աւելին ներկայիս ոչ-հայեր են:

Ախալքալաքի կացութիւնը քիչ մը աւելի մխիթարական է, որովհետեւ հոն հայաթափման վտանգը նուազ համեմատութեամբ է:

2. Հայկական մշակութային կոթողներու լքուածութիւն

Ջաւախքի մէջ, հայկական մշակութային կոթողները լքուած են իրենց ճակատագրին: Կարգ մը եկեղեցիներ իւրացուած են վրացիներու կողմէ, այլ եկեղեցիներ տարիներ տարբեր նպատակներու ծառայելէ ետք՝ այժմ մատնուած են անտիրութեան:

Ազգագրական

Քաղաքներու թուային պատկեր (ներառեալ արուարձանները)	
Վան	500.000-էն աւելի
Կարին	300.000-400.000
Տրապիզոն	300.000- 400.000
Դատուան	80.000-100.000
Ճապաղջուր (Պինկէօլ)	80.000-100.000
Ռիզէ	80.000-100.000
Ախալքալաք	60.000-80.000
Կարս	60.000-80.000
Ցոլակերտ (Իգտիր)	60.000-80.000
Դարոյնք (Պայազիտ)	60.000-80.000
Մուշ	60.000-80.000
Ախալցխա	20.000-50.000
Արտուին	20.000-50.000
Արտահան	20 000-50.000
Բաղէշ (Պիթլիս)	20.000-50.000
Խոփա	10.000-20.000
Սասուն	10.000-20.000

Քաղաքներու ներքին ժողովրդագրական պատկեր

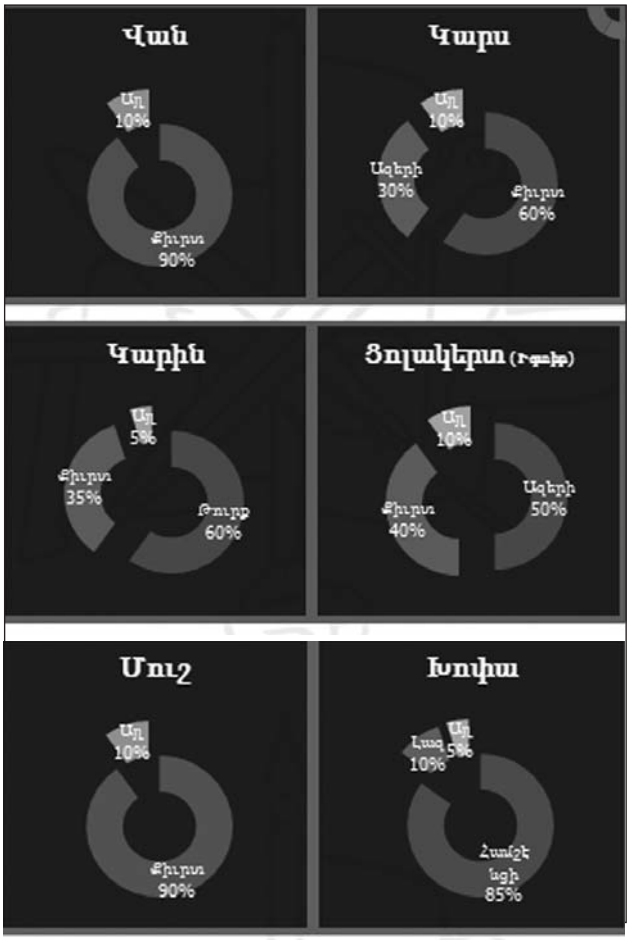

Ուիլսընեան Հայաստանի մեծամասնական ժողովրդագրական պատկեր

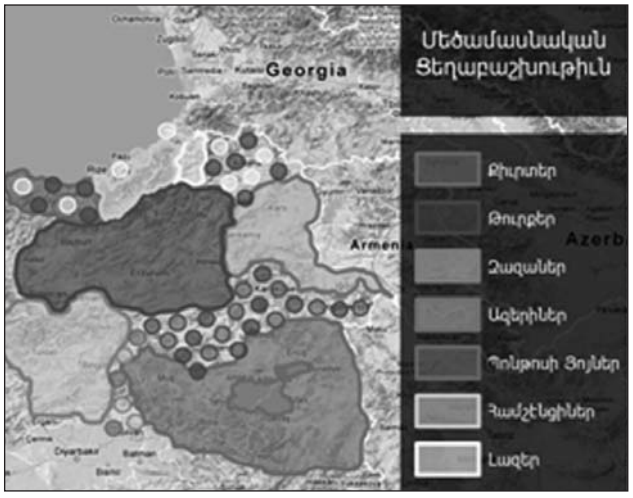

Կենցաղ

1. Գիւղական

Նկատելի է, որ Արեւմտահայաստանի մէջ տիրապետող կենցաղը գիւղականն է: Հիմնական երկու մեծ քաղաքներն են՝ Վանն ու Կարինը: Մնացեալ քաղաքներուն մէկ մասը նորաստեղծ կառոյցներ են, ինչպէս՝ Մուշը եւ Բաղէշը:

2. Քրտական շրջաններ ընդդէմ թրքական շրջաններու

Ուշագրաւ է քրտական շրջաններու յարաբերաբար աղքատիկ վիճակը՝ բաղդատած թրքական շրջաններու: Այս հակասութիւնը յատկապէս ի յայտ կու գայ, երբ բարգաւաճ Կարին քաղաքը կը բաղդատէք շրջապատին հետ:

Զբաղում

1. Գիւղական լեռնային շրջաններու մէջ բնակչութիւնը հիմնականօրէն կը զբաղի անասնապահութեամբ եւ հողագործութեամբ, իսկ դաշտային շրջաններու մէջ՝ գիւղացիները առհասարակ կը զբաղին երկրագործութեամբ:

2. Փոքր քաղաքներու մէջ (ինչպէս Վանի մէջ) քաղաքացիները կը զբաղին մանր առեւտուրով: Առեւտրական մեծ կեդրոններ չկան: Ընդհակառակն՝ քաղաքներու կեդրոններուն մէջ կը գործեն մեծաթիւ փոքր չափի, համեստ արտաքինով խանութներ: Առեւտրական խանութները քիչ մը աւելի զարգացած երեւոյթ կը ներկայացնեն Կարնոյ հիմնական փողոցներուն եւ շուկաներուն մէջ: Կարնոյ մէջ կարելի է հանդիպիլ մեծ հանրախանութի մը, որուն նմանը չկայ այլ քաղաքներու մէջ:

Քաղաքական կեցուածք

1. Ազգայնամոլական երեւոյթներ

Կարսի մէջ կը գտնուի «Գորշ գայլեր» ազգայնամոլական շարժումին մէկ կեդրոնը:

Կարնոյ մէջ ապրող թուրքերուն մեծ մասը ունի ազգայնամոլական թեքումներ: Հաւաստի աղբիւրներու համաձայն, քաղաքին մէջ կ'ապրին շուրջ երեք հազար թաքուն հայեր, որոնք կը խուսափին արտայայտելու իրենց ինքնութիւնը, զգուշանալով տեղւոյն թուրքերու ազգայնամոլական տրամադրութիւններէն:

2. Թուրք ձախակողմեաններ

Կարսի թուրք բնակչութեան մեծ մասը ունի ձախակողմեան քաղաքական հակումներ:

Համշէն

1. Թուային պատկեր

Ամբողջ Թուրքիոյ մէջ համշէնահայերու թիւը կը տարուբերի 800 հազարէն մէկ միլիոնի միջեւ: Համշէնի մէջ կ'ապրին մօտաւորապէս 200 հազար համշէնահայեր:

2. Ժողովրդագրական (Համշէնը որպէս հողային տարածք)

Համշէնը կը բաժնուի երեք մասի.- Եղեւնապատ Համշէն, Բարձր Համշէն եւ Արեւելեան Համշէն:

Եղեւնապատ եւ Բարձր Համշէններուն մէջ, բնակչութեան մեծամասնութիւնը թրքախօս է (բացառութեամբ կարգ մը գիւղերու): Արեւելեան Համշէն եւ յատկապէս Խոփա ու անոր շրջակայքը ապրող համշէնահայերը հայախօս են: Կը խօսին Համշէնի յատուկ հայկական բարբառը, զոր կը կոչեն «հոմշէցմա»:

Հարկ է նշել, որ Խոփա քաղաքի բնակչութեան ջախջախիչ մեծամասնութիւնը կը բաղկանայ հայախօս համշէնահայերէ, իսկ Պորչքա քաղաքի բնակչութեան գրեթէ կէսը համշէնահայեր են:

3. Քաղաքական կեցուածք

Համշէն ապրող համշէնահայերու կարեւոր մէկ մասը ունի համայնավարական քաղաքական հակումներ: Համշէնի մէջ ապրող համշէնահայերը ընդհանրապէս ձախակողմեան ուժեր են՝ թրքական իշխանութիւններուն հանդէպ ըմբոստ կեցուածքներով:

4. Կենցաղ

Համշէնահայերու ջախջախիչ մեծամասնութիւնը գիւղացի է (բացառութեամբ Ռիզէի եւ Տրապիզոնի բնակիչներու, որոնց կարեւոր մասը կը բաղկանայ նախկին գիւղացիներէ): Ասկէ կրնանք հետեւցնել, թէ գիւղական կենցաղը գերիշխող է շրջանին մէջ:

Գիւղացիները հիմնականօրէն կը զբաղին անասնապահութեամբ:

Ինչ կը վերաբերի կրօնական սովորութիւններուն, արեւելեան համշէնահայերու մեծամասնութիւնը չի կիրարկեր իսլամական կարգ մը սովորութիւններ, ինչպէս՝ ծոմապահութիւն Ռամատանի շրջանին եւ ալքոլ պարունակող ըմպելիներէ զգուշացում: Անոնցմէ շատեր բացարձակապէս հեռու են հաւատքէ: Անոնց թիւը կը հասնի շուրջ 40 հազարի: Միւս կողմէ, սակայն, իսլամական սովորութիւններու աւելի տիրապետող են Եղեւնապատ Համշէնի բնակիչներուն մօտ (Ռիզէ եւ Տրապիզոն քաղաքներ), որոնք մեծ համեմատութեամբ թրքախօս են:

Զ. ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻՆ ՀԵՏ ԿԱՊ

Քրտացած հայեր

1. Սասուն

Արժանահաւատ աղբիւրներու համաձայն, Սասնոյ եւ մօտակայ գիւղերու բնակչութիւնը բաղկացած է քրտացած հայերէ, որոնք իրենց հայկական կարգ մը սովորութիւնները մասամբ պահած են, ինչպէս օրինակ՝ երգը, պարը եւ բարբառը: Այս վերջիններուն մէջ, ան-

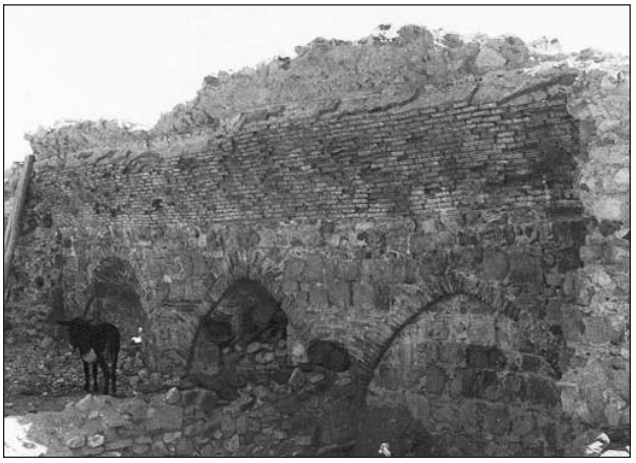

Թաքուն հայեր

Արեւմտահայաստանի մէջ շրջան ընող տեղեկութիւններու համաձայն, այսօր Մշոյ մէջ կ՚ապրին 150 թաքուն հայ ընտանիքներ, իսկ Կարնոյ մէջ՝ երեք հազարի հասնող հայեր: Կարնոյ հայկական թաղամասը կատարուած այցելութեան մը ընթացքին, շրջանի թաքուն հայերը փափաքած են տեսնել հայորդի մը, սակայն զգուշացած են անոր հետ շփում ունենալէ՝ վախնալով շրջանին մէջ տիրող ազգայնամոլական տրամադրութիւններէն:

շուշտ, զգալի է քրտական ազդեցութիւնը: Օրինակի համար, անոնց երգերէն մաս մը աղաւաղուած հայկական եղանակներով ու քրտերէն բառերով երգեր են: Անոնք կը պարեն իրենց շրջանին յատուկ պարեր: Հայկական պարի մասնագէտներ չըլլալով, մեզի համար կարելի չեղաւ նկատել անոնց պարին մէջ գոյութիւն ունեցող հայկական գոյները:

Ինչ կը վերաբերի բարբառին, անոնք ունին իրենց յատուկ բարբառը, որ կը պարունակէ հայերէն որոշ բառեր: Կ՚արժէ յիշել պատահար մը, որուն ականատեսը դարձանք մենք: Մեր ներկայութեան, սասունցի տարեց մայրիկ մը, լոլիկ ջարդած ժամանակ, իր ձեռքը վիրաւորեց: Մեզի ընկերակցող բժիշկը մայրիկը բուժած ժամանակ հետը հայերէն խօսեցաւ եւ զարմանալիօրէն մայրիկը հասկցաւ անոր ըսածները: Այս մէկը կրնայ 100 առ հարիւր ճշմարտութիւն չըլլալ, բայց եւ այնպէս մեր տեսած-լսածէն հետեւութիւն մըն է:

2. Վանայ լճափի ճաշարանատէրը

Աղթամարէն վերադարձին, ճաշը կատարուեցաւ Վանայ լճափի ճաշարաններէն մէկուն մէջ: Ճաշարանատէրը բաւական հայերէն գիտէր եւ փորձեց մեզի հետ ալ հայերէն խօսիլ: Ան քրտացած հայ մըն էր եւ շատ հանգիստ կենացներ կը խմէր մեզի հետ (հակառակ Ռամատան ամիս ըլլալուն): Ան մեզմէ խնդրեց մեր ունեցած Սայաթ Նովայի ձայնասկաւառակը իրեն յանձնել: Առաջարկը չմերժեցինք:

Համշէնահայեր

Խոփայի մէջ մօտ կարելիութիւնը ստեղծուեցաւ երկու ժամ պտտելու քաղաքի մայր շուկան եւ խօսելու ու ծանօթանալու տեղւոյն վաճառականներուն, խանութպաններուն եւ արհեստաւորներուն հետ: Անոնք գրկաբաց ընդունեցին ուխտաւորները, ըլլալով մարդամօտ, հիւրընկալ եւ ընկերային: Անոնց ջախջախիչ մեծամասնութիւնը համշէնահայեր էին, որոնք կը խօսէին Համշէնի բարբառով: Այսպէս, հաղորդակցութեան դժուարութիւն չունեցանք՝ մենք կը խօսէինք արեւմտահայերէն, անոնք կը պատասխանէին իրենց բարբառով եւ կը հասկցուէինք իրարու հետ:

Հոս հարկ է նշել կարգ մը տեղեկութիւններ, զորս կարելի եղաւ քաղել տեղացի համշէնցիներէ.-

1. Տարեց մարդու մը հետ խօսակցութեան ժամանակ, ան նշեց, թէ իրենք «մուսուլման հոմշէնցի» են: «Հոմշէցմա» (Համշէնի հայկական բարբառ) կը խօսին, սակայն հայ չեն: Իր բառերով՝ «հոտոտա էրմէնի-մէրմէնի չոկա, հոտոտա հոմշէցմա խապրուշ կայ, մուսլման կայ» (նկատելի էր ինչպէս հայերէն կը խօսէր, բայց կը մերժէր իր հայ ըլլալը): Ան նաեւ ըսաւ, թէ երեխաները դպրոցներուն մէջ այսօր համշէնական բարբառ չեն սորվիր, եւ թէ՝ նոր սերունդը, որ քաղաքները կը մեծնայ, համշէնական բարբառ կա՚մ բնաւ չի գիտեր, կա՚մ շատ քիչ գիտէ: Վերջապէս ան ըսաւ, թէ ինք իր երեխաներուն Համշէնի բարբառը

սորվեցուցած է, թոռնիկին ու ծոռան ալ պիտի սորվեցնէ ապագային:

2. Խոփային հրաժեշտ տալէ առաջ, հանդիպեցանք համշէնցի գիւղացիներու. երկու մայրիկներ եւ մէկուն զաւակը: Անոնք լաւ կը խօսէին Համշէնի բարբառը: Անոնք եւս մտահոգութիւն յայտնեցին, որ իրենց երեխաները շատ քիչ կը խօսին Համշէնի բարբառը:

Մայրիկներէն մէկը յայտնեց, որ ամուսինը Հայաստան մեկնած է աշխատելու նպատակով:

Այլ

1. «Սերոբը»

Մարութա սարի ուխտագնացութեան նախօրեակին, մեզի միացաւ «Սերոբ» անունով մարդ մը, որ ինքզինք կը ներկայացնէր իբրեւ քրտացած հայ: Սակայն, շատ հաւանաբար, ան թրքական ապահովական մարմիններու անդամ էր: Ան մասնակցեցաւ Մարութա սարի ուխտագնացութեան, բարձրացաւ Մարութա սարին կատարը եւ աղօթելու համար մեզի հետ մտաւ Ս. Աստուածածնայ մատուռը:

2. Զազաները

Դէպի Ս. Կարապետ վանք ճամբուն վրայ հանդիպեցանք երկու զազաներու: Փորձեցինք անոնցմէ որոշ տեղեկութիւններ քաղել շրջանին բնակչութեան մասին: Անոնցմէ մէկը ընդունեց, որ այդ հողերը նախապէս հայկական հողեր եղած են: Երկրորդ զազան նշեց, որ ան ունի հայ բարեկամներ՝ Մուշ եւ Ճապաղջուր բնակող: Ըստ իրենց, Թուրքիոյ մէջ կ՚ապրին մօտ հինգ միլիոն զազաներ (պաշտօնական տուեալները մօտ երկու միլիոն կը փոխանցեն): Ըսին նաեւ, որ զազաներուն կեդրոնը Տերսիմ քաղաքն է (Թունչելի) եւ թէ՝ մեծ թիւով զազաներ կ՚ապրին նաեւ Ճապաղջուրի (Պինկէօլ) եւ Տիգրանակերտի (Տիարպեքիր) մէջ:

3. Վանեցի քիւրտը

Վանի մէջ, քիւրտ մը մեզմէ մէկուն մօտեցաւ եւ հարցուց մեր ուրկէ ըլլալը: Գիտնալէ ետք որ Հայաստանէն ենք, բառացիօրէն ըսաւ. «Պու՛րտա ա Էրմէնիսթան: ՔիւրտիսթաՆ... Էրմէնիսթան» (թարգմ. «Հո՛ս ալ Հայաստան է: ՔիւրտիստաՆ... Հայաստան»):

Է. ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԱՆԴՐԱԴԱՐՁ

Գիւղերու եւ քաղաքներու ընդհանուր վիճակ

Արեւմտահայաստանի գիւղերը մեծ մասամբ այսօր կը պարզեն համեստ (ոչ շատ աղքատ, ոչ ալ շատ զարգացած) վիճակ: Անոնցմէ շատերը օժտուած են նորաշէն տուներով: Շատ մը տեղեր կարելի է հանդիպիլ արեւու ջերմութեամբ ելեկտրականութիւն ունեցող բնակարաններու: Անշուշտ, կան նաեւ մեկուսացած գիւղեր, որոնք կարեւոր քաղաքներէ կամ ճանապարհներէ հեռու ըլլալով, բաւական աղքատ ու յետամնաց վիճակ մը կը պարզեն, ինչպէս օրինակ՝ Վարագայ վանքի եւ Մշոյ Ս. Կարապետ վանքի գիւղերը:

1. Բաղդատական

Ինչ կը վերաբերի քաղաքներուն, հարկ է բաղդատական մը կատարել քրտաբնակ եւ թրքաբնակ քաղաքներու պարզած վիճակներուն միջեւ: Քրտաբնակ քաղաքները՝ Մուշը, Բաղէշը (Պիթլիս) եւ յատկապէս Վանը, որ կէս միլիոն բնակչութիւն ունի, շատ համեստ կը ներկայանան այցելուին: Հոն 21-րդ դարու քաղաքային զարգացումը չկայ: Չկան բարձր շէնքեր, մեծ հանրախանութներ, զբօսավայ-

տեղ, նոյնիսկ քրտաբնակ շրջաններու եւ քաղաքներու մէջ, հանրութեան ներկայացուող պաստառներու եւ ծանուցումներու վրայ, խանութներու եւ պանդոկներու պաշտօնեաներուն կողմէ եւ, վերջապէս, առուծախի եւ զբօսաշրջութեան յատուկ առարկաներուն վրայ գործածուող գրեթէ միակ լեզուն թրքերէնն է: Նոյնիսկ հոն ուր զբօսաշրջիկներ կ'այցելեն, տիրապետող լեզուն թրքերէնն է, անգլերէնի գործածութիւնը շատ հազուադէպ է (չըսելու համար անգոյ է):

ներ, զարդարուած ու մաքուր լայն պողոտաներ: Ժողովուրդի հագուածքէն եւ ընդհանուր տեսքէն կարելի է ենթադրել, որ քիչով բաւարարուող, ոչ շատ զարգացած, գիւղական անցեալ ունեցող եւ ոչ շատ քաղաքակիրթ քրտական բնակչութիւն մը ունին անոնք:

Բոլորովին տարբեր է թրքաբնակ Կարին քաղաքին պարագան: Կարինը միակ քաղաքն է, որ երթեւեկի խճողում ունի: Թաղերը մաքուր են, պողոտաները եւ մայթերը լաւ հարթուած են, շատ հանգստաւէտ հետիոտն պտոյտի համար: Քաղաքը ունի փոխադրակառքի դրութիւն եւ ինքնաշարժներու կազմակերպ երթեւեկ: Խանութները մասամբ զարգացած են եւ կը համապատասխանեն 21-րդ դարու չափանիշերուն: Բնակիչները, իրենց կարգին, ժամանակակից քաղաքացիներու տպաւորութիւն կը ձգեն իրենց հագուածքով, վարքով ու վարուելակերպով:

Ճամբաներ

Գլխաւոր եւ մայր ճամբաները ընդհանրապէս լաւ հարթուած են: Նկատելի է քաղաքները իրարու կապող ճամբաներուն վրայ բեռնակառքերու եւ այլ փոխադրակառքերու յարատեւ ներկայութիւնը:

Թրքերէն լեզուի բացարձակ գերակայութիւն

Ամբողջ ուխտագնացութեան ընթացքին, նկատելի էր թրքերէն լեզուի գործածութեան ծաւալն ու գերիշխանութիւնը: Գրեթէ ամէն

Զօրքեր եւ զօրակայաններ

Ուխտագնացութեան ընթացքին, հանդիպեցանք երկու մեծ զօրակայաններու. մէկը Դարոյնք (Բայազիտ), իսկ միւսը՝ Բաղէշ-Սասուն ճանապարհին վրայ: Դարոյնքի մէջ կային զգալի քանակով կանոնաւոր շարուած հրասայլեր եւ այլ հրետանիներ: Երկրորդին հսկայական տարածութիւնը ուշագրաւ էր:

Եղանակի փոփոխութիւններ

Արեւմտահայաստանի մէջ մեր տեղափոխութիւններուն ընթացքին նկատելի էին կլիմայի տեւական փոփոխութիւնները: Ամէն մէկ շրջան իրեն յատուկ եղանակ մը կը ներկայացնէր: Անիի մէջ ամառնային տօթը զգացինք, Վանի մէջ գարնանային մթնոլորտը վայելեցինք կանաչապատ դաշտերով եւ Վանայ լիճի կապոյտ ջուրերով, Մարութա սարի վրայ ձիւնի դեռ չհալած շերտեր տեսանք, իսկ Համշէնի մէջ սաստիկ անձրեւի հանդիպեցանք: Այսպէս, եղանակի տարբեր փոփոխութիւններ ապրեցանք ութ օրերու ընթացքին:

ՏԱՐՕՆԻ ԿՈՐՍՈՒԱԾ ԱՇԽԱՐՀ

ՊՈՒԼԱՆԸԽԻ ԿՈՓ ԳԻՒՂՆ ՈՒ ԱՆՈՐ ՀԱՄԲԱՒԱՒՈՐ ՁԱՒԱԿՆԵՐԸ

Եթէ բանանք պատմական Արեւմըտեան Հայաստանը ցոյց տուող քարտէս մը ու մեր հայեացքը սեւեռենք Վանայ լիճին վրայ, ապա՝ անոր հիւսիսարեւմտեան գօտիին մէջ անպայման նշուած պիտի տեսնենք ՊՈՒԼԱՆԸԽ տեղանունը (երբեմն՝ Պուլանըգ կամ Բուլանըխ ձեւով): Մուշ, Մանազկերտ եւ Խլաթ քաղաքներու եռանկիւնին միջեւ ինկած տարածքն է ասիկա, որուն ճիշդ կեդրոնը կը գտնուին երկու փոքրիկ լիճեր ալ՝ Նազիկ եւ Խաչլու:

«Պուլանըխ»ը թրքերէն բառ մըն է, որ կը նշանակէ պղտոր, անփայլ, ոչ յստակ: Ճշգրտօրէն չենք գիտեր, թէ ե՞րբ կամ ի՞նչ դրդապատճառով թրքերէն այս անուանումը տրուած է տարածքին: Հաստատօրէն կրնանք ըսել սակայն, թէ շրջանը ընդհանրապէս կը համապատասխանէ պատմական Տուրուբերանի նահանգին ՀԱՐՔ եւ ԿՈՐԻ գաւառներուն, ընդգրկելով փոքր շերտ մըն ալ ԽՈՐԽՈՌՈՒՆԻՔ գաւառէն:

ԺԹ. դարու վերջին քառորդին, Օսմանեան կայսրութեան արեւելեան վիլայէթներուն մէջ կատարուած վարչական նոր սահմանագըծումներէն ետք, Պուլանըխը դարձաւ Մշոյ գաւառին (կամ սանճաքին) 5 գաւառակներէն մին (միւս գաւառակներն էին Մուշը, Սասունը, Մանազկերտն ու Վարդօն): Ամբողջ տարածքը մաս կը կազմէր Պիթլիսի վիլայէթին:

Պուլանըխ կը բաժնուէր երկու մասի. Վերին Պուլանըխ եւ Ներքին Պուլանըխ: Առաջինը հարթավայրային շրջան մը եղած է, կեդրոն ունենալով ԿՈՓ գիւղը, մինչ երկրորդը՝ մասամբ լեռնային գօտի մը, կեդրոն ունենալով ԼԻՁ գիւղը: Պլէճանի անտառախիտ լեռնաշղթան, իր քանի մը գագաթներով, կ՚իշխէր (անշուշտ՝ կ՚իշխէ մինչեւ այսօր...) շրջանին վրայ: Իսկ Եփրատի մէկ ճիւղը եղող Արածանի գետը (Մուրատսու), իր վտակներով, առատօրէն կ՚որոգէր շրջանին դաշտերն ու հողերը, զանոնք դարձնելով բերրի եւ արգաւանդ:

Մինչեւ 1915՝ գաւառակին 60-ի չափ գիւղերուն կէսը զուտ հայաբնակ էր, մնացեալները մասամբ քրտաբնակ էին, մասամբ ալ խառն բնակչութեամբ: Գիւղացիք կը զբաղէին անասնապահութեամբ եւ երկրագործութեամբ, մշակելով յատկապէս ցորենի ընտիր տեսակներ:

1921-ին պատրաստուած վիճակագրութեան մը տուեալներով (**տե՛ս Թէոդիկի 1922-ի «Տարեցոյցը»**)՝ Ա. Աշխարհամարտի նախօրէին Պուլանըխի շրջանը ունէր 19.000 հայ բնակիչ:

Կարօ Սասունիի պատրաստած **«Պատմութիւն Տարօնի Աշխարհի»** պատմագիրքին համաձայն (Պէյրութ, 1956), **«Պուլանըխի մէջ առաջ մեծ ու շէն գիւղեր շատ կային, բայց պարբերական հալածանքները հանգիստ չէին տուեր անոնց եւ տեղի էր ունեցեր այն սովորական երեւոյթը, որ յատուկ էր այդ երկրին: Հայերը շարունակ գաղթեր էին, իսկ անոնց տեղը եկեր բռներ էին քիւրտերը»:**

Պուլանըխի հայաբնակ գիւղերու ծնունդ են Ս. Էջմիածնի կաթողիկոսներ Սահակ Բ. Ուղկեցին (534-539) եւ Մակար Ա. Թեղուտցին (1885-1891): Խոշկէլտի կոչուած գիւղի զաւակ էր լիբանանահայ գաղութի մտաւորական եւ ազգային երբեմնի դէմքերէն Հմայեակ Գրանեան (1891-1969): Նմանապէս, Լիզ գիւղի զաւակ էր վրացահայ գրող Կորիւն Ազրոյեան (1903-1969):

Պուլանըխը ամբողջութեամբ հայաթափուեցաւ Մեծ եղեռնի օրերուն:

Ներկայիս, Պուլանըխի գաւառակը կը շարունակէ ենթակայ մնալ Մուշի նահանգին: Ունի մօտ 150 հազար բնակիչ, տեղաբաշխուած՝ 60 աւաններու կամ գիւղերու մէջ:

* * *

Վերը, ակնարկութիւն մը ըրինք արդէն Կոփ գիւղին մասին:

Այս գիւղը հանդիսացած է Պուլանըխի գաւառակին վարչական կեդրոնը, միեւնոյն ատեն ալ շրջանին ամենամեծ գիւղը, կարելի է ըսել՝ գիւղաւան մը: Կը գտնուէր Պլէճան լերան ստորոտը: Եղեռնի անմիջական նախօրէին կը հաշուէր 600 տուն բնակիչ, հայերու գերակշռող ներկայութեամբ:

«Կոփ» բառը հայերէնի մէջ ունի երկու տարբեր իմաստ: Նախ՝ իբրեւ **կոփել** բային արմատը (քար կամ փայտ տաշել, կոկել իմաստով: Շատ գործածական է **քարակոփ** բառը), ապա՝ իբրեւ «սայլի առջեւի եւ յետեւի տախտականման հաստ փայտերը, որոնց ծայրերը կողերից դուրս են գալիս», ինչպէս կը բացատրէ Մալխասեան բառարանը:

Ուրկէ՞ կու գայ գիւղին այս անունը:

Ըստ աւանդութեան, Դ. դարուն հայոց Տիրան թագաւորին հրամանով Ս. Դանիէլ ասորիի (Գրիգոր Լուսաւորիչի աշակերտ ու հաւատարիմ գործակից, նաեւ՝ Տարօնի եկեղեցիներու վերահսկիչ) դիակը սայլով տեղափոխելու ընթացքին՝ այս գիւղին մօտ սայլին կոփը կ՚իյնայ, ու այնուհետեւ գիւղը ԿՈՓ կը կոչուի...:

Աւանդական զրոյցներէն անդին սակայն, Կոփը, ըստ **«Հայաստանի եւ յարակից շրջանների տեղանունների բառարան»-**ին՝ «յիշատակուած է 10-րդ դարու ձեռագիր յիշատակարաններից մէկում: Հնագոյն ժամանակներում գիւղի մօտ ուրարտական Մենուա թագաւորը կառուցել է ոռոգիչ ջրանցք»:

ԺԹ. դարու վերջերը կոփեցիները ունեցած են գործող երեք եկեղեցիներ: Գիւղին շատ մօտիկը կը գտնուէր Ս. Դանիէլի անունը կրող ու անոր գերեզմանը պարփակող հնադարեան սիրուն վանքն ալ, որ ուխտատեղի էր եւ ունէր տարրական դպրոց մը եւ ընդարձակ կալուած:

Կոփի մէջ ծխական առաջին դպրոց մը բանալու պատիւը կ՚երթայ Գարեգին վրդ. Սրուանձտեանցին, որ բազմաթիւ այլ վայրերու կողքին՝ կրթարան մըն ալ հո՛ս հաստատած է 1871-ին, 55 աշակերտներով: Աւելի ուշ, Միացեալ Ընկերութիւնն է որ դպրոց մը հիմնած է այստեղ 1879-ին, 20 աշակերտներով եւ երկու ուսուցիչով: Վարժարանը փակուած է երեք տարի յետոյ:

Կարօ Սասունին կը նշէ, որ Կոփի իշխանը ԽԸՇՈՅԻ ԱՐԷՆ էր «եւ անոր տունը ապաստանարան մըն էր ֆետայիներուն»:

Առաջին Աշխարհամարտի ընթացքին ռուսական բանակները պահ մը հասեր են մինչեւ Կոփ ու զայն գրաւեր, յետոյ՝ ետ քաշուեր են:

Ներկայիս, Կոփը Թուրքիոյ քարտէսներուն վրայ կը նշուի Bulanik անունով: Ունի մօտ 45 հազար բնակիչ:

* * *

Կոփը, խուլ անկիւնի մը մէջ կծկուած այս սովորական գիւղը, թերեւս այսքան խօսիլ պիտի չտար ինքն իր մասին՝ եթէ իր ծոցէն դուրս ելած չըլլային համբաւաւոր ու յիշարժան դէմքեր:

Արդարեւ, բնակավայրերը կ'արժեւորուին իրենց մեծանուն զաւակներով, ու Կոփն ալ՝ հայ ժողովուրդին տուած է մեր գրականութեան կամ մշակոյթին ծառայած շատ թանկագին ու անմոռանալի գէթ վեցեակ մը դէմքեր: Մէկը՝ պատրիարք, միւսը՝ ազգագրագէտ, մնացեալները՝ արձակագիր կամ բանաստեղծ: Փաստօրէն, Կոփը կոփած է ընտիր ու պիտանի մարդիկ...:

Ծանօթանանք.-

ԶԱՔԱՐԻԱ ՊԱՏՐԻԱՐՔ ԿՈՓԵՑԻ (1780-1846)

Երուսաղէմի Հայ Պատրիարքութեան գահակալներու երկար շարքին մէջ՝ գովեստով յիշատակուող փայլուն եւ երախտարժան դէմք մըն է Կոփեցի Զաքարիա պատրիարք:

Տոհմանունով՝ Տէր Պետրոսեան, ծնած է Տարօնի Պուլանըխի գաւառակին Կոփ գիւղը: Քահանայի զաւակ, նախնական կրթութիւնը կը ստանայ Մշոյ Ս. Առաքելոց վանքը: Այնուհետեւ, բարձր ուսման տենչով կ'ուղեւորուի Ս. Էջմիածին, ուր, տեղւոյն դպրանոցին մէջ կ'աշակերտէ Ներսէս վրդ. Աշտարակեցիին (հետագային՝ կաթողիկոս): Աւելի ուշ, նոյն բուռն տենչը զինքը կը տանի մինչեւ Վենետիկ, Ս. Ղազար կղզի, ուր կը հասնի Պոլսոյ վրայով՝ տեղւոյն Մխիթարեան հայրերուն միջնորդութեամբ: Այստեղ կ'ուսանի քանի մը տարի, ծծելով հայկական ու եւրոպական մշակոյթէն շատ բան, առանց սակայն անդամակցելու Մխիթարեան Ուխտին:

Հոգեւորական դառնալու իր կոչումն ու փափաքը ի վերջոյ կ'իրականանայ Երուսաղէմի մէջ, ուր, Ս. Յակոբեանց վանքին մէջ վարդապետ կը ձեռնադրուի ու կը միանայ նոյնանուն միաբանութեան:

Զաքարիա վրդ. 1820-1825-ի շրջանին Երուսաղէմի նուիրակի առաքելութեամբ կ'այցելէ Բալու, Տիգրանակերտ, Սասուն, Մատէն եւ Զմիւռնիա: 1826-1829 փոխանորդ կը կարգուի Պոլսոյ երուսաղիմատան, յաջողապէս իրականացնելով ազգօգուտ կարգ մը ձեռնարկներ: Օրինակ, սուլթանական հրովարտակով ան կը յաջողի վերականգնել Ս. Յարութեան տաճարէն ներս Ս. Գերեզմանին վրայ պատարագելու հայոց վաղեմի իրաւունքը (1829): 1831-ին կը կոչուի Երուսաղէմի պատրիարքարանի փոխանորդութեան՝ շուտով ի գլուխ հանելով այս հոգեւոր կեդրոնին պատմութեան ամէնէն կարեւոր իրագործումներէն մէկը,- **վանքապատկան առաջին տպարանին հաստատումը, 1833-ին:** Նոյն տարուան յուլիսին եպիսկոպոսական ձեռնադրութիւն կը ստանայ Ս. Էջմիածնի մէջ, ձեռամբ Ամենայն Հայոց կաթողիկոս Յովհաննէս Ը. Կարբեցիի:

Զաքարիա եպս. Երուսաղէմի հայոց պատրիարք կ'ընտրուի 1841-ին: Երկու տարի անց՝ ան իր անունը կը կապէ ուրի՛շ կարեւոր իրագործումի մըն ալ՝ հիմը դնելով **պատրիարքութեան առաջին Ժառանգաւորաց վարժարանին՝ Ռէմլէի Ս. Գէորգ վանքին մէջ,** 30 աշակերտով, ուսուցչապետութեամբ Խաչատուր քհնյ. Տարօնացիի: 1845-ին այս դպրոցը կը փոխադրուի Երուսաղէմ, ուր կը շարունակէ գործել առ այսօր:

Օրմանեան սրբազանին համոզումով՝ Զաքարիա Կոփեցի «ընտիր ձիրքերով ճոխացած եւ բարձր միտքի եւ կարողութեան տէր» հոգեւորական մը եղած է, միշտ ուշադրութեամբ հսկելով Ս. Տեղեաց մէջ մեր ազգային ու եկեղեցական իրաւունքներուն վրայ: Իր պատրիարքական կարճատեւ գահակալութեան ընթացքին եւս՝ ան շարունակեր է զարկ տալ տպագրական արուեստին ու հրատարակչական գործին, խթանելով լոյս ընծայումը տասնեակ մը հատորներու: Այս գիրքերէն մէկը՝ մկրտութեան **«Մաշտոց»** մը (1843), կը կրէ իր հեղինակային ստորագրութիւնը:

Վախճանած է 7 մայիս 1846-ին, Երուսաղէմ: Թաղուած է հայոց Ս. Փրկիչ վանքին գերեզմանոցը:

ԲԵՆՍԷ (ՍԱՀԱԿ ՄՈՎՍԻՍԵԱՆ, 1867-1939)

Ազգագրագէտ, բանահաւաք ու երկարամեայ վաստակաւոր ուսուցիչ Բենսէ հայրն է բանաստեղծ Սողոմոն Տարօնցիին:

Ծնած է Մշոյ Պուլանըխի շրջանի Կոփ գիւղը, նահապետական ընտանիքի մը յարկին տակ: Նախ յաճախած է ծննդավայրին Ս. Դանիէլ վանքին դպրոցը, ապա 12 տարեկանին ղրկուած է Մուշ եւ աշակերտած Միացեալ Ընկերութեան նորաբաց Ազգ. Կեդրոնական վարժարանին: Ձայն աւարտած է 1884-ին, այնուհետեւ նուիրուած ուսուցչութեան՝ հայրենի գիւղէն մինչեւ Ալաշկերտ, Խնուս ու Պիթլիս, ամբողջ 30 տարի: Եղեռնի տարիներուն ընտանիքին հետ կ'ապաստանի Թիֆլիս, յետոյ կարճ հանգրուաններով նախ բնակութիւն կը հաստատէ Ղարաքիլիսէ (այժմ՝ Վանաձոր), ապա Նոր Պայազիտ (այժմ՝ Գաւառ) ու վերջապէս Ալեքսանդրապոլ (Լենինական, Գիւմրի), միշտ եւ ամէնուրեք շարունակելով պաշտօնավարել իբրեւ ուսուցիչ, աւանդելով հայ լեզու եւ գրականութիւն:

Կրթական ասպարէզի կողքին՝ Բենսէ եղած է ազգագրութեան իսկական նուիրեալ մը: Տարիներ շարունակ ան շրջած է Տարօնի աշխարհի գիւղերը եւ ուսումնասիրած հայ գիւղացիութեան ապրելակերպը, հաւատալիքները, բանահիւսութիւնը, բարբառն ու երգը: Իր հմտալից ընդարձակ մէկ ուսումնասիրութիւնը, **«Բուլանըխ կամ Հարք գաւառ»** խորագրով, լոյս կը տեսնէ ազգագրագէտ Երուանդ Լալայեանցի **«Ազգագրական Հանդէս»**-ին Ե. եւ Զ. թիւերուն մէջ (Թիֆլիս, 1899-1900) ԲԵՆՍԷ ստորագրութեամբ, որ կազմուած էր ԲՈՒԼԱՆԸԽՑԻ ՍԱՀԱԿ անունին սկզբնատառերէն: Այստեղ, ան մանրամասնօրէն կը ներկայացնէր իր ծննդավայր գաւառին տեղագրութիւնը, պատմական անցեալը, ազգաբնակչութեան կազմը, ժողովուրդին նիստ ու կացը, ընտանեկան բարքերը, շրջանի ծէսերն ու սովորութիւնները...: Տարի մը անց՝ ուսումնասիրութիւնը կը հրատարակուի առանձին հատորով:

Բենսէ գրի առած է հարիւրաւոր հեքիաթներ, առածներ, զրոյցներ, ասոյթներ եւ աւանդութիւններ, որոնք իր մահէն երկար տարիներ ետք մէկտեղուած են «Հայ ժողովրդական հէքեաթներ» շարքի Ժ. հատորին մէջ (Երեւան, 1967), զաւկին՝ բանաստեղծ Սողոմոն Տարօնցիի ջանքերով եւ հոգածութեամբ: Իր մէ նիւթեր կան նաեւ **«Հայ ազգագրութիւն ու բանահիւսութիւն»** մատենաշարի Գ. հատորին մէջ (Երեւան, 1972):

Բենսէ մօտէն շահագրգռուած է նաեւ քրտական բանահիւսութեամբ: Հեղինակն է **«Քրդերէնի քերականութիւն»** դասագրքին (Երեւան, 1935):

Մահացած է Լենինական:

Իր ծննդեան 100-ամեակին առթիւ գրի առնուած յօդուածի մը մէջ («Սովետական Գրականութիւն» ամսագիր, ապրիլ 1967), հայրենի ազգագրագէտ Արտաշէս Նազինեան կը նշէր. **«1915 թ. Եղեռնի ու տեղահանութեան տարիներին հրոյ ճարակ է դարձել Բենսէի հաւաքած նիւթերի մեծ մասը, բայց խանդավառ բանահաւաքը տեղից-տեղ շրջագայելով փնտռել ու յայտնաբերել է Եղեռնից մազապուրծ նոր բանասացների ու երգիչների, վերականգնել է հին նիւթերը եւ անձանձիր շարունակել նոր նիւթերի գրանցումն ու իմաստաւորումը: Այս ճանապարհով՝ Սահակ Մովսիսեանը մեղուաջան կերպով ժողովել է ու ամբարել հայրենի Մուշ-Բուլանըխի բանահիւսութեան ու ազգագրութեան նիւթերի մի պատկառելի հաւաքածու, որը հայ ազգագրութեան ու բանահիւսութեան ընդհանուր ժառանգութեան ոսկէ ֆոնտի մէջ առաջնակարգ տեղ է գրաւում»:**

ՍՈՂՈՄՈՆ ՏԱՐՕՆՑԻ (1905-1971)

Խորհրդահայ բանաստեղծներու հոյլին մէջ ուշագրաւ ու խոհուն դէմք մըն է Սողոմոն Տարօնցի, սերնդակից ու հայրենակից գրչեղբայ-

որը Վաղարշակ Նորենցին ու Խաչիկ Դաշտենցին:

Ծնած է Մշոյ Պուլանըխի շրջանի Կոփ գիւղը: Իր առաջին ուսուցիչը եղած է հայրը՝ բանասէր ու ազգագրագէտ ԲԵՆՍԷն (Սահակ Մովսիսեան): 1915-ի Եղեռնին ընտանիքին հետ մազապուրծ խոյս տուած է Կովկաս: Մինչեւ 1924՝ հիմնական ուսումը առած է Ալեքսանդրապոլի ու Կիրովականի դպրոցներուն մէջ: 1930-ին աւարտած է Երեւանի Պետ. Համալսարանի պատմութեան եւ գրականութեան ճիւղը, մասնագիտանալով արեւելեան լեզուներու կալուածին մէջ: Այնուհետեւ, գրեթէ իր ամբողջ կեանքը նուիրած է գրական, թարգմանչական, խմբագրական կամ ուսուցչական աշխատանքներու:

Ս. Տարօնցիի բանաստեղծութիւններու առջինեկ գիրքը **«Առաւօտ»**-ն է (1930): Յաջորդող տարիներուն լոյս ընծայած է չափածոյ ստեղծագործութիւններու բազմաթիւ պրակներ կամ հատորներ, մերթ երգելով նոր հայրենիքին շինարարական խոյանքը, մերթ ցոլացնելով Բ. Աշխարհամարտի ռազմաշունչ մթնոլորտէն բխած զգացումներ, մերթ ալ պանծացնելով հայոց հին փառաւոր պատմութեան մեծանուն հերոսները՝ ոգեշընչող տողերով: Իր այս քերթողագիրքերէն յիշենք **«Սերունդների երգը»** (1933), «**Դարերի լեգենդը»** (1934), **«Կրակէ քառուղիներով»** (1944), **«Դաւթի երգը»** (1946), **«Ամպրոպից յետոյ»** (1948), **«Մեծ առօրեայ»** (1953), **«Կապոյտ հեռուներ»** (1956), **«Աւելի լոյս»** (1958), **«Ոսկեդար»** (1960): Երկու ստուար հատորով լոյս ընծայուած է իր երկերու հատընտիր ժողովածուն 1964-1965-ին:

Մեծ է իր վաստակը նաեւ իբրեւ թարգմանիչ: **«Հազար ու մի սիրտ»** խորագրեալ թարգմանական իր երկհատոր գործը (1961-1964, մօտ 700 էջ) շտեմարան մըն է աշխարհի բազմաթիւ ժողովուրդներու բանաստեղծական արուեստի նմուշներուն:

Ս. Տարօնցիի գրչին կը պատկանին նաեւ երկու արձակ գործեր՝ **«Զրոյց արեւի տակ»** (1959) եւ **«Նովէլներ»** (1962): Խմբագրած է արեւմտահայ դասական շարք մը գրողներու գործերուն երեւանեան հրատարակութիւնները (Դ. Վարուժան, Մ. Զարիֆեան, Ա. Չօպանեան եւ այլն):

Ֆրանսահայ գրող Կարօ Փոլատեանի կողմէ իր հետ կատարուած «Զրոյց»-ին մէջ (1966)՝ Ս. Տարօնցի կը յայտնէր որ ձեռնարկած էր գրառումին ծաւալուն վէպի մը, **«Ոսկեվարդի առեւանգումը»** խորագրեալ, որուն նիւթը առնուած էր Տարօնի ֆետայական կամ ազատագրական շարժումներէն, ընդգրկելով 1880-1915-ի ժամանակաշրջանը:

Աչքերը փակած է 17 յուլիս 1971-ին, Երեւան:

Մահուան վաղորդայնին, Սիմոն Սիմոնեանի «Սփիւռք» շաբաթաթերթին տրուած գրութեան մը մէջ (30 յունուար 1972)՝ լիբանանահայ գրականագէտ Օննիկ Սարգիսեան կը բերէր սա՛ վկայութիւնը Սողոմոն Տարօնցիի մասին. «Սողոմոն Տարօնցի եղաւ բեղուն այլ որակաւոր գրիչ: Դիմացաւ փոթորիկներու: Երջանկութիւնը փնտռեց աշխատանքի մէջ: Կուրծք չծեծեց՝ երբ չգնահատուեցաւ, եւ չշփացաւ՝ երբ յաջողութեան կարաւանը «չոքեց» իր դրան առաջ: Չշեփորահարեց իր յաղթանակները եւ մունետիկներ չճարեց ծափահարուելու համար: Չդաւաճանեց տարօնցիի իր ծնունդին՝ մանր ու մանրուք մարդոց պէս:

«Մնաց իմաստուն եւ զգօն: Խորացաւ մեր պատմութեան ու մշակոյթին մէջ: Մասնաւորաբար ախորժեցաւ դիւցազներգութենէն եւ երգեց իր ժողովուրդին հերոսապատումը:

«... Կարգ մը վիպերգներուն մէջ յաջողեցաւ սեւեռել բառին ու բանին հարազատագոյն կենակցութիւնը, այսինքն՝ հասաւ կատարելութեան: Այլ պարագաներուն՝ օգտուեցաւ ժողովրդական բառ ու բանին գանձարանէն, որուն վարպետ մեկնաբաններէն էր»:

ՄԿՐՏԻՉ ԱՍԼԱՆԵԱՆ (1906-1986)

Խ. Վրաստանի մէջ հայալեզու ու հայագիր գրականութեան առաջատար սերմնացաններէն մէկն է Մկրտիչ Ասլանեան:

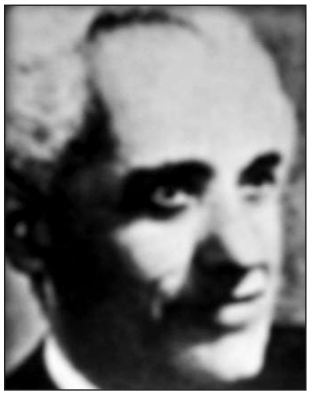

Ծնած է Մշոյ Պուլանըխի գաւառակին Կոփ գիւղը: Մեծ եղեռնի անմիջական նախօրէին ընտանիքին հետ գաղթած է Արեւելեան Հայաստան ու հաստատուած Համամլուի (այժմ՝ Սպիտակ) Չիգդամալ գիւղը: Նախակրթութիւնը ստացած է նախ Համամլուի, ապա՝ հիւսիսային Կովկասի ռուսական Կիսլովոդսկ քաղաքի (Ստաւրոպոլի երկրամաս) որբանոցային դպրոցներուն մէջ: «Հացի եւ լոյսի համար» օրն ի բուն ճգնելով՝ 17 տարեկանին իբրեւ համեստ բանուոր սկսած է աշխատիլ Կիրովականի, աւելի ետք ալ Թիֆլիսի մէջ, ուր փոխադրուած է վերջնականապէս 1920-ական թուականներու կէսերուն:

Մկրտիչ Ասլանեան շարունակած է իր ուսումնառութիւնը Վրաստանի մայրաքաղաքին մէջ, աւարտելով տեղւոյն հայկական բանուորական **ֆակուլտէտը**, 1930-ին: Շրջան մը յաճախեր է համալսարան ալ, բայց կիսատ թողեր է զայն:

Իր գրական շեշտուած հակումները զինք առաջնորդած են դէպի լրագրական ասպարէզ: Այսպէս, 1928-1935 մաս կազմած է Թիֆլիսի **«Պրոլետար»** օրաթերթի խմբագրութեան: Խմբագիր ու վարիչ նշանակուած է Վրաստանի պետական ձայնասփիւռի հայերէն հաղորդումներու բաժնին, 1935-1941: Մէկուկէս տասնամեակ ետք՝ 1956-ին դարձեա՛լ հրաւիրուած է նոյն պաշտօնին, գործի գլուխ մնալով մինչեւ իր հանգստեան կոչումը, 1972:

Իբրեւ բանակային ծառայող, մասնակցեր է Բ. Աշխարհամարտին, 1941-1945:

Մկրտիչ Ասլանեան տէրն է գրական պատկառելի վաստակի մը՝ իբրեւ պատմուածագիր ու վիպագիր: Պատմուածքներու իր անդրանիկ ժողովածուն **«Փոթորիկ»**-ն է (1947): Անոր յաջորդած են **«Քողարկուած հետքերով»** (1950), **«Աներեւոյթ ճակատ»** (1954), **«Աշխէն Սաթեան»** (1955), **«Երջանկութեան արահետով»** (երկհատոր վէպ, 1960-1961), **«Երբ սկսւում է ձնհալը»** (1962), **«Անհանգիստ բնաւորութիւններ»** (1967), **«Հաւասարում չորս անյայտով»** (1973), **«Կէս գիշերից անց»** (1977), **«Ճակատագրեր ու ճամբաներ»** (1979) եւ **«Տագնապալի հասակ»** (երկհատոր, 1980-1983) արձակ գործերը, ոմանք հրատարակուած Երեւան, ոմանք՝ Թիֆլիս: Այս գիրքերէն քանի մը անուն թարգմանաբար լոյս ընծայուած են նաեւ ռուսերէնով եւ վրացերէնով:

Եղած է Վրաստանի Գրողներու Միութեան հայկական բաժնի նախագահը՝ 1955-1958:

Իր զաւակը՝ փրոֆ. Վիլէն Ասլանեան (1932-1989) հռչակ շահած բնագէտ ու համալսարանի դասախօս եղած է Երեւանի մէջ:

Մկրտիչ Ասլանեան մահացած է Թիֆլիս, 10 փետրուար 1986-ին:

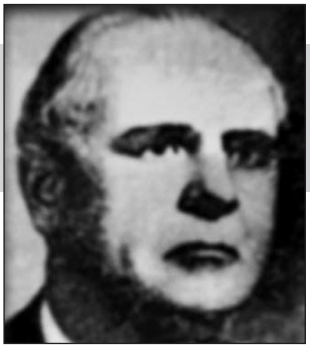

ՔՐԻՍՏԱՓՈՐ ԹԱՓԱԼՑԵԱՆ (1910-1967)

Խ. Հայաստանի գրական կեանքին մէջ ծանօթ անուն մըն էր Քրիստափոր Թափալցեան, իբրեւ գրագէտ եւ վիպագիր:

Ծնած է Մշոյ Պուլանըխի շրջանի Կոփ գիւղը: Իր սերունդին նման, դեռ մանկութիւնը լրիւ չվայելած՝ Եղեռնի խորշակը զինք քշած է Արեւելեան Հայաստան: Միջնակարգ կրթութիւնը ստացած է Լենինական, յետոյ աւարտած է նոյն քաղաքի մանկավարժական ուսումնարանը, 1930-ին: Համալսարանական ուսումը շարունակած է Երեւանի մէջ՝ շրջանաւարտ դառնալով Պետական համալսարանի բանասիրական ճիւղէն, 1939-ին: Մինչ այդ, իր երիտասարդ տարիքին գրած ու հրատարակած է երկու վէպեր. **«Վիկտորիա»** (1937) եւ **«Կեանքի արշալոյսը»** (1939):

Վրայ հասած է Բ. Աշխարհամարտը ու տասնեակ հազարաւորներու նման՝ Ք. Թափալցեան եւս կանչուած է ռազմաճակատ, մաս կազմելով Թամանեան զօրագունդին: Ամբողջ չորս տարի (1941-1945) ապրած է պատերազմին արհաւիրքը ու այս հիման

վրայ՝ տուն վերադարձին սկսած է գրի առնել երկարաշունչ վէպ մը **«Պատերազմ»** խորագրով: 2600 էջանի այս պատկառելի վէպը լոյս տեսած է 4 անջատ հատորներով եւ 10.000 տպաքանակով, 1946-1965-ի քսանամեայ շրջանին: Վէպին առաջին երկու հատորները 1956-ին հրատարակուած են նաեւ ռուսերէնով, Մոսկուա:

Թափալցեան շարունակած է իր ուսումնառութիւնը աւելի վերջ ալ, 1950-ին աւարտելով Մոսկուայի «Մ. Կորքի» գրականութեան հիմնարկի գրական բարձրագոյն դասընթացքները: Այնուհետեւ, երկար տարիներ Հայաստանի մէջ նուիրուած է ուսուցչութեան: 1950-1955 եղած է Հայպետհրատի խմբագիր:

Շարունակելով թափ տալ իր գրական ստեղծագործութիւններուն, 1955-ին լոյս ընծայած է **«Ոսկէ Հովիտ»** վէպը, տարիներ յետոյ ալ՝ **«Հայրենաշէն»** վէպին Ա. հատորը (1963): Այս վերջին գործին Բ. հատորը հրատարակուած է յետ մահու, 1973-ին:

Իր մահկանացուն կնքած է Երեւան, 2 նոյեմբեր 1967-ին:

ԶԱՐԶԱՆԴ ԴԱՐԵԱՆ (1912-1984)

Խորհրդահայ վիպագրութեան մէջ վաստակ ու համբաւ շահած բեղուն արձակագիր մըն է Զարզանդ Դարեան, բուն մականունով՝ Մովսիսեան:

Ծնած է Մշոյ Պուլանըխի գաւառակին Կոփ գիւղը:

Մեծ եղեռնի հետեւանքով անցած է Արեւելեան Հայաստան ու տարիներ յետոյ բարձրագոյն ուսման տիրացած Երեւանի մէջ՝ աւարտելով տեղւոյն Պետական համալսարանի բանասիրական ճիւղը, 1939-ին: Վկայուելէ առաջ իսկ, 1938-ին, արդէն հրատարակած է պատմուածքներու ժողովածու մը ու այդպիսով՝ պաշտօնապէս մուտք գործած գրական ասպարէզ: Մինչեւ յիսունական թուականներու կէսերը, շուրջ մէկուկէս տասնամեակ, մաս կազմած է «Աւանգարդ» լրագրի, «Գրական Թերթ»-ի ու «Սովետական Գրականութիւն եւ Արուեստ» ամսագրի խմբագրութեանց:

Բ. Աշխարհամարտի աւարտէն ետք՝ Զարզանդ Դարեան մնայուն ներկայութիւն մը եղած է Խ. Հայաստանի գրական հրապարակներուն վրայ, ստեղծագործելով հետեւողական եւ արագ թափով ու հերթաբար լոյսին բերելով պատմուածքներու, վիպակներու կամ ծաւալուն վէպերու 20-ի չափ գործեր: Ասոնցմէ յիշենք **«Քննութիւն»** վիպակը (1953), **«Մայիս»** (1957), **«Արծիւ Վասպուրականի»** (1965), **«Այս հին աշխարհը»** (1974), **«Քառուղիներ»** (երկհատոր, 1981-1982) վէպերը, պատմուածքներու **«Քասաղ»** հատորը (1962), թատերգութիւններու **«Գարնան աղմուկ»** ժողովածուն (1959): Վերոնշեալ վէպերուն մէջ լայն չափով պատկերուած են Եղեռնի ու անկէ յետոյ Հայաստանի խորհրդայնացման շրջանի պատմաքաղաքական բախտորոշ դէպքերը՝ հեղինակին ազգային ու քաղաքական համոզումներուն հետեւողութեամբ:

Դարեան իր ուշադրութեան կիզակէտ դարձուցած է նաեւ ԺԸ. դարու մեծանուն աշուղ Սայաթ Նովան, անոր կեանքին ու ապրած ժամանակաշրջանին նուիրելով աւելի քան հազար էջանի պատմավէպ մը (երկհատոր, 1960-1963), որ աւելի ուշ թարգմանուած է նաեւ ռուսերէնի (Մոսկուա): Բոլոր այս գործերը հրատարակուած են Երեւանի մէջ, ուր ապրած է հեղինակը մինչեւ իր կեանքին վերջը:

Իր անտիպ գործերէն ոմանք, բարեբախտաբար, հրատարակուած են յետ մահու ալ: Յիշենք՝ **«Մեր համր, մեր հազարալեզու հողը»** վաւերագրական պատումը (1985), **«Այսպիսի սէր»** պատմուածքներու ժողովածուն (1986) եւ **«Արեւագալ»** վէպը (1990), որ լուսարձակ կը բանայ Ժ. դարու տիտան դէմքին՝ Գրիգոր Նարեկացիի առեղծուածին վրայ:

Զարզանդ Դարեան մահացած է 28 հոկտեմբեր 1984-ին եւ թաղուած՝ Կոտայքի մարզի Բուժական գիւղը:

ԼԵՒՈՆ ՇԱՌՈՅԵԱՆ

Հալէպ

ԽԱՒԱՐԷՆ ԴԷՊԻ ԼՈՅՍ... ԱՐԱՐ 4

ԿՐՕՆԱՓՈԽ ՈՒ «ԿՈՐՍՈՒԱԾ» ՀԱՅՈՐԴԻՆԵՐՈՒ ՓՐԿՈՒԹԵԱՆ ՇԱՐԺՄԱՆ ՀԱՅ, ԶԱԶԱ, ՔՐՄԱՆՃ, ՔԶԸԼՊԱՇ, ԱՍՈՐԻ ԴՐՕՇԱԿԱԿԻՐՆԵՐԸ

Վերջին տասնամեակին մեծ թափ ստացաւ կրօնափոխ ու «կորսուած» հայորդիներու վերադարձը դէպի իրենց ժողովուրդին գիրկը: Ամբողջապէս նուիրուած ըլլալով այդ սրբազան գործին՝ պատիւը ունեցանք տարիներու ընթացքին ծանօթանալու այս փրկութեան շարժման հայ, զազա, քրմանճ, քզըլպաշ, ասորի դրօշակակիրներուն, որոնք առանց լուսարձակներու, աղմուկ-աղաղակի, իրենց սահմանափակ միջոցներով յառաջ կը տանին խաւարէն դէպի լոյս շարժումը՝ Արեւմտեան Հայաստանի, Գերմանիոյ, Հոլանտայի, Շուէտի, Ռուսիոյ, Խըրխըզիստանի, Հայաստանի եւ Արցախի մէջ:

Խըրխըզիստանի եւ Ռուսիոյ համշէնահայ երիտասարդ-երիտասարդուհիներ հարսանիքի ընթացքին:

Որպէս հայ ժողովուրդի պատմութեան վկայարան, ընթերցողներուն կը ներկայացնենք վերոյիշեալ երախտաւորները, որոնք իրենց կեանքն ու երջանկութիւնը, նիւթական թէ հոգեւոր բոլոր հարստութիւնները ի սպաս դրին 20-րդ դարու առաջին Ցեղասպանութենէն փրկուած ու հայ ժողովուրդի «թաքուն» զաւակները դէպի ինքնագիտակցութեան լուսաւոր հորիզոններ հասցնելու աշխատանքին: Ճիշդ է, որ բաւական փշածածկ ճանապարհ կայ կտրելիք, սակայն փրկութեան եւ ազատագրութեան շոգեկառքը կ'ուղղուի դէպի յառաջ: Այսօր, իր նահատակութենէն տասնամեակներ ետք, Սէյիտ Ռիզայի ժառանգներն ու ցեղախումբերուն անդամները, թոռներն ու ծոռները կը շարունակեն պահպանել կիսաւեր հայ եկեղեցիներն ու վանքերը, բանահիւսութիւնն ու պատմութիւնը, նոր սերունդներուն փոխանցելով նախնադարեան հայկական Տերսիմի մշակութային եւ ազգային հարուստ ժառանգութիւնը:

ՄԻՔԱՅԷԼ ԱՍԼԱՆ եւ ՃԵՄԻԼ ՔՈՇԿԻՐԻ

Տերսիմցի երաժշտագէտներ, երգիչներ եւ երգահաններ, որոնք այժմ կ'ապրին Գերմանիա, կապերը սերտօրէն պահելով հանդերձ հայրենիքի հետ: Զազա Միքայէլ Ասլան եւ քըրմանճ Ճեմիլ Քոչկիրի կը շարունակեն Մեծն Կոմիտասի աշխատանքը, մոռացու-

թեան փոշիներու տակէն դուրս բերելով Արեւմտեան Հայաստանի հնագոյն բնակավայր՝ Մնձուրիի լեռներուն ու գետին ափերուն տարածուած Տերսիմի բազմադարեան հայկական երգերը: Անոնք ամփոփուած են «Փեթակ» (նաեւ Զազաքի լեզուով) ալպոմին մէջ, որ առաջին անգամ հրապարակուեցաւ... Թուրքիոյ մէջ: Միքայէլ Ասլան ու Ճեմիլ Քոչկիրի, իրենց նուագախումբով քանի մը ելոյթներ ունեցան Հայաստանի Հանրապետութեան մէջ, «Ակունք» համոյթի եւ թիֆլիսահայ Լէյլա Սարիբեկեանի ընկերակցութեամբ: Միքայէլ Ասլան եւ Ճեմիլ Քոչկիրի ունին իրենց բազմաթիւ ձայնասկաւառակները՝ հայերէն, զազաքի եւ քրմանճ լեզուներով եւ համերգներով կը շրջագային աշխարհով մէկ, ընկերակցութեամբ նշանաւոր երգչուհի Այնուտիի եւ Տեւրեմ Քաւալլիի, որ վերջերս Հանաուի մէջ տեղի ունեցած Տերսիմի հայերուն համերգին հիանալիօրէն երգեց հայերէն («Սուրբ Կարապետ» եւ այլն...):

ՄԻՀՐԱՆ ՓՐԿԻՉ-ԿԻԼԹԵՔԻՆ, ՅՈՎՍԷՓ ՀԱՅՐԵՆԻ, ՌԵՃԷՊ ՄԱՐԱՇԼԸ

Տերսիմի հայոց շարժման հիմնադիրներէն, որոնք այսօր խիզախաբար կը շարունակեն Թուրքիոյ թէ սփիւռքի մէջ ոտքի հանել իրենց հայրենակիցները, տէր կանգնելով 2000-ամեայ հայոց իրաւունքներուն: Միհրան (Սալահետտին), որ ընդունեց Փրկիչ (Փիրկիչ) մականունը Կիւլթեքինի տեղ, Պոլսոյ մէջ իր հետեւորդներուն հետ քրիստոնեայ մկրտուեցաւ եւ վերագտաւ իր հայկական անունը: Նոյն քայլին դիմած տերսիմցի հետեւորդներուն հետ, ան դատարանի միջոցով վերականգնեց հայկական իր ազգանունը եւ կրօնը թրքական իր անձնագիրին մէջ:

ՍԻՄՈՆ ԿԻՒՆՏԷՄ

Արեւմտեան Հայաստանի Մուշի, Վարդօ Կիւնտեմիրա (Միհր Աստուծոյ գիւղ) բնակավայրը 1915 թուականի Ցեղասպանութենէն բազմաթիւ հայ ընտանիքներ պատսպարած է: Անոնցմէ շատեր իսլամ-ալեւի կրօնի քողին տակ գոյատեւած են ութ տասնամեակներ շարունակ... Անոնցմէ շատեր, ինչպէս՝ Գերմանիոյ Վիսպատեն քաղաքը ապրող Հիւսէյն Կիւնտէնի զաւակ Սիմոն (Սետաթ) Կիւնտէն, կարողացան ոչ միայն «վերագտնել» իրենց հայկական ինքնութիւնը, այլեւ՝ հաստատեցին թէ ո՛չ թէ Քիւրտիստանի Աշխատաւորական Կուսակցութեան առաջնորդ Ապտիւլլա Օճալանի հարազատներ են, այլ՝ արենակցական կապերով շառաւիղներ են եւ Սասունի ու Մուշի, Արեւմտեան Հայաստանի ազատագրութեան հերոս ֆետայիներ՝ Հրայր Դժոխքի, Սերոբ Աղբիւրի, Անդրանիկի եւ այլոց...

Սիմոն Կիւնտէմ

Սիմոն Կիւնտէն եւ իր հարազատները կարողացան ի մի հաւաքել ոչ միայն Սասունի, Մուշի, Վարդոյի, Կարմիր Խաչի, Կիւնտեմիրայի կրօնափոխ ալեւի հայերը, այլեւ՝ ձեռամբ ու ազնիւ կարգադրութեամբ Հեսսէնի նահանգի Գերմանիոյ առաջնորդական փոխանորդ Հայր Սերովբէ Իսախանեանի եւ Գերմանահայոց հոգեւոր առաջնորդ (ինքն ալ դաւանափոխի թոռ ու զաւակ) Գարեգին արք. Պեքճեանի, քրիստոնեայ մկրտուեցան, աշխուժ մասնակցութիւն բերելով խաւարէն դէպի լոյս ընթացող այս պատմական շարժման:

ՇԱՊՕ ԱՔԿԻԻԼ, ՍԱՊՐԻ ԱԼՔԱՆ

Թրքական վայրագութեանց, թալանի, ցեղասպանութեան ենթարկուած ժողովուրդ մը եւս՝ ասորիները եւ նեստորական աշուրիները: Անոնք Թուրքիոյ եւ սփիւռքի մէջ հայոց բնական դաշնակիցներ են: Շնորհիւ Վիսպատենի մէջ աշխատող հայասէր ղեկավարներ Շապօ Աքկիւլի եւ Սապրի Ալքանի (երկուքն ալ Եւրոպայի Ասորիներու միութեան ղեկա-

վարներ) պատմական Ասորեստանի Թուրքիոյ կողմէ գրաւուած տարածքներէն...) իրենց եզակի մասնակցութիւնը բերին կրօնափոխ հայերու, յոյներու (Պոնտոսի), քիւրտերու, զազաներու եւ «ոտնակոխուած» այլ ժողովուրդներու զարթօնքի միացեալ շարժման: Եւրոպայով մէկ տարածուած «ԱՏՕ»-ն («Եւրոպայի Ասորիներու միութիւն»-ը), ֆինանսական իր սահմանափակ միջոցներով, պետութեան մը չափ աշխատանքներ տարաւ այս սուրբ գործին յաջողութեան համար:

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՀԱՄՇԷՆՑԻՆԵՐՈՒ «ՄԱՅՐ» ԱԼԻԷ-ԱԼԻՍ ԱԼԹ ՈՒ ԵՂԲԱՅՐԸ՝ ՏԻԳՐԱՆ ԿՈՍՏԱՆԵԱՆ (ՍԵՐԷԹ ՊՈՍԹԱՆ)

Թուրքիոյ «ազգայնական» երբեմնի վարչապետ Մեսուտ Եըլմազի եւ վարչապետուհի Թանսու Չիլերի շքախումբի ղեկավարներու ազգականուհին դէպի հայութիւն վերադարձի «ըմբոստութեան» դրօշը պարզեց թրքախօս Ռիզէ քաղաքէն (Արեւմտեան Համշէն), մօր կողմէ չերքեզուհի Ալիէ Ալիս Ալթ: Իսկ եղբայրը՝ «Իշխան Ամատունի» գրական կեղծանունով Տիգրան Կոստանեան (Սեւեթ Պոսթան), Թուրքիոյ յառաջդիմական կուսակցութեանց յառաջամարտիկ, կարողացաւ բարձրաձայն յիշեցնել, թէ ինք Համշէնի հայ է, ո՛չ թէ թուրք: Ան քրիստոնեայ մկրտուեցաւ:

ՌՈՒՍԼԱՆ ՔԱՐԱՊԱՃԱՔՈՎ

Առաջին հայեացքէն վտիտ-փոքրամարմին այս համշէնահայուն մէջ կը նկատենք անկոտրում կամք, աննկարագրելի հայրենասիրութիւն եւ անսահման խիզախութիւն: Ռուշտունի որդի Ռուսլան Քարապաճաքով, 1944 թուականին Վրաստանի կողմէ գրաւուած Համշէնէն Խըրխըզիստան ու Ղազախստան աքսորուած՝ կարողացաւ շարունակել հօր պայքարը՝ վերադարձ դէպի Մայր հայրենիք:

Կեդրոնը՝ Ռուսլան Քարապաճաքով, աջին՝ Սերկէյ Վարդանեան:

2011 թուականի գարնան, Հայաստան եւ Արցախ այցելելով, մոսկուաբնակ բարերար Լեւոն Հայրապետեանի եւ Ռուսիոյ «Համշէն» երիտասարդական միութեան անդամ (ծագումով արցախցի) Գէորգ Մխիթարեանին հետ՝ Ռուսլան Քարապաճաքով ցանկութիւն յայտնեց կրօնափոխ համշէնահայ, Խըրխըզիստանի Օշ քաղաքի աքսորուած բազմաթիւ ընտանիքներ հայրենադարձնել ազատագրուած Արցախի չքնաղ Մարտակերտի շրջանը: Զարմանալի է, որ հակառակ ազատատենչ լեռնաշխարհի քաղաքական թէ հոգեւոր առաջնորդներու դրական պատրաստակամութեան՝ Հայաստանի եւ սփիւռքի մէջ եղան «կարեւոր» դէմքեր, որոնք կասկածամտութեամբ մօտեցան այս հարցին եւ ամէն ձեւով արգելք հանդիսացան անոր ծրագիրին իրագործման:

Միւս կողմէ, մոսկուաբնակ համշէնահայ նուիրեալներ՝ Սերկէյ Գալինճեան, Գառնիկ Կարանեան եւ որդին՝ Գարիկ, Աշոտ Տուտուքճեան՝ Կրասնոտարէն, Սպարտակ Ձագարեան, Գէորգ Ճէյթունեան (Ատիկէա) կարելի բոլոր միջոցներով կը փորձեն միաւորել համշէնահայերը, այցելութիւններ կազմակերպելով ու կամուրջներ հաստատելով Օշէն Կակրա (Աբխազիա), Ֆետերցովքա ու Վորոնէժ (Ռուսիա), հասնելով Խոփա եւ Ռիզէ, «Մայր» Համշէնի չքնա՛ղ աշխարհը:

ՍԵՐԿԷՅ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Հայաստանի կրօնի հարցերու նախկին նախարար, գիտնական ու պատմաբան, ակադեմական մակարդակով համշէնահայութիւնը «ուսումնասիրող», «Ձայն Համշէնական» թերթի գլխաւոր խմբագիր: 1984 թուականէն սկսեալ, Սերկէյ Վարդանեան որպէս լրագրող այցելած է Ղազախստան աքսորուած համշէնահայերուն բնակավայրերը (Քէզի Քայա), հեղինակելով շարք մը յօդուածաշարքեր ու գիրքեր, նաեւ՝ համշէնա-

հայ բարբառի յատուկ բառարան: Հայաստանի Համշէնահայոց Միութեան նախագահ Հայկազ Ալվրցեանին նման ինքն ալ համշէնահայ չէ, բայց հաւատաւոր առաքեալ մը, որուն ուսումնասիրութիւնները նաե՛ւ արեւմտեան համշէնահայերու մասին վերջերս (Խօփա, Ռիզէ եւ այլն) մեծ դեր խաղացին հայ ժողովուրդի շուրջ մէկ միլիոնի հասնող «էթնիք» մեծագոյն հատուածին:

Միքայէլ Ասլան եւ Ճեմիլ Քոշկիրի

ՀԻՔՄԵԹ ԱՔՉԻՉԷՔ

Թուրքիոյ մէջ համշէնահայերէնով երգել եւ... երաժշտական խումբ ստեղծել արհեստավարժ երաժիշտներով՝ հերոսութեան համազօր է: Հայկական պատմական բնակավայրի, 9-րդ դարէն մեզի հասած ժողովրդային բանահիւսութեան, ազգագրական երգի ու պարի, աւանդութեանց եւ լեզուի պահպանման կարեւորագոյն աշխատանքները իրենց ուսերուն վրայ վերցուցած են համշէնահայերէնի փայլուն գիտակ Հիքմեթ Աքչիչէք («Վովա համշէն» երաժշտական խումբին խմբավարը), Մեհմետ Ալթունքայա, Մուսթաֆա Պիպեր, բանաստեղծ Եուսէֆ Վայիչ եւ ուրիշներ: «Թրքական» անուններու տակ ծպտուած, անոնք կարողացան լեզուի եւ երաժշտութեան միջոցով պահպանել իրենց հայութիւնը...: «Վովա Համշէն» խումբի ղեկավար եւ գլխաւոր երգիչ Հիքմեթ Աքչիչէք յաջողեցաւ արեւմտահայերէնի այս հնագոյն բարբառով երգուած «Կուզիմ», «Էլլա Էլլա Լուսընկայ» եւ այլ երգերը արդի երաժշտութեան տարբերակով սիրցնել հազարաւորներու՝ Թուրքիոյ սահմաններէն ներս թէ դուրս, հասնելով մինչեւ Երեւան, Մոսկուա ու Կրասնոտար: Այո, համշէնահայութիւնը Արեւմտեան Հայաստանի այս երկրային դրախտին մէջ միշտ կ'ապրի:

ՀԱՄՕ ՄՈՍԿՈՖԵԱՆ

ԳԱՂՈՒԹԱՀԱՅ ԿԵԱՆՔԻ ԱՆԴՐԱԴԱՐՁ

ՀԱՅ ԳԻՐՔԻ 500-ԱՄԵԱԿԻ ՏԱՐԻՆ

ՀԱՅ ՄԱՄՈՒԼԻՆ ԾԱՌԱՅՈՂ ՄՇԱԿՆԵՐՈՒ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆ

Հովանաւորութեամբ եւ նախաձեռնութեամբ Հայկազեան համալսարանի տնօրէնութեան եւ համալսարանի մատենադարանի վարչութեան, 5 մայիս 2012-ին տեղի ունեցաւ մասնաւոր հանդիսութիւն մը Հայկազեան համալսարանի շրջափակին մէջ, նուիրուած հայ մամուլի նուիրեալ մշակներուն եւ ծառայողներուն, թերթերու տնօրէններէն ու խմբագրապետներէն սկսեալ մինչեւ տպագրական ծառայութեան աշխատողները եւ ցրուիչները:

Օրուան հանդիսավար Սոնա Սիսլեան, Մատենադարանին մասին տեղեկութիւններ փոխանցեց, նաեւ՝ կազմակերպուած ձեռնարկին նպատակը բացատրեց, ապա հրաւիրեց ՀՄԸՄ-ի Այնճարի շեփորախումբը, որ Լիբանանի եւ Հայաստանի քայլերգներով կատարեց բացման նուագը:

Այս առիթով բանախօսեց դոկտ. Պարոյր Աղպաշեան: Ան ըսաւ, թէ մամուլը հայելին է գաղութահայ կեանքին, ուր կ'արտացոլայ օրուան կեանքը եւ մշակութային ու կրթական յանձնառութեան արժեւորումը: Աղպաշեան շեշտեց մամուլի աշխատակիցներուն երիտասարդացման անհրաժեշտութիւնը:

Այս առիթով իր գնահատական արժեւորումը կատարեց Հայկազեան համալսարանի տնօրէն վեր. դոկտ. Փոլ Հայտոսթեան, որ իր շնորհակալութիւնը յայտնեց Հայկազեանի մատենադարանի գործունէութիւնը ստանձնած նուիրեալ գործիչներ Վերա Կոստանեանի եւ Սոնա Սիսլեանի:

Պատրաստուած էր գրքոյկ մը, ուր արձանագրուած էր լիբանանահայ մամուլի ներկայ աշխատողներու ցանկը՝ այբբենական շարքով: Իւրաքանչիւր թերթի պատասխանատու, տնօրէն կամ խմբագրապետ արժանացաւ յատուկ գնահատական գիրի, իսկ միւս աշխատակիցներուն եւ ծառայողներուն տրուեցաւ գնահատական-վկայագիր մը, բարեմաղթութեան գիրով:

Մամուլի ծառայողներուն իր շնորհակալական եւ շնորհաւորական խօսքը աղօթքով արտայայտեց գերյարգելի Անդրանիկ ծ. վրդ. Կռանեան, Հայկազեան համալսարանի հայագիտական տարեգիրքի խմբագիրը:

ԼԻԲԱՆԱՆԱՀԱՅ ՄԱՄՈՒԼԻ 100-ԱՄԵԱԿԻ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպութեամբ եւ նախաձեռնութեամբ Հայկազեան համալսարանի Հայագիտական բաժանմունքի եւ յատուկ յանձնախումբի, տեղի ունեցաւ լիբանանահայ 100-ամեայ մամուլի ցուցահանդէս՝ մայիս 2012-ի առաջին շաբաթներուն, համալսարանի յարկին տակ: Երկար պրպտումներու, ուսումնասիրական աշխատանքներուն արդիւնքը

եղաւ այս ցուցահանդէսը, որ լայն պատկերացում մը տուաւ 100 տարիէ ի վեր Լիբանանի մէջ հաստատուած հայ ժողովուրդի գիր ու գրականութեան վերաբերեալ ունեցած հետաքրքրութեան եւ մշակութային մակարդակին: 1912-ին Լիբանանի մէջ լոյս տեսած է «Գործ» վերտառութեամբ թերթ մը, որուն հեղինակը կամ հիմնադիրը անծանօթ կը մնայ ցարդ:

Գնահատելի իրագործում մը եղաւ այս ցուցահանդէսը, ուր տեսնուեցան օրաթերթերու, ամսաթերթերու, պարբերաթերթերու, պատմական, մարզական, բժշկագիտական, գրական-գեղարուեստական, շարժապատկերի եւ այլ նիւթերու վերաբերեալ մամուլ:

ՀԱՅ ՀՆԱՏԻՊ ԳԻՐՔԵՐՈՒ ԵՒ ՁԵՌԱԳԻՐՆԵՐՈՒ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

2012 տարին Արամ Ա. կաթողիկոսին կողմէ «Հայ գիրքի տարի» հռչակուած ըլլալով, կազմակերպուեցան բազմատեսակ նախաձեռնութիւններ հայ գիրքը փառաւորելու եւ արժեւորելու համար:

Իրագործուած հանդիսութիւններու շարքին, Մեծի Տանն Կիլիկիոյ վեհափառ հայրապետ Արամ Ա. կաթողիկոսի նախաձեռնութեամբ, 8 յունիս 2012-ին բացումը կատարուեցաւ հնատիպ գիրքերու եւ ձեռագիրներու ցուցահանդէսին, Մեծի Տանն Կիլիկիոյ կաթողիկոսութեան «Կիլիկիա» թանգարանի սրահին մէջ:

Ցուցահանդէսը շարունակուեցաւ երկու շաբաթ, ուր այցելեցին բազմաթիւ հետաքրքրասէր եւ գրասէր հայորդիներ:

«ԳՈՀԱՐ» ԳՐԱԴԱՐԱՆԻ ԲԱՑՈՒՄԸ

Հայ գիրքի տպագրութեան 500-ամեակին առիթով, լիբանանահայ մշակութասէր եւ ազգանուէր հայորդի Յարութ Խաչատուրեան իրագործեց գրադարան մը, հնատիպ գիրքերու, երգարաններու, բառարաններու եւ այլ բնոյթի գիրքերու:

Գրադարանին բացումը կատարուեցաւ 7 յունիս 2012-ին, հովանաւորութեամբ նախարար Միշել Ֆարաոնի:

Գրադարանը կը գտնուի Նահր փողոց, Մար Մխայէլի շրջան:

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ «ՎԱՀԷ ՍԷԹԵԱՆ» ՏՊԱՐԱՆ-ՀՐԱՏԱՐԱԿՉԱՏԱՆ ՀԱՅ ԳԻՐՔԻ ՏԱՐՈՒԱՆ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ՁԵՌՆԱՐԿՆԵՐԸ

Համազգայինի «Վահէ Սէթեան» տպարան-հրատարակչատան տնօրէնութիւնը 2012 տարուան ընթացքին ունեցաւ բեղուն գործունէութիւն հայ գիրքի տարածման համար, տպելով եւ տարածելով բազմատեսակ բնոյթի նոր գիրքեր: Այս շարքին մէջ իրագործուեցան մրցումներ, մասնաւորաբար հայկական վարժարաններու աշակերտներուն յատուկ: Մրցանքներուն մասնակցեցան նախակրթարանի եւ միջնակարգի աշակերտներ: Բարձրագոյն կարգի աշակերտներուն յատուկ տեղի ունեցաւ Խաչատուր Աբովեանի «Վերք Հայաստանի» գիրքին ամփոփ

ներկայացումի մրցում մը, լաւագոյն ներկայացնողին տրամադրելով նիւթական մրցանակներ:

Մանուկներու գիրքի ցուցահանդէսը եւս ունեցաւ լայն հետաքրքրութիւն՝ ցուցահանդէս-վաճառքով, որ ունեցաւ բախտաւոր գնում կատարող հայորդիներ: Բախտաւորը արժանացաւ Պէյրութ-Երեւան երթ ու դարձի ճամբու տոմսի:

Միջնակարգի 7-րդ, 8-րդ եւ 9-րդ դասարաններու յատուկ մրցանքը վերապահուած էր հայ գիրքի տպագրութեան 500-ամեակին: Այս առիթով փառաւորուեցաւ առաջին հայերէն գիրքը տպող Յակոբ Մեղապարտը եւ իր «Ուրբաթագիրք»-ը:

Մրցումին աւարտին մրցանակի արժանացան 7 վարժարաններ.- Ճեմարան, Եղիշէ Մանուկեան, Սոֆիա Յակոբեան, Հայ Աւետարանական Կեդրոնական բարձրագոյն վարժարան, Սուրէն Խանամիրեան, Վահան Թէքէեան եւ Հայ Կաթողիկէ Մեսրոպեան վարժարան:

Հարկ է նշել, որ հրատարակչատան կողմէ լոյս ընծայուած բազմաթիւ գիրքերէն յատկանշական եղաւ տպագրութիւնը միջնակարգ դասարաններու պատրաստած մրցանք-գիրքերուն, հայ գիրքի 500-ամեակին առիթով:

Իբրեւ մրցանակ, մրցանակաւոր աշակերտներուն պատրաստած գիրքերը կազմեցին մէկ հատոր, 144 էջերով: Անոնք նկատուեցան մեր դեռատի հեղինակները:

ՅԱԿՈԲ ՄԵՂԱՊԱՐՏԻ ԱՐՁԱՆԻ ԲԱՑՈՒՄ

«Հայ գիրքի տարուան» առիթով կատարուած այլազան ձեռնարկներու շարքին կարեւոր իրագործում մը եղաւ Հայ կաթողիկէ Զմմառու Սուրբ կոյսի վերափոխման նուիրուած եկեղեցւոյ շուքին տեղադրուած Յակոբ Մեղապարտի արձանը, գործ՝ քանդակագործ Ռաֆֆի Ետալեանի:

Հռոմի Պենետիկտոս ԺԶ. պապին Լիբանան այցելութեան զուգադիպած (14 սեպտեմբեր) այս պատուաբեր ձեռնարկին ներկայ եղան պապը, պատրիարք-կարտինալ Պըշարա Ռայի, քաղաքական եւ դիւանագիտական անձնաւորութիւններ, եկեղեցական քոյր համայնքներու պատուարժան ներկայացուցիչներ եւ հաւատացեալներու հոծ բազմութիւն:

ԶՄՄԱՌՈՒ ՎԱՆՔԷՆ ՆԵՐՍ

Երեքշաբթի 27 նոյեմբեր 2012, երեկոյեան ժամը 5:30-ին, Հայաստանի Հանրապետութեան նախագահ Սերժ Սարգսեան, ընկերակցութեամբ հայրենի պաշտօնական պատուիրակութեան, հասաւ Զմմառու վանք, ուր դիմաւորուեցաւ կաթողիկէ հայոց Ամեն. Տէր Ներսէս Պետրոս ԺԹ. կաթողիկոս-պատրիարքին, Միաբանութեան ընդհանուր փոխանորդ եւ Զմմառու վանքի մեծաւոր Հ. Գաբրիէլ Թ. Ծ. վրդ. Մուրատեանի, հայ կաթողիկէ հոգեւորականներու, ինչպէս նաեւ երեսփոխաններու, քաղաքական գործիչներու եւ բարձրաստիճան պաշտօնատարներու կողմէ:

Ապա նախագահ Սերժ Սարգսեան իր պատուիրակութեան հետ ուղղուեցաւ վանքի պատրիարքական մեծ դահլիճ, ուր ողջոյններու փոխանակութիւն տեղի ունեցաւ հոգեւոր տիրոջ, նախագահին եւ մեծաւոր հօր միջեւ:

Նախագահ Սարգսեան շրջելէ ետք Զմմառի վանական համալիրին մէջ, ներկայ գտնուեցաւ հանդիսութեան մը, որ տեղի ունեցաւ Զմմառու վանքի նորագոյն Մշակութային կեդրոնին մէջ: Գերպ. Հայր Գաբրիէլ Թ.Ծ.Վ. Մուրատեան իր բարի գալուստի խօսքին մէջ յայտնեց, որ Զմմառու պատրիարքական միաբանութիւնը գոյատեւելու համար կը կարօտի մայր հայրենիքի հոգիին ու շունչին:

«Լիայոյս ենք, որ Հայաստանի Հանրապետութեան եւ մեր միաբանութեան միջեւ այս հոգեւոր ու մշակութային փոխյարաբերութիւնները զարգանան ու ամրապնդուին եւ մեր միաբանութիւնը բախտաւորութիւնը ունենայ հայրենի հողերուն վրայ գրանցուելու ձեր նախագահութեան օրերուն»:

Ապա Ամենապատիւ հոգեւոր տէրը արտասանեց խօսք մը, որուն մէջ ողջունեց նախագահ Սարգսեանը եւ բարձր գնահատեց Հայաստանի իշխանութիւններուն ջանքերը՝ ծառայելու թէ՛ Հայաստանին եւ թէ՛ սփիւռքին: Իր խօսքին աւարտին, հոգեւոր տէրը նախագահ Սարգսեանը պարգեւատրեց Յակոբ Մեղապարտի մանրաքանդակով:

Հայաստանի հանրապետութեան նախագահը իր կարգին ողջոյնի խօսք մը ուղղեց եւ յայտնեց թէ «Զմմառի միաբանութիւնը, մատենադարանն ու սփիւռքի նախարարութիւնը գովելի նախաձեռնութեամբ հանդէս եկած են ուսումնասիրելու ձեռագիր մատեանները, սրբելու դարաւոր փոշին, վեր հանելու մեր ազգի մտքի արգասիքն ու լոյս սփռելու անցեալի մեր էջերուն վրայ: Մենք պետականօրէն կը շարունակենք օժանդակել, որպէսզի ամբողջապէս մշակուի այս հսկայածաւալ նիւթը եւ ծառայէ ինչպէս հայ ժողովրդին, այնպէս ալ համայն մարդկութեան»:

Այնուհետեւ տեղի ունեցաւ վանքի Մշակոյթի Կեդրոնի եւ մատենադարանի նորոգուած յարկաբաժինի ու նոր սրահներու հանդիսաւոր բացումը:

«Ուրբաթագիրք»-ի տպագրութեան 500-ամեակի առիթով կազմակերպուած էր Զմմառու վանքի ձեռագիրներու եւ հնատիպ գիրքերու ցուցահանդէս: Հանրապետութեան նախագահի խօսքով. «Զմմառի մէջ կուտակուած հայ ձեռագիր մատեանները խօսուն վկայութիւնն են մեր անցեալի, պատմութեան եւ մեր դարաւոր մշակութային ժառանգութեան»:

Հանդիսութեան աւարտին Համագործակցութեան համաձայնագիրը ստորագրեցին Զմմառու վանքի մեծաւոր Հ. Գաբրիէլ Թ. Ծ. վրդ. Մուրատեան եւ Մաշտոցեան մատենադարանի տնօրէն Հրաչեայ Թամրազեան: Այս լոյսին տակ Մաշտոցի մատենադարանը փափաք յայտնած է ուսումնասիրելու եւ վերլուծելու Զմմառու մատենադարանի սեփականութիւնը եղող եւ մշակութային մեծ արժէք ներկայացնող ձեռագիրները, որոնք խտասալիկներով պիտի փոխանցուին մատենադարանին եւ ոչ թէ ձեռագիրները պիտի փոխադրուին Հայաստան:

Պէտք է նշել, որ հանդիսութեան ընթացքին գեղարուեստական յայտագիրով հանդէս եկաւ Գիւմրիի «Տիրամայր Հայաստանի» երգչախումբը՝ խմբավարութեամբ մայեսթրո Ռոպերթ Մլքէեանի: ինչպէս նաեւ ՀԿՄ-ի շեփորախումբը:

Ապա ներկաները ուղղուեցան վանքի գինեմառանը, ուր հիւրասիրութիւն մը տեղի ունեցաւ: Մաղթենք Մայր Հայաստանին եւ սփիւռքի հայութեան երջանիկ օրեր:

«ՇՆՈՐՀԱԼԻ» ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԸ ՀԱՅ ԳԻՐՔԸ ԱՐԺԵՒՈՐԵՑ ՀԻԱՆԱԼԻ ՀԱՄԵՐԳՈՎ

2 դեկտեմբեր 2012-ին, հայ գիրքի փառաբանանքը կատարող ձեռնարկ մը եղաւ «Շնորհալի» երգչախումբին ելոյթը, Ազգ. Եղիշէ Մանուկեան քոլեճի «Սիրան Մանուկեան» հանդիսասրահին մէջ: Հանդիսաւոր համերգը հովանաւորեց եւ իր ներկայութեամբ պատուեց Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Արամ Ա. կաթողիկոս:

Մեծի Տանն Կիլիկիոյ կաթողիկոսութեան «Շնորհալի» երգչախումբը, խմբավարութեամբ Թորգոմ վրդ. Տօնոյեանի, այս առիթով պատրաստած էր հայ գիրքին եւ հայոց լեզուին փառաբանման նուիրուած յայտագիր

մը, ոչ միայն խմբերգներով ու մեներգներով, այլեւ՝ նոյն թեմայով բանաստեղծութիւններու արտասանութեամբ:

Արտասանուեցան Սիամանթոյի, Գ. Էմինի, Վ. Թեքէեանի, Ժաք Ս. Յակոբեանի, Զահրատի ստեղծագործութիւնները, կատարողութեամբ Իրմա Գապաքեան-Տէտէեանի, Սեբաստիա սրկ. Ղարախանեանի: Մեներգեցին Շողիկ Թորոսեան եւ Կարօ Քելէշեան: «Հայ գիրքի տարուան» հռչակագիրէն հատուածներ ընթերցեց Գարեգին աբղ. Չխըրտըմեան:

Համերգին երգչախմբային դաշնակի ընկերակցութիւնը կատարեց Յասմիկ Գասպարեան: Դաշնակի նուագակցութեամբ իր մասնակցութիւնը բերաւ Տաթեւիկ Արթինեան:

ՊԱՐԳԵՒԱՏՐՈՒՄՆԵՐՈՒ ԵՒ ՄԵԾԱՐԱՆՔՆԵՐՈՒ ՏԱՐԻՆ

ՏՈՔԹ. ՍՈՒՐԷՆ ՊԱՅՐԱՄԵԱՆԻ ՊԱՐԳԵՒԱՏՐՈՒՄԸ

Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Արամ Ա. կաթողիկոս «Սուրբ Մեսրոպ Մաշտոց» շքանշանով պարգեւատրեց եգիպտահայ բժիշկ, մտաւորական, մատենագիտական պրպտումներ կատարող, ազգային գործերու եւ մշակութային կեանքի զարգացման նուիրուած տոքթ. Սուրէն Պայրամեանը:

Պարգեւատրման հանդիսաւոր արարողութիւնը կատարուեցաւ կիրակի, 11 մարտին, յետ Սուրբ պատարագի, վեհարանի դահլիճին մէջ: Ներկայ եղան ազգային մարմիններու ներկայացուցիչներ, միաբաններ, դպրեվանքի սաներ եւ հաւատացեալ ժողովուրդ:

Տոքթ. Սուրէն Պայրամեան հետամուտ եղած է եգիպտահայ գաղութի մշակութային, ազգային թէ կրթական կեանքի ելեւէջներուն, իր նպաստը բերած է ուսումնասիրական աշխատանքներով, գաղութին դարերու կենսագրութիւնը յանձնելով պատմութեան:

Տոքթ. Պայրամեանի վերջին աշխատասիրութիւնը եղաւ պատրաստութիւնը եգիպտահայ գիրքերու մատենագիտական ցուցակին: Պատկառելի հատոր մը, գեղատիպ կազմով եւ 285 ծաւալուն էջերով:

Այս աշխատասիրութիւնը բժիշկը կատարած է հայկական տպագրութեան 500-ամեակին առիթով (1512-2012): Պատմութեան յիշողութեան յանձնուած հատոր մը, որուն լոյս ընծայման համար Սուրէն Պայրամեան տրամադրած է երկար ժամանակ, վասն յիշողութեան պահպանման գաղութի մը, որ 1888-էն մինչեւ 2011 հրատարակած է 1932 հատոր:

ԳԵՂԱՆԿԱՐԻՉ ՏԻԳՐԱՆ ՏԱՏՐԵԱՆ ԿԸ ՄԵԾԱՐՈՒԻ «Ս. ՄԵՍՐՈՊ ՄԱՇՏՈՑ» ՇՔԱՆՇԱՆՈՎ

Գեղանկարիչ Տիգրան Տատըրեանի ստեղծագործական կեանքի 50-ամեակին առիթով, իր նկարներուն ցուցահանդէսը բացուեցաւ 15 մարտ 2012-ին, Համազգայինի «Լիւսի Թիւթիւնճեան» ցուցադրասրահին մէջ, հովանաւորութեամբ Լիբանանի հայոց թեմի առաջնորդ Գեղամ արք. Խաչերեանի: Ներկայ եղան արուեստասէր անձնաւորութիւններ եւ ազգային մարմիններու ներկայացուցիչներ:

Վաստակաշատ արուեստագէտին յիսուն տարիներու արդիւնաւէտ ստեղծագործական կեանքը արտայայտող 31 գեղանկարներ ներկայացուած էին: Այս մասին խօսեցաւ Համազգայինի «Վահէ Սէթեան» հրատարակչատան տնօրէն Յակոբ Հաւաթեան: Առաջնորդ սրբազանը դրուատեց արուեստը ծաղկեցնող

մեր արուեստագէտները, այս պարագային Տիգրան Տատրեանը: Առիթը ուրախ էր եւ նկատառելի, որուն համար արուեստագէտը պարգեւատրուեցաւ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ կաթողիկոս Արամ Ա.ի շնորհած «Սուրբ Մեսրոպ Մաշտոց» շքանշանով, արժանանալով ներկաներուն խնդակցութեան եւ շնորհաւորանքին:

ԱՐՁԱՆԱԳՈՐԾ ԶԱՒԷՆ ԽՏԸՇԵԱՆԻ ՄԵԾԱՐԱՆՔԸ

Լիբանանահայ վաստակաշատ արձանագործ Զաւէն Խտըշեան մեծարուեցաւ երկուշաբթի, 30 ապրիլ 2012-ի երեկոյեան, Մեծի Տանն Կիլիկիոյ կաթողիկոսութեան Պիքֆայայի վանքի «Բրաբիոն Տումանեան» սրահին մէջ:

Բարձր հովանաւորութեամբ Արամ Ա. կաթողիկոսին եւ կազմակերպութեամբ Համազգայինի Շրջանային վարչութեան կատարուած այս մեծարանքի հանդիսութիւնը արժանի գնահատանքը եղաւ տաղանդաւոր քանդակագործին երկարամեայ ստեղծագործական աշխատանքին:

Այս առիթով խօսքեր արտասանեցին պետական երեսփոխան Յակոբ Բագրատունի եւ Լիբանանեան համալսարանի արուեստի բաժանմունքի դասախօս, արուեստի քննադատ Ֆայսալ Սուլթան:

Յիշենք, որ Զաւէն Խտըշեան ծանօթ արուեստագէտ մըն է իր ստեղծագործած բազմաթիւ արձաններով, ինչպէս՝ Սուրբ Շարպէլի արձանը Աննայա գիւղի տաճարին մուտքին:

Զաւէն Խտըշեանի ստեղծագործած տպաւորիչ արձանը, նուիրուած Հայոց ցեղասպանութեան յաւերժական ոգեկոչման, տեղադրուած է Պիքֆայայի Մեծի Տանն Կիլիկիոյ կաթողիկոսութեան դպրեվանքի շրջափակի բարձունքին: Այս կարեւոր ստեղծագործութեամբ արուեստագէտը արժանացած է հայ ժողովուրդի յարգանքին ու երախտագիտական զգացումին:

Արամ Ա. կաթողիկոս մեծարեալին «Սուրբ Մեսրոպ Մաշտոց» շքանշանը յանձնելով ըսաւ. «Այս յուշարձանը կառուցելով յաւերժացուցիր ցեղասպան թուրքին դէմ պայքարելու մեր ոգին»:

ՇՔԱՆՇԱՆԻ ՏՈՒՉՈՒԹԻՒՆ ԱՆԻ ԳԱԼՈՒՍՏԻ ԵՒ ՌԱՖԱՅԷԼ ՈՒՄՈՒՏԵԱՆԻ

Հովանաւորութեամբ եւ ներկայութեամբ հայ կաթողիկէ Պետրոս ԺԹ. կաթողիկոս պատրիարքի, 5 յուլիս 2012-ի երեկոյեան Սուրբ Եղիա Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ տեղի ունեցաւ մեծարանքի եւ պարգեւատրումի արարողութիւն, հայ կաթողիկէ համայնքի արժանաւոր եւ նուիրեալ զաւակներէն Անի Գալուստի եւ Ռաֆայէլ Ումուտեանի:

Այս առիթով, հոգեւոր տէր Պետրոս ԺԹ. պատրիարք Անի Գալուստը եւ Ռաֆայէլ Ումուտեանը պարգեւատրեց «Ս. Գրիգոր Ասպետ»-ի շքանշանով, իրենց կատարած բազմամեայ ծառայութիւններուն համար, հայ կաթողիկէ համայնքէն ներս ընդհանրապէս եւ «Քարիթաս» հաստատութեան մէջ մասնաւորապէս:

ՔՐԻՍ ՊՈՀՃԱԼԵԱՆ ՊԱՐԳԵՒԱՏՐՈՒԵՑԱՒ «ՍՈՒՐԲ ՄԵՍՐՈՊ» ՇՔԱՆՇԱՆՈՎ

Դեկտեմբեր 2012-ի առաջին օրերուն Լիբանան ժամանեց ամերիկահայ գրող Քրիս Պոհճալեան, հրաւէրովը Համազգայինի «Վահէ Սէթեան» հրատարակչատան:

Քրիս Պոհճալեան բեղուն գրիչի տէր գրագէտ է անգլերէն լեզուով: Գրած է վէպեր ու պատմուածքներ: Ան յօդուածներ ստորագրած է Միացեալ Նահանգներու անուանի թերթերու մէջ, ինչպէս՝ «Ուաշինկթըն Փոսթ», «Նիւ Եորք Թայմզ» եւ այլ պարբերաթերթե-

ԱԼԵՔՕ ՊԵԶԻՔԵԱՆԻ ՊԱՐԳԵՒԱՏՐՈՒՄԸ «ԿԻԼԻԿԵԱՆ ԻՇԽԱՆ»-Ի ՇՔԱՆՇԱՆՈՎ

20 յունիս 2012-ին, Մեծի Տանն Կիլիկիոյ կաթողիկոսութեան դպրեվանքի ամավերջի հանդիսութեան աւարտին, Պիքֆայայի վանքի շրջափակին մէջ, Արամ Ա. կաթողիկոս «Կիլիկեան Իշխան»-ի շքանշանով պարգեւատրեց եւ յատուկ կոնդակով արժեւորեց ազգային բարերար Ալեքօ Պեզիքեանը: Վեհափառը հակիրճ ծանօթութեամբ ներկայացուց Ա. Պեզիքեանը ներկայ հանդիսականներուն, թէ ան յաճախ նիւթապէս եւ բարոյապէս օգտակար կ՚ըլլայ կաթողիկոսարանին եւ դպրեվանքին: Ան երկու միլիոն երկու հարիւր հազար տոլարի նուիրատուութիւն մը կատարած է կաթողիկոսարանին, իբրեւ դպրեվանքի հիմնադրամ:

Կոնդակի ընթերցումէն եւ շքանշանի տուչութենէն ետք, Ալեքօ Պեզիքեան շնորհակալութիւն յայտնեց վեհափառին, եւ ըսաւ, թէ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ կաթողիկոսութիւնը եւ դպրեվանքը մօտիկ եղած են Պեզիքեան ընտանիքին, իբրեւ ազգային հոգեմտաւոր կառոյց, կրօնաշունչ հաստատութիւն, որ կու գայ դարերէն, որուն հաստատ մնալը մեր ազգային կեանքին ու մեր երթին գրաւականն է:

րու մէջ: Արժանացած է գրական բազմաթիւ մրցանակներու:

Լիբանան կեցութեան ընթացքին Պոհճալեան այցելեց գաղութի համայնքապետերուն, Հայկազեան համալսարանը, ուր տեսակցեցաւ համալսարանի տնօրէն վեր. դոկտ. Փոլ Հայտոսթեանի հետ: Ան այցելեց նաեւ լիբանանահայ վարժարաններ: Օր մը ան եղաւ Այնճար եւ ընդունուեցաւ հայաւանին ազգային մարմիններուն կողմէ:

Պոհճալեանի վերջին գիրքին՝ «Աւազէ դղեակին աղջիկները» հատորին պաշտօնական շնորհահանդէսը տեղի ունեցաւ երկուշաթի, 3 դեկտեմբեր 2012-ին, Անթիլիասի մայրավանքի «Կիլպէնկեան» սրահին մէջ: Քրիս Պոհճալեանի անձին եւ գրականութեան մասին խօսեցան փրոֆ. Միշել Մաայքի, դոկտ. Արտա Էքմեքճի եւ Համազգայինի «Վահէ Սէթեան» հրատարակչատան տնօրէն Յակոբ Հաւաթեան:

Քրիս Պոհճալեանի կատարած գրական ազգօգուտ ստեղծագործական աշխատանքները գնահատեց եւ արժեւորեց Արամ Ա. վեհափառ: Այս առիթով ան գրողը պարգեւատրեց «Մեսրոպ Մաշտոց» շքանշանով:

ԱՐՈՒԵՍՏԻ ԵՒ ԿՐԹԱԿԱՆ ՄԱՐԶԻ ՄՇԱԿՆԵՐՈՒ ՊԱՐԳԵՒԱՏՐՈՒՄ

Լիբանանի մէջ Հայաստանի դեսպանատան նախաձեռնութեամբ, 13 դեկտեմբերին, յատուկ հանդիսութեամբ մը պարգեւատրուեցան հայ արուեստի, մշակոյթի եւ կրթական վաստակաշատ մշակներ՝ ներկայութեամբ մտաւորական եւ մշակութասէր հրաւիրեալներու:

Այս առիթով, դեսպան Քոչարեան «Արշիլ Կորքի» մետալով պարգեւատրեց վաստակաշատ արուեստագէտներ Կիւվտերը (Ճոն Կիւվտերելեան) եւ Լիւսի Թիւթիւնճեանը:

Հայաստանի Հանրապետութեան սփիւռքի նախարարութեան անունով կատարուած այս պարգեւատրումին արժանացան նաեւ Հայկազեան համալսարանը, յանձին՝ անոր նախագահ վեր. դոկտ. Փոլ Հայտոսթեանի, Համազգային հայ կրթական եւ մշակութային միութիւնը, յանձին՝ միութեան Կեդրոնական վարչութեան

անդամ Մկо Եափուճեանի, «Թէքէեան» մշակութային միութիւնը, յանձին՝ Հրայր Հովիւեանի, «Զարթօնք» օրաթերթը, յանձին՝ Արտաւազդ Մելքիսէթեանի, «Արարատ» օրաթերթը, յանձին՝ Անի Եփրեմեանի, «Նոր սերունդ» մշակութային միութիւնը, յանձին՝ Մարալ Եագուպեանի, «Խօսնակ» ամսագիրը, յանձին՝ Համբիկ Մարտիրոսեանի, «Աւետիք» պարբերականը, յանձին՝ Սարգիս Նաճարեանի, «Մասիս» ամսագիրը, յանձին՝ հայր Անդրանիկ վրդ. Կռանեանի, «Բագին» գրական հանդէսը, յանձին՝ անոր վարիչ խմբագիրին՝ Յակոբ Պալեանի:

Նմանապէս, պարգեւատրուեցան ուսուցիչ եւ մանկավարժ հետեւեալ վաստակաշատ կրթական մշակները. ՀԲԸՄ-ի Պօղոս . Կարմիրեան վարժարանէն Լենա Պալճեան-Պասմաճեան, Հայ աւետարանական քոլեճէն՝ Մաքրուհի Ունճեան, Համազգայինի Մ. եւ Հ. Արսլանեան Ճեմարանէն՝ Շուշիկ Մաւիսագալեան-Թորոս, Հռիփսիմեանց երկրորդական բարձրագոյն վարժարանէն՝ Կարպիս Գապասաքալեան:

ՌԱԼՖ ԵԻՐԻՔԵԱՆԻ ԵՒ ԳԱԲՐԻԷԼ ՉԵՄՊԵՐՃԵԱՆԻ ՊԱՐԳԵՒԱՏՐՈՒՄ

Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութիւնը իր 87-րդ Համագումարը ունեցաւ Հայաստանի մէջ, 13-21 Հոկտեմբերին:

Համագումարի ընթացքին, որ տեղի ունեցաւ Էջմիածնի մէջ, Միութեան Կեդրոնական Վարչութիւնը գնահատեց հայրենիքէն, Արցախէն եւ Սփիւռքէն ներս հայրենասիրական աշխատանք կատարած որոշ ազգայիններ, որոնց կարգին՝ Վիվասէլ Էմ.Թի.Սի.ի Հայաստանի տնօրէն Ռալֆ Եիրիքեան եւ «Փիւնիկ» Մարդկային ռեսուրսներու զարգացման համահայկական հիմնադրամի պատասխանատու Գաբրիէլ Չեմպերճեանը, զանոնք պարգեւատրելով Կեդրոնական Վարչութեան «Նախագահական յատուկ մետալ»ով:

ԱԶԳԱՅԻՆ ԿՈՐՈՒՍՏՆԵՐ

ՖԵԼԻՔՍ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ

Հայրենի վաստակաշատ արուեստագէտ եւ պարուսոյց Ֆելիքս Յարութիւնեան իր մահկանացուն կնքեց 19 մայիս 2012-ին, Երեւանի մէջ, յետ կարճատեւ հիւանդութեան:

Ֆելիքս Յարութիւնեան 18 տարիներ շարունակ նուիրեալ աշխատանքով վարեց Համազգայինի պարարուեստի դպրոցը, ուր ծաղկեցան եւ գեղարուեստասէր հանրութեան գնահատանքին արժանացան «Քնար» մեծերու եւ «Գայեանէ» փոքրերու պարախումբերու պարային կատարումները, հրապարակային հանդիսութիւններու ընթացքին:

«Լեւոն Շանթ» Մշակոյթի կեդրոնին մէջ ծաղկած այս մշակութային կեանքը իր արդիւնաւէտ ընթացքով շարունակեց մինչեւ Ֆելիքս Յարութիւնեանի անժամանակ մեկնումը՝ Լիբանանէն, անողոք հիւանդութեան յայտնումին պատճառով:

Ֆելիքս Յարութիւնեան իր արուեստով ծառայեց նաեւ լիբանանեան պարարուեստի դպրոցներու: Իր անդարձ մեկնումով գեղարուեստի ոլորտին մէջ կը բացուի նոր կորուստի մը վիշտը իր աշակերտներուն, Համազգայինի Լիբանանի Շրջանային վարչութեան եւ «Լեւոն Շանթ» մշակութային կեդրոնի հաւատաւոր անձնակազմի ու աշակերտութեան ծնողաց հոգիներուն մէջ:

Յաւէտ յիշատակելի անուն մը պիտի մնայ Ֆելիքս Յարութիւնեան լիբանանահայութեան յիշողութեան մէջ:

ՍԵԴԱ ԴԵՂԱՐԱՐԵԱՆ

2012 տարին սկսաւ հետաքրքրական եւ շահեկան լուրով մը լիբանանահայ գաղութին ի նպաստ:

«Ազդակ»-ի առաջին էջին վրայ կարդացինք. Սեդա Դեղարարեան 550 հազար տոլար կը նուիրէ ՀՅ Դաշնակցութեան Լիբանանի ընտանիքին: Իշխանական նուիրատուութիւն մը, որ արդիւնքն է 86 տարեկան հիւանդապահուհիին արդար աշխատանքին, հիւանդներու բուժման ծառայութեամբ:

Սեդա Դեղարարեան եղած է պարզ կենցաղով հայուհի մը, նուիրուած իր ասպարէզի գործունէութեան, Պէյրութի Ամերիկեան հիւանդանոցի մէջ ծառայելով իբրեւ գլխաւոր հիւանդապահուհի: Ան մասնաւորաբար ներկայութիւն եղած է քաղաքական թէ բարձրաստիճան անձնաւորութիւններու բուժման համար, անոնց մօտ: Յաճախ հրաւիրուած է արտասահման, նոյն հոգատարութեամբ, միշտ պատրաստակամ եւ սիրալիր:

Սեդա Դեղարարեան ծնած է Հալէպ 1925-ին, ապա եկած ու հաստատուած է Լիբանան: Հիւանդապահութեան մասնագիտութիւնը ստացած է Փարիզ:

Մեծագումար այս նուիրատուութիւնը ՀՅ Դաշնակցութեան ցոյց կու տայ բարերարուհիին ջերմ սէրը հանդէպ այս կուսակցութեան, նաեւ հաւատքը անոր որդեգրած ազգային նուիրուածութեան:

ՎԱՐԴԱՆ ԵՊՍ. ԱՇԳԱՐԵԱՆ

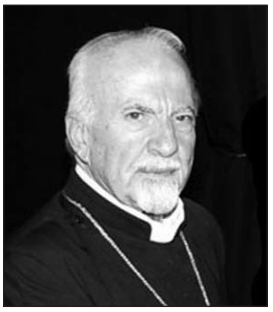

28 յուլիս 2012-ին, Վիեննայի Մխիթարեան մենաստանին մէջ վախճանեցաւ Մխիթարեան Միաբանութեան նուիրեալ անդամ Գերապայծառ Վարդան եպս. Աշգարեան: Ծնած էր 26 նոյեմբեր 1935-ին, Անտիոք, մուսա լեռցի ծնողներէ: Ան իր ուսումը ստացած է Վիեննական Մխիթարեան Միաբանութեան վարժարանին մէջ, ուր կը թրծուի Միաբանութեան ուխտով, կը ձեռնադրուի եկեղեցական, վարելով հոգեւոր եւ կրթական պաշտօններ Եգիպտոսի, Լիբանանի մէջ, նաեւ այլ գաղութներու մէջ գտնուող Մխիթարեան Միաբանութեան մշակութային եւ գրական ծառայութիւններ ստանձնելով:

Հայր Վարդան Աշգարեան եղած է տնօրէն, ուսուցիչ, նաեւ՝ դասախօս Պէյրութի Սեն Ժոզեֆ համալսարանի Արեւելեան գիտութեանց ամպիոնին մէջ: Բանախօսած է ազգային տօնակատարութեանց, ներշնչելով իր ունկնդիրները իր հռետորական խօսքերով:

Վարդան եպս. Աշգարեան լոյս ընծայած է գրական երկեր, բանաստեղծութիւններու ժողովածուներ: Իր թեման գլխաւորաբար եղած է կինը մայրութեամբ փառաւորուած:

Ազգային ցաւերով եւ ուրախութիւններով տրտմած ու խանդավառուած իւրայատուկ խառնուածքի տէր եկեղեցականն էր ան, միշտ ժպտուն ու լաւատես, մօտիկ՝ մեծին ու փոքրին, բաց սրտով:

Թաղման կարգը կատարուեցաւ 6 օգոստոս 2012-ին, Պուրճ Համուտի Սուրբ Փրկիչ եկեղեցւոյ եւ Այնճարի Սուրբ Պօղոս եկեղեցւոյ մէջ: Թաղուեցաւ Այնճարի ազգային գերեզմանատան մէջ:

ԳԱՂՈՒԹԱՀԱՅ ԿԵԱՆՔԻ ԱՆԴՐԱԴԱՐՁ

ՃԱՆԱՉՈՒՄԷՆ ՀԱՏՈՒՑՈՒՄ ԹԵՄԱՅՈՎ ԽՈՐՀՐԴԱԺՈՂՈՎ ԱՆԹԻԼԻԱՍԻ ՄԱՅՐԱՎԱՆՔԻՆ ՄԷՋ

Իր տեսակին մէջ աննախընթաց նախաձեռնութիւն մը եղաւ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ կաթողիկոսութեան կազմակերպած միջազգային խորհրդաժողովը Անթիլիասի մայրավանքին մէջ, մասնակցութեամբ միջազգային դէմքերու, իրաւաբաններու, օրէնսգէտներու, պատմագէտներու, քաղաքագէտներու, լրագրողներու, դիւանագէտներու, ազգային կառոյցներու ներկայացուցիչներու եւ Հայ դատի մարմիններու ներկայացուցիչներու: Խորհրդաժողովը տեւեց չորս օր, 22-25 փետրուար 2012: Խորհրդաժողովը իրականացաւ «Փիւնիկ» հիմնադրամի աջակցութեամբ:

Օրակարգի հիմնական թեման էր Հայոց ցեղասպանութիւնը ճանաչումէն հատուցում: Օտարազգի օրէնսգէտներ իւրաքանչիւրը հարցին մօտեցաւ քննական, օրինական, միջազգային դատական օրէնքներու լոյսին տակ: Անոնք մանրամասնեցին հայոց իրաւունքներուն տիրացման հարցը, Օսմանեան պետութեան բռնագրաւած հայապատկան կալուածները, վանքեր, եկեղեցիներ, դպրոցներ, գերեզմանատուներ, արտեր ու պարտէզներ, գերեզմաններ, եւ այլ կալուածներ: Ինչ կը վերաբերի Կիլիկիոյ տարածքին հայոց ունեցած կալուածներուն եւ անշարժ գոյքերուն, անոնց տիրութիւն ըրած է Մեծի Տանն Կիլիկիոյ կաթողիկոսութիւնը, որուն նստավայրն էր Կիլիկիոյ Սիս մայրաքաղաքը: Բռնագաղթի ենթարկուած հայոց կաթողիկոսութիւնը այսօր, ինչպէս նաեւ երէկ, պահանջատէրն է իր սեփականութեան:

Օտարազգի օրէնսգէտներն ու դիւանագէտները իրենց մասնագիտութեան պայմանները ներկայացնելով՝ բոլորն ալ արդար գտան հետապնդումը հայկական պահանջատիրութեան, Հայոց ցեղասպանութեան ճանաչման եւ հատուցման դատական հարցերը ներկայացնելու միջազգային դատարաններու, հրաւիրելու Թուրքիոյ ներկայ պետական պատասխանատուները ստանձնելու իրենց պարտքն ու պարտաւորութիւնը:

Յիշեալ խորհրդաժողովին ներկայ գտնուողներուն մէջ յատուկ ուշադրութեան արժանացաւ թուրք այլախոհ մտաւորական, Միացեալ Նահանգներու մէջ համալսարանական դասախօս Թաներ Աքչամի ներկայութիւնը:

Չորս օրերու ընթացքին արձանագրուած տեսակէտները, մասնաւորաբար Հայ դատը միջազգային դատարան յանձնելու անյետաձգելի գործը նկատուեցաւ անդառնալի, հետեւաբար աշխատանքը պիտի շարունակուի, պիտի հետապնդուի միջազգային դատական դէմքերու, օրէնսգէտներու միջամտութեամբ, ինչպէս նաեւ՝ Հայ դատի յանձնախումբերու աշխատանքներով, որպէսզի Հայոց ցեղասպանութեան 100-ամեակը արժեւորուի հայոց սեփական կալուածներու եւ անշարժ գոյքերու տիրացումով:

ԱԶԳԱՅԻՆ ԱՌՕՐԵԱՅ

ԴԱՍԱԿԱՆ ԵՐԳԱՐՈՒԵՍՏԻ ՀԱՄԲԱՒԱՒՈՐ ՄԵԿՆԱԲԱՆ ՅԱՍՄԻԿ ՊԱՊԵԱՆԻ ԵՐԳԱՀԱՆԴԷՍԸ

Լիբանանի հայութիւնը անցեալին եւ այսօր օրինակը տուած է ինքզինք գերազանցող նախաձեռնութիւններ իրագործելու: Այս հաստատումին մէկ օրինակը եղաւ գեղարուեստական միացեալ հանդիսութեան մը նախաձեռնութիւնը՝ Համազգայինի եւ ՀԲԸ Միութեան գործակցութեամբ:

Այս գնահատելի եւ աննախընթաց երեւոյթին առիթը եղաւ աշխարհահռչակ երգչուհի, դասական երգարուեստի մեկնաբան սոփրանօ Յասմիկ Պապեան եւ մայեսթրօ Յարութ Ֆազլեան արուեստագէտներու ներդաշնակ համաձայնութիւնը: Երգչուհի եւ խմբավար ստեղծեցին հիանալի մթնոլորտ արուեստի ոլորտի մէջ: Յարութ Ֆազլեան բեմ բարձրացուց Լիբանանի ազգային երաժշտանոցի ֆիլհարմոնիք նուագախումբը, որ ընկերացաւ երգչուհիին համերգային յայտագրին, 12 ապրիլ 2012-ին, «Էմիլ Լահուտ» համագումարներու պալատի հանդիսասրահին մէջ, բազմահարիւր գեղարուեստասէր հանդիսականներու ներկայութեամբ:

Յասմիկ Պապեանի արուեստին 25-ամեակը արդէն իսկ վկայութիւն է իր շահած համբաւին, փառաւոր մասնագիտութեան, որոնցմով կրնայ պարծենալ ինք եւ իր հետ նաեւ արուեստասէր ընտրանին:

2004 թուականին, Մեծի Տանն Կիլիկիոյ կաթողիկոս Արամ Ա. հայրապետը երգչուհին մեծարած է «Սուրբ Մեսրոպ Մաշտոց» շքանշանով: Այս համերգին առիթով, Արամ Ա. կաթողիկոս երգչուհիին շնորհեց կաթողիկոսութեան օրհնութեան կոնդակ, որուն ընթերցումը նոյն երգահանդէսին ընթացքին կատարեց Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Միաբանութեան անդամ Կոմիտաս արք. Օհանեան:

ՄԵԾԻ ՏԱՆՆ ԿԻԼԻԿԻՈՅ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ԾԱՂԿԵՑԱՒ ՎԵՑ ՆՈՐԸՆԾԱՆԵՐՈՎ

17 յունիս 2012-ին, Անթիլիասի Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ մայր տաճարին մէջ կատարուած հանդիսաւոր սուրբ պատարագի ընթացքին աբեղայական կոչում ստացան Մեծի Տանն Կիլիկիոյ կաթողիկոսութեան դպրեվանքի ընծայարանի շրջանաւարտներ, որոնք ստացան եկեղեցական կարգի իրենց նոր անունները՝ Տաճատ, Զարեհ, Պարոյր, Գարեգին, Նշան եւ Սմբատ:

Սուրբ պատարագը մատոյց եւ օծման ու ձեռնադրութեան արարողութիւնը կատարեց Նարեկ արք. Ալեմէզեան, որ իր քարոզին մէջ արժեւորեց քրիստոնէա-

կան ծառայութեան եւ Հայաստանեայց եկեղեցւոյ հաւատամքին, ծէսին եւ հոգեւոր աւանդութեան հաւատարիմ մնալու հրամայականը: Նոր օծեալ երիտասարդ ընծայեալները ուխտեցին ընթանալ մեր եկեղեցւոյ հոգեւոր հայրերուն բացած ճանապարհէն, ծառայելու մեր ժողովուրդին իրենց հայրական հոգատարութեամբ:

Նորընծայ վեց աբեղաներուն կնքահայրութեան պարտականութիւնը ստանձնած էին տէր եւ տիկին Ալեքքօ եւ Անի Պեզիկեաններ:

Յաւարտ սուրբ պատարագի եւ օծման արարողութեան, վեհարանի դահլիճին մէջ Արամ Ա. կաթողիկոս օրհնեց նորընծաները, անոնց մաղթելով անսասան հաւատք եւ աներկիւղ ընթացք իրենց որդեգրած աստուածահաճոյ ճանապարհին:

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ «ԼԻՒՍԻ ԹԻԹԻՒՆՃԵԱՆ» ՑՈՒՑԱԴՐԱՍՐԱՀ

2012 տարեշրջանին Համազգայինի «Լիւսի Թիւթիւնճեան» ցուցասրահը ունեցաւ բեղուն եւ հարուստ գործունէութիւն: Մէկ տարուան ընթացքին կազմակերպուեցան տասնըութ անհատական եւ հաւաքական ցուցահանդէսներ: Ցուցասրահը յաջորդաբար հիւրընկալեց արուեստագէտներ՝ Ռոզվարթ Սիսեռեանը, Արթիւր Ք.-ը, Տիգրան Տատրեանը, Ժիրայր Աւետիսեանը, Ռաֆֆի Թոքաթլեանը, Հրայրը, Միսաք Թերզեանը, Կիւվտէրը, Ժանէթ Յակոբեանը, Գագիկ Ղազանչեանը, Լիլիթ Սողոմոնեանը, տոկտ. Յարութիւն Արմէնեանը, Նորիկեանը, ինչպէս նաեւ երկու հաւաքական ցուցահանդէսներով՝ առաջին հերթին Ֆայսալ Սուլթանը, Թէօ Մանսուրը, Շարպէլ Սամուէլ Աունը, Ուիսամ Պայտունը, եւ երկրորդ առիթով երիտասարդ արուեստագէտներ՝ Ռաֆֆի Անտոնեանը, Սեւակ Արմէնեանը, Տորին Խանամիրեան - Ալ Զէյնը եւ Ժիրայր Փանոսեանը:

Այս տարեշրջանին ցուցասրահի յատկանշական իրագործումներէն եւ նուաճումներէն կարելի է նկատել «Պիէլ»-ի մէջ «Պէյրութ Արթ Ֆէր» միջազգային ցուցահանդէսին մասնակցութիւնը, որ արժանացաւ օտարներու մեծ գնահատանքին:

Համազգայինի ցուցասրահի 2013 տարեշրջանի գործունէութեան մէջ եզակի իրագործում կարելի է նկատել ցուցասրահի կազմակերպած «Լիբանան» խորագրով ցուցահանդէսը, Պէյրութի կեդրոնական շուկաներու շրջանին մէջ գտնուող «Վիլլա Զէյն» գեղատասիլ համալիրին մէջ: Ցուցահանդէսը կը վայելէր բարձր հովանաւորութիւնը Լիբանանի հանրապետութեան վարչապետ Նեժիպ Միքաթիի:

Ցուցահանդէսը համախմբեց Լիբանանէն, Հայաստանէն Եւրոպայէն երեսունվեց հայ եւ արաբ արուեստագէտներ: Արուեստագէտներու իսկ վկայութեամբ այսպիսի ցուցասրահի մը ստեղծումը այլեւս անհրաժեշտութիւն դարձած էր լիբանանահայ մշակութային բնագաւառէն ներս: Նորաստեղծ Համազգայինի «Լիւսի Թիւթիւնճեան» ցուցասրահը երեք տարուան ընթացքին արդէն իսկ այս իմաստով իր դերակատարութիւնը կը կատարէ հետեւողականութեամբ եւ բծախնդիր մոտեցումով: Ցուցասրահը այսօր արդէն վերածուած է արուեստագէտներու հաճելի ժամադրավայրի, ինչպէս նաեւ դարձած Լիբանան-Հայաստան արուեստի կամրջումի կարեւոր օղակ մը:

ԼՕԽ-Ի «ԱՐԱՔՍԻ ՊՈՒԼՂՈՒՐՃԵԱՆ» ԸՆԿԵՐԱԲԺՇԿԱԿԱՆ ԿԵԴՐՈՆԻ 25-ԱՄԵԱԿԻ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Լիբանանահայ օգնութեան խաչի «Արաքսի Պուլղուրճեան» ընկերաբժշկական կեդրոնի հիմնադրութեան եւ կառուցման 25-ամեակին առիթով կազմակերպուեցան յատուկ հանդիսութիւններ՝ երեք հանգրուանով: Առաջին ձեռնարկը եղաւ վիճակահանութիւն մը, որուն բախտաւորը շահեցաւ Պէյրութ-Երեւան երթուդարձի տոմս մը: Այս առիթով ԼՕԽ-ը հրապարակած էր 2000 տոմս՝ իւրաքանչիւրը 10 տոլար սակով: Տոմսերը ամբողջութեամբ սպառեցան:

Երկրորդ ձեռնարկը տեղի ունեցաւ 29 յունիս 2012-ին: Լիբանանի մէջ Ճափոնի դեսպանատան կողմէ նուիրուած բուժական սարքի՝ ոսկրափտութեան յատուկ ախտը յայտնաբերող գործիքին: Բացման հանդիսութեան ներկայ եղան Լիբանանի առողջապահութեան նախարար Հասան Խալիլ, Ճափոնի դեսպանը, պետական ու քաղաքական այլ անձնաւորութիւններ, Պուրճ Համուտի քաղաքապետ Անդրանիկ Մսըրլեան եւ ազգային մարմիններու ներկայացուցիչներ:

Երրորդ ձեռնարկը տեղի ունեցաւ 1 յուլիս 2012-ի երեկոյեան, Ազգային առաջնորդարանի «Երջօ Սամուէլեան-Եռագոյն» սրահին մէջ, ուր ներկայացուեցաւ հայրենի «Արթ սինեմա անսամպլ» քառեակին նուագահանդէսը: Սրահը լեցուած էր հանդիսականներով, հովանաւորութեամբ Լիբանանի հայոց թեմի առաջնորդ Գեղամ արք. Խաչերեանի, ներկայութեամբ ազգային մարմիններու ղեկավար դէմքերու, Պուրճ Համուտի քաղաքապետ Անդրանիկ Մսըրլեանի, ԼՕԽ-ի բարերարներու, «Արաքսի Պուլղուրճեան» ընկերաբժշկական կեդրոնի կառուցման եւ հիմնադրման ազգային բարերար տէր եւ տիկին Մելքոն եւ Անահիտ Պուլղուրճեաններու:

Քառեակին նուագահանդէսը եղաւ ինքնուրոյն յայտագիրով, որ խանդավառեց ներկաները բարձրորակ նուագածութեամբ երկու ջութակահարներու, մէկ թաւջութակի եւ մէկ դաշնակահարի: Անոնք ներկայացուցին նշանաւոր ֆիլմերու եղանակները, յօրինուած համբաւաւոր երգահան արուեստագէտներու կողմէ:

Հանդիսութեան աւարտին ԼՕԽ-ի Շրջանային վարչութեան ատենապետուհի Թալին Գլպաշեան շնորհակալութիւն յայտնեց նուագախումբի քառեակի երաժիշտներուն, բարերարներուն, մասնաւորաբար տէր եւ տիկին Մելքոն եւ Անահիտ Պուլղուրճեաններուն եւ զանոնք պատուեց յատուկ շքանշանով:

25 տարիներու ընթացքին (1987-2012) ԼՕԽ-ի «Արաքսի Պուլղուրճեան» ընկերաբժշկական կեդրոնը արձանագրեց վերելք եւ առողջապահական, բուժական, ընկերային ծառայութեան եւ այլ անհրաժեշտ ծրագիրներու իրագործման յատուկ գնահատելի գործունէութիւն, որ արժանացաւ գաղութի եւ մանաւանդ Լիբանանի պետութեան եւ առողջապահութեան նախարարութեան գնահատանքին, կեդրոնը նկատելով Լիբանանի մէջ գործող վեց-եօթը ընկերաբժշկական կեդրոններու լաւագոյններէն:

ԱՄԱՌՆԱՅԻՆ ԵՐԳԻ ՓԱՌԱՏՕՆ

Լիբանանահայ կեանքը խանդավառող նախաձեռնութիւն մը եղաւ լիբանանահայ երգիչներու ամառնային փառատօնը, նախաձեռնութեամբ «Վանայ Ձայն»-ի տնօրէնութեան:

13 յուլիս 2012-ին, «Շաղզոյեան» կեդրոնին կից, ընդարձակ կառատան մէջ տեղի ունեցաւ յիշեալ փառատօնը, մասնակցութեամբ լիբանանահայ երգիչներու եւ երգչուհիներու. Մանուկ Մինասեան, Շաքէ Պաղտասարեան, Հրաչ Կայծակեան, Վիգէն Տիշչէքէնեան, Արարատ Ահարոնեան, Գարմէն Աճէմեան, Լիզա Սվաճեան եւ Կարօ Կապուտակեան:

Բազմահազար ժողովուրդ ներկայ եղաւ հայ երգի այս փառատօնին: Երգիչներուն

դաշնակի ընկերակցութիւնը կատարեց Խաչիկ Մալխասեան:

Գովելի եւ գնահատելի նախաձեռնութիւն մը մեր երգիչները լաւագոյնս ծանօթացնելու համար մեր հանրութեան:

«ՎԱՆԱՅ ՁԱՅՆ»-Ի ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻՆ ՀԵՏ ՅԱՅՏԱԳԻՐՆԵՐԸ

«Վանայ Ձայն» ձայնասփիւռի կայանը անցնող տարի շարունակեց հեռաստռել իր յայտագիրները բարեփոխուած եւ առաւել բացուած դէպի ժողովուրդը: «Վանայ Ձայն» ներկայացուց ոչ միայն ներքին ու առօրեայ երգերու եւ հարցազրոյցներու յայտագիրներ, այլեւ՝ ընդունեց մեր միութենական կառոյցներու վարչութիւնները եւ պատասխանատուները, տեղեկութիւններ փոխանցելու տըւեալ կառոյցին հիմնադրութեան եւ անցած ճանապարհին մասին, նոյն ատեն քաղելով նորութիւններ իւրաքանչիւրէն:

«Վանայ Ձայն»-ի անձնակազմը ներկայ եղաւ հայ ազգային ձեռնարկներու, փոխանցեց յայտագիրներ, մասնաւորաբար Եղեռնի 97-ամեակի, ազգային կարեւոր թուականներու եւ տարեդարձներու պարագային:

Հայաստանի հետ կապը եղաւ սերտ ու յաճախակի: Լուրեր, անցուդարձերու մասին տեղեկութիւններ փոխանցուեցան ունկնդիրին: Արցախը մնաց «Վանայ Ձայն»-ի յայտագիրներուն մէջ, տեղեկացնելով նորութիւններ ղարաբաղեան անցուդարձերու մասին:

Գաղութի ազգային, միութենական, կրթական, մշակութային, բարեսիրական, եկեղեցական եւ հայրենակցական աշխատանքներուն, ներդրումին կապակցութեամբ «Վանայ Ձայն» հաղորդումներ փոխանցեց ժողովուրդին: Մասնաւորաբար իր «Ձեռք երկարենք» ամսական յայտագիրով ան օգնութեան հասաւ մեր հիւանդ ու կարիքաւոր անձերուն ընտանիքներուն:

«Վանայ Ձայն»-ի տնօրէնութիւնը նախանձախնդրութեամբ հետեւեցաւ գաղութին կեանքին, հետաքրքրութիւն ստեղծելով ժողովուրդին մէջ:

«ՍԱՐԴԱՐԱՊԱՏ» ԿՈՄԻՏԷԻ ՊՈՒՐԾ ՀԱՄՈՒՏԻ ՓԱՌԱՏՕՆԸ

Լիբանանահայ կեանքին մէջ առաջնահերթ են հայակերտումի եւ հայապահպանման աշխատանքները, նոր սերունդի հայեցի դաստիարակութիւնը հիմնաւորելու համար: Այս ծրագիրով, հայկական վարժարաններու կողքին, մեծ ջանք կը թափեն նաեւ մեր ակումբները, եկեղեցիները, հայրենակցական միութիւնները եւ մշակոյթի տուները:

Այս մթնոլորտին զարգացման առաջադրանքով հայապահպանման իր գնահատելի գործունէութիւնը կը բերէ ՀՅԴ «Սարդարապատ» կոմիտէն՝ իր քարոզչական եւ դաստիարակչական յանձնախումբերով:

Քաջալերուած անցեալ տարուան իր նախաձեռնութենէն, 2012-ի աշնան եւս իրագործեց ժողովրդային փառատօն մը, «Ամբողջական Հայաստան» թեմայով, հովանաւորութեամբ եւ գործակցութեամբ Պուրճ Համուտի քաղաքապետութեան:

Ամիսներու նախապատրաստական աշխատանքներու իրագործումը ներկայացուեցաւ 14 հոկտեմբեր 2012-ին, Պուրճ Համուտի քաղաքապետութեան հրապարակէն սենթը «Արին» երկարող ճամբուն վրայ:

Փառատօնին հրաւիրուած էին Լիբանանի մէջ գործունէութիւն ծաւալած հայրենակցական միութիւնները, ինչպէս՝ Ուրֆայի, Տիգրանակերտի, Մարաշի, Այնթապի, Ատանայի,

Սասունի, Պերեճիկի, Էյպեզի եւ այլ միութիւններ, որոնք ներկայացան իրենց տոհմիկ ճաշերուն, քաղցրաւենիքներուն, մշակութային-ձեռային գործերուն ցուցադրութեամբ, յատուկ եւ առանձին կրպակներով: Այս արդէն ունէր իր դաստիարակիչ ուժը, նոր սերունդին ծանօթացնելու իր արմատները, իր բռնագրաւուած բնօրրանները, այսպիսով ունենալու ինքնաճանաչում, իբրեւ մեծ ազգի ժառանգորդ նորագոյն սերունդ:

«Սարդարապատ» կոմիտէութեան քարոզչական յանձնախումբը պատրաստեց նաեւ գեղարուեստական յայտագիր, որուն մասնակցեցան Համազգայինի «Լեւոն Շանթ» մշակութային կեդրոնի միաւորներէն «Բարսեղ Կանաչեան» երաժշտական քոլեճի պատանիներու դիոլի խումբը եւ կիթառահարներու համոյթը: ՀՄԸՄ-ի Պուրճ Համուտի շեփորախումբը խանդավառեց մթնոլորտը առաւօտեան ժամերէն սկսեալ: Երգ ու հայկական պարեր: «Քաֆանայ Պոյզ» եօթը հոգինոց խմբակը կատարեց փողով եւ թմբուկով նուագ «Վանայ Ձայն»-ի խօսնակները ներկայացուցին մրցում-խաղեր, երգեր, հայկական մշակոյթի տօնահանդէսի մթնոլորտ ստեղծելով:

Փառատօնի պաշտօնական բացումը տեղի ունեցաւ երեկոյեան ժամը 5:00-ին: Ներկայ եղան ազգային ու միութենական մարմիններու ներկայացուցիչներ, հայ երեսփոխաններ, Պուրճ Համուտի քաղաքապետական խորհուրդի անդամներ, վարժարաններու տնօրէններ եւ հիւրեր:

Լիբանանի հայոց թեմի առաջնորդ Գեղամ արք. Խաչերեան այս առիթով ներկաներուն փոխանցեց իր գնահատական յորդորը, հայ մնալու, հայ ապրելու տեսլականը անխախտ պահպանելու անհրաժեշտութիւնը: Սրբազանը դրուատեց Պուրճ Համուտ հայկական աւանին հայաշունչ ոգին ջերմօրէն պահելու նախանձախնդրութիւնը, որովհետեւ Պուրճ Համուտը կերտուած է յետ եղեռնի, օսմանեան ջարդերէն փրկուածներու ոգեղէն ուխտով:

Փառատօնին կազմակերպիչներուն կողմէ հրաւիրուած հայրենի երգիչ Արսէն Մըրրօ Գրիգորեան իր նուագախումբով բեմ բարձրացաւ եւ փառատօնին խանդավառութիւնը հասցուց գագաթնակէտին:

«ԼԱՈՒՆԱ ԱՍ ՍԵՀԱ»-Ն

Հաճելի եւ զուարճալի հանդիպում մը եղաւ լիբանանեան աւանդութեան պահպանման վերաբերեալ «Լաունա Աս Սեհա» հաւաքը, 11 նոյեմբեր 2012-ին, Պուրճ Համուտի հրապարակին վրայ, ի ներկայութեան քաղաքապետին, քաղաքապետական խորհուրդին եւ հոծ բազմութեան, որ խուռներամ ներկայ եղաւ հակառակ աննպաստ, անձրեւոտ օդին:

Հանդիպումին հրաւիրուած էր Ռըմէշ գիւղը իր աւանդապահ գեղջկական մասնակիցներով: Անոնք եւ պուրճ համուտցիներ մասնակցեցան խաղերու մրցումներուն, լաւագոյն կատարողը կ'արժանանար յատուկ յուշանուէրի:

Օ. Թի. Վի. պատկերասփիւռի կայանին հովանաւորութիւնը եւ մասնակցութիւնը կը վայելէր իւրայատուկ այս հանդիպումը, որ լիբանանեան աւանդութեան պահպանման եւ անցեալը յիշելու տրամադրութիւն ստեղծեց: Պուրճ Համուտի «Ապու Արթին» վառելանիւթի կայանին ընդարձակ շրջակայքը նեղ կու գար պարփակելու պուրճ համուտցի եւ ռըմէյշցի ժողովուրդը, որ հետաքրքրութեամբ հետեւեցաւ մրցումներուն:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԺՈՂՈՎՐԴԱՅԻՆ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄՆԵՐԸ

ՆԱՀԱՏԱԿ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՆԵՐՈՒ ՀԵՏ

Հայոց ցեղասպանութեան 97-ամեակի ոգեկոչման հանդիսութիւններու բացումը կատարուեցաւ նախաձեռնութեամբ Համազգայինի Լիբանանի Շրջանային վարչութեան, Եղեռնի մեր նահատակ բանաստեղծներուն նուիրուած երեկոյով, 18 ապրիլ 2012-ին, Համազգայինի «Լեւոն Շանթ» մշակոյթի Կեդրոնի սրահին մէջ:

Երեկոն նուիրուած էր նահատակ բանաստեղծներ Դանիէլ Վարուժանի, Սիամանթոյի եւ Ռուբէն Սեւակի:

Պարման-պատանի ու երիտասարդ տարբեր սերունդներու ներկայացուցիչներ արտասանեցին եւ ընթերցեցին 1915-ին թրքական-օսմանեան վայրագ կոտորածներուն նահատակուած բանաստեղծներ Դանիէլ Վարուժանի, Սիամանթոյի, Ռուբէն Սեւակի բանաստեղծութիւններէն, ինչպէս նաեւ Վահան Թէքէեանի բանաստեղծութիւններէն եղեռնին նուիրուած քերթուածներ եւ արձակ էջեր:

Օրուան հիւր ասմունքողը եղաւ Սարգիս Տէր Խաչատուրեան, որ ներկայացուց երեք քերթուած:

ՀՍԿՈՒՄ ՊԻՔՖԱՅԱՅԻ ՆԱՀԱՏԱԿԱՑ ՅՈՒՇԱԿՈԹՈՂԻՆ ՇՈՒՐՋ

Հայոց ցեղասպանութեան ոգեկոչման Լիբանանի երիտասարդական կեդրոնական մարմինի նախաձեռնութեամբ, կիրակի, 22 ապրիլ 2012-ի երեկոյեան տեղի ունեցաւ Հայոց ցեղասպանութեան 97-ամեակին նուիրուած մեծաշուք հանդիսութիւն մը, կազմակերպութեամբ՝ ՀՅԴ Զաւարեան Ուսանողական Միութեան, ՍԴՀԿ «Տխրունի» միութեան եւ ՀԲԸՄ-ՀԵԸ Փորթուգալեան միութեան: Յուշահանդէսը ունեցաւ բազմահազար ներկաներ, որոնք հետեւեցան գործադրուած յայտագրին:

«Նոր սերունդ» Մշակութային միութեան «Արեգ» պարախումբը ներկայացուց հայկական պարեր, Համազգայինի «Քնար» պարախումբը կատարեց հայկական պարեր, Հայ կաթողիկէ պատրիարքարանի «Կռունկ» երգչախումբը ներկայացուց խմբերգներ, ղեկավարութեամբ դոկտ. Էտի Թորիկեանի:

ՀԲԸՄ-ի «Արին» պարախումբը կատարեց հայկական պարեր: Հանդիսութեան գեղարուեստական յայտագրին մասնակցեցան ՀՄԸՄ-ի, ՀՄՄ-ի եւ ՀԲԸՄ-ՀԵԸ-ի շեփորախումբերը:

Բանախօսական բաժինով խօսք առին ՀԲԸՄ-ՀԵԸ-ի ներկայացուցիչներ Արին Աղազարեան եւ Մասիս Լեփէճեան, ՍԴՀԿ

«Տխրունի» միութեան կողմէ Յովիկ Մեսրոպեան, ՀՅԴ «ԶՈՄ»-ի ներկայացուցիչ Ցոլեր Թալաթինեան:

Եղեռնի յուշակոթողին առջեւ զետեղուեցան ծաղկեպսակներ: Հանդիսութեան կատարուեցաւ հոգեհանգստեան արարողութիւն, գլխաւորութեամբ առաջնորդ Գեղամ արք. Խաչերեանի:

ԱՇԱԿԵՐՏԱԿԱՆ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄ

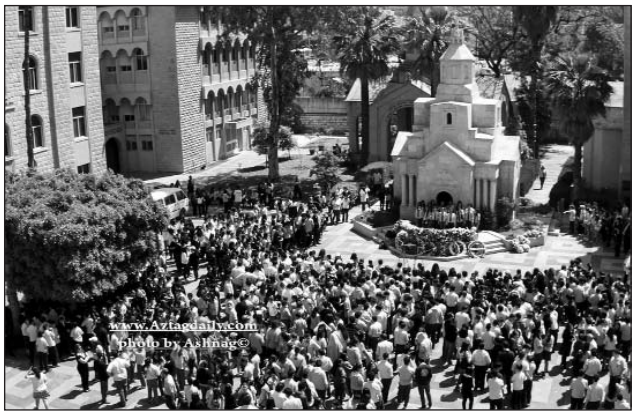

Հայոց ցեղասպանութեան 97-ամեակին նուիրուած ոգեկոչման հաւաք մը տեղի ունեցաւ 23 ապրիլ 2012-ին, Անթիլիասի մայրավանքի եղեռնի նահատակներուն նուիրուած մատրան առջեւ: Աշակերտական այս ոգեկոչման ներկայ եղան լիբանանահայ վարժարաններու աշակերտները: Կարգ մը վարժարաններ ու աշակերտներ հետիոտն քալեցին մինչեւ Անթիլիասի մայրավանք:

Անոնք ծաղիկներով եւ մոմավառութեամբ յարգեցին իրենց մէկուկէս միլիոն նահատակ նախահայրերուն յիշատակը:

Լիբանանի հայոց թեմի առաջնորդ Գեղամ արք. Խաչերեան կատարեց հոգեհանգստեան արարողութիւն եւ տուաւ իր պատգամը աշակերտութեան, անոնց թելադրելով շարունակել մեր պահանջատիրութիւնը, մեր պայքարը, մինչեւ որ հասնինք մեր նպատակին, մեր բռնագրաւեալ հողերուն: Սրբազանը կոչ ուղղեց նորագոյն սերունդին չմոռնալու մեր Դատը, որովհետեւ Թուրքիա մինչեւ հիմա կ'ուրանայ իր գործած մեծ ոճիրը, Հայոց ցեղասպանութիւնը:

ՀՍԿՈՒՄ ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ ՊԱՏՐԻԱՐՔԱՐԱՆԻՆ ՄԷՋ

Հովանաւորութեամբ Հայոց ցեղասպանութեան 100-ամեակի ոգեկոչման Լիբանանի կեդրոնական մարմինին, 23 ապրիլ 2012-ի երեկոյեան տեղի ունեցաւ մեր բիւրաւոր նահատակաց յիշատակին նուիրուած հսկում, Էշրեֆիէի Հայ կաթողիկէ պատրիարքարանի յուշակոթողին շուրջ: Ներկայ եղան բազմաթիւ հայորդիներ, եկեղեցականներ: Հսկումը վայելեց նախագահութիւնը Ներսէս Պետրոս ԺԹ. պատրիարքին: Հանդիսութիւնը ունեցաւ բանախօսական բաժին եւ գեղարուեստական յայտագիր, նուագով եւ ուղերձներով՝ հայերէն եւ արաբերէն լեզուներով:

Օրուան բանախօսն էր Ռաֆայէլ Ումուտեան, որ շեշտեց Հայոց ցեղասպանութեան պահանջատիրութեան անժամանցելի ըլլալը, շարունակելու պայքարը մինչեւ մեր երազներուն իրականացումը:

Հայկական դատը հետապնդելու անհրաժեշտութեան մասին խօսքեր արտասանեցին Կարապետ քհնյ. Թադէոսեան եւ Աւետիք վրդ. Յովհաննէսեան: Վարդան վրդ. Գազանճեան ֆրանսերէնով ներկայացուց վկայութիւններ, քաղուած Վատիկանի արխիւներէն:

Գեղարուեստական բաժինով հանդէս եկան «Բլբուլ» մանկապատանեկան երգչախումբը, խմբավարութեամբ Մանուէլ Քէշիշեանի եւ «Կռունկ» երգչախումբը, խմբավարութեամբ դոկտ. Էտի Թորիկեանի:

Հանդիսութիւնը աւարտեցաւ Ներսէս Պետրոս ԺԹ. պատրիարքի աղօթքով:

ԱՊՐԻԼ 24-Ի ՔԱՅԼԱՐՇԱՒԸ

Հայոց ցեղասպանութեան 100-ամեակի լիբանանահայ ոգեկոչման Կեդրոնական մարմինի կազմակերպած, ժողովրդային քայլարշաւը տեղի ունեցաւ 24 ապրիլի կէսօրուան ժամը 12:00-ին, Անթիլիասի մայրավանքէն մինչեւ թրքական դեսպանատուն, որ կը գտնուի Ռապիէի բարձունքին:

Նախքան քայլարշաւը, Անթիլիասի Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ տաճարին մէջ տեղի ունեցաւ Սուրբ պատարագ: Եկեղեցական արարողութեան աւարտին կատարուեցաւ հոգեհանգստեան պաշտօն մեր բիւրաւոր նահատակներու յիշատակին, Եղեռնի նահատակաց յուշամատրան դիմաց, բազմահազար հայորդիներու ներկայութեան: Մեծի Տանն Կիլիկիոյ կաթողիկոսութեան հայրապետը՝ Արամ Ա. կաթողիկոս այս առիթով տուաւ հոգեշունչ եւ ազգայնաշունչ պատգամ մը, վեր առնելով անմոռանալի յիշատակը 1915-1921 զոհ գացած մէկուկէս միլիոն անմեղ հայերուն: Վեհափառը շեշտեց այն իրողութիւնը, թէ ներկայ Թուրքիան, ցեղասպանութիւնը իրագործած օսմանեան պետութեան թոռները պէտք է ճանչնան իրենց հայրերուն մեծ ոճիրը եւ հատուցում տան հայ ժողովուրդին: «Ճանաչումէն հատուցում» պէտք է պահանջենք, ըսաւ Արամ Ա. կաթողիկոս եւ նոյն ատեն զգուշացուց հայերը եւ արաբ ժողովուրդը Թուրքիոյ ներկայ պետութեան ծաւալապաշտական քաղաքականութենէն:

Յետ եկեղեցական եւ հոգեհանգստեան արարողութեան, ծովածաւալ բազմութիւնը մայրավանքէն ճամբայ ելաւ դէպի թրքական դեսպանատուն:

25 հազար հայորդիներ, Անթիլիասի մայրավանքէն ճամբայ ելան դէպի թրքական դեսպանատուն: Ծերեր, մայրեր իրենց երեխաներով, ծծկեր երեխաներով երիտասարդ մայրեր, մանուկները իրենց ուսերուն շալկած երիտասարդ հայրեր մասնակցեցան պահանջատիրական այս քայլարշաւին: Կազմակերպիչները բաժնեցին եռագոյն դրօշակներ, զորս ոմանք իրենց վիզե-

րուն կապեցին, ուրիշներ՝ իրենց գլխուն: Մօտ ժամ մը քալեց բազմութիւնը, առաջնորդութեամբ հայկական սկաուտական խումբերու շեփորահարներուն:

Հայ պետական նախարարներ, երեսփոխաններ, ազգային մարմիններու ներկայացուցիչներ, երիտասարդական-կուսակցական խումբեր, մէկ խօսքով համայն Լիբանանի հայութիւնը մասնակցեցաւ քայլարշաւին, բողոքելու համար մինչեւ հիմա թուրք պետութեան ժխտողական քաղաքականութեան ուրացման դէմ:

Թրքական դեսպանատունը այդ օրը ամուր փակած էր իր դռներն ու պատուհանները, ոչ ոք կար հոն, որովհետեւ չուզեցին տեսնել հայկական ժողովրդային ալիքը, անոր լուռ ցասումը անպատիժ մնացած ցեղասպանին հանդէպ:

Քայլարշաւի մասնակիցները յետմիջօրէին վերադարձան իրենց տուները, հոգեկան գոհունակութեամբ եւ ուխտապահ մնալու խոստումով:

ԵՂԵՌՆԻ ՈԳԵԿՈՉՄԱՆ ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅ

Կազմակերպութեամբ Լիբանանի Համազգայինի Շրջանային վարչութեան, տեղի ունեցաւ երաժշտական երեկոյ, նուիրուած՝ Հայոց ցեղասպանութեան 97-ամեակին ոգեկոչման: Բացման խօսքը կատարեց Յակոբ Հանտեան: Երաժշտական երեկոյին մասնակցեցան Համազգայինի «Քնար» պարախումբը «Այգ» երգչախումբը եւ «Բարսեղ Կանաչեան» երաժշտական քոլեճի սենեկային նուագախումբը: Զուգանուագ կատարեցին Բալիկ Լատոյեան՝ դաշնակ, Հրակ Տեմիրճեան՝ ջութակ: Դաշնակով նուագեց Սարգիս Հալլաճեան: Կիթառահարներու համոյթը ներկայացուց երեք նուագ, խմբավարութեամբ Մկրտիչ Միքայէլեանի: Դհոլահարներու խումբը կատարեց երեք նուագ, խմբավարութեամբ Անդրանիկ Գրիգորեանի:

«Արեգ» թատերական դպրոցէն երկու պատանիներ ներկայացուցին ասմունք. Սերուժ Յովսէփեան եւ Սագօ Եագուպեան: «Քնար» պարախումբը կատարեց Արամ Խաչատուրեանի «Սուրերու պարը»:

ԵՂԵՌՆԻ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄ ԵՒ ՔԱՅԼԱՐՇԱՒ ՊՈՒՐԾ ՀԱՄՈՒՏԻ ՄԷՋ

25 ապրիլ 2012-ի երեկոյեան, կազմակեր-

պութեամբ ՀՅԴ ԼԵՄ-ի «Արշաւիր Շիրակեան» մասնաճիւղի, տեղի ունեցաւ Հայոց ցեղասպանութեան նուիրուած քայլարշաւ, երեկոյեան ժամը 8:00-էն սկսեալ: Քայլարշաւ սկսաւ Նոր Մարաշի «Արին» հրապարակէն եւ ուղղուեցաւ դէպի Նահրի գետափին կառուցուած լիբանանահայ նահատակաց յուշարձան: Քայլարշաւին մասնակցեցան բազմահարիւր հայորդիներ, առաջնորդութեամբ ՀՄԸՄ-ի շեփորախումբին, ՀՄԸՄ-ի Պուրճ Համուտի սկաուտներու: Ճանապարհին մոմավառութիւն տեղի ունեցաւ, յուշարձանին շրջակայքը գտնուող ճամբեզրին:

Յիշատակի հանդիսութիւնը սկսաւ Լիբանանի եւ Հայաստանի քայլերգներով: Բացման խօսքը ներկայացուց Գեղամ Բարսեղեան: Ապա, Քրիստին Սրապոնեան կարդաց ուղերձ մը:

Օրուան բանախօս Տիգրան Ճինպաշեան անդրադարձաւ Թուրքիոյ կիրարկած քաղաքականութեան, ժխտողական կեցուածքին, Հայաստան-Թուրքիա անիմաստ եւ վնասակար մերձեցման, նաեւ թուրք պետութեան վարած քաղաքականութեան՝ Միջին Արեւելքի ու մասնաւորաբար թափանցումը Լիբանանի մէջ, իր տարբեր ձեւերով: Ան թելադրեց զգուշ մնալ Թուրքիոյ վարած աննպաստ քաղաքականութենէն:

Հանդիսութեան գեղարուեստական յայտագիրին իր մասնակցութիւնը բերաւ «Ռոստոմ» պատանեկան Միութիւնը, ազգային եւ հայրենասիրական խմբերգներու մեկնաբանութեամբ: Ցուցադրուեցաւ տեսերիզ մը հայկական պահանջատիրութեան թեմայով:

Հանդիսութեան աւարտին ԼԵՄ-ականներ կատարեցին խմբերգներ:

ՆԱՀԱՏԱԿՈՒԱԾ ՈՐԲԵՐՈՒ Ի ՅԻՇԱՏԱԿ ՊԱՏԱՐԱԳ՝ ԱՅՆԹՈՒՐԱՅԻ ԴՊՐՈՑԻՆ ՄԷՋ

1915-ի Օսմանեան պետութեան սարքած հայաջինջ ծրագրին զոհ գացին նաեւ հայ որբուկներ, որոնք գերեվարուած ըլլալով բերուած էին Լիբանանի Այնթուրա գիւղը, ուր կար ֆրանսական անուանի քոլեճ մը, լատին միաբանութեան պատկանող:

Այդ ժամանակաշրջանին նոյն քոլեճին կը տիրապետէր թրքուհի Հալիտէ Էտիպ հանըմ, որուն տնօրէնութեամբ չարչարուեցան հայ մանուկները: Շատերը նահատակուեցան հոն, ենթարկուելով անարգ խոշտանգումի:

Ցեղասպանութեան ոգեկոչման 97-ամեակին առիթով, Այնթուրայի քոլեճի գերեզմանատան մէջ ննջած որբուկներուն այցելեցին բազմաթիւ հայկական կազմակերպութիւններ: Այցելութիւն մըն ալ կազմակերպեցին լիբանանահայ Օգնութեան Խաչի դաստիարակչական եւ կազմակերպական յանձնախումբերը, հարիւրաւոր խաչուհիներու եւ բարեկամ հայուհիներու մասնակցութեամբ: Այս առիթով հոն կատարուեցաւ հոգեհանգստեան պաշտօն եւ մոմավառութիւն, ծաղիկներու տեղադրում: Ցուցադրուեցան նաեւ Հայոց ցեղասպանութեան 100-ամեակի Կեդրոնական մարմնին պատրաստած դատապարտումի, պահանջատիրութեան մեծատառ պաստառները:

Աւելի ուշ, կիրակի, 13 մայիս 2012-ին, հայ կաթողիկէ եկեղեցականներ այցելեցին Այնթուրայի դպրոցը, որուն եկեղեցւոյն մէջ Սուրբ պատարագ մատոյց Զմմառու վանքի վանահայր Գաբրիէլ Թ. Ծ. վրդ. Մուրատեան: Ան խօսեցաւ նաեւ քարոզ մը, ցեղասպանութիւնը դատապարտող եւ մեր պահանջատիրութեան յարատեւումը շեշտող:

Յաւարտ պատարագի ներկաները կարմիր կանթեղներով եւ վարդերով ուղղուեցան գերեզմանատուն, ուր պարզուած էին ցեղասպանութիւնը դատապարտող պաստառներ:

Կատարուեցաւ հոգեհանգստեան արարողութիւն:

ՇՐՋՈՒՆ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

Հայոց ցեղասպանութեան 100-ամեակին նուիրուած ձեռնարկներու շարքին, ցեղասպանութեան ոգեկոչման Լիբանանի երիտասարդական մարմինը նախաձեռնեց շրջուն ցուցահանդէսի մը, որ եղաւ Հայոց ցեղասպանութեան վերաբերեալ սկզբնաղբիւրներու ծանօթացման կարեւոր առիթ:

Ցուցահանդէսներու շարքին առաջինը տեղի ունեցաւ «Երջօ Սամուէլեան-Եռագոյն» սրահին մէջ, ի ներկայութեան Հայկ Դեմոյեանի (Հայաստանի ցեղասպանութեան թանգարանի տնօրէն): Երկրորդը տեղի ունեցաւ Պէյրութի Քափուչէն միաբանութեան տաճարին մէջ: Երրորդ ցուցադրութիւնը՝ Այնթուրայի Յիսուսեան Միաբանութեան վանքի շրջափակին մէջ, ուր կը գտնուի եղեռնին զոհուած հայ մանչ որբերու գերեզմանը:

27 յուլիս 2012-ին Շրջուն ցուցահանդէսը տեղի ունեցաւ Պուրճ Համուտի հայ կաթողիկէ Մեսրոպեան վարժարանի շրջափակին մէջ, յաջորդական երկու օրեր: Ներկայ եղան բազմաթիւ հայորդիներ, որոնք տեղեկացան եղեռնի մասին տեղեկութիւններու, արխիւներու միջոցաւ փոխանցուած: Ցուցադրուած էին հայ թէ օտար մամուլի եւ հատորներով ներկայացուած վկայութիւններու, այլազան նկարներու եւ յուշագիրներու:

«ԱՐՄԻՆԻԸՆ ԷՐԻԹԷՅՃ ՔԼԱՊ»-Ի ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԻՒՆԸ

Պէյրութի Ամերիկեան համալսարանի հայ ուսանողներու «Հայ աւանդներու ակումբ»ը (Արմինիքն Էրիթէյճ քլապ»-ը) կատարեց յիշատակելի ձեռնարկ մը, որ կը վերաբերի Հայոց ցեղասպանութեան տարիներուն (1915-1918) Օսմանեան Թուրքիոյ ձեռամբ կատարուած սպանդին: Այդ տարիներուն Ճեմալ փաշայի կողմէ հրահանգուած հայ բժիշկներու սպանութիւնը եւ նահատակութիւնը ոգեկոչուեցաւ 1 նոյեմբեր 2012-ին,

Ամերիկեան համալսարանի «Ուեսթ Հոլ» հանդիսասրահին մէջ:

Յիշենք, որ Պէյրութի ամերիկեան համալսարանէն շրջանաւարտ 35 քրիստոնեայ բժիշկներ սպաննուած են թուրքերու ձեռքով, անգթաբար: Այդ բժիշկները առաքուած են Մեծ Հայքի եւ Կիլիկիոյ զանազան քաղաքները եւ գաւառները, հիւանդանոցներու մէջ ծառայելու համար:

17 հայ բժիշկներ, շրջանաւարտ Ամերիկեան համալսարանէն, ղրկուած են յատուկ առաքելութեամբ Թուրքիոյ հիւանդանոցները, Կիլիկիա թէ հայկական նահանգներ, ինչպէս՝ Երզնկա, Տիգրանակերտ, եւ անգութ կերպով սպաննուեցան, մեծ մասամբ Երզընկայի «Ազիզիէ» հիւանդանոցին բակին մէջ:

Նահատակուած 35 բժիշկներուն անունները արձանագրուեցան Ամերիկեան համալսարանի «Քոլեճ հոլ» շէնքին վրայ: Այս արարողութիւնը կատարուած է 1923 յունիս 26-ին: Երբ Լիբանանի պատերազմը սկսաւ, ռմբակոծուեցաւ նաեւ Պէյրութի Ամերիկեան համալսարանը, փուլ եկաւ «Քոլեճ Հոլ» շէնքը: Փճացաւ նաեւ շէնքին վրայ տեղադրուած նահատակ բժիշկներու անուանացանկի յուշատախտակը: 1 նոյեմբեր 2012-ին տեղադրուեցաւ նոր յուշատախտակ, վերականգնեցաւ Նահատակաց յիշատակը, շնորհիւ Ամերիկեան համալսարանի հայ ուսանողներուն եւ տնօրէնութեան ջանքերուն:

ՇԱՀԱՆԴՈՒԽՏ

ՀՅԴ ԼԻԲԱՆԱՆԻ ԸՆՏԱՆԻՔԸ 2012-ԻՆ ԻՐ ԱՌԱՔԵԼՈՒԹԻՆԸ ԿԱՏԱՐԵՑ ՄԵԾ ՅԱՆՁՆԱՌՈՒԹԵԱՄԲ

2012-ին, ՀՅ Դաշնակցութեան Լիբանանի ընտանիքին եւ անոր կուսակցական միաւորներուն ժողովրդանուէր դիմագիծը յատկանշուեցաւ անոնց ցուցաբերած կեցուածքներով ու գործունէութեամբ, տեղական՝ լիբանանեան թէ հայկական՝ ներազգային բնագաւառներուն մէջ:

ՆԵՐԱԶԳԱՅԻՆ ԱՌՈՒՄՈՎ

Հայկական, ներազգային առումով, ուշագրաւ էր կարգ մը անձնաւորութեանց Լիբանան այցելութիւնը, ինչպէս՝ Հայաստանի նախագահ Սերժ Սարգսեանի այցելութիւնը, որ իր արձագանգները ունեցաւ լիբանանեան թէ ազգային մակարդակներու վրայ: Նախապէս՝ Հայոց ցեղասպանութեան թանգարանի տնօրէն Հայկ Դեմոյեանի այցելութիւնը եւս որոշ եռուզեռ եւ խանդավառութիւն ստեղծած էր ազգային շրջանակներու մօտ: Իսկ պուլկարացի լրագրող Սվելանա Փասքալեւայի պատրաստած «Ղարաբաղի վերքերը» խորագրեալ վաւերագրական ֆիլմը նմանապէս արժանացաւ կուսակցական թէ ազգային շրջանակներու ուշադրութեան: Նախքան այդ, Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Արամ Ա. վեհափառին նախաձեռնած «Ճանաչումէն հատուցում» խորագրեալ գիտաժողովը իր վրայ կեդրոնացուց կուսակցական, ակադեմական, պետական, ինչպէս նաեւ տեղական թէ միջազգային մամուլի ուշադրութիւնը: Յատուկ այդ գիտաժողովին համար հրաւիրուած էին հայ թէ օտար գիտնականներ ու ակադեմականներ: Միւս կողմէ, ուշագրաւ էր նաեւ՝ Դաշնակցական կարգ մը կեդրոններու վերանորոգումը, վերակենդանացումը եւ այլ կեդրոններու հիմնումը: Նմանապէս, կուսակցութեան առանցքային դէպքերու եւ հանգամանաւոր դէմքերու յատկացուած ոգեկոչումներն ու տօնակատարումները շարունակուեցան այս տարի եւս: Յատկանշական այդ ձեռնարկներէն էին.-

ՀՅ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ 122-ԱՄԵԱԿԻ ՏՕՆԱԿԱՏԱՐՈՒԹԻՒՆ

ՀՅԴ Լիբանանի Կեդրոնական կոմիտէն, 14 դեկտեմբերին, «Էմիլ Լահուտ» սրահին մէջ փառաշուք հանդիսութեամբ մը նշեց ՀՅԴ-ի 122-ամեակը: Այս առիթով խօսքեր արտասանեցին ՀՅԴ Հայաստանի Գերագոյն ժողովի պատգամաւոր Արծուիկ Մինասեան եւ Լիբանանի Կեդրոնական

կոմիտէի ներկայացուցիչ Յովիկ Մխիթարեան: Ձեռնարկին նախօրեակին, 73 նորագիրներ ուխտեցին միանալ ՀՅ Դաշնակցութեան շարքերուն, կնքահայրութեամբ՝ ծանօթ գրագէտ, մտաւորական Պօղոս Սնապեանի: Ուխտեալները կոչուեցան «Աբօ Աշճեան» սերունդ: Իսկ կիրակի, 16 դեկտեմբերին, Պուրճ Համուտի Ազգային գերեզմանատան մէջ կատարուեցաւ հոգեհանգստեան արարողութիւն, ի յիշատակ՝ նահատակուած եւ մահացած դաշնակցական գործիչներու:

Նմանապէս, 8 դեկտեմբերին, ՀՅԴ-ի 122-ամեակը նշուեցաւ Այնճարի «Սարգիս Զէյթլեան» սրահին մէջ, ուր օրուան պատգամը փոխանցեց Լեւոն Աւետանեան, իսկ կազմակերպիչ յանձնախումբին անունով ձեռնարկին բացումը կատարեց Խաժակ Հերկելեան:

«ԱԲՕ ԱՇՃԵԱՆ» ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱԿԱՆ - ՈՒՍԱՆՈՂԱԿԱՆ ԿԵԴՐՈՆԻ ԲԱՑՈՒՄ

ՀՅԴ Լիբանանի ընտանիքին ու յատկապէս երիտասարդութեան տարիներու երազը դարձած երիտասարդական-ուսանողական կեդրոնի հիմնումը ի վերջոյ իրագործուեցաւ շնորհիւ ՀՅԴ-ի հաւատաւոր բարեկամներէն՝ Սեդա Դեղարարեանի իշխանական նուիրատուութեամբ: ՀՅԴ-ի անձնուրաց հերոսներէն՝ Աբօ Աշճեանի կորուստին 30-ամեակին զուգադիպող այս իրագործումը մկրտուեցաւ ընկերոջ անունով: ՀՅԴ ԼԵՄ-ի եւ ՁՈՄ-ի անունով ձեռնարկին բացման խօսքը արտասանեց Շանթ Յարութիւնեան: Կեդրոնական կոմիտէի անունով խօսք առաւ Յովիկ Պերթիզլեան: Այս առթիւ իր սրտի խօսքը փոխանցեց նաեւ Լիբանանի Հայոց Թեմի առաջնորդ Գեղամ արք. Խաչերեան:

ՊԱՈՒՇՐԻԷԻ ՀՅԴ ԿԵԴՐՈՆԻ ԲԱՑՈՒՄ

21 ապրիլ 2012-ին, Պաուշրիէի մէջ բացումը կատարուեցաւ տեղւոյն ՀՅԴ կեդրոնին, ներկայութեամբ հոծ թիւով բազմութեան մը: Այս առթիւ խօսքեր արտասանեցին Պարոյր Տէր Ղուկասեան եւ Հայկական երեսփոխանական պլոքի ներկայացուցիչ, երեսփոխան Յակոբ Բագրատունի:

ՊՈՒՐՃ ՀԱՄՈՒՏԻ ՓԱՌԱՏՕՆ

Կազմակերպութեամբ ՀՅԴ «Սարդարապատ» կոմիտէի քարոզչական յանձնախումբին, կիրակի 14 հոկտեմբերին, «Արին»» հրապարակին վրայ տեղի ունեցաւ Պուրճ Համուտի փառատօնի փառաշուք հանդիսութիւնը, մասնակցութեամբ շրջանի ուղեկից միութիւններուն: Կազմակերպիչ յանձնախումբին անունով ձեռնարկին բացումը կատարեց Նելլի Չաքմաքեան: Իսկ օրուան պատգամը փոխանցեց Լիբա-

նանի Հայոց թեմի առաջնորդ Գեղամ արք. Խաչերեան:

«ՆԵՄԵՍԻՍ» ԳՈՐԾՈՂՈՒԹԵԱՆ 90-ԱՄԵԱԿԻ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆ

16 մարտի երեկոյեան Պուրճ Համուտի «Պողոսեան» սրահին մէջ հանդիսաւոր կերպով նշուեցաւ «Նեմեսիս» գործողութեան 90-ամեակը: Այս առթիւ խօսք առաւ Հայկական երեսփոխանական պլոքի ներկայացուցիչ, երեսփոխան Յակոբ Բագրատունի: Ապա, ազգային-յեղափոխական երգերու մեկնաբան Գառնիկ Սարգիսեան իր երգերով խանդավառեց ներկաները:

ՀՅԴ «ԻՇԽԱՆ» ԿՈՄԻՏԷՈՒԹԵԱՆ ՆԱՀԱՏԱԿ ԸՆԿԵՐՆԵՐՈՒ ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

30 յունուարին, հոգեհանգստեան յատուկ արարողութիւն կատարուեցաւ ի յիշատակ «Իշխան» կոմիտէութեան նահատակ ու մահացած ընկերներուն:

ԺԻՊԷՅԼԻ ՀՅԴ «ՔԵՌԻ» ՀԱՅ ԿԵԴՐՈՆԻ ՎԵՐԱԿԵՆԴԱՆԱՑՈՒՄ

Նախաձեռնութեամբ ու կազմակերպութեամբ Ժիպէյլի ՀՅԴ «Քեռի» կոմիտէութեան, 25 յունուարին, յատուկ հանդիսութեամբ մը նշուեցաւ շրջանի Հայ Կեդրոնի վերանորոգուած կառոյցին բացումը, ներկայութեամբ շրջանի կուսակցական ու համակիր բարեկամ ազգայիններուն:

ՎԵՐԱՆՈՐՈԳՈՒԱԾ «ԹԵՀԼԻՐԵԱՆ» ԱԿՈՒՄԲԻ ԲԱՑՈՒՄ

Ամանոսի շրջանը 2012-ին ունեցաւ իր վերանորոգուած ակումբը: Սեդա Դեղարարեանի իշխանական նուիրատուութեան շնորհիւ, ՀՅԴ երիտասարդական կեդրոնի կողքին, հիմնովին վերանորոգուեցաւ «Թեհլիրեան» ակումբը, որ օժտուեցաւ արդիական սրահով մը: Շէնքին գետնայարկը գտնուող սենեակները ստացան նոր տեսք եւ տրամադրուեցան շրջանի ուղեկից միութիւններուն եւ պատանեկանի ու երիտասարդականի միաւորներուն:

Վերանորոգուած ակումբին բացումը կատարուեցաւ հանդիսաւոր շուքով եւ ժողովրդային ձեռնարկով մը, որուն ընթացքին խօսքեր արտասանեցին շրջանի «Թեհլիրեան» կոմիտէութեան եւ ուղեկից միութիւններու ներկայացուցիչները: ՀՅԴ Լիբանանի Կեդրոնական կոմիտէին խօսքը փոխանցեց Կեդրոնական կոմիտէի անդամ Զարեհ Պոյաճեան:

Նշենք, որ նոյն նուիրատուութեան ծիրին մէջ, վերանորոգուեցաւ նաեւ Մար Եուսէֆի ԼՕԽ-ի «Անահիտ» ակումբը:

ԱՐԱԳԱԾԻ «ԴՐՕ» ԱԿՈՒՄԲԻ ՎԵՐԱՆՈՐՈԳՈՒԱԾ ՍՐԱՀԻՆ ԲԱՑՈՒՄԸ

Օգոստոսին, երեք ամսուան շինարարական աշխատանքներէ ետք, հրապարակային ձեռնարկով մը կատարուեցաւ Արագածի «Դրօ» ակումբի վերանորոգուած սրահին բացումը:

Տէր եւ տիկին Ստեփան եւ Թամար Տէր Պետրոսեաններու նուիրատուութեամբ վերանորոգուած սրահին բացման հանդիսութեան ներկայ գտնուեցան ՀՅԴ Կեդրոնական կոմիտէի ներկայացուցիչ Յովիկ Մխիթարեան, Կեդրոնական կոմիտէի անդամներ, շրջանի ընկերներ եւ բարեկամներ: Կիրարկուեցաւ գեղարուեստական պատշաճ յայտագիր: «Դրօ» կոմիտէութեան խօսքը փոխանցեց Յակոբ Գառնէշեան: Ապա, հիւրերն ու բարերարները վար առին սրահին վերանորոգումը յիշատակող յուշաքարը, որ կը կրէր Ստեփան Տէր Պետրոսեանի մօր՝ Արուսեակ Տէր Պետրոսեանի անունը:

ՌՈՍՏՈՄԻ ԿԻՍԱՆԴՐԻԻ ՁԵՏԵՂՈՒՄ

Հայաշէնի մէջ, ՀՅԴ «Ռոստոմ» ակումբը ապրեցաւ վերանորոգութիւններու շրջան մը, որ իր աւարտին կը հասնի 2013-ին: Առաջին հանգրուանին, ակումբին ժողովասրահին վերանորոգութիւնը աւարտած ըլլալով, շրջանի կոմիտէութիւնը գեղեցիկ գաղափարը ունեցաւ Ռոստոմի կիսանդրին զետեղելու այնտեղ: Այս առիթով տեղի ունեցաւ յատուկ հանդիսութիւն՝ կիսանդրիի բացման համար:

Կիսանդրիի շինութեան եւ ակումբի վերանորոգութեան աշխատանքներուն բարերարը կը հանդիսանայ Հրայր Սողոմոնեան-:

Ա. ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ ԿԵՐՏԻՉՆԵՐՈՒ ՅԻՇԱՏԱԿԻ ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ ԵՒ ՈԳԵԿՈՉՄԱՆ ՁԵՌՆԱՐԿ

Հայաստանի անկախութեան 94-րդ տարեդարձին առիթով, կիրակի, 27 մայիսի առաւօտեան, ՀՅԴ Պէյրութի չորս կոմիտէութիւններու («Ազատամարտ», «Ռոստոմ», «Տիգրան Ծամիուր» եւ «Քրիստափոր») կազմակերպութեամբ տեղի ունեցաւ 1918-ի անկախութեան կերտիչներու յիշատակին հոգեհանգստեան պաշտօն՝ Ֆրըն Շըպպեքի Ազգային գերեզմանատան մէջ: Հոգեհանգստեան պաշտօնին յաջորդեց յիշատակի ծաղկեպսակներու զետեղում՝ Լեւոն Շանթի, Նիկոլ Աղբալեանի, Վարդան Շահպազի, Խմբապետ Մուշեղի եւ Հրաչ Փափազեանի շիրիմներուն: Օրուան պատգամը փոխանցեց Կարօ Յովհաննէսեան:

ԼԻԲԱՆԱՆԵԱՆ ԱՌՈՒՄՈՎ

Տեղական, լիբանանեան առումով, ՀՅԴ Լիբանանի Կեդրոնական կոմիտէն 2012-ին հանդիպումներ ունեցաւ լիբանանեան հոգեւոր, քաղաքական թէ կուսակցական մարմին-

ներու եւ ներկայացուցիչներու հետ: Այդ տեսակցութեանց առանցքը կազմեցին միջլիբանանեան համերաշխութեան կարելիութիւններն ու օրուան հրատապ հարցերը, միշտ գերիվեր նկատելով հայ համայնքին ու առհասարակ հայութեան շահերը: Փոխադարձ այդ հանդիպումներու եւ այցելութեանց շարքին հիմնականներն էին.-

ՇՆՈՐՀԱՒՈՐԱԿԱՆ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆ ՀՅԴ ԹՐԻՓՈԼԻԻ ԱԿՈՒՄԲ

Ս. Ծնունդեան տօնին առիթով՝ լիբանանեան պետական, պաշտօնական անձնաւորութիւններ, 9 յունուարին, շնորհաւորական այցելութիւններ տուին ՀՅԴ Թրիփոլիի ակումբը, տեսակցութիւններ ունենալով շրջանի Դաշնակցական ներկայացուցիչներուն հետ:

ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆ ՆԱԽԱԳԱՀ ՍԼԷՅՄԱՆԻ ԵՒ ՆԵՊԻՀ ՊԸՐՐԻԻ

24 յունուարին, ՀՅԴ-ի պատուիրակութիւն մը այցելեց հանրապետութեան նախագահ Միշէլ Սլէյմանի եւ խորհրդարանի նախագահ Նեպիհ Պըրրիի:

ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆ ՎԱՐՉԱՊԵՏ ՄԻՔԱԹԻԻ ԵՒ ԱՅԼ ՊԱՇՏՕՆԱՏԱՐՆԵՐՈՒ

26 յունուարին նմանապէս ՀՅԴ-ի պատուիրակութիւն մը այցելեց վարչապետ Նաժիպ Միքաթիի ու յաջորդաբար 27, 30 եւ 31 յունուարին, այցելեց «Փոփոխութիւն եւ Բարեկարգում» խորհրդարանական համախմբումի նախագահ՝ երեսփոխան զօրավար Միշէլ Աունի, երեսփոխան Սլէյման Ֆրենժիէի եւ Ընկերվար Յառաջդիմական կուսակցութեան նախագահ երեսփոխան Ուալիտ Ժոմպլաթի:

ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆ՝ ՀՈԳԵՒՈՐ ՊԵՏԵՐՈՒ

Լիբանանեան հոգեւոր պետերուն տրուած այցելութիւններու ծիրին մէջ, ՀՅԴ-ի պատուիրակութիւն մը 1 եւ 3 փետրուարին, յաջորդաբար այցելեց Մարոնիներու Պշարա Ռայի պատրիարքին (այժմ՝ կարտինալ) եւ շիի համայնքի գերագոյն խորհուրդի փոխ նախագահ՝ շէյխ Ապտէլ Էմիր Քապալանի: 11 փետրուարին, ՀՅԴ-ի պատուիրակութիւնը այցելեց նաեւ յոյն ուղղափառ համայնքի Աւուտէ եպիսկոպոսին:

Յունիսին, ՀՅԴ-ի պատուիրակութիւն մը դարձեալ այցելեց Ռայի պատրիարքին: Այցելութեան ընթացքին լայն քննարկումի ենթարկուեցան Լիբանանի եւ շրջանային թատերաբեմի ընդհանուր հարցերը: Կարեւորութեամբ շեշտուեցաւ երկխօսութեան անհրաժեշտութիւնը, երկրի անդորրութիւնը եւ Լիբանանը շրջանային ազդեցութիւններէն հեռու պահելու հրամայականը: Այս ուղղութեամբ մարոնի պատրիարքը բարձր գնահատեց Լիբանանի հայութեան չափաւոր եւ դրական կեցուածքները երկրի ամբողջականութեան, համայնքներու գոյակցութեան եւ ուժի լեզուն մերժելու համոզումին կապակցաբար: Ռայի պատրիարքը նաեւ անդրադարձաւ Թուրքիա կատարած իր այցելութեան՝ ՀՅԴ պատուիրակութիւնը դնելով թուրք ղեկավարներուն հետ իր ունեցած հանդիպումներու մթնոլորտին մէջ:

ՀԸՊԱԼԼԱՅԻ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ՄԸ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆԸ «ՇԱՂԶՈՅԵԱՆ» ԿԵԴՐՈՆ

ՀՅԴ Լիբանանի Կեդրոնական կոմիտէն, 3 փետրուարին «Շաղզոյեան» կեդրոնին մէջ ընդունեց Հըզպալլայի մէկ պատուիրակութիւնը, որուն մաս կազմեցին Հըզպալլայի քաղաքական խորհուրդի անդամներ Ղալեպ Ապու Զէյնապ, Մահմուտ Քումաթի, նախկին երեսփոխան Ամին Շըրրի եւ Ալի Տահեր: Այս առթիւ Հըզպալլայի պատուիրակութեան անդամ՝ Ապու Զէյնապ կոչ ուղղեց լիբանանցիներուն կառչած մնալու ներքին լիբանանեան ապահովական կայունութեան եւ արգիլելու որեւէ կողմ՝ պղտոր ջուրերուն մէջ որսալէ: Ապու Զէյնապ յայտնեց նաեւ, որ ՀՅԴ Լիբանանի Կեդրոնական կոմիտէին կատարած

իրենց այս այցելութիւնը կ'իյնայ ՀՅ Դաշնակցութեան հետ մնայուն խորհրդակցութեան շրջագիծին մէջ՝ աւելցնելով, որ Հըզպալլա Դաշնակցութեան հետ համաձայն է, որ Լիբանանի դիմագրաւած այս զգայուն հանգըրուանին ընթացքին իրենք կարիքը ունին արդիւնաւէտ կառավարութեան մը, որ իր ունեցած մտայղացումներն ու ծրագիրները ի սպաս դնէ լիբանանցի քաղաքացիներուն ծառայութեան աշխատանքին:

●ՀՅԴ Լիբանանի Կեդրոնական կոմիտէն 22 մայիսին, լիբանանեան լրատուամիջոցներուն յղեց հաղորդագրութիւն մը՝ իր խորին ցաւակցութիւնները յայտնելով Թրիփոլիի մէջ ինկած զոհերու ծնողներուն եւ Աքքարի Քուէյխաթ գիւղաքաղաքին ցաւալի դէպքին առիթով, կոչ ուղղելով բոլորին անսալու տրամաբանութեան լեզուին, չափաւորութեան եւ հեռու մնալու քաղաքական պարանաձգութիւններէն՝ մերժելով ամէն տեսակի եղբայրասպան կռիւները: Այս ծիրին մէջ, ՀՅԴ Լիբանանի Կեդրոնական կոմիտէն շեշտեց պետական հաստատութեանց եւ ապահովական ուժերու, յատկապէս՝ բանակին շուրջ համախմբուելու անհրաժեշտութիւնը:

●24 յունիսին, ՀՅԴ Լիբանանի Կեդրոնական կոմիտէն դատապարտագիր-հաղորդագրութիւն մը յղեց Ժատիտ պատկերասփիւռի կայանի տնօրէնութեան եւ անձնակազմին՝ կայանին դէմ գործուած յարձակումին առիթով, խստիւ դատապարտելով «Ժատիտ» պատկերասփիւռի կայանին դէմ գործուած յարձակումը եւ զօրակցութիւն յայտնեց կայանին ու Լիբանանի մէջ ազատ լրատուութեան:

●19 հոկտեմբերին, ՀՅԴ Լիբանանի Կեդրոնական կոմիտէն լիբանանեան լրատուամիջոցներուն յղեց դատապարտանքի հաղորդագրութիւն մը խստիւ դատապարտելով Էշրեֆիէն թիրախ դարձուցած անարգ պայթումը, որ պատճառեց զոհեր ու վիրաւորներ:

Այս առիթով, Կեդրոնական կոմիտէն կոչ ուղղեց ազգային գիտակցութեան եւ Լիբանանի բոլոր զաւակներուն միասնականութեան:

ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆ՝ ՍԱՄԻՐ ԺԱՀԺԱՀԻ

Քաղաքական այցելութեանց ծիրին մէջ, ՀՅԴ-ի պատուիրակութիւն մը 8 փետրուարին, այցելեց «Լիբանանեան Ուժեր» կուսակցութեան պետ՝ Սամիր Ժահժահի:

ՆԱԵՒ՝ ՄԻՇԷԼ ՄԸՐԻ

Իսկ 24 փետրուարին, ՀՅԴ Լիբանանի Կեդրոնական կոմիտէն ներկայացնող պատուիրակութիւն մը այցելեց խորհրդարանի նախկին փոխնախագահ, երեսփոխան Միշել Մըրի: Հանդիպումէն ետք երեսփոխան Բագրատունի յայտնեց, որ ՀՅԴ Լիբանանի Կեդրոնական կոմիտէին եւ Միշել Մըրի միջեւ բարեկամութեան եւ մտերմութեան յարաբերութիւնները յստակ են եւ անոնք կը դրսեւորուին մեր քաղաքական ու ազգային միացեալ կեցուածքներուն մէջ: «Մենք լիբանանցիներուն, ի մասնաւորի Մեթնի բնակչութեան կը հաստատենք, որ մենք քաղաքական, ոչ քաղաքական եւ ազգային առումով նոյն մտերիմ յարաբերութիւնները կը բաժնենք», ընդգծեց երեսփոխան Բագրատունի:

Իր կարգին, Միշել Մըր շեշտեց, որ 2009-ի երեսփոխանական ընտրութիւններուն ընթացքին հաւաքուած մութ ամպերը արդէն ցրուած են: Ան նշեց, որ այդ ամպերը չէին գոյացած կուսակցութեան կամքով եւ յատուկ որոշումով, «այլ՝ ՀՅ Դաշնակցութեան զգացումները մեզի հետ էին եւ մեր միջեւ յարաբերութիւնները երբեք չէին խզուած: Հետեւաբար, անհրաժեշտ էր, որ մենք հանդիպէինք, ընդհանուր գնահատական մը կատարէինք եւ վերականգնէինք մեր պատմական յարաբերութիւնները»:

ՖՈՒԱՏ ՄԱԽԶՈՒՄԻԻ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆԸ «ՇԱՂԶՈՅԵԱՆ» ԿԵԴՐՈՆ

Միւս կողմէ, ՀՅԴ Լիբանանի Կեդրոնական կոմիտէն 14 մարտին, «Շաղզոյեան» կեդրոնին մէջ ընդունեց Ազգային երկխօսութիւն կուսակցութեան նախագահ Ֆուատ Մախզումին: Հանդիպումին ընթացքին քննարկուեցան լիբանանեան ներքին քաղաքական բեմը յուզող իրադարձութիւնները, ինչպէս նաեւ շրջանային զարգացումները:

ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆ ՂՈՎՄԻ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ՝ ԱՍԱԱՏ ՀԸՐՏԱՆԻ

ՀՅԴ Լիբանանի Կեդրոնական կոմիտէն ներկայացնող պատուիրակութիւն մը, 10 ապրիլին, այցելեց Ղովմի կուսակցութեան նախագահ, երեսփոխան Ասաատ Հարտանի: Հանդիպումէն ետք Ղովմի կուսակցութիւնը հրապարակեց հաղորդագրութիւն մը, որուն մէջ նշուեցաւ, որ հանդիպումին ընթացքին քննարկուած են տնտեսական, ընկերային եւ բարգաւաճման թղթածրարներ: ՀՅԴ Լիբանանի Կեդրոնական կոմիտէն եւ Ղովմի կուսակցութիւնը մերժեցին լարուածութիւն եւ գրգռութիւն հրահրող յայտարարութիւններն ու օգտագործուած բառամթերքը, որովհետեւ նման ճառեր կը խախտեն Լիբանանի ազգային կայունութիւնը:

ՊԱՂԵՍՏԻՆԵԱՆ ՀԱՄԱՍ ՇԱՐԺՈՒՄԻ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ԱՅՑԸ

Հայկական երեսփոխանական պլոքի ներկայացուցիչ, երեսփոխան Յակոբ Բագրատունի, ՀՅԴ Լիբանանի Կեդրոնական կոմիտէի անդամ Աւետիս Կիտանեան եւ Լիբանանեան ազգային կուսակցութեանց եւ անձնաւորութեանց հանդիպումին մօտ ՀՅԴ-ի ներկայացուցիչ՝ Պարոյր Տէր Ղուկասեան 25 ապրիլին, ընդունեցին պաղեստինեան Համաս շարժումէն պատուիրակութիւն մը, որուն մաս կազմեցին Մաշտուր Ապտել Հալիմ, Ահմետ Հաժ եւ Ռաաֆաթ Մուրրա: Տեսակցութեան աւարտին Ռաաֆաթ Մուրրա ըսաւ. «ՀՅ Դաշնակցութեան պատասխանատուներուն տուած մեր այս այցելութիւնը կու գայ քաղաքական հաղորդակցութեան ու Լիբանանի քաղաքական զանազան ուժերուն հետ մեր մնայուն քաղաքական շարժումի ծիրին մէջ: «Այս առիթով մենք ընդգծեցինք լիբանանցի եւ պաղեստինցի ժողովուրդներուն միջեւ խոր կապը՝ շեշտելով Լիբանանի մէջ պաղեստինցի գաղթականներու տունդարձին կառչած մնալու ոգին ու իրաւունքը եւ պահելով իրենց ազգային, մշակութային ու քաղաքակրթական ինքնութիւնը: «Նման դատի մը պահանջատէր ըլլալով՝ ինչպէ՞ս կը մօտենանք հայկական հարցին» հարցումին պատասխանելով Մուրրա ըսաւ. «ՀՅ Դաշնակցութեան պատասխանատուներուն տուած մեր այս այցելութիւնը կու գայ քաղաքական հաղորդակցութեան ու Լիբանանի քաղաքական զանազան ուժերուն հետ մեր մնայուն քաղաքական շարժումի ծիրին մէջ»:

Իր կարգին, երեսփոխան Բագրատունի ըսաւ. «Ուրախ ենք հիւրընկալելու Համաս շարժումի մեր եղբայրները, որոնց այցելութիւնը կը զուգադիպի Հայոց ցեղասպանութեան 97-ամեակի ոգեկոչումին: Մեր կարծիքները համընկնեցան Իսրայէլի դէմ դիմադրութեան գծով: Կը նկատենք, որ Պաղեստինեան դատը, Հայ դատին նման է, եւ երկու ժողովուրդները կը պայքարին անիրաւութեան ու բռնագրաւման դէմ: Մենք այս շրջանին զաւակներն ենք, ու Պաղեստինի մայրաքաղաք Երուսաղէմը մայրաքաղաքն է Պաղեստինի հողին վրայ եւ ապրող հայ թէ արաբ բոլոր ժողովուրդներուն եւ քրիստոնեայ թէ իսլամ բոլոր համայնքներուն: Մեր ներկայութիւնն ու գոյութիւնը Երուսաղէմի մէջ բաւական հին է ու կ'երթայ մինչեւ երրորդ եւ չորրորդ դարերը: Մենք կը խորհինք, որ մեր եւ պաղեստինցի ժողովուրդին միջեւ կայ պայքարի, զգացումի եւ արեան կապ մը»:

ՓԱՂԱՆԳԱՒՈՐ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ՄԸ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆԸ «ՇԱՂԶՈՅԵԱՆ» ԿԵԴՐՈՆ

21 մայիսին, Փաղանգաւոր կուսակցութեան պատուիրակութիւն մը՝ գլխաւորութեամբ երեսփոխան Էլի Մարունիի, այցելեց «Շաղզոյեան» կեդրոն, ուր դիմաւորուեցաւ ՀՅԴ Լիբանանի Կեդրոնական կոմիտէի ներկայացուցիչ Յովիկ Մխիթարեանի եւ Հայկական երեսփոխանական պլոքի ներկայացուցիչ, երեսփոխան Յակոբ Բագրատունիի կողմէ: Հանդիպման ընթացքին քննարկուեցան լիբանանեան եւ շրջանային քաղաքական իրադարձութիւնները, ինչպէս նաեւ երկու կուսակցութիւնները յուզող ընդհանուր հարցերը:

ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆ՝ ՁՕՐ. ՄԻՇԷԼ ԱՈՒՆԻ

ՀՅԴ Լիբանանի Կեդրոնական կոմիտէն ներկայացնող պատուիրակութիւն մը, 28 յունիսին, այցելեց Փոփոխութիւն եւ բարեկարգում համախմբումի նախագահ, երեսփոխան զօր. Միշել Աունի: Հանդիպումին ներկայ գտնուեցան նաեւ ուժանիւթի եւ ջուրի հարցերու նախարար Ժըպրան Պասիլ եւ Ազգային ազատ հոսանք կուսակցութեան աշխատանքները համակարգող Փիեռ Ռաֆֆուլ: Քննարկուեցան Լիբանանի քաղաքական բեմը յուզող իրադարձութիւնները, Ազգային երկխօսութեան նիստը շարունակելու կարեւորութիւնը, ինչպէս նաեւ երկրին ապահովական կայունութիւնը պահպանելու անհրաժեշտութիւնը, ինչպէս նաեւ շրջանային զարգացումները: Քանի մը օր ետք, ՀՅԴ Լիբանանի Կեդրոնական կոմիտէի պատուիրակութիւնը այցելեց նաեւ Մարատա հոսանքի ղեկավար, երեսփոխան Սլէյման Ֆրենժիէի: Քննարկուեցան Լիբանանի ներքին քաղաքական բեմը յուզող հարցերը, ինչպէս նաեւ շրջանային իրադարձութիւնները, յատկապէս Սուրիոյ զարգացումները:

ՆԱԽԿԻՆ ՆԱԽԱԳԱՀ ԱՄԻՆ ԺԸՄԱՅԷԼԻ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆԸ «ՇԱՂԶՈՅԵԱՆ» ԿԵԴՐՈՆ

28 յունիսին, ՀՅԴ Լիբանանի Կեդրոնական կոմիտէն «Շաղզոյեան» կեդրոնին մէջ ընդունեց Փաղանգաւոր կուսակցութեան նախագահ Ամին Ժեմայէլը՝ ընկերակցութեամբ կուսակցութեան մէկ պատուիրակութեան: Հանդիպումէն ետք Ժեմայէլ գոհունակութիւն յայտնեց այդ հանդիպումին համար՝ աւելցնելով, որ պատմութիւնը վկայ է Փաղանգաւոր կուսակցութեան եւ ՀՅ Դաշնակցութեան միջեւ տասնամեակներու վրայ երկարող յարաբերութեան, որ ազգային յարաբերութիւն է եւ հիմնուած միացեալ նպատակներու եւ սկզբունքներու վրայ:

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ՀՅԴ-Ի, ԱԶԳԱՅԻՆ ԱԶԱՏ ՀՈՍԱՆՔԻ ԵՒ ՄԱՐԱՏԱՅԻ ՄԻՋԵՒ

Փոփոխութիւն եւ բարեկարգում համախմբումի նախագահ, երեսփոխան զօր. Միշել Աուն 19 հոկտեմբերին, Ռապիէի մէջ ընդունեց ՀՅԴ Լիբանանի Կեդրոնական կոմիտէի մէկ պատուիրակութիւնը, որուն մաս կազմեցին Կեդրոնական կոմիտէի ներկայացուցիչ Յովիկ Մխիթարեան եւ Հայկական երեսփոխանական պլոքի ներկայացուցիչ, երեսփոխան Յակոբ Բագրատունի: Հանդիպումին ներկայ գտնուեցաւ նաեւ Մարատա հոսանքի ղեկավար, երեսփոխան Սլէյման Ֆրենժիէն: Հանդիպումին ներկայ գտնուեցաւ նաեւ ուժանիւթի եւ ջուրի նախարար Ժըպրան Պասիլ: Քննարկուեցան լիբանանեան բեմին վրայ արձանագրուած զարգացումները, կառավարութեան աշխատանքներուն ընթացքը, ընտրական նոր օրէնքին կապակցաբար արձանագրուած կեցուածքները, ինչպէս նաեւ յառաջիկայ երեսփոխանական ընտրութիւններուն հետ կապուած խնդիրներ:

Նշեալ գործունէութենէն, կեցուածքներէն եւ այցելութիւններէն մեկնելով, կարելի է հաստատել, որ ՀՅԴ-ի Լիբանանի ընտանիքը իր կուսակցական զանազան միաւորներով 2012-ին յանձնառու եւ լուրջ աշխատանք տարած է ի խնդիր հայութեան գերագոյն շահերու հետապնդման: Կը մնայ, որ նոյն ոգին շարունակուի յառաջիկային եւս, լիբանանահայութեան եւ առհասարակ հայութեան դիմակալած այլազան մարտահրաւէրներուն լոյսին տակ:

Ս. ԳԱՐԱՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

2012-Ի ՀԱՅ ԿԵԱՆՔԸ ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՍՈՒՐԻԱ

● Կազմակերպութեամբ Սուրիոյ մէջ Հայաստանի Հանրապետութեան դեսպանատան, տեղի ունեցաւ պաշտօնական ընդունելութիւն՝ նուիրուած Հայաստանի Հանրապետութեան անկախութեան 21-րդ տարեդարձին: Այս առիթով սփիւռքի մէջ հայ մշակոյթը պահպանելու եւ զարգացման զգալի աւանդի համար Հայաստանի մշակոյթի նախարարութեան ոսկեայ շքանշանով պարգեւատրուեցան դամասկոսահայ մշակոյթի գործիչներ՝ Նուպար Մելիքեան, Ժոզեֆ Ղազարեանն ու Սարգիս Պասմաճեանը:

ԹՈՒՐՔԻԱ

● 23 փետրուարին, «Սոֆա» պանդոկին մէջ կազմակերպուած բաց աճուրդին, Պոլսոյ «Արթիում» արուեստի տունը ներկայացուց 2007-ին թրքական ազգայնամոլական շրջանակներու կողմէ դաւադրաբար սպաննուած «Ակօս» թերթի հայ խմբագրապետ Հրանդ Տինքի ցարդ չհրատարակուած երեք լուսանկարները, որոնք լուսանկարուած են Պոյուքատայի մէջ, ձկնորսութեան ատեն: Լուսանկարները կը պատկանին Մեհթեպ Իւճելըի:

● Մերձաւոր Արեւելքի մեծագոյն հայկական եկեղեցւոյ՝ Ս. Կիրակոս եկեղեցւոյ մէջ համերգով հանդէս եկաւ պոլսահայ, ներկայիս Քանատա ապրող նշանաւոր դաշնակահար Ռաֆֆի Պետրոսեան: Համերգին իրենց մասնակցութիւնը բերին Միացեալ Նահանգներէն ժամանած մօտ 80 հայեր՝ գլխաւորութեամբ Հայ առաքելական եկեղեցւոյ Միացեալ Նահանգներու արեւելեան թեմի առաջնորդ Խաժակ արք. Պարսամեանի, պոլսահայեր՝ գլխաւորութեամբ Պոլսոյ հայոց պատրիարքական ընդհանուր փոխանորդ Արամ արք. Աթէշեանի, հայաստանցիներու փոքր խումբ մը, Տիգրանակերտի քաղաքապետ Օսման Պայտեմիր եւ այլ անձնաւորութիւններ:

ԻՐԱՆ

● 1 նոյեմբերին «Ալիք» հաստատութեան «Հրայր Մարուխեան» սրահին մէջ տեղի ունեցաւ «Հայ դատն այսօր» 9-րդ երկօրեայ խորհրդաժողովը՝ «Հայ դատի արդար լուծման հեռանկարները» խորագրով: Խօսքեր արտասանեցին Սեպուհ արք. Սարգիսեան, Գասպար Կարապետեան, Սուրիկ Աբնուսեան, Կիրօ Մանոյեան, Գրիգոր Առաքելեան, Դերենիկ Մելիքեան, Լեռնիկ Յովհաննէսեան, Գոհար Իսկենտերեան, Ռոպերթ Բեգլարեան, Արտակ Շաքարեան, Գրիգոր Ղազարեան, Արամ Շահնազարեան, տոքթ. Կարէն Խանլարեան, Հենրիկ Խալոյեան եւ Սուրիկ Աբնուսեան:

● 9 նոյեմբերին Հայ ակումբի սրահին մէջ

նշուեցաւ Իրանահայ գրողներու միութեան գործունէութեան 50-ամեակը: Բանախօսութեամբ հանդէս եկաւ Հայաստանի Գրողներու միութեան նախագահ Լեւոն Անանեան: Խօսքեր արտասանեցին միութեան վարչութեան նախագահ Թորգոմ Տէր Յակոբեան, բանաստեղծ Վարանդ եւ Թեհրանի հայոց թեմի առաջնորդ Սեպուհ արք. Սարգիսեան:

● 16 մարտին, Նոր Ջուղայի «Արարատ» միութեան սրահին մէջ տեղի ունեցաւ ձեռնարկ՝ նուիրուած Սողոմոն Թեհլիրեանի կատարած «Նեմեսիս» գործողութեան: «Թադէոս Թադէոսեան» Պատանեկան միութեան անունով Վեհանուշ Խուդաբախշեան ներկայացուց Սողոմոն Թեհլիրեանին կենսագրականը, որմէ ետք ցուցադրուեցաւ Թեհլիրեանին կատարած գործողութեան եւ դատավարութեան անդրադարձող վաւերագրական տեսերիզ: Օրուան բանախօսն էր Մեղրի Ղուկասեան:

●16 մարտին տեղի ունեցաւ Ս. Ամենափրկիչ վանքի թանգարանի վերաբացման հանդիսաւոր արարողութիւնը: Թեմական խորհուրդի ատենապետ Նոէլ Մինասեան ներկայացուց իրագործուած աշխատանքները: Ան նաեւ յայտարարեց, որ բոլոր ձեռագիր մատեանները լուսանկարուած են եւ այսուհետեւ գիտաշխատողները կրնան իրենց ուսումնասիրութիւններուն համար օգտուիլ այդ լուսանկարներէն: Այնուհետեւ պաստառի վրայ ցուցադրուեցաւ անցնող ամիսներուն կատարուած աշխատանքները ներկայացնող տեսերիզ մը, որմէ ետք ներկաները առիթը ունեցան շրջելու թանգարանին մէջ եւ մօտէն ականատեսը ըլլալու կատարուած աշխատանքներուն:

● 27 սեպտեմբերին, Նոր Ջուղայի Հայ Մ. Մ. «Արարատ» միութեան սրահին մէջ տեղի ունեցաւ Ջաւախքի նուիրուած դասախօսական երեկոյ: Օրուան բանախօսն էր Ջաւախքի հայկական հասարակական կազմակերպութիւններու խորհուրդի ներկայացուցիչ Արտակ Գաբրիէլեան: Ան

ակնարկելով Ջաւախքի արդի հիմնահարցերուն՝ բացատրեց շրջանի տեղական ինքնակառավարման ու կառավարման համակարգը եւ ընկերային-տնտեսական ու կրթամշակութային հիմնահարցերն ու անոնց լուծման անհրաժեշտութիւնը:

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ

● 17 հոկտեմբերին, Աթենքի «Լետրա Մարիոթ» պանդոկի սրահին մէջ տեղի ունեցաւ «Հայաստան» համահայկական հիմնադրամի 20-ամեակին նուիրուած հանդիսութիւն: Խօսքեր արտասանեցին Յունաստանի մէջ ՀՀ դեսպան Գագիկ Ղալաչեան եւ Հիմնադրամի Յունաստանի յանձնախումբի ատենապետ Վաչէ Տէր Կարապետեան: Ցուցադրուեցաւ նաեւ հիմնադրամին մասին տեսերիզ մը, որմէ ետք յունահայ համայնքի 10 նշանաւոր բարերարներուն յանձնուեցան «Հայաստան» համահայկական հիմնադրամին պարգեւները:

● Փետրուարին, Յունաստանի մէջ տեղի ունեցաւ «Ղարաբաղի վէրքերը» վաւերագրական տեսերիզի ցուցադրութիւն: Նախքան ցուցադրութիւնը՝ ժապաւէնի հեղինակ, պուլկարացի լրագրող Ցվեթանա Փասքալեւա ամփոփ կերպով ներկայացուց իր առաքելութեան իմաստն ու կարեւորութիւնը: Ներկայացուեցան երեք ամփոփ փաստագրական տեսերիզներ, իւրաքանչիւրը՝ իր իւրօրինակ նիւթով եւ պատգամով:

ՄՈՍԿՈՒԱ

● 13 յունիսին Մոսկուայի նորակառոյց վանական համալիրի տարածքին մէջ տեղի ունեցաւ 1992-ին Արցախի Շահումեանի իրադարձութիւններուն նուիրուած խաչքարի տեղադրման արարողութիւն: Խօսքեր արտասանեցին Հայաստանի դեսպան Օլեկ Եսայեան եւ Ռուսիոյ մէջ Լեռնային Ղարաբաղի ներկայացուցիչ Ալպերթ Անդրեան:

● Նախաձեռնութամբ Ռուսիոյ հայերու միութեան «Արմաւիր» մասնաճիւղի երիտասարդական կոմիտէին, Սոչի քաղաքին մէջ, հայ ազգային-ազատագրական շարժման հերոս Անդրանիկ Օզանեանի արձանի կազմաքանդումէն մէկ տարի ետք, Ռուսիոյ Կրասնոտար երկրամասի Արմաւիր քաղաքին մէջ, 28 մայիսին, Հայաստանի Ա. Հանրապետութեան տարեդարձին առիթով, Ս. Աստուածածին եկեղեցւոյ բակին մէջ բացումը կատարուեցաւ շարժման երկու հերոսներու՝ Զօրավար Անդրանիկին ու Գարեգին Նժդեհին նուիրուած յուշակոթողին: Ելոյթ ունեցողները իրենց խօսքերուն մէջ շեշտեցին հայկական պետականութեան վերականգնման գործին մէջ Սարդարապատի, Բաշ Ապարանի ու Ղարաքիլիսէի մէջ թրքական բանակին նկատմամբ տարուած հերոսական յաղթանակները:

● 2 դեկտեմբերին, Մոսկուայի «Սուրիքով Հոլլ» սրահին մէջ տեղի ունեցաւ «Մեր յաղթանակներու երգերը» խորագիրով հայրենասիրական երգերու երեկոյ՝ կատարողութեամբ Գառնիկ Սարգիսեանի: Երեկոյեան հասոյթը տրամադրուեցաւ Սուրիոյ հայութեան աջակցող հիմնադրամներուն:

ԻՏԱԼԻԱ

● 9 մայիսին, Իտալիոյ Պաւիա քաղաքին մէջ տեղի ունեցաւ հայկական խաչքարի բացման արարողութիւն: Խաչքարը նուիրուած էր Գիւմրիի քաղաքապետարանին կողմէ: Պաւիայի քաղաքապետ Ա. Կատտանիա իր խօսքին մէջ անդրադարձաւ հայ ժողովուրդի պատմութեան ու մշակոյթին, իսկ Հայաստանի դեսպան Ռուբէն Կարապետեան հաստատեց, որ Պաւիա գրադարանը արժէքաւոր եղած է եւ անոր մուտքին տեղադրուած հայկական խաչքարը գտած է իր արժանավայել տեղը:

● 9 յունիսին, Իտալիոյ Պեզարո քաղաքին մէջ տեղի ունեցաւ «Որոնելով դրախտը» հայ ժամանակակից նկարիչներու եւ քանդակագործներու աշխատանքներու ցուցահանդէսի բացումը՝ նուիրուած Հայաստանի եւ Իտալիոյ միջեւ դիւանագիտական յարաբերութիւններու հաստատման 20-ամեակին: Խօսքեր արտասանեցին Իտալիոյ մէջ Հայաստանի դեսպան Ռուբէն Կարապետեան եւ Պեզարոյի քաղաքապետ Լուկա Չերիշոլի :

ԴԱՆԻԱ

● Դանիոյ մէջ տեղի ունեցաւ հայկական հազուագիւտ գիրքերու ցուցահանդէս մը՝ 15-րդ, 16-րդ եւ 17-րդ դարերու ընթացքին տպագրուած: Անոնց մէջ էր Հին Կտակարանի սաղմոսագիրքէն մէկը՝ Դանիոյ թագաւորական գրադարանի յատուկ հաւաքածոյէն: Գիրքը տպագրուած է Ամսթերտամի մէջ, 1666 թուականին:

Ելոյթ ունեցան թագաւորական գրադարանի տնօրէն Էրլընտ Քոլտինկ Նիէլսըն եւ Հայաստանի դեսպան Հրաչեայ Աղաճանեան:

ՔՈՒԷՅԹ

● 29 ապրիլին, Քուէյթի Ս. Վարդանանց եկեղեցւոյ մէջ տեղի ունեցաւ «Հայ դատը այսօր» թեմայով կլոր սեղան: Զեկուցաբերներն էին՝ Եւրոպայի Հայ դատի յանձնախումբի ատենապետ Գասպար Կարապետեան, որ զեկուցեց Հայ դատի Եւրոպայի գրասենեակի աշխատանքներու մասին, ՀՅԴ Բիւրոյի քաղաքական հարցերու եւ Հայ դատի Երեւանի գրասենեակի պատասխանատու Կիրո Մանոյեան, որ ներկայացուց Հայ դատի ռազմավարութիւնը եւ զեկուցեց Հայ դատի յանձնախումբերուն տարած աշխատանքներուն մասին:

ԺԸՆԵՒ

● 25-29 ապրիլին, Ժընեւի մէջ տեղի ունեցաւ գիրքի եւ մամուլի միջազգային 26-րդ ցուցահանդէսը, ուր ներկայացուած էր նաեւ Հայաստանը: Հայաստանի տաղաւարին մէջ ցուցադրուած էին Հայաստանի եւ սփիւռքի մէջ տպագրուած հայալեզու եւ օտարալեզու բարձրորակ հրատարակութիւններ՝ Հայաստանի եւ հայ ժողովուրդի մասին պատմական եւ արդիական թեմաներով, ինչպէս նաեւ՝ Արցախի, Ջուղայի եւ Հայոց ցեղասպանութեան մասին:

Կազմակերպուած դասախօսութիւններուն նիւթերը կը վերաբերէին հայկական սփիւռքին եւ Լեռնային Ղարաբաղին, որոնց թեմաներն էին՝ հայոց պատմութիւն, հայկական մշակոյթ, արուեստ, ճարտարապետութիւն, հայոց լեզու եւ ինքնութիւն:

ՄԻՆՍՔ

● 16 մայիսին, Մինսքի «Շարժապատկերի տան» մէջ տեղի ունեցաւ «Արարատից Սիոն» վաւերագրական ժապաւէնին ցուցադրութիւնը, ինչպէս նաեւ՝ Պիելոռուսիոյ հայ համայնքի ներկայացուցիչներուն Հայաստանի մշակոյթի նախարարութեան եւ Հայաստանի սփիւռքի նախարարութեան պարգեւատրման արարողութիւնը:

Հայաստանի մշակոյթի նախարարութեան ոսկէ մետալը յանձնուեցաւ երգչուհի Իսկուհի Աբալեանի եւ Պիելոռուսիոյ «Էրեբունի» պարային համոյթի գեղարուեստական ղեկավար Ռուզաննա Յովհաննիսեանի:

ՊՈՒԼԿԱՐԻԱ

● 3 սեպտեմբերին, Սոֆիայի Ձինուորական պալատի սրահին մէջ տեղի ունեցաւ պուլկարահայոց թեմի հիմնադրման 145-ամեակին նուիրուած գիտաժողով: Խօսքեր արտասանեցին պուլկարահայոց թեմի առաջնորդական տեղապահ Աբգար վրդ. Յովակիմեան, Հայաստանի մշակոյթի նախարար Յասմիկ Պօղոսեան եւ Պուլկարիոյ մէջ Հայաստանի դեսպան Արսէն Սհոյեան: Ներկայացուած զեկոյցներով անդրադարձ կատարուեցաւ պուլկարահայ համայնքի յառաջացման, Պալքաններուն մէջ հայկական ներկայութեան, պուլկարահայոց թեմի հիմնադրման նախադրեալներուն, Պուլկարիոյ եւ պուլկար ժողովուրդի հասարակական, քաղաքական եւ մշակութային կեանքին մէջ հայ համայնքի դերակատարութեան, ինչպէս նաեւ՝ հայ-պուլկարական յարաբերութիւններու առանձնայատկութիւններուն:

ՎՐԱՍՏԱՆ

● 5 հոկտեմբերին, տեղի ունեցաւ վրացի նկարչուհի Նինօ Փիրցխալաիշվիլիի «Հայ ժողովուրդի գողգոթան» պատկերներու ալպոմին շնորհահանդէսը: Անոր ստեղծագործութեան նշանակալից մասը կը կազմեն Ֆրանց Վերֆելի «Մուսա լերան քառասուն օրերը» վէպին պատկերազարդումները: Ձեռնարկին ընթացքին խօսքեր արտասանեցին Հայաստանի Հանրապետութեան դեսպան Յովհաննէս Մանուկեան, Հայ առաքելական ուղղափառ Ս. եկեղեցւոյ վիրահայոց թեմի առաջնորդ Վազգէն եպս. Միրզախանեան, բանաստեղծուհի Անահիտ Բոստանճեան, գրող, հրապարակախօս եւ թարգմանիչ Գիվի Շահնազարի եւ ալպոմի հրատարակման համակարգող Իրենա Օհանջանովա:

ԳԱՀԻՐԷ

● 3 մայիսին տեղի ունեցաւ հանդիպում «Տը Քալիֆորնիա Քուրիըր» թերթի հրատարակիչ եւ գլխաւոր խմբագիր Յարութ Սասունեանին հետ, ինչպէս նաեւ՝ անոր հեղինակած «Հայոց ցեղասպանութիւն. աշխարհը ձայն կը բարձրացնէ, 1915-2005. փաստաթուղթեր եւ հռչակագրեր» խորագրով գիրքի

արաբերէն երկրորդ հրատարակութեան շնորհահանդէսը: Խօսքեր արտասանեցին Հայաստանի Հանրապետութեան դեսպան Արմէն Մելքոնեան, ցեղասպանագէտ, հայագէտ տոքթ. Մոհամեթ Ռիֆաաթ Իմամ եւ Յարութ Սասունեան:

ՃԱՓՈՆ

● 29 յուլիսին, Ճափոնի մէջ Հայաստանի Հանրապետութեան դեսպանատան մէջ տեղի ունեցաւ Ճափոն-Հայաստան ընկերութեան նախագահ Սումիո Էտամուրայի՝ «Մխիթար Գոշ»-ի մետալով պարգեւատրման պաշտօնական արարողութիւնը: Սումիո Էտիմուրան 3 սեպտեմբեր, 2011-ին Հայաստանի նախագահին հրամանագրով պարգեւատրուած էր «Մխիթար Գոշ»-ի մետալով՝ Հայաստանի Հանրապետութեան եւ Ճափոնի միջեւ բարեկամական յարաբերութիւններու ամրապընդման զարգացման գործին մէջ ունեցած իր ներդրումին համար:

ՓԱՐԻԶ

● 13-18 հոկտեմբերին, Կոմիտաս վարդապետի ծննդեան 140-ամեակին առթիւ Փարիզի մէջ տեղի ունեցան շարք մը ձեռնարկներ: Կատարուեցաւ նաեւ համերգ-գիտաժողով մը՝ նիւթ ունենալով Կոմիտասի աշխարհիկ երաժշտութիւնը: Ռոպեր Մլքէեանի ղեկավարութեամբ ելոյթ ունեցաւ Հայաստանի սենեկային երգչախումբը:

ՄԻԱՑԵԱԼ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐ

● Քրիս Պոհճալեանի «Տը սենտքեսըլ կըրլգ» («Աւազէ ամրոցի աղջիկները») հատորին անդրանիկ շնորհահանդէսը տեղի ունեցաւ Լոս Անճելըսի «Եունիվըրսըլ Շիրաթոն» պանդոկին մէջ: Օգոստոս 1-ին հատորը ներկայացուեցաւ Միացեալ Նահանգներու Քոնկրեսի շէնքին մէջ՝ հիւրընկալութեամբ Հայոց ցեղասպանութեան բանաձեւի համահեղինակներ Էտըմ Շիֆի եւ Ռապըրթ Տոլտի: Օգոստոս 2-3-ին, հատորը ներկայացուեցաւ Նիւ Ճըրզիի եւ Նիւ Եորքի մէջ:

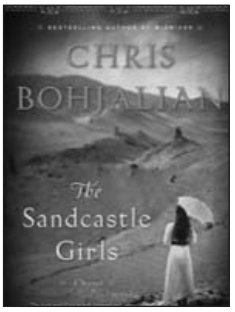

● 19 փետրուարին տեղի ունեցաւ «Արարատ» երգչախումբին տարեկան համերգը, խմբավարութեամբ՝ Ալենուշ Եղնազարի: Այս տարուան համերգը նուիրուած էր Սօսէ Մայրիկի մահուան 60-ամեակին:

Համերգին ընթացքին տեղի ունեցաւ սահիկներու ցուցադրութիւն, ինչպէս նաեւ ասմունքի կատարումներ՝ առնուած հայ ժողովուրդի ազգային պատմութեան հպարտ էջերէն: Երգչախումբը մեկնաբանեց ազգային-յեղափոխական, հայրենասիրական երգերու փունջ մը:

● 18 մայիսին, Ազգ. առաջնորդարան այցելեց Լիբանանի նոր նշանակեալ գլխաւոր հիւպատոս Ճոնի Իպրահիմը եւ հանդիպում ունեցաւ թեմի առաջնորդ Մուշեղ արք. Մարտիրոսեանին հետ:

Հանդիպումի ընթացքին կարեւորութեամբ վեր առնուեցաւ այն իրողութիւնը, որ Լիբանանէն Միացեալ Նահանգներ հաստատուած լիբանանցիներ, ի շարս որոնց՝ հայեր, սերտօրէն կապուած կը զգան լիբանանեան հայրենիքին ու կը գործեն ի խնդիր անոր բարօրութեան: Ճոնի Իպրահիմ դրուատիքով խօսեցաւ Լիբանանի հայութեան հայրենասիրական վերաբերմունքին ու Լիբանանի հասարակական կեանքին մէջ անոր ունեցած ներդրումին մասին:

● Արիզոնայի Սքաթստէյլ քաղաքի Ս. Աբգար եկեղեցւոյ կից բացուեցաւ Հայոց ցեղասպանութեան զոհերուն նուիրուած իւրայատուկ ճեմուղի մը, որուն երկայնքին դրոշմուած են 113 քաղաքներու անուններ, ուր

1896-1915 հայերու դէմ կոտորածներ կատարուած են:

Յիշատակի այս ճեմուղիին հեղինակն է 17-ամեայ Նուպար Արմէն Մանուկեան, որ ծրագիրին նախաձեռնեց սկաուտական «Արծիւ» կոչումը ստանալու աշխատանքներու ծիրին մէջ: Աւելի ուշ, անոր շնորհուեցաւ այդ կոչումը, որ զինք դարձուց Արիզոնայի մէջ այդ կոչումին արժանացած առաջին հայ սկաուտը:

●1 դեկտեմբերին Միացեալ Նահանգներու Արեւելեան ափի Հայ դատի յանձնախումբը կազմակերպեց մեծարանքի երեկոյ՝ նուիրուած Մեծն Բրիտանիոյ եւ Հիւսիսային Իրլանտայի միացեալ թագաւորութեան լորտերու պալատի անդամ, պարոնուհի Քերոլայն Քոքս: Ձեռնարկի ընթացքին անոր շնորհուեցաւ ամենաբարձր պարգեւը՝ «Ազատութեան մրցանակ»-ը, Լեռնային Ղարաբաղի եւ Հայաստանի ժողովուրդին հանդէպ տասնեակ տարիներ շարունակ ցուցաբերած աջակցութեան եւ օժանդակութեան համար:

● Հայաստանի նախագահ Սերժ Սարգսեանին հրամանագիրով, 18 սեպտեմբերին, ՀՅԴ Հարաւային Ամերիկայի Կեդրոնական կոմիտէի ներկայացուցիչ, Սան Անտէրս համալսարանի Միջազգային յարաբերութեան դասախօս Խաչիկ Տէր Ղուկասեան արժանացաւ Հայաստանի կառավարութեան «Մխիթար Գոշ» շքանշանին: Առաջին անգամ ըլլալով այս կարեւոր մեծարանքը կը յատկացուի Հարաւային Ամերիկայի ղեկավարի մը: Խաչիկ Տէր Ղուկասեանի կողքին, շքանշան ստացաւ նաեւ Ցեղասպանութեան հռչակաւոր մասնագէտ, Գերմանիա բնակող թրքահայ Միհրան Տապպաղ:

● 13 յուլիսին, Պըրպենքի Հայ դատի յանձնախումբը ներկայացնող Սիլվա Քէշիշեան եւ Նանէ Չեհրազ հանդիպում ունեցան քաղաքի ոստիկանապետ Սքաթ ԼաՉեսի եւ անոր տեղակալ Թամըս Էյնճըլի հետ, քննելով Պըրպենքի հայութիւնը յուզող շարք մը հարցեր եւ յատկապէս ոստիկանութեան նախաձեռնած համայնքային դասընթացքը: Ոստիկանապետը բացատրութիւններ տուաւ ոստիկանութեան պատասխանատուութեանց, գործունէութեան, ծրագիրներուն եւ կազմակերպական կառոյցին ծանօթացնելու նպատակով նախաձեռնուած այս դասընթացքին մասին աւելցնելով, որ Պըրպենքի ոստիկանութիւնը կ՚ուզէ հաղորդակցութեան յստակ կապեր հաստատել քաղաքի հայ համայնքին հետ, որպէսզի միասնաբար կարելի ըլլայ լուծումներ գտնել առկայ հարցերուն:

● 29 յունուարին, Չիլիի Պուէրտո Ուիլիըմս բնաւանին մէջ տեղի ունեցաւ «Հայաստան» անունով հրապարակի բացում եւ զետեղուեցաւ Հայաստանէն բերուած յատուկ խաչքար: Պուէրտո Ուիլիըմսի հայկական խաչքար նուիրելու գաղափարը կը պատկանի արժանթինահայ գործարար, «Քորփորասիոն Ամերիկա» ընկերութեան նախագահ Էտուարտո Էրնեկեանի: Բացման հանդիսութեան ելոյթներով հանդէս եկան գործարար Էտուարտո Էրնեկեան, Հայաստանի Հանրապետութեան դեսպան Վլատիմիր Կարմիրշալեան եւ դեր ծովակալ Ումբերտո Ռամիրես Նաւարո:

ՔԱՆԱՏԱ

● 29 մայիսին, Քանատայի Հայ դատի յանձնախումբին հրաւէրով Մոնրէալի Հայ կեդրոն այցելեցին Քանատայի Մարդկային իրաւանց թանգարանի հանրային յարաբերութեանց պատասխանատու Անժելա Քասի եւ արխիւներու հետազօտութեանց բաժանմունքի վարիչ տոքթ. Քլինթ Քըրլ:

Անժելա Քասի յայտնեց, որ թանգարանը դաստիարակչական յատուկ ծրագիր մը մշակելու ընթացքին մէջ է: Ծրագիրին նպատակն է Քանատայի վարժարաններու բարձրագոյն դասարաններու մէջ մարդկային իրաւանց եւ ցեղասպանութեանց պատմութիւնը ուսուցանել:

Քաղեց՝ **ՄԱՐԱԼ ՄԽՍԵԱՆ**

85-ԱՄԵԱՅ «ԱԶԴԱԿ»-Ը՝ ԱՌԱՒԵԼ ԵՒՍ ՀԱՄԱՀԱՅԿԱԿԱՆ ԵՒ

«Ազդակ»-ը 2012-ին դարձաւ 85 տարեկան՝ առիթ տալով զանազան յօդուածագիրներու, մտաւորականներու, մամլոյ գործիչներու եւ ընթերցողներու անգամ մը եւս անդրադառնալու թերթին 85 տարուան գործունէութեան արդիւնաւէտութեան եւ կարեւորութեան, յաւելեալ պարտք դնելու «Ազդակ»-ի ընտանիքին ուսերուն՝ երթը ըստ արժանւոյն շարունակելու՝ բնականաբար միշտ քայլ պահելով արագընթաց ու մնայուն նորութիւն բերող արհեստագիտական նորարարութիւններուն եւ օրուան պահանջներուն հետ: Այդ պատճառով ալ 85-ամեայ «Ազդակ»-ի պատասխանատուներն ու խմբագրական կազմը շարունակեցին գործել այնպէս, որ ներկայութիւն ըլլան համահայկական տարողութեամբ եւ մակարդակով՝ թէ՛ թերթին էջերուն մէջ տեղ տալով Հայաստանի եւ սփիւռքի յօդուածագիրներու, թէ՛ հասանելի ըլլալով հայրենիքի մէջ եւ աշխարհի տարբեր ծագերուն ապրող հայութեան, ինչպէս նաեւ օտարներուն, յատկապէս՝ արաբներուն: Տպագիր «Ազդակ»-ի, հայերէն ու արաբերէն լեզուներով գործող կայքէջներուն, դիմատետրի էջերուն, որոնց ճամբով ընթերցողներուն ելեկտրոնային նամակատուփերուն կ՚ուղարկուին «Ազդակ»-ի օրուան յօդուածներն ու կարեւորագոյն լուրերը, թուիթըրի ու պլոկի ճամբով խմբագրական կազմի անդամները փորձեցին իրենց առաւելագոյնը ընել, որպէսզի որեւէ տեղ գտնուող ընթերցողին մատչելի դարձնեն «Ազդակ» ընթերցելը: Արդարեւ, համացանցային աշխարհին առաւել եւս տիրապետողի հանգամանքը յաճախ գլուխ կը ցցէ տարբեր առիթներով եւ մեր առօրեայ կեանքին մէջ: Կայքէջի միօրեայ խանգարում արդէն բազում հարցականներու, նամակներու եւ բողոքներու դուռ կը բանայ. բողոքներ, որոնք կը վերահաստատեն ընթերցողներու եւ հետեւողներու հետաքրքրութիւնն ու սպասումը:

Տակաւին կայ աւելին, յատկապէս այս տարուան ընթացքին համահայկական, ինչպէս նաեւ օտար նախաձեռնութիւններու, ժողովներու, գործուղումներու իր մասնակցութեամբ՝ «Ազդակ» իր ներկայացուցիչներուն ճամբով թերթին դերակատարութեան բազմազանութիւնը լուսարձակի տակ բերաւ եւ առիթ տուաւ իր անդամներուն՝ խմբագրատան սահմաններէն դուրս ելլելով՝ կապի մէջ մտնելու տարբեր երկիրներէ, միջավայրերէ եւ մշակոյթներէ եկած լրագրողներու հետ՝ միշտ նպատակ ունենալով «Ազդակ»-ի ներկայութիւնը ապահովել նման հաւաքներու, նաեւ կարելի եղածին չափ ստանալու մատուցուածներէն, օգտուելու այլ մամլոյ կառոյցներու փորձառութենէն, հետեւելու լրագրական դասընթացքներու: Այս բոլորը՝ «Ազդակ»-ի անունը բարձր պահելու եւ «Ազդակ»-ի զարգացման իմաստով կարելի եղա-

ծին չափ տարբեր բնոյթի, տարողութեամբ եւ մակարդակով պաշար ամբարելով՝ զայն թերթին ուղիին շարունակութեան եւ առաքելութեան գոյատեւման ներդրելու:

Թէեւ ելեկտրոնայինը դարձած է բաւական տիրական, սակայն տպագիրի կարեւորութիւնը իր տեղն ու դերը կը շարունակէ պահպանել, որովհետեւ մեծ թիւով մարդիկ չեն կրնար հրաժարիլ «թերթին բոյրը» առնելէ: Այս պատճառով ալ գունաւոր թիւերու հրատարակութիւնը աւելի մեծ թափ ստացաւ այս տարի, շարունակուեցաւ «Բացառիկ»-ներու եւ յաւելուածներու հրատարակութիւնը:

«Ազդակ»-ի խմբագրատունը նաեւ շարունակեց մնալ մտաւորականներու, յօդուածագիրներու, գրասէրներու, երիտասարդներու եւ բարեկամներու հանդիպման վայր՝ իր ձեռնարկներուն եւ մամլոյ լսարաններուն ճամբով:

Հայկականի կողքին մնայուն կերպով հետեւելով արաբական մամուլին յատկապէս, «Ազդակ» տարբեր առիթներով եւ ձեւով հակազդեց հայութեան եւ Հայ դատի վերաբերող ապատեղեկատուութիւններուն ու ճշմարտութիւնները խեղաթիւրելու փորձերուն՝ միշտ փորձելով ջրել սուտերը եւ պահպանել հայութեան արժանապատուութիւնը:

«ԱԶԴԱԿ»-Ի 85-ԱՄԵԱԿ

«Ազդակ»-ի հիմնադրութեան 85-ամեակը այս տարի նշուեցաւ իւրայատուկ ձեւով, որովհետեւ անոր նուիրուած նախաձեռնութիւններ տեղի ունեցան Հայաստանի, Լեռնային Ղարաբաղի եւ Ռուսիոյ մէջ:

✶ 21 մայիսին Երեւանի «Ուրբաթ» ակումբին մէջ տեղի ունեցաւ մամլոյ ասուլիս՝ «Ազդակ»-ի հիմնադրութեան 85-ամեակին առիթով: Մամլոյ ասուլիսը ուղղակիօրէն սփռուեցաւ «Երկիր Մեդիա» պատկերասփիւռի կայանի եւ «Ազդակ»-ի կայքէջներէն: Հայաստանի պատկերասփիւռի կայանները, ինչպէս նաեւ տպագիր եւ ելեկտրոնային մամուլը լայնօրէն անդրադարձան մամլոյ ասուլիսին:

Օրաթերթի գործունէութեան եւ անոր հայապահպանութեան անվիճարկելի դերին մասին խօսեցան «Ազդակ»-ի մշակութային բաժնի պատասխանատու Մովսէս Հերկելեանը, թերթի հայաստանեան թղթակից Թաթուլ Յակոբեանը, ՀՅԴ Բիւրոյի Հայ դատի եւ քաղաքական հարցերու գրասենեակի պատասխանատու Կիրօ Մանոյեանը:

✶ Իր հիմնադրութեան օրը՝ 5 մարտին, «Ազդակ» հրապարակեց յատուկ թիւ մը, որուն բովանդակութեան թերթի կայքէջին վրայ տեղադրումը բաւարար եղաւ, որ օրեր շարունակ «Ազդակ»-ին յղուին շնորհաւորական ելեկտրոնային նամակներ ու դիմատետրեան արձագանգներ: Արդարեւ, մինչեւ 11 մարտի երեկոյեան «Ազդակ»-ի խմբագրութիւնը շնորհաւորեցին եւ ընկերային ցանցերով այդ շնորհաւորանքներուն արձագանգեցին 1164 ընթերցողներ, որոնց մէջ մեծ թիւ կը կազմէին կայքէջի, դիմատետրի եւ ընկերային այլ ցանցերու ճամբով թերթին հետեւողները՝ Հայաստանէն եւ սփիւռքի զանազան գաղութներէն:

✶ 22 օգոստոսին Արցախի Հանրապետութեան մայրաքաղաք Ստեփանակերտի Մամլոյ ակումբին մէջ տեղի ունեցաւ «Ազդակ»-ի հիմնադրութեան 85-ամեակին նուիրուած ձեռնարկ մը:

Ձեռնարկին ներկայ գտնուեցան Արցախի հանրային պատկերասփիւռի կայանի, հանրային ձայնասփիւռի կայանի, «Ազատ Արցախ» պաշտօնաթերթի, «Ստեփանակերտ» թերթի եւ շարք մը այլ տպագիր ու ելեկտրոնային լրատուամիջոցներու ներկայացուցիչներ: Ձեռնարկին ընթացքին անդրադարձ կատարուեցաւ «Ազդակ»-ի պատմականին եւ ներկայ առաքելութեան:

✶ Ռուսիոյ Նիժնի Նովկորոտ քաղաքի պե-

տական համալսարանին մէջ դեկտեմբերի աւարտին տեղի ունեցաւ մամլոյ գործիչներու եւ հայագիտական ուսմանց ուսանողներու միացեալ լսարան, որուն նիւթը յատկացուած է «Ազդակ» օրաթերթին՝ անոր հիմնադրութեան 85-ամեակին առիթով:

Ներկայ եղան տեղւոյն հայ համայնքի պատասխանատուներ, հայատառ ու ռուսատառ մամուլի ներկայացուցիչներ եւ հայագիտական բաժանմունքի ուսանողներ: Սփիւռքեան հարցերու, լիբանանահայ համայնքին եւ «Ազդակ» օրաթերթին մասին զեկուցեց «Կամուրջ» ամսաթերթի գլխաւոր խմբագիր Լիանա Զախարեան: Ապա ներկաները առիթ ունեցան դիտելու «Ազդակ»-ի անցած ուղիին մասին վաւերագրական տեսերիզ մը:

✶ «Ազդակ»-ի 85-ամեակին առիթով, 2012 փետրուարէն սկսեալ, շաբաթական դրութեամբ, 7-րդ էջով լոյս կը տեսնեն «Ազդակ»-ի ութսունհինգ տարիներու ծառայութեան ընդմէջէն» ընդհանուր խորագիրով յօդուածներ, ուր ժամանակագրական կարգով լուսարձակի տակ կ'առնուին «Ազդակ» օրաթերթի պատմական հոլովոյթը, 1927-էն սկսեալ անոր էջերուն մէջ լոյս տեսած ու արծարծուած, հայ կեանքի տարբեր բնագաւառներուն, յատկապէս Լիբանանի եւ Սուրիոյ գաղութներու կազմաւորման ու զարգացման տարիներուն առնչուող նիւթեր: Յատուկ կարեւորութեամբ անդրադարձ կատարուած է Պէյրութի եւ Հալէպի քեմփերուն մէջ տիրող կենցաղին, Պուրճ Համուտի եւ Պէյրութի հայկական թաղերու, ինչպէս նաեւ Այնճարի կազմաւորման, զարգացման, եկեղեցիներու կառուցման: Օրին «Ազդակ»-ի մէջ այս նիւթերուն մասին լոյս տեսած յօդուածներն ու թղթակցութիւնները սկզբնաղբիւրի արժէք կը ներկայացնեն:

«ԱԶԴԱԿ»-Ի ԱՊՐԻԼԵԱՆ ԲԱՑԱՌԻԿԸ՝ ՀԱՅՈՑ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԹԱՆԳԱՐԱՆ-ՀԻՄՆԱՐԿԻՆ ՀԵՏ ԳՈՐԾԱԿՑԱԲԱՐ

«Ազդակ»-ի 2012-ի ապրիլեան բացառիկի աշխատանքները այս տարի իրականացան Հայոց ցեղասպանութեան թանգարան-հիմնարկին հետ գործակցաբար:

Բացառիկին մէջ ստորագրեցին շուրջ 30 աշխատակիցներ՝ հանրածանօթ մտաւորականներ, հրապարակագիրներ եւ Ցեղասպանութեան թանգարան-հիմնարկի գիտաշխատողներ՝ Հայաստանէն, սփիւռքի զանազան գաղութներէն եւ Լիբանանէն: Անոնք Հայոց ցեղասպանութեան 97-ամեակին առիթով լուսարձակի տակ առին Ապրիլեան եղեռնի պատմութեան անծանօթ ծալքերը, Ցեղասպանութեան հետեւանքները եւ հայութեան արդար իրաւունքներուն հատուցման հարցը:

Բացառիկը կ'ընդգրկէ յուշագրական, մեկնաբանական եւ փաստագրական նիւթեր:

«ԱԶԴԱԿ»-Ի ԿԱՅՔԷՋԻ 10-ԱՄԵԱԿ

Համացանցային աշխարհին մէջ տասնամ-

եայ կեանք ունեցող «Ազդակ»-ը այս տարի յատուկ թիւով եւ ձեռնարկով անդրադարձաւ տարբեր ձեւաւորումներ փոխած, զարգացած, հարստացած իր կայքէջին 10-ամեակին:

Այդ առիթով, 4 յունուարին տեղի ունեցաւ ձեռնարկ մը, որ նաեւ յարմար առիթ եղաւ յայտարարելու, թէ «Վիվասել-Էմ. Թի. Էս.»-ը կը վերստանձնէ «Ազդակ»-ի կայքէջին հովանաւորութիւնը:

Ձեռնարկին ընթացքին «Ազդակ» բացառիկին, անոր պատրաստութեան վերաբերող աշխատանքներուն եւ յատկապէս 2012-ի բացառիկին իւրայատկութեան մասին խօսեցաւ «Ազդակ»-ի 2012-ի բացառիկի խմբագիր Վիգէն Աւագեան: Անկէ ետք ներկաները դիտեցին «Ազդակ»-ի կայքէջի 10 տարուան ուղիին եւ գործունէութեան նուիրուած տեսերիզ մը:

«Ազդակ»-ի կայքէջին երեք տարբեր ձեւափոխումներուն եւ ներկայիս Հայաստանի ու սփիւռքի միջեւ տեղեկատուական կամուրջ հանդիսանալու անոր հանգամանքին անդրադարձաւ օրաթերթի տնօրէն եւ գլխաւոր խմբագիր Շահան Գանտահարեան: Ան այս առիթով յատուկ շնորհակալութիւն յայտնեց նիւթապէս եւ բարոյապէս նեցուկ կանգնողներուն՝ մասնաւորելով «Վիվասել-Էմ. Թի. Էս.»-ի հովանաւորութիւնը:

Այս առիթով իր ողջոյնի խօսքը արտասանեց «Վիվասել-Էմ. Թի. Էս.»-ի ընդհանուր տնօրէն Ռալֆ Եիրիկեան, որ նշեց, թէ մարտահրաւէրներուն քաջածանօթ ըլլալը կարեւոր է զանոնք դիմագրաւելու համար: Ան «Ազդակ»-ի որդեգրած ուղին ողջունելի նկատեց ու դիտել տուաւ, թէ անոր շնորհիւ է, որ իրենց ընկերութիւնը որոշած է հովանաւորել «Ազդակ»-ի կայքէջը: Միացեալ Նահանգներու արեւմտեան շրջանի Համազգայինի երկար տարիներու ատենապետ տոքթ. Մհեր Պապեան եւս խօսք առաւ՝ հաստատելով, որ «Ազդակ»-ի կայքէջը կարօտախտի լաւագոյն դեղը կը հանդիսանայ աշխարհով մէկ տարածուած հայութեան համար: Կիպրոսէն ժամանած, Աստուածաշունչի ընկերակցութեան ընդհանուր քարտուղար Հրայր Ճեպեճեան այս առիթով վեր առաւ այն հանգամանքը, որ տարբեր երկիրներու մէջ գտնուողը «Ազդակ»-ի կայքէջին միանալով ինքզինք հարազատ տան մէջ կը զգայ: Աւարտին «Ազդակ»-ի տնօրէն եւ գլխաւոր խմբագիր Շահան Գանտահարեան յուշանուէր մը յանձնեց

«Վիվասել-Էմ. Թի. Էս.»-ի ընդհանուր տնօրէն Ռալֆ Եիրիկեանին՝ իբրեւ երախտագիտութիւն մամուլին նկատմամբ անոր ցուցաբերած զօրակցութեան:

«ԱԶԴԱԿ»-Ի ԱՐԱԲԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒՈՎ ԳՈՐԾՈՂ ԿԱՅՔԷՋԻ 3-ՐԴ ՏԱՐԻՆ

Հայութեան վերաբերող իրադարձութիւններուն, Հայաստանին ու Հայ դատին առընչուող զարգացումներուն եւ հայ գրականութեան, մշակոյթին, արուեստին մասին արաբ հանրային կարծիքը իրազեկ դարձնելու նպատակով 2009-ի սեպտեմբերին գործել սկսած «Ազդակ»-ի կայքէջի արաբերէն բաժինը այս տարի ամբողջացուց իր գործունէութեան երրորդ տարին: (Այս մասին նիւթը տեսնել առանձին):

ԳՈՐԾՈՒՂՈՒՄՆԵՐ

Այս տարուան ընթացքին «Ազդակ»-ի խմբագրական կազմի անդամներ իրենց մասնակցութիւնը բերին լրագրողներու յատուկ տարբեր նախաձեռնութիւններու:

✶ Երկրորդ տարին ըլլալով սփիւռքի նախարարութիւնն ու Երեւանի պետական համալսարանի լրագրութեան բաժանմունքը կազմակերպեցին երիտասարդ լրագրողներու դասընթացք: Ինչպէս առաջին տարին, այս տարի եւս «Ազդակ» մասնակցեցաւ այս դասընթացքներուն իր ներկայացուցիչով: Հայրենական լուրերու բաժինի աշխատակից, «Ազդակ»-ի երիտասարդ լրագրողներէն Նարէ Գալեմքերեան 9-21 յուլիսին Երեւանի

մէջ հետեւեցաւ դասախօսութիւններուն, որոնք մէջ ներառած էին հետեւեալ երեք ուղղութիւնները.

- Հայ-թուրքական յարաբերութիւնները՝ արդի հանգրուանին:
- Հայ-ազրպէյճանական յարաբերութիւններ:

- Ցեղասպանագիտութիւն:

Մասնակցողները նաեւ կարելիութիւն ունեցան տեսական եւ գործնական գիտելիքներ ստանալու՝ Հայաստանի եւ սփիւռքի փորձառու լրագրողներէն, պետական-հասարակական գործիչներէն եւ ծանօթանալու՝ Հայաստանի ներքին եւ արտաքին քաղաքական հիմնախնդիրներուն, ինչպէս նաեւ ընկերային ուրոյն պահեր անցուցին:

✶ Կազմակերպութեամբ Կիպրոսի զբօսաշրջական կազմակերպութեան, մայիս ամսուան ընթացքին լիբանանեան մամուլի 12 օրաթերթերու, շաբաթաթերթերու եւ ամ-

սաթերթերու լրագրողներ, որոնց մէջ նաեւ՝ «Ազդակ»-ի լրագրող Արշօ Պալեան, եռօրեայ շրջապտոյտի մը շրջագիծին մէջ այցելեցին Կիպրոսի Փաֆոս կղզին: Թէեւ պտոյտը ունէր զբօսաշրջական բնոյթ, սակայն անիկա առիթ հանդիսացաւ, որ օտար լրագրողներ ծանօթանան «Ազդակ»-ին եւ անոր գործունէութեան:

✶ 4 հոկտեմբերին Երեւանի պետական համալսարանի Լրագրութեան շէնքի Եղիշէ Չարենցի անուան սրահին մէջ ընթացք առաւ Հայաստանի սփիւռքի նախարարութեան կազմակերպած «Հայոց ցեղասպանութեան 100-րդ տարելիցին ընդառաջ» խորագիրով համաժողովը՝ մասնակցութեամբ աշխարհի տարբեր երկիրներէ լրագրողներու, խմբագիրներու, հասարակական գործիչներու:

Համաժողովին իրենց մասնակցութիւնը բերին «Ազդակ»-ի տնօրէն եւ գլխաւոր խմբագիր Շահան Գանտահարեան, «Ազդակ»-ի պատասխանատու խմբագիրներէն Նորա Բարսեղեան եւ հայաստանաբնակ լուսանկարիչ-լրագրող Գաբրիէլ Փանոսեան:

Համաժողովին ընթացքին, որ տեղի ունե-

ցաւ Աղաւնաձորի մէջ, «Ազդակ» ունեցաւ իր ուրոյն դերակատարութիւնը՝ նկատի ունենալով, որ «Ազդակ»-ի գլխաւոր խմբագիր Շահան Գանտահարեանին վստահուած էր Լրագրողներու 6-րդ համահայկական համաժողովին համակարգող մարմինի նախագահութիւնը: Կազմակերպական եւ համակարգման աշխատանքներուն անոր բերած ներդրումին կողքին համաժողովին ընթացքին ան զեկուցումով մը անդրադարձաւ լրագրողներու 5-րդ համահայկական համաժողովի յաջորդած հանգրուանին համաժողովի համակարգող խորհուրդին կատարած աշխատանքներուն՝ շեշտը դնելով գործադրուած արդիւնաբեր գործունէութեան վրայ:

Այս առիթով լրագրողները այցելեցին պետական անձնաւորութիւններու, որոնց կարգին պաշտպանութեան նախարար Սէյրան Օհանեանի, որուն հետ հանդիպման աւարտին տեղի ունեցաւ պարգեւատրման հանդիսաւոր արարողութիւն: Նախարարութեան մետալներ ստացողներուն կարգին էր «Ազդակ»-ի տնօրէնը:

Համաժողովը առիթ եղաւ տարբեր երկիրներէ եկած լրագրողներուն հետ ուղղակի կապեր հաստատելու, ելեկտրոնային յարաբե-

րութիւններուն շօշափելի դրսեւորում տալու, միտքեր փոխանակելու, մէկզմէկու փորձառութենէն օգտուելու, ինչպէս նաեւ համագործակցութեան նորանոր հորիզոններ բանալու:

✶ Հայոց ցեղասպանութեան 100-ամեակի Լիբանանի Կեդրոնական մարմինին հովանաւորած աշխատանքներուն ծիրին մէջ, լիբանանեան «Էմ. Թի. Վի.» կայանին գործակցութեամբ պատրաստուեցաւ յատուկ ժապաւէն մը՝ Հայաստանի եւ հայութեան մասին:

Այս ժապաւէնին պատրաստութեան համար «Էմ. Թի. Վի.» կայանին անձնակազմին՝ տեսերիզը պատրաստող Ժոյել Քոզայլիի եւ քամերամեն Ռոժէ Հաննայի ընկերակցեցաւ «Ազդակ»-էն Արշօ Պալեան:

Ժապաւէնը անդրադարձաւ Հայոց ցեղաս-

պանութեան թեմային եւ Հայաստանի ու Արցախի հանրապետութիւններուն:

«ՊԶՏԻԿ-ՄԶՏԻԿ»-Ի 10-ԱՄԵԱԿ

20 ապրիլին «Ազդակ»-ի «Փիւնիկ» սրահին մէջ տեղի ունեցած յատուկ ընդունելութեան մը ընթացքին նշուեցաւ «Պզտիկ-Մզտիկ»-ի 10-ամեակը՝ ներկայութեամբ թերթի աշխատանքներուն սատար հանդիսացողներուն:

Նոյն առիթով «Ազդակ-ի մանկապատանեկան «Պզտիկ-Մզտիկ» յաւելուածի խմբագրական կազմին կազմակերպած հայոց պատմութեան զարգացման մրցումը տեղի ունեցաւ 22 ապրիլ 2012-ին: Զարգացման մրցումին մասնակցեցան հայկական 14 վարժարաններ: Մասնակից աշակերտները պատասխանեցին 40 հարցումներու: Աշակերտներուն ապահոված նիշերէն ի յայտ եկաւ, որ բոլոր դպրոցներն ալ շատ լաւ ձեւով պատրաստուած էին այս մրցումին:

Հայոց պատմութեան զարգացման մրցումին առաջին հանդիսացող խմբակը եղաւ Համազգայինի Մելանքթոն եւ Հայկ Արսլանեան Ճեմարանի աշակերտները, երկրորդը՝ Ազգային Եղիշէ Մանուկեան քոլեճի աշակերտները, իսկ երրորդը՝ Ազգային Յառաջ-Գ. Կիւլպենկեան վարժարանի աշակերտները:

Երկրորդ եւ երրորդ հանդիսացող խումբերը ստացան Գէորգ Աբէլեանի «Քոյրիկս մի՛ ծախեր, մա՛մ» եւ «Նետենք, բռնենք» գիրքերը, մինչ առաջին հանդիսացող խումբը իբրեւ նուէր եօթը օր Հայաստան այցելեց:

1 սեպտեմբերին Հայաստան մեկնեցան «Պզտիկ-Մզտիկ»-ի կազմակերպած հայոց պատմութեան գիտելիքներու զարգացման մրցումին մրցանակակիրները՝ Նանի Գալուստեան, Հայկ Աւօ Աւետիս, Լոռի Գորեսեան եւ Միեր Փելթեքեան, որոնց ընկերացաւ «Պզտիկ-Մզտիկ»-ի խմբագրական կազմի անդամ Սրբուկ Ճենանեան:

Անոնք մէկ շաբթուան ընթացքին առիթ ունեցան այցելելու հայրենի տեսարժան վայ-

ներն ու թանգարանները: Ծրագիրը իրականացաւ «Եռագոյն ֆոնտ»-ի աջակցութեամբ եւ Հայաստանի Հանրապետութեան սփիւռքի նախարարութեան գործակցութեամբ:

25 նոյեմբեր 2012-ին «Ազդակ»-ի «Փիւնիկ» սրահին մէջ տեղի ունեցաւ «Անսխալ գրենք» մրցումը:

Աւելի քան 350 աշակերտներ՝ 18 հայկական վարժարաններէ մասնակցեցան մրցումին, որ տեղի ունեցաւ 3 հանգրուանով՝ 4-րդ, 5-րդ եւ 6-րդ դասարաններուն յատուկ: Մրցումի աւարտին մասնակիցներուն բաժնուեցաւ յիշատակի նուէրներ, որոնք ամէն տարուան պէս տրամադրուած էին «Ազդակ»-ի կողմէ:

«ԱԶԴԱԿ»-Ի ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ ԿԱԶՄԻ ԵՐԿԱՐ ՏԱՐԻՆԵՐՈՒ ԲԱԶՄԱՎԱՍՏԱԿ ԱՆԴԱՄ ՇԱՀԱՆԴՈՒԽՏԻ ՊԱՐԳԵՒԱՏՐՈՒՄ

7 մայիսին Մամլոյ սենտիքայի կեդրոնատեղիին մէջ տեղի ունեցաւ լիբանանեան մամուլի նահատակներու յիշատակի օրուան նուիրուած հանդիսութիւն մը, որուն ընթացքին յատուկ յուշանուէրներ յանձնուեցան 50 տարիէ ի վեր լիբանանեան մամուլին ծառայած 14 վաստակաւորներու, որոնց կարգին՝ «Ազդակ» օրաթերթի խմբագրական կազմի երկար տարիներու բազմավաստակ անդամներէն հրապարակագիր, գրող, բանաստեղծ եւ մտաւորական Շահանդուխտին:

Պարգեւատրուելէ ետք Շահանդուխտը Մամլոյ սենտիքայի նախագահ Մոհամետ Պաալպեքիի յանձնեց իր «Սանիսէն ջուր խմեցինք» Լիբանանի նուիրուած գիրքին արաբերէն թարգմանութիւնը, զոր կատարած է Գէորգ Չիլինկիրեան:

Հայ տպագրութեան 500-ամեակին առիթով, ի շարս այլ մտաւորականներու, Հայաստանի նախագահ Սերժ Սարգսեանի հրամանագիրով «Մովսէս Խորենացի»-ի մետալներ ստացան «Ազդակ»-ի խմբագրական կազմի անդամ Շահանդուխտն ու «Ազդակ»-ի արաբերէն լեզուով գործող կայքէջի խմբագիր դոկտ. Նորա Արիսեանը:

ՄԱՄԼՈՅ ԼՍԱՐԱՆՆԵՐ

Այս տարի եւս շարունակուեցան «Ազդակ»-ի մամլոյ լսարանները, որոնք իրենց շուրջ համախմբեցին մտաւորականներ, մամլոյ գործիչներ, գրասէրներ, երիտասարդներ եւ ներկայացուած նիւթերով հետաքրքրուողներ:

2012-ին կազմակերպուեցան հետեւեալ մամլոյ լսարանները.

✶ Թիւ 66, 9 փետրուար, «Նիւթեր Հայ յեղափոխական դաշնակցութեան պատմութեան համար» 8-րդ հատորի ներկայացում. բանախօսներ՝ հատորի խմբագիր Երուանդ Փամպուքեան եւ ՀՅԴ Արխիւներու հիմնարկի տնօրէն Վաչէ Բրուտեան:

✶ Թիւ 67. 22 փետրուար, «Հայաստանի արտաքին քաղաքականութիւնը 2011-ին» նիւթը ներկայացուց «Ազդակ»-ի Երեւանի աշխատակից Թաթուլ Յակոբեան, իսկ «Հայ դատի աշխատանքները 2011»-ին նիւթը՝ ՀՅԴ Բիւրոյի Հայ դատի եւ քաղաքական հարցերու գրասենեակի պատասխանատու Կիրօ Մանոյեան:

✶ Թիւ 68. 7 մարտ, «Հայապատում, հայագիտութիւն եւ հայ իրականութիւն» նիւթին անդրադարձաւ փրոֆ. դոկտ. Սեդա Տատոյեան:

✶ Թիւ 69. 1 յունիս, Մարսէյի հայկական յիշողութեան ուսումնասիրութեան եւ արխիւաւորման միութեան («Արամ») գործունէութեան մասին խօսեցաւ միութեան համահիմնադիր Վարուժան Արթին:

✶ Թիւ 70. 5 յունիս, Ռուսիոյ Նիժնի Նովկորոտի շրջանի հայ համայնքին մասին զեկուցեց «Կամուրջ» թերթի գլխաւոր խմբագիր Լիանա Զախարեան:

✶ Թիւ 71. 25 յունիս, «Հայաստանի Հանրապետութեան բարձրագոյն ուսման համակարգը» նիւթը ներկայացուց Միշիկըն համալսարանէն Վահէ Սահակեան:

✶ Թիւ 72. 11 յուլիս, «Արցախեան հիմնախնդիրը եւ հայկական զանգուածային լրատուամիջոցները» նիւթին անդրադարձաւ Ստեփանակերտի մամլոյ ակումբի նախագահ, «Անալիթիքոն» վերլուծական հանդէսի գլխաւոր խմբագիր Գեղամ Պաղտասարեան:

✶ Թիւ 73. 30 օգոստոս, դոկտ. Ժան Կէօքճեանի վերջերս հրատարակած «Ազգային ինքնութիւնը, ազգայնականութիւնը եւ հակամարտութիւնը Հարաւային Կովկասի մէջ. Լեռնային Ղարաբաղի եւ ազգերու շուրջ խորհրդային քաղաքականութիւնը» ուսումնասիրութեան մասին խօսեցաւ դոկտ. Արա Սանճեան:

✶ Թիւ 74. 17 հոկտեմբեր, ՀՕՄ-ի Համահայկական ծրագիրներուն մասին խօսեցաւ ՀՕՄ-ի Կեդրոնական գրասենեակի գործադիր տնօրէն Ժիրայր Պէօճեքեան:

✶ Թիւ 75. 4 դեկտեմբեր, Խաչիկ Մուրատեան խօսեցաւ «Պատմական Հայաստանի ներկան՝ թաքուն եւ բացայայտի միջեւ» նիւթին մասին:

✶ Թիւ 76. 12 դեկտեմբեր, փրոֆ. Սեդա Պ. Տատոյեան ներկայացուց «Հայկական բաներ» եւ հայագիտութեան տագնապը. հայագիտական կեդրոններ Եւրոպա եւ Միացեալ Նահանգներ» նիւթը:

ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Առօրեայ դրութեամբ «Ազդակ»-ի խմբագրատուն տրուած այցելութիւնները, տնօրէնութեան եւ խմբագրական կազմին հետ հանդիպումները արդէն իսկ թերթի առօրեայ կեանքին մէկ աւանդական բաժինը սկսած են դառնալ:

29 մայիսին «Ազդակ»-ի խմբագրատուն այցելեց «Եռագոյն ֆոնտ»-ի հիմնադիր Երջօ Սամուէլեան՝ ընկերակցութեամբ «Եռագոյն ֆոնտ»-ի վարչութեան անդամներու եւ հիւրաբար Լիբանան գտնուող ազգայիններու: Հիւրերը ընդունեցին ՀՅԴ Լիբանանի Կեդրոնական կոմիտէի ներկայացուցիչ Յովիկ Մխիթարեան, Հայկական երեսփոխանական պլոքի ներկայացուցիչ, երեսփոխան Յակոբ Բագրատունի եւ «Ազդակ»-ի տնօրէնը:

Հանդիպումին զեկուցուեցաւ «Ազդակ»-ի աշխատանքներուն մասին, որմէ ետք հիւրերը մօտէն ծանօթացան իւրաքանչիւր աշխատանքային մարզի իրականացուցած ծրագիրներուն: Անոնք հաստատեցին, որ տարբեր գաղութներ առիթ ունին «Ազդակ»-ի կայքէջին ճամբով հետեւելու հայկական աշխարհի զանազան իրադարձութիւններուն:

21 սեպտեմբերին «Ազդակ»-ի խմբագրութիւն այցելեց եւ տնօրէնութեան հետ տեսակցեցաւ հանրահռչակ ԳՈՀԱՐ համոյթի մեկենաս Խաչատուրեան ընտանիքի մայր՝ տիկին Գոհար Խաչատուրեան, որուն անունով ալ կը կոչուի համահայկական համբաւ ունեցող երաժշտական խումբը: Հիւրին կ'ընկերակցէին Շահէ Խաչատուրեան եւ ԳՈՀԱՐ-ի մեծ ընտանիքին գործադիր տնօրէն Սեւակ Սերոբեան:

«Ազդակ»-ի տնօրէնութիւնը այս առիթով տիկին Գոհար Խաչատուրեանին յանձնեց «Ազդակ»-ի յուշանուէրը՝ առ ի երախտագիտութիւն հայ մամուլին նկատմամբ ցուցաբերուած քաջալերանքին:

2012 տարուան աւարտը եւս յատկանշական եղաւ «Ազդակ»-ի համար, արդարեւ, ընթացք առին խմբագրութեան վերաշինութեան աշխատանքները, որոնց պատճառով «Ազդակ»-ի խմբագրական եւ վարչական կազմը փոխադրուեցաւ «Փիւնիկ» սրահ՝ յառաջիկայ տարուան սկիզբը իր գրասենեակը փոխադրուելու սպասումով:

85-ամեայ օրաթերթը իր ուղին կը շարունակէ 85 տարիներու ընթացքին անոր երդիքին տակ գործած, անոր իւրաքանչիւր յառաջդիմութեան մէջ իրենց ներդրումը ունեցած նախնիներու կտակով եւ վճռակամութեամբ՝ փորձելով գոհացնել օրուան պահանջները եւ դիմագրաւել նորանոր մարտահրաւէրները:

ՆՈՐԱ ԲԱՐՍԵՂԵԱՆ

ԼՈՒՍԱՐՁԱԿ ԵՌԱՄԵԱՅ ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԵԱՆ

«ԱԶԴԱԿ ԱՐԱԲԵՐԷՆ»-Ը

ՀԱՅՈՒԹԵԱՆ ՁԱՅՆԸ ԱՐԱԲԱԿԱՆ ԼՐԱՏՈՒԱԿԱՆ ԴԱՇՏԷՆ ՆԵՐՍ

Սեպտեմբեր 2009-ին, «Ազդակ»-ի համացանցի արաբերէն կայքէջը սկսաւ գործել՝ լրատուութիւն տրամադրելով արաբական շրջանակներուն եւ գոհացնելով Միջին Արեւելքի մէջ թէ դուրս, արաբախօս հայ մարդոց հետաքրքրութիւնը:

Կայքէջին հիմնական նպատակն էր հայ իրականութեան իսկական պատկերը փոխանցել արաբական լրատուական եւ մտաւորական շրջանակներուն: Կայքէջին խմբագիրն է դոկտ. Նորա Արիսեան:

Առաջին տարին կայքը իր նիւթերուն ներկայացումը կը կատարէր ամսական դրութեամբ: Նիւթերը, ելեկտրոնային ցանցի շնորհիւ կ'ուղարկէր մեծաթիւ, արաբ թղթակիցներու, մտաւորականներու, գրողներու եւ այլ հետաքրքրուողներու:

2010-ին կայքը սկսաւ իր նիւթերը թարմացնել շաբաթական դրութեամբ, իսկ ներկայիս կը թարմացուի օրական:

Կայքը պարբերաբար բարելաւման ենթարկուեցաւ ձեւաւորման իմաստով՝ քայլ պահելով օրուան նորութիւններուն հետ:

Պէտք է ըսել, որ բացի կայքի օրական այցելուներէն, դիմատետրի դրութենէն օգտուելով, «Ազդակ Արաբերէն»-ը ունեցաւ իր յատուկ էջը, ուր տեղադրուած նիւթերը հասանելի կը դառնան անհամար ընթերցողներու, առիթը ընծայելով նաեւ հայկական թեմաներու հրապարակային քննարկման: «Ազդակ Արաբերէն»-ը անմասն չմնաց նաեւ «Թուիթըր»-ի արդիական դրութենէն, որուն շնորհիւ աւելի լայն տարածում ունեցաւ ան:

«Ազդակ Արաբերէն»-ի կայքը կը հրապարակէ հիմնականօրէն խմբագրութեան կողմէ պատրաստուած նիւթեր՝ հայկական թեմաներով յօդուածներ, տեսակէտներ եւ այլ գրութիւններ, արաբական մամուլի հրապարակումները հայկական թեմաներու մասին, ինչպէս նաեւ՝ թարգմանաբար «Ազդակ»-ի խմբագրականները եւ կարգ մը այլ նիւթեր, որոնք կը հետաքրքրեն արաբ ընթերցողը:

«Ազդակ Արաբերէն»ի կայքի բաժանմունքներն են.- Խմբագրական, Լուրեր, Հայկական Դաշտ, Կիզակէտ, Արաբ բարեկամները կը գրեն, Հայ Դէմքեր, Յօդուածներ, Թարգմանութիւններ, Հարցազրոյցներ, Գրական բաժին:

Կայքը արագ կերպով անդրադարձած է կարգ մը իրադարձութիւններու ինչպէս՝ Հայաստանի Ազգային Ժողովի ընտրութիւններուն, Հայաստանի նախագահի այցին Սուրիա, Լիբանանի նախագահի այցին Հայաստան, ՀՅԴ յայտարարութիւններուն, Հայոց ցեղասպանութիւնը քրէականացնող Ֆրանսայի Ազգային Ժողովի որոշումին, Արամ Ա. կաթողիկոսի արաբական երկիրներ այցելութեանը, Կաթողիկոսարանի կազմակերպած խորհրդաժողովներուն, Հայկական երեսփո-

խանական պլոքի գործունէութիւններուն, Արցախի նախագահական ընտրութիւններուն, Սփիւռքի նախարարութեան գործունէութեան, Հայաստանի նախագահի այցին Լիբանան, ինչպէս նաեւ՝ տարածաշրջանային իրադարձութիւններուն, որոնք առնչուած են հայ կեանքին հետ:

«Ազդակ արաբերէն»-ի պատրաստած նշանակալից նիւթերէն կը նկատուին արաբական մամուլի արձագանգը արաբական երկիրներուն տագնապին մասին եւ Հայոց ցեղասպանութեան վերաբերեալ ֆրանսական օրէնքին մասին Թուրքիոյ դիրքորոշումը:

Կ՚արժէ յիշել, որ «Ազդակ Արաբերէն»-ը իւրայատուկ տեղ կը գրաւէ արաբատառ լրատուական դաշտին մէջ՝ Արցախի առնչուող ճանաչողական նիւթեր ներկայացնելով, առ այդ՝ «Ազդակ Արաբերէն»-ի կայքը պարբերաբար կ՚անդրադառնայ Արցախի պատմականին, իրադարձութիւններուն, ազրպէյճանական քաղաքականութեան, սահմանային խախտումներուն եւ, վերջերս, նախագահական ընտրութիւններուն: Բացի այդ, կայքը յատուկ նիւթեր հրապարակած է Խոճալուի, Սումկայիթի եւ այլ իրականութիւններու մասին: Այս իմաստով «Ազդակ Արաբերէն»-ը դարձած է արաբական լրատուական միջոցներուն գլխաւոր աղբիւրը:

«Ազդակ Արաբերէն» կայքը կը փորձէ հեռու մնալ ծայրայեղութիւններէ, միեւնոյն ժամանակ կը ծանօթացնէ հակահայ տրամադրութիւն ունեցող գրութիւնները եւ այդ առընչութեամբ վերլուծումներ ու ճշդումներ կը կատարէ:

Կայքին մէջ տեղադրուած նիւթերուն ընտրութիւնը կը կատարուի նկատի ունենալով արաբ ընթերցողին հետաքրքրութիւնը եւ զայն Հայ դատի զարգացումներուն իրազեկ դարձնելու «Ազդակ»-ի մօտեցումը: Այս իմաստով, «Ազդակ Արաբերէն»-ը արաբալեզու ընթերցողին նիւթեր կը տրամադրէ հայաստանեան լուրերու տարբեր գաղութներու ձեռնարկներու, արաբական երկիրներու մէջ հայ անուանի անհատներու, Հայ դատի գրասենեակներու եւ յանձնախումբերու աշխատանքներուն, ինչպէս նաեւ՝ հայ գրականութեան, եկեղեցւոյ եւ արուեստին մասին:

«Ազդակ արաբերէն»-ը նիւթերու բազմազանութիւն պահելու համար իր աշխատանքին մէջ ներգրաւած է հայ թէ օտար մտաւորականներու եւ ակադեմականներու կողմէ ստորագրուած յօդուածներ եւ գրութիւններ, որոնց շարքին՝ իրաքահայեր, արեւելագէտներ, մարզական թղթակիցներ, գրողներ Եգիպտոսէն, Սուրիայէն եւ Լիբանանէն:

Նշելի է, որ արաբական կարգ մը կայքեր ու լրատուական միջոցներ կ՚արտատպեն «Ազդակ Արաբերէն» կայքին հրապարակած յօդուածներն ու գրութիւնները:

«Ազդակ Արաբերէն»-ի կայքը իր պարտականութիւնը կը նկատէ հակազդել արաբական մամուլին մէջ յայտնուող հակահայկական լրատուական ալիքին: Հետեւաբար, կայքի խմբագրութեան անունով բողոքի նամակներ կ՚ուղարկուին արաբական այն լրատուամիջոցներուն, որոնք կը խեղաթիւրեն պատմական կարգ մը նիւթեր կամ հակահայ լրատուութիւն կը սփռեն:

Կայքի խմբագրութիւնը շնորհակալութեան եւ երախտագիտութեան նամակներ կը ստանայ արաբ անձնաւորութիւններէ եւ կազմակերպութիւններէ, ինչպէս նաեւ՝ արաբախօս հայ անհատներէ, որոնք կը հաստատեն իրենց գոհացումը կայքէն, իբրեւ հայկական նիւթերու սկզբնաղբիւր:

Առ այդ, հայկական լրատուական դաշտին մէջ արաբական աշխարհին հայկական նիւթեր տրամադրող որպէս արաբատառ կայք, «Ազդակ Արաբերէն» այսօր կը նկատուի գլխաւոր ու հիմնական միջոց:

Արդ, «Ազդակ Արաբերէն» կայքը կոչուած է հայ քաղաքական, պատմական եւ մշակութային իրականութիւնը արաբական շրջանակներուն փոխանցողը ըլլալ, մնալով հայութեան ներկայացուցիչը արաբական լրատուական դաշտէն ներս:

www.aztagarabic.com
Twitter: t.@aztagarabic

«ԱԶԴԱԿ»-Ի 85-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

ԹԵՐԹԻՆ ՀԵՏ

Հիմա ամէն օր, երբ կ'ապրիմ թերթին երկունքը, կը լսեմ անոր հեւքն ու շունչը, կը բաժնեմ անոր տագնապները, յանկարծ մենք կը դառնանք մտերիմներ թեւանցուկ ու կը վերանայ մեր միջեւ ամէն պաշտօնականութիւն, պահ մը կ'անջատուիմ ներկայէս ու կը վազեմ անցեալի ոլորապտոյտ օրերը եւ կը բարձրանամ անոր զառիվերն տաղտկալի:

Կ'ուզեմ պահ մը սրբել 85 տարիներու թանձրախիտ մշուշը «Ազդակ»-ի դէմքէն ու տեսնել անոր մանուկ դիմագիծը լուսաշող:

- Ի՞նչ կը ներկայացնէր «Ազդակ»-ը այդ օրերուն:

- «Ազդակ»-ը հայուն կանգուն մնալու գրաւականն էր. սպանդ տեսած հայուն յաղթանակն էր, հակառակ բոլոր աւերներուն ու կոտորածներուն:

Հայը իր ճակտի արիւնը սրբելով պայծառ դէմքով կը ներկայանար աշխարհին: Կը փորձէր իր հպարտ ճակատը պարզել, հակառակ որ տակաւին չէր մոռցած իր ողնածուծին ցաւը, մորմոքը սուր, բայց կանգնած էր դէմ յանդիման աշխարհին՝ իր ազնիւ խօսքը ըսելու: Հայուն ձայնը լսելի կը դառնար, իր ներկայութիւնը կը փաստէր, հակառակ իր արմատներուն հասած ահաւոր հարուածին:

«Ազդակ» այդ օրերուն թափառական հայուն կանչն էր, որ կը համախըմբէր իր ազգի զաւակները: Այդ կանչը կը միացնէր աշխարհացրիւ տարածուած իր որդիները, իր հոգին կը հանգչէր միայն անոնց մասին լսելով ու իր սիրտը կը լիանար զանազան գաղութներու մէջ ցրուած հայուն ճակատագիրը համախմբող այս թերթով:

Թափառական հայը կը փնտռէր իր ոգեկան բարձունքը, որ կը բերէր իրեն այդ թերթը:

Այս թերթը, ազնիւ խօսքի շտեմարանը, անխուսափելի կարիք մըն էր, եւ է՛ հայուն համար միշտ:

«Մարդ միայն հացի չէ, այլ՝ բանի»:

Ասիկա Աստուածային խօսքն է, որ կը շեշտէ խօսքի կարեւորութիւնը մեր կեանքին մէջ:

Հոն, ուր զէնքը կը տկարանայ, խօսքն է, որ կ'իշխէ. իմաստուն եւ վեհ խօսքը: Մարդուն ոգեկան քաղցը անտանելի է: Այդ քաղցը միայն հոգեւոր սնունդն է, որ կը լեցնէ, կը մեղմացնէ: Այդ քաղցը շատ աւելի ահաւոր է՝ քան որկորի անօթութիւնը: Անիկա կը դատարկէ մարդը իր արժանիքներէն, իր խոկումներէն ու իտէալներէն:

Տարիներու թաւալքին հետ, մանուկ «Ազդակ»-ը մեծցաւ, ուռճացաւ եւ իր ձայնը հետզհետէ բարձրացաւ զինք յուզող ազգային թէ գաղափարական ճակատներու վրայ: Անոր ձայնը չվարանեցաւ համայն մարդկութեան արդարութեան նժարը ըլլալու եւ արդարօրէն գործելու: «Ազդակ»-ը այսօր կը

պարզէ սփիւռքահայութեան եւ հայրենիքի հարազատ վիճակացոյցը:

Ողջոյն «Ազդակ»-ին ու հազար ողջոյն իր բերած նպաստին:

Այո՛, «Ազդակ»-ն ու իր նմանները պէտք է մնան պատնէշի վրայ, պէտք է լոյս տեսնեն անխափան, որովհետեւ մեր հայորդիները պէտք ունին անոր հոգեկան նպաստին, պէտք ունին անոր տողերուն մէջ փնտռելու, ինչ որ կը պակսի իրենց՝ բոլոր օտար ու մոլոր ափերուն վրայ:

Մնանք խօսքի հաւատաւորներ, ըլլանք ազնիւ ու շինիչ խօսքի երկրպագուներ: Մեր թերթերը թող մտնեն ամէն տունէ եւ օճախէ ներս եւ կենսական հոգեւոր սնունդ եւ աւիւն տան հայուն:

Պէտք չէ փակուին մեր խմբագրատուները: Մեր թերթերը օրհնութիւն մըն են մեր ազգի զաւակներուն համար:

Եթէ տարագիր հայը կրցաւ իր տկար բազուկով պահել իր թերթերը, տոկաց բոլոր մրրիկներուն ու նիւթական բուքերուն դիմաց, հապա այսօր, երբ մենք ունինք երկաթեայ բազուկներով հայորդիներ, զտարիւն զաւակները հայու, որոնք պատրաստ են շալկելու ամէն բեռ եւ ճգնաժամ՝ նեցուկ ըլլալու համար հայ մամուլին:

Այո՛, պէտք չէ խափանուին մեր թերթերը, պէտք է բազմապատկուին անոնք: Պէտք է նոր թերթերու անուններ խճողեն Հայ մամուլի հրապարակը եւ նոր թերթերու մուտքը մեր հանրային կեանքէն ներս պէտք է **«ովսանա»**-ներով միայն դիմաւորենք:

Ս. ՍԻՍԵՌԵԱՆ-ՀԱՃԷԹԵԱՆ

ԼԱՒԱԳՈՅՆ ԲԱՐԵՄԱՂԹԱՆՔՆԵՐ «ԱԶԴԱԿ»-Ի ՄԵԾ ԸՆՏԱՆԻՔԻՆ

ԲԱՐԵԿԱՄ ՄԸ

2012-Ը՝ «ՊԱՊԱԿԱՆ ՅՈՐԴՈՐԱԿ»-Ի ԵՒ «ՊԱՊՊՏԱՅԻ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԵԱՆ» ՏԱՐԻՆ

2013-ին Լիբանան դէմ յանդիման կը գտնուի երեսփոխանական ընտրութիւններու, լրացնելէ ետք նախորդ ընտրութիւններուն յաջորդող չորս տարուան սահմանադրական ժամկէտը:

Սակայն տակաւին շատ կանուխ է խօսիլ այդ ընտրութիւններուն կայացման մասին, յատկապէս երբ տակաւին յստակ օրէնք մը չէ մշակուած այդ իմաստով, իսկ տակաւին վճռուած չէ, թէ այդ ընտրութիւնները 1960-ի՞ ընտրական օրէնքին հիման վրայ պիտի կատարուին, թէ այլ: Օրէնքին մասին այսքան անորոշութենէ ետք, ինքնաբերաբար, երեսփոխանական ընտրութիւններուն սեմին անկարելի կ՚ըլլայ ճշդել ընտրական դաշինքները, թէեւ երկրին մէջ քաղաքական սուր երկփեղկումը տակաւին կը շարունակէ մնալ հիմնական երկու բեւեռներու՝ Մարտ 8-ի եւ Մարտ 14-ի միջեւ:

Անկախ՝ ընտրութիւններէն եւ անոր մասին հետզհետէ ծաւալելիք բանավէճերէն, Լիբանանի համար 2012-ին գոյութիւն ունէին կարեւոր թղթածրարներ, որոնք կարիքը ունէին լուծման: Այդ թղթածրարներուն մաս կը կազմէին քարիւղի պեղման խորհուրդի կազմութիւնը, պետական նշանակումներու հարցը, դիւանագիտական նշանակումները, պետական մարզի պաշտօնէութեան եւ ուսուցիչներու աշխատավարձի յաւելում ճշդելու հարցը, Սուրիոյ մէջ առեւանգուած քաղաքացիներու տունդարձը, Լիբանանի պաշտպանութեան ազգային ռազմավարութեան մը մշակումը, ինչպէս նաեւ ապահովական բարդ հարցեր, որոնցմէ՝ Թրիփոլիի մէջ ապահովական կայունութեան հաստատումը եւ քաղաքացիական անվտանգութեան ամրապնդումը:

Երկիրը յուզող այս բոլոր թղթածրարներուն լուծումները դժբախտաբար մասնակի ձեւով

իրականացան, իսկ մաս մըն ալ ամբողջովին անլոյծ մնաց:

Քարիւղի պեղման խորհուրդը, որ այդքան անհրաժեշտ էր՝ կարենալ օգտագործելու համար քարիւղի եւ բնական կազի Լիբանանի բնական հարստութիւնը, կարելի չեղաւ շուտով կազմել, այն աստիճան որ կարեւորութեան չափանիշները փոխուեցան եւ խորհուրդին աշխատանքը նուաճում մը նկատուելու փոխարէն, 8 նոյեմբերին կառավարութեան որոշումով՝ քարիւղի մարզի տնօրինման խորհուրդին կազմութիւնը նկատուեցաւ նուաճում:

Պետական եւ դիւանագիտական նշանակումներու շրջագիծին մէջ, կառավարութիւնը յապաղումներ արձանագրեց: Երկար ձգձգումներէ ետք կարելի եղաւ Հաթեմ Մատին նշանակել ընդհանուր դատախազ, իսկ դատական իշխանութեան գերագոյն խորհուրդի նախագահ նշանակուեցաւ դատախազ Ժան Ֆահիտը:

Դիւանագիտական առումով կատարուեցան նաեւ շարք մը այլ նշանակումներ, որոնք ընդգրկեցին Հայաստանի մէջ Լիբանանի դեսպան Ժան Մաաքրունը:

Անլոյծ մնացած թղթածրարներէն եղաւ իմամ Մուսա Սատրի առեւանգման հարցը, որուն լուծման համար լիբանանեան եւ լիպիական իշխանութիւնները շարունակեցին գործակցութիւնը: Կատարուեցան փոխադարձ այցելութիւններ՝ արտաքին գործոց նախարար Ատնան Մանսուրի եւ լիպիական պատուիրակութեան կողմէ, սակայն թղթածրարին լուծումը մնաց անլոյծ:

Իշխանութիւններուն վրայ ինքզինք պարտադրող հրատապ թղթածրարներէն եղաւ ելեկտրականութեան ընկերութեան սարակներուն հարցը, նկատի ունենալով, որ յուլիսի աւարտին սարակները դիմեցին բողոքի մեծ քայլերու եւ ելեկտրականութեան ընկերութեան մէջ մնացին շուրջ մէկ ամիս, հոն անցընելով ռամատան ամիսը, երբեմն... իֆթարներ կատարելով եւ երբեմն հացադուլի դիմելով:

Սարակներուն կողմէ որդեգրուած այդ քայլերը ելեկտրականութեան ընկերութեան տնօրէն խորհուրդի նախագահին կողմէ նկատուեցան ընկերութիւնը պաշտօնապէս բռնագրաւելու քայլեր, նկատի ունենալով, որ սարակները բազմիցս փակեցին ելեկտրականութեան ընկերութեան դռները եւ դուրս ձգեցին հազարաւոր պաշտօնեաներ:

3 օգոստոսին, կառավարութեան կողմէ տրուած որոշումով մը, սարակներուն հարցը լուծուած յայտարարուեցաւ, նկատի ունենալով անոնց ներկայացուցած պահանջները, իսկ օր մը ետք ելեկտրականութեան ընկերութիւնը «ազատագրուեցաւ»:

Սակայն տարին չաւարտած ելեկտրականութեան ընկերութեան սարակները մամլոյ ասուլիսի մը ընթացքին շեշտեցին, որ կառավարութեան կողմէ իրենց հարցով տրուած որոշումները տակաւին չեն գործադրուած եւ սպառնացին վերստին նստացոյցեր կատարել եւ ի հարկին բողոքի քայլեր որդեգրել:

Լիբանանահայութեան համար 2012-ը խորհրդանշական տարի եղաւ նաեւ անոր համար, որ Հայաստանի նախագահ Սերժ Սարգսեան 26 նոյեմբերին եռօրեայ պաշտօնական այցելութեամբ մը ժամանեց Լիբանան, ուր հանդիպումներ ունեցաւ Լիբանանի իշխանութեան երեք պետերուն, լիբանանահայ համայնքին հոգեւոր առաջնորդներուն, ինչպէս նաեւ լիբանանահայ ուսանողութեան հետ:

Նախագահ Սարգսեանի Լիբանան այցելութիւնը յատկանշուեցաւ իր ջերմութեամբ եւ երկկողմանի յարաբերութիւններուն եւ գործակցութեան ամրապնդումով:

Հակառակ իր ներքին քաղաքական հարցերուն եւ ապահովական միջադէպերուն, Միջին Արեւելքի մէջ տիրող տագնապալի եւ զգայուն այս հանգրուանին, Լիբանան պահպանեց ապահովական իր կայունութիւնն ու քաղաքացիական անվտանգութիւնը: Ան մնայուն կերպով շեշտեց ազգային երկխօսութեան անհրաժեշտութիւնն ու ազգային միասնականութեան ամրապնդման անհրաժեշտութիւնը:

Այս շրջագիծին մէջ, 15 սեպտեմբերին, Լիբանան մեծ շուքով հիւրընկալեց Պենետիկտոս ԺԶ. պապը, որ Արեւելքի մէջ Լիբանանը ընտրեց այն երկիրը, ուրկէ յայտարարեց իր «Առաքելական Յորդորակ»-ը:

Պապին Լիբանան այցելութեան ընթացքին եւ անկէ ետք մնայուն կերպով շեշտուեցաւ «Առաքելական Յորդորակ»-ին գործադրութեան կարեւորութիւնը, յատկապէս այն իրականութիւնը, որ այդ պատգամը Լիբանանէն պիտի ուղղուի ամբողջ Արեւելքի քրիստոնեաներուն:

Կեդրոնական Պէյրութի մէջ Պապը նախագահեց պատարագի մը, որուն ներկայ գտնուեցան բազմահազար լիբանանցիներ: Մայրաքաղաք Պէյրութի սրտին մէջ մատուցուած պատարագին ընթացքին Պապը օրհնեց Լիբանանը եւ անոր ընդմէջէն Միջին Արեւելքը:

Պապը հաստատեց, որ ինք Միջին Արեւելքի բոլոր ժողովուրդներուն բարեկամն է եւ անդրադարձաւ պատմութեան ընթացքին Լիբանանի դիմագրաւած ցաւալի դէպքերուն, որոնց լոյսին տակ ան ընդգծեց տարբեր համայնքներու միջեւ համերաշխութեան կարեւորութիւնը:

«Ես Լիբանան կ'այցելեմ իբրեւ խաղաղութեան ուխտագնացութիւն եւ այդ պատճառով ալ իմ այցելութեանս կարգախօս ընտրած եմ Յիսուս Քրիստոսի «Խաղաղութիւնս կու տամ ձեզի» պատգամը», շեշտեց ան:

Պքերքէի մէջ Պենետիկտոս ԺԶ. պապը հանդիպում մը ունեցաւ երիտասարդներու հետ, որոնք մեծ մասամբ լիբանանցիներ էին, սակայն անոնց շարքին կային նաեւ սուրիացի, յորդանանցի եւ միջինարեւելեան այլ երկիրներ ներկայացնողներ:

Պապին ստորագրած «Առաքելական Յորդորակ»-ին բովանդակութիւնը լիբանանցիներուն յուշելու եւ մնայուն կերպով անոր գործադրութիւնը հետապնդելու դերակատարութիւնը լաւապէս ստանձնեց մարոնի համայնքի Պշարա Ռայի պատրիարքը:

Ան մնայուն կերպով ազգային միասնականութիւնը ամրապնդելու, Ազգային երկխօսութեան նիստերուն որոշումները գործադրելու, քաղաքացիական պետութիւն մը հիմնելու եւ Թաէֆին ու սահմանադրութեան կառչած մնալու կոչեր ուղղեց:

Երեսփոխանական ընտրութիւններուն մասին իր կատարած յայտարարութիւններուն մէջ, Ռայի պատրիարքը շեշտեց, որ Պքերքէ խստիւ կը մերժէ 1960-ի ընտրական օրէնքը եւ անհրաժեշտ կը նկատէ յարգել երեսփոխանական ընտրութիւնները կատարելու սահմանադրական թուականին:

Հարկ է նշել, որ Ռայի պատրիարքը 25 հոկտեմբերին ստացաւ կարտինալի աստիճան: Աստիճանին տուչութեան ներկայ գտնուեցաւ 1500 հոգինոց լիբանանեան պաշտօնական եւ ժողովրդային պատուիրակութիւն մը: Ակներեւ էր արարողութեան Հըզպալլան ներկայացնող պատուիրակութեան մը ներկայութիւնը:

2012-ին Լիբանան դիմագրաւեց ներքին բազմաթիւ տագնապներ, որոնք սկսան տարեսկիզբին եւ շարունակուեցան ամբողջ տարուան ընթացքին:

18 յունուարին կառավարութիւնը վաւերացուց սեփական մարզի պաշտօնեաներուն աշխատավարձի յաւելումը, նուազագոյն աշխատավարձը վերածելով 675,000 լ. ոսկիի: Օրին աշխատանքի նախարար Շարպել Նահհաս ստորագրեց աշխատավարձի յաւելման որոշումը, սակայն ամիս մը ետք ան հրաժարեցաւ պաշտօնէն՝ անարդար գտնելով կառավարութեան վաւերացուցած որոշումը եւ ընդգծելով, որ սեփական մարզի պաշտօնեաներուն յաւելումը շատ աւելի պէտք է ըլլայ, նկատի ունենալով երկրին սղաճն ու ապրուստ ապահովելու դժուարութիւնները:

Շարպել Նահհասի հրաժարումէն ետք Սելիմ Ժրայսաթի նշանակուեցաւ աշխատանքի նոր նախարար:

Աւելի ուշ, սակայն, կառավարութիւնը դէմ յանդիման գտնուեցաւ պետական մարզի պաշտօնէութեան եւ ուսուցիչներուն տրուելիք ամսական աշխատավարձի յաւելումներուն, որոնց մասին բազմաթիւ խոստումներ կատարուեցան Սենտիքայական աշխատանքը համակարգող խորհուրդին, սակայն խոստումները մնացին բառերու սահմաններուն մէջ, առանց գործի վերածուելու:

Այս իրականութեան հակազդելով՝ Սենտիքայական աշխատանքը համակարգող խորհուրդը կազմակերպեց բազմաթիւ նստացոյցեր, բազմամարդ քայլարշաւներ, դասադուլ եւ գործադուլ՝ անդամալուծելով ամբողջ երկիրը, սակայն կառավարութիւնը մնաց անդրդուելի եւ 7 սեպտեմբերին գումարած իր նիստին վաւերացնելով հանդերձ յաւելումները, վաւերացուած օրինագիծը մինչեւ տարեվերջ չփոխանցեց խորհրդարան, պատրուակելով յաւելումներու ֆինանսաւորման աղբիւրներ գտնելու կարելիութիւններու շուրջ իր կատարած խորհրդակցութիւնները:

Կառավարութեան աշխատանքներուն զուգահեռ, խորհրդարանը վաւերացուց բանտարկութեան տարին նուազեցնելու օրինագիծը, որուն համաձայն 9 ամիսը նկատուեցաւ բանտարկութեան մէկ տարի:

Կառավարութեան դիմագրաւած ներքին տագնապները մեղմացնելու եւ անոնց լուծումներ գտնելու իմաստով, նախագահ Սլէյման մնայուն կոչեր ուղղեց խաղաղ երկխօսութեան ընդմէջէն պահպանելու համար քաղաքացիական անվտանգութիւնը:

Թէեւ կառավարութեան գործունէութեան դանդաղութիւնը մնայուն կերպով քննադատութեան թիրախ դարձաւ բոլորին, նոյնինքն իշխանամէտներուն կողմէ, սակայն, Սուրիոյ տագնապին նկատմամբ կառավարութեան որդեգրած չէզոք քաղաքականութիւնը արժանացաւ արաբական եւ միջազգային գնահատանքի, ինչ որ դրսեւորուեցաւ Լիբանանի կառավարութեան հանդէպ ցուցաբերուած զօրակցութեամբ:

Այս իմաստով, նախագահ Սլէյման մնայուն կերպով շեշտեց Լիբանանը շրջանային տագնապներու հետեւանքներէն հեռու պահելու անհրաժեշտութիւնը, աւելցնելով, որ շրջանին մէջ որեւէ լուծում պէտք չէ կայանայ ի հեճուկս Լիբանանի:

Լիբանանի հանդէպ միջազգային զօրակցութեան ամէնէն խօսուն արտայայտութիւնը եղաւ 5 նոյեմբերին Ֆրանսայի նախագահ Ֆրանսուա Հոլլանտի Լիբանան կատարած եռաժամ այցելութիւնը, որուն ընթացքին ան Պաապտայէն կոչ ուղղեց ամրապնդելու լիբանանեան ազգային միասնականութիւնն ու երկրին ապահովական կայունութիւնը: Ան դրուատեց նաեւ Լիբանանի չէզոք քաղաքականութիւնը եւ խոստացաւ օժանդակել լիբանանեան բանակին զինումին եւ Սուրիայէն Լիբանան հասած գաղթականներուն մարդասիրական օժանդակութիւններ տրամադրելու աշխատանքին:

Նշենք, որ պահելով հանդերձ Սուրիոյ տագնապին նկատմամբ իր կեցուածքը, Լիբանան ստանձնեց Արաբական լիկայի 138-րդ նստաշրջանին նախագահութիւնը:

Կառավարութեան անցնող տարուան կարեւոր որոշումներէն կը նկատուի նաեւ լիբանանեան բանակը զինելու նպատակով՝ 20 սեպտեմբերին, կառավարութեան վաւերացուցած ծրագիրը, որուն լոյսին տակ 1 միլիառ 600 միլիոնի գումար մը պիտի տրամադրուի՝ այդ նպատակին:

Երեսփոխանական ընտրութիւնները իրենց օրէնսդրական թուականին կատարելու յանձնառութենէն մղուելով, 7 օգոստոսին, կառավարութիւնը վաւերացուց համամասնական դրութեան վրայ հիմնուած ընտրական օրինագիծ մը, որուն հիման վրայ Լիբանանը կը բաժնուի 13 ընտրաշրջաններու, բաժնուած՝ հետեւեալ ձեւով.

ՊԷՅՐՈՒԹ

Հիմնական երկու ընտրաշրջաններ.

- Էշրեֆիէ, Ռըմէյլ, Մուտաուար, Մարֆա, Սայֆի եւ Պաշուրա (9 երեսփոխան)

- Ռաս Պէյրութ, Տար Մրեյսէ, Մինա Հոսն, Զոքաք Պլաթ, Մազրաա եւ Մսայթպէ (10 երեսփոխան)

ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ԼԻԲԱՆԱՆ

Հիմնական երկու ընտրաշրջաններ.

- Սայտա, Սուր, Ժեզզին եւ Զահրանի (12 երեսփոխան)
- Պընթ Ժպէյլ, Նապաթիէ, Մերժահիուն եւ Հասպայա (11 երեսփոխան)

ՊԵՔԱԱ

Հիմնական երեք ընտրաշրջաններ.

- Զահլէ (7 երեսփոխան)
- Ռաշայա եւ Արեւմտեան Պեքաա (6 երեսփոխան)
- Պաալպեք - Հերմել (10 երեսփոխան)

ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ԼԻԲԱՆԱՆ

Հիմնական երեք ընտրաշրջաններ.

- Աքքար, Մընիէ եւ Տընիէ (10 երեսփոխան)
- Թրիփոլի (8 երեսփոխան)
- Զղարթա, Պշարրէ, Քուրա եւ Պաթրուն (10 երեսփոխան)

ԼԵՌՆԱԼԻԲԱՆԱՆ

Հիմնական երեք ընտրաշրջաններ.

- Պաապտա եւ Մեթն (14 երեսփոխան)
- Ժիպէյլ եւ Քեսրուան (8 երեսփոխան)
- Շուֆ եւ Ալէյ (13 երեսփոխան)

Կառավարութեան օրինագիծը փոխանցուեցաւ խորհրդարան, որուն միացեալ յանձնախումբերը երկար ատեն քննարկելէ ետք զայն՝ տարակարծիք դուրս եկան: Տարակարծութիւններուն իբրեւ արդիւնք, 12 հոկտեմբերին խորհրդարանի միացեալ յանձնախումբերը՝ խորհրդարանի փոխնախագահ Ֆարիտ Մքարիի նախագահութեամբ կազմեցին խորհրդարանական սեղմ յանձնախումբ մը՝ ընտրական օրէնքը քննարկելու նպատակով: Յանձնախումբին մաս կազմեց նաեւ Հայկական երեսփոխանական պլոքի ներկայացուցիչ, երեսփոխան Յակոբ Բագրատունի:

Ազգային երկխօսութեան նիստերուն պարագային, հանրապետութեան նախագահին գլխաւորութեամբ, Պաապտայի մէջ Ազգային երկխօսութեան 2012-ի առաջին նիստը գումարուեցաւ 11 յունիսին: Ազգային երկխօսութեան այդ նիստին ընթացքին կոչ ուղղուեցաւ Լիբանանի եւ Սուրիոյ միջեւ սահմանային կացութիւնը հաւասարակշռելու:

Ազգային երկխօսութեան յաջորդ նիստը տեղի ունեցաւ 26 յունիսին: Նիստին ընթացքին կատարուեցաւ «Պաապտայի յայտարարութիւնը», որուն համաձայն շեշտուեցաւ երկխօսութիւնը որդեգրելու իբրեւ միջոց՝ քաղաքական, ապահովական եւ տեղեկատուութեան մարզերը հանդարտեցնելու նպատակով, ինչպէս նաեւ լիբանանեան ազգային սկզբունքներուն եւ հասարակ յայտարարներուն շուրջ համախոհութիւն գոյացնելու համար:

Նոյն յայտարարութեան մէջ լիբանանեան քաղաքական բոլոր ուժերուն կոչ ուղղուեցաւ յանձնառու մնալու երկրին ապահովական կայունութեան հաստատումին, ինչպէս նաեւ քաղաքացիական անվտանգութեան ամրապնդումին, որպէսզի երկրին կացութիւնը աւելի եւս չվատթարանայ եւ դէպի սադրանքներ չուղղուի՝ խորացնելով լիբանանեան քաղաքական երկփեղկումը:

Շեշտուեցաւ նաեւ, որ լիբանանցիներուն կողմէ զէնքի դիմելու փորձերը ոչ ոքի կրնան ծառայել, այլ՝ բոլորին վնաս կը հասցնեն, սպառնալով լիբանանցի ժողովուրդին ապրուստին, ապագային եւ նորահաս սերունդներու ապագային:

«Պաապտայի Յայտարարութեան» մէջ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆԱԿԱՆ ՊԼՈՔԻՆ ԼԻԲԱՆԱՆԵԱՆ ՏԱԳՆԱՊԻՆ ԼՈՒԾՄԱՆ ՊԱՏԿԵՐԱՑՈՒՄԸ

Ազգային երկխօսութեան 11 յունիս 2012-ի նիստին Հայկական երեսփոխանական պլոքի ներկայացուցիչ, երեսփոխան Յակոբ Բագրատունի շեշտեց, որ թէ՛ հայ համայնքին, թէ՛ ՀՅ Դաշնակցութեան եւ թէ՛ պլոքին համար երկխօսութիւնը միշտ եղած է Լիբանանի քաղաքական եւ այլ հարցերու լուծման միակ միջոցը: Ան կարեւորութեամբ շեշտեց, որ բոլոր կողմերը պարտին հաւաքական կերպով մերժել զէնքի գործածութիւնը եւ երկխօսութիւնը նկատել խնդիրներու լուծման միակ միջոց:

Այս ուղղութեամբ, Բագրատունի վերյիշելով արեւմտեան դեսպանի մը՝ լիբանանցիք հասած են «չափահասութեան տարիքը» եւ հետեւաբար կրնան լուծել իրենց հարցերը հաստատումին պատասխանեց, որ «այո՛, լիբանանցիք չափահաս են իրենք զիրենք քանդելու», ըսաւ, որ արտաքին աշխարհէն ոչ մէկ օժանդակութիւն պէտք է ակնկալել: Մենք պարտաւոր ենք առանձնաբար լուծել մեր խնդիրները:

Բագրատունի նոյն նիստին առաջարկեց որդեգրել հետեւեալ սկզբունքները.

- Երկրին ապահովութիւնը առաջնակարգ խնդիր է: Զինեալ ուժերը կարմիր գիծ են եւ կարելի չէ համաձայնութեամբ ապահովութիւն կիրարկել:

- Անհրաժեշտ է հաստատութիւնները ուժեղացնել՝ ապահովելու համար պետութիւնը: Կառավարութիւնները կրնան փոփոխութեան ենթարկուիլ, սակայն երբ հաստատութիւնները կը հարուածուին, պետութիւնն է, որ քանդումի կ՚ենթարկուի:

- Ոչ մէկ ուժ կը փափաքի Լիբանանի մէջ համաձայնութիւն տեսնել: Իսրայէլ գոհ է արաբական եւ իսլամական աշխարհի մէջ ներքին բախումներէն: Ինք միակ օգտուողն է այս կացութենէն: Հազիւ թէ Հալէպի մէջ առեւանգեալներու գծով ներքին համաձայնութիւն գոյացաւ, թակարդ լարուեցաւ եւ խնդիրը վերածուեցաւ շրջանային հարցի:

- Պարտաւոր ենք մեր կեցուածքներուն մէջ համեստ ըլլալ: Բոլորս ալ բարձր ձայն ունինք եւ աւելի կամ նուազ չափով կրնանք ժողովուրդ հրահրել: Չենք կրնար քաղաքական մեր յայտարարութիւնները հասցնել չափազանցութեան այնպիսի մակարդակի, որ վնասէ երկրին միութեան: Այս իմաստով, ժողովրդավարութեան անուան տակ չենք կրնար շահագործումի առիթ տալ օտար ուժերու:

- Ժողովուրդի ընկերային եւ ապրուստի հարցերը իրաւունք չունինք քաղաքականացնելու: Հացի կապը, ելեկտրականութիւնը, ջուրը, զտարանը կը ծառայեն թէ՛ Մարտ 8-ի եւ թէ՛ Մարտ 14-ի ուժերուն: Քաղաքացիները, ինչ կողմի ալ պատկանին, նոյն տառապանքները կ՚ապրին: Հեռու մնանք քաղաքացիին հացը քաղաքական մեր հաշիւներուն ենթարկելէ:

- Դիմադրութեան զէնքը Իսրայէլի դէմ է: Ցաւալի էր, որ տարբեր պատճառներով ան մէկ անգամ գործածուեցաւ ներքին ճակատի վրայ: Այս մէկը օրէնք չէ, այլ բացառութիւն, հետեւաբար իբրեւ այդպիսին պէտք է զայն նկատի ունենալ իբրեւ Իսրայէլի դէմ ուղղուած զէնք:

- Սուրիական հարցով, բաժնելով կառավարութեան որդեգրած հարցերէն հեռու

մնալու վարքագիծը, անհրաժեշտ է զայն վերածել համալիբանանեան կեցուածքի:

Մենք մէկ ձեւով կրնանք ազդել Սուրիոյ դէպքերուն վրայ: Ընդհակառակն՝ այդ հարցերը կ՚ազդեն Լիբանանի վրայ, իսկ ամէն պարագայի խնդիրը պետութեանց կռիւ է եւ շրջանին մէջ նոր բաժանում յառաջացնելու ճիգ: Այս հարցին մէջ մենք պարտինք պաշտպանել Լիբանանը եւ խաղալիկ չդառնալ այլոց:

- Չէզոքութեան խնդիրին կապակցաբար, իբրեւ հայ համայնքի եւ Դաշնակցութեան ներկայացուցիչ, մենք լաւապէս ծանօթ ենք դրական չէզոքութեան քաղաքականութեան, որ կը սիրենք կոչել յանձնառու չէզոքութիւն: Այլ խօսքով՝ պաղեստինեան հարցին զօրակցելու կողքին, Լիբանան յանձնառու կ՚ըլլայ չէզոքութիւն պահպանել այլ հարցերու կապակցաբար, որպէսզի վտանգը ամէն գնով հեռացնէ Լիբանանէն եւ լիբանանցիէն:

Լիբանանցի քաղաքացին լուրջ ակնկալութիւններ ունի այս ժողովէն եւ քաղաքական կողմերէն: Չենք ուզեր հասնիլ հոն, ուր պիտի իշխենք աւերակներու վրայ: Լիբանանցին չի ներեր մեզի, եւ մենք պատմական պատասխանատուութեան դիմաց ենք:

անհրաժեշտ նկատուեցաւ ամրապնդել լիբանանեան պետութեան հաստատութիւններուն աշխատանքը եւ կառչած մնալ օրէնքին եւ օրինականութեան՝ որեւէ հարցի լուծման պարագային:

«Պաապտայի Յայտարարութեան» կարեւորագոյն կէտը նկատուեցաւ շրջանային եւ միջազգային տագնապներէն Լիբանանը չէզոք պահելու անհրաժեշտութիւնը՝ անկէ հեռու պահելու համար այդ տագնապներուն իր վրայ ունենալիք հետեւանքները:

Ազգային երկխօսութեան նիստէն բխած այս որոշումները նկատուեցան յայտարարութիւն մը, որմէ անշեղ պիտի մնան լիբանանեան բոլոր կողմերը: Նշուեցաւ նաեւ, որ անկէ օրինակներ պիտի ուղարկուին Արաբական լիկային եւ ՄԱԿ-ին:

20 սեպտեմբերին կայացած Ազգային երկխօսութեան նիստին հանրապետութեան նախագահ զօր. Միշել Սլէյման ներկայացուց Լիբանանի պաշտպանութեան ազգային ռազմավարութեան իր պատկերացումը, որ դրական մթնոլորտ մը ստեղծեց երկրին մէջ:

Նախագահ Սլէյմանի պատկերացումը նկատուեցաւ շատ կարեւոր, սակայն ոչ վերջնական: Այդ պատկերացումը նկատուեցաւ մեկնակէտ՝ սկսելու երկրին պաշտպանութեան ռազմավարութեան եւ Դիմադրութեան զէնքին քննարկումին:

Ընդդիմադիր քաղաքական ուժերը, որոնք յուլիսի աւարտէն արդէն իսկ սկսած էին պահանջել Լիբանանէն Սուրիոյ դեսպանին վտարումը, իրենց պահանջներուն մէջ աւելցուցին նաեւ կառավարութեան հրաժարականը եւ Ազգային երկխօսութեան նիստերուն իրենց մասնակցութիւնը պոյքոթի ենթարկելու տրամադրութիւնը:

5 սեպտեմբերին, նախկին վարչապետ Ֆուատ Սինիորա նախագահ Սլէյմանին փոխանցեց բողոքի նամակ մը, որուն մէջ ընդդիմութեան անունով ան պահանջեց ՖԻՆԻԻԼ-ի միջազգային խաղաղապահ ուժերուն տեղակայումը հիւսիսային Լիբանանի մէջ, Սուրիոյ դեսպան Ալի Ապտել Քերիմ Ալիի վտարումը Լիբանանէն, ինչպէս նաեւ Լիբանանի եւ Սուրիոյ միջեւ միացեալ համաձայնագիրներուն չեղեալ նկատումը:

Նախագահ Սլէյմանի կողմէ Սինիորայի ներկայացուցած յուշագիրը նկատուեցաւ քաղաքական եւ կառավարութեան դէմ ուղղուած քայլ:

Ապահովական առումով ամէնէն ցնցիչ դէպքը նկատուեցաւ ներքին ապահովութեան ուժերու

տեղեկահաւաքի ընդհանուր տնօրէն գնդապետ-զօրավար Ուիսամ Հասանի անարգ սպանութիւնը:

19 հոկտեմբերին, Էշրեֆիէի Սեսին հրապարակին վրայ ահաւոր պայթում մը խլեց Ուիսամ Հասանի եւ անոր թիկնապահին կեանքերը, պատճառելով նաեւ երրորդ զոհ մը՝ լիբանանահայ քաղաքացի Ժորժեթ Սարգիսեանը:

Պայթումը պատճառեց մեծ թիւով վիրաւորներ, ինչպէս նաեւ նիւթական հսկայական վնասներ:

Մարտ 14-ի քաղաքական ուժերը անմիջապէս անցան քաղաքական ամբաստանութիւններու եւ վարչապետ Միքաթին ու անոր կառավարութիւնը դատապարտեցին Հասանի սպանութեամբ:

21 հոկտեմբերին, Ուիսամ Հասանի յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ Մոհամեթ Ամին մզկիթին մէջ: Յուղարկաւորութեան արարողութեան ընթացքին համայնքային լարուածութիւններ առթող յայտարարութիւններէն ետք, լրագրող Նետիմ Քըթէյշ կոչ ուղղեց ներկաներուն վարչապետարան ներխուժելու. արարք մը, որ չափազանց վտանգաւոր բնոյթ ստացաւ եւ վերածուեցաւ յուղարկաւորներուն եւ ապահովութեան ուժերուն միջեւ բախումներու:

Բանակի մասնայատուկ ուժերուն կողմէ հակակշիռի տակ առնուած այս քայլը ձախողեցաւ, սակայն վերածուեցաւ Պէյրութի զանազան շրջաններուն եւ Թրիփոլիի մէջ զինեալ բախումներու:

Երկու օր ետք բանակը իր հակակշիռին տակ առաւ Պէյրութի եւ Թրիփոլիի մէջ տիրող կացութիւնը:

Ընդդիմութեան կողմէ առնուած այս քայլին իբրեւ հակազդեցութիւն, ՄԱԿ-ի Ապահովութեան խորհուրդի հինգ մնայուն անդամ երկիրներու դեսպանները զօրակցութիւն յայտնեցին կառավարութեան, շեշտելով Լիբանանի ապահովական կայունութիւնը պահպանելու անհրաժեշտութիւնը:

2012-ին, Թրիփոլիի Պապ Թըպպանէ եւ Ժապալ Մըհսեն շրջաններուն միջեւ արձանագրուեցան զինեալ բախումներ, որոնք ստացան արիւնալի բախումներու բնոյթ եւ պատճառեցին մեծ թիւով զոհեր:

Պապ Թըպպանէի եւ Ժապալ Մըհսենի միջեւ բախումներուն գործածուեցան «ՊԷ. 7» եւ «էր. ՓԷ. ԺԷ.» տիպի նռնականետեր եւ հրասանդեր:

Փետրուարին սկսած բախումները շարունակուեցան մայիսի կիսուն, յունիսի սկիզբը եւ յուլիսին: Օգոստոսին ծաւալած բախումները կարելի չեղաւ հակակշիռի տակ առնել լիբանանեան բանակին կողմէ: Ի վերջոյ, Թրիփոլիի քաղաքական, ապահովական եւ հոգեւոր հեղինակութիւններուն զօրակցութեամբ, Լիբանանի պաշտպանութեան գերագոյն խորհուրդը տուաւ որոշում մը, որուն հիմամբ բանակը դիրքաւորուեցաւ զոյգ շրջաններու թաղամասերուն մէջ եւ իր հակակշիռին տակ առաւ կացութիւնը, որ սակայն ենթարկուեցաւ խախտումներու:

Ապահովական, ընկերային ու մարդկային բնոյթ ունեցող այլ թղթածրար մը եւս 2012-ին յուզեց եւ կը շարունակէ յուզել Լիբանանը:

23 մայիսին, դէպի Իրան կատարուած ուխտագնացութենէ վերադարձող 11 լիբանանցիներ առեւանգուեցան Հալէպի մէջ եւ անոնց արգելարանը նկատուեցաւ Ազէզի շրջանը:

Ռիֆ Հալէպի յեղափոխական խորհուրդը ստանձնեց լիբանանցիները առեւանգելու պատասխանատուութիւնը:

Առեւանգուած լիբանանցիներուն ընտանիքները ամիսներ շարունակ մնայուն կերպով նստացոյցեր կատարեցին Պէյրութի մի-

ջազգային օդակայանին ճամբուն վրայ՝ փակելով ճամբան եւ երթեւեկի ահաւոր վիճակ ստեղծելով երկրին մէջ:

Առեւանգեալներուն հարազատները բողոքի բազմաթիւ ցոյցեր կատարեցին նաեւ Լիբանանի մէջ թրքական դեսպանատան առջեւ: Անոնք թրքական իշխանութիւնները մեղադրեցին իրենց հարազատներուն առեւանգումին յանցանքով:

Հանրապետութեան նախագահ զօր. Միշել Սլէյման, վարչապետ Նեժիպ Միքաթի եւ ներքին գործոց նախարար Մարուան Շարպել

տարբեր առիթներով ուղղուեցան Թուրքիա, փորձելով լուծել լիբանանցի առեւանգեալներուն թղթածրարը:

Դժբախտաբար, սակայն, անոնք ձեռնունայն վերադարձան Թուրքիայէն:

17 օգոստոսին, Լիբանանի մէջ ապահովական լարուածութիւնը հասաւ իր գագաթնակէտին, երբ Դամասկոսի մէջ Հասսան Մըքտատի առեւանգումը պատճառ դարձաւ Լիբանանի մէջ տասնեակներով սուրիացիներու եւ երկու թուրք քաղաքացիներու առեւանգումին:

Մըքտատ ընտանիքին զինուորական թեւին կողմէ կատարուած այս առեւանգումները դատապարտուեցան բոլորին կողմէ:

Մըքտատ ընտանիքը հաստատեց, որ ինք թուրքերուն հետ պիտի չբանակցի՝ պահանջելով տուն վերադարձնել իր զաւակը՝ Հասսան Մըքտատը:

Մինչեւ 10 սեպտեմբեր կացութիւնը նոյն ձեւով շարունակուեցաւ, մինչեւ որ բանակը Ռուէյս խուժեց եւ Մըքտատ ընտանիքի անդամներ ձերբակալեց եւ այդպիսով երկու օր ետք կարելի եղաւ թուրք քաղաքացի Այտըն Թեքինը ազատ արձակել, որմէ 48 ժամ ետք ազատ արձակուեցաւ նաեւ երկրորդ թուրք քաղաքացին. անոնք ողջ առողջ յանձնուեցան թրքական իշխանութիւններուն:

Այս բոլորին դիմաց՝ առեւանգուած լիբանանցի Հասսան Մըքտատի ճակատագիրը մնաց անորոշ, իսկ Ազէզի մէջ գտնուող առեւանգուած 11 լիբանանցիներէն երկուքը ազատ արձակուեցան, իսկ մնացեալ իններին ճակատագիրը մնաց անորոշ:

10 օգոստոսին, նախկին նախարար Միշել Սըմահա ձերբակալուեցաւ ապահովական բնոյթի ամբաստանութիւններով: Տեղեկատու աղբիւրներու համաձայն, Սըմահա իր ինքնաշարժով Սուրիայէն Պէյրութ ականներ եւ դրամ փոխադրած էր, որպէսզի զանոնք յանձնէր աւազակախումբի մը, որ Լիբանանի մէջ ականահարումներ պիտի կատարէր:

Սըմահայի հարցաքննութիւնը արդէն իսկ սկսած է եւ կը շարունակուի զինուորական ատեանին կողմէ:

Միւս կողմէ, սուրիացի զինեալ հրոսակներու կողքին կռուելու նպատակով Հիւսիսային Լիբանանէն Սուրիա ուղղուող 21 լիբանանցի երիտասարդներու խումբ մը 30 նոյեմբերին Թալքալախի մէջ դարձաւ սուրիական բանակին լարած թակարդին զոհը:

Սպաննուած լիբանանցի երիտասարդներուն դիակները սահմանամերձ Արիտայի անցքին մէջ հանգրուանային կերպով յանձնուեցան լիբանանեան իշխանութիւններուն, գործակցելով Լիբանանի ընդհանուր անվըտանգութեան ընդհանուր տնօրէն հազարապետ-զօրավար Ապպաս Իպրահիմի հետ:

Ապահովական այս բոլոր իրադարձութիւններուն կողքին, Սայտայի մէջ պարզուեցաւ այլ վիճակ մը՝ շէյխ Ահմեթ Ասիրի երեւոյթը:

5 մարտին, Ասիր Կեդրոնական Պէյրութի մէջ կազմակերպեց ցոյց մը, որուն ընթացքին ան սպառնաց խորհրդարանի նախագահ Նե-

պիհ Պըրրիի եւ Հըզպալլայի ընդհանուր քարտուղար սէյիտ Հասան Նասրալլայի:

Հետզհետէ հզօրացող եւ ամրապնդուող շէյխ Ասիրի շարժումին հետեւորդներուն կողմէ յայտարարուած բաց նստացոյցով մը, 29 յունիսին, Սայտայի մայր հրապարակը փակուեցաւ, պահանջելով Դիմադրութեան ապագինումը:

Սայտայի մէջ քաղաքական իր կշիռը ներկայացնող Նասըրական շարժումի ղեկավար, նախկին երեսփոխան Ուսամա Սաատ հաստատեց, որ Ասիրի ցոյցը կը վայելէ Մուսթաքպալի եւ Ժամաա Իսլամիէի զօրակցութիւնը:

Սակայն ի վերջոյ կառավարութիւնը որոշեց վերջ տալ սայտացի շէյխին նստացոյցին եւ այդ նպատակով ներքին գործոց նախարար Մարուան Շարպել անձամբ ուղղուեցաւ Սայտա եւ կրցաւ ցոյցին վերջ տալ, խոստանալով ընդառաջել Ասիրի պահանջներուն:

Ապահովական շրջագիծին մէջ, Դիմադրութիւնը 12 հոկտեմբերին զարմացուց ամբողջ աշխարհը, երբ դէպի հարաւային Իսրայէլ ղրկեց առանց օդաչուի հետախուզական օդանաւ մը: Հըզպալլայի ընդհանուր քարտուղար սէյիտ Հասան Նասրալլա հաստատեց, որ «Այուպ» հետախուզական օդանաւին Իսրայէլ ուղարկումը Լիբանանի ու Միջին Արեւելքի պատմութեան մէջ առաջին անգամ ըլլալով է, որ կ՚արձանագրուի եւ Դիմադրութեան զինական բարձր կարողութիւնները կը փաստէ: Ան կը նկատուի նուաճում մը, յատկապէս անոր համար, որ Իսրայէլ ընդունած է, թէ Դիմադրութիւնը յաջողած է խզել Իսրայէլի օդային սահմանները:

2012-ին, հարաւային Լիբանանի մէջ ծառայող ՖԻՆԻԷԼ-ի միջազգային խաղաղապահ ուժերուն համար նոր հրամանատար նշանակուեցաւ զօր. Փաուլօ Սերրան, իսկ ՖԻՆԻԷԼ-ի մաս կազմող թրքական զօրամասին կեցութիւնը՝ Թուրքիոյ խորհրդարանին կողմէ 2 յուլիսին տրուած որոշումին համաձայն, մէկ տարիով երկարաձգուեցաւ:

2012-ին արձանագրուեցան նաեւ պաշտօնական անձնաւորութիւններու բնական մահեր: Անոնց շարքին էին նախկին երեսփոխան Նեսիպ Լահուտ 1 փետրուարին, նախկին երեսփոխան Ղասսան Թուէյնի 7 յունիսին, ինչպէս նաեւ Քուրայի երեսփոխան Ֆարիտ Հապիպ 30 մայիսին:

Հապիպի մահով թափուր մնացած Քուրայի երեսփոխանական աթոռին համար 15 յուլիսին կատարուեցան մասնակի ընտրութիւններ, որոնց իբրեւ արդիւնք Ֆատի Քարամ ընտրուեցաւ երեսփոխան:

Ներքին գործոց նախարարութեան կողմէ կազմակերպուած ընտրութիւնները ընթացան ժողովրդավարական մթնոլորտի մէջ եւ քուէարկողներու աշխուժութեան պատճառով մեծ համեմատութիւն արձանագրեցին:

Լիբանանի ունեցած մարդկային կորուստներուն ծիրին մէջ հարկ է ներառել նաեւ Անտիոքի եւ Արեւելքի յոյն ուղղափառ համայնքի Իգնահիոս Դ. Հազիմ պատրիարքին վախճանումը 5 դեկտեմբերին:

Հազիմ պատրիարքի յուղարկաւորութենէն շաբաթ մը ետք, 17 դեկտեմբերին, յոյն ուղղափառ համայնքի հոգեւոր պատասխանատուներն ու առաջնորդները Պալամանտ համալսարանին մէջ կատարեցին ընտրութիւններ, որոնց իբրեւ արդիւնք Եուհաննա Ժ. Եազիժի ընտրուեցաւ Անտիոքի եւ Արեւելքի յոյն ուղղափառ համայնքի պատրիարք:

ԱՐՇՕ ՊԱԼԵԱՆ

ԿԻՒԹԵՆՊԷՐԿԻ ԳԵՐԵԶՄԱՆԻՆ ՎՐԱՅ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻՉՆԵՐ ԿԸ ՊԱՐԵՆ

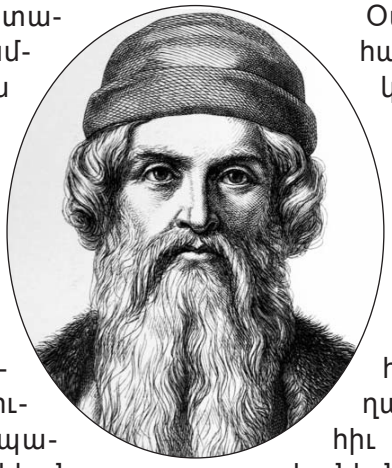

«Բազմավէպ»-ի հրատարակութեան 170-ամեակի, Խրիմեան հայրիկի «Արծուիկ Տարօնոյ» հրատարակութեան 150-ամեակի, Մեսրոպ Մաշտոցի անուան Մատենադարանի բացման 60-ամեակի եւ բազմաթիւ հայ մտաւորական գրողներու ոգեկոչական տարեդարձներուն առիթով, յարմար տեսայ անդրադառնալու հայ գիրի, գրականութեան, գրագիտութեան ու տպագրութեան բնաւ չհինցող, մեր կեանքը տեւաբար թարմ պահող այս նիւթին, որ գրուած-հրատարակուած ըլլալով հանդերձ, անոր բոլոր հանգրուանները ուսումնասիրուած չեն, հետեւաբար նաեւ՝ անոր անժամանակ գոյութիւնը երաշխաւորուած չէ:

Շատեր ծարաւ են գիտնալու իրենց պատմութիւնը, որովհետեւ պատմութիւնը կը վարժեցնէ զիրենք բնակելու ու ապրելու անոր մէջ:

* * *

Տպագրութիւնը, գրականութիւնը, իրենց լեզուն, իրենց նիւթն ու բովանդակութիւնը, իրենց նկարագրի գոյնը կ'ունենան. տպագրուելէն ետք՝ հայրենիք ալ կ'ունենան. հայրենիք ունենալէ ետք ալ՝ հայրենաւանդօրէն, մերթ նաեւ՝ «հայրենադարձօրէն» կը բնորոշուին. բնորոշուելէ յետոյ ալ՝ կամ կը սանձահարուին, կամ ալ իրենց սահմաններէն դուրս ելլելով վայրենաբար կ'ազատագրուին. իսկ ազատագրուելէն վերջ...

Օտարներուն մօտ (երբեմն ալ հայերուն), հայադրոշմ տպագրական գիւտը ու իր հիմնադրութեան 500-ամեակը՝ կառուցողական երկխօսութեան հանդէպ անտարբեր, որոշ չափով ալ անհետաքրքիր կը մնայ: Նոյնպէս լեզուն, գրաբար թէ աշխարհաբար, որ ամէնօրեայ շատ գործածուող համաշխարհային լեզուներուն կողմէ անցողակիօրէն կը դիմագրաւուի, շնորհիւ հայերու հաղորդակցական չափանիշներուն հանդէպ ցուցաբերած ժողովրդային արժէքներու ու հեռանկարներու ինքնամոռացութեան, ապա նաեւ՝ ձեռնթափման պատկերացումով:

Ազգերու լեզուական քաղաքակրթութեան պատմութիւնը ազգերու պարզ ժողովրդավարութեան քանակական հարց չէ, որքան՝ համասփիւռ որակական ու ձեռնհաս քաղաքակրթութեան ժառանգութեան:

Հարցը այն է, թէ գործնականօրէն ի՞նչ կ'ընենք մենք թուլակամութեամբ վարակուած նման պատկերի մը առջեւ:

Անձնական թէ հաւաքական ընտրութիւններն ու նախընտրութիւնները սահմանափակուած ըլլալով, մեզ կրնան թիւր կերպով առաջնորդել անգործնական ճակատագրապաշտութեան, քանի այդ բնագաւառի դիմադրական սկզբունքներն ալ, գաղափարական ամրոցներուն հետ, սկսած են իրենց զրահապատ զգեստաւորումը թօթափել իրենց վրայէն:

Այսպէս ուրեմն, մեր լեզուն՝ նախ եւ առաջ մեր հարցն է. մեր գաղափարախօսական

պատմութիւնն է. թերեւս առաջնակարգ հարցը, քանի ան կապուած է մեր լեզուամշակութային աւանդութեան հետ, այսպէս ըսուած՝ մեր լեզուական յետադարձ, հիմա նաեւ՝ թաւալգլոր հարցին հետ, որ քիչ թէ շատ, քիչ մը մոտէն, քիչ մը հեռուէն առնչուած է նաեւ ու մանաւանդ մեր լեզուական հայրենասիրութեան երազներուն ու հետզհետէ թալկացող տեսլականներուն հետ:

Ի՞նչպէս կրնանք առանձինն լուծել խնդիր մը, երբ կը պատկանինք աշխարհիս վրայ քիչ խօսուող, քիչ ինքնազարգացող, բայց փութով ինքնաթօթափուող լեզուներու շարքին: Լեզուն ուրիշ լեզու չունի, որպէսզի արտայայտուի: Ունի տարբեր բառեր, տարբեր նախադասութիւններ. բայց մեր լեզուն իր մէջ կ՚ամփոփէ հայ կեանքի հին թէ նոր, մօտաւոր բոլոր չարիքներն ու բարիքները, ան այլեւս ուժը չունի մեծ ոստումներ կատարելու՝ չարիքը բարիքի եւ բարիքը առաւել բարեգութ դարձնելու համար:

Սերունդներ ամբողջ չգիտցան ինչպէ՛ս վերաբերիլ իրենց լեզուին հետ: Սորվեցնողներն ալ բաւական ներշնչում չդրին իրենց ներշընչումին մէջ, որպէսզի ե՛ւ լեզուն ապահով զգայ, ե՛ւ զայն խօսողները: Թերեւս, որոշ տեղեր ազգային ապահովութեան ըմբռնումը նոյնացուցին հայ կեանքին ու ակումբին հետ, բայց ոչ՝ լեզուին: Հիմա, երկուքին հանդէպ ալ սիրելու ձեւերը փոխուած են: Երկուքն ալ եղած են գաղթական, թափառական, անորոշի ճամբորդ, առանց իրենց դիմագիծի գոյատեւման պատասխանատուութիւնը զգալու: Ի՞նչ վտանգաւոր կարեկցութիւն...

Եկէք հաստատենք սակայն, որ մեր հարցը միայն հայոց լեզուն եւ գրականութիւնը չէ. ոչ ալ անոնց հանդիպակաց զուգահեռ խաչմերուկները յայտնաբերելը: Գիրը, գրական լեզուն եւ անոր գործնապաշտ արտայայտչականութիւնը, հաւասարապէս անոր իմաստային խորքն ու անոր խարսխուած նախադրեալները, անմիջականօրէն կապակցուած են հայ կեանքի յառաջադէմ թէ յապաւուած իրականութեան հետ: Մէկ խօսքով, լեզուի թելադրած յուզականութիւնը, մեծատաղանդութիւնը, լաւ կամ գէշ դէպքերն ու եղելութիւնները, ինքնաբերաբար կը միախառնուին գիրէն բխող, գիրին վերադարձող, միջնորդող իմացութեան մը վարանոտ խարխափումին յօժարակամութեան:

Բանաստեղծ մը կ՚ըսէր. ձեր հետ շատ ջուր առէք. ապագան չոր է...:

* * *

Այս արագ մտածումներուն իբրեւ հետեւանք, տիրականօրէն անհրաժեշտ հարց կը ծագի:

Հայոց լեզուն՝ պատշաճեցուած միշտ նորանոր ու նորահնար արհեստագիտական զարգացումներուն, պատշաճեցուած միշտ անցեալի աւանդական ազգակցութիւններուն եւ զգացապաշտութիւններուն, մինչեւ ո՞ւր կրնայ հասնիլ. կամ՝ մինչեւ ո՛ւր կրնայ չհասնիլ: Նոր սկզբնաւորութեան մը յուսատու հնարաւորութիւններ կրնա՞յ ունենալ. պիտի ունենա՞յ: Տեղ մը, տեղէ մը վերջ, նոր ոստումներու կրնա՞յ ձեռնարկել: Եթէ միայն ու միայն անցողակի, ընդհանրական ու միջանկեալ անցուդարձեր պիտի գովենք ու գովերգենք, - ինչպէս սովորաբար կ՚ընենք, ինքնավիրաւոր անցելապաշտութիւնը մեզ չի կրնար դուրս բերել վաւերական թէ անվաւեր յամեցող տեղքայլէ մը: Կարծեմ, հիմա, հոն կը գտնուինք: Երէկ ալ հոն էինք, բայց չանդրադարձանք: Հարիւրամեակներ ապրեցանք Ներսէս Շնորհալիներու գրաժառանգական փառքով: Այդ ապրումը մեզ անդարմանելիօրէն գերի դարձուց մեր հրապուրիչ ժամանակներուն չյարմարող իւրօրինակ յատկանիշներով տարրալուծող ու տարրալուծուող

ապրումներու: Մանաւանդ որ շատեր մեր լեզուն ո՛չ կը սիրեն, ոչ ալ կը յարգեն:

Կ՚ըսեմ այս՝ քանի վերջին տասնամեակներուն, կայուն ու հաստատ կապ գոյութիւն չունի լեզուական խորքի ճշգրտախօս կորիզին հետ, եւ այդ կորիզը պեղող հնագիտական գործիքներն ալ անծանօթ կը մնան մեզի:

Եթէ մտահոգ լեզուաբաններ, կամ լեզուաբանասիրական կաճառ մը ունենայինք, անառարկելիօրէն իրենց գլխաւոր դերը պիտի ըլլար բառերու բարակ ու հաստ շերտերու տակ թաղուած ստեղծագործական արժէքները լպրծուն մակերես բերելը: Մտքի դիւրագրգիռ կարողականութիւնը՝ լեզուէն, բառերէն, մեր մտածողութեան խորհուրդին ու խորհրդածութեան հորիզոնին վրայ բերելն ու արժեւորելը:

Թերեւս՝ ոչ շատ լաւատես գաղափարներ: Թերեւս՝ մեր իրականութեան չընտելացող դժուարամարս գաղափարներ կ՚արտայայտուին, բայց, ինքնամատոյց իրապաշտութիւն չէ՞ հարց տալ, թէ ո՞վ, որո՞նք պիտի զբաղին այս հարցին անցեալէն յետոյ, այս հարցին ներկայի ու ապագայի մտատանջող արժեւորումով: Որքան գիտեմ, հայկական տպագրութեան ու գրականութեան հայերէն լեզուի թանգարան մը չկայ, թէկուզ ոչ արհեստավարժ մակարդակի վրայ: Արդեո՞ք պատահական առիթներ պակսեցան, թէ հարկ չզգացուեցաւ անոր մշակոյթը խմբաւորելու, ժիր կերպով խմորելու, նոյնիսկ Հայաստանի մէջ կամ այլուր:

Մասնաւորաբար հայ հին տպագրողներ, տպագրիչներ չմնացին: Այսօր, այդ գործը գիտցող չկայ: Անհետացաւ անոր մասնագիտութիւնը, կարողականութիւնը, փորձառաճանաչողականութիւնը, հմտիմացութիւնը: Այդ արհեստը չդասաւանդուեցաւ համապատասխան համալսարանական ամպիոններու մէջ: Ընդհանրապէս տպագրութեան ու մասնաւորապէս հայ տպագրութեան դասը անհրաժեշտ չհամարուեցաւ, նոյնիսկ աւանդական գեղարուեստի ընթացիկ ճիւղերուն մէջ: Իրապէս, այսպիսի ճիւղ կա՞յ:

Հին տպագրութեան զարգացման հանգրուանները իրարու յաջորդած են, իւրաքանչիւրը արուեստի նորահնար ու խառնափնթոր իր յաւելուածներով.- **Մոնոթիփի, լիթոկրաֆի, ֆոթոլիթոկրաֆի, ելեկտրոլիտներու** կազմաւորման, **զինկոկրաֆի, լինոթիփի** եւ իր «թոյնը» **անդիմոնիոն, կրաֆիքի, վիթրոկրաֆի, քլիշէն** իր թունաւոր ասիտներու համապատասխան քիմիական բաղադրութիւններով, մետաղի կալվանիզմ, փայտակերտ ձեւաւորում ու ձեւազարդում, գրատպութիւն ու գրահրատարակչութիւն, ֆիլմի, **ռըթուշի**, նկարահանման մութ սենեակի, լուսանկարներու, **մոնթաժի,** չորս գոյներով տպագրութեան, գծաձեւաւորումի, ծաղրանկարչութեան, յուշատետր-ալպոմներու տպագրութեան թեքնիքի ճանաչում, եւ այլն եւ այլն:

Ահա՛, ապագայ մասնագիտական թանգարանի մը բազմազան ու հմտացնող նիւթեր: Կարելի է սկսիլ: Կարելի է սկսելու համար՝ սկսիլ մտածել:

Հայ թանգարանագէտներէն ոմանք, այսօր, չեն կրնար զանազանել տպագրութեան զարգացման հին արեւելումներու տարբերութիւններ, իրական պապիրոս մը կեղծ պապիրոսէն:

Այս յօդուածի էջերու սահմանափակումը չ՚արտօներ որ նշուած գրահրատարակչական աշխատութիւններու լայնածիր ու լայնամիտ նախաձեռնութեանց մասին երկարապատում ու մանրամասն ծանօթութիւններ փոխանցել:

Այսօր, Հայաստան ազատ է ու անկախ եւ որոշ ճիգով կրնայ կազմակերպել անցեալի տպագրութեան կառուցային արժեւորման պատմութիւնն ու ժառանգական պահպանման գրացուցակագրութիւնը, հինին նոր քաղաքացիութեան իրաւունք տալով: Նոր ար-

հեստագիտութիւնը լիովին կ՚օգնէ որ հինը պեղուի եւ հանգրուանային իր զարգացումը յայտնաբերէ, իր իսկ տեսակի անհատականութիւնը արժեւորելով: Առնուազն, հին տառատեսակներու գուրգուրանքով պահպանումը, ցուցադրումը, արդիական վերարտադրութիւնն ու վերաձեւաւորումը կրնայ գեղագիտական ու զարդագիր նոր տեսակներու ներշնչումով ու ճոխացումով հարստացում բերել հին տպագրութիւնն ու տառատեսակները իրար ամուսնացնելով, ինչպէս երկաթի վրայ փորագրուած մեր հին երկաթագիրը, հայահնար թռչնագիրը, պարզն ու արամեանը, իսկ օտար տառատեսակներէն, յատկանշականօրէն, լատինական universe-ը, relief-ը, helvetica-ն, էլզէվիրը: Ուսումնատպական գիտաշխատանոցներ կրնան համալսարանական հետազօտութեանց մարզին մէջ ներառնել դասական հասակ ունեցող հայրենատուր տպագրութիւնը: Վստահաբար սորվելիք ունինք այս մարզին մէջ: Վստահաբար թթխմորը հացերու նոր տեսակներ կը ստեղծէ:

* * *

Հայատառ տպագրութեան խորացման շուրջ հետաքրքրութիւն ունեցողներուն պիտի թելադրենք, որ յետադարձ ակնարկով՝ Կիւթենպէրկի տպագրութեան գիւտէն 60-65 տարի ետք հասնին մինչեւ հանճարեղ վարդապետ ջուղայեցի Յակոբ Մեղապարտին, որ հայերէն տառեր ձուլեց 1512-ին եւ լոյս ընծայեց հայերէն առաջին տպագիր հնագոյն աշխատութիւնը՝ «Ուրբաթագիրք»-ը, որ կը պահուի Մեսրոպ Մաշտոցի անուան Հայաստանի Մատենադարանի ձեռագրատան մէջ, ներառելով 15-րդ դարու վերտառեալ ձեռագիր ընդօրինակուած աղօթքներ, սաղմոսներ, Աստուածաշնչական հատուածներ, մաղթանքներ, մատենամշակութային խորհրդածութիւններ եւ այլն, ապա նաեւ «Աղթարք»-ը, «Պատարագատետր»-ը, «Սաղմոսարան»-ը: Հասնին Իտալիա, Հռոմ, Լիվորնօ, Վենետիկ, ապա անցնին Մխիթար Աբբահայր Սեբաստացիի (1676-1749) հոգեմտաւոր կտակին, Վիեննայի Մխիթարեան միաբանութեան, որուն գեղատիպ հրատարակութիւնները ատենին արժանացած են ոսկեայ եւ արծաթեայ մրցանակներու: Հասնին Հոլանտայի Ամսթերտամ քաղաքը, ուր կը գործէր հայ տպագրիչներու ժրաջան ամբողջ խումբ մը՝ Ոսկան Երեւանցիի սրբաբոյր ղեկավարութեամբ եւ կը տպագրէր հայոց լեզուի դասագիրք մը «Այբբենարան եւ Քրիստոնէական» անունով, ապա նաեւ՝ «Աստուածաշունչ»-ը: Իրենց որոնողական երթը շարունակելով հասնին Թրիէսթէ, Սան Փեթերսպուրկ, Նոր Նախիջեւան, Աստրախան, Մոսկուա, ուր 1829-ին հիմնուեցաւ Լազարեան ճեմարանի (այսօր Մոսկուայի մէջ Հայաստանի դեսպանատուն) տպարանը՝ Յովհաննէս եւ Խաչատուր Յովակիմեաններու կողմէ, հայերէն եւ ռուսերէն լեզուներով հրատարակելով հայագիտական, մատենագիտական, պատմաբանասիրական ու գեղարուեստական բովանդակութեամբ բազմարժէք մատեաններ:

Հոս լոյս տեսան հայկական ազատագրական մեր Զարթօնքի շարժման ռահվիրաներէն Ստեփանոս Նազարեանցի «Հիւսիսափայլ»-ը, ինչպէս նաեւ՝ Միքայէլ Նալպանտեանի ազատասիրական ստեղծագործութիւնները: Եւ դեռ՝ Եւտոքիա (1883) եւ Ուքրանիոյ Լվով քաղաքի հրատարակութիւնները: Շարունակեն ու հասնին Պոլիս, Պարտիզակ, Շամախ, Վան, Մուշ, Սեբաստիա: Հասնին Ախալցխա (1888), Նիւ Եորք (1857), Պոսթըն (1899), Մանչեսթըր (1863), Գահիրէ (1865), Աղեքսանդրիա (1888), Ժընեւ (1891), Աթէնք (1892), ապա նաեւ՝ Երուսաղէմ:

Հնդկաստանի Մատրաս քաղաքին մէջ 1794-ին՝ հայր Յարութիւն Շմաւոնեանի տպարանէն դուրս եկաւ հայոց առաջին պարբերաթերթ «Ազդարար»-ը:

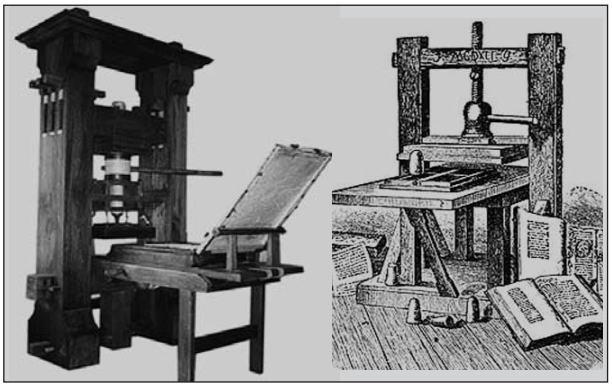

Պոլսոյ մէջ 17-րդ եւ 18-րդ դարերուն, Աստուածատուր դպիր Կոստանդնուպոլսեցին, 1699-էն սկսեալ, իր հիմնադրած տպարանին մէջ, յիսուն տարուան ընթացքին հրատարակած է 80 գիրքեր, որոնց շարքին Գրիգոր Նարեկացիի «Մատեան ողբերգութեան» մեզի ձգուած ժառանգը: Նոյնպէս Պոլսոյ մէջ, Եւտոքիա ծնած Աբգար Թոխատեցին (Արծրունեաց Տան շառաւիղ), 1565-ին հայկական առաջին տպարանը հիմնած է եւ կազմած հայերու «Դաւանագիր»-ը, «Սաղմոսարան»-ը, «Տաղարան»-ը (1568). նոյն տարին «Տօնացոյց»-ը, «Մաշտոց»-ը (1569): «Փոքր քերականութիւն»-ը (1867) եւ վերջապէս հասնին Երեւան, Էջմիածնի Գէորգեան ճեմարանը եւ կանգ առնեն Արցախ՝ Շուշիի կրթական, իմացական, ստեղծագործական կտակին: Եւ ճիշդ քայլ մը պէտք է համարել Արցախի մշակութային նախարարութիւնը Ստեփանակերտէն Շուշի փոխադրելը:

Ահաւասիկ քաղաքներ, որ հայ մշակոյթի Զարթօնքի շարժման նշանաւոր կեդրոններ դարձած են, ժամանակի սահմանագծումներու մէջ իրենց ակնառու դերակատարութեամբ հայապահպանման հոգեմտաւոր կռուաններ հանդիսանալով հայ կեանքին մէջ, եւ որոնցմէ արժանագոյն նմուշներ կը զարդարեն Երեւանի Մատենադարանի ցուցասրահները, շարունակելով ու պահպանելով սկսուած աւանդութեան հասունութիւնը հիւրասէր արժանավայել միջավայրի մը մէջ:

* * *

Հայ մտքի ու զարթօնքի անընդհատ շարժման ամէնէն փայլուն էջերը գրուած են ամէն անգամ որ ազգը գերեվարութեան ու յեղափոխութեան երկունքի մէջ գտնուած է: Ժամանակները ցոյց տուած են, որ ամէն ինչի համար սկիզբ մը պէտք է ըլլայ: Հայերէն լեզուն տպուած չէր, մանաւանդ որ արեւմտահայ եւ արեւելահայ բարբառներ, յաւելեալ՝ լեզուաբանական տեղական իւրայատկութիւններ ծանրաբեռնած էին մեր լեզուն, եւ Արեւելքի ու Արեւմուտքի միջեւ հաշտ աչքով չէին դիտուեր Զարթօնքի ու վիպապաշտ-իրապաշտ գրողներու սերունդներ, որոնք իրենց վրայ վերցուցած էին լեզուն մաքրազտելու ու զայն գրականացնելու պարտականութիւնը: Ոմանք տպագրութիւն ստեղծեցին, ոմանք ալ տպագրութիւնը գրականութեան վերածեցին: Փառք երկուքին ալ:

Մեր մտաւոր ու հոգեւոր պատմութեան մէջ բաւարար չափով նկատուած չէ զարգացող նախանձելի բծախնդրութիւն՝ հայերէն լեզուի հայերէնացման վերածնութեան ու չափանշային տարածման տեսակէտէ, քանդելով մանաւանդ դարերու ընթացքին լեզուի աղճատման դէմ ցցուած տեղայնական, բարդութային, ասութային, ասացուածքային, բարբառային, գաւառաբարբառային ցանկապատերը. հինէն՝ թրքական, պարսկական, արաբական, ռուսական ու խորհրդային տիրապետութեանց ենթակայ:

Հայ տպագրութեան հրատարակչական յանձնառութեան, կազմակերպման, տարածման պատճառները կարելի է կեդրոնացնել երկու հիմնաւոր ազդակներու մէջ: Այն համոզումին, որ հրատարակութիւնը ընդհանրապէս, կրնայ կարեւոր դեր խաղալ զուգահեռաբար օղակելու, կամրջելու ազգի ցանուցրիւ բեկորները, ապա նաեւ իբրեւ գործիք՝ կրթութեան, գիտութեան, ու հայու ինքնութեան պահպանման տեսակէտէ: Երկուքն ալ իրենց մէջ կը կեդրոնացնեն հսկայական ուժականութիւն մը, որ յաջորդաբար ազդեցութիւն կը գործէ հայ մտքի պատուերային զարգացման ու հայկական քաղաքակրթութեան, այլ նաեւ՝ ազատութեան ու անկախութեան հոսանքներ կերտելու առաջադրութեան ու վերելքին:

Անտարակոյս, որ հայոց տպագրութիւնը առաջնակարգ դեր խաղացած է հայու ինքնութեան պահպանման ու կազմաւորման

ամբողջացման տեսակէտէ, նորանոր հորիզոններ ստեղծող արտայայտութեան իբրեւ արդիւնք՝ տիրող եւրոպական միջավայրէն ու մթնոլորտէն ներշնչուելով: Այդ արժեւորումին իբրեւ հետեւանք նաեւ մեր ազատագրական պայքարի նոր ճամբաներ բանալով, որքան հայ, նոյնքան մըն ալ այլ ազգերու պարագային՝ յոյներ, պուլկարներ, սերպեր, եւ այլն:

* * *

Ի՞նչպէս պիտի լուսաւորենք անցեալը՝ արագ ընթացող մեր ժամանակներու անորոշութեան մէջ: Ամէն գեղեցիկ բան կը միտի վերջ մը ունենալ: Յաճախ ալ կը յաջողի:

Հոս կրնամ վերջացնել գրութիւնս: Կ'ընդգծեմ. նիւթը սպառած չէ. արագ արձանագրութեան տուրք մըն է. միաժամանակ հոգեհանգիստ մը անոնց՝ հոգեւորական թէ աշխարհական մարդոց, որոնք ծառայեցին նուիրումին՝ նուիրումով: Ծառայեցին հայ տպագրութեան ու գիրին: Նախախնամական ոգեպաշտութեամբ: Այս մարզի ցանկագրումն ու վերադասաւորումը գործն է դասական տպագրութեան նիւթը ուսումնասիրողին՝ մանրամասն, վերլուծաբանական մօտեցումով, որպէսզի վեր առնուի հայ գիրին իր ատենի գեղագիտական արժէքը:

Այսօր տպագրութիւնը տարբեր սահմանագծումներով կը կիրարկուի, նոր հոսանքներու յանդգնութեամբ:

Աւանդութեան պէտք չէ դաւաճանել. թէկուզ անոր շարունակողներ չգտնուին: Ծագումը չի նսեմանար մոռցուելով, ոչ ալ կը հերքուի անոր կառուցողական դերը: Նորը իր փորձառութիւնը կը ստանայ հին արուեստի ու արհեստագիտութեան ընդմէջէն: Այս երկու բեւեռները կը ճշդեն պատմական արհեստագիտութեան ծագումն ու զարգացումը, երէկ եւ ընդմիշտ: Արդիւնաւոր արհեստագիտութիւնը լայնամիտ հաղորդակցութեան գործիք է՝ միտքերու եւ գաղափարներու յառաջդիմութեան ճանապարհին: Այս ճանապարհը անգիր օրէնք ու կանոն կը կազմաւորէ: Նման այն արթնամիտ հնագիտութեան, որ Կիւթենպէրկ մը երկունքի մատնեց տպագրութեան հնարքին դէմ յանդիման գալու, օր ցերեկով, ցերեկով ու գիշերով, 1400-1468 տարիներուն:

Տպագրական ստեղծագործութեան ձեռնարկութիւնը խաչմերուկը կը հանդիսանայ ժողովուրդներու քաղաքակրթութեան եւ ապաւէնը անոնց՝ որոնք յարգանքով գիտեն դիմանալ ժամանակի անգութ մաշումին դէմ: Մաշումը կը շոգիացնէ ժամանակը, բայց ոչ իր կտակի ժառանգութեան հիմնարժէքը: Որովհետեւ գիրը յուշ կու տայ, յուշն ալ՝ մշակոյթ:

Հին տպագրութիւնը ոչ միայն պարտուեցաւ, այլ՝ մահացաւ, առանց բացառիկ կանչերու եւ աղաղակներու: Հիմա Կիւթենպէրկի գերեզմանին վրայ «հրէշային» համակարգիչներ կը պարեն, ելեկտրոնային արհեստագիտութեան համատարած նորօրեայ «էլիթիզմ»ի մը նոր կենսագրութիւնը պարտադրելով: Սառն, բայց յառաջդիմող. հրաշագործ ու զգլխիչ:

Լաւ է յիշել անցեալը, յիշել պատմութիւնը: Նաեւ կարօտնալ զայն: Չկարօտնալը թերեւս ամէնէն վատ ձեւն է հին գաղափարներ չյարգելու: Թերեւս, մենք չկրցանք լաւ ճանչնալ անոնց ստեղծագործութիւնը, այդ պատճառով ալ չկրցանք հասնիլ անոնց: Հասնելու համար, նախ պէտք է խոնարհիլ:

Ապագան կը պատկանի անոնց, որ կը տեսնեն զայն: Ապագան իր հետ կը բերէ նոր ոճ ու ճաշակ. նաեւ՝ արհեստագիտական եղափոխութեան նոր բարոյականութիւն: Միայն նոր արժէքները կրնան մասամբ շրջանցել հին արժէքները: Այսքան. խօսելու համար ժամանակներու հոլովումի մասին. քանի հոլովումը ժամանակներու վազքին ընդմէջէն փառապանծ մատենադարաններ ստեղծեց, մշակոյթին դիմագիծ ու անհատականութիւն շնորհելով:

Մեր տպագրութիւնը, մեր գրականութիւնը իր յիշողութեան մշակոյթը կը փնտռէ: Տեսակ մը՝ իր առողջութիւնը կը փնտռէ:

Եթէ մեր տպագրութիւնն ու գրականութիւնը գոյն ալ փնտռէր՝ պիտի նախընտրէր այդ ժամանակներուն գոյութիւն չունեցող Եռագոյնը, որպէսզի քիչ մը աւելի իմաստուն դառնայ, քիչ մը աւելի իմաստուն դարձնէ:

ՅՈՎՍԷՓ ՊԱՐԱՁԵԱՆ

Աթէնք

ԳԻՐՔՆ ՈՒ ԳՐՔԱՐՈՒԵՍՏԸ՝ ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻ ԿԵԱՆՔԷՆ ՆԵՐՍ

Հայ գրատպութեան 500-ամեակին եւ Երեւանի «Գիրքի համաշխարհային մայրաքաղաք» հռչակման զոյգ առիթներով գրուած այս յօդուածը հայերէն տարբերակն է հեղինակի այն յօդուածին, որ 2012 թուականի նոյեմբեր-դեկտեմբեր ամիսներուն յաջորդաբար լոյս տեսաւ արաբական մամուլի երեք տարածուն օրկաններու մէջ՝ «Ալ Քապաս»-ի (Քուէյթ), «Ալ Նահար»-ի (Պէյրութ) եւ «Ալ Հայաթ»-ի (Լոնտոն):

Պատահական չէ, այլ՝ ճիշդ ու մտածուած քայլ մըն է, որուն համար շնորհակալ պէտք է ըլլալ նախաձեռնողներուն, որ Հայաստանը 2012-ին միաժամանակ տօնէ երկու նշանակալի առիթներ եւ աշխարհին ներկայանայ որպէս գիրքը սիրող պետութիւն ու ժողովուրդ եւ որպէս խօսքի արարման մեծ սիրահար:

Կիւթենպերկի նոր ոճով հայերէն տպագիր գիրքի ստեղծումը տեղի ունեցաւ ասկէ 500 տարիներ առաջ, որուն յոբելեանն է որ տօնեցինք այս տարի: Հայերու նոր՝ կիւթենպերկեան եղանակով տպարաններ օգտագործելու գաղափարն ու գիրք տպելու գործին այնքան կանուխ փարիլը չի բացատրուիր այլ ձեւով, եթէ ոչ՝ գիտութեան, մշակոյթի եւ կրօնագիտութեան հանդէպ անոնց ունեցած մեծ սիրով ու մարդկային բարձր սկզբունքները ժողովուրդին մէջ ընդհանրացնելու նախանձախնդրութեամբ: Տպագրութիւնը միջոց մըն է պահպանելու մեր նախահայրերու աւանդած բարձր մշակոյթն ու մարդկային արժէքները, միջոց մըն է պահպանելու մեր գիրն ու գրականութիւնը, որոնք ծնունդ առին հայ գիրերու գիւտէն՝ 406 թուականէն անմիջապէս ետք, ինչ որ ժողովուրդը ձեռագիրներու միջոցով պահած, պահպանած ու գուրգուրանքով տէր կանգնած է երկար տարիներ, հակառակ քաղաքական եւ ապահովական դժնդակ պայմաններուն, որոնք պարտադրուեցան յաջորդող դարերու ընթացքին: Ի միջի այլոց յիշենք, որ հայ մշակոյթի կրած մեծագոյն կորուստը տեղի ունեցած է Բաղաբերդի մէջ, 1170 թուականին, երբ հրոսակ թշնամիներ այրած են աւելի քան 10 հազար հայերէն ձեռագիրներ ու զանոնք վերածած են մոխրակոյտի:

Հայաստանի մայրաքաղաք Երեւանը 2012 թուականին ԵՈՒՆԵՍՔՕ-ի կողմէ հռչակուած է «Գիրքի համաշխարհային մայրաքաղաք»: Յօդուածիս յառաջաբանին մէջ յիշած թանկագին երկրորդ առիթն է այս, զոր կ՚ուզեմ ոգեկոչել դարձեալ հայկական տպագրութեան 500 -ամեակին կողքին:

Երեւանի մէջ կը գտնուի ձեռագիրներու փարթամ գրապահոց մը՝ Մատենադարանը, որ իր ճարտարապետական իւրատեսակ կառոյցով եւ գերիշխող դիրքով կը պարփակէ անգնահատելի արժէք ներկայացնող հազարաւոր ձեռագիր մատեաններ, մանրանկարներ, հնատիպ հրատարակութիւններ եւ վաւերաթուղթեր, որոնք ունին նիւթական եւ բարոյական մեծ արժէք: Հայերէնի կողքին ան կը պարփակէ նաեւ ասորերէն, յունարէն, լատիներէն, արաբերէն, եբրայերէն, պարսկերէն, եթովպերէն եւ հնդկերէն ձեռագիրներ՝

պատմական, բժշկագիտական, փիլիսոփայական, գրական, գիտական, աստղագիտական, քի- միական, երաժշտական, իրաւաբանական, թուաբանական եւ այլ բովանդակութիւններով, որոնք մեզի հասած են հեռաւոր դարերէն: Այնտեղ կան նաեւ իսլամական Գուրանի հազուագիւտ օրինակներ եւ այնպիսի ձեռագիրներ այն ժողովուրդներէն, որոնք կային անցեալին, բայց չկան այսօր: Որպէս վկայութիւն հայերու դարաւոր գրասիրութեան, կրնանք յիշել հետեւեալ օրինակը. երբ արաբ նուաճողներ ասկէ մօտ 1400 տարի առաջ ի միջի այլոց նուաճեցին նաեւ Հայաստանը ու տեսան տեղւոյն գրադարանները, զարմանքով բացագանչեցին. «Հիմա մենք մտանք գիրքերու աշխարհը»:

Վերջապէս, գիրքն ու տպագրութիւնը մեծ դեր խաղացին հայ ժողովուրդի զարթօնքին եւ մշակոյթի յառաջխաղացքին մէջ: Գիրքը նպաստեց հայութեան մտաւոր մակարդակի բարելաւման եւ այս մէկը պատճառ դարձաւ, որ աւելի եւս բարելաւուին անոր մշակութային ու մարդկային հմտութիւնները: Տեղին է նշել, թէ հայերէն առաջին տպագիր գիրքը լոյս տեսած է Իտալիոյ Վենետիկ քաղաքին մէջ, 1512 թուականին, տպագրութեան գիւտէն ընդամէնը վեց տասնամեակ ետք, բան մը, որ այդ օրերու չափանիշներով ուշագրաւ երեւոյթ է: Ահաւասիկ, ասկէ ետք է, որ հայկական տպագրութիւնը ընդհանրացաւ ու հանրամատչելի դարձաւ՝ փոխելով ժողովուրդի վերնախաւին ու նոյնիսկ ռամիկ մարդոց մտայնութիւնն ու մտածելակերպը եւ բարձրացուց գրականութեան տեղն ու արժէքը:

1512 թուականին տպուած հայերէն առաջին գիրքէն մինչեւ 1920 թուական երկարող ժամանակաշրջանին լոյս տեսած են 20 հազար հայերէն գիրքեր, որոնցմէ շատերը համաշխարհային գրականութեան գոհարներ կը համարուին: Անոնցմէ շատերը տպուած են Հնդկաստանի Մատրաս քաղաքին, Հռոմի, Վիեննայի, Փարիզի, Նոր Ջուղայի, Ամսթերտամի, Սան Փեթերսպուրկի, Պոլսոյ, Թիֆլիսի, Շուշիի եւ վերջապէս՝ Երեւանի մէջ:

Հայերը դարերէ ի վեր մեծ վաստակ ունին նաեւ արաբերէն եւ հայերէն լեզուներով գրելու եւ տպելու մարզին մէջ, արաբական զանազան երկիրներու եւ քաղաքներու մէջ, ինչպէս՝ Երուսաղէմի, Հալէպի, Պէյրութի, Դամասկոսի ու Պաղտատի մէջ: Հալէպահայ Ռըզքալլահ Հասսունը (1825-1880) առաջինն էր, որ անձնական նախաձեռնութեամբ արաբերէն թերթ հրատարակեց՝ «Միրաաթ ալահուալ» («Իրավիճակներու հայելի») անունով, որ կը տպուէր Պոլսոյ մէջ, 1855-ին: Երուսաղէմի հայոց պատրիարքարանին տպարանը պատմական այդ հնամեայ քաղաքին մէջ հիմնուած առաջին տպարանն է, որ ցարդ կը շարունակէ գործել: Յիշենք, որ տպարանը ցարդ լոյս ընծայած է զանազան լեզուներով հազարաւոր գիրքեր ու թերթեր:

2012-ի երեւանեան հանդիսութիւններու ծիրէն ներս լուսարձակի տակ առնուեցան հայ գրատպութեան դարաւոր պատմութիւնն ու անգերազանցելի արժէքը, դիմագրաւած խոչընդոտներն ու դժուարութիւնները, նաեւ քննարկումի նիւթ դարձան հայ գրականութեան եւ մշակոյթի առնչուող այլազան հարցեր:

Հայ գիրքը այսօր սփռուած է աշխարհով մէկ, ինչպէս՝ Միացեալ Նահանգներու Քոնկրեսի գրադարանին, Վենետիկի, Ֆրանսայի, Ռումանիոյ, Պուլկարիոյ, Հոլանտայի, Գերմանիոյ եւ Ռուսական Դաշնութեան գրադարաններուն մէջ: Միայն վերջինիս մշակութային մայրաքաղաք՝ Փեթերսպուրկի մէջ կան 75 հազար հայերէն գիրքեր, որոնցմէ 93-ը հայերէն հնատիպ ձեռագիրներ են եւ անոնցմէ շատերը զարդարուած են գեղեցիկ ու գունագեղ մանրանկարներով:

Մայրաքաղաք Երեւանի՝ 2012-ին «Գիրքի միջազգային մայրաքաղաք» հռչակման եւ հայկական գրատպութեան 500-ամեակին առիթով աշխարհի տարածքին տեղի ունեցող այս հանդիսութիւնները ո՛չ միայն պատուաբեր ու հպարտութիւն առթող երեւոյթներ են հայոց համար, այլեւ հազուագիւտ առիթներ են մեր նորահաս սերունդներուն յիշեցնելու այն սուրբ աշխատանքը, զոր կատարած են մեր հանճարեղ ու պանծալի նախահայրերը գիրերու գիւտի առաջին օրերէն՝ Կիլիկեան տպագրութենէն մինչեւ համացանցային մեր օրերը:

ԿԻՐԱԿՈՍ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ

Քուէյթ

«ՊԱՐԶՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԼՌՈՒԹԻՒՆԸ»

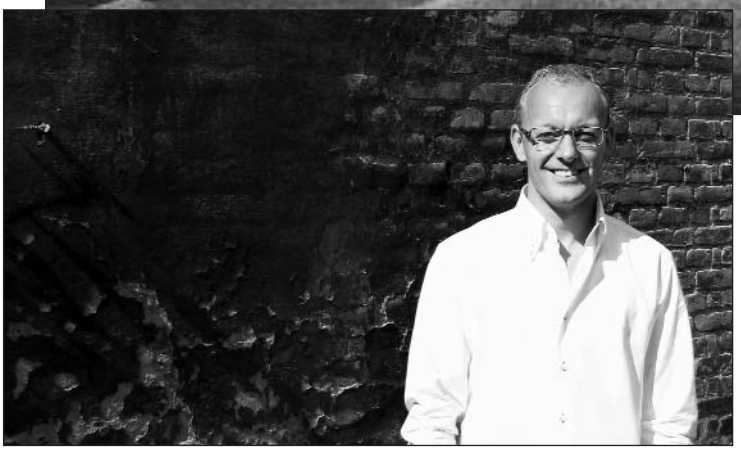

ԳԻՐՔ ՄԸ, ՀԱՐՅԱԶՐՈՅՑ ՄԸ, ԵՐԵՒՈՅԹ ՄԸ...

Հեղինակ մը՝ Պեռռն Եորկընսըն

Հատոր մը՝ Strejf av lys over den sorte have («Լոյսի բեկորներ սեւ պարտէզին վրայ»),

Բարեկամ մը՝ Շաքէ Յակոբեան Clausen

Իսկ կա՞պը:

Շաքէ, որ Նիսի Հայ տիկնանց միութեան Միօրեայ վարժարանի սիւնն է, վերջերս Մոնրէալ այցելեց: Ազնուութիւնը ունեցեր էր ինծի նուէր բերելու երեք ծանր գիրքեր, որոնցմէ մէկն ալ վերոյիշեալ հատորն է: Իսկ ի՞նք ինչպէս ձեռք ձգեր էր զայն:

- Կը հարցնէք թէ ի՞նչպէս ձեռք ձգած եմ գիրքը... Դանիացի բարեկամ մը, որ մեկենասներէն մէկն է գիրքին հրատարակութեան, եւ որուն երկրորդ մանչուն կնքամայրն եմ, տեսնելով գիրքը, իմ մասիս կը մտածէ ու օրինակ մը կը ղրկէ: Շատ խանդավառուած, ուրախացայ որ երիտասարդ դանիացի մը մեր ճարտարապետութեան մասին այսպէս գեղեցիկ գիրք մը պատրաստած է, ու ըլլալով գիրքի «խենթ» մը, անմիջապէս ապսպրեցի երկու օրինակ (ու մինչեւ օրս 6 օրինակ), ու սկսայ նուիրել: Առաջինը, մեր աշակերտներուն անունով նուիրեցինք Վենետիկի Սուրբ Ղազար վանքին, երբ մարտ ամսուն աշակերտները Վենետիկ տարինք հայ տպագրութեան 500-ամեակի ցուցահանդէսներուն առիթով:

Գեղատիպ ալպոմ մը՝ 380 մեծադիր էջերով (333 մմ. x 206 մմ.), որ ունի ենթախորագիր մըն ալ՝ «Den Kauskasiske Kirke pa korsvejen mellem Ost og Vest» («Կովկասեան եկեղեցին՝ Արեւելք-Արեւմուտք խաչմերուկին վրայ»): Յետոյ պիտի տեղեկանամ, որ այդ «Կովկասեան» բառը պիտի փոխարինուի «Հայկական»-ով՝ գալիք հայերէն ու անգլերէն թարգ-

մանութիւններուն պարագային, ինչպէս որ դիտել տուեր է նաեւ դանիացի ամենածանօթ հայագէտը՝ փրոֆ. Հէնինկ Լեհման:

Առաջին հայեացքով կ'ուզես ծայրէ ծայր ու մէկ շունչով կարդալ եւ ըմբոշխնել այս տպաւորիչ գիրքը, սակայն անմիջապէս կարեւոր պատուար մը կը կանգնի դէմդ՝ լեզո՛ւն, որ դանիերէնն է, այլ խօսքով՝ տանըմարքերէնը, որ գոնէ իմ գիտցած լեզուներէն մէկը չէ: Ի՞նչ ընել, ինչպէ՞ս հասկնալ թէ ի՞նչ կ'ըսէ այս երիտասարդ հեղինակը, որ ճարտարապետ ալ է: Չեմ ուզեր յաւուր պատշաճի երկու տող մը գրել ու անցնիլ: Լաւագոյն միջոցը իրեն դիմել է: Բարեբախտաբար, հատորին վերջին էջին վրայ իր ե-նամակի հասցէն կը գտնեմ: Անմիջապէս անգլերէն ե-նամակ մը կ'ուղարկեմ, խնդրելով որ կարելի եղածին չափ նիւթ հայթայթէ ինծի անգլերէն կամ ֆրանսերէն լեզուներով: Ուրբաթ գիշեր է: Յաջորդ առաւօտ կը նկատեմ, որ նամակս տեղ չէ հասած. ո՞վ գիտէ ինչու: Երկուշաբթի առաւօտ այս անգամ նոյնը կ'ուղարկեմ հրատարակչութեան ե-նամակի հասցէին, իրենցմէ խնդրելով որ տեղ հասցնեն զայն: Պատասխանը չ'ուշանար:

Այսպէս սկիզբ կ'առնէ մեր նամակագրութիւնը, որուն արդիւնքը ահա կը դրուի ընթերցողին առջեւ: Պեռնն ալ անհամբեր կը սպասէր այս գրութեանս, որ սակայն պէտք էի անգլերէնի թարգմանել իրեն համար, եւ ոչ միայն իրեն: Ինք սակայն սեւագրութիւնս պիտի յաջողի կարդալ Հայաստանի դեսպանատան թարգմանական օգնութեամբ... ու իր սրբագրութիւններն ալ ատենին հասցնել ինծի:

***

«Գիրքին մէջ փորձած եմ ներկայացնել այն իւրայատուկ ընթացքն ու ճարտարապետական պայմանները, որոնց մէջ զարգացաւ հայ եկեղեցին հազար տարիէն նուազ ժամանակամիջոցի մը մէջ: Իբր ճարտարապետ հետեւեցայ ոտնահետքերուն այն շինարարներուն, Արեւելքի ու Արեւմուտքի այն մեծ խաչմերուկին վրայ, որոնք միացուցին տարբեր ցամաքամասեր եւ մշակոյթներ, գիտութիւն եւ կարողութիւն: Լեռնային Ղարաբաղը (Սեւ Պարտէզը) իբր յենակէտ ունենալով, անոնք այդ բարձրաւանդակի մէկ ծայրէն միւսը ստեղծեցին կառոյց մը, ուր տարածքը կը գոյանայ միայն լոյս ու մութով»: Այսպէս կը գրէ Եորկընսըն գիրքի յառաջաբանին մէջ:

Բայց ո՞վ է այս երիտասարդը, որ հիւսիսային Եւրոպայի փոքրիկ մէկ երկրէն գալով այսպէս խորունկ ըմբռնում մը ցոյց կու տայ մեր արուեստին, մեր մշակոյթին նկատմամբ: «Լոյս ու մութ»...

- Ծնած եմ 1977-ին, Պալթեան ծովու դանիական փոքր կղզիի մը վրայ: Կարելի չէ Հայաստանէն աւելի տարբեր հորիզոն մը գտնել՝

քան այս ցած ծովափը, որ ծովու մակերեսէն քանի մը մեթր միայն բարձր է: Այդ ծովեզերքը ու հորիզոնը, ծովուն վրայ, ինծի համար շատ կարեւոր կէտ մըն են ճարտարապետական տեսակէտէն:

Մասնագիտական վկայականը ձեռք ձգելով Դանիական արքայական գեղարուեստից կաճառի Ճարտարապետութեան դպրոցէն, 2005-ին, ան իր ուսումը կ'ամբողջացնէ ճամբորդութիւններու միջոցով: Մինչ իր ընկերները գիրքերու եւ հրատարակութիւններու վրայ ծախսած են իրենց գումարները, ինք շրջած է աշխարհը, հասնելով մինչեւ Չինաստան՝ աչքով տեսնելու համար ժողովուրդները, իրենց մշակոյթն ու ճարտարապետութիւնը: Տարիէ մը աւելի ապրած է Հռոմ, ուսումնասիրելով քաղաքն ու իր կառոյցները:

Պեռռն հինգ տարիէ ի վեր կը պաշտօնավարէ Դանիոյ ճարտարապետական մեծ գրասենեակներէն մէկուն մէջ, ու ներկայիս կը զբաղի կեդրոնական Քոփենհակընի մէջ 12,500 բնակարաններու նորոգութեամբ: Ան հաստատած է նաեւ սեփական գրասենեակը: Զուգահեռաբար, Պեռռն ձեռք ձգած է Մագիստրոսի վկայական մը գործավարութեան մարզին մէջ:

Իսկ ինչպէ՞ս կ'որոշէ Հայաստան ալ այցելել:

- Նոյեմբերեան երեկոյ մըն էր, ներկայ էի գարոլինկեան եւ ռոմանեսք ճարտարապետութեան նուիրուած դասախօսութեան մը: Այդտեղ ծագեցաւ Հայաստանը տեսնելու գաղափարը: Հաւաքեցի բոլոր նօթերս, կարդացի ինչ որ կրնայի գտնել այդ մասին, ու տարիներ ետք ի վերջոյ որոշեցի 2008-ին երթալ ձեր սքանչելի երկիրը, ինքնաշարժ մը վարձել ու չափչփել ձեր լեռները, այցելել բոլոր կարեւոր վանքերը: Հակառակ որ այդքան լաւ պատրաստուեր էի, մեծապէս համակուեցայ ձեր եկեղեցիներու գեղեցկութեամբ ու մանաւանդ անոնց ճարտարապետութեան պարզութեամբ: Չեմ գիտեր ինչո՞ւ աւելի շատ չի խօսուիր անոնց մասին: Սկիզբէն ի վեր տենչը ունեցած եմ «տեսնելու» ու տեսածս ուրիշին ալ փոխանցելու: Ուստի՝ այս գիրքը:

Գիրքը կը բաղկանայ երեք բաժիններէ.-

ա.- Առաջին բաժին (էջ 16-38)՝ պատմական ակնարկ մը Հայաստանի ու հայութեան վերաբերեալ, կարեւոր թուականներու եւ իրադարձութիւններու տախտակով մըն ալ ամբողջացած: Այս բաժնին մէջ հեղինակը կը նշէ այն հսկայ կորուստը, որ Մեծ եղեռնը պատճառեց աշխարհի մշակութային ժառանգութեան:

բ.- Երկրորդ բաժին (էջ 40-117)՝ ճարտարապետական պայմանները հայ եկեղեցւոյ, որ անցած է ճարտարապետական զարգացման ընթացք մը, եւ ոչ թէ հետեւած եւրոպական ճարտարապետութեան ոճային փոփոխութիւններուն: Այդ զարգացումը ապրած է երեք ժամանակաշրջաններ, կ'ըսէ գրողը ու անոնց կ'անդրադառնայ ամբողջ գիրքին ընթացքին:

գ.- Երրորդ բաժին (էջ 121-352)՝ երեւութաբանական մօտեցումով վերլուծումն է հայկական 48 եկեղեցիներու, իր իսկ նկարած 1010 գեղեցիկ լուսանկարներու եւ «Հայկական

ճարտարապետութեան վաւերաթուղթեր» մատենաշարէն առնուած գծագրութիւններու ընկերակցութեամբ: Աւելցուած են բազմաթիւ քարտէսներ ու Հայաստանի Հանրապետութեան ու Արցախի բնութեան զգլխիչ տեսարաններ:

Որո՞նք են այդ երեք ժամանակաշրջանները, ի՞նչպէս կը յատկանշուին:

- Իրականութեան մէջ «ժամանակաշրջան» բառին տեղ կը գործածեմ «հոսանք» բառը: Առաջին հոսանքը, որ վերջ գտաւ 645-ին՝ պարսկական ներխուժումով, Հայաստանեայց եկեղեցւոյ ձեւաւորման շրջանն է՝ հոգեւոր թէ ճարտարապետական առումով (օրինակ՝ Էջմիածին, Սիսիան): Երկրորդ հոսանքը, որ վերջ գտաւ 1064-ին՝ Անիի անկումով, վանական ճկազանգուածային (plastic) համալիրներու, խաչաձեւ, գմբէթաւոր եկեղեցիներու շրջանն է (Սեւանավանք, Կեչառիս): Երրորդ հոսանքը վերջ պիտի գտնէ 1400-ին՝ մոնկոլեան արշաւանքներու ի հետեւանք, երբ երկիրը «փոշիի վերածուեցաւ». ասիկա կը հանդիսանայ գաւիթի, այսինքն ապրող լոյսի ու մեռնող մթութեան շրջանը (Գոշավանք, Արենի):

Ինչպէս գիրքին յառաջաբանին մէջ կը նշուի. «Հայկական եկեղեցական ճարտարապետութեան զարգացումը հայերուն համար շարունակական որոնում մըն է եղած՝ ծիսակատարութիւնը ձեւաւորելու ճարտարապետական վիճակով մը: Այսինքն, անոնք լոյսին մուտքը տարածութեան մէջ սահմանած են սղագրական շատ ճշգրիտ ձեւով՝ քարի ճարտար գործածութեան մէջ խտացած: Հիմնականին մէջ միայն քարն է եւ լոյսը: Երկիր ու երկինք... Պարզ գիշերուան մը ջինջ երկնքի աստղերուն պէս, եկեղեցիները, որ հովահարի մը նմանութեամբ ցրուած են Կովկասեան (Հայկական) բարձրաւանդակի տարածքին, կը լուսաւորեն բնապատկերը», կ'ըսէ Եորկընսըն, ապա կ'աւելցնէ. «Չեմ գիտեր որեւէ այլ եկեղեցի, ուր լոյսը այսքան շլացուցիչ կերպով ակնբախ է. ուր տարածութիւնը այնքան ուժեղ է՝ գետնի ժայռէն մինչեւ գմբէթի երկնակամարը, որ կերտուած է բարձրաւանդակի նոյն նիւթերով, նոյն քարերով: Հազարամեակներ ետք անխոցելի կը թուի հայ եկեղեցին: Ժամանակի աւերները արդիւնք են կարաւանային ուղեւորներուն եւ անոնց ընկերացող պատերազմներուն ու բարձրաւանդակը ցնցած բազմաթիւ երկրաշարժներուն»:

Բայց ինչպէ՞ս գլուխ ելաւ այս գործը: Արդեօք ոեւէ մէկը օգնե՞ց, օժանդակե՞ց այս յանդուգն երիտասարդին:

- Հայաստանի մշակոյթի նախարարին՝ Յասմիկ Պօղոսեանի նամակը շատ դռներ բացաւ առջեւս: Նոյն նախարարութենէն Արտիոմ Գրիգորեան ու Արթիւր Վարդանեան մեծապէս օգնեցին, որ գրութիւններս ճիշդ ըլլան եւ անունները սխալ չթարգմանեմ: Հռոմի

Դանիական կաճառի լաւ բարեկամներս օգտակար եղան աղբիւրներ հայթայթելով ու թարգմանութիւններով: Նախկին տնօրէնուհին՝ դոկտ. Phil Gunver Skytte օգնեց ձեռագրիս պատրաստութեան՝ անոր բազում անկապ թելերը իրարու կապելու, ինք ու ակադեմիական դանիացի հեղինակ Jens Christian Grondahl իրենց քննադատութիւններով օժանդակեցին ինծի: Նոյնպէս ինծի օգնեց ճարտարապետութեան նախկին ուսուցիչներէս փրոֆ. Thomas Wiesner: Առանց անոնց օգնութեան ու ոգեւորիչ խրախուսանքին՝ այս գիրքը դժուար թէ լոյս տեսնէր: Արա Զարեան եւ իր գործակիցները հայթայթեցին գծագրութիւններ «Հայկական ճարտարապետութեան վաւերաթուղթեր» մատենաշարէն, որ Միլանոյի Ճարտարագիտական համալսարանի ճարտարապետութեան բաժինն ու Հայաստանի Գիտութիւնների կաճառը ատենին հրատարակած էին: Իսկ Per Kirkeby ուղեւորութեանս ու եկեղեցիներուն էութիւնը խտացուց կողքին վրայ: Այլեւ վայելեցի ասպնջականութիւնը տեղւոյն բնակիչներուն, որոնք ջանք չխնայեցին նաեւ ճամբայ ցոյց տալու համար ինծի՝ մինչեւ հեռաւոր եկեղեցիները: Գիրքը, սակայն, գրութեամբ, նկարներով ու ձեւաւորմամբ ամբողջութեամբ ես կատարեցի, նաեւ ճարեցի անհրաժեշտ նիւթականը, զայն հրատարակելու համար (2011-ի նոյեմբերին): Հրատարակիչը, ցաւօք սրտի, ոչ մէկ ներդրում ունեցաւ:

Ասպնջական հայ ժողովուրդի՝ իր բարձրաւանդակին նման հակադրութիւններով լի պատմութիւնը հեքիաթի մը կը նմանցնէ Եորկընսը, ու կ՚ըսէ, որ եթէ կրցայ այդ հեքիաթին մէկ մասնիկը միայն ծանօթացնել աշխարհին՝ նպատակիս հասած կ՚ըլլամ:

Գիրքը արժանացած է ամենայն դրուատանքի: Յիշենք մէկը միայն, գրուած Կրոնտահլի կողմէ. «Կովկասի հեռաւոր ու առինքնող լեռներուն վրայ կառուցուած հայկական ծայրայեղօրէն գեղեցիկ եկեղեցիները գրեթէ անծանօթ նիւթ մըն են, եւ այս բծախնդիր որակով լոյս տեսած վաւերագրութիւնը, Արեւելքի ու Արեւմուտքի հանդիպման կէտին վրայ իրագործուած այս եզակի ճարտարապետական մշակոյթին մասին՝ կը հակադրուի մշակոյթներու բախման այժմու գաղափարներուն: Խորապէս գրաւիչ ու կոթողական գործ մըն է՝ ճարտարապետութեան, արուեստի պատմութեան, մշակոյթի պատմութեան եւ աստուածաբանութեան համադրումով, ու կը բերէ ճարտարապետութեան նոր տեսակէտ մը ու հասկացողութիւն մը»:

Երանի թէ Գալուստ Կիւլպէնկեան հիմնարկութիւնը, որ նման պարագայի յարմարագոյն հաստատութիւնը պիտի ըլլար, անսա՛ր Հայաստանի մշակոյթի նախարարին խնդրանքին՝ անգլերէն կամ հայերէն թարգմանութեան համար անհրաժեշտ նիւթական յատկացումը ընելու համար: Սակայն այս առնչութեամբ կրնան իրենց ներդրումը ունենալ նաեւ մեր մշակութային կազմակերպութիւնները, թերեւս, ինչո՞ւ ոչ՝ համատեղ ճիգով մը: Կասկած չկայ, որ այս գիրքը պէ՛տք է թարգմանուի աշխարհի կողմէ հասկցուող լեզուի մը, ինչպէս նշեր է նաեւ փրոֆ. Լեհմանը, ու դրուի միջազգային ընթերցողի սեղանին:

Եորկընսընի լուսանկարներով (ու միշտ իր կողմէ ձեռք ձգուած նիւթական կռուաններով) ցուցահանդէսներ կազմակերպուեցան

արդէն Քոփենհակըն՝ Դանիական ճարտարապետական կեդրոնին ու Աարհուս համալսարանին մէջ (2011), այլեւ Վենետիկ՝ Մխիթարեաններու Մուրատ Ռափայէլեան ճեմարանի Զենոբեան պալատին մէջ: Մագիստըրոսներու եւ Դոկտորներու դանիական ընկերակցութիւնն ու Հայաստանի դեսպանատունը կ'աշխատին Նորվեկիոյ մէջ ցուցահանդէս մը կազմակերպել: Ինք կը յուսայ որ վերջին ցուցահանդէսը պիտի կատարուի Երեւանի մէջ ու նկարները պիտի նուիրուին Ճարտարապետութեան ազգային թանգարանին:

Այս յօդուածը գրուած պահուն իսկ Եորկընսըն, Հայաստանի դեսպանատան գործակցութեամբ մասնակցութիւն բերաւ Քոփենհակընի քաղաքապետարանին մէջ ԵՈՒՆԵՍՔՕ-ի կողմէ հոկտեմբեր 24-էն նոյեմբեր 3 կազմակերպուած ցուցահանդէսի մը, պաշտամունքային ճարտարապետութեան արդի ուղղութիւններուն նուիրուած, ուր հայկական դասական ու արդի ճարտարապետութիւնը ներկայացուեցաւ ու ամէնէն աւելի ի'ր վրայ բեւեռեց ուշադրութիւնը այցելուներուն եւ դիւանագիտական շրջանակներուն:

Վերջին հարցում մը կայ մտքիս մէջ. Եորկընսըն ի՞նչ մօտեցումով պիտի յօրինէր հայկական եկեղեցի մը Դանիոյ հայ համայնքին համար:

- Ինչպէս հայրենակիցս՝ Jorn Utzon ճարտարապետը (Սիտնիի աշխարհածանօթ Օփերայի տունը յօրինողը - Վ. Ա.) միշտ շեշտած է, պէտք է հասկնա՛լ տեղական պայմանները: Ինծի համար այդ կը նշանակէ ժողովուրդը, իր մշակոյթը, իսկ ճարտարապետին համար՝ հորիզոնը, շինանիւթերն ու թեքող լոյսը: Հնդկաստանի մէջ կրնաս տեսնել տեղականը հասկնալու տարբերութիւնները Le Corbusier-ի ու L. Kahn-ի կողմէ կերտուած կառոյցներուն միջեւ: Դանիոյ հայ համայնքին համար եկեղեցի մը գծելը երազ մը պիտի ըլլար ինծի համար: Եկեղեցի մը կրօնքի մը մեկնաբանութիւնն է, ուստի պէտք է հանդիսանայ անկախ Հայաստանի մը ծիսակատարութեան թարգմանութիւնը: Այսինքն՝ ժողովուրդին մասին է խօսքը: Ան պէտք է բերէ, հասկընայ 1350-էն առաջ կերտուած շէնքերը հայրենիքին մէջ. այդ թուականին է, որ ձեր ճարտարապետութիւնը կանգ առած է: Կարճ խօսքով, շէնքը պէտք է ձեզ վար բերէ ձեր լեռներու 2000 մեթր բարձրութենէն մեր ծովու մակերեսը, ու տակաւին պահէ բնական լոյսին յստակ մեկնաբանութիւնը շէնքին մէջ: Մոնրէալի մէջ քիչ մը տարբեր պիտի ըլլար, քանի որ այնտեղ լոյսը աւելի կը մօտենայ Հայաստանի լոյսին: Կը կարծեմ, որ արդի հայ (հայաստանցի) ճարտարապետները տակաւին ձեր շէնքերու մեծութիւնը չեն յաջողիր տեսնելու, ու կը ջանան ընդօրինակել երկրաչափական ձեւը եւ խաղալ անոր հետ փոխանակ մեկնաբանելու լոյսը՝ տարածութեան մէջ: Ուստի կը կորսնցնեն ՊԱՐԶՈՒԹԻՒՆՆ ՈՒ ԼՌՈՒԹԻՒՆԸ, որոնք հայ եկեղեցւոյ ճարտարապետական յատկանիշներն են:

ՎՐԷԺ-ԱՐՄԷՆ

Մոնրէալ

ԱՐՈՒԵՍՏԸ ԺԱՄԱՆԱԿԻ ԵՒ ՏԱՐԱԾՈՒԹԵԱՆ ՆԺԱՐԻՆ ՎՐԱՅ

Հայրենի գեղանկարիչներու համար 2012 թուականը եղաւ բեղմնաւոր տարի մը: «Մոնաքօ 12» միջազգային ցուցահանդէսին Երուանդ Քոչար արժանացաւ «Prix d'Excellence, Baroque» մրցանակին, իսկ Վահրամ Դաւթեան եւ Ռուբէն Աբովեան արժանացան «Prix d'Excellence, Nouvelle Dimension» մրցանակին:

Անոնց ստեղծագործական կեանքին մասին ընդհանուր գաղափար մը տալու համար ստորեւ կը հրատարակենք համապատասխան յօդուածներ:

2012-ի ապրիլին, Մոնաքոյի «Կրիմալտի Ֆորում»-ին մէջ կայացած «Մոնաքօ 12» միջազգային ցուցահանդէսին առիթով Երուանդ Քոչարի տարածական ստեղծագործութիւններէն (Peinture Dans L'espace) մէկը, որ պայմանականօրէն կարելի է «Առաջին մեղքը» անուանել դատական կազմին կողմէ ընտրուեցաւ տարուան լաւագոյն ստեղծագործութիւնը, եւ զայն ներկայացնող հայրենի «Բարձր արուեստ» ցուցասրահին շնորհուեցաւ «Prix D'excellence, Baroque» մրցանակը:

Ո՞վ է Քոչար եւ ո՞ւր կը կայանայ այս ստեղծագործութեան գեղագիտական արժէքը:

Անցնող դարու սկիզբը Քոչար ոչ միայն կը նկատուէր արուեստի յառաջապահներու փաղանգին միացած կարկառուն դէմքերէն մէկը, այլեւ յօրինած էր Peinture Dans L'espace կերպարուեստի տեսակը, որ իր հետ կը բերէր գեղագիտական թարմ մտածողութիւն եւ արտայայտուելու նոր եղանակ՝ նոր տեսակի յղացքներով: Ան քսաներորդ դարու քսանական եւ երեսունական թուականներուն կը ցուցադրուէր Փիքասոյի, Ժան Արփի, Մոնտրէանի, Լեժէի եւ կամ Փոլ Քլէյի նման հսկաներու կողքին եւ կ'արժանանար բարձր գնահատանքներու, իբրեւ յառաջապահ նորարար:

Վալտեմար Ժորժ Քոչարի արուեստը գնահատող արուեստաբաններէն մէկն է միայն: Ան իր 1966-ին գրած «Քոչար եւ նկարչութիւնը տարածութեան մէջ» յօդուածը կը սկսի այսպէս. **«Ժամանակակից արուեստի մեծագոյն յաղթանակներէն մէկն է Քոչարի Peinture Dans L'espace»-ը**: Քիչ մը վարը կ'աւելցնէ. **«Ճիշդ արժեչափ մը տալու համար Քոչարի գործին՝ պէտք է զետեղենք զինք յառաջապահ շարժման յղումին (concept) մէջ, որ քանի մը տարուան ընթացքին փոփոխութեան ենթարկեց ներկայ արուեստի ըմբռնումները եւ յեղաշրջեց աշխարհը...»:** Ան առանց վարանելու Քոչարի «յաղթանակը» կը համեմատէ Փապլօ Փիքասոյի, Պրանքուզիի, Պրաքի, Ժան Արփի եւ կամ Փեվսնըրի նման մեծութիւններու կերպարուեստին բերած նպաստներուն եւ նորութիւններուն հետ:

Տակաւին չգնահատուած ու արուեստի պատմութեան մէջ իր արժանի պատուանդանին չդրուած այս կերպարուեստագէտը ծնած է 1899-ին, Թիֆլիս, հայ ազնուական ու մշակութասէր ընտանիքի մը յարկին տակ: Նախնական կրթութիւնը ծննդավայրին մէջ ստանալէ ետք՝ կը մեկնի Մոսկուա, ուր կ'ընդունուի եւ կը յաճախէ Մոսկուայի Գեղարուեստից բարձրագոյն հիմնարկը: Հակառակ այդ օրերու տիրող քաղաքական, տնտեսական եւ ըն-

կերային աննպաստ պայմաններուն՝ արուեստը, ի մասնաւորի կերպարուեստը, յեղաշրջման ու զարգացման վերելք կ'ապրէր Մոսկուայի մէջ: Քոչար չէր կրնար անմասն մնալ եւ հաղորդակից չդառնալ Լարիոնովի, Մալեւիչի, Լիսիցքիի, Թաթլինի, Ռոտչենքոյի, Արչիբենքոյի եւ կամ Նաում Կապոյի նման յառաջապահներու նորարարական ստեղծագործութիւններուն ու յառաջապահներու անոնց գեղագիտական յեղաշրջող գաղափարներուն:

Շուրջ երկու տարի իր ծննդավայրին մէջ մանկավարժական եւ ստեղծագործական շօշափելի աշխատանք կատարելէ եւ **ֆութուրիզմի** մասին առանձին յօդուած գրելէ ետք, 1923-ին կը մեկնի Փարիզ, ուր կենսական դեր կը կատարէ յառաջապահներու շրջանակներէ ներս: Առաջին հերթին կը խանդավառուի խորանարդապաշտութեամբ, կ'ուսումնասիրէ Փիքասոյի եւ Պրաքի ստեղծագործութիւնները եւ կ'երփնագրէ **քուպիստական** բնոյթի շարք մը գործեր: Քիչ մը աւելի ուշ, Մարիներթիի ապագայապաշտական տեսութիւններուն լոյսին տակ, կը սկսի ձեւաւորել ու յօրինել արուեստի նոր դպրոց մը՝ Peinture Dans L'espace-ը, որ խորքին մէջ արուեստի ուղղութենէ մը աւելին էր, որովհետեւ կերպարուեստի նոր տեսակի մը տարողութիւնը ունէր: Խնդիրը այն է, որ Քոչար կու գար Կովկասէն ու մկրտուած էր ռուսական յառաջապահներու գաղափարախօսութեամբ: Սակայն որովհետեւ իր հոգեմտաւոր խորութիւնն ու ստեղծագործական մտքի թռիչքը հնարաւոր չէր արտայայտել տիրող նորարարական արտայայտչամիջոցներով, ան մէկ կողմէ բնազդաբար եւ միւս կողմէ ծրագրուած ձեւով կը ստեղծէ Peinture Dans L'espace -ը, որ ոչ միայն արտայայտուելու ազատութիւն կու տայ արուեստագէտին, այլ

«Առաջին մեղքը», Երուանդ Քոչար

նաեւ՝ նոր ու ընդարձակ ստեղծագործական մտահորիզոններ կը բանայ անոր դիմաց:

Լէոնա Ռոզենպերկին ուղղուած նամակի մը մէջ, Քոչար այս մասին կը գրէ. **«Տարածութեան մէջ նկար մը ստեղծելը աւելի ժամանակի կը կարօտի՝ քան տուն մը կառուցանելը: Թեքնիք դժուարութիւնը կը ստիպէ ձեռնարկելու Peinture Dans L'espace-ի ուղղութիւնը, երբ մղուած ենք արտայայտելու կարեւոր գաղափարներ, երբ կը զգանք անհրաժեշտութիւնը արտացոլելու այն ինչ որ անկարելի է չարտայայտել...»:**

Քոչար «Գեղանկարչութիւն տարածութեան մէջ» կերպարուեստի տեսակին պարագային կ'օգտագործէր հարթ կամ յղկուած որեւէ տեսակի թերթեր, ըլլան անոնք մետաղեայ, ապակեայ, թէ փայտէ. անոնց կու տար որեւէ ձեւ, կը համադրէր զանոնք ուզածին պէս ու անոնց վրայ կը պատկերէր որեւէ բան: Այս միջոցներով աւելի ազատօրէն եւ աւելի դիւրութեամբ կարելի էր արտայայտել այն

հարուստ ու նուրբ վիճակներն ու զգացողութիւնները, որոնք կուտակուած էին արուեստագէտի ներաշխարհէն ներս, թէ առհաւական եւ թէ ժամանակակից կեանքի տպաւորութիւններու միջոցով: Այս ձեւով Քոչար բաց կը պահէր ժամանակի եւ տարածութեան սահմանները ու կը դիմէր դէպի անհուն...

Թէեւ սկզբնական շրջանին Քոչարի արուեստը քննադատուեցաւ ու մերժուեցաւ շատերու կողմէ, սակայն կարճ ժամանակ մը ետք ան թէ՛ գնահատուեցաւ եւ թէ՛ սկսաւ իր գործերը վաճառել եւ նոյնիսկ ունեցաւ հովանաւորներ: Այդ օրերուն Եւրոպայի մէջ քիչերու միայն վերապահուած էր նմանօրինակ յաջողութիւն: Երեսունական թուականներու սկիզբը Քոչարի ստեղծագործութիւնները արդէն իսկ կը ցուցադրուէին Փիքասոյի, Ֆեռնան Լեժէի, Տը Կիրիկոյի եւ կամ Մաթիսի նման մեծութիւններու կողքին եւ Փարիզի, Նիւ Եորքի, Լոնտոնի, Պրիւքսելի նման արուեստի կեդրոն քաղաքներու մէջ ան կ'արժանանար բարձր գնահատանքներու:

Իսկ թէ ինչո՞ւ Քոչար իր իսկ կամքով ձգեց այս բոլոր յաջողութիւնները ու մեկնեցաւ Խորհրդային Հայաստան, այս մէկը առանձինն քննարկումի նիւթ է...:

Քոչար կը ստորագրէ «Տիմանսիոնիզմի մանիֆեսթը», Պէն Նիքոլսընի, Ալեքսանդր Քալտրի, Խուան Միրոյի, Հանս Արփի, Քանտինսքիի, Ռոպէր տը Լընոյի, Փիքասոյի, Փրամփոլինի եւ այլոց շարքին: Յիշեալ մանիֆեսթը փաստօրէն Peinture Dans L'espace-ի սկզբունքներն ու տեսութիւնները կ'արտայայտէր ու կը բացատրէր: Վալտեմար Ժորժ հետեւեալ երեք արտայայտութիւններու մէջ կը խտացնէ մանիֆեսթին հիմնական սկզբունքները. **«Արտածական դէպի անցեալը... եւ մակածական դէպի ապագան... Ապրող ներկայի համար»:**

Փաստօրէն կ'ոգեկոչուի անցեալը (խօսքը մարդկային ողջ մշակոյթի մասին է իր ամենալայն իմաստով), կը յենի անցեալի փորձառութեան վրայ ու կը ներշնչուի անկէ, կարենալ ձեւաւորելու եւ ուղղորդելու համար անորոշ ու վտանգներով լեցուն ապագան: Այս բոլորը պէտք է որ իրագործուի յանուն բաբախող ու հոսող կեանքի՝ ներկայի մէջ:

Այս հիմունքներով եւ սկզբունքներով կարելի է նաեւ վերլուծել ու մեկնաբանել մրցանակի արժանացած Քոչարի վերոյիշեալ ստեղծագործութիւնը, զոր մենք պայմանականօրէն անուանեցինք «Առաջին մեղքը»:

«Առաջին մեղքը» կ'անուանենք զայն, որովհետեւ այս ստեղծագործութիւնը պատմութիւնն է մարդուն սկզբնական կեանքին, հիմնուած Ադամ եւ Եւայի յարաբերութիւններուն վրայ, ուր կը գործուի մարդու առաջին ու խորհրդանշական մեղքը՝ **«օձի եւ խնձոր»**-ի յայտնի պատմութեամբ:

Նախաձեռնութեամբ Երեւանի Երուանդ Քոչարի Թանգարանի տնօրէնութեան, անցեալ տարի պատրաստուեցաւ վաւերագրական ժապաւէն մը, ուր մաթեմաթիկոս եւ ֆիզիկոս Ալեքսան Շահխաթունի արուեստաբանի մը հմտութեամբ, գեղեցիկ ձեւով եւ յաւուր պատշաճի կը վերլուծէ եւ կը մեկնաբանէ այս ստեղծագործութիւնը, մեկնելով Սուրբ գրային Ադամ-Եւայի պատմութենէն: Թէեւ Ադամ-Եւայի խորհրդանշանները կան հոն եւ առիթ կու տան Սուրբ գրային մեկնաբանութեան, սակայն հոն պատկերուած խորհրդանշանները (խնձոր, տանձ, օձ, սիրտ, սաղմ, ծիլ, հունտ, արգանդ, ֆալուս եւ այլն) առիթը կ'ընձեռեն աւելի խոր վերլուծութեան ու կ'առաջնորդեն մեզ մինչեւ նախնադարեան դիցաբանութեան արմատները՝ շօշափելով կեանքի ու մահուան, գոյի ու բանականութեան, բարիի ու չարի, լոյսի եւ խաւարի, սիրոյ եւ ատելութեան, տառապանքի եւ երջանկութեան եւ նմանօրինակ յաւերժական այլ հարցեր, որոնք մէկ կողմէ կ'իջնեն մինչեւ կեանքի ակունքները ու միւս կողմէ կը բարձրանան մինչեւ անյայտի ու անհունի ոլորտները...:

Քոչարի այս գործը՝ Peinture Dans L'espace-ը իւրայատուկ, բազմիմաստ ու բազմաբովանդակ ստեղծագործութիւն մըն է, իրագործուած մետաղեայ թերթերու վերացական ձեւոյթներու համադրումով ու հայելիներու լրացումներով: Մետաղեայ թերթերու վրայ պատկերուած են վերոյիշեալ առասպելական խորհրդանշանները, որոնք հայելիներու միջոցով իրարու մէջ կը մտնեն ստեղծելով՝ տարբեր փոխյարաբերութիւններ: Այս ստեղծագործութիւնը ինք իր առանցքին վրայ դառնալու պարագային, համատեղ կը շար-

ժին մետաղեայ կերպերն ու անոնց վրայ պատկերուած տիպարները, ու արուեստի գործը կը սկսի ապրիլ ու շնչել, կը մտնէ կեանքի մէջ ու մաս կը կազմէ ստեղծագործողի «կենցաղ»-ին: Այսպիսով արուեստագէտը կը շարունակէ ապրիլ ու պատգամել իր մահէն ետքն ալ: Հոս՝ հայելիները մէկ կողմէ կերպարները կը կիսեն ու կը բաժնեն երկուքի եւ միւս կողմէ կը միացնեն զանոնք ու զոյգը կը վերածեն մէկի: Կը հասնինք տեղ մը, ուր էգն ու արուն (տանձն ու խնձորը) կը վերածուին մէկ գոյի, ու երբեմն նաեւ էգը կամ արուն, իւրաքանչիւրը ինքն իր մէջ, կը բաժնուի ու կը վերածուի երկու գոյի: Երբ ստեղծագործութիւնը կը դառնայ ինքն իր առանցքին վրայ, թէ՛ ստեղծագործական գործընթացը կը շարունակուի եւ թէ՛ կեանքի գոյատեւումը «կ'ապահովուի»…: Քոչարի՝ Peinture Dans L'espace-ի իւրաքանչիւր ստեղծագործութիւն արարողութիւն մըն է, ուր արուեստը կը դրուի ժամանակի ու տարածութեան նժարին վրայ…:

Քոչար ժամանակի եւ տարածութեան կերպարուեստագէտն է: Ան ոչ միայն չզարդարեց եւ կամ չվերակառուցեց աշխարհը, այլ դրսեւորեց կեանքի գեղեցկութիւնը՝ հակառակ տագնապներու սաստկութեան եւ իրավիճակներու բարդութեան: Ան սիրեց մարդը եւ ընդարձակեց մարդու մտահորիզոնը իր բազմակողմանի եւ բազմիմաստ արուեստին ընդմէջէն:

ՄՈՎՍԷՍ ԾԻՐԱՆԻ

ՎԱՀՐԱՄ

ԱՊՐԵԼՈՒ ԽՏԱՑԵԱԼ ԹԵԹԵՒՈՒԹԻՒՆԸ

Վահրամի գեղանկարներուն կը պարտիմ երազի մը ու մասնագիտութեան մը միացման հանդէպ իմ հայեցակէտը: Մասնագիտութիւնը այն է, զոր ես սխալմամբ կոչած եմ միջազգային արուեստի վաճառական, իսկ երազը պատահեցաւ մօտ հինգ տարիներ առաջ, երբ անդրադարձայ, թէ պէտք էր միջազգայնացնէի **Արթ Քլասիքան**, արուեստի այն տօնավաճառը, զոր կը տնօրինեմ Պուէնոս Այրէսի մէջ: Դէպքը տեղի ունեցաւ Նիւ Եորքի մէջ, ուր դոկտ. Մովսէս Հերկելեանին առաջարկեցի յետխորհրդային արուեստագէտներու գործերէն բերել Արժանթին, որպէսզի 2007-ի տօնավաճառին ընթացքին ցուցադրուին: Հարկ չկայ նշելու, թէ Վահրամի արուեստին անձնական ծանօթացումս արդէն տեղի ունեցած էր, սակայն արուեստա-

«Կրկէսի դերակատարը», Վահրամ

«Մայրամուտ», Վահրամ

գէտին երեւակայութեան մէջ խորանալս, անոր գործին հանդէպ Արժանթինի արուեստասէրներուն հիացումը, ինչպէս նաեւ Հայաստանի արդի արուեստին տուածս ուշադրութիւնը՝ ժամանակի ճի՛շդ այդ վայրկեանին սկսած են:

Այդ օրուընէ մտքիս մէջ կարգ մը գաղափարներ զարգացած են եւ, թերեւս, այդ գաղափարներուն լաւագոյն՝ կազմակերպուած մէկ տարբերակը այս գրութեան ենթահողը կը միտի ըլլալ:

Նախ եւ առաջ, թոյլ տուէք յիշել մէկ իրողութիւն, որպէս ընդհանուր եւ անխուսափելի. այն՝ թէ գեղանկարչութիւնը որպէս նիւթ չի թուիր կորսուած ըլլալ, ինչպէս որ աշխարհով մէկ կը պնդեն արուեստի քննադատները: Կամ՝ աւելին, կ՚ուզեն պնդել այդ մէկը, որպէսզի որեւէ գնով իրենք զիրենք պահեն յառաջադէմ կոչուած **սնոպիզմ**ի մատուցած լաւագոյն դիրքերուն վրայ: Գեղանկարչութեան կենսունակ եւ մշտանորոգ փորձառութիւնը յստակօրէն հաստատուած է շատ տաղանդաւոր արուեստագէտներու կողմէ, որոնք հետզհետէ աւելի ծանօթ կը դառնան աշխարհի մէջ, որով այդ տաղանդները ընդհանրապէս կու գան այն երկիրներէն, որոնք արուեստի պատմութեան կողմէ դիտմամբ անտեսուած են. ի մտի ունիմ գլխաւորաբար ասիական երկիրները, ներառեալ՝ Հայաստանը եւ կը խօսիմ այդ երկիրներէն եկող արդի ու խորհրդապաշտ արուեստագէտներուն մասին, որոնց մէջ կը գտնենք Վահրամը:

Արդի հայկական արուեստին մէջ կը զգանք նկարելու կիրք մը, լայնածիր արհեստավարժ տաղանդ մը եւ միշտ խռովեցնող պարունակութիւն մը, նոյնիսկ այն գործերուն մէջ, որոնք առաջին ակնարկով մակերեսային կը թուին: Կը պատկերացնեմ, որ ասիական ու հայկական արուեստը վերելք պիտի ապրին ու ծաղկին, մանաւանդ արուեստի արտայայտութեան գծով: Կը յանդգնիմ խորհիլ թէ արեւմտեան երկիրներու կողմէ երկար տարիներու անտեսումը այս արուեստագէտներուն մէջ յառաջացուցած է ճանչցուելու խոր կարիք մը. բան մը, որ իրենց եւրոպացի նմաններուն կողմէ նկատի չ՚առնուիր: Հաւանաբար այս կացութիւնը յառաջացուցած է արուեստի լուրջ սերտողութիւն՝ ակադեմիայի մէջ, ինչպէս նաեւ՝ արհեստավարժ ճարտարութիւններ եւ գլխապտոյտ պատճառող գեղագիտական պարունակութիւն: Հակառակ ասոր, կամ՝ իբրեւ արդիւնք ասոր, Հայաստանի ժամանակակից արուեստագէտներուն պատկերները զատորոշել բացարձակ հրամայական մըն է, որով լայն գիծերը ընդհանուր ծրագրին մէջ եզակիութեան կ՚աւելցնեն անսահման հարստութիւն: Տելէուզի բառերով, կարելի է ըսել թէ **կրկնութեան մէջ է որ տարբերութիւնը կը զգանք:**

Ինչ կը վերաբերի ա՛յս արուեստագէտին՝ Վահրամի խորհրդաւոր գործերուն, չեմ խորհիր թէ անյարմար է ներկայացուած զանազան տարբերակները նկատի առնել, մինչ կը քննենք այդ գործերը: Եւ ասիկա կը պահանջէ

մեր տեսածը բառերու վերածել, անոր գեղանկարները վերլուծել եւ տարբաղադրել ու ապա միայն վերակերտել զանոնք որպէս գաղափարներ:

Որեւէ վերլուծումի նման, կ'առաջարկեմ սկսիլ ընդհանուր եզրերէն եւ ապա անցնիլ յատուկ մանրամասնութիւններուն: Վահրամի գործերուն մէջ կը տեսնենք որոշ, բոլոր գեղանկարներուն հասարակ տարրեր - գրեթէ ճերմակ կերպարներ, որոնք միշտ միջին դարերու Եւրոպայի կամ արդի դարու վաղ ժամանակներուն յատուկ տարազներ հագած են (երկու պարագային ալ՝ անոնք ճարտարարուեստի յեղափոխութենէն առաջ եղած ժամանակներէն): Այս կերպարները պարզ գործերով զբաղ են - ընդհանրապէս կը զբօսնուն բացօթեայ վայրերու մէջ, եւ նոյնիսկ երբ տեսարանները ներքին են, կան ընտանեցուած կամ այլ անասուններ, որոնց հետ հաղորդակցութիւն չկայ: Երանգապնակը մեղմ է եւ բծախնդրութեամբ կերտուած. մթնոլորտը զգալիօրէն լարուած է, ուր կարծէք ժամանակը կանգ կ'առնէ: Բոլոր այս տարրերը մեզի խորհիլ կու տան անհետաքրքիր ժամանակներու եւրոպական արքունիքներու կացութիւններուն մասին, եւ թերեւս ալ մեզի կը յիշեցնեն Ռոքոքօ արուեստագէտներու կարգ մը գործերը, ինչպէս՝ Ուաթոն կամ Ֆրակոնարը: Վահրամի գործերը, այդ գործերուն հակադրուելով, ժամանակներու տարօրինակ խառնուրդ մըն են, իրենց մէջ ներմուծած ըլլալով անժամանակ տարրեր, որ պատշաճ է երբ նկատի կ'առնուին յետ-արդի ժամանակները: Սակայն, ճիշդ այդ արուեստագէտներուն գործերուն նման, թեթեւութիւնն ու անմիջականութիւնը միշտ ակնյայտ են, ուր կը զգացուի առանձնութեան ծանրութիւնը, յուսախաբութեան չարագուշակ եւ թանձր օդը, կամ անհաղորդականութիւնը, տեւապէս հակադրուած ոսկեդարու մը ճոխութեան ու հմայքին: Մէկ տարբերակը, կը տեսնեմ, առնչուած է բեմականութեան՝ տրամաթիքական այն պահերուն հետ, ուր ի հեճուկս կեանքի մը ամբողջ հասակին անհասանելիութեան ու թիւրիմացութեան, կերպարները իրենց դերերը կը խաղան՝ ցոյց տալու համար կեանքի գեղեցկութիւնը: Միւսը հակառակն է - կերպարները մխրճուած են աշխարհի մը մէջ, զոր չեն հասկնար. անհեթեթ աշխարհ մը, ուր անոնք չեն կրնար տեսնել ի յաւիտենից եղող սարսափները, եւ կ'որոշեն չմտածել անոր մասին, չմտածել իրենց փոքրիկ կեանքերուն ողբերգութեան մասին, որոնք շա՜տ հեռու են իրականութենէ մը, որու չեն կրնար հասնիլ:

Վեր առնենք որոշ օրինակներ: Օրինակ 2008-էն գործ մը՝ **«Սիրամարգ թիւ 2-ին երգ»**-ը, հոս կը տեսնենք երկու գլխաւոր կերպարներ - այր մը եւ կին մը, որոնք կը քալեն եւրոպական պարոք ոճի պալատի մը պարտէզին մէջ, ուր ծառերը ձեւաւորուած են մարդու քմահաճոյքին համեմատ: Անոնց ետին կան ուրիշ երկու կերպարներ, երկու երաժիշտներ, որոնք վստահաբար կը զուարճացնեն գլխաւոր զոյգը: Այս երկու խումբերուն միջեւ նկարուած է սիրամարգ մը, որ կանգ առած է: Ասիկա կրնայ ըլլալ առօրեայ եւ անվնաս որեւէ պատկեր մը այն պալատականներուն մասին, որոնք պալատին շուրջի մարգերուն վրայ կը դեգերէին, վայելելու համար անհոգ եւ առանց պարտականութեան պահ մը: Թերեւս այդ նաեւ կրնայ ըլլալ սիրոյ գեղեցիկ տեսարան մը, սակայն կը նախընտրեմ խորհիլ թէ այդպէս չէ: Բարեբախտաբար այդպէս չէ: Վահրամի գործը բնաւ մակերեսային չէ - այդ կեանքի գեղեցկութիւնը չի ներկայացներ այնպէս՝ ինչպէս պիտի ներկայացուէր որեւէ անհետեւանք սիրավէպի մը մէջ: Միւս կողմէ՝ համոզուած եմ, թէ ան մարդկային կացութեան զարմանալիքը ցոյց կու տայ եւ պիտի փորձեմ ասիկա ապացուցել:

Նշուած գործին մէջ մեր ուշադրութիւնը կը գրաւուի, որովհետեւ երկինքը մութ է - գիշեր է: Պարտէզի պտոյտները օրուան ընթացքին, երաժշտութեան հետ, կրնան յարմար ըլլալ, սակայն գիշերուան մէջ տարբեր է. օդին մէջ կայ սպառնացող բան մը, պարզութիւնն ու մակերեսայնութիւնը սկսած են աղօտիլ: Էգ կերպարը անպէտք, վտիտ եւ խաբուսիկ հովանոց մը բռնած է, անոր ընկերակիցը կը թուի, թէ կը հիանայ անոր վրայ, մինչ՝ կարծէք թէ կը վախնայ անկէ եւ կը փորձէ խօսիլ անոր հետ, իսկ ան կը խուսափի՝ ուրիշ կողմ կը նայի: Թերեւս կինը կը վախնայ մարդուն բառերէն: Հաղորդակցութիւն չկայ: Երաժիշտները, գիշերուան խորերէն կու գան եւ

«Ժամը 1 անց 25», Վահրամ

մենք մեզ եւ ուրիշը յայտնաբերելու մեր խիստ կարիքը:

Պիտի առնենք մէկ ուրիշ յատկանշական գործ մը՝ **«Ճերմակ ձին»** (2006): Հոս կը տեսնենք երեք կերպարներ, որոնք պարզ ամբողջութիւն մը կը կազմեն - այր մը, կին մը եւ երեխայ մը: Տեսարանը բացօթեայ է, հաւանաբար պարտէզի մը կամ հանրային պարտէզի մը մէջ: Ասոնց մէջ կը ճանչնամ Վահրամի կերպարներուն յատուկ հագուածքը եւ ապա զանոնք կը տեղադրեմ այն ժամանակին ու միջոցին մէջ, ուր իր բոլոր գործերը կը զարգանան: Երկինքը անամպ է, կանոնաւոր. բնութիւնը՝ կոկիկ եւ իւրայատուկ՝ ազնուական պալատներու պարտէզներուն: Մինչեւ հոս Վահրամի ներկայացուցած կացութիւնը կը յուշէ ընտանիքի մը հաճելի ժամանակը - հանդարտ օրուան մը հանգիստը: Տրամաբանականօրէն, այս առաջին գնահատումը գործին պարունակութեան միայն մակերեսն է: Հասնելու համար անոր բազմապատիկ պատգամներուն խորքը, հարկ է ամբողջ պատկերը քակել եւ վերակազմել: Տեսնելով կերպարներուն խումբը, անխուսափելիօրէն պիտի մտածել արուեստագէտին ընտրած ընտանիքի գաղափարին մասին, սակայն այդպէս ընելով մենք մեզի կ'ուղղենք ոչ նուազ անխուսափելի հարցում մը.- մարդը ինչո՞ւ դիմակաւոր է իր տիկնոջ ներկայութեան: Կարելի է ըսել թէ դիմակահանդէս է. սակայն այդ չէ հարցը, քանի որ ուրիշ հիւրեր չկան: Կ'առաջարկեմ դիտել գործին զանազան մասերը՝ աւելի լաւ հասկնալու համար ամբողջ գործը: Անամպ երկինքը հորիզոն չունի - պարապութիւն է: Կարելի է ըսել թէ անհունութիւնն է: Կերպարներուն եւ անհունութեան միջեւ կայ միայն մէկ շարք փոքր ծառեր, որոնք որպէս ցցուն սահման կը ծառայեն. թերեւս ալ այդ

կը փորձեն սիրամարգին երգը նուագել, հաւանաբար ծածկելու համար դժուարին կացութիւն մը: Սիրամարգը ինք, այդ արտասովոր կենդանին եւ ազնուականութեան ուժին խորհրդանիշներէն (որ նաեւ խորհրդանիշն է Արեւմուտքի ուժին՝ Արեւելքին վրայ), դրուած է որպէս պատճառաբանութիւն, որ պարտէզին մէջ երեւելի է, որպէսզի արդարացնէ երաժիշտներուն առկայութիւնը, որպէսզի արդարացնէ նաեւ միւս երկու կերպարներուն գոյութիւնը: Կարելի է ըսել թէ այս գործին գլխաւոր նիւթը, որ այնպէս թուի թէ **սէրն** է, սակայն իսկութեան մէջ **վախն** է: Վախը՝ չըլլալու այն անձը, որ կ'ուզենք ըլլալ, չկարենալ մենք մեզ ցոյց տալու վախը, չկարենալ ազատ ապրելու եւ կամ «գոյանալու» վախը: Ազնուական տիկինը կը վախնայ լսելու նաեւ իրեն հանդէպ իր ընկերակիցին զգացումներուն արտայայտութիւնը, իսկ այրը, մինչ այդ, կը վախնայ որ տիկինը գինք պիտի մերժէ, կամ՝ չհասկնայ, իսկ երաժիշտները կը վախնան որ սիրամարգը կ'անհետանայ՝ իր հետ տանելով իր երգն ու իրենց գոյութեան իմաստը: Անոնք կը վախնան որ ամէն բան պիտի յայտնուի վերջաւորութեան: Այս գործը, ինծի համար, մարդկային կացութեան երգն է,

շարքը միակ կապն է այս կողմ եղածին ու անդիին միջեւ, մեր գիտցած բաներուն եւ ոչինչին միջեւ: Ընտանիքը մեր աշխարհին ապահովութեան մէջ մնացած է, սակայն կարծէք չ՚անդրադառնար որ պարապութեան եզրին կը մօտենայ: Մարդը հաստատ քայլերով յառաջանալու ընթացքին մէջ է, մինչ կինը կանգ առած, ետեւ դարձած է, եւ հիմա կը փորձէ իր զգացումները արտայայտել դիմակաւոր մարդուն, մարդ մը՝ զոր չի ճանչնար: Մարդը - իր կարգին, կ՚ընդունի իր տիկնոջ անակնկալ արարքը եւ դիմակը վար կ՚առնէ, որովհետեւ ինք եւս պէտք ունի ինքզինք ցուցնելու այնպէս՝ ինչպէս որ է: Երեխան չի կրնար շարժիլ, որովհետեւ իր նստած ձին խաղալիք է եւ ոչ մէկ ուղղութեամբ կրնայ երթալ. սակայն ան չի կրնար գործ մը ընել նաեւ անոր համար որ տակաւին մանուկ է: Ուրեմն՝ ան մեզի կը նայի, մեզ իր կեանքին մէջ կը ներառէ եւ իր թմբուկով կը տօնէ իր ծնողներուն հանդիպումը: Պարապութիւնը՝ ոչինչը, տակաւին հոն է, սակայն այս ընտանիքը հաւանաբար պիտի չկորսուի, որովհետեւ անդամները որոշած են իրապէս իրարու կապուիլ:

Վերջապէս, համոզուած եմ, թէ Վահրամի գործերը ցոյց կու տան հեղինակին այն խոր նուիրումը, որ ունի մեր մարդկային կացութեան հանդէպ: Բոլոր կացութիւններուն ծանծաղութիւնն ու թեթեւութիւնը՝ իր գործերուն կերպարներուն միջոցով կատարուած, իսկութեան մէջ պատճառաբանուած միջոցներ են, որոնք մեզ ի վերջոյ կը հասցնեն ապրելու խտութեան: Անոնք դաստիարակչական կամ ուսուցանող գործեր չեն, սակայն վստահ եմ, որ եթէ գիտնանք ինչպէս դիտել այս գեղանկարները, կրնանք շատ բան սորվիլ անոնցմէ եւ աւելի լաւ կը ճանչնանք մենք մեզ ու կեանքը:

ԱՆՏՐԷ ՊԱՐՏՈՆ

Պուէնոս Այրէս

ԱՆՀԵԹԵԹԻ ԵՐԳԻԾԱԲԱՆԸ

Անցնող դարու վերջաւորութեան, խորհրդային կերպարուեստագէտներէն շատեր ստեղծագործելու բացարձակ ազատութիւն ձեռք բերելէ ետք (հաւանաբար արուեստի տրամաբանական զարգացման կորսուած օղակները ամբողջացնելու բնազդային մղումով), որդեգրեցին համեմատաբար դիւրին արտայայտչաձեւեր, որոնցմէ քիչեր միայն կրցան դառնալ ինքնատիպ եւ ուժեղ անհատականութիւններ: Ուրիշներ (շատ հաւանաբար պատմամշակութային կարօտախտի մղումով) իրենց հայեացքը դարձուցին դէպի անցեալի գեղագիտական (Aesthetical) արժէքները եւ ոչ միայն կրցան լրջութեամբ եւ պատասխանատուութեամբ դիմագրաւել ընձեռուած ստեղծագործական ազատութիւնը, այլեւ նոր վտակ մը բացին գերիրապաշտ ոլորտներէ ներս, ինչպէս՝ Կոստանդին Խուտիաքով (Konstantin Khudiakov), Վլատիմիր Մակարենքօ (Vladimir Makarenko), Վահրամ Դաւթեան (Vahram Davtian), Եուրի Ցվեթայեւ (Yuri Tsvetayev), Սերկէյ Ափարին (Sergey Aparin), Ռուբէն Աբովեան (Ruben Abovian) եւ այլն:

Այս կերպարուեստագէտները անցեալի պատմամշակութային տպաւորութիւններու եւ յիշողութիւններու վրայ յենելով, դրսեւորեցին ապագայի զգացողութիւնը ներկային մէջ, ժամանակակից հնչեղութեամբ մը, զոր կարելի է բնութագրել իբրեւ անհեթեթ գերիրապաշտութիւն (absurd surrealism):

Ռուբէն Աբովեան թէեւ անհեթեթ գերիրապաշտ շարժումի նախակարապետներէն մէկը կարելի է համարել, սակայն միեւնոյն ատեն ան ունի իր տարբերակիչ գիծերը, որոնց մէջ ամենայատկանշականը իր իւրայատուկ երգիծանքն է: Անոր երգիծանքը ուրոյն է, որովհետեւ ան ո՛չ երգիծանկարիչ է

«Ինքնուս», Ռուբէն Աբովեան

(caricaturist), ո՛չ ծաղրանկարիչ (sarcasm) եւ ո՛չ ալ սեւ երգիծաբան (black humorist): Նկատի առած անոր երգիծանքին բնոյթը, հաւանաբար զինք պէտք է նկատենք անհեթեթ երգիծանկարիչ (absurd humorist), այնպէս ինչպէս Մարք Թուէյնի, Ճորճ Օրուէլի եւ կամ Պետիկ Հերկելեանի գրականութիւնը:

Ռուբէն Աբովեան միաժամանակ թէ՛ կ'ապրի եւ թէ՛ կը խաղայ իր իսկ ստեղծած կերպարներուն հետ: Ի դիմաց անտրամաբանական (յաճախ նաեւ անիմաստ) դրդապատճառներէ մղուած կեանքի խժդժութիւններուն եւ մարդկային հոգեմտաւոր քայքայումներուն, ան առանց բուռն ընդվզումներու եւ կամ իրարանցումի թեթեւօրէն կը ժպտի. կը ժպտին նաեւ իր կերպարներէն շատեր, ու կը ժպտեցնեն ակնդիրները եւս: Ինքն իր մէջ բազմապատկուած այս ժպիտները ո՛չ ինքնանպատակ եւ ո՛չ ալ ընթացիկ խաղի մը հետեւանքներն են, այլ անոնց տակ ցաւ կայ եւ խաղերու ետին հոգեկան տագնապներ կ'ենթադրուին, թերեւս նաեւ բարդոյթներ:

Իր իսկ խոստովանութեամբ կը ստեղծէ մէկ կերպար, սակայն տարբաղադրուած տարբեր կերպարներու մէջ: Թերեւս ինքն է այդ կերպարը, որուն հետ կը խաղայ: Թերեւս ինքն է որ բաշխուած է տարբեր կերպարներու մէջ, որոնք իրենց հերթին իր հետ կը խաղան: Բոլոր պարագաներու գործ ունինք բաւական բարդ հոգեկան կառուցուածքի տէր արուեստագէտի մը հետ, որ գրեթէ ամբողջութեամբ փակ կը պահէ իր ներաշխարհի դռները արտաքին աշխարհի դիմաց: Ան ծնած է 1945-ին, Երեւան: Իր մասնագիտական կրթութիւնը ծննդավայրին մէջ ստանալէ ետք, կը մեկնի Մոսկուա եւ ապա՝ Փեթերսպուրկ: Սակայն արուեստը ուսումնասիրելու (ի մասնաւորի վերածնունդի շրջանը) բուռն տենչերէ մղուած կ'այցելէ եւրոպական արուեստի շարք մը կեդրոններ, ապա կ'անցնի Միացեալ Նահանգներ, ուր քանի մը տարի բնակութիւն կը հաստատէ Շիքակոյի մէջ: Հոս շօշափելի յաջողութիւն ձեռք բերելէ ետք, կինը, որ նեցուկ եւ ներշնչման աղբիւր է իրեն համար, կը հիւանդանայ եւ հարկադրաբար կը մեկնի Մոսկուա, ուր կինը կը մահանայ երկարատեւ հիւանդութենէ ետք: Ռուբէն Աբովեան անմիջապէս կը վերադառնայ Հայաստան, կը գնէ յարմարաւէտ բնակարան մը անորոշ գիւղի մը մէջ, ուր կ'ապրի եւ կը ստեղծագործէ ցարդ: Ան ոչ ոք կ'ընդունի իր մօտ, ո՛չ լրագրողներ, ո՛չ արուեստագէտներ, ո՛չ ազգականներ եւ ո՛չ ալ նոյնիսկ հաւաքորդներ: Միայն քանի մը մօտիկ ընկերներ կ'այցելեն իրեն (եւ այն ալ յատուկ թոյլտուութեամբ), որոնցմէ մէկը ըլլալու բախտը ունինք: Զինք չեն հետաքրքրեր աշխարհի անցուդարձները, կը զբաղի իր պարտէզին ծառերն ու ծաղիկները խնամելով եւ ստեղծագործելով: **«Իմ ընկերները, կերպարներս են,-** կ'ըսէ,- **որոնց հետ կը զրուցեմ, կը կատակեմ, կը խաղամ եւ ժամանակս կ'անցընեմ»:** Այսպէս ան կ'ապրի ճգնաւորի մը նման, տարբեր տեսակի կերպարներով առլցուն աշխարհի

մը մէջ, ուր կ՚ապաստանի հեռո՛ւ առօրեայ տաղտուկներէն եւ կեանքի խժդժութիւններէն: Ան այս պայմաններու մէջ ինքզինք ոչ միայն հանգիստ ու ազատ կը զգայ, այլեւ տառապած կամ տագնապած արուեստագէտի տպաւորութիւն չի ձգեր ձեր վրայ եթէ այցելէք իրեն:

Ռուբէն Աբովեան կ՚աշխատի շարքերով, որոնց գրեթէ բոլորին մէջն ալ գոյութիւն ունի նուրբ եւ իւրայատուկ երգիծական ժպիտ մը, որ խոր է ու առինքնող: Առաւել տարօրինակ եւ յատկանշական են **«Սրսկում»** (injection կամ aspersion) եւ **«Ձնում»** (observing կամ surveying) նկարաշարքերը:

«Խեղկատակներ», Ռուբէն Աբովեան

Առաջին շարքի՝ **«Սրսկում»**-ի պարագային, կեդրոնական կերպարը ԺԸ. կամ ԺԹ. դարու եւրոպական արտաքին տեսքով եւ հագուստներով կիսամերկ եւ մսլոտ (fleshy) կին մըն է: Ան փորին վրայ երկնցած է սեղանին, յետոյքը բացած ու վեր տնկած պատրաստ սրսկուելու: Զինք շրջապատող կերպարներէն մէկը բժիշկի եւ ուրիշ մը հիւանդապահուհիի հանգամանք ունին: Կարծեցեալ բժիշկը ասեղը կը զարնէ յետոյքի գագաթին, գոհունակ ժպիտ մը դէմքին՝ այն վստահ համոզումով որ յաջող խաղ մը կը խաղայ կարծեցեալ հիւանդին հետ: Իսկ «հիւանդ»-ը յետ քաշուած՝ տարակուսանքով կը հետեւի սրսկման գործողութեան: Չես գիտեր՝ հաւաքուածները եկած են հիւա՞նդ մը բուժելու (ենթական հիւանդի տեսք չունի), անոր թմրադե՞ղ ներարկելու թէ պարզապէս կնոջ **էրոթիկ** մերկութիւնը ըմբոշխնելու կամ խաղ մը խաղալու անոր գլխուն: Երգիծականը ստեղծուած իրավիճակի անհեթեթութիւնն է, իսկ ողբերգականը անոր տուն տուող ներքին հոգեկան բարդոյթներն ու տագնապները:

Երկրորդի՝ **«Ձնում»** շարքի պարագային, կեդրոնական կերպարը դարձեալ նոյն գէր ու կիսամերկ կնոջ կերպարն է՝ նստած գորգի մը վրայ, այս անգամ ոտքերը բացած, թոյլ կու տայ որ մասնագէտի հանգամանքով կերպար մը, ձախ ձեռքի խոշորացոյցով իր հեշտոցը զննէ, իբրեւ թէ կ՚ուսումնասիրէ զայն, սակայն աջ ձեռքով գիշութեամբ (masturbation) զբաղած է: Կինը շրջապատող միւս կերպարները կեդրոնացած ուշադրութեամբ կը դիտեն եւ անհաւանական չէ որ անոնք ալ հրապուրուած կիսամերկ կնոջ վաւաշոտ արտաքինէն իրենք եւս գիշութեամբ կը զբաղին: Թէ ինչո՞ւ եւ ի՞նչ պայմաններու տակ կինը համաձայնած է հեշտոցը բանալ եւ թոյլ տալ որ բոլորին դիմաց ուսումնասիրէ, դժուար է բացատրել: Երկու պարագաներուն ալ «խաղ»-ի ենթակայ կիները պոռնիկներու տպաւորութիւն չեն ձգեր: Երկուքն ալ երբեմն տարակուսանքով եւ երբեմն ալ սպասողական վիճակի մէջ կը դիտեն կատարուածը: Արդեո՞ք այս անբնական ու անհեթեթ կացութիւնը հոգեվերլուծութեա՞ն կը կարօտի:

Ո՛չ Աբովեանի երգիծանքը եւ ո՛չ ալ **էրոթիզմը** այսքանով կը վերջանայ: Ան ունի բազմաթիւ նկարաշարքեր, ինչպէս՝ «Երաժշտութեան դասը», «Գազինօ», «Կինը եւ թութա-

«Վենիւս», Ռուբէն Աբովեան

կը», «Մեղեդի», «Կինը եւ խոզուկը», «Ծաղրածուն», «Արուեստագէտը եւ բնորդուհին», «Պարուհին», «Մերկուհի», «Հեծանիւ քշողը», «Գարնաւալ, «Սիրոյ պարտէզը», «Վենիւսը եւ Էրոսը» եւ այլն:

Ռուբէն Աբովեանի կերտած բոլոր կերպարներն ալ գիրուկ են, յաճախ շեշտուած հարուստ եւ հոլանի ծիծերով, **էրոթիկ** եւ վաւաշոտ տեսք ունին: Իսկ որձ կերպարներէն շատեր սեռայնօրէն չբաւարարուած տղամարդու տպաւորութիւն կը ստեղծեն: Անհեթեթ երգիծանքը, առաւել կամ նուազ տարողութեամբ, առկայ է գրեթէ բոլորին ստեղծագործութիւններուն մէջ: Կերպարներու հանդերձանքը, արտաքին տեսքն ու միջավայրը ԺԸ. եւ ԺԹ. դարէն կու գան: Գոյները վերածնունդէն ներշնչուած կը թուին ըլլալ, առաւելաբար յիշեցնելով Ռամպրանթի եւ Կոյայի գունաշխարհը:

Էրոթիզմի առումով ամէնէն յատկանշական նկարաշարքը **«Վենիւսը եւ Էրոս»-**ն է: Այս կերպարը կարծէք ծնած ըլլայ վերածնունդի նշանաւոր մերկ եւ իտէալականացած կերպարներէն, ինչպէս, Ճիորճոնէի «Քնած Վենիւսը» (Giorgione, «Sleeping Venus»), Թիցիանի «Ուրպենոյի Վենիւսը» (Titian, «Venus of Urbino»), Ռամպրանթի «Տանայեա»-ն (Rembrandt, «Danae») եւ կամ Ֆրանսիսքօ Կոյայի «Մերկ Մայան» (Francisco Goya, «The Naked Maya»): Թէեւ այս բոլորին խառնուրդը կը թուի ըլլալ Աբովեանի Վենիւսը, սակայն ան իր ստեղծագործական շունչը փչած է անոր վրայ ու ստեղծած «Վենիւս»-ի ժամանակակից կերպար մը: Զինք այցելող Էրոսը յաճախ աշխուժ վիճակի մէջ է, բայց ոչ միշտ նոյն տրամադրութեամբ: Ան երբեմն կարծէք թէ եկած է արթնցնելու եւ սեռային յարաբերութեան մղելու զայն, երբեմն կարծէք թէ եկած է հանդարտեցնելու եւ քնացնելու զինք, իսկ երբեմն ալ կարծէք թէ եկած է հսկելու անոր վրայ իբրեւ պահապան հրեշտակ (Աբովեան կարգ մը նկարներ անուանած է «Հրեշտակը եւ Վենիւսը»): Բոլոր պարագաներու, Աբովեանի Վենիւսները վաւաշոտ եւ սեռայնօրէն տոգորուած (Erotic) ըլլալով հանդերձ, անոնց սէրն ու սեռը ինչ որ տեղ եւ ինչ որ չափով խաղ կը թուի ըլլալ: Սակայն անոր խաղերը կը բխին հոգեկան խոր ակունքներէ, իբրեւ հակազդեցութիւն չպարփակուող տառապանքներու եւ տագնապներու, որոնք ի վերջոյ «դրամագլուխ»-ն ու հիմքը կը կազմեն Աբովեանի ստեղծագործական կեցուածքին ու առհասարակ կեանքին:

ԴՈԿՏ. Մ. Ս. ՀԵՐԿԵԼԵԱՆ

ՎԱՀԱՆ ԹԷՔԷԵԱՆԻ ԾՆՆԴԵԱՆ 135-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԻԹՈՎ

ԳՐԻՉԻ ԱՆԿՐԿՆԵԼԻ ԻՇԽԱՆԸ

«Յոգին իր խո՛ւնկ ըրաւ ծխեց, հայ հաւատքին տաճարին մէջ,
Միտքը կանթե՛ղ ըրաւ՝ վառեց, հայ հանճարի կաճառին մէջ,
Նայուածքն արցունք ըրաւ՝ թափեց, հայ վէրքերու կրակին մէջ,
Կամքը աղե՛ղ ըրաւ՝ լարեց, հայ իտէալի խոյանքին մէջ...»:

ՎԱՀԷ ՎԱՀԵԱՆ

20-րդ դարու մեր գրականութեան պատմութեան ամէնէն ուշագրաւ դէմքերէն մէկուն՝ տաղանդաւոր բանաստեղծ, հրապարակագիր, ուսուցիչ եւ ազգային գործիչ Վահան Թէքէեանի ծննդեան 135-ամեակը, անտարակոյս, յիշատակելի թուական մըն է իւրաքանչիւր հայու համար՝ հայրենիքի թէ սփիւռքի մէջ:

Թէքէեան ինքնատիպ բանաստեղծ մըն է, որուն գրական արուեստը ուրոյն տեղ կը գրաւէ հայ գրականութեան պատմութեան մէջ:

* * *

16 տարեկան էր միայն 1894 թուականին, երբ Վահան Թէքէեան իջաւ գրական ասպարէզ ու շուրջ յիսուն տարի, ան զբաղեցաւ գրականութեամբ, ինչպէս նաեւ՝ ազգային-հասարակական հարցերով: Անոր ամբողջ կեանքը եղաւ շքեղ խիզախում մը՝ վասն մեր ժողովուրդին բարօր ապագային ու պայծառ գալիքին:

Թէքէեան պատկանելով գրական այն հանճարներու հոյլին, որոնք կը բարձրացնեն զիրենք ծնող ժողովուրդին փառքն ու պատիւը, դարձաւ իր ժողովուրդին պայծառ երազանքներուն ու տրամադրութիւններուն հարազատ արտայայտիչը, գրականութեան մէջ ստեղծելով իր ժողովուրդին ինքնագիտակցութեան, ազատասիրութեան եւ անկաշկանդ հայրենասիրութեան ոգին:

Թէքէեան առաջնակարգ տեղ գրաւեց ո՛չ միայն հայ գրականութեան պատմութեան մէջ, այլեւ հայկական լուսաւորութեան պատմութեան մէջ: Իր ստեղծագործական շուրջ 50 տարիներու ընթացքին, ան հայկական քնարերգութիւնը հարստացուց գեղարուեստական իսկական արժէք ներկայացնող գործերով: Անոր քնարերգութիւնը, տոգորուած է խոր ժողովրդականութեամբ ու բանաստեղծական հարուստ պատկերաւորութեամբ, ինչպէս նաեւ՝ չափի ու կշռոյթի աննախընթաց նուաճումով:

Թէքէեանի բանաստեղծութիւններուն մէջ իւրայատուկ ուժգնութեամբ կը հնչէ հայրենասիրական քնարը, երբ խօսուն ու գունագեղ արտայայտութիւն կը ստանայ հայրենասիրութեան թեման՝ իր տառապանքներով, յոյզերով ու երջանկութիւններով:

Համակ յորդ զգացմունքով եւ բաբախուն ոգիով տոգորուած է Թէքէեանին ստեղծագործութիւնը:

Թէքէեանին համար հայրենիքը այն լուսաւոր փարոսն է, որ ունի ձգողական զարմանալի ուժ: Ան կ՚ապրի ու կը լիանայ վերածըն-

ւած Հայաստանով: Եւ պատահական չէ, որ անոր հետ կապած էր իր պայծառ երազանքներն ու վառ հեռանկարները: Հայաստանը որպէս անաղարտ սրբութիւն, Թէքէեանին համար կը խորհրդանշէ «սիրող ու ընդունող մայր»-ը:

* * *

Հայ դասական բանաստեղծութեան վերջին խորհրդապաշտ տիտանը ծնած է Միջագիւղ, Պոլիս: Ուսումը ստացած է Սկիւտարի Ներսէսեան, ապա՝ յաջորդաբար, Պերպերեան եւ Ղալաթիոյ Կեդրոնական վարժարաններուն մէջ: Գրել սկսած է փոքր տարիքին:

Վահան Թէքէեանի բանաստեղծութիւններու առաջին հատորին մէջ՝ «Հոգեր» (1901) զետեղուած են հնչեակներ եւ արձակ բանաստեղծութիւններ: Այս գործով հրապարակ կու գար բանաստեղծ մը, որ պիտի դառնար հայ քնարերգութեան ռահվիրաներէն մէկը:

«Բազմութեան մէջ սրտիս խորէն՝
ցած, շա՜տ ցած,
Կը մրմնջեմ անունն անոր, ու լերան
Վրայ միանակ՝ զայն կը պոռամ
գինովցած,
Վախով, թեթե՛ւ յանկարծ
թռչնոյ մը նման...»:

1912-ին լոյս տեսաւ **«Հրաշալի յարութիւն»** խորագիրով գործը՝ բաղկացած հնչեակներէ եւ երգերէ: Այս գիրքով դէմ յանդիման կու գանք զարգացած ու հասուն միտքի տէր մարդու մը, որ կատարելապէս իւրացուցած էր բանաստեղծական արուեստը:

«Կ՚անձրեւէ, տղա՛ս...: Աշունը թաց է,
Թաց՝ աչքերուն պէս խեղճ խաբուած
սիրոյն...
Պատուհանն ու դուռը գընա՛ գուժ
Ու դէմըս եկուր նստիլ վեհագոյն
Լռութեան մը մէջ...: Կ՚անձրեւէ,
տըղա՛ս...»:

Թէքէեանի ստեղծագործութիւններուն մէջ տիրապետող թեման եղած է խոհը: Անցեալի թէ ներկայի իրողութիւնները միաձուլելով, բանաստեղծը զանոնք կը ներկայացնէ տրամաբանեալ դատողութեամբ, խոր ըմբռնումով ու գիտակից իմաստութեամբ:

1919-ին, Փարիզի մէջ, լոյս տեսաւ բանաստեղծին **«Կէս գիշերէն մինչեւ արշալոյս»** գիրքը, որ ձեւով մը շարունակութիւնն էր նախորդին, այն տարբերութեամբ, որ վերջինիս մէջ Թէքէեան արդէն փիլիսոփայ-բանաստեղծ է: Մեծ արուեստով ու հմուտ վարպետութեամբ գրած է «Հինգ զգայարանքներ» շարքը, ուր խօսքի վարպետը զգայարանքներու միջոցով երեւան հանած է կեանքի փիլիսոփայութիւնը:

«Մարդու չարիքը մեզի ու քու չարիքդ,
Աստուա՜ծ իմ,
Պիտի գա՛յ օր մ՚ուր այլեւս պիտի կրնանք
չընիշել,
Ու պիտի մենք ալ կրնանք ժպտիլ, խնդալ
անարգել...:
Ա՜հ, դեռ կանուխ է գիտեմ, զի բախտն է
դեռ ոխերիմ,
Սակայն, ո՛վ Տէր, մօտեցո՛ւր այն
առաւօտն՝ ուր նորէն
Պիտի կրնանք քեզ օրհնել հոգիներուն
մեր խորէն...»:

1933-ին, Թէքէեան Փարիզի մէջ կը հրատարակէ «Սէր» բանաստեղծութիւններու ժողովածուն: Այս հատորը Թէքէեանի բանաստեղծական արուեստին գլուխ գործոցներէն է: «Այս հատորը Թէքէեանի տաղանդը կը կատարէ յաղթական ոստումներ անձնական յոյզերու պարունակէն դուրս, տիեզերական հա-

մակութեան անջրպետի մէջ», կը գրէ Վահէ Վահեան:

«Սէր» ժողովածուն իսկապէս նոր նուաճում մըն էր արեւմտահայ եւ ընդհանրապէս հայ քնարերգութեան մէջ, յատկապէս կենդանի պատկերներ ստեղծելու բացառիկ վարպետութեամբ, ինչպէս նաեւ նորութեամբ ու նրբութեամբ: «Կամուրջը», «Ծառի ծաղիկներ», «Ջուրերուն վրայ ստուերներ», «Մանկութեան իղձ մը», «Դուն հեռաւոր մանկութիւն», «Ես այս գիշեր», «Մէկ հատիկս», «Աղօթք վաղուան սեմին առջեւ»: Ասոնցմէ իւրաքանչիւրը կը հանդիսանայ հայ քնարերգութեան գոհարներէն մէկը:

Այս գիրքին մէջ, անուանի բանաստեղծը բուռն սիրոյ եւ երփներանգ անուրջներով տոգորուած բաբախուն բանաստեղծն է, որուն սէրը տիեզերական է ու անսահման, անկեղծ ու համախող՝ իր գոյներով ու բոյրերով:

Վերոյիշեալ գործերէն բացի, Թէքէեան հրատարակած է **«Հայերգութիւն»** եւ **«Տաղարան»** հաւաքածոները:

Հանճարեղ քնարերգակը, բանաստեղծութիւններու առընթեր, գրած է արձակ, թատերական, ինչպէս նաեւ թարգմանական գործեր, ուր յատկանշական է արձակագիր Թէքէեանի դիտելու կարողութիւնը, հոգեբանական իրավիճակներ վերլուծելու եւ կերպարներ կերտելու բնորոշ վարպետութիւնը: Քսանական թուականներուն լոյս կը տեսնեն **«Եթէ Տէրը կամենայ», «Մայրեր», «Մարք Ֆուրթունի արկածները»**, գործերը: Աշխատակցութեամբ Ս. Պարթեւեանի, Ա. Արփիարեանի **«Կարմիր ժամուց»** վիպակը վերածած է թատրերգութեան: Գրած է մեծ թիւով երգիծական յօդուածներ:

Թէքէեան ունի նաեւ իր կեսարացի ծնողներուն ծննդավայրը՝ Կեսարիոյ մասին յուշագրութիւն մը, ուր կը նկարագրուի անոնց կեանքը, սովորութիւնները, բարքերն ու աշխարհագրական դիրքը: Այս գործը աշխարհագրական, յուշագրական ու վաւերագրական աշխատանք մըն է, որ իր արժանի տեղը ունի մեր յուշագրական գրականութեան մէջ:

Թէքէեանի արձակը, յատկապէս քսանական եւ հետագայ թուականներուն, կապուած է հայ ազգային ազատագրական, թուրք յեղաշրջական շարժումին, ինչպէս նաեւ Պոլսոյ եւ Անգլիոյ առեւտրական խաւի կեանքին հետ: Թէքէեանի աստանդական կեանքը ձեւով մը կը ստիպէ, որ ան մօտէն ծանօթանայ այդ կեանքին, եւ այդ բոլորը կենդանի ձեւով վերարտադրէ իր արձակին մէջ:

Այնուամենայնիւ, պէտք է ընդունիլ, եւ ասիկա բացարձակ ճշմարտութիւն է, որ Թէքէեանի արձակը, իր դրական աչքառու յատկանիշներով հանդերձ, անհամեմատօրէն կը զիջի անոր չափածոյին:

«Գրիչի իշխանը» երկար տարիներ խմբագրած եւ աշխատակցած է բազմաթիւ օրաթերթերու, պարբերականներու եւ հանդէսներու: Երբ տակաւին ինը տարեկան էր, Պէրպէրեանի կրտսերագոյն դասարանին մէջ, հրատարակած է ձեռագիր «Հանդէս» մը: Արմէն Լուսինեանի, Ռեթէոս Պէրպէրեանի, Մ. Ասքանազի եւ Մելքոն Կիւրճեանի (Հրանդ) շունչով սնած բանաստեղծը, իր առաջին գործը՝ «Կաղանդը Կեսարիոյ մէջ» վերնագրով ժամանակագրութիւնը, հրատարակած է «Հայրենիք»-ի մէջ, 1894 թուականին, Բ. Կ. Մ. ստորագրութեամբ: Այնուհետեւ հանդէս եկած է «Տեսարան» պրակներուն մէջ՝ Սուրէն Տիգրանեան ստորագրութեամբ: «Ծաղիկ»-ի խմբագիր Արշակ Չոպանեան կը տպագրէ անոր «Ծովեզերքի վրայ» արձակ քերթուածը, որուն կը յաջորդէ «Ջութակը». այս երկու գործերն ալ ստորագրուած են իր սեփական անունով:

Բանաստեղծը իր լրագրական կեանքին մէջ ունեցած է բազմաթիւ ծածկանուններ, ինչպէս՝ Վ. Տ., Ասուպ, Վահան Տիրանեան, Համշիրակ Բ., Սկայորդի, Իսկուհի Հովեան, Խորէն Որոտում, Բեկմալիոն, Նշան Հարցական, Յովհաննէս Կարապետ, Ասպատակ, Վեթо եւ այլն:

Միք. Ս. Կիւրճեանի հետ հիմնած է «Շիրակ» ամսաթերթը (1905, Աղեքսանդրիա), զոր Օսմանեան Սահմանադրութենէն ետք, իբրեւ շաբաթաթերթ վերահրատարակուած է առանձին՝ Պոլսոյ մէջ (1908-1909), ապա՝ «նոր ժամանակներ» շաբաթաթերթը (Գահիրէ, 1907, երեք թիւ): Մասնակցած է հիմնադրութեանը «ժողովուրդի համար» հանդէսին (Փարիզ, 1901, Ս. Պարթեւեանի, Է. Արսէնեանի, Ա. Շաքլեանի, Մ. Միհրդատեանի, տոքթ. Պ. Քոլոլեանի եւ Գ. Գնտգլեանի հետ), «Արեւ»-ին (1915, Աղեքսանդրիա), «Բարձրավանք»-ին (1922, Կ. Պոլիս, Յ. Օշականի, Կ. Զարեանի, Շ. Պէրպէրեանի եւ Գ. Գավագեանի հետ): Խմբագրապետը եղած է «Արեւ»-ին (1915-1918 եւ 1926-1931) ընդհատումներով) եւ «Ժողովուրդի Ձայն»-ին 1921-1922): Եղած է խմբագիրը «Հայրենիք-ին (1910), «Արեւելք»-ին (1912), «Զարթօնք»-ին (1937) ապա կրկին՝ «Արեւ»-ին:

Աշխատակցած է հետեւեալ թերթերուն «Արմենիա» (Մարսէյ), «Բանբեր» (Ս. Փեթերսպուրկ), «Պարտէզ», «Արտեմիս», «Ազատ բեմ», «Ազատ խօսք», «Լուսաբեր», «Հայկական սինեմա» (Եգիպտոս), «Անահիտ» (Փարիզ), «Բիւզանդիոն», «Մանզումէ», «Մասիս», «Ծաղիկ», «Ժամանակ», «Շանթ», «Ոստան», «Սեւ կատու», «Կառափնատ», «Վերջին լուր» (Պոլիս), «Արեւելեան մամուլ» «Դաշինք», «Հայ գրականութիւն» (Իզմիր), «Ձայն հայրենեաց», «Ազգ», «Պայքար», «Կոչնակ» (Ամերիկա), «Հայաստան», «Ապագայ» (Փարիզ), «Սիոն» (Երուսաղէմ):

Թէքէեանի աւանդը մեծ է Արեւմտահայ մամուլին եւ անոր պատմութեան մէջ: Բանաստեղծ-հրապարակագիրը իր յօդուածներուն մէջ սրտի խոր կսկիծով ներկայացուցած է հայ ժողովուրդին տանջալի անցեալը, տեղահանութիւնը, ջարդը: Իսկ հայրենի իրականութեան նկատմամբ ան կ'արտայայտուի ծնրադիր հիացումով, տալով փաստական տեղեկութիւններ ու կատարելով գօտեպինդ խօսքեր: Նման յօդուածներէն կարելի է յիշել՝ «Թալէաթ Պէյ», «Մեծ ժամերուն մէջ», «Ուրախ լուրեր», «Օտարէն պաշտպանուելու համար», «Համերաշխութիւն», «Շնորհաւոր նոր տարի», «Արեւի առաջին տարին» եւ այլն:

Յիսուն տարիներու գրական կեանքին զուգահեռ, Թէքէեան մօտէն հետաքրքրուած է հայութիւնը յուզող բազմաթիւ հարցերով: Գործակցելով իր ժամանակի հռչակաւոր ու երեւելի ազգայիններու հետ (Պօղոս Նուպար Փաշա, Վ. Մալէզեան, Մ. Տամատեան, Լ. Մկրտիչեան, փրոֆ. Ա. Տէր Յակոբեան, տոքթ. Յ. Ներուզ, Ա. Չոպանեան, Գ. Փաստըրմաճեան, Գ. Նորատունկեան եւ ուրիշներ), Թէքէեան ունեցաւ ազգային-հասարակական, ինչպէս նաեւ կրթական-դաստիարակչական ու հրապարակագրական բեղուն եւ արգասաբեր գործունէութիւն մը, սփիւռքի գաղթօճախներուն մէջ:

Արդարեւ, Թէքէեան որպէս խօսքի վարպետ, կարելի է դասել մեր գրականութեան լաւագոյն ներկայացուցիչներու շարքին: Անոր ստեղծագործութիւնը պարուրուած է լեզուական մաքուր, հեզասահ եւ անթերի մշակումով, ինչպէս նաեւ տաղաչափական ներդաշնակ ճշգրտութեամբ:

Թէքէեան իր արուեստի սլացքով, խորքով, գեղարուեստականութեամբ ու բազում այլ արժանիքներով կը մնայ հայ գրականութեան ամենակարկառուն եւ անկրկնելի գագաթներէն մէկը, որուն յիշատակին առջեւ կը խոնարհինք:

ՕՀԱՆ ՊՈՏՐՈՒՄԵԱՆ

ՍՊԱՆԻԱ ԵՈՒՐՕ-2012-Ի ԱԽՈՅԵԱՆ

Քիեւի (Ուքրանիա) Ողիմպիական դաշտին վրայ կիրակի, 1 յուլիս 2012-ին, գիշերը տեղի ունեցաւ Եուրօ-2012-ի ֆութպոլի ախոյեանութեան աւարտական հանգրուանի մրցումը, որուն ընթացքին իրարու դէմ ճակատեցան տիտղոսակիր Սպանիա եւ Իտալիա՝ 63 հազար հանդիսատեսներու ներկայութեան:

Մրցումը ակնկալուածին պէս սկսաւ բաւական լաւ ձեւով՝ նկատի ունենալով, որ երկու կազմերն ալ յարձակողական ոճով սկսան մրցումը՝ փորձելով իրենք ըլլալ մրցումին բացման կոլը նշանակողը:

Սակայն Սպանիա ինք է, որ ճնշելով Ճիանլուիճի Պիւֆոնի բերդին վրայ, արդէն իսկ 14-րդ վայրկեանին բացաւ հաշիւը՝ շնորհիւ Տաւիտ Սիլվայի նշանակած կոլին: Տիտղոսակիրը Ա. կիսախաղը աւարտեց 2-0 արդիւնքով յառաջանալով, երբ Ժորտի Ալպա 41-րդ վայրկեանին նշանակեց երկրորդ կոլը:

Բ. կիսախաղի կէսերուն, Սպանիա իր տիրապետութեան տակ առնելով Իտալիան, շուրջ 15 վայրկեան առիթ չտուաւ, որ գնդակը դաշտին կէսէն դէպի իր բերդը ուղղուի, երբ Սպանիոյ բերդապահ Իքեր Քասիաս մնաց գրեթէ անգործ:

Ֆեռնանտօ Թորես, որ 75-րդ վայրկեանին դաշտ ներկայանալով փոխարինեց Սեսք Ֆապրեկասը, 84-րդ վայրկեանին արդիւնքը բարձրացուց երեքի: Այլ մարզիկ մը Խուան Մաթա, որ դաշտ ներկայացաւ 87-րդ վայրկեանին, մէկ վայրկեան ետք արդէն իսկ նշանակեց Սպանիոյ եւ մրցումին վերջին կոլը, մեծ յուսախաբութիւն եւ տխրութիւն պատճառելով իտալացիներուն, որոնք նմանօրինակ ծանր եւ խայտառակ պարտութիւն մը չէին ակնկալեր՝ 4-0 արդիւնքով:

Եւրոպայի ախոյեանութեան աւարտականը, որ 14-րդ անգամ ըլլալով տեղի կ'ունենար, այսքան մեծ թիւով կոլերու ականատես չէր եղած: Ամէնէն բարձր արդիւնքը արձանագրուած էր 1972-ին, երբ նախկին Արեւմըտեան Գերմանիա 3-0 արդիւնքով յաղթած էր նախկին Խորհրդային Միութեան:

Ամէնէն շատ կոլ նշանակելէ բացի, Սպանիա հանդիսացաւ առաջին խումբը, որ տիտղոսը պահեց իր մօտ: Անիկա Եուրօ-2008-ին 1-0 արդիւնքով յաղթած էր Գերմանիոյ: Անիկա նաեւ տիտղոսին տիրացած էր 1964-ին:

Նշենք, որ 2010-ին Սպանիա հանդիսացած էր նաեւ աշխարհի ախոյեան՝ տիրանալով Մոնտիալի տիտղոսին: Սպանիա այսպիսով հանդիսացաւ

եւրոպական առաջին խումբը, որ կը տիրանայ յաջորդական երեք կարեւոր տիտղոսներու:

Օրուան կեդրոնի իրաւարարը՝ փորթուգալցի Փետրօ Փրոյենքա, որ միայն երկու անգամ գործածեց իր դեղին քարտը (իւրաքանչիւր կազմէն մարզիկ մը), ունեցաւ բացառիկ մրցում մը՝ միշտ տիրապետելով կացութեան եւ անոր ղեկը պահելով իր ձեռքերուն մէջ:

Գնդակը 52 տոկոսով մնաց Սպանիոյ մարզիկներուն մօտ: Երկու կազմերը ձեռք ձգեցին երեքական քորնըր: Սպանիա կատարեց 17 ֆաուլ, մինչ Իտալիա՝ 10:

Ինչ կը վերաբերի մրցաշարքին կոլսքորըրներուն, վեց մարզիկներ նշանակեցին 6-ական կոլ: Անոնք են՝ Ֆեռնանտօ Թորես (Սպանիա), Մարիօ Կոմեզ (Գերմանիա), Ալեն Ծակոյեւ (Ռուսիա), Մարիօ Մանտզուքիչ (Խրուաթիա), Մարիօ Պալոթելլի (Իտալիա) եւ Քրիսթիանօ Ռոնալտօ (Փորթուգալ):

Մ. ՆԱՀԱՆԳՆԵՐ ԱՄԱՌՆԱՅԻՆ 30-ՐԴ ՈՂԻՄՊԻԱԿԱՆԻ ԱԽՈՅԵԱՆ

12 օգոստոս 2012-ին, 30-րդ ամառնային ողիմպիական խաղերուն վրայ իջաւ վարագոյրը փակման հիանալի հանդիսութեամբ մը, որուն մարզիկներու եւ երկիրներու պատուիրակութիւններու տողանցքին ընթացքին Հայաստանի դրօշակակիրն էր ողիմպիական խաղերու յունահռոմէական ոճի ըմբիշ, արծաթէ մետալ նուաճած Արսէն Ճուլֆալակեան:

Ֆութպոլ

Մեքսիքա ֆութպոլի ողիմպիական ախոյեան: Մեքսիքա նուաճեց ոսկի մետալը՝ աւարտականին 2-1 արդիւնքով յաղթելով Պրազիլի: Շաբաթ, 11 օգոստոսին տեղի ունեցած մրցումին, պրազիլցի մարզիկները իրենց խումբին կործանումին կերտիչները եղան:

Մրցումը երազային սկիզբ մը ունեցաւ Մեքսիքայի համար: Խաղը տակաւին չէր բոլորած իր առաջին վայրկեանը, երբ Պրազիլի աջ յետսապահը Ռաֆայէլի անսերելի մէկ սխալին վրայ մեքսիքացի յառաջապահ Փերալթա ի նպաստ Մեքսիքայի բացաւ մրցումին հաշիւը: 74-րդ վայրկեանին դարձեալ պաշտպանողական սխալի մը պատճառով Փերալթա կրկնապատկեց հաշիւը: Թէեւ պրազիլցիք չյուսալքուեցան եւ պայքարը մինչեւ 90-րդ վայրկեանը շարունակելով, շնորհիւ Հալքի նշանակեցին կոլ մը եւ նոյնիսկ կորսուած վայրկեաններուն կրնային նշանակել հաւասարութեան կոլը, սակայն Օսքար կորսնցուց ոսկի առիթ մը, երբ բերդին շատ մօտ դիրքի մը վրայ գտնուելով, գլուխով հարուածեց գնդակին, որ անցաւ գրեթէ անպաշտպան բերդի հորիզոնական ձողին վրայէն:

Մարաթոն

Հակառակ թեթեւօրէն վիրաւորուելուն, ուկանտացի Սթիւըն Քիփրոչ շարունակեց վազել եւ գերազանցեց իր մրցակիցները՝ նուաճելով ոսկի մետալը:

Բռնցքամարտ

+ 91 քկ ծանրութեան դասակարգին մէջ բրիտանացի Անթոնի Ճոշուա յաղթեց ողիմպիականի ախոյեան Ռոպերթօ Քամմարելլին եւ նուաճեց ոսկի մետալը:

Պասքեթպոլ

Միացեալ Նահանգներու խումբերուն տիտղոսները անսպասելի չէին: Արդարեւ, տղոց աւարտական մրցումին Միացեալ Նահանգներու տղոց խումբը բացառիկ խաղարկութեամբ մը 107-100 արդիւնքով պարտութեան մատնեց Սպանիան եւ նուաճեց ոսկին:

Պասքեթպոլի կիներու Միացեալ Նահանգներու հաւաքականը ողիմպիական խաղերու աւարտականին համոզիչ յաղթանակ մը տարաւ Ֆրանսայի խումբին դէմ (86-50) եւ նուաճեց ոսկի մետալը: Արծաթ մետալը նուաճեց Ֆրանսա, իսկ պրոնզը՝ Աւստրալիա, որ 83-74 արդիւնքով պարտութեան մատնեց Ռուսիոյ կիներու խումբը:

Վոլիպոլ

Տղոց վոլիպոլի ոսկի մետալը նուաճեց Ռուսիա՝ յաղթելէ ետք Պրազիլի: Իսկ կիներու ոսկին նուաճեց Պրազիլ:

Ըմբշամարտ - ազատ ոճ

96 քկ ծանրութեան դասակարգին աւարտական մրցումին Միացեալ Նահանգներու ներկայացուցիչ Ճաքոպ Վառնըր 1-0 արդիւնքով յաղթեց ուքրանացի Վալերի Անտրիցիեւի:

ՈՒՍԷՅՆ ՊՈԼԹ ՎԵՑԱԿԻ ԱԽՈՅԵԱՆ

Ճամայքայի քառեակը Ուսէյն Պոլթի գլխաւորութեամբ աշխարհի մրցանիշով նուաճեց տղոց 4x100 մեթր դրօշարշաւի (փոխանցում վազք) ողիմպիական ախոյեանի տիտղոսը: Ուսէյն Պոլթ, որ վազեց վերջին 100 մեթրին, դարձաւ ողիմպիական վեցակի ախոյեան: Աշխարհի մրցանիշը այժմ 36,84 երկվայրկեան է: Նախորդ մրցանիշը 37,04 երկվայրկեան էր:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԲԱՒԱՐԱՐՈՒԵՑԱՒ 3 ՄԵՏԱԼՈՎ

30-րդ ամառնային ողիմպիական խաղերուն մէջ Հայաստանի ներկայացուցիչները նուաճեցին 3 մետալ՝ մէկ արծաթ, երկու պրոնզ: Հայաստանի միւս ներկայացուցիչները յաջողութիւն չարձանագրեցին:

2008 թուականի Փեքինի ողիմպիական խաղերուն Հայաստան նուաճած էր 6 պրոնզ մետալ:

Ազատ ոճի ըմբիշ Դաւիթ Սաֆարեան (66 քկ) Հայաստանի վերջին մասնակիցն էր, վերջին յոյսը, Լոնտոնի ողիմպիական խաղերուն վերջին օրը: Սակայն Դաւիթ քառորդ աւարտականին պարտուեցաւ Ղազախստանի ներկայացուցիչէն:

ԿՌՓԱՄԱՐՏ

ԱՐԹՈՒՐ ԱԲՐԱՀԱՄ ԵՒՐՈՊԱՅԻ ԱԽՈՅԵԱՆ

Շաբաթ, 31 մարտին, Գերմանիոյ Քիել քաղաքին մէջ գտնուող «Սփարքասըն Արենա»-ի մէջ տեղի ունեցաւ բաւական հետաքրքրական ճակատում մը, որուն ընթացքին WBA-ի աշխարհի նախկին ախոյեան Արթուր Աբրահամ պարտութեան մատնեց Եւրոպայի ախոյեան Փիթըր Վիլշեւսքին:

Այս ճակատումը անցաւ ակնկալուածէն շատ աւելի «տաք» մթնոլորտի մէջ, մանաւանդ որ լեհ կռփամարտիկը շատ վարպետօրէն կը խուսափէր Արթուր Աբրահամի հարուածներէն:

Սակայն 12-րդ **ռաունտէն** ետք, իրաւարարները յաղթանակը շնորհեցին Աբրահամին՝ 118-109, 118-109 եւ 119-108 արդիւնքով: Այսպիսով, Աբրահամ հանդիսացաւ WBO-ի Եւրոպայի ախոյեան:

Այս ճակատումէն ետք Աբրահամ ըսաւ. «Ասիկա ինծի համար իսկապէս ծանր մենամարտ մըն էր: Ինծի համար կարեւոր են այսպիսի ճակատումներ, որովհետեւ կը կարծեմ, որ իմ յաջորդ մրցումս պիտի ըլլայ աշխարհի ախոյեանի տիտղոսին համար: Շնորհակալութիւն՝ բոլոր համակիրներուս»:

Այսպիսով, Աբրահամ իր կատարած 37-րդ մրցումին արձանագրեց իր 34-րդ յաղթանակը, մինչ անոր մրցակիցը իր կատարած 33-րդ մրցումին կրեց իր 3-րդ պարտութիւնը:

ԾԱՆՐԱԲԱՐՁՈՒԹԻՒՆ

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ ԱՇԽԱՐՀԻ ԱԽՈՅԵԱՆ ԵՒ ՄՐՑԱՆՇԱԿԻՐ

Կուաթեմալայի մէջ տեղի ունեցած ծանրաբարձութեան աշխարհի երիտասարդներու ախոյեանութեան մրցումներուն, 23 սեպտեմբեր 2012-ին, 77 քկ դասակարգին մէջ Հայաստանի ներկայացուցիչ Անդրանիկ Կարապետեան ոչ միայն հանդիսացաւ աշխարհի ախոյեան, այլ նաեւ նոր մրցանշակիր՝ ընդամենը բարձրացնելով 331 քկ:

Կարապետեան, որ տիրացաւ 3 ոսկի մետալի եւ նոր մրցանիշ արձանագրեց, Ծանրաբարձութեան միջազգային ֆեդերասիոնի մամլոյ քարտուղարութեան կողմէ արժանացաւ մեծ գնահատանքի:

Նշենք, որ անոր ետին յաջորդաբար երկրորդ եւ երրորդ դիրքերը գրաւեցին Արտեմ Լեֆլերի (Ռուսիա) եւ Կալիմպեկ Ժուանթպեքով (Ղազախստան):

AZTAG Daily
www.aztagdaily.com

ՅԱԿՈԲ ԽԱՉԵՐԵԱՆ ԱՍԻՈՅ ՊԱՍՔԵԹՊՈԼԻ ՖԵՏԵՐԱՍԻՈՆԻ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՔԱՐՏՈՒՂԱՐ

Ուրբաթ, 13 ապրիլ 2012-ին, Մալեզիոյ մայրաքաղաք Քուալա Լամփուրի մէջ, Ասիոյ պասքեթպոլի ֆետերասիոնին գումարած ժողովին ընթացքին, Յակոբ Խաչերեան ընտրուեցաւ Ասիոյ պասքեթպոլի ֆետերասիոնի ընդհանուր քարտուղար: Խաչերեան այսպիսով յաջորդեց մալեզիացի Տաթօ Եօ Չու Հոքի, որ առողջական պատճառներով ներկայացուց իր հրաժարականը:

Իր այս նոր պաշտօնը ստանձնելով՝ Խաչերեան ուղղակիօրէն մաս պիտի կազմէ ՖԻՊԱ-ին, իրագործում մը, որ ցարդ որեւէ լիբանանցի չէր յաջողած արձանագրել:

Նախքան իր այս նոր պաշտօնը ստանձնելը, Խաչերեան Արեւմտեան Ասիոյ պասքեթպոլի ֆետերասիոնին ընդհանուր քարտուղարն էր: Անոր օժանդակութեան շնորհիւ էր, որ 1992-ին այդ ֆետերասիոնը հիմնուեցաւ:

Նշենք, որ տասը տարի Խաչերեան եղած է Ասիոյ պասքեթպոլի ֆետերասիոնի ընդհանուր քարտուղարին օգնականը:

Տեղին է նշել, որ Յակոբ Խաչերեան ՀՄԸՄ-ի մէջ ունի մեծ վաստակ, ուր տեսնուած է թէ՝ իբրեւ մարզիկ, թէ՝ իբրեւ մարզիչ եւ թէ՝ իբրեւ պատասխանատու:

Ան 1996-ին ընտրուած է նաեւ Լիբանանի պասքեթպոլի ֆետերասիոնի անդամ:

ԼԻԲԱՆԱՆ ՊԱՍՔԵԹՊՈԼԻ ԱՐԵՒՄՏԵԱՆ ԱՍԻՈՅ ԱԽՈՅԵԱՆ

Յորդանանի մայրաքաղաք Ամմանի մէջ տեղի ունեցող Արեւմտեան Ասիոյ տղոց պասքեթպոլի ախոյեանութեան մրցումներուն ծիրին մէջ, 14 յունիս 2012-ին Լիբանանի ազգային խումբը արձանագրեց իր չորրորդ յաջորդական յաղթանակը՝ 73-61 արդիւնքով պարտութեան մատնելով մրցաշարքը հիւրընկալող երկիրը՝ Յորդանանը:

Իր արձանագրած այս յաղթանակէն ետք, Լիբանան գրաւելով պարագլուխի դիրքը, հանդիսացաւ Արեւմտեան Ասիոյ ախոյեան:

Մրցումին չորս քորթերները ընթացան հետեւեալ ձեւով. 17-19, 36-31, 55-44 եւ 73-61:

Լիբանանի Արեւմտեան Ասիոյ պասքեթպոլի ախոյեան հանդիսանալուն առիթով Լիբանանի երիտասարդութեան եւ մարմնակրթութեան նախարար Ֆայսալ Քարամէ, ինչպէս նաեւ ուրիշներ շնորհաւորեցին ֆետերասիոնի նախագահ Ժորժ Պարաքեթը:

ՀԵԾԵԼԱՐՇԱՒ

ԼԵՆՍ ԱՐՄՍԹՐՈՆԿԷՆ ԽԼՈՒԵՑԱՆ ՏԻՏՂՈՍՆԵՐԸ

Պաշտօնական յայտարարութիւն մը հրապարակելով՝ միջազգային հեծելարշաւի ֆետերասիոնը 23 հոկտեմբեր 2012-ին յայտարարեց, որ ցմահ որակազրկուած ամերիկացի հեծելանուրդ Լենս Արմսթրոնկէն խլուեցան անոր բոլոր տիտղոսները:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՏՂՈՑ ՀԱՒԱՔԱԿԱՆԸ ԵՐՐՈՐԴ ԱՆԳԱՄ ԸԼԼԱԼՈՎ ՃԱՏՐԱԿԻ ՈՂԻՄՊԻԱԿԱՆԻ ԱԽՈՅԵԱՆ

Կիրակի, 9 սեպտեմբեր 2012-ին, Պոլսոյ մէջ աւարտեցաւ ճատրակի միջազգային 40-րդ ողիմպիականը, երբ տեղի ունեցան 11-րդ եւ վերջին հանգրուանի մրցումները:

2006-ին Թորինոյի մէջ (Իտալիա), իսկ 2008-ին Տրեստընի մէջ (Գերմանիա) աշխարհի ախոյեան հանդիսացած Հայաստան երրորդ անգամ ըլլալով տիտղոսին տիրացաւ, այս անգամ Թուրքիոյ Պոլսոյ քաղաքին մէջ:

Հայրենի կազմը իր կատարած վերջին մրցումին լաւ դաս մը տուաւ Հունգարիոյ՝ արձանագրելով 2,5-1,5 արդիւնքով յաղթանակ մը:

Լեւոն Արոնեան հաւասարութիւն մը արձանագրեց Փիթըր Լեքոյի հետ, Սերկէյ Մովսիսեան յաղթեց Զոլթան Ալմասիի, Վլատիմիր Յակոբեան հաւասարեցաւ Ժուտիթ Փոլկարի հետ եւ վերջապէս Գաբրիէլ Սարգսեան հաւասարեցաւ Ֆերենք Պերքեսի հետ:

Իր արձանագրած այս յաղթանակէն ետք (9 յաղթանակ, 1 հաւասարութիւն եւ 1 պարտութիւն), Հայաստան ապահովեց 19 կէտ: Ռուսիա եւս նոյն արդիւնքը արձանագրելով գրաւեց երկրորդ դիրքը՝ նկատի ունենալով, որ անիկա լրացուցիչ ցուցանիշներով (թայ պրէյք) զիջեցաւ Հայաստանէն եւ տիրացաւ արծաթ մետալին: Ռուսիա իր կատարած վերջին մրցումին յաղթեց Գերմանիոյ (3-1):

Ուքրանիա, որ յաղթեց Չինաստանի (3-1), 18 կէտ ապահովելով տիրացաւ պրոնզ մետալին:

Ազրպէյճան 15 կէտով հանդիսացաւ 10-րդ, իսկ Լիբանան 10 կէտով՝ 91-րդ:

Նշենք, որ առաջին քարատախտակին վրայ ամէնէն տպաւորիչ արդիւնքը արձանագրելով՝ Լեւոն Արոնեան տիրացաւ ոսկի մետալին, իսկ 3-րդ քարատախտակին վրայ իր կարգին լաւ արդիւնք արձանագրելով՝ Վլատիմիր Յակոբեան տիրացաւ արծաթ մետալին: 2-րդ, 4-րդ եւ 5-րդ քարատախտակներուն վրայ Հայաստան չունեցաւ մետալակիր:

Ինչ կը վերաբերի աղջկանց մրցումներուն, Հայաստանի աղջկանց խումբը յաղթանակով աւարտեց մրցաշարքը, երբ 2,5-1,5 արդիւնքով յաղթեց Լեհաստանի: Էլինա Դանիէլեան եւ Լիլիթ Մկրտչեան յաղթեցին, Մարիա Քուրսովա հաւասարութիւն մը արձանագրեց, մինչ Լիլիթ Կալոյեան պարտուեցաւ:

Ապահովելով մրցաշարքի իր 16-րդ կէտը

(8 յաղթանակ եւ 3 պարտութիւն), Հայաստան հանդիսացաւ 6-րդ:

Ռուսիա, Չինաստան եւ Ուքրանիա, որոնք մրցաշարքը աւարտեցին առանց պարտութեան, յաջորդաբար գրաւեցին առաջին, երկրորդ եւ երրորդ դիրքերը: Առաջին երկուքը ապահովեցին 19-ական կէտ, իսկ երկրորդը՝ 18 կէտ:

Ինչ կը վերաբերի Լիբանանի աղջկանց խումբին, անիկա 8 կէտ ապահովելով (3 յաղթանակ, 2 հաւասարութիւն եւ 6 պարտութիւն) հանդիսացաւ 103-րդ:

Նշենք, որ տղոց մրցումներուն մասնակցեցան 150 խումբեր, իսկ աղջկանց մրցումներուն՝ 127:

Ստորեւ կու տանք խումբերուն վերջնական դասաւորումը.

ՏՂԱՔ

	ՅԱՂԹ.	ՀԱՒ.	ՊԱՐՏ.	ԿԷՏ
1. ՀԱՅԱՍՏԱՆ	9	1	1	19
2. Ռուսիա	9	1	1	19
3. Ուքրանիա	9	0	2	18
4. Չինաստան	8	1	2	17
5. Մ. Նահանգներ	7	3	1	17
6. Հոլանտա	8	0	3	16
7. Վիեթնամ	6	4	1	16
8. Ռումանիա	8	0	3	16
9. Հունգարիա	7	1	3	15
10. Ազրպէյճան	6	3	2	15
.....				
17. Անգլիա	6	3	2	15
.....				
23. Ֆրանսա	6	2	3	14
24. Ուզպէքիստան	6	2	3	14
.....				
42. Թուրքիա	6	1	4	13
.....				
91. Լիբանան	4	2	5	10
.....				
115. Սուրիա	4	1	6	9

ԱՂՋԻԿՆԵՐ

1. Ռուսիա	8	3	0	19
2. Չինաստան	8	3	0	19
3. Ուքրանիա	7	4	0	18
4. Հնդկաստան	8	1	2	17

ԼԻԲԱՆԱՆ

ՍԻԻԶԱՆ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ԼԻԲԱՆԱՆԻ ՃԱՏՐԱԿԻ 2012-Ի ԱՂՋԿԱՆՑ ԱԽՈՅԵԱՆ

13-17 յուլիս 2012-ին «Արարատ» մարզական ակումբին մէջ (Խալիլ Պատաուի, «Փեժօ» ընկերութեան ետին) տեղի ունեցաւ Լիբանանի ճատրակի 2012-ի աղջկանց անհատական ախոյեանութիւնը՝ մասնակցութեամբ տեղացի ճատրակ խաղացողներու: Անոնց կարգին էին նաեւ Լիբանանի ճատրակի մարզական կեանքին մէջ փորձառու եւ անուանի քոյրեր Քնարիկ եւ Սիւզան Մուրատեանները:

Տեղի ունեցան հինգ հանգրուանի մրցումներ:

Առաւելագոյն 5 կէտէն 4,5 կէտ ապահովելով՝ Սիւզան Մուրատեան (1838), հանդիսացաւ Լիբանանի ախոյեան, կէս կէտով գերազանցելով իր քոյրը՝ Քնարիկը (2185, աղջկանց միջազգային վարպետի կոչում ունեցող), որ հանդիսացաւ փոխախոյեան:

Իր կատարած վերջին մրցումին, Սիւզան Մուրատեան յաղթեց Ռիհամ Սալեհի, մինչ Քնարիկ Մուրատեան հաւասարութիւն մը արձանագրեց Եումանա Մախլուֆի (1950, ՖԻՏԷ-ի աղջկանց վարպետի կոչում ունեցող) հետ, որ հանդիսացաւ երրորդ՝ ապահովելով 3,5 կէտ:

ՍԱՐԳԻՍ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ ՎԵՐՋԻՆ ԱՆԳԱՄ ԸԼԼԱԼՈՎ ԿՐԵՑ ՖՈՒԹՊՈԼԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՒԱՔԱԿԱՆԻՆ ՇԱՊԻԿԸ

Ֆութպոլի միջազգային բարեկամական մրցումի մը ընթացքին, 14 նոյեմբեր 2012-ին Հայաստանի ֆութպոլի ազգային հաւաքականը Վազգէն Սարգսեանի անուան Երեւանի հանրապետական մարզադաշտին վրայ կատարեց 2012 տարուան իր վերջին մրցումը՝ հիւրընկալելով Լիթուանիան, որմէ նախորդ տարի 3-0 արդիւնքով պարտութիւն մը կրած էր:

Սակայն այս մրցումին, հայրենի կազմը յաջողեցաւ 4-2 արդիւնքով յաղթանակ մը արձանագրել, հակառակ անոր որ Ա. կիսախաղին միայն 1-0 արդիւնքով յառաջացած էր՝ շնորհիւ Էտկար Մանուչարեանի նշանակած կոլին (7-րդ):

Բ. կիսախաղին Կարլեն Մկրտչեան արդիւնքը բարձրացուց երկուքի (50-րդ), որմէ ետք Հենրիխ Մխիթարեան նշանակեց երրորդ կոլը (55-րդ):

Հայաստանի չորրորդ եւ վերջին կոլը նշանակեց Արազ Օզպիլիս (72-րդ): Լիթուանիոյ երկու կոլերը նշանակեց Ռիմքեւիսիուս (66-րդ եւ 83-րդ՝ փենալթիով):

Բնականաբար, արձանագրուած այս յաղթանակը կարեւոր էր Հայաստանի համար: Սակայն, անոր կողքին անիկա եղաւ հրաժեշտի մրցում մը Հայաստանի ֆութպոլի ազգային հաւաքականի խմբապետ Սարգիս Յովսէփեանի համար, որ խումբին շապիկը կրեց քսան տարի՝ կատարելով 131 մրցում եւ նշանակելով 2 կոլ: Ան վերջին տարիներուն հաւաքականին մնայուն խմբապետն էր:

Յովսէփեան, որ դաշտ ներկայացաւ հիմնական կազմին հետ՝ դարձեալ իբրեւ խմբապետ, 4-րդ վայրկեանին փոխարինուեցաւ Արտակ Եդիգարեանով, միեւնոյն ժամանակ ալ խմբապետի իր թեւակապը տալով բերդապահ Ռոման Պերեզովսքիին:

Ան քիչ մը տխուր, բայց ֆութպոլասէրներուն բուռն ծափողջոյններուն ներքեւ հեռացաւ ֆութպոլի կանաչ դաշտերէն:

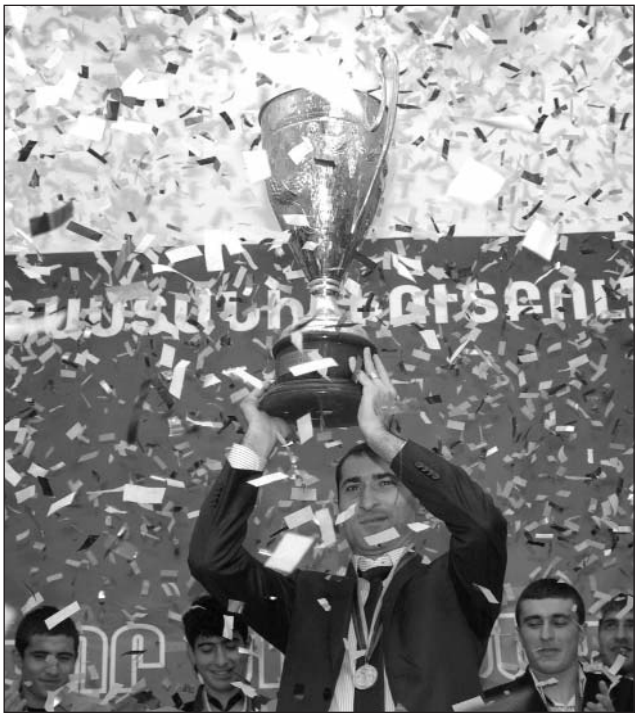

Հայաստանի ֆութպոլի ֆեդերասիոնի նախագահ Ռուբէն Հայրապետեան ֆեդերասիոնին կողմէ ինքնաշարժ մը նուիրեց Յովսէփեանին, մինչ Երեւանի քաղաքապետ Տարօն Մարգարեան ֆութպոլիստը պարգեւատրեց Երեւանի քաղաքապետի ոսկիէ մետալով:

Նշենք, որ մրցումին իրաւարարները վրացիներ էին:

ՊՈՒՐՃ ՀԱՄՈՒՏԻ
ՔԱՂԱՔԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ԿԱՅՔԷՋԸ
www.bourjhammoud.gov.lb

ՃԱՏՐԱԿ. ՊԷՅՐՈՒԹԻ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ 5-ՐԴ ԲԱՑ ՄՐՑԱՇԱՐՔԸ

Հինգշաբթի, 19 ապրիլին, Ֆրերներու վարժարանին մէջ (Ֆըրն Շըպպեք) տեղի ունեցաւ Պէյրութի ճատրակի միջազգային 5-րդ բաց մրցաշարքի փակման պաշտօնական հանդիսութիւնը, որուն յաջորդեց մրցանակաբաշխութիւնը:

Փակման այս հանդիսութեան ներկայ էին պետական նախարար Միշել Ֆարաոն, որ Լիբանանի ճատրակի ֆետերասիոնին պատուոյ նախագահն է, Լիբանանի երիտասարդութեան եւ մարմնակրթութեան նախարարութեան ընդհանուր տնօրէն Զէյտ Խիամի, Շիահի քաղաքապետը, պաշտօնական հիւրեր, յատուկ հրաւիրեալներ, մրցաշարքին իրենց մասնակցութիւնը բերած խաղացողները, ինչպէս նաեւ մարզական լրագրողներ:

Փակման այս հանդիսութեան ընթացքին խօսքեր արտասանեցին Լիբանանի ճատրակի ֆետերասիոնի նախագահ Նեպիլ Պատր, նախարար Միշել Ֆարաոն, Ասիոյ ճատրակի ֆետերասիոնի ընդհանուր քարտուղար Հիշամ Թահեր եւ ուրիշներ:

Անոնք բոլորն ալ իրենց արտասանած խօսքերուն մէջ, բարձր գնահատեցին այս մրցաշարքին յաջող կայացումը, որ տարուէ-տարի աւելի մեծ համբաւ կ'ապահովէ թէ՛ տեղական եւ թէ՛ միջազգային գետնի վրայ, մանաւանդ մասնակցութեան իմաստով: Այս տարի անոր իրենց մասնակցութիւնը բերին 84 ճատրակ խաղացողներ, 16-ը՝ օտարներ:

Աւարտին տեղի ունեցաւ մրցանակաբաշխութիւն եւ յուշանուէրներու փոխանակում:

Հայրենի **կրանտմասթըր** Տիգրան Քոթանճեան տիրացաւ տիտղոսին՝ առանց

պարտութիւն կրելու, ապահովելով առաւելագոյն 9 կէտէն 8 կէտ եւ արձանագրելով եօթը յաղթանակ ու երկու հաւասարութիւն, Քոթանճեան ստացաւ նաեւ երկու հազար ամերիկեան տոլարի պարգեւ մը:

Անոր ետին մրցաշարքին մասնակցող երկու այլ **կրանտմասթըրները**՝ Ալեքսէյ Պարսով (Ուզպեքիստան) եւ Իկոր Ռաուսիս (Չեխիա), յաջորդաբար գրաւեցին երկրորդ եւ երրորդ դիրքերը՝ համապատասխանաբար ապահովելով 7,5 կէտ եւ 7 կէտ:

Իսկ աղջկանց պարագային ախոյեան հանդիսացաւ ուքրանացի Լիզա Սոլովիովա, որ ապահովեց 6,5 կէտ՝ գրաւելով ընդհանուր դասաւորման 4-րդ դիրքը:

Աշխարհի ախոյեան հանդիսացած Տինարա Սատուաքասովա (Ղազախստան) տիրացաւ լաւագոյն մարզիկի տիտղոսին: Ան 6 կէտ ապահովելով գրաւեց 13-րդ դիրքը:

ՎԱՐԴԻՎԱՌ ԳԱՍԱՊԵԱՆ

«ԱԶԴԱԿ»Ի ԱՐԱԳ ԼՐԱՏՈՒԱԿԱՆ

http://www.aztagdaily.com/
Անգլերէն.-
http://www.aztagenglish.com/

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

1 Մոնթեվիտէոյի նշած ուղեցոյցը

ՀԱՅՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՀԱՅ ԴԱՏ

3 2013-ի փետրուար. ո՞վ է Սերժ Սարգսեանի հիմնական մրցակիցը — ***Թաթուլ Յակոբեան***

10 Հայ-լիբանանեան յարաբերութիւնների անցնող տարին — ***Լիբանանի մօտ Հայաստանի դեսպանութիւն***

19 Համապատկեր ազգային եւ կուսակցական տարուան

25 Հարիւրամեակին ընդառաջ — ***Սեդա Մարկոսեան-Խտըշեան***

30 Ժամանակի արագընթաց հոսքին մէջ... — ***Մարի Ռոզ Աբուսէֆեան***

35 Երիտասարդութեան հետ — ***Վ. Աւագեան***

41 Տեղայնացում, համայնքացում եւ ազգային ստորակայութեան զգացում — ***Ա. Գրիգորեան***

45 2365 թուականէն ալ անդին... — ***Ս. Մահսէրէճեան***

51 Երեւանեան «Էսքիզներ» — ***Յ. Մ.***

55 Քրիստոնէական դաստիարակութիւնը վահան՝ աղանդներու ներխուժումին դէմ — ***Սարգիս Նաճարեան***

58 Տեղեկագիր՝ Պերկամօ-Սպիտակ զօրակցութեան միութեան — ***Պերկամօ-Սպիտակ զօրակցութեան միութիւն***

62 «Կասեցնել» բայը ջնջե՛լ մեր քաղաքական-դիւանագիտական բառարանէն — ***Պարոյր Աղպաշեան***

65 Մեր տկարութիւններէն... — ***Միհրան Քիւրտօղլեան***

70 «Ներքին» առաջնորդութիւն — ***Հրայր Ճէպէճեան***

73 «Ներողութիւն՝ ոտքս սխալմամբ ոտքիդ տակ անցաւ» — ***Մովսէս Թ. Հերկելեան***

75 Նոր Օսմանականութիւնը, Սուրիան եւ Լիբանանը — ***Վ. Էմմիեան***

83 «21-րդ դարու ընկերվարութիւն»-ը եւ անոր գաղափարական իւրայատկութիւնները — ***Ժաք Յ. Յակոբեան***

ՍՈՒՐԻԱՀԱՅՈՒԹԵԱՆ ՏԱԳՆԱՊԻ ՏԱՐԻՆ

86 Սուրիոյ տագնապին հայութեան վճարած սուղ գինը

91 «Երազային Հալէպ»-ը Երազ չդառնալու մարտահրաւէրին ընդառաջ — ***Սալբի Գասպարեան***

96 Սուրիահայութեան մշակութային ժառանգութիւնը եւ անոր պահպանման հիմնախնդիրները — ***դոկտ. Հուրի Ազէզեան***

ՀԱՅ ԴԱՏԻ ՏԱՐԻՆ
104 Ակնարկ՝ Հայ դատի տարուան գլխաւոր իրադարձութիւններուն վրայ
Նարէ Գալէմքէրեան
112 «Անհաւատալի բայց իրաւ» *Յակոբ Ադամեան*

ԱՐԵՒՄՏԱՀԱՅԱՍՏԱՆ ԵՒ ԱՐԵՒՄՏԱՀԱՅՈՒԹԻՒՆ
118 Պատմական հողերու վրայ
128 Պուլանըխի Կոփ գիւղն ու անոր համբաւաւոր զաւակները *Լեւոն Շառոյեան*
135 Կրօնափոխ ու «կորսուած» հայորդիներու փրկութեան շարժման
հայ, զազա, քրմանճ, քզըլպաշ, ասորի դրօշակակիրները *Համօ Մոսկոֆեան*

ԱԶԳԱՅԻՆ ՏԱՐԻՆ
139 Հայ գիրքի 500-ամեակի տարին
143 Պարգեւատրումներու եւ մեծարանքներու տարին
146 Ազգային կորուստներ
148 Գաղութահայ կեանքի անդրադարձ
154 Հայկական ցեղասպանութեան ժողովրդային ոգեկոչումներ *Շահանդուխտ*

ԿՈՒՍԱԿՑԱԿԱՆ ՏԱՐԻՆ
160 ՀՅԴ Լիբանանի ընտանիքը 2012-ին իր առաքելութիւնը
կատարեց մեծ յանձնառութեամբ *Ս. Գարավարդանեան*

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ
168 2012-ի հայ կեանքը գաղութէ-գաղութ *Մարալ Մխսեան*

«ԱԶԴԱԿ»-Ի ՏԱՐԻՆ
174 85-ամեայ «Ազդակ»-ը՝ առաւել եւս համահայկական
եւ վերանորոգուող *Նորա Բարսեղեան*
185 «Ազդակ արաբերէն»-ը հայութեան ձայնը արաբական լրատուական դաշտէն ներս
187 Թերթին հետ *Սիրուն Սիսեռեան-Հաճէթեան*

ԼԻԲԱՆԱՆԵԱՆ ՏԱՐԻՆ
189 2012-ը «Պապական յորդորակ»-ի եւ «Պաապտայի յայտարարութեան» տարին
Արշօ Պալեան

ՄՇԱԿՈՅԹ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

200 Կիլեթենպէրկի գերեզմանին վրայ համակարգիչներ կը պարեն — *Յովսէփ Պարագեան*
206 Գիրքն ու գրքարուեստը՝ հայ ժողովուրդի կեանքէն ներս — *Կիրակոս Գույումճեան*
208 «Պարզութիւնը եւ լռութիւնը» — *Վրէժ Արմէն*
214 Արուեստը ժամանակի եւ տարածութեան նժարին վրայ — *Մովսէս Ծիրանի*
217 Վահրամ. Ապրելու խտացեալ թեթեւութիւնը — *Անտրէ Պարտոն*
221 Անհեթեթի երգիծաբանը — *դոկտ. Մ. Ս. Հերկելեան*
225 Գրիչի անկրկնելի իշխանը — *Օհան Պոտրումեան*

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ՏԱՐԻՆ

229 Մարզական — *Վարդիվառ Գասապեան*

Էջադրում՝ *Անի Փէհլիվանեան-Սարգիսեան*

Կողքի պատրաստութիւն՝ *Գօգօ Հաւանճեան*

Տպագրութիւն՝ Համազգայինի «Վահէ Սէթեան» տպարան

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, 1 ՅՈՒՆՈՒԱՐ 2013 — الثلاثاء ، ١ كانون الثاني ٢٠١٣

ԱԶԴԱԿ ԲԱՑԱՌԻԿ — **عدد خاص**

86րդ Տարի Թիւ 243 (24226) — عدد ٢٤٣ (٢٤٢٢٦)

ՍԱԿ՝ 5000 Լ.Ո./ՍՈՒՐԻԱ՝ 200 Ս.Ո. — أزتاك جريدة يومية سياسية وأدبية المدبرة المسؤولة ايفا درويشيان

AZTAG QUOTIDIEN POLITIQUE ET LITTERAIRE, TEL.: (01) 258526 - Email: aztag@inco.com.lb